

CTIBEH
KING

S T E P H E N
K I N G

DIFFERENT
SEASONS

NOVELAS

СТІВЕН
КІНГ

ЧОТИРИ
СЕЗОНИ

ПОВІСТІ

УДК 821.111(73)
ББК 84.7СПО
К41

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
King S. Different Seasons : Novelas / Stephen King. —
New York : Viking Press, 1982. — 527 p.

Переклад з англійської *Олени Любенко*

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *IvanovITCH*

ISBN 978-617-12-0021-0 (PDF)

© Stephen King, 1982
© Hemigo Ltd, видання українською мовою, 2015
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2015

РИТА ГЕЙВОРТ І ВТЕЧА З ШОУШЕНКУ

Такі, як я, є в усіх тюрмах штатів і федеральних в'язницях США. Я той, хто може все дістати. Фабричні цигарки, пакетик марихуани (якщо ви більше по цих ділах), пляшку бренді — відсвяткувати випускний сина чи дочки в школі, та що завгодно... у розумних межах. Але так воно не завжди було.

У Шоушенк я заgrimів, коли мені було всього двадцять. Я один із небагатьох у нашій щасливій маленькій родині, хто добровільно зізнався в тому, що скоїв. А скоїв я вбивство. Застрашував життя своєї жінки (на три роки старшої за мене) на кругленьку суму, а потім підрізав гальма на двомісному «Шевроле-купе»¹, подарунку від її батька на весілля. Усе вийшло точнісінько так, як я собі планував. Не передбачив я лиш одного: їдучи вниз пагорбом Касл, у місто, вона зупиниться й підбере сусідку з сином-немовлям на руках. Гальма відмовили, тачка протаранила куці на краю міського парку й, розганяючись, помчала далі. Свідки аварії казали, що летіла вона зі швидкістю п'ятдесят миль чи навіть більше, а потім врзалася в постамент статуї Громадянської війни й вибухнула.

¹ Двомісний спортивний автомобіль. (Тут і далі прим. пер.)

А ще я не планував потрапитися, але попався. У мене в цій тюрязі тепер абонемент. У штаті Мен не діє смертна кара, але окружний прокурор зі шкіри виліз, аби на мене повісили всіх трьох жмурів й впаяли три довічні. Це на довгий-довгий час закрило переді мною двері умовно-дострокового звільнення. Те, що я скоїв, суддя назвав «гидким, мерзенним злочином». І таки ж не збрехав. Але це вже минушина. Можете почитати про неї на поживклих сторінках каслрокської газети «Колл», де великі заголовки з оголошеннями про мій вирок сусідять із новинами про Гітлера й Муссоліні та «алфавітний суп» агенцій ФДР¹ і здаються якимись старезними химерами.

Чи я виправився, питаєте ви? Я не в курсі, що це слово означає, принаймні в тюрмах та виправних закладах узагалі. Думаю, це слівце для політиків. Воно, може, і має якесь інше значення, і, може, я навіть колись про нього довідаюся, та це в майбутньому... а це таке, про що арештанти привчаються не думати. Я був молодий, симпатичний і з бідняцького району. Надув черево миловидій, але похмурій і твердолобій дівчині, яка жила в гарному старому будинку на Карбайн-стрит. Її батько був не проти шлюбу, якби я пішов на роботу в його власну оптичну компанію і «якось піднявся». Та, як з'ясувалося потім, насправді він хотів тримати мене в себе в будинку під нігтем, як неслухняного улюбленця, кусючого й ще не дуже привченого не паскудити в хаті. Зрештою в мені назбиралося стільки ненависті, що вона підштовхнула мене скоїти те, що я скоїв. Якби мені дали другий шанс, то вдруге я цього не зробив би, але навряд чи це означає, що я виправився.

¹ ФДР — Франклін Делано Рузвельт. «Алфавітний суп» — жартівлива назва низки урядових агенцій (назви яких скорочувалися до аббревіатур), запроваджених президентом Рузвельтом для керування економікою США в 1933 році в межах політики «нового курсу».

Хай воно як, та тепер не про мене мова піде. А про хлопця, якого звали Енді Дюфрейн. Але перед тим як я розповім вам про Енді, хочу ще трошки прояснити про себе. Багато часу це не забере.

Як я вже казав, мене вже чи не сорок гадських років тут, у Шоушенку, знають як того, хто може все дістати. І це значить не лише контрабанду типу додаткових цигарок чи випивки, хоча ці пункти завжди перші в списку. Але я роздобував і тисячі інших речей для мужиків, які тут строки мотають. Деякі з них цілком легальні, а проте їх важко надібати там, куди тебе засадили начеб для того, щоб покарати. Був у нас один, посадили його за зґвалтування маленької дівчинки й за те, що трусив своїм хазяйством перед десятками інших дівчаток. Я роздобув йому три шматки рожевого мармуру, і з них він зробив три ніштякові скульптури: немовля, хлопчика років дванадцяти й бородатого молодика. Назвав він їх «Три пори життя Ісусового». Тепер ці скульптури стоять у вітальні в чоловіка, який колись був губернатором цього штату.

А ось ще ім'я, яке ви, може, пам'ятаєте, якщо росли на півночі Массачусетсу. Роберт Алан Коут. Тисяча дев'ятсот п'ятдесят першого він спробував пограбувати Перший комерційний банк Меканік-Фолза, і його затримання переросло в криваву баню: шестеро покійників, двоє з них — члени банди, троє — заручники, а ще один — молодий лягавий, що вистромив голову не тоді, коли треба було, і зловив кулю в око. Коут збирав колекцію монеток. Звичайно, тримати її в тюрязі йому б не дозволили, але з невеличкою допомогою його матері та посередника (водія вантажівки з пральні) я зумів її дістати. Я сказав йому:

— Боббі, ти псих: збирати монети в кам'яному готелі, де повно злодюг.

А він тоді так глянув на мене, усміхнувся й відповів:

— Я знаю, де їх зникати. Там безпечно. Не бійся.

І він не збрехав. Боббі Коут помер від пухлини мозку тисяча дев'ятсот шістдесят сьомого, але тієї колекції монет досі й не знайшли.

Я добував мужикам шоколадки на день Валентина. Якось дістав три зелені молочні коктейлі, які подають у «Макдоналдсі» у день святого Педді¹, для скаженого ірландця О'Меллі. Навіть організував опівнічний сеанс «Глибокої горлянки» та «Диявола в міс Джонс» для двадцяти арештантів, які скинулися всім, що мали, аби взяти напрокат ті фільми... хоча та маленька витівка окошилася для мене тижнем у карцері. У добувача свої ризики.

Я роздобував довідники й порнокнижки, іграшки для розіграшів, типу електрошокера для рукостикань і сверблячого порошку; не раз і не два піклувався про те, щоб довгостроковик утішався трусиками від дружини чи подружки... а ви ж знаєте, що з такими предметами хлопці тут роблять довгими ночами, коли час витягується, мов лезо ножа. Усе це я добуваю не задурно, ціна деяких речей виходить досить-таки високою. Але й не лише за гроші я це роблю. Що мені з тої грошви? Прикупити собі «кадилак» чи злітати на два тижні в лютому на Ямайку я не зможу ніколи. Я роблю це тому ж, чому хороший різник продає вам лише свіже м'ясо: маю репутацію та хочу її зберегти. Єдине, з чим я відмовляюся мати діло, — це зброя та важкі наркотики. Я нікому не допомагатиму вбити себе чи ще когось. Досить на мою голову вбитих, на все життя вистачить.

Ага, я такий собі «Нейман-Маркус»². Тож, коли тисяча дев'ятсот сорок дев'ятого до мене прийшов Енді Дюфрейн

¹ Педді — зменшувально-пестливе від Патрик.

² Американський універсальний магазин, що спеціалізується на продажу речей класу «люкс». Заснований у Далласі, штат Техас, 1907 рік.

і спитав, чи не зможу я контрабандою пронести йому в тюрюгу Риту Гейворт¹, я відповів, що це зовсім не проблема. І так воно й було.

У Шоушенк Енді потрапив тисяча дев'ятсот сорок восьмого, у свої тридцять. То був охайний коротун із волоссям піскового кольору й маленькими спритними рученятами. На носі в нього сиділи окуляри в позолоченій оправі. Нігті мав завжди підстрижені й чисті. Дивно пам'ятати такі деталі про людину, але для мене в тому був увесь Енді. Він завжди мав такий вигляд, ніби йому бракує лише краватки. На волі він служив віце-президентом у трастовому відділенні великого банку в Портленді². Незлецька роботка для такого молодого хлопа, особливо якщо подумати, які консервативні ті банки... і цей консерватизм треба помножити на десять, коли потрапляєш у Нову Англію, де народ довірить тобі свої гроші, тільки якщо ти будеш голомозий, кульгавий і постійно поправлятимеш трусняки, щоб у сраку не залазили. Енді сидів за вбивство дружини та її коханця.

Здається, я вже згадував, що в тюрмі всі поголовно безневинні. О, цю мантру вони промовляють із тим самим пафосом, як ті святоші на ТБ читають Об'явлення. Вони стали жертвами суддів з кам'яними серцями й такими самими яйцями, чи некомпетентних адвокатів, чи поліцейської підстави, чи їм не підфартило. Вони читають цю мантру, але на обличчях у них записано геть інше. Більшість арештантів — низькопробні чмирі, щось таке ні собі, ні людям, а найбільшою невдачею в їхньому житті було те, що матері доносили їх до пологів.

¹ Гейворт Рита (1918—1987) — американська кіноактриса й танцівниця, одна з найвідоміших зірок Голівуду 1940-х рр.

² Найбільше місто в штаті Мен.

За всі свої роки в Шоушенку я стрів менш ніж десяток людей, яким повірив, коли вони сказали, що нічого не скоїли. Одним із таких і був Енді Дюфрейн. Хоча в його невинуватості я переконався не одразу, кілька років мусило минути. Якби я був одним із присяжних, які слухали його справу в Портлендському вищому суді всі ті шість буремних тижнів тисяча дев'ятсот сорок сьомого — сорок восьмого років, то теж проголосував би за ув'язнення.

Так, дільце було пекельне, одне з тих смаковитих, де все зійшлося до купи так, як треба. Фігурувала в ньому вродлива дівчина зі зв'язками в суспільстві (мертва), місцевий спортсмен, помітна фігура (теж мертвий) і видатний молодий бізнесмен. Плюс скандал, який могли всіма правдами й неправдами роздмухати газети. Обвинувачення було справою елементарною. Весь процес тривав так довго лише тому, що окружний прокурор хотів балотуватися в Палату представників, тому пересічний американець мусив добре роздивитися його мармизу. То був судовий цирк вищого пілотажу, глядачі шикувалися в чергу з четвертої ранку (попри те, що температури стояли нижче нуля), аби тільки зайняти місце в залі.

Факти обвинувачення, якого Енді так ніколи й не оскаржив, були такими: у нього була дружина, Лінда Колінз-Дюфрейн; у червні сорок сьомого вона зацікавилася грою в гольф у замиському клубі «Фелмут-Гілз»; вона справді брала уроки протягом чотирьох місяців; її інструктором був чемпіон із гольфу «Фелмут-Гілз», Глен Квентин; наприкінці серпня сорок сьомого Енді довідався, що Квентин та його дружина стали коханцями; Енді й Лінда Дюфрейни сильно посварилися після обіду десятого вересня сорок сьомого; підставою для сварки була її подружня зрада.

Як засвідчив Енді, Лінда зізналася, що їй полегшало від того, що він усе знає. Сказала, що ті зустрічі потайки за-

вдають їй душевних мук. Повідомила Енді, що подасть на розлучення в Рино¹. А Енді сказав, що радше побачить її в пеклі, ніж у Рино. Вона поїхала з дому, щоб провести ніч із Квентином у бунґало, яке Квентин орендував неподалік від гольф-клубу. Наступного ранку прибиральниця знайшла їх обох мертвими в ліжку. У кожного вбивця випустив по чотири кулі.

Саме цей останній факт обтяжував провину Енді вагомніше, ніж решта. Прокурор із політичними амбіціями багато про це розводився у своїй вступній промові, а потім — у завершальній. Ендрю Дюфрейн, казав він, не зраджений чоловік, що в стані афекту хотів помститися зрадниці-дружині. Це, підкреслив прокурор, ще так-сяк можна було б зрозуміти, хоч виправдання цьому й нема. Але ця помста була значно холоднішою.

— Подумайте тільки! — гримів прокурор до присяжних. — Чотири й чотири! Не шість пострілів, а вісім! Він спорожнив барабан... а потім зробив паузу, щоб перезарядити й знову вистрілити в кожного з них!

«ЧОТИРИ ДЛЯ НЬОГО Й ЧОТИРИ ДЛЯ НЕЇ!» — волав заголовок у «Портленд сан». Бостонська «Реджистер» охрестила його Вбивцею-Рівняйлом.

Продавець із комісійної крамниці в Льюїстоні засвідчив, що за два дні до подвійного вбивства продав Ендрю Дюфрейну шестизарядний револьвер тридцять восьмого калібру «Поліс спешіел». Бармен із бару замиського клубу засвідчив, що ввечері десятого вересня Енді зайшов десь о сьомій, протягом двадцяти хвилин влив у себе три порції віскі без льоду, а коли зііз із барного табурета, сказав бармену, що збирається в гості до Глена Квентина і що він, бармен,

¹ Місто Рино (штат Невада) славилося швидкими розлученнями. Законом було встановлено цenz проживання в місті — шість тижнів, після закінчення яких людина могла отримати розлучення.

«про все, що буде далі, прочитає в газетах». Інший продавець, цього разу — з крамниці «Зручних покупок» за милію чи десь так від будинку Квентина, сказав у суді, що тієї самої ночі Дюфрейн зайшов до них приблизно за чверть дев'ятого. Купив сигарети, три кварта пива й рушники для посуду. Окружний патологоанатом підтвердив, що Квентина й мадам Дюфрейн вбили між одинадцятою вечора й другою ночі з десятого на одинадцяте вересня. Слідчий з офісу головного прокурора штату, який вів цю справу, повідомив у суді, що менш ніж за сімдесят ярдів від бунгало є сліпий завулок і що вдень одинадцятого вересня в тому завулку знайшли три речові докази: перший — дві порожні квартові пляшки пива «Нарагансет» (з відбитками пальців обвинувачуваного), другий — дванадцять недопалків (усі марки «кулз», якій надавав перевагу обвинувачуваний), третій — відбитки шин, з яких зробили гіпсовий муляж (що точно відповідав рисунку протектора й зносу шин на «плімуті» обвинувачуваного, сорок сьомого року випуску).

У вітальні Квентиного бунгало на дивані знайшли чотири рушники для посуду. У них були дірки від куль і присмалені сліди пороху. Слідчий висунув теорію (перекрикуючи агонію протестів адвоката Енді), що вбивця загорнув дуло знаряддя вбивства в рушники, щоб приглушити звук пострілів.

Енді Дюфрейн вийшов свідчити на власну користь і виклав свою історію спокійно, зважено й безсторонньо. Розказав, що тривожні чутки про його дружину та Глена Квентина до нього доходили протягом останнього тижня липня. У серпні тривога вже не давала йому спокою, і він вирішив сам трохи порозвідувати. Якось увечері, коли Лінда нібито поїхала на шопінг у Портленд після заняття з тенісу, Енді простежив за нею до одноповерхового орендованого будинку (який усі газети миттю охрестили «лю-

бовним гніздечком»). Він припаркувався в завулку й сидів у машині години зо три, доти, доки Квентин не повіз Лінду назад до замиського клубу, де вона лишила своє авто.

— Ви хочете сказати суду, що ваша дружина не впізнала вашого новісінького «плімута», який стояв позаду машини Квентина? — спитав його прокурор на перехресному допиті.

— На той вечір я помінявся машиною з другом, — відповів Енді. І це холодне підтвердження того, що його розвідка була ретельно спланованою, не додало йому жодних плюсів в очах присяжних.

Повернувши другові машину й забравши свою, він поїхав додому. Лінда лежала в ліжку, читала книгу. Він спитав, як минула її поїздка в Портленд. Вона відповіла, що було весело, але вона нічого не купила, бо нічого особливо не сподобалось.

— Саме тоді я переконався остаточно, — повідомив Енді глядачам, що сиділи, затамувавши дух. Говорив він тим самим холодним відстороненим голосом, яким давав майже всі свої свідчення.

— У якому настрої ви перебували протягом тих сімнадцяти днів, що минули з того моменту, й аж до тієї ночі, коли вашу дружину було вбито? — спитав в Енді його адвокат.

— Я дуже страждав, — холодно, спокійно відказав Енді. Як людина, що переказує список покупок, додав, що думав про самогубство й навіть дійшов до того, що восьмого вересня в Льюїстоні купив зброю.

Потім адвокат запропонував йому розказати присяжним, що сталося після того, як його дружина поїхала на зустріч із Гленом Квентином у вечір убивств. Енді розказав... і справив найгірше враження з усіх можливих.

Я тридцять років був із ним близько знайомий і можу вам сказати, що більш стриманих людей я ще в житті не

стрічав. Те, що він видавав інформацію малими дозами, було нормально. Та ненормально — що тримав усе в собі. Якщо він і переживав темну ніч душі, як це назвав якийсь письменник, то ви б нізачо про це не здогадалися. Він був того штибу людей, які, коли вже надумують накласти на себе руки, то зроблять це, не лишаючи записок, але спочатку наведуть у своїх справах повний лад. Якби він заплакав на тій лаві свідків чи голос його зрадив і хрипко затремтів, та навіть якби він накричав на того замріяного про Вашингтон прокурора, то я думаю, йому б не впаяли пожиттєвого. А якби і впаяли, то відкинувся б умовно-достроково ще до тисяча дев'ятсот п'ятдесят четвертого. Але він переповів свою історію, як диктофон, наче хотів сказати присяжним: ось як воно було. Так — так, ні — ні. І присяжні вирішили сказати «ні».

Він розказав, що тієї ночі напився, що напивався більше чи менше щодня з двадцять четвертого серпня й що він з тих людей, на яких алкоголь діє погано. Звісно, у таке будь-який суд присяжних не повірив би. Вони просто не могли собі уявити, щоб цей холоднокровний, напрочуд стриманий молодий чоловік в акуратному вовняному костюмі-трійці з двобортним піджаком нажерся до порсячого вереску через брудненьку інтрижку курви-дружини з провінційним тренером із гольфу. А я повірив, бо бачив Енді таким, яким його не могли бачити ті шестеро чоловіків і шестеро жінок.

За весь той час, що я знав Енді Дюфрейна, він випивав лише чотири рази на рік. Щороку зустрічався зі мною на подвір'ї для прогулянок десь за тиждень до свого дня народження, а потім знову за два тижні до Різдва. З кожною okazією замовляв пляшку «Джек Деніелз». Сплачував за нього так само, як і решта ув'язнених за свій товар, — з тих копійок за каторжну працю, які тут платили, плюс

трохи з власних запасів. До тисяча дев'ятсот шістдесят п'ятого все, що ти мав, — десять центів за годину. У шістдесят п'ятому платню підвищили — аж до четвертака. Мої комісійні за спиртне залишаються незмінними — десять відсотків, і коли додасте цю доплату до вартості смачного м'якого віскі, такого як «Блек Джек», то зможете уявити, скільки годин Енді Дюфрейну доводилося потіти в тюремній пральні, щоб чотири рази на рік розжитися бухлом.

Уранці у свій день народження, дев'ятого вересня, він вихиляв чималу чарчину, потім ще одну ввечері, коли гасло світло. Наступного дня віддавав решту пляшки мені, і я пускав її по колу. Що ж до другої пляшки, він наливав собі одну чарку ввечері напередодні Різдва, потім ще одну — у новорічну ніч. А далі ця пляшка знову ж таки опинялася в мене з вказівками передати далі. Чотири чарки на рік — отака поведінка людини, яку пляшка болюче вжалила. Ужалила так, що кров потекла.

Він сказав присяжним, що вночі десятого був такий п'яний, що міг невиразно пригадати лише якісь окремі маленькі уривки. Він накачався після обіду (за його власними словами, «хлюпнув собі подвійну порцію голландської хоробрості»), перед тим як узятися за Лінду.

Енді пригадав, що, коли вона пішла на зустріч із Квентином, він вирішив сказати їм усе, що про них думає. Дорогою до бунгало Квентина заскочив у заміський клуб, щоб перехилити чарку-дві. Згадати, що сказав бармену «про все, що буде далі, прочитаєш у газетах», він не міг, так само, як і те, чи взагалі йому щось казав. Пам'ятав, як купував у «Зручних покупках» пиво, але не рушники.

— Нащо мені здалися ті рушники? — спитав він, й одна з газет потім відрапортувала, що троє з жінок-присяжних здригнулися.

Пізніше, значно пізніше, він поділився зі мною своїми міркуваннями про того продавця, який дав свідчення про рушники. Думаю, варто стисло передати, що він сказав.

— А що як, полюючи на свідків, — сказав Енді одного дня на подвір'ї для прогулянок, — вони надибали хлопця, який продав мені того вечора пиво. На той час минуло вже три дні. Факти цієї справи широко висвітлювали всі газети. Може, вони всією бандою притисли хлопця до стінки, п'ятеро-шестеро лягавих, плюс козел з офісу прокурора, плюс помічник прокурора. Пам'ять — доволі суб'єктивна штука, Реде. Вони могли почати так: «Хіба не може такого бути, що він купив п'ять чи шість кухонних рушників?» — і потім вже розкручувати його далі. Якщо достатня кількість людей захоче, щоб ти щось згадав, це може стати потужним засобом переконання.

Я з ним погодився.

— Але є ще один, потужніший, — задумливо провадив Енді. — Я думаю, цілком може бути, що він переконав сам себе. До нього були звернуті всі погляди. Море запитань від журналістів, його фото в газетах... а окрасою сезону став зірковий виступ у суді. Я не кажу, що він навмисно сфальсифікував свою розповідь чи дав неправдиві свідчення. Думаю, цілком можливо, брехня про те, що я купив ті рушники, пройшла б на «ура» на поліграфі чи з клятвою іменем матері. Та все одно... збіса суб'єктивна штука ця пам'ять. Одне я знаю напевно: хоч мій власний адвокат і вважав, що я половину історії набрехав, на ту фігню з рушниками він не повівся. Це ж ні на яку голову не налазить. Я впився до поросячого вереску, був занадто п'яний, щоб думати про глушник для пострілів. Якби вбивство скоїв я, то просто стріляв би й усе.

Він заїхав у сліпий завулок і припаркувався там. Дудлив пиво й курих цигарки. Дивився, як гасне світло на першо-

му поверсі Квентинового будинку. Дивився, як загоряється на горішньому поверсі єдина лампа... а за чверть години в нього на очах гасне. Решту, сказав він, я додумав сам.

— Містере Дюфрейн, ви зайшли в будинок Глена Квентина й убили їх обох? — прогримів на суді його адвокат.

— Ні, — відповів Енді. До півночі, за його словами, він потроху витверезів. А ще відчував перші дзвіночки важкого похмілля. Тому вирішив поїхати додому й проспатися, а наступного дня обміркувати все більш по-дорослому. — Поки я їхав, то подумав, що наймудрішим рішенням буде просто відпустити її в Рино, хай розлучається.

— Дякую, містере Дюфрейн.

Прокурор зірвався з місця.

— Ви розлучилися з нею в найшвидший спосіб, який тільки міг спасти вам на думку. Розлучилися за допомогою револьвера тридцять восьмого калібру, загорнутого в кухонні рушники, чи не так?

— Ні, сер, не так, — спокійно відказав Енді.

— А потім застрелили її коханця.

— Ні, сер.

— Хочете сказати, що Квентина ви застрелили першим?

— Хочу сказати, що ні в кого я не стріляв. Я випив дві кварта пива й викурив стільки сигарет, скільки недопалків поліція знайшла в завулку. А потім поїхав додому й ліг спати.

— Ви сказали присяжним, що в період між двадцять четвертим серпня й десятим вересня відчували бажання накласти на себе руки.

— Так, сер.

— Достатньо сильне, щоб купити револьвер.

— Так.

— Містере Дюфрейн, а вас дуже занепокоїть, якщо я скажу, що ви не схожі на самогубцю?

— Ні. Але в мене таке враження, що ви не надто співчутлива людина, тому я дуже сумніваюся, що поділився б із вами своєю проблемою, якби справді відчув бажання вкоротити собі віку.

Залою суду пробігли брижі легкого стриманого сміху, але присяжні жарту вочевидь не схвалили.

— Того вересневого вечора ви брали із собою револьвер?

— Ні. Я вже казав, що...

— А, так! — Прокурор саркастично посміхнувся. — Ви його в річку викинули. У Роял¹. Дев'ятого вересня, удень.

— Так, сер.

— За день до подвійного вбивства.

— Так, сер.

— Зручно, правда?

— Ані зручно, ані незручно. Лише правда.

— Я думаю, ви чули свідчення лейтенанта Мінчера? — Мінчер очолював загін, що прочісував дно річки Роял біля мосту Понд, з якого, за власним свідченням, Енді викинув револьвер. Поліція його не знайшла.

— Так, сер. Ви знаєте, що я чув.

— Тоді ви також чули, як він повідомив, що револьвера вони не знайшли, хоч водолази працювали три дні. Це теж доволі зручно, чи не так?

— Зручно — не зручно, але револьвера не знайшли — це факт, — спокійно відповів Енді. — Однак я хочу звернути увагу, вашу й присяжних, на те, що міст на Понд-роуд дуже близько до того місця, де Роял впадає в бухту Ярмут. Течія там сильна. Револьвер могло винести в бухту.

— Тож порівняти сліди на кулях, витягнутих зі скривавлених трупів вашої дружини й містера Глена Квенти-

¹ Невелика річка (завдовжки 39 миль, або ж 63 км) на півдні штату Мен.

на, та нарізку ствола вашого револьвера неможливо. Правильно, містере Дюфрейн?

— Так.

— І знову ж таки, дуже зручно, правда?

У цьому місці, як повідомили газети, Енді продемонстрував одну з небагатьох емоційних реакцій, які дозволяв собі за всі шість тижнів, поки тривав судовий процес. Лесть помітна гірка посмішка на мить змінила вираз його обличчя.

— Сер, оскільки я не скоював цього злочину й оскільки я кажу правду про те, що викинув револьвер у річку за день до того, як цей злочин було скоєно, то мені видається рішуче незручним той факт, що револьвера так і не знайшли.

Ще два дні прокурор бомбардував його запитаннями. Він знову зачитав Енді свідчення продавця зі «Зручних покупок» про кухонні рушники. Енді повторив, що не пам'ятає, щоб їх купував, але визнав: так само він не пам'ятав, що не купував їх.

«Чи правда, що на початку тисяча дев'ятсот сорок дев'ятого Енді та Лінда Дюфрейни оформили спільний страховий поліс?»

«Так, то була правда».

«І в разі, якби Енді виправдали, чи ж не правда, що він мав право на п'ятдесят тисяч доларів прибутку?»

«Правда».

«І чи не правда, що до будинку Глена Квентина він поїхав, виношуючи в думках убивство, і чи не правда також, що вбивство це він скоїв двічі?»

«Ні, то була не правда».

«А тоді що, на його думку, сталося, якщо ознак пограбування не було жодних?»

«Я не можу цього знати, сер», — тихо відказав Енді.

О першій години однієї сніжної середи присяжні пішли на обговорення. А повернулися аж о пів на четверту.

Пристав сказав, що вони б і раніше прийшли, якби їм не закортіло порозкошувати на вечерю курятиною від ресторану «Бентліз» (коштом округу). Вони визнали його винним, і, їй-богу, якби в штаті Мен діяла смертна кара, він теліпався б у зашморгу ще до того, як із землі виткнулися перші весняні крокуси.

Тоді в суді прокурор спитав, що, на його думку, сталося. Енді не відповів. Але здогад у нього був, і якимось пізно ввечері тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого я його з Енді витягнув. Сім років у нас пішло на те, щоб перейти від поверхового знайомства до порівняно тісної дружби, але тільки в шістдесятому я відчув, що ми справді близькі, і, напевно, я був єдиний, кого він за все життя до себе так близько підпустив. Як довічники ми від початку до кінця сиділи в одному тюремному блоці, тільки я через півкоридору від нього.

— На мою думку? — Він невесело розсміявся. — На мою думку, тієї ночі в повітрі зібралася критична маса невезіння. Стільки нещасливих збігів на такий короткий час нечасто випадає. Я думаю, то міг бути якийсь невідомий, що проїжджав повз будинок. Може, у нього колесо спустило на тій дорозі, коли я вже додому поїхав. Може, грабіжник. А може, психопат. Він їх убив, от і все. А сюди втрапив я.

Отак просто. І решту життя (чи принаймні найважливішу його частину) за вироком суду він був приречений провести в Шоушенку. Через п'ять років почалися слухання про умовно-дострокове звільнення, і йому відмовили, елементарно й просто, попри те, що він був взірцевим в'язнем. Бо ж вийти з Шоушенку, коли у твоїй справі стоїть тавро «вбивця», — діло неквапливе, повільне, як вода, що точить камінь. У комісії сидить семеро мужиків, удвічі більше, ніж у більшості державних в'язниць, і в кожного з цих сімох упертюхів душі черстві, мов закам'яніла пайка

хліба. Їх не підкупиш, ну ніяк не підкупиш, і не розчулиш теж. Що стосується комісії з УДЗ, то гроші їх не цікавлять і щоб хтось вийшов, — теж. Але в справі Енді були й інші причини... про це трохи згодом розкажу.

Був один блатний, Кендриксом звали, який стирчав мені ще в п'ятдесяти кругленьку суму й віддавав її років чотири. А відсотки платив інформацією. У моїй сфері діяльності ти труп, якщо не будеш у курсі подій. Цей Кендрикс, приміром, мав доступ до документів, яких я ніколи не побачив би, працюючи на штамп-машині в триклятому цеху металоконструкцій.

Кендрикс розказав мені, що голоси в комісії розділилися 7—0 проти Енді Дюфрейна п'ятдесят сьомого, 6—1 п'ятдесят восьмого і 5—2 шістдесятого. Як було далі, я не знаю, але мені точно відомо, що через шістнадцять років він так само сидів у камері чотирнадцять блока номер п'ять. На той час, сімдесят шостого, йому виповнилося п'ятдесят вісім. Може, десь у вісімдесят третьому вони б і розщедрилися та випустили його. Тобі дають краба, а забирають усе — принаймні все, що має значення. Може, одного дня тебе й відпустять, але... цейво, слухайте: знав я одного кента, Шервуда Болтона — так його звали, то він у камері тримав голуба. Із сорок п'ятого до п'ятдесят третього, коли його випустили, він тримав голуба. Він був ніякий не Птахолов з Алькатрасу¹, просто тримав у себе голуба. Джейк — так він його звав. І випустив Джейка за день до того, як він, Шервуд, мав вийти на волю, і Джейк полетів собі за милу душу. Але через тиждень після того, як Шервуд Болтон

¹ Фільм 1962 року; режисер — Джон Френкгаймер, у головній ролі — Берт Ланкастер. Кінематографічна версія життя Роберта Страуда, ув'язненого федеральної в'язниці, відомого під прізвиськом Птахолов з Алькатрасу завдяки його любові до птахів. Попри назву дія відбувається у в'язниці Левенворт, де Страуд тримав у камері птахів. Після переведення на Алькатрас йому заборонили мати улюбленців.

залишив нашу маленьку щасливу родину, один мій кореш погукав мене у західний куток подвір'я для прогулянок, де любив зависати Шервуд, і сказав:

— Слухай, Реде, а це не Джейк?

І таки то був Джейк. Голуб. Мертвий і холодний, як купка гівна.

Пригадую той перший раз, коли Енді Дюфрейн до мене звернувся. Так чітко пригадую, наче то вчора було. Але Риту Гейворт він зажадав не тоді. То було пізніше. Улітку сорок восьмого він прийшов по дещо інше.

Більшу частину своїх обладунків я повертаю прямо там, у дворі, і ця винятком не стала. Наше подвір'я велике, набагато більше за інші. Це досконалий квадрат зі стороною дев'яносто ярдів. З півночі — зовнішня стіна зі сторожовими вежами з країв. Охоронці на них озброєні біноклями й поліцейськими гвинтівками. У тій північній стіні є головні ворота. Вантажні майданчики для вантажівок — на південному боці подвір'я. Їх п'ять. У будні в Шоушенку кипить життя: вантажі то прибувають, то від'їжджають. У нас є фабрика, де виготовляють номерні знаки, і велика промислова пральня, що обслуговує всю в'язницю, діагностичну психіатричну лікарню в Кіттері та психлікарню в Еліоті¹. А ще є великий автосервіс, де ув'язнені-механіки ремонтують тюремний, державний і муніципальний транспорт, не кажучи вже про приватні тачки вертухаїв, начальників адміністрації... а ще не раз і не два — членів комісії з УДЗ.

Зі сходу сторону прямокутника утворює товстелезна кам'яна стіна з купою віконць-прорізів. На іншому боці тієї стіни розмістився п'ятий блок, а з краю західного

¹ Містечка в окрузі Йорк, штат Мен.

боку розташовується контора адміністрації та лазарет. Шоушенк ніколи не страждав від перенаселення, як більшість тюрем, і тисяча дев'ятсот сорок восьмого був заповнений хіба що на дві третини, але на подвір'ї завжди товклися від вісімдесяти до ста двадцяти в'язнів — перекидали м'яча у футбол чи бейсбол, кидали кості, чесали язиками, повертали обладки. У неділю тут взагалі яблуку ніде було впасти. У неділю тут було велелюдно, як на сільському ярмарку... без бабів хіба що.

Саме в неділю Енді вперше й підійшов до мене. Я саме перетер про радіоприймач з Елмором Армітажем, пацаном, який не раз мені ставав у нагоді, коли підійшов Енді. Звісно, я знав, хто він, за ним тяглася репутація сноба й сухаря. Люди казали, що він наче сам напрошувався на неприємності. Одним із людей, що таке казали, був Богз Даймонд, чувак, із яким краще не зв'язуватися. Співкамерника Енді не мав, і я чув, що саме цього він і хотів, хоча одиночки в блоці номер п'ять були вузькі, як домовини, ну, може, трохи ширші. Але я не слухаю брехні про людину, коли можу сам про неї судити.

— Привіт, — сказав він. — Я Енді Дюфрейн. — Він простягнув руку, і я її потис. Він був не з тих, хто марнує час на світські балачки, одразу переходив до діла. — Я так розумію, ти тут знаєш, як усе дістати.

Я погодився, що час від часу можу знаходити певні речі.

— І як ти це робиш? — поцікавився Енді.

— Іноді, — відповів я, — речі наче самі приходять мені до рук. Я не можу це пояснити. Хіба що тим, що я ірландець.

Після цих слів він злегка всміхнувся.

— Цікаво, чи міг би ти дістати мені скельний молоток.

— Що це таке й навіщо воно тобі?

Енді здивовано на мене глипнув.

— Хіба мотивація клієнта належить до сфери твого бізнесу? — Почувши це, я зрозумів, чому за ним закріпилася репутація сноба, який дметься, мов жаба на корч. Але в його запитанні я вчув ще й тонкий проблиск гумору.

— Скажу тобі так. Якби тобі потрібна була зубна щітка, я б ні про що не питав. Просто назвав би ціну. Бо, розумієш, зубна щітка — нелетальний тип зброї.

— А тебе летальна летальна зброя сильно парить?

— Так.

До нас летів бейсбольний м'яч, заклеєний ізоляційною стрічкою, і Енді, обернувшись, швидким, котячим рухом вихопив його з повітря. Тому руху сам Френк Мальцоне¹ позаздрив би. Енді блискавично жбурнув м'яч туди, звідкіля він прилетів (збоку здавалося, що зробив це одним порухом зап'ястка, швидко, легко й невимушено, однак у цьому кидку вгадувався сякий-такий професіоналізм). Я бачив, що за нами одним оком спостерігають багато людей, займаючись своїми справами. Вартові на вежі, імовірно, теж стежили. Без зайвої скромності скажу, що в кожній тюрязі є арештанти авторитетні, на малу в'язницю їх, може, з чотири-п'ять набереться, а на велику — дві-три дюжини, і я в Шоушенку саме ходив в авторитетах. І моє ставлення до Енді Дюфрейна могло круто вплинути на його життя-буття за ґратами. Напевно, він теж це знав, але не плазував і сраку мені не лизав. Поважаю таких.

— Логічно. Я тобі розкажу, що це й нащо воно мені. Скельний молоток схожий на мініатюрне кайло — десь отаке завдовжки. — Енді розвів руки приблизно на фут. Саме тоді я вперше й помітив, які в нього охайні й доглянуті нігті. — З одного боку в нього вістря, з іншого —

¹ Гравець бейсбольної команди «Бостон ред сокс» (1955—1965) і «Каліфорнія енджелз» (1966).

пласка тупа голівка молотка. А потрібен він мені тому, що я люблю каміння.

— Каміння, — повторив я.

— Присядьмо отут на хвильку, — запропонував він.

Я на це пристав. Ми присіли навпочіпки, мов двоє індіанців.

Узявши в жменю землі з подвір'я, Енді став перетирати її в доглянутих долонях, і вона посипалася хмаркою дрібної пилюки. Залишилися тільки дрібні камінці, один два виблискували, решта були тьмяні й звичайні. Серед тьмяних виявився кварц, але збляклим він є тільки доти, доки його не натреш. А вже по тому набуває гарного молочного відтінку й блищить. Енді відчистив камінець та кинув мені. Упіймавши, я його назвав.

— Авжеж, кварц, — кивнув він. — А ще ось, дивись. Слюда. Сланець, замулений граніт. А ось шматок зернистого вапняку, ще з тих часів, коли місце для тюрми прорубували в пагорбі. — Він викинув каміння й стер пилюку з долонь. — Я цікавлюсь камінням. Тобто... цікавився камінням. У колишньому житті. Мені хотілося б знову займатися улюбленим хобі, в обмеженому обсязі.

— Недільні експедиції на подвір'я для прогулянок? — підводячись, спитав я. Думка була безглузда, проте... від погляду на той крихітний шматочок кварцу моє серце на мить якось дивно тьохнуло. Точно не знаю чому — мабуть, нагадало про зовнішній світ. Такі речі у твоїй уяві якось не в'яжуться з подвір'ям. Кварц — це щось таке, що витягають із маленьких дзюркотливих струмочків.

— Краще мати недільні експедиції сюди, ніж ніяких недільних експедицій.

— Такою штукою, як скельний молоток, можна розкрити кому-небудь череп, — зауважив я.

— У мене тут ворогів нема, — тихо відказав він.

— Нема? — Я посміхнувся. — Почекай трохи.

— Як будуть проблеми, я їх владнаю без скельного молотка.

— А може, ти тікати хочеш? Прорити хід під стіною? Бо коли так...

Він ввічливо розсміявся. І коли через три тижні я угле-
дів скельний молоток, то зрозумів причину.

— Знаєш, — сказав я, — якщо хтось побачить у тебе цей молоток, його відберуть. Якщо в тебе побачать ложку, її відберуть. Що ти думаєш робити, сісти тут, у дворі, й почати колупати?

— О, думаю, я зможу знайти йому набагато краще застосування.

Я кивнув. Насправді то вже було не моє діло. Людина замовляє мені послугу — щось для неї дістати. Зможе вона зберегти цю річ після того, як я її роздобуду, чи ні — то вже мене не обходить.

— Скільки за таке можуть попросити? — спитав я. Мені починала подобатись його стриманість. Коли ти десять років проводиш у постійному гармидері, як оце я тоді, то дико втомлюєшся від скигліїв, хвальків і крикунів. Так, я думаю, чесно буде, якщо скажу, що Енді мені сподобався одразу.

— Вісім доларів у першій-ліпшій крамниці спорядження для скелелазів, — відповів він. — Але я розумію, що в такому бізнесі, як твій, людина працює методом «фіксована ціна плюс навар»...

— Ціна плюс десять відсотків — це моя звична ставка. Але у випадку з небезпечними предметами доводиться її піднімати. Для таких причандалів, як отой, про який ти говориш, змазки на колеса треба трохи більше. Скажімо, десять доларів.

— Десять то десять.

Я глянув на нього з недовірливою усмішкою.

— І ці десять доларів у тебе є?

— Є, — тихо мовив він.

Уже згодом, коли багато часу сплигло, я дізнався, що було в нього понад п'ять сотень. Він примудрився пронести їх із собою. Коли тебе оформлюють у цьому готелі, один із коридорних зобов'язаний нахилити тебе вперед і заглянути тобі в отвір — але ж отвір там глибоченький, і якщо не надто на цьому загострювати, то людина, рішуче налаштована, може запхнути собі туди чималий предмет, досить глибоко, щоб його не було видно, якщо, звісно, коридорний, який тобі трапився, не буде в настрої натягнути гумову рукавичку й трохи поколупати.

— Тоді лади, — кивнув я. — Ти повинен знати, на що я розраховую, коли тебе зловлять із тим, що я тобі дістав.

— Напевно, повинен, — сказав він. У його сірих очах промайнув інший вираз, і я зрозумів: він точно знає, що я скажу. То було якесь осяяння, проблеск особливого, лише йому притаманного іронічного гумору.

— Якщо тебе зловлять, ти кажеш, що цю штуку знайшов. Ото й усе. Тебе на три-чотири тижні кинуть у карцер... цяцьку свою ти, звісно, втрапиш, а у справі з'явиться чорна мітка. Якщо назвеш моє ім'я, я з тобою більше ніколи не матиму справи. Ні на пару шнурків, ні на пакетик «баглера»¹. І ще хлопців пришлю, щоб тобі пику підправили. Я не прихильник насильства, але ти зрозумій, у якому я становищі. Не можу ж я дозволити, щоб про мене пішов поголос, ніби я собою не володію. Це поставить на мені жирний хрест.

— Так, напевно. Я все розумію, тобі нема про що хвилюватися.

¹ Марка тютюну для саморобних цигарок.

— Я ніколи не хвилююся, — сказав я. — На зоні проценти за таке не крапають.

Він кивнув і пішов. А через три дні став біля мене на прогулянковому підвір'ї під час ранкової перерви у пральні. Не заговорив і навіть не глянув у мій бік, але спритним порухом, як фокусник, що показує трюк із картами, вклав мені в долоню зображення шановного Александра Гамільтона. Цей чоловік швидко пристосовувався. Я добув йому скельний молоток. Одну ніч потримав його в себе в камері. Інструмент був саме таким, як він описував. Для втечі не годився (я так прикинув: щоб цим молотком проколувати під стіною тунель, людині років шістсот знадобилося б), та все одно певні побоювання в мене були. Якщо цим кайлом цокнути когось по довбешці, то цей хтось точно вже більш ніколи не слухатиме по радіо «Фіббера Макгі та Моллі»¹. А в Енді вже почалися проблеми з сестричками. І я міг лише сподіватися, що це не для них він заготував скельний молоток.

Та врешті я довірився інтуїції. Рано-вранці наступного дня, за двадцять хвилин до сигналу підйому, я проштовхнув молоток і пачку «кемела» Ерні, старому шниреві, що замітав коридори в п'ятому блоці, поки не відкинувся в п'ятдесят шостому. Він без слів опустив їх у кишеню халата, і наступного разу я той молоток побачив уже через сім років.

Наступної неділі Енді знову підгріб до мене на підвір'ї. І скажу вам, видон у нього був ще той. Нижня губа так набрякла, що нагадувала палку копченої ковбаси, праве око розпухло й було наполовину заплющене, а на щоці красувався потворний шрам від пральної дошки. Еге ж,

¹ Американський комедійний радіосеріал, що протягом кількох десятиліть мав незмінну популярність. Прем'єра відбулася на каналі «Ен-бі-сі» 1935 року, тривав до 1959 року, ще довго після того як радіо перестало бути домінантною формою розваг в американській популярній культурі.

у нього точно були тертя з сестричками, та він ані словом про них не прохопився.

— Дякую за інструмент, — мовив він і пішов геть.

Я зацікавлено провів його поглядом. Він зробив кілька кроків, угледів щось на землі, нахилився й підібрав. Маленький камінець. Тюремні роби, окрім тих, які носили механіки на роботі, були без кишень. Але обійти це була не проблема. Камінець щез у рукаві в Енді й не впав на землю. Я був у захваті... і від нього теж. Попри халепу, у яку вскочив, Енді жив далі своїм життям. Є тисячі таких, що не живуть, чи не хочуть, чи не можуть, і багато хто з них не сидять у тюрмі. А ще я помітив, що його обличчя досі було таким, наче по ньому пройшовся торнадо, зате руки — охайні й чистісінькі, з доглянутими нігтями.

За наступні півроку я його майже не бачив. Більшу частину того часу Енді провів в самотності.

Кілька слів про сестричок.

У багатьох тюрмах їх знають як бикуватих підарків чи тюремних шльондр — тільки тепер у моді вислів «вибухові шмари»¹. Але в Шоушенку їх завжди прозивали сестричками. Не знаю чому, але й різниці особливої не бачу, крім назви.

Тепер уже ні для кого не дивина, що на зоні квітне содомія (сюрпризом це може стати хіба для тутешніх новопривбулих, яким не поталанило бути молоденькими, стрункими, привабливими й необачними), але гомосексуальність, як і традиційний секс, має сотню різних виявів і форм. Є чоловіки, які не можуть узагалі без сексу та звертаються до іншого чоловіка, щоб не збожеволіти. Найчастіше це відбувається за згодою між двома загалом гетеросексуальними

¹ Натяк на пісню 1974 року гурту «Queen» під назвою «Killer Queen».

чоловіками, хоча інколи в мене виникають сумніви, чи будуть вони такими вже гетеросексуальними, як сподіваються, коли повернуться до своїх дружин і подружок.

Є чоловіки, яких «навертають» у тюрмі. На фені — «півнями стають», «опущеними». Переважно (але не завжди) вони грають роль жінки, і за їхні послуги люто змагаються.

А ще є сестрички.

Для суспільства на зоні вони — як гвалтівник для суспільства за її стінами. Найчастіше в них великі терміни відсидки, вони тягнуть їх за тяжкі злочини. Їхніми жертвами стають молоді, слабкі й недосвідчені... або, як у випадку Енді Дюфрейна, слабкі на вигляд. Їхні мисливські угіддя — душова, тісні тунелеподібні завулки за промисловими пральними машинами в пральні, часом лазарет. Не раз і не два згвалтування відбувалося в проекційній будці за актовою залою. Найчастіше те, що сестрички брали силою, вони могли б дістати й на дурняк, якби захотіли. Ті, кого навернули, завжди чомусь втріскувались в одну сестричку чи іншу, як дівчатка-підлітки — у своїх синатр, преслі та редфордів. Але для сестричок насолода була тільки в тому, щоб узяти силою... і, думаю, так буде завжди.

Через його щуплу будову й симпатичне лице (а може, і через дивовижне самовладання, яким я так захоплювався) сестрички ганялися за Енді з того самого дня, як він переступив поріг тюрми. Якби це була якась казкова оповідка, я вам сказав би, що Енді дав їм гідну відсіч, і врешті-решт вони дали йому спокій. Хотів би я так сказати, але не можу. Тюрма — не казковий світ.

Уперше до нього підкотили в душі, дні через три після того, як він улився в нашу щасливу шоушенківську родину. Я так розумію, тоді його просто плескали по сідницях і лоскотали. Вони люблять спочатку тебе оцінити, а потім

уже нападати — як шакали, що рознюхують, чи справді жертва така вже немічна й безпорадна, як здається.

Енді дав відкоша й роз'юшив губу кремезній сестричці на ім'я Богз Даймонд — хто його знає, де він тепер, бозна-скільки років по тому. Охоронець їх розвів, перш ніж зав'язалася бійка, але Богз пригрозив, що дістане його. І таки дістав.

Удруге це сталося за машинами в пральні. Скільки всього робилося за ці роки в тому вузькому, запорошеному пеналі. Тільки охоронцям відомо, але вони вмили руки. Там темно й валяються пакети із засобами для прання й відбілювання, круглі високі коробки з активатором «Гекслайт», не шкідливішим за сіль, якщо руки сухі, і вбивчим, як акумуляторна кислота, коли вони мокрі. Наглядачі не люблять туди заходити. Там нема простору для маневрів, і перше, чого вчать, коли приходиш працювати в таке місце, — ніколи не дозволяй зекам заманити тебе туди, де не зможеш задкувати.

Богза того дня там не було, але Генлі Бекус, що з тисяча дев'ятсот двадцять другого служив на пральні бригадиром, розповів мені, що натомість прийшли четверо його корешів. Якийсь час Енді стримував їх за допомогою жмені «Гекслайту», погрожуючи сипнути в очі, якщо підійдуть ближче, але перечепився й упав, намагаючись обійти спиною вперед велику пральну машину «Вошекс» із чотирма відсіками для завантаження. Цього виявилось достатньо. Вони на нього накинулися.

По-моєму, значення вислову «групове з'валтування» не сильно змінюється з покоління в покоління. Саме це вони з ним і скоїли, ті четверо сестричок. Перехилили через корпус редуктора, один тримав у нього біля скроні викрутку «Філіпс», а решта порали. Там може трохи порватися, але не сильно (чи я знаю це з власного досвіду,

спитаєте ви? Хотів би я не знати). Якийсь час кровить. Як не хочеш, щоб якийсь блазень спитав, чи в тебе місячне почалося, треба захпати в труси ззаду зібганий туалетний папір і носити так, поки не перестане. Ця кровотеча справді схожа на менструальну: тримається днів зо дватри, тече повільною цівкою. А потім спиняється. Нічого страшного, якщо з тобою не втнули чогось ще більш неприродного. Нічого страшного для *тіла*. Проте згвалтування — це згвалтування, як не крути, і рано чи пізно тобі доведеться подивитися на своє обличчя в дзеркалі й вирішувати, що з собою робити.

Енді пройшов через усе це сам-один, так, як він через усе проходив у ті дні. Напевно, він дотумкав до того самого висновку, що й багато інших мужиків до нього: є лише два способи мати справу з сестричками — дати їм бій і потрапити в лапи чи просто потрапити в лапи.

Він вирішив дати бій. Коли Богз із двома корешами прийшли по його душу через тиждень чи десь так після випадку в пральні («Я чув, тобі цілку порвали», — сказав Богз, якщо вірити Ерні, який там ошивався), Енді з ними побився. Зламав носа чуваку, якого звали Рустер Макбрайд, пузатому фермеру, який сидів за те, що до смерті забив свою падчерку. Із радістю додаю, що Рустер тут і здох.

Його брали всі втрьох. Коли це скінчилося, Рустер з іншим кентом (може, то був Піт Вернес, але точно не скажу) силоміць поставив Енді на коліна. Уперед вийшов Богз Даймонд. У ті часи він носив при собі бритву з руків'ям, оздобленим перлами, та написом «Діамантові перли», вигравіюваним з обох боків. Розкривши бритву, він сказав:

— Зараз я, пане містере, розстебну ширіньку, і ти проковтнеш усе, що я дам тобі проковтнути. А коли проковтнеш моє, ковтатимеш у Рустера. Ти йому носа зламав, йому потрібна компенсація, як я собі думаю.

— Усе, що ти запахнеш мені в рот, твоїм бути перестане, — попередив його Енді.

Ерні потім розказував, що Богз глянув на Енді, як на ненормального.

— Ні, — повільно, наче з тупоголовою дитиною розмовляючи, сказав він Енді. — Ти не зрозумів, що я сказав. Тільки спробуй щось втнути, і я втоплю всі дев'ять дюймів цієї сталі тобі у вухо. Дійшло?

— Я розумію, що ти сказав. Це ти, схоже, мене не зрозумів. Я відкушу тобі те, що ти застромив мені до рота. Можеш тицьнути мені лезо в мозок, якщо хочеш, але ти, напевно, знаєш, що раптове важке ушкодження мозку змушує жертву одночасно випустити сечу, кал... і стиснути зуби.

Він дивився на Богза, невимушено всміхаючись тією своєю фірмовою напівусмішкою, розказував старий Ерні, неначе вони втрюх вели з ним неспішну розмову про акції й облигації, а не засаджували по самі вуха. Наче він був у своєму банкірському костюмі-трійці, а не стояв навколішки на підлозі в бруднючій комірчині для мітел, зі спущеними до щиколоток штанами, вимашчений кров'ю, що стікала внутрішнім боком стегон.

— Насправді, — вів далі він, — цей рефлекс стискання зубів такий сильний, що щелепи жертви доводиться потім розводити ломом чи домкратом.

Богз нічого не увіпхав Енді до роті того вечора наприкінці лютого сорок восьмого, і Рустер Макбрайд теж. Наскільки мені відомо, цього не робив ніхто й ніколи. Натомість вони віддубасили Енді до напівсмерті, і для всіх чотирьох усе закінчилося карцером. Тільки Енді й Рустер туди потрапили вже після лазарету.

Скільки разів ця гоп-компанія його порала? Не знаю. Думаю, Рустер втратив до цього смак досить-таки рано

(так буває, коли місяцями носиш у носі шини), а Богз Даймонд відчепився того літа, зовсім зненацька.

То було щось дивне. Одного ранку на початку червня Богза знайшли в камері, сильно побитого, коли він не з'явився на переключку. Він не міг сказати, хто з ним таке зробив чи як до нього зайшли, але я давно веду бізнес і знаю, що вертухая можна підкупити практично для будь-чого, крім хіба що зброю в'язню принести. Платня в них невелика, як тоді була, так і тепер. А в ті часи ще не було ні електронних замків, ні камер спостереження, ні майстер-ключів, що контролюють цілі зони тюрми. У тисяча дев'ятсот сорок восьмому в кожному блоці був свій наглядач. Вартового можна було легко підкупити, щоб він пустив когось (а може, і двох-трьох) у блок і так, навіть у камеру до Даймонда.

Звісно, така роботка коштувала б великих бабок. Ні, не за мірками світу за межами стін в'язниці. Тюремна економіка не така масштабна. Побудеш тут трохи, і доларова купюра в руці видається приблизно тим самим, чим на волі була двадцятка. Здогадуюся, що хтось відвалив чималі бабоси (ну скажімо, п'ятнадцять баксів наглядачу й по два чи більше кожному з тих, хто робив заміс).

Я не кажу, що заплатив Енді Дюфрейн, але точно знаю, що з собою він проніс у тюрму п'ять сотень баксів, а в нормальному світі був банкіром — людиною, яка краще за будь-кого з нас розуміє, де і яким чином гроші можуть забезпечити тобі владу.

І ще одне я знаю. Після того побиття (три поламані ребра, крововилив в око, розтягнення спини й вивих стегна) Богз Даймонд дав Енді спокій. А якщо по правді, то він у принципі всім дав спокій. Він тепер нагадував сильний вітер літньої пори — сильний, поривчастий, а шкоди ніякої. Можна сказати, перетворився на «слабшу сестричку».

То був кінець Богза Даймонда, чувака, який міг рано чи пізно прикінчити Енді, якби Енді нічого не зробив, щоб цьому запобігти (якщо то все-таки він щось зробив). Але тертя Енді з сестричками на цьому не скінчилося. Йому дали перепочинок, а потім усе почалося з початку, хоч і не так жорстко й не так часто. Шакали люблять легку здобич, а навколо сновигали жертви, яких легше було дістати, ніж Енді Дюфрейна.

Мені чітко врізалось в пам'ять, що він завжди з ними бився. Мабуть, знав — як дати їм себе запопасти без бою, показати свою слабкість один раз, то наступного разу це давало їм зелену дорогу до того, щоб легко й просто домогтися свого. Тож Енді час від часу приходив із синцями на обличчі, і через шість чи вісім місяців після побиття Даймонда виникла проблемка двох поламаних пальців. О так... а якось наприкінці тисяча дев'ятсот сорок дев'ятого чувак заgrimів у лазарет із поламаною виличною кісткою. Можливо, вона тріснула тому, що хтось приклався до неї шматком труби з робочим кінцем, загорнутим у фланель. Він завжди давав відсіч і після цього відсиджував в одиночці. Але не думайте, що для Енді одиночка була таким нестерпно важким випробуванням, як для деяких в'язнів. Він добре ладнав сам із собою.

До сестричок він якось при звичаївся. А потім, у п'ятдесятому, це майже повністю припинилося. До цієї частини своєї оповіді я ще повернуся.

Якось уранці восени тисяча дев'ятсот сорок восьмого Енді підійшов до мене на подвір'ї й запитав, чи зможу я йому роздобути півдюжини шкурок для каміння.

— А це що за дурня? — здивувався я.

Він пояснив, що це жаргон любителів каміння. То полірувальні шмати завбільшки з рушник для посуду. Із товстою

підкладкою, гладенькі з одного боку й шорсткі — з іншого. Гладенький бік нагадував наждачний папір із дрібним зерном, а шорсткий був теж абразивний, але наче промислові металеві мачулки для чищення каструль (у себе в камері Енді зберігав коробку з цими штуками, хоча дістав їх не через мене. Здогадуюся, що в тюремній пральні позичив).

Я сказав, що, по-моєму, діло вигорить, і зрештою знайшов їх у тій самій крамниці спорядження, де домовлявся про скельний молоток. Цього разу я виставив Енді рахунок на свої звичні десять відсотків, а понад те — ні centa. Нічого смертельного чи бодай небезпечного в дюжині клаптиків товстої тканини завбільшки сім на сім дюймів я не побачив. Шкурки вони і є шкурки, хай навіть для каміння.

Минуло п'ять місяців, й Енді спитав, чи зможу я йому дістати Риту Гейворт. Ця розмова відбулася в актовій залі, під час кіносеансу. Нині нам влаштовують показ кіно раз чи двічі на тиждень, але тоді це було рідкістю — раз на місяць таке випадало. У кінах, які ми дивилися, завжди була якась висока мораль, і цей, «Загублений вікенд», був нічим не інакший. Мораль полягала в тому, що спиртне — це небезпечно. Щоб нам не так прикро було.

Енді пропхався, щоб сісти коло мене, і десь на середині сеансу нахилився та спитав, чи зможу я добути йому Риту Гейворт. Скажу вам чесно, я мало не зареготав. Він, завжди такий незворушний, спокійний і зібраний, того вечора здавався скутим, мало не збентеженим і присоромленим, наче прохав мене роздобути пачку «Троянів»¹ чи одну з тих штук, оббитих овечою шкірою і призначених для того, щоб «прикрашати втіху на самоті», як це

¹ Марка презервативів.

описують у журналах. Він був якийсь наче на межі зриву, наче в нього з вух от-от пара повалить.

— Можу, — кивнув я. — Не парся, усе буде. Тобі яку, велику чи малу? — У ті часи Риту в мене розмітали найкраще (за кілька років її вже посунула Бетті Грейбл¹), і продавали її двох розмірів. За бак можна було прикупити собі маленьку Риту. За два п'ятдесят — велику, чотири фути заввишки, усю таку із себе фіфочку.

— Велику, — не дивлячись на мене, відповів він. Кажу вам, того вечора його наче на пательні хтось підсмажував. Він пік раків, наче малий, що намагається пройти на шоу поцьок за призовною повісткою старшого брата. — Зможеш?

— Спокійно. Звісно, зможу. Коли це я гнав порожняк? — Глядачі заплескали в долоні й заулюлюкали, бо зі стін на Рея Мілланда, якого накрило сильною білою гарячкою, поповзли жуки.

— Коли?

— За тиждень. Може, менше.

— Добре. — Але прозвучало це розчаровано, неначе він сподівався, що Рита в мене в штанях заникана і я притьмом витягну її звідти. — Скільки?

Я назвав йому гуртову ціну. Подумав, що можу собі дозволити віддати йому бажане за собівартістю. Він був хорошим покупцем, купив той скельний молоток і шкурки. А ще він був хорошим хлопцем. Не раз і не два, коли в нього ввечері були клопоти з Богзом, Рустером та іншими, я замислювався, скільки ще мине часу, перш ніж він візьме свій скельний молоток і розпанахає комузь із них череп.

¹ Грейбл Елізабет (1916—1973) — американська кіноактриса, танцівниця й співачка. Завдяки знаменитому фото в стилі пін-ап у купальному костюмі в роки Другої світової війни здобула славу найчарівнішої дівчини того часу.

Плакати — це великий шмат мого бізнесу, десь на третьому місці після бухла й цигарок, вони навіть на півкроку травичку випереджають. У шістдесяті їх розбирали, як гарячі пиріжки, бо кожен хотів повісити собі на стіну щось збудливе: Джимі Гендрікса, Боба Ділана, картинку, де двоє байкерів мчать на байках, з фільму «Безшабашний наїзник». Але дівчата, настінні красунечки, розходилися найкраще.

Через кілька днів після того, як я перетер з Ерні, водій пральні, з яким ми в ті часи вели бізнес, притарабанив понад шістдесят плакатів, і більша частина була з Ритою Гейворт. Ви, може, навіть пам'ятаєте ту картинку. Я так точно не забув. Рита вдягнута (ну, типу) в купальник, одна рука закинута за голову, очі напівзаплющені, повні пухкі губки розтулені. Її називали Ритою Гейворт, але з таким самим успіхом могли назвати «Жінка хоче».

На той випадок, якщо вам раптом цікаво — адміністрація тюрми в курсі про чорний ринок. Звісно, у курсі. Про мій бізнес їм, напевно, відомо стільки ж, скільки й мені самому. Із ним миряться, бо знають, що в'язниця — це велика скороварка, і десь мають бути вентиляційні дірки, щоб спускати пару. Часом роблять обшук, і раз чи три за всі ці роки я сидів у карцері. Але коли знаходять щось типу плакатів, тільки підморгують. Живи й давай жити. І коли в якогось шкета на стіні з'являлася велика Рита Гейворт, то вважалося, що її прислали поштою друзі чи родичі. Звісно, усі передачі від друзів і родичів розпаковуюють та ретельно перевіряють, але кому потрібен зайвий геморой лізти в інвентарний список і шукати щось таке невинне, як настінний плакат із Ритою Гейворт чи Авою Гарднер¹? Коли варишся в скороварці, то вчишся жити й давати жи-

¹ Гарднер Ава (1922—1990) — американська актриса, одна з найяскравіших зірок Голівуду 1940—1950-х рр.

ти іншим, бо інакше хтось вирізьбить тобі новісінького рота якраз над борлаком. Ти вчишся потурати.

І знову Ерні відніс плакат у камеру Енді, чотирнадцяту (моя — шоста). І той самий Ерні приніс маляву, написану охайним письмом Енді, з одним лише словом: «Дякую».

Трохи перегодом, коли нас вервечкою повели на ранішню баланду, я зазирнув у його камеру й над нарами побачив Риту в усій її купальниковій красі: одна рука за головою, очі напівзаплющені, м'які атласні губки розтулені. Вона висіла над його нарами, і він міг роздивлятися її ночами, після того як згасне світло, у сьайві натрієвих ліхтарів з подвір'я для прогулянок.

Але в променях яскравого ранішнього сонця на її лице лягали темні смуги — тінь від ґрат на єдиному вузькому віконці.

А тепер я розкажу вам, що сталося в середині травня п'ятдесятого й нарешті поклато край трирічній шарпанині Енді з сестричками. Цей випадок зрештою витяг його з пральні й допоміг перейти в бібліотеку, де він і наповнював свій робочий час сенсом, аж поки не покинув нашу щасливу маленьку родину.

Ви, певне, помітили, що велика частина моїх розповідей базується на плітках. Хтось щось побачив і переповів мені, а я, значить, вам. Ну, дещо я спростив ще більше, ніж воно вже було, і справді повторив (чи ще повторю) інформацію з четвертих чи п'ятих рук. Бо так воно тут відбувається. «Одна баба сказала» — це дуже реально, і треба цим користуватися, якщо хочеш завжди бути попереду паротяга. А ще треба вміти відділяти зерна правди від половини брехні, чуток і бажаного замість дійсного.

А ще у вас могло скластися враження, що я описую радше легендарну постать, ніж живу людину, і я мушу

погодитися, що дрібка правди в цьому є. Для нас, старожилів зони, тих, хто знав Енді роками, його образ був оповитий фантазією, домислами, чимось таким, схожим на магію міфу, якщо ви вкурюєте, про що я. Та історія, яку я переказав, про те, як Енді відмовився взяти в Богза Даймонда в рот, — частина цього міфу. І як він не припиняв воювати з сестричками, і як роботу в бібліотеці здобув... але є одна важлива відмінність: я там був і на власні очі бачив, як це відбувалося, і мамою клянуся, це все правда. Клятва вбивці, що сидітиме довічно, може, і небагато важить, але просто повірте: я не брешу.

Наші з Енді стосунки тоді були рівні й дружні. Цей хлопець мене чудував. Озираючись тепер на епізод із плакатом, я бачу, що геть забув розказати вам про одну річ, а дарма. Через п'ять тижнів після того, як він повісив на стіну Риту (я вже займався іншими обладнаннями й геть викинув це з голови), Ерні проштовхнув крізь ґрати моєї камери маленьку білу коробочку.

— Від Дюфрейна, — тихо мовив він, ні на мить не перестаючи помахувати мітлою.

— Спасибі, Ерні. — У відповідь я пропхнув йому півпачки «кемела».

«І що воно, чорт забирай, таке», — думав я, знімаючи з коробочки кришку. Усередині лежала купка білої вати, а під нею...

Довго ще я дивився зачаровано. Кілька хвилин навіть торкнутися не наважувався, такі вони були прекрасні. У буцегарні не вистачає красивих речей, але багато хто навіть за ними не сумує — от що насправді печально.

У тій коробочці лежало два кавалочки кварцу, обидва ретельно відполіровані й вищерблені так, щоб за формою нагадували уламки дерева, принесені течією річки. Усередині спалахували й згасали, мов золотаві іскорки, цятки

залізного піриту. Якби не їхня важкість, камінці настільки нагадували комплект, що могли б зійти за прегарну пару чоловічих шпоньок.

Скільки ж треба було працювати, щоб створити ці два дива? Я точно знав, що на це пішли години й години після відбою. Спочатку обтинання й надання форми, а далі — майже нескінченне полірування й остаточне оброблення тими шкурками для каміння. Тепло з них відчуває будь-яка людина, коли роздивляється річ, над якою *трудилися, яку виготовляли* (думаю, саме це й відрізняє нас від тварин). А ще в мене виникло інше відчуття. Невимовний захват перед брутальною наполегливістю цього чоловіка. Однак про те, яким насправді наполегливим може бути Енді Дюфрейн, я довідався вже значно пізніше.

У травні п'ятдесятого тодішнє начальство вирішило, що дах фабрики, де виготовляли номерні знаки, треба наново вкрити покрівельною смолою. Зробити це хотіли до того, як на даху шкварчатиме спека. Робота за планом мала тривати близько тижня, і для неї набрали добровольців. Зголосилися понад сімдесят мужиків, бо то була робота надворі, а травень — збіса чудовий місяць для надвірних робіт. З капелюха витягли дев'ять чи десять прізвищ, і так уже вийшло, що серед них опинилися ми з Енді.

Протягом наступного тижня нас шикували після сніданку на прогулянковому подвір'ї, двоє охоронців стояли спереду, ще двоє — замикали шеренгу... і на додачу за всім, що відбувалося, невсипущим оком у біноклі наглядали з веж усі вартові.

Четверо з нас несли на цих ранкових маршах велику розсувну драбину (я завжди угорав з того, як Дікі Бетс, один із тих чотирьох, називав її розтяжною) і прихилили потім до стіни тієї приземкуватої, приплюснутої будівлі. Далі ми передавали по ланцюжку відра з гарячою смолою

на дах. Розляпаєш на себе це лайно — і поскачеш до лазарету в ритмі джитербагу¹.

Пасли нас шестеро охоронців, усі вибрані за старшинством. Ото ніштяково їм було, наче тижнева відпустка випала, бо замість потіти в пральні чи в майстерні номерних знаків або ж стояти над душею в арештантів, що різали деревину чи чагарі десь у чорта на рогах, вони дістали повноцінну травневу відпустку: просто сиділи собі, попритулявшись спинами до невисокого парапету, і чесали язиками.

Наглядали за нами вони й то в пів-ока, бо на відстані плювка звідти був сторожовий пост на південній стіні, і вартові цілком могли б у нас харкнути тютюном, якби схотіли. Якби хоч хтось із загону вкривальників даху зробив бодай один необережний рух, знадобилося б чотири секунди, щоб розітнути його навпіл кулями з автомата сорок п'ятого калібру. Тому вертухаї сиділи й не парилися. Їм би ще кілька ящиків пивасику, зануреного в товчений лід, — і все, вони б почувалися володарями Всесвіту.

Одного з цих чмирів звали Байроном Гедлі, і на той тисяча дев'ятсот п'ятдесятий рік він у Шоушенку пробув довше, ніж я. Довше навіть, ніж два останні начальники тюрми, якщо скласти їхні терміни служби до купи. У п'ятдесятому цирком керував бабоподібний понурий янкі, Джордж Дунехі. У нього був учений ступінь із керування виправними закладами. Наскільки мені було відомо, ніхто його не любив, крім людей, які вибили йому призначення на ту посаду. Я чув, що його не цікавило нічого, крім статистики для книжки (яку згодом надрукувало маленьке видавництво в Новій Англії, «Лайт-сайд-прес» воно звалось — і, певно ж, за весь наклад він заплатив із власної

¹ Швидкий танець із різкими рухами під джазову музику.

кишені), а ще того, хто вигравав щороку у вересні міжтюремний чемпіонат із бейсболу і коли в штаті Мен нарешті протягнуть закон про смертну кару. Великим прихильником смертної кари був цей Джордж Дунехі. Звільнили його з посади п'ятдесят третього, коли виплило, що в тюремному гаражі він влаштував автосервіс, де обслуговували зі знижкою, а прибутком ділився з Байроном Гедлі та Грегом Стаммасом. Гедлі й Стаммас вийшли сухими з води — ці двоє давно насобачилися прикривати свої зади. А от Дунехі пішов лісом. Ніхто за ним особливо не жалкував, але коли його місце посів Грег Стаммас, це теж нікого не потішило. То був коротун із підтягнутим животом і такими холодними карими очима, яких ви ще ні в кого не бачили. На зморщених губах завжди грала болісна усмішечка, наче йому треба було в нужник, але він не міг сходити. Поки Стаммас був начальником Шоушенку, тут процвітала брутальність. Довести я не зможу, але підозрюю, що за цей час у лісосмузі, що росте на сході від тюрми, у північному світлі місяця прикопали з півдюжини тіл. І що вже Дунехі був поганцем, але до жорстокого, підлого й безсердечного Грега Стаммаса йому було ой як далеко.

Вони з Байроном Гедлі були друзяки-нерозливвода. Джордж Дунехі тільки звався начальником. Насправді у в'язниці верховодили Стаммас і (через Стаммаса) Гедлі.

Гедлі був високий і клишоногий, мав руде волосся із залисинами. На сонці він швидко обгорав, голосно говорив і, якщо ти, на його думку, ішов не досить швидко, міг уґріти дрючком. Того дня, третього для нас на даху, він точив яси з іншим охоронцем, Мертом Ентвіслом.

Гедлі саме почув якусь шалено гарну новину й через неї невдоволено бурчав. То був його стиль — невдячного скиглія, скупого на добре слово, людини, яка свято переконана, що проти неї — цілий світ. Світ обманом вициганив

у нього найкращі роки життя і з радістю тепер відбере й решту. Я бачив вертухаїв, які, на мій погляд, були мало не святими, і, здається, знаю, чому так виходить. Вони розуміють різницю між своїм життям, хай яке воно там злиденне й несправедливе, і життям тих, за ким вони наглядають, одержуючи за це від держави заробітну платню. Що стосується болю, ці наглядачі здатні порівнювати. Інші не можуть. Чи не хочуть.

Байрон Гедлі підстав для порівняння не бачив. Він міг сидіти під теплим травневим сонечком, спокійний, розслаблений, і бризкати жовцю, оплакуючи свою нещасливу долю, тоді як менш ніж за десять футів від нього гнув спину, пітнів й обпікав руки об здоровецькі відра з киплячою смолою гурт чоловіків. Чоловіків, які у звичайні свої будні дні працювали так тяжко, що ця робота здавалася їм *перепочинком*. Тут доречно згадати давнє запитання, відповіддю на яке буде ваше ставлення до життя. Для Байрона Гедлі відповідь завжди така — *«напівпорожня»*. Склянка *напівпорожня*. На віки вічні, амінь. Якби хтось дав йому ковток прохолодного яблучного сидру, він би неодмінно згадав про оцет. Якби йому сказали, що його жінка все життя була йому вірною, він би відповів: це тому, що вона страшна, як атомна війна.

Отож, він сидів і патякав із Мертом Ентвіслом, та так гучно, що ми всі чули. Його широкий білий лоб уже почервонів під променями сонця. Одну руку він перекинув через низький парапет, що тягнувся вздовж даху. Іншу тримав на рухів'ї револьвера тридцять восьмого калібру.

Усі ми слухали історію разом із Мертом. Чотирнадцять років тому старший брат Гедлі переїхав у Техас, і відтоді ніхто з родини нічого не чув про того сучого сина. Усі думали, що він помер, і туди йому й дорога. Аж раптом півтора тижня тому пролунав міжміський дзвінок — телефонував

адвокат з Остіна. Виходило все так, ніби брат Бредлі помер чотири місяці тому багатою людиною («Абзац, повірити не можу, як щастить деяким виродкам», — проголошував цей взірць вдячності на даху номерної майстерні). Гроші принесла нафта й оренда ділянок під видобуток нафти, і було їх там щось близько мільйона доларів.

Ні, Гедлі мільйонером не став (хоча це могло зробити його щасливим, принаймні на якийсь час), але той брат залишив усім своїм спадкоємцям досить жирні частки — по тридцять п'ять тисяч доларів на рило кожному досі живому члену його родини в штаті Мен, якщо цих людей можна буде знайти. Непогано. Це як у лотерею виграти й зірвати джек-пот.

Але для Байрона Гедлі склянка вічно була напівпорожня. Більшу частину ранку він скавчав Мертю про жирний шматок, який бісовий уряд відкусить від його нежданого спадку.

— А мені добре як на нову машину лишиться, — жалівся він. — А далі що? Проклятущі податки їм заплати: на машину, і за ремонт, і за сервіс, діти ще ті бісові дійматимуть, щоб катав їх з опущеним дахом...

— А коли виростуть — щоб за кермо пустив, — підтакнув Мерт. Старий Мерт Ентвісл знав, з якого боку бутерброда в нього маслом намащено, і мовчав про те, що для нього було очевидно так само, як і для всіх нас: «Якщо тобі, Байроне, старий ти песиголовцю, так муляють ті гроші, то я тебе від них позбавлю. Для чого ж тоді друзі, урешті-решт?»

— Точно. Захочуть покермувати, повчитися водити. Господи ж ти Боже мій. — Байрон аж здригнувся. — А наприкінці року що буде? Як неправильно розрахуєш податок і геть не лишиться грошей, щоб сплатити перебір, то це ж муситимеш викласти з власної кишені чи взагалі

брати позику в якійсь жидівській лихварській конторі. І все 'дно тебе перевірятимуть. Їм до лампади. А коли влада тебе перевіряє, то завжди бере більше. Із Дядьком Семом хіба хтось сваритиметься? Він засуне лапу тобі в сорочку й стискатиме цицьку, допоки вона не посиніє, і все одно ти опинишся в повній дупі. Господи.

Запала важка мовчанка — Гедлі думав думу про те, як йому страхітливо не пощастило успадкувати ті тридцять п'ять тисяч доларів. Енді Дюфрейн, який менш ніж за п'ятнадцять футів від нього великою щіткою розмазував смолу, вкинув щітку у відро й покрокував до того місця, де сиділи Мерт і Гедлі.

Ми всі напружилися, і я побачив, як один вертухай, Тім Янгблад, потягнувся до кобури свого пістолета. Вартовий на сторожовій вежі постукав свого напарника по руці, і вони обидва теж повернулися. Враз мені подумалося, що Енді зараз підстрелять чи вріжуть дрючком, або підстрелять, а потім вріжуть.

А тоді, дуже тихо, він спитав, звертаючись до Гедлі:

— Ви своїй жінці довіряєте?

Гедлі німо вирячився на нього. Обличчя в нього почервоніло, і я знав, що то поганий знак. Десь за три секунди він витягне свого кийка й хрясне Енді товстим кінцем у сонячне сплетіння, туди, де сходиться купа нервів. Один сильний удар — і ти труп, але це нікого не гребе. Як не вб'є, то паралізує на тривалий час, щоб одбити тобі спомин про те, що ти, розумака, там замислив зробити.

— Хлопче, — мовив Гедлі. — Даю тобі один-єдиний шанс знову взяти в руки ту щітку. Або полетиш із цього даху головою вперед.

Енді просто дивився на нього, дуже спокійно й незворушно. Очі в нього були як дві крижини. Він наче й не чув. А мені раптом дико захотілося його просвітити, прочита-

ти прискорений курс. Прискорений курс полягав у тому, що *ніколи* не можна подавати вигляду, що ти чув балачки наглядачів, *ніколи* не влізати в їхні розмови, поки тебе не спитають (та й тоді казати їм лише те, що вони хочуть почути, і скоренько затикатися). Чорний ти, білий, червоний, жовтий — у тюрмі це не має жодного значення, бо в нас тут своє поняття про рівність. На зоні кожен арештант — нігер, і до цієї думки треба звикати, якщо маєш намір пережити таких, як Гедлі й Грег Стаммас, які готові тебе вколошкати з першого ж погляду. У Хазяїна ти належиш державі, а якщо раптом про це забудеш, горе тобі. Знав я таких, кому вибивали очі, відтинали пальці на ногах і руках, а ще один кент, якого я знав, позбувся кінчика пеніса і вважав себе щасливчиком, бо решта хазяйства лишилася при ньому. Я хотів сказати Енді, що вже запізно. Він може розвернутися та взяти щітку, та все одно ввечері в душі його чекає важкий дрючок — він відбере в нього обидві ноги й залишить корчитися від болю на бетоні. Такий дрючок можна було прикупити за пачку сигарет чи три солодкі батончики «Бейбі рут». А понад усе я хотів попередити його, щоб не наробив собі ще більшого лиха.

Та замість викрикнути це все, я собі й далі любісінько розмазував смолу по даху, наче нічого й не відбувалося. Як і всі решта тут, я передусім бережу свою сраку. Мушу берегти. Вона вже й так дала тріщину, а в Шоушенку завжди знайдуться гедлі, які з радістю її доламають.

— Може, я не так висловився, — сказав Енді. — Довіряєте ви їй чи ні, несуттево. Проблема в тому, чи вважаєте ви, що вона може встромити вам ножа в спину й поставити підніжку.

Гедлі підвівся. Мерт підвівся теж. І Тім Янгблад. Щоки в Гедлі налилися червінню й тепер нагадували борти пожежної машини.

— А в тебе буде тільки одна проблема, — промовив він. — Полічити, скільки цілих кісток у тебе лишиться. У лазареті це зробиш. Мерте, скидаймо цього вилупка вниз.

Тім Янгблад витяг пістолет. Ми всі, крім Енді, посилено терли щітками дах. Сонце шкварило згори. Вони збиралися здійснити задумане: Гедлі й Мерт вирішили просто скинути його вниз. Жахливий нещасливий випадок. Дюфрейн, ув'язнений № 81433-SHНК, хотів спустити вниз кілька порожніх відер і послизнувся на драбині. Яка прикрість.

Вони приступили до нього: Мерт узяв за праву руку, Гедлі — за ліву. Енді не опирався. Він не зводив очей із розчервонілої кінської пики Гедлі.

— Якщо вона у вас, містере Гедлі, під контролем, — тим самим спокійним, урівноваженим голосом вів далі він, — ви можете отримати ті гроші, усі до останнього цента. Остаточний рахунок буде: містер Байрон Гедлі — тридцять п'ять тисяч, Дядько Сем — нуль.

Мерт потягнув його до краю. Але Гедлі застиг на місці й не рухався. А Енді між ними скидався на канат у грі в перетягування. Аж ось Гедлі сказав:

— Мерте, не жени коней. Хлопче, ти про що?

— Я про те, що ви можете віддати гроші дружині, якщо вона у вас під п'ятою.

— Кажі зрозуміліше, хлопче, бо полетиш униз.

— Законом дозволено зробити чоловікові чи дружині разовий подарунок, — пояснив Енді. — На суму до шістдесяти тисяч доларів.

Гедлі вирячився на Енді так, наче його сокирою рубонули.

— Та не, не може бути, — протягнув він. — Без податків?

— Без податків, — підтвердив Енді. — Податкова й цента не зачепить.

— А звідки ти таке знаєш?

— Байроне, він був банкіром, — втрутився Тім Ян-гблад. — Може, він щось і...

— Заткни хавальник, Форель, — кинув Гедлі, навіть не глянувши на Тіма. Той почервонів і замовк. Через товсті губи й вибалушені очі деякі охоронці прозивали його Фореллю. Гедлі не зводив очей з Енді. — Ти той хитрозадий банкір, який свою жінку підстрелив. Чого це я маю довіряти хитрозадому банкіру? Щоб я сам заgrimів сюди й тягав каменюки поряд із тобою? А ти був би й не проти, правда ж?

— Якби вас посадили за ухиляння від сплати податків, — тихо промовив Енді, — ви потрапили б у федеральну в'язницю, а не в Шоушенк. Але цього не буде. Подарунок чоловікові чи дружині, що не обкладається податком, — цілком законна лазівка. Я таких зробив дюжини... хоча ні, сотні. Вони переважно для тих людей, які хочуть передати комусь малий бізнес чи яким випадає одноразове щастя. Таке, як вам.

— Я думаю, ти брешеш, — сказав Гедлі. Але насправді він так не вважав. Це було помітно. У ньому зароджувалось якесь почуття, і від цього на його видовжену бридку мармизу й на той неандертальський засмаглий лоб наповзло щось гротескне. Майже непристойне почуття відбилося в рисах Байрона Гедлі. То була надія.

— Ні, я не брешу. Але вірити мені на слово ви не зобов'язані. Найміть адвоката...

— Ці виродки — розбійники з великої дороги, вони тебе й у машині «швидкої» після інфаркту дістануть! — викрикнув Гедлі.

На це Енді тільки плечима знизав.

— То підіть у податкову. Там вам скажуть те саме, тільки безкоштовно. Насправді я не повинен був вам цього казати. Ви мали б самі про все розвідати.

— Ану заглухни. Якийсь хитрозадий банкір, убивця своєї жінки, не вказуватиме мені, де собака порився.

— Оформити для вас подарунок повинен адвокат із питань податків чи банкір. І за це доведеться щось заплатити, — пояснив Енді. — Або... якщо вас це зацікавить, можу я — майже безплатно. За три пива для моїх колег...

— Колег, значить. — І Мерт хрипко заіржав. А ще лягнув себе по коліні. Любив старий Мерт по колінах ляскати. Сподіваюсь, він сконав од раку кишок у тій частині світу, де станом на сьогодні ще не винайшли морфіну. — Колег, як мило. Колеги! Нема в тебе ніяких...

— Заткни свій дурний капкан, — прогарчав Гедлі, і Мерт замовк.

Гедлі знову перевів погляд на Енді.

— Що ти там казав?

— Я сказав, що попрошу за роботу лише три пляшки пива для товаришів, бо це справедливо. Я думаю, чоловік почувається більше чоловіком, працюючи на свіжому повітрі влітку, коли може перехилити пляшчину пивця. Але це тільки моя думка. Пиво змочить горло, вони будуть вам вдячні, я в цьому впевнений.

Я потім перетер із кількома іншими, хто був на даху того дня: із Ренні Мартіном, Логаном Сент-П'єром і Полом Бонсейнтом, — і всі ми побачили одне й те саме... точніше, відчули одне й те саме. Зненацька перевага опинилася на боці Енді. У Гедлі на поясі в кобурі висів пістолет, у руці був дрючок, за спиною в Гедлі бовванів його друзяка Грег Стаммас, а за спиною в Стаммаса — ціла тюремна адміністрація, а за нею — уся влада штату, але враз у золотавому сяєві сонця це все перестало мати значення, і я відчув, що серце підстрибує в грудях так, як ще ні разу не плигало, відколи автозак провіз мене та ще

чотирьох таких самих крізь ворота в далекому тридцять восьмому і я ступив на прогулянкове подвір'я.

Енді дивився на Гедлі тими своїми холодними ясними спокійними очима, і йшлося не лише про тридцять п'ять тисяч. Усі ми це розуміли. Я багато разів прокручував ту сцену в уяві й можу впевнено сказати: я *знаю*. То було змагання чоловіка з чоловіком. І Енді просто *переважив* його в силі, так, як сильніший гравець може переважити слабшого й притиснути його зап'ястя до столу в армреслінгу. Гедлі ніщо не заважало тієї ж миті кивнути Мерту, щоб перекинув Енді через край, і той ударом об землю розколов собі череп. І все одно скористатися порадою Енді.

Ніщо не заважало. Але він цього *не зробив*.

— А я міг би дістати вам усім по парі пивасика, якби схотів, — сказав Гедлі. — Коли шось робиш, пиво — воно добре йде. — Страшнючий козел навіть примудрився здатися при цьому великодушним.

— Але я дам вам одну пораду, яку податкова давати не вважає за потрібне. — Енді незмигну дивився в очі Гедлі. — Робіть цей подарунок дружині тільки в тому випадку, якщо ви *впевнені*. Якщо ж ви бодай на краплину підозрюєте, що вона може вас кинути на гроші чи встромити ножа в спину, то можемо придумати щось інше...

— Кинути на гроші? — грубо перепитав Гедлі. — Мене на гроші кинути! Ні, містере Крутий Банкір, та вона, як навіть і товарний вагон проносного вижере, перднути не посміє, якщо я не дозволю.

Мерт, Янгблад та інші вертухаї послужливо загіготіли. Але на губах Енді навіть тіні усмішки не промайнуло.

— Я заповню за вас усі необхідні форми, — сказав він. — Їх можна взяти на пошті. Я заповнюю, а ви потім тільки підписуєте.

Це прозвучало вельми солідно. Груді Гедлі напнулися вітрилом. А тоді він обвів нас усіх сердитим поглядом і загорлав:

— Ви чого, барани, вилупилися? Ворушіть копитами, чорт забирай! — Він знову подивився на Енді. — А ти, розумнику, іди сюди, до мене. Але слухай сюди: тільки спробуй мене якось намахати — ще до кінця тижня будеш у мене по душовій своєю головою в футбол грати.

— Так, я це розумію, — тихо відповів Енді.

І він справді розумів. Як виявилось згодом, він розумів набагато більше за мене — набагато більше за будь-кого з нас.

Отак і вийшло, що тисяча дев'ятсот п'ятдесятого року бригада арештантів, що смолили дах фабрики, де виготовляли номерні знаки, передостаннього дня своєї роботи посідала рядком на краю даху о десятій годині весняного ранку й цмулила пиво «Блек лейбл», виставлене найзапеклішим вертухаєм, що будь-коли заступав на зміну в тюрмі Шоушенк. Пиво було тепле, як сцяки, та все одно такого смачного я ще в житті не куштував. Ми сиділи, і пили, і відчували сонячні промені на плечах, і зіпсувати це відчуття не міг навіть вираз на обличчі Гедлі — напіввеселощі, напівпрезирство, неначе він спостерігав за тим, як пиво п'ють не люди, а мавпи. Вона тривала двадцять хвилин, та перерва на пиво, і цілих двадцять хвилин ми почувалися вільними людьми. Так, наче ми пили пиво й смолили дах будинку, який належав комусь із нас.

Не пив тільки Енді. Ну, про його стосунки зі спиртним я вже вам розказував. Він сидів навпочіпки в затінку, вільно спустивши руки між колін, дивився на нас, і на його губах грала легка усмішка. Дивовижно, скільки людей запам'ятали його таким. І дивовижно, скільки їх було в тій

бригаді, коли Енді Дюфрейн здобув перевагу над Байроном Гедлі. Я думав, нас було дев'ятеро-десятеро, але вже на початку п'ятдесят п'ятого ця кількість зросла до двох сотень, а то й більше... якщо вірити всьому, що чуєш.

Тож так, якщо ви попросите мене прямо відповісти на запитання, що я намагаюсь вам розказати, — історію про людину чи легенду, якою обросла ця людина, мов перлина наростає на маленькій піщинці, — то я скажу, що відповідь десь посередині. Точно знаю я тільки одне — Енді Дюфрейн був не надто схожий на мене чи на будь-кого іншого, з ким я познайомився, відколи потрапив у цей зиндан. Він проніс із собою через свій задній ганок п'ятсот доларів. І щось інше примудрився пронести з собою той сучий син. Почуття власної гідності, напевно, чи відчуття, що врешті-решт він вийде переможцем... а може, то було лише відчуття свободи, навіть в ув'язненні між цих проклятих сірих стін. Немовби в ньому горіло його власне внутрішнє світло, яке він усюди носив із собою. І на моїй пам'яті втратив це світло лише один раз, але це теж частина нашої історії.

На той час, коли почався щорічний чемпіонат із бейсболу п'ятдесятого року (ви повинні його пам'ятати, бо то був рік, коли Боббі Томпсон повернув свій знаменитий гоумран¹ наприкінці сезону), сестрички більше Енді не дошкуляли. Посприяли цьому Стаммас і Гедлі. Якби Енді Дюфрейн підійшов до когось із них чи ще якогось вертухая, що належав до їхньої ватаги, і показав хоч єдину краплину крові на трусах, жодна сестричка в Шоушенку не лягла б

¹ Гоумран (*англ.* Home run) — різновид ігрової ситуації в бейсболі, під час якої відбивач і бігуни, що перебувають на базах, встигають здійснити повне коло по базах і потрапити в дім (тобто здійснити пробіжку), і при цьому команда, що захищається, не робить помилок.

тієї ночі спати без головного болю. А вони й не опиралися. Я вже казав, що в тюрмі вистачало такого добра, як вісімнадцятирічні крадії машин, чи підпалювачі, чи якісь покидьки, яких запроторили за розбещення малих дітей. Після того дня на даху майстерні Енді пішов своєю дорогою, а сестрички — своєю.

Тоді він вже працював у бібліотеці під началом крутого старого зека, Брукса Гатлена. Ту роботу Гатлен дістав ще на початку двадцятих, бо в нього була вища освіта. Щоправда, спеціальність у Бруксі була така собі (тваринництво), але в інститутах нижчої освіти, таких як наш Шенк, університетські дипломи — така рідкість, що це якраз той випадок, коли коневі в зуби не заглядають.

П'ятдесят другого Бруксі (котрий прикінчив свою жінку й доньку, продувши якомсь у покер, ще за часів президента Куліджа¹) вийшов умовно-достроково. Як завжди, велемудра держава випустила його тоді, коли його шанс дати хоч якусь користь суспільству лишився в далекому минулому. У свої шістдесят вісім він, змучений артритом, пошкандибав крізь головні ворота в польському костюмі й французьких черевиках, з документами на звільнення в одній руці й квитком на автобус компанії «Грейхаунд» — в іншій. Він ішов і плакав. Шоушенк був його світом. А те, що лежало за його межами, жахало Брукса не менше, ніж Західні моря забобонних мореплавців тринадцятого століття. У тюрмі Бруксі мав сякий-такий авторитет. Був головним бібліотекарем, освіченою людиною. А якби пішов у бібліотеку в Кіттері й попросив роботу, йому б навіть абонементної картки не виписали. Я чув, він помер у притулку для нужденних старих у Фрипорті ще п'ятдесят другого, протягнувши на півроку довше, ніж я сподівався. Так, я думаю, держава

¹ Кулідж Келвін Джон (1872—1933) — 30-й президент США в 1923—1929 рр.

відігралася на старому Бруксі. Його надресировали на те, щоб полюбив цей каловідстійник, а потім викинули геть.

Місце Брукса посів Енді, і на цій посаді головного бібліотекаря він пропрацював двадцять три роки. Усе потрібне для бібліотеки він добував тією самою силою, завдяки якій на моїх очах «нагнув» Байрона Гедлі. І поступово маленька кімнатка (до двадцять другого в ній була комірчина для фарби, і там досі тхнуло скипидаром, бо її так і не провітрили як слід), уздовж стін якої тяглися полиці з антологіями «Ридерз дайжест» і «Нешнл джіоґрефік», перетворилася на найкращу тюремну бібліотеку в Новій Англії.

Він робив усе крок за кроком. Поставив біля дверей скриньку для пропозицій і терпляче виполював звідти такі невдалі жарти, як «Побільче жорналів для дrouchива будьласка» і «10 уроків як пошвидче і полегче утікати». Він роздобував те, про що в'язні просили всерйоз. Написав у три великі книжкові клуби в Нью-Йорку й домовився, щоб два з них («Літературна гільдія» та клуб «Книжка місяця») надсилали нам видання всіх своїх великих збірок за спеціальною зниженою ціною. З'ясував, що в ув'язнених інформаційний голод на такі копітки захоплення, як різьблення по милу, деревообробляння, фокуси та картярська гра «Солітер». Тож на ці теми Енді відшукав усі книжки, які тільки зміг. А ще були ті два стовпи тюремного дозвілля, Ерл Стенлі Гарднер та Луїс Ламур¹. В'язні зачитувалися історіями із зали судових засідань і неогороджених пасовиськ. Ну і, звісно, під столом видачі стояла коробка з перченим читвом у паперових обкладинках. Ті книжки Енді видавав дуже обачно та завжди наполягав на їх поверненні.

¹ Гарднер Ерл Стенлі (1889—1970) — американський письменник, класик детективного жанру, автор серії книжок про адвоката Перрі Мейсона. Ламур Луїс (1908—1988) — американський письменник, писав переважно романи в жанрі вестерн.

Та навіть із такими застережними заходами кожне нове надходження дуже швидко зачитували до дірок.

Писати листи в сенат штату, що розташовувався в Огасті, він почав п'ятдесят четвертого. Начальником тоді вже був Стаммас, котрий любив робити вигляд, що Енді — його звірятко-талісман. Він завжди, коли заходив у бібліотеку, любив почесати з Енді язиком, а іноді навіть по-батьківському обійняти його за плечі або трохи полоскотати. Але то були понти для приїжджих. Енді Дюфрейн нічиім звірятком не був.

Він сказав Енді: «На волі ти, може, і був банкіром, але та частина твого життя швидко відходить у минуле, тож краще змирися з життям у в'язниці. А що стосується тієї ватаги вискочок, республіканських ротаріанців¹ в Огасті, то у сфері тюрем та інших виправних закладів вони вважають доцільними лише три способи витратити гроші платників податків. Номер один — більше стін, номер два — більше ґрат, номер три — більше наглядачів. На думку сенату штату, — пояснив Стаммас, — усі, хто сидить у Томастані, Шоушенку, Пітсфілді й Саут-Портленді, — покидьки суспільства. Вони туди потрапили, щоб тяжко відбувати свої терміни, і, Бог та його синок Ісус свідки, вони їх тяжко відбудуть. А ті кілька довгоносиків, які потрапили у хліб... що ж, їм просто не пощастило, таке от сране невезіння».

Енді всміхнувся своєю фірмовою стриманою усмішкою й спитав у Стаммаса, що буде з бетонним блоком, якщо на нього раз на рік протягом мільйона років падатиме крапля води. Розсміявшись у відповідь, Стаммас поплескав Енді по спині.

¹ Ротарі-клуби — нерелігійні й неполітичні добродійні організації, відкриті для всіх країн світу, незалежно від національної та расової приналежності. Об'єднують людей бізнесу для масштабних гуманітарних проєктів.

— У тебе нема мільйона років, стара ти коняко. Але якби й був, ти б мотав їх із тією самою либою на пиці. Давай, пиши свої листи. Я навіть за тебе надішлю, якщо заплатиш за марки.

Енді заплатив. І сміявся він останнім, хоча на той час Стаммаса й Гедлі вже не було в тюрязі й побачити це вони не могли. Запити Енді на фінансування бібліотеки постійно відхиляли, і так тривало до шістдесятого — коли він отримав чек на двісті доларів. Певно, сенат ухвалив його в надії, що Енді заткнеться й злізе з них. Марні сподівання. Енді відчув, що йому нарешті вдалося просунути одну ногу в двері, і просто подвоїв зусилля. Строчив по два листи на тиждень замість одного. Шістдесят другого він уже отримав чотириста доларів, і до кінця того десятиліття бібліотека стабільно мала по сімсот доларів на рік. А вже в сімдесят першому сума зросла аж до тисячі. Не так і багато, якщо порівнювати з тим, що дають на середньостатистичну бібліотеку в малому містечку, наприклад, але на штуку баксів можна накупити цілу гору макулатури про Перрі Мейсона і вестернів про Джейка Лоґана. На той час, коли Енді вже не було, ви могли зайти в бібліотеку (вона виросла з тісної кімнатки для бляшанок і тепер займала три кімнати) та знайти там усе, що серце забажає. А якщо не могли знайти, то з великою часткою ймовірності для вас це міг роздобути Енді.

А тепер ви запитуєте себе, чи все це вийшло так тому, що Енді розказав Байрону Гедлі, як заощадити на податках зі спадщини, яка снігом звалилася тому на голову. Відповідь — «так»... і «ні». Що сталося далі, ви, напевно, і самі можете здогадатися.

По Шоушенку поповзли чутки, що в тюрмі є власний ручний фінансовий геній. Уже наприкінці весни — на

початку літа п'ятдесятого року Енді створив два трастові фонди для наглядачів, що хотіли забезпечити вищу освіту своїм дітлахам, консультував кількох інших, які хотіли трохи пограти на біржі (і, як потім виявилось, дуже вигідно зіграли, так вигідно, що один із них через два роки завчасно пішов на пенсію). І хай мені грець, якщо він не консультував самого начальника, старого Джорджа-Лимонні Губки-Дунехі, про те, як краще обійти всі ризики й заплатити поменше податків. Це було перед тим, як Дунехі з тріском виперли. Думаю, він уже вимріяв собі ті мільйони, які заробить із продажу книжки. У квітні п'ятдесят першого Енді заповнював податкові декларації для половини вертухаїв Шоушенку, а вже п'ятдесят другого — майже для всіх. Платили йому на найціннішою в тюрмі монетою — добрим ставленням.

Згодом, коли посаду начальника тюрми обійняв Ірег Стаммас, Енді ще більше піднявся. Але розказати вам точно, у деталях, як саме це відбувалося, я б не зміг, хіба що навздогад. Дещо я знаю точно, а про інше можу лише здогадуватися. Я знаю, що є в'язні, які мають різноманітні привілеї, — радіоприймачі в камерах, на відвідини до них можуть приходити коли завгодно, і всяке таке. І є люди на волі, які платять за те, щоб у цих в'язнів були всі ті привілеї. Таких людей у тюрязі називають *ангелами*. Коли раптом якогось пацана відмазують від роботи в майстерні номерних знаків у суботу до обіду, ти точно знаєш, що якийсь *ангел* викашляв трохи бабла, щоб це сталося. Зазвичай усе відбувалося так: *ангел* давав на лапу якомусь вертухаю середньої ланки, а той уже підмазував вище й нижче по адміністративній драбині.

А потім був ще автосервіс зі знижками, який «поховав» начальника Дунехі. На якийсь час він заліг на дно, а потім, десь наприкінці п'ятдесятих, вигулькнув із новою силою.

І деякі підрядники, які працювали в тюрмі, час від часу башляли начальству, я в цьому впевнений. Те саме майже точняк було з компаніями, чиє обладнання купили й поставили у пральні, майстерні номерних знаків і заводі для подрібнення руди, який побудували тисяча дев'ясот шістдесят третього.

А ще наприкінці шістдесятих тут процвітала торгівля «колесами», і на цьому хтось із адміністрації добряче нагрів руку. Усі ці струмочки зливалися в чималу річку протиправного прибутку. То була не те щоб гора нелегальних баксів, які курсують у реально великих тюрмах: у «Аттиці» чи Сен-Квентині, приміром, — але й не мізер. І з часом ці гроші самі по собі стають проблемою. Їх не можна просто захвати в гаманець, а потім висипати жменю пожмаканих двадцятки і засалених десятку, коли хочеш зробити собі на задньому дворі басейн чи прибудувати до будинку флігель. Коли приходиш певної межі, то треба пояснювати, звідкіля в тебе бабоси... а якщо твоє пояснення когось не переконає, то рано чи пізно сам дістанеш номерок.

Отож, виникла потреба в послугах Енді. Його забрали з пральні й посадили в бібліотеці, але якщо глянути на це діло під іншим кутом, то з пральні його не забирали ніколи. Просто замість брудних простирадл змусили відмивати брудні гроші. Він переводив їх в акції, облігації, вільні від податків муніципальні облігації й усе таке.

Десь років через десять після того вирішального дня на даху майстерні він розказав мені, що не відчував за собою жодної провини й докори сумління гризли його мало. Аферисти провертали б свої обладнання що з ним, що без нього. А він не просив, щоб його саджали в Шоушенк, вів далі Енді. Він був чесним чоловіком, жертвою, якій колосально не поталанило в житті, а не місіонером і не добродійником.

— До того ж, Реде, — пояснював він мені з тією своєю напівусмішечкою, — те, що я роблю тут, не надто вже й відрізняється від того, що я робив на волі. Скажу тобі одну цинічну аксіому: обсяг експертної фінансової допомоги, яка потрібна індивіду чи компанії, прямо пропорційний тому, скількох людей цей індивід чи компанія намахують.

Люди, які заправляють усім у цих застінках, — переважно тупі брутальні чудовиська. Люди, які заправляють усім у вільному світі, теж брутальні й чудовиська, однак вони не такі вже й тупі, бо стандарти компетентності там трохи вищі. Ненабагато, але вищі.

— Але «колеса», — заперечив я. — Не хочу вказувати тобі, що робити, але мене вони нервують. Барбітура, стимулянти, заспокійливі, нембутал... а тепер ще і якась «четверта фаза» з'явилася. Я не фанат цього всього. І ніколи не був.

— Так, — погодився Енді. — Мені «колеса» теж не подобаються. І ніколи не подобались. Але так само й цигарки та випивка не вставляють. Я не штовхаю «колеса». І не проношу їх сюди, і не продаю, коли принесуть. Це роблять вертухаї.

— Але ж...

— Так, я розумію, що межа тут дуже тонка. Усе зводиться до того, Реде, що деякі люди взагалі відмовляються бруднити руки. Це зветься святістю, і голуби сідають тобі на плечі й обсирають тобі сорочку. Інша крайність — купатися в грязюці й хапатися за все, що може принести тобі клятий долар, — за зброю, «фінки», герич, ще якусь чортівню. До тебе колись підходили у дворі з договірняками?

Я кивнув. За минулі роки таке багато разів було. Зрештою я той, хто все дістає. І вони вирішують — раз ти можеш дістати їм акумулятор для транзисторного радіо-

приймача, блок «лакї страйку» чи сїрникову коробку травки, то і з тим, хто продасть ножа, звести можеш.

— Авжеж, підходили, — сам відповів на своє запитання Енді. — Але ти такого не робиш. Бо такі люди, як ми, Реде, знають, що є ще третій варіант. Альтернатива лицемірній квакерській чистоті чи купанню в бруді та слизі. Це альтернатива, яку вибирають дорослі люди по всьому світі. Балансуєш між тим, щоб брести через баюру, і тим, яку вигоду з цього матимеш. Вибираєш менше з двох лих і намагаєшся весь час тримати перед очима свої добрі наміри. А наскільки добре це тобі вдається, можеш судити з того, чи міцно спиш уночі... і на що схожі твої сни.

— Добрі наміри, — і я розсміявся. — Енді, я все про це знаю. Тією дорогою можна прямісінько в пекло почеберяти.

— Не вір у це. — На обличчя Енді набігла тінь. — Пекло — це тут. Отут, у Шенку. Вони продають «колеса», я кажу їм, що робити з грішми. Але ще в мене є бібліотека, і я знаю понад два десятки хлопців, яким книжки допомогли скласти тести й здобути атестати про закінчення середньої школи. Може, коли вони вийдуть звідси, зможуть вигребти з купи лайна, у яку шубовснули. Коли нам у п'ятдесят сьомому знадобилася друга кімната, мені її виділили. Бо хочуть, щоб я був задоволений. Я працюю задешево. Така угода.

— І в тебе є свої власні апартаменти.

— Авжеж. Бо мені так подобається.

У п'ятдесяті роки населення тюрми повільно й невпинно зростало, а в шістдесяті мало не клятий демографічний бум стався, бо всім малим студентського віку в Америці раптом запрагло скуштувати наркоти, а за викурений косячок припаювали абсолютно дурні терміни. Але за весь той час в Енді не було жодного напарника по камері, крім здорового мовчазного індіанця, якого звали Нормаден

(і, як усіх індіанців у Шенку, прозивали Вождем), та й Нормаден довго там не протримався. Багато старожилів тюрми вважали Енді психом, а той лише всміхався собі. Він жив сам, і так йому подобалося... а про його задоволення адміністрація піклувалася. Бо його робота обходилася дешево.

Час у тюрмі тягнеться дуже повільно. Бува, накопить таке відчуття, наче він геть зупинився. Але він минає. Минає. Джордж Дунехі зійшов зі сцени під крики: заголовки газет волали «СКАНДАЛ» і «НАГРІВ РУКИ». Слідом за ним Хазяїном став Стаммас, і на наступні шість років Шоушенк перетворився на філію пекла на землі. За царювання Грега Стаммаса всі нари в лазареті та камерах в одиночному крилі були зайняті.

Одного дня тисяча дев'ятсот п'ятдесят восьмого я подивився на своє відображення в дзеркальці для гоління, яке тримав у себе в камері, і побачив, що на мене дивиться сорокарічний дядько. У тридцять восьмому в ув'язнення потрапив молоденький хлопчина з густою чуприною рудуватого волосся. Каяття доводило до сказу, він думав про самогубство. Той хлопчина зник назавжди. Руде волосся наполовину посивіло й уже потроху зникало на скронях. У кутиках очей пролягли гусячі лапки. Того дня я роздивився в собі старигана, що терпляче очікував, коли нарешті настане його час. І мене це налякало. Кому хочеться постаріти на зоні?

Стаммас пішов рано, п'ятдесят дев'ятого. Декілька допитливих репортерів капітально все рознюхали, один із них навіть на чотири місяці сів під вигаданим ім'ям за цілковито надуманий злочин. Газети знову тримали напоготові заголовки «СКАНДАЛ» і «НАГРІВ РУКИ», але опустити на Стаммаса молот не встигли — він утік. І я його розумію — о, чудово розумію. Якби його засудили, він міг

загриміти прямисінько сюди. І в такому разі жити йому б лишалося цілих п'ять годин. Байрон Гедлі здимів на два роки раніше. У виродка стався серцевий напад, і він рано вийшов на пенсію.

Енді за аферу Стаммаса ніхто чіпати не став. На початку п'ятдесят дев'ятого призначили нового начальника, і заступника начальника, і нового головного наглядача. І на наступні вісім із чимось місяців Енді знову перетворився на звичайнісінького в'язня. Саме тоді в камеру до Енді підселили Нормадена, кремезного напівкровку-пасамакводі¹. Але потім усе закрутилося знову. Нормадена забрали, Енді й далі насолоджувався тишею та спокоєм. Прізвища міняються, бізнес лишається незмінним.

Якось я розговорився з Нормаденом про Енді.

— Добрий хлопак, — сказав Вождь. Розібрати, що він говорить, було важко, бо в нього була заяча губа й вовча паща, слова виливалися потоком каші. — Мені там добре було. Він не знущався. Але й не хтів, щоб я там був. Я це бачив. — Промовисте знизування плечима. — Але я-то й радий, що забрали мене, отако. Там такий протяг сильний, у тій камері. Холодно весь час. Він нікому не давав чіпати свої речі. Але це нічого. Хороший хлопець, ніколи не знущався. Але тягне сильно.

Якщо пам'ять мене не зраджує, Рита Гейворт провисіла в камері Енді до п'ятдесят п'ятого. Потім її замінила Мерилін Монро та її фотка з фільму «Сверблячка сьомого року» — той знаменитий кадр, де вона стоїть над вентиляційною решіткою метро, а тепле повітря роздмухує їй спідничку. Мерилін трималася до шістдесятого й була вже

¹ Плем'я корінних американців із північного сходу Північної Америки, переважно території штату Мен та канадської провінції Нью-Брансвік. Переселенці з Європи витіснили плем'я з місць його проживання, і нині його резервацію розташовано на сході округу Вашингтон, штат Мен.

добряче пошматована по краях, а потім Енді змінив її на Джейн Менсфілд. Але Джейн виявилася (даруйте на слові) фригідною, і вже за рік їй на зміну прийшла одна англійська актрисуля (може, Гейзел Корт її звали, точно не скажу). Шістдесят шостого й та зійшла зі стіни, а на рекордні шість років ангажемент у камері Енді здобула Раquel Велч. На останньому плакаті, що там висів, була гарненька співачка кантрі-року, яку звали Лінда Ронстадт.

Якось я спитав, що для нього означають ці плакати. Енді глянув на мене дивно, зачудовано.

— Та, певно, те саме, що й для всіх, хто тут сидить. Свободу. Ти дивишся на цих вродливих жінок і відчуваєш, ніби можеш... ну, не зовсім можеш, але *ніби* можеш... ступити крок і стати там, поряд із ними. Бути вільним. Мабуть, тому найбільше мені завжди подобалася Раquel Велч. Річ була не лише в ній. Насправді важливим був пляж, на якому вона стояла. То було наче десь у Мексиці. У тихій і спокійній місцині, де людина може слухати свої думки. Реде, ти ніколи не помічав за собою, що якась картинка збуджує почуття?

Я відповів, що ніколи про це не задумувався.

— Може, настане день, і ти зрозумієш, що я маю на увазі, — сказав мені тоді Енді. І, як виявилось, мав рацію. Минуло багато років, і я чудово зрозумів, що він мав на увазі... а коли це сталося, то найперше я подумав про Нормадена і про те, як він казав, що в Енді в камері завжди було холодно.

Наприкінці березня — на початку квітня шістдесят третього з Енді сталося дещо жахливе. Я вже вам казав, що він мав у собі те, чого більшості ув'язнених (у тім числі й мені) бракує. Можете назвати це незворушністю чи відчуттям душевного спокою, або навіть постійною та

непохитною вірою в те, що рано чи пізно настане день, коли цей довжелезний кошмар закінчиться. Хоч би як вам забажалося це назвати, Енді Дюфрейн завше зберігав спокій і зосередженість.

У ньому не було ні краплини того похмурого відчаю, який із часом охоплює більшість довічників. Відчути запах безнадії у випадку з Енді вам би не вдалося нізащо. Аж до кінця тієї зими шістдесят третього.

На той час у нас був новий начальник, звали його Семюел Нортон. Сімейка Мезер, Коттон та Інкрис¹, почувалися б поряд із ним як удома. Наскільки мені відомо, ніхто й ніколи не бачив, щоб Сем Нортон усміхався. У нього був значок почесного баптиста з адвентистської церкви Еліота. Ставши на чолі нашої щасливої родини, він запровадив своє головне нововведення — кожному новоспеченому в'язню вручати примірник Нового Заповіту. Ще в нього на столі стояла маленька пластинка з тикового дерева, на якій золотими літерами було вирізьблено: «ХРИСТОС — МІЙ СПАСИТЕЛЬ». А на стіні висіло гаптування його дружини: «ЙОГО СУД ГРЯДЕ, І ДО НЬОГО ВЖЕ БЛИЗЬКО». Але нам, в'язням, це було фіолетово. За нашими відчуттями, суд уже відбувся, і, як і всі решта, ми б охоче засвідчили, що скелі не поспадали на нас і сухі дерева не дали прихистку. Для кожного випадку в нього була наготові цитата з Біблії, у цього містера Сема Нортона, а коли вам у житті попадеться така людина, то моя вам порада: усміхайтесь якнайширше й обома долонями затуляйте яйця.

Випадків потрапляння в лазарет стало менше, ніж у часи Грега Стаммаса, і, наскільки мені відомо, похорони в місячному сяйві враз припинилися. Але зрозумійте

¹ Мезер Інкрис (1639—1723), Мезер Коттон (1663—1728) — батько та син, американські пуританські проповідники, релігійні моралісти, що справили великий вплив на американську політичну думку XVII століття.

правильно: це не значить, що Нортон не був прихильником покарань. В одиночках завжди вистачало народу. У людей випадали зуби — не від побиття, а від харчування хлібом і водою. Таку дієту називали «злаково-зубодробильною», в'язні казали щось типу: «А мене оце, мужики, Сем Нортон на дієті тримає, злаково-зубодробильній».

Цей тип був найбезчеснішим лицеміром з усіх, кого я бачив на високих посадах. Тюремний бізнес, про який я вам раніше розповідав, процвітав і далі, тільки Сем Нортон додав до нього кілька власних штрихів. Енді про них знав, а що ми з ним на той час стали добрими друзями, то й мене в деякі деталі посвятив. І коли говорив про них, на його обличчя наповзав вираз подиву, змішаного з веселощами й огидою, неначе він оповідав мені про якийсь бридкий хижий вид жука, котрий, попри всю свою потворність і зажерливість, був чомусь радше кумедним, ніж лячним.

Саме начальник Нортон запровадив програму «З-за мурів — світу». Якихось шістнадцять-сімнадцять років тому ви могли про неї читати. У «Ньюсвіку» навіть стаття була. Репортери все подали так, наче то був справжній прорив у практиці виправних закладів. В'язні за межами тюрми різали деревину на папір, ремонтували мости й дороги на гребенях дамб, будували льохи для картоплі. Нортон назвав це «З-за мурів — світу», і роз'яснювати, що воно означає, його запрошували мало не в кожен клятий клуб «Ротарі» та «Ківаніс»¹ у Новій Англії, особливо після того, як знімок його пики з'явився в «Ньюсвіку». А в'язні називали це «розбоєм на великій дорозі», але, наскільки мені відомо, нікого з них не запрошували висловлювати свої погляди в «Ківаніс» чи в таємний орден лосів.

¹ «Ківаніс» — міжнародний освітній клуб, заснований 1915 року в Детройті, штат Мічиган.

Нортон зі своїм почесним значком вигулькував на кожному такому заході: від пиляння деревини й копання каналізаційних колекторів до прокладання нових дренажних труб на дорогах місцевого значення. Де й узявся Нортон — вершки знімав. Існували сотні способів засвітитися: постачати людей, матеріали, ще бозна-що там. Але він ще й з іншого боку заходив. Тамтешні будівельні компанії боялися програми «З-за мурів — світу», як вогню, бо праця в'язнів — рабська праця, із нею не поконкуруєш. Тож Сем Нортон, цей носій обох Заповітів і почесного церковного значка, упродовж тих п'ятнадцяти років, поки був начальником Шоушенку, отримав під столом чимало пухких конвертів. І коли конверт переходив з рук у руки, він вирішував: перебивати ціну на проекті, не подаватися взагалі чи сказати, що всі його «ззамурівці» мають працювати деінде. Мене завжди страшенно дивувало, як це Нортон ще не знайшли в багажнику «Тандерберду»¹ десь на узбіччі шосе в Массачусетсі із зав'язаними за спиною руками й шістьма кулями в голові.

Хай там як, усе було, ніби в тій старій трактирній пісні: «О Господи, грошва тече потоком». Напевно, Нортон дотримувався давнього пуританського постулату: найкращий спосіб довідатися, до кого Бог благоволить, — подивитися на розмір банківського рахунку.

У всьому цьому Енді Дюфрейн відігравав роль його правої руки, мовчазного напарника. Тюремна бібліотека була єдиним, що мав Енді. Нортон про це знав, і Нортон цим користувався. Енді розказував мені про один з улюблених афоризмів цього покидька: рука руку мие. Тому Енді давав добрі поради й робив корисні пропозиції. Я не можу напевне сказати, що він в ручному режимі керував програмою

¹ Люксова модель автомобіля марки «форд» у кузові купе.

«З-за мурів — світу», але хай мені чорт, якщо він не оформлював гроші для того курвого сина, який на кожному кроці кричав про Ісуса. Він давав добрі поради, робив корисні пропозиції, гроші розходилися куди слід, і... от же ж курва! У бібліотеку підганяли новий комплект інструкцій із ремонту автомобілів, свіжі томи енциклопедії Грольє, книжки про те, як підготуватися до тесту з оцінювання успішності. Ну і, звісно, ще більше Ерла Стенлі Гарднера і Луїса Ламура.

І я свято переконаний, що скоїлося те, що скоїлося, бо Нортон просто не хотів втрачати свою чудову праву руку. Більше того: це сталося, бо він боявся того, що Енді міг про нього розказати, якби Енді коли-небудь вийшов із в'язниці Шоушенк.

Усю цю історію я склав до купи по шматках (кавалок тут, кавалок там, цілих сім років збирав), щось почув від Енді, але не все. Він, узагалі, не хотів у розмовах чіпати ту частину свого життя, і я його добре розумію. Шматки цієї історії я добував із півдюжини різних джерел. Я вже раз сказав, що ув'язнені — це раби, не більше, зате в них є цілком рабська корисна звичка прикинутися віником і нашорошити вуха. Я знаю цю історію вздовж і впоперек, і зсередини до кінця можу розказати, і зсередини до початку, але вам я її розповім від А до Я, і тоді, може, ви збагнете, чому цей чоловік близько десяти місяців провів у чорному депресняковому заціпенінні. Бачте, по-моєму, він усієї правди не знав до шістдесят третього, п'ятнадцять років не знав ще по тому, як втрапив у цю миленьку пекельну діру. До того як познайомився з Томмі Вільямсом, Енді не знав, яка лажа з цього може вийти.

Томмі Вільямс до щасливої маленької родини Шоушенк прибився в листопаді шістдесят другого. Томмі вважав себе корінним жителем Массачусетсу, але цим не пишався.

За свої двадцять сім років він примудрився мотати терміни по всій Новій Англії. Був він професійним злодієм, і, як ви вже, напевно, здогадалися, на мою думку, йому варто було вибрати собі якусь іншу професію.

Томмі був чоловіком жонатим, щотижня до нього на відвідини приходила дружина. Вона вважала, що життя в Томмі (а отже, і в неї та їхнього трирічного малюка) могло скластися краще, якби її чоловіченько мав шкільний атестат. Зрештою, вона таки вмовила його скласти іспити, і так Томмі Вільямс почав регулярно навідуватися в бібліотеку.

Для Енді на той час це вже була вторована колія. Він одразу побачив, що Томмі складатиме тести на атестат середньої школи. Томмі підучував ті предмети, з яких склав іспит у школі (не так уже й багато їх було), а потім складав тест. А ще Енді бачив, що він передплатив чимало курсів заочного навчання з тих предметів, які в школі провалив чи просто прогуляв.

Здається мені, він був не найкращим учнем із тих, кого підтягував Енді, і, узагалі, я не знаю, чи здобув він той свій шкільний диплом, але для моєї історії це не має жодного значення. Найголовніше в цьому всьому було те, що він потроху перейнявся симпатією до Енді Дюфрейна (зрештою, як і всі люди, коли трохи його пізнавали).

Кілька разів, коли траплялася нагода, він питав в Енді, «що такий мудрий хлоп робить на зоні», — запитання з розряду «що така мила дівчина забула в цій клоаці?» Але Енді був не з таких, хто йому відповів би. Він лише всміхався й повертав розмову на якісь інші рейки. Цілком природно, що Томмі пішов і поцікавився в когось іншого, а коли зрештою почув усе про Енді, то був, напевно, найбільший шок за все його молоде життя.

А поцікавився він у свого напарника у пральні, де вони разом працювали на паровій установці, яка прасувала

й складала білизну. Населення тюрюги зве її каландром, бо як будеш необережний і ловитимеш гав, тебе швидко затягне в каток між двома валами. Його напарником був Чарлі Латроп, який уже відсидів дванадцять років за вбивство. Чарлі страшенно зрадив, що можна знову розігріти на язичці для Томмі деталі судового процесу над Дюфрейном — це якось розвіювало монотонність витягання свіжовипрасуваних простирадл із машини та вкладання їх у кошик. Він саме дістався до того моменту, коли присяжні спершу пішли пообідати й тільки потім оголосили свій вирок про те, що Енді винний, коли пролунав тривожний свисток і каток зі скреготом зупинився. З дальнього боку в нього подавали свіжовипрані простирадла з еліотського будинку для старих. З інтервалом у п'ять секунд машина випльовувала їх сухими й охайно випрасуваними на боці, де стояли Томмі й Чарлі. А їхня робота була їх забирати, складати й вкидати у візок, вистелений коричневим папером.

Але тієї миті Томмі Вільямс просто стояв і витріщався на Чарлі Латропа, а його щелепа відвисла аж до грудної клітки. Він стояв, а перед ним росла гора простирадл, які пройшли крізь щілину чистими й тепер валялися на підлозі, всотуючи в себе грязюку, що чвакала під ногами (а у вологій пральні тієї грязюки було багато).

До них на всіх парах мчав Гомер Джессап, головний бичара того дня. Він верещав так, що вуха закладало, і наперед смакував свару. Але Томмі звернув на нього нуль уваги. Він заговорив до Чарлі так, наче старого Гомера, котрий відірвав більше довбешок, ніж міг полічити, і не було зовсім.

— Як, ти сказав, того гольфера звали?

— Квентин, — відповів Чарлі, розгублений і засмучений. Пізніше він розказував, що хлоп буквально пополотнів, став білий, наче прапор парламентаря. — Глен Квентин, здається. Ну чи якось так...

— Ви що! Ви що! — проревів Гомер Джессап. Шия в нього була червона, як півнячий гребінь. — Кидайте простирадла в холодну воду! Бігом! Господи, бігом, ви...

— Боже мій, Глен Квентин, — промовив Томмі Вільямс, і це все, що він встиг промовити, бо Гомер Джессап, цей найменш миролюбивий із людей, добряче приклав йому кийком по потилиці. Томмі хряснувся мордою об підлогу так сильно, що миттю позбувся трьох передніх зубів. До тями він прийшов уже в карцері, до якого був прикутий ще тиждень — їхав у товарному вагоні знаменитого поїзда зі злаково-зубодробильним харчуванням від Сема Нортона. Плюс у справу йому пришили чорну мітку.

То було на початку лютого шістдесят третього. Вийшовши з карцеру, Томмі Вільямс порозпитував ще шістьох чи сімох старожилів тюрми, і від усіх чув приблизно ту саму історію. Я це знаю, бо був одним із них. Та коли я спитав, нащо йому це потрібно, Томмі наче води в рот набрав.

А тоді одного дня він пішов у бібліотеку і злив Енді Дюфрейну отакенну гору інформації. І вперше та востаннє (принаймні відтоді, як він підійшов до мене з питанням про плакат із Ритою Гейворт, шаріючись, наче малий, що купує першу в житті пачку «Троянів»), Енді втратив незворушність... тільки цього разу він геть засипався.

Я побачив його того дня трохи згодом, і вигляд у нього був, як у того, хто наступив на робочий край граблів і добряче гахнув собі між очей. Руки в нього трусились. Коли я до нього заговорив, він не відповів. Ще до кінця дня він перетер із Біллі Генлоном, головним вертухаєм, і наступного дня забив стрілу з начальником Нортоном. Пізніше він розказував мені, що тієї ночі не склепив повік. Просто лежав і слухав, як за вікном вистогнує холодний зимовий вітер, раз по раз проводжав поглядом промінь прожектора, який

креслив довгі рухливі тіні на бетонних стінах клітки, яку він звав домом, відколи Гаррі Трумен був президентом¹, і намагався все обдумати. Він сказав мені, що Томмі наче витяг ключ, який підходив до клітки в глибині його свідомості, клітки, дуже схожої на його власну камеру. Та замість людини в ній сидів тигр, і того тигра звали Надія. Вільямс витяг ключ, що відмикав клітку, і хоч-не-хоч, а тигр вирвався на волю, і тепер блукав у нього в голові.

Чотири роки перед тим Томмі Вільямса заарештували в Род-Айленді, злапали за кермом краденої тачки, у якій було повно вкраденого краму. Томмі здав свого співника, прокурор за співпрацю просив про м'якше покарання, і Томмі його отримав. Від двох до чотирьох, в ув'язненні. Через одинадцять місяців після того, як він почав мотати свій строк, його співкамернику підфартило дістати квиток на волю, а до Томмі підселили нового. Елвуд Блетч його звали. Блетча взяли за збройне пограбування й засудили на термін від шести до дванадцяти.

— Я такого нервовоного чувача ще ніколи не бачив, — ділився зі мною Томмі. — Таким не варто й потикатися в грабіжники. Особливо зі стволом. Трохи десь щось зашурхотить, і він підстрибує до стелі... а на землю опускається стріляючи, швидше за все. Якось уночі він мене мало не задушив, бо десь далі по коридору якийсь поц лупив по ґратах жерстяним кухлем.

Я з ним сім місяців одсидів, а тоді мене випустили. Ну, розумієш, я відмотав і вийшов на перерву. Щоб ми з ним базікали, не скажу, бо з Елом Блетчем розмову не провадять. Він провадить її з вами. Він патякав без угаву. Ніколи не затикався. Як ти хочеш вставити слово, він одразу грозить тобі кулаком і підкочує очі. Коли він таке

¹ Трумен Гаррі (1884—1972) — 33-й президент США в 1945—1953 рр.

робив, мене аж тіпало. Він був здоровенний, мов бик, високий, майже лисий, ще й ті зелені очиська зиркали з западин. Боже. Хоч би я більше ніколи його не бачив.

Щоночі він наче у триндливий запій ішов. Де він ріс, із яких притулків здригнув, де й ким працював, яких бабів трахав, скільки підпільних казино обчистив. А я просто йому не заважав. Морда в мене не те щоб дуже, ну, але все одно не хотілося, щоб її розфігачили.

Мені він сказав, що бомбанув більше двохсот точок. Повірити в це мені було важко, бо він злітав у повітря, наче феєрверк, щоразу, як хтось голосно пердне, але він клявся, що так і було. А тепер... Реде, послухай мене. Я знаю, що мужики часом плетуть усякі вигадки, як про щось узнають. Але мені врізалося в пам'ять: ще до того, як почув про того гольфера Квентина, я подумав, що якби в *мій* будинок вдерся Ел Блетч і я про це згодом узнав, то вважав би себе найщасливішим задрипанцем з усіх, кому пощастило жити далі. Можеш собі уявити його в спальні якоїсь дамочки? Він стоїть перебирає її скриньку з цяцьками, і тут вона кашляє уві сні чи перевертається на другий бік? Мені про таке навіть подумати страшно, мороз пробирає. Іменем матері клянусь.

Він розказував, що і людей вбивав. Людей, які його зайобували. Принаймні так він казав. І я йому повірив. Бо він був схожий на того, хто може когось мочканути. Просто він, курва, вічно був заведений! Як волина зі спіяним ударником. Знав я одного кента, у нього був поліцейський «сміт-енд-вессон» зі спіяним ударником. Він ні на хріна не годився, ну, хіба що потріпатися про нього можна було. У тому револьвері спусковий механізм приводився в дію так легко, що він би вистрілив, якби цей кент, Джонні Каллаген, так його звали, якби він увімкнув свій грамофон на повну котушку й поклав його на гучномовець. Отакий

був і Ел Блетч. Краще я його описати не можу. І нітрохи не сумніваюся, що він прикінчив двійко-трійко людей.

І якось уночі, просто аби щось сказати, я такий питаю: «І кого ж ти вбив?» Ну, жартома, розумієш. А він сміється й каже: «У Мені один строк мотає за тих двох, кого я замочив. Був там один такий і жінка того лоха, який відбуває. Я саме їхню хату перетрушував, а той недоносок почав мене зайобувати».

— Не пригадую, називав він мені ім'я жінки чи ні, — вів далі Томмі. — Мо', і називав. Але в Новій Англії Дюфрейн — це як Сміт чи Джонс для решти країни, бо тут дуже багато жабоїдів. Дюфрейн, Лавеск'ю, Улетт, Пулен — хто там ті жабоїдські прізвиська пам'ятає? Але він сказав, як звали того кокнутого. Сказав, Глен Квентин його звали, і був він мудилом, багатим мудилом, у гольф круто грав. Ел подумав, що він тримає на хаті гроші, може, навіть штук п'ять баксів. У ті часи то було велике бабло, сказав він. То я такий: «А коли то було?» А він: «Після війни. Зразу після війни».

Отож, він зайшов, став шукати, і тут вони попрочилися, і мудило почав його діймати. Це Ел так сказав. А я скажу, що, може, той гольфер просто собі захропив. Коротше, Ел сказав, що Квентин був у ліжку з жінкою якогось крутого адвоката, адвоката запроторили в Шоушенк. І зареготав, гучно так. Господи Ісусе, та коли мене звідтіля випустили, то було моє найбільше в житті свято.

Думаю, тепер ви розумієте, чому Енді трохи очамрів, коли Томмі виклав йому ту історію, і чому зажадав одразу ж побачитися з начальником. Чотири роки тому, коли Томмі познайомився з Елвудом Блетчем, той відсиджував свої від шести до дванадцяти. Тому, коли про все це дізнався Енді, він міг бути на межі того, щоб вийти... чи вже вийшов. Отакими були два гострі краї рож-

на, на якому повільно смажився Енді. З одного боку, Блетч міг усе ще бути в ув'язненні, а з іншого — міг уже вийти, і шукай вітру в полі.

У розповіді Томмі були неузгодженості, але хіба ж їх і в реальному житті не буває? Блетч сказав Томмі, що засадили крутого адвоката, а Енді був банкіром, але люди не надто освічені схильні плутати ці дві професії. І не забувайте, що минуло дванадцять років між тим, як Блетч читав газетні вирізки про той суд, і тим, як він переповів ту історію Томмі Вільямсу. А ще він зізнався Томмі, що потягнув зі скрині, яку Квентин тримав у комірчині, щось із тисячу доларів, а на суді над Енді представники поліції заявили, що ознак пограбування не було. Тут у мене є кілька здогадів. По-перше, коли ти береш касу, а чоловік, якому вона належала, мертвий, то хто скаже, що щось вкрали? Хіба що хтось інший зможе розказати, що воно там взагалі було, це щось. По-друге, хто сказав, що Блетч про цей момент не збрехав? Може, він не хотів визнавати, що вбив двох людей просто так. По-третє, може, ознаки пограбування й були, а лягаві їх проґавили (лягаві бувають дуже тупими) чи навмисне приховали, щоб не псувати картину прокурору. Пам'ятайте, що цей пес балотувався, і для цього йому потрібно було когось засудити. Незакрита справа про пограбування з убивством загрожувала виставити його в невідгідному світлі.

Але з цих трьох версій мені найбільше подобається та, що посередині. Свого часу в Шоушенку я знав кількох таких елвудів блетчів — охочих понатискати на гачок із божевільними очима. Такі люблять втирати, що на кожному скачку їм вдається втекти з чимось типу діаманта «Надія»¹, навіть якщо насправді сидять за те, що їх зло-

¹ Знаменитий синій діамант вагою 45,52 карата.

вили з годинником «таймекс» за два долари й дев'ятьма баксами в кишені.

А в розповіді Томмі був один момент, який переконав Енді остаточно, не лишаючи йому ні тіні сумніву. Блетч не навмання поліз у будинок до Квентина. Він назвав Квентина «багатим мудилом» і точно знав, що той — професійний гравець у гольф. Що ж, Енді з дружиною протягом кількох років раз чи два на тиждень їздили в заміський клуб, випивали там, вечеряли. Та Енді й сам чимало там чарок перехилив, відколи дізнався про жінчину зраду. У заміському клубі був причал, на якому в сорок сьомому недовгий час працював неповний робочий день паркувальник, котрий заправляв машини й заливав мастило. Він підходив під опис Елвуда Блетча, який дав Томмі. Кремезний високий чоловігя, практично лисий, з глибоко посадженими зеленими очима. У нього ще була така неприємна манера витріщатися, наче він тебе оцінював з голови до ніг. Енді казав, що довго він там не затримався. Або сам звільнився, або його вигнав Бригз, головний начальник причалу. Але він був не з тих, кого легко забути. Надто вже врізався в пам'ять.

Тож одного дощового, вітряного дня, коли над сірими стінами по небу стрімко мчали пухкі сірі хмари, того дня, коли вже почав танути останній сніг, оголюючи мертві клапті торішньої трави на полях за тюрмою, Енді подався на зустріч із начальником Нортоном. Начальнику належить просторий кабінет в адміністративному крилі, а позаду начальницького столу є двері, що з'єднують його кабінет із кабінетом заступника. Того дня заступника на місці не було, зате був один активіст. Я забув, яким було його справжнє ім'я та прізвище, але всі арештанти,

зі мною включно, звали його Честером, на честь кореша маршала Диллона¹. Честер повинен був полити рослини, а ще помити й натерти воском підлогу. Та я підозрюю, що того дня всі рослини не втамували спраги, а єдиним натертим предметом була пластина на замковій шпарині тих дверей, яку полірувало брудне Честерове вухо.

Він почув, як відчиняються й зачиняються головні двері кабінету начальника, а тоді Нортон каже:

— Доброго ранку, Дюфрейн. Ви щось хотіли?

— Пане начальнику, — почав Енді. Старий Честер потім нам розповідав, що заледве впізнав голос Енді — так він змінився. — Начальнику... є дещо... зі мною дещо сталося, що... щось таке... таке... я не знаю, з чого почати.

— Ну, то почніть з початку, — запропонував начальник (напевно, найсолодкавішим своїм голосом, а-зараз-розгорнімо-всі-псалом-двадцять три-і-почитаймо-разом). — Це завжди найкращий спосіб.

Й Енді почав. Почав із того, що освіжив у пам'яті Нортон деталі злочину, за який його ув'язнили. А потім до найменших подробиць переказав начальнику тюрми усе те, що розповів йому Томмі Вільямс. Ще він назвав ім'я Томмі. Ви можете подумати, що це був не наймудріший вчинок (зважаючи на те, що відбувалося далі). Але тоді я питаю у вас: а який у нього був вибір? Йому потрібно було, щоб історія звучала правдоподібно.

Коли він закінчив, то якийсь час Нортон просто сидів і мовчав. Так і бачу його: відкинувся на спинку крісла під фотографією губернатора Рида на стіні, пальці переплетені, печінково-коричневі губи складені бантиком, лоб

¹ Маршал Мет Диллон, Честер — персонажі серіалу-вестерну «Димок зі ствола» (1966—1975).

вкритий драбиною зморщок, які тягнуться мало не до маківки, почесний значок тьмяно поблискує.

— Так, — урешті-решт промовив він. — Такої пекельної історії я ще ніколи в житті не чув. Але, Дюфрейн, я скажу вам, що мене в ній найбільше дивує.

— Що, сер?

— Що ви на неї клюнули.

— Тобто, сер? Я не розумію, що ви маєте на увазі. — Честер сказав, що Енді Дюфрейн, котрий тринадцять років тому своїм поглядом пришпилів Байрона Гедлі до даху номерної майстерні, мало не бекав-мекав у пошуках потрібних слів.

— Ну як же, — сказав Нортон. — Усе досить-таки очевидно. Цей молодик Вільямс ставиться до вас із захватом, ви його вразили. У самісіньке серце, можна сказати. Він почув історію ваших поневірянь і, цілком природно, схотів вас... розрадити, нехай буде так. Цілком природно. Він молодий, не надто розумний. Не дивно, що він не передбачив, як на вас подіє ця його оповідка. Я вам раджу...

— Думаєте, у мене такої думки не було? — спитав Енді. — Але я ніколи не розказував Томмі про чоловіка, який працював на причалі. Я нікому про це не розказував — мені це навіть на думку не спадало! Але те, як Томмі описував свого співкамерника, і той чоловік... вони *однаковісінькі!*

— Що ж, можливо, ви тут трохи вдаєтеся до вибіркового сприйняття, — з усмішкою сказав йому Нортон. Отакі фразочки, типу «вибіркове сприйняття», у пенології¹ та виправному бізнесі обов'язкові для вивчення, і люди тулять їх скрізь, де треба й не треба.

¹ Розділ кримінології, вчення про виконання вироків. Пенологія на науково-практичній основі розробляє оптимальні санкції покарання. Її метою є ресоціалізація злочинця.

— Це зовсім не той випадок. Сер.

— Це ваш погляд на ситуацію. А мій відрізняється. І пам'ятаймо: я маю лише ваше слово, що *був* такий чоловік і що він працював у Фелмутському заміському клубі.

— Ні, сер, — знову вставив Енді. — Ні, це неправда. Бо...

— Але нехай, — гучно й владно перебив його Нортон, — погляньмо на це з іншого кінця телескопа. Припустімо... поки що лише припустімо... що цей чоловік, на ім'я Елвуд Блотч, існував насправді.

— Блетч, — з притиском виправив Енді.

— Хай буде Блетч. Скажімо, він був співкамерником Томаса Вільямса в Род-Айленді. Існує дуже висока ймовірність того, що його вже випустили. *Дуже висока*. Ми ж навіть не знаємо, скільки він уже відсидів перед тим, як потрапив у камеру до Вільямса. Знаємо лише, що термін у нього був від шести до дванадцяти.

— Так. Ми не знаємо, скільки він на той час відсидів. Але Томмі сказав, що він був рецидивістом, нарваним типом. Я думаю, цілком імовірно, що він досі сидить. Та навіть якщо випустили, у тюрмі мають бути відомості про останню адресу, за якою він мешкав, імена родичів...

— І, найпевніше, то глухі кути.

Енді на мить замовк, а потім вибухнув:

— Ну, але ж шанс все-таки є, чи не так?

— Так, звісно, є. Але уявімо на хвилиночку, Дюфрейн, що Блетч існує і що його досі надійно утримують за мурами в'язниці штату Род-Айленд. І що ж він скаже, коли ми принесемо йому отакі пироги в кошику? Думаєте, він упаде на коліна, підкотить очі й скаже: «Це я скоїв! Я! Благаю вас, додайте до мого вироку за пограбування ще й довічне!»?

— Чому ви такий твердолобий? — спитав Енді, та так тихо, що Честер майже нічого не розчув. Зате слова начальника донеслися до його вух цілком чітко.

— Як? Як ти мене назвав?

— Твердолобим! — прокричав Енді. — Чи ви навмисне?

— Дюфрейн, ти забрав п'ять хвилин мого часу. Ні, сім. А в мене на сьогодні дуже щільний графік. Тому, напевно, на цьому ми оголосимо нашу зустріч завершеною і...

— У заміському клубі зберігаються всі особові справи колишніх працівників, невже ви цього не розумієте? — закричав Енді. — Податкові декларації, зарплатні форми, форми компенсації з безробіття — і все це з його прізвищем! Там ще повинні були залишитися працівники з тих часів, може, навіть сам Бригз! Минуло п'ятнадцять років, а не ціла вічність! Вони його згадують! Вони неодмінно згадують Блетча! Якщо я переконаю Томмі засвідчити, що розказав йому Блетч, а Бригза — що Блетч справді там був, справді працював у заміському клубі, то зможу домогтися нового суду! Я зможу...

— Охороно! Охороно! Виведіть цього чоловіка!

— Та що з вами таке? — спитав Енді. Честер розказував, що він уже мало не зривався на крик. — Це моє життя, мій шанс вийти звідси, як ви не розумієте? Невже ви не зробите одного-єдиного міжміського дзвінка, щоб принаймні перевірити те, що сказав Томмі? Послухайте, я заплачу за дзвінок! Я заплачу за...

Залунали удари — то наглядачі схопили його й потягли в коридор.

— У карцер, — сухо мовив начальник Нортон. І, мабуть, помацавши свій почесний значок, додав: — На хліб і воду.

Тож Енді, котрий на ту мить уже геть втратив над собою контроль і досі кричав на начальника тюрми, потягли геть. Честер сказав, що його крики долинали до його вух навіть після того, як двері зачинили.

— *Це моє життя! Моє життя, як ви не розумієте, це моє життя!*

Двадцять діб на злаково-зубодробильній дієті внизу, у карцері. То був його другий заліт в одиночку. А сутичка з Нортонем стала першою насправді чорною міткою в особовій справі Енді відтоді, як він долучився до нашої маленької щасливої родини.

Якщо вже впливла ця тема, розкажу-но я вам про шоушенківський карцер. Це буде ніби повернення в ті відчайдушні піонерські часи початку-середини тисяча семисотих років у штаті Мен. Тоді ще ніхто особливо не заморочувався такими штуками, як «пенологія», «реабілітація» та «вибіркове сприйняття». Тоді з тобою обходилися так, наче існує тільки чорне й біле. Ти міг бути або винуватий, або невинний. Винуватих або вішали, або завдавали в холодну. І якщо тебе засудили до холодної, то ні про який виправний заклад не йшлося. Ні, свою холодну ти мусив викопати собі сам, лопатою, наданою тобі провінцією Мен. Від сходу до заходу сонця ти копав якнайширшу і якнайглибшу яму. А потім тобі давали кілька шкур і відро, і ти стрибав униз. Побачивши тебе на дні ями, тюремник накривав її ґратами і раз чи двічі на тиждень скидав тобі туди трохи хліба чи, може, шмат зачервивілого м'яса. У неділю ввечері бувало свято: ківшик ячмінної юшки. Сцям ти у відро, а потім те саме відро простягав, щоб туди налили води, десь так о шостій ранку, коли приходив тюремник. Коли дощило, ти відром вичерпував воду зі своєї камери в холодній... звісно, якщо не хотів захлинутись, мов той щур у дощовій діжці.

«У ямі», як її називали, ніхто довго не затримувався. Тридцять місяців — то була межа. І наскільки я можу судити, найдовший в історії термін, після якого ув'язнений

піднявся на волю живим, відсидів так званий Даремський хлопак, чотирнадцятирічний психопат, що кастрував однокласника іржавим шматком металу. Він провів у ямі сім років. Але, звісно, вкинули його туди молодим і дужим.

Ви маєте пам'ятати, що за злочини, тяжчі, ніж дрібна крадіжка, блюзнірство чи забудькуватість (наприклад, не покласти ганчірку для носа в кишеню, коли виходиш надвір у шабат), зазвичай вішали. За легкі злочини (такі як оце я щойно згадав, та інші, до них подібні) ти відбував три, шість чи дев'ять місяців у ямі й вилазив звідти блідий, мов риб'яче пузо, зіщулювався від страху перед відкритими просторами, твої очі майже нічого не бачили, усі зуби ходором ходили в лунках від цинги, ступні жер грибок. Весела старенька провінція Мен. Йо-хо-хо і пляшка рому.

Карцерне крило Шоушенку й близько таким поганим не було... мабуть. Думаю, людський досвід усе оцінює за трьома основними ступенями. Добре, погано й жахливо. І коли простуєш назустріч темряві, що згущується ближче до «жахливо», стає дедалі важче розпізнавати півтони.

Щоб потрапити в карцерне крило, ви мусите під конвоєм спуститися вниз, подолати двадцять три сходинки, що ведуть на підвальний рівень, де єдиним виразним звуком розлягається крапання води. Під стелею висить ряд лампочок по шістдесят ват, іншого світла нема. Камери тут мають форму діжки, як ті стінні сейфи, що їх багатії часом ховають за картинами. Як і в сейфі, круглі двері висять на петлях, і вони не ґратовані, а суцільні. Повітря проникає крізь вентиляційні отвори в стелі, але світла нема, тільки твоя власна лампочка на шістдесят ват, яку вимикають зовнішнім вимикачем одразу ж після восьмої вечора, на годину раніше, ніж настає відбій у решті в'язниці. Саму лампочку не забрано металевую сіткою чи ще чимось таким. Тому не покидає відчуття, що тобі дозволяють існу-

вати тут, у темряві, якщо тобі цього хочеться. Мало хто цього бажає насправді... але після восьмої вибору, звісно, нема. У камері є нари, пригвинчені до стіни, і параша без сидіння. Проводити тут час можна трьома різними способами: сидіти, срати чи спати. Вибір величезний. Двадцять діб можуть тягнутись, як рік. Тридцять — як два, а сорок — як десять. Іноді чути, як у вентиляційних трубах шкребуться щури. У такому становищі, як це, півтони жахливого швидко стираються.

На користь карцеру можна сказати хіба одне: там у тебе є час подумати. В Енді було двадцять діб на те, щоб подумати, насолоджуючись злаково-зубодробильною дієтою, а коли він вийшов, то зажадав ще однієї зустрічі з начальником. Запит відхилили. Така зустріч, сказав йому начальник, буде «контрпродуктивною». Ще одне слівце, яке вам варто опанувати, перш ніж підете працювати у сферу в'язниць та інших виправних закладів.

Енді терпляче подав запит знову. І знову. І знову. Він змінився, цей Енді Дюфрейн. Зненацька, коли навколо нас пишно розквітла весна шістдесят третього, на його обличчі прорізалися зморшки, а у волоссі проступили пасма сивини. Та тінь усмішки, яка завжди трималася навколо його рота, щезла. Його очі дедалі частіше вдивлялися кудись у порожнечу, і з часом ти дізнаєшся, що коли чоловік так дивиться, він веде лік рокам, що вже відсидів, і місяцям, і тижням, і дням.

Він знову й знову невтомно поновлював свій запит. Він був терплячий. Чого-чого, а часу в нього було повно. Настало літо. Президент Кеннеді у Вашингтоні обіцяв нову хвилю наступу на бідність та нерівність у громадянських правах, не знаючи, що жити йому лишалося півроку. У Ліверпулі заявив про себе музичний гурт під назвою

«Бітлз», ставши у британській музиці силою, на яку мали зважати. Але в Штатах, здається, про них ще ніхто не чув. Бостонські «Ред сокс», яким лишалося ще чотири роки до того, що жителі Нової Англії називають «Дивом-67», плентались у хвості Американської ліги. Усе це відбувалося у великому світі, де люди ходять вільні.

Нортон прийняв його ближче до кінця червня, і саме про цю розмову я почув від самого Енді через сім років.

— Якщо річ у грошах, можете не хвилюватись, — тихим голосом сказав йому Енді. — Чи, думаєте, я викажу? Я не рубатиму гілляку, на якій сиджу. Мене тоді засудять так само, як...

— Годі, — перебив його Нортон. Його обличчя витягнулося й стало холодним, як темно-сірий надгробний камінь. Він відхилився назад у кріслі й маківкою мало не торкнувся гаптованого напису: «ЙОГО СУД ГРЯДЕ, І ДО НЬОГО ВЖЕ БЛИЗЬКО».

— Але...

— Більше ніколи навіть не заїкайся про гроші, — відрубав Нортон. — Ані в цьому кабінеті, ані деінде. Якщо не хочеш, щоб з бібліотеки знову зробили комірчину й зберігали в ній фарбу. Ти мене зрозумів?

— Я просто хотів вас заспокоїти, от і все.

— Того дня, коли мені знадобиться, щоб мене заспокоював такий жалюгідний сучий син, як ти, я піду на пенсію. Я погодився тебе прийняти, Дюфрейн, бо набридло, що ти завалюєш мене заявами. Я хочу, щоб це припинилося. Якщо ти хочеш купити цей Бруклінський міст¹, діло твоє. Мене в це не вплутуй. Я такі божевільні істо-

¹ Фразеологічний вислів, що означає «потрапити на гачок, клюнути на наживку, бути легковірним». Бруклінський міст у Нью-Йорку ніколи не продавався, однак подекують, що це не завадило багатьом простакам купити його у шахраїв.

рійки, як оце твоя, міг би слухати по два рази на тиждень, якби схотів. Кожен грішник у цьому закладі використовував би мене, як жилетку. Я тебе поважав. Але це вже край. Край. Ми порозумілися?

— Так, — сказав Енді. — Але знайте, що я найму адвоката.

— Господи Боже, навіщо?

— Я думаю, ми зможемо звести до купи кінці. З Томмі Вільямсом, моїми свідченнями й прямими доказами у вигляді документів та свідчень працівників заміського клубу, я думаю, усе в нас вийде.

— Томмі Вільямс більше не в'язень цього закладу.

— Що?!

— Його перевели.

— Куди перевели?

— У Кешмен.

Почувши це, Енді замовк. Він був розумною людиною, але тільки екстремально тупий не відчув би, що тут пахне *договірняком*. Кешмен — це в'язниця загального режиму на крайній півночі, в окрузі Арустук. Тамтешні ув'язнені копають картоплю. Праця, ясний пень, тяжка, але за неї вони одержують пристойну платню і, у разі, якщо забажають, можуть відвідувати заняття в непоганому професійно-технічному училищі. А для такого, як Томмі, хлопця з молодією дружиною і дітям, ще важливіше було те, що Кешмен мав програму відпусток... а це означало шанс пожити, як нормальна людина, бодай у вихідні. Шанс поклеїти модельку літака з малим, зайнятися сексом із дружиною, може, на пікнік піти.

Майже сто процентів, що Нортон усім цим потеліпав під носом у Томмі, на одній-єдиній ниточці: надалі ні слова більше про Елвуда Блетча. Або загримиш у важкі умови Томастону на мальовничій трасі номер один із

реально лютими мужиками, і замість сексу з дружиною його матимеш із якимось старим страшнючим підаром.

— Але чому? — спитав Енді. — Навіщо його...

— Я зробив тобі послугу, — спокійно промовив Нортон, — зв'язався з Род-Айлендом. У них справді був ув'язнений на ім'я Елвуд Блетч. Його випустили достроково на ТУ — на так званих тимчасових умовах. Ще одна з шалених програм лібералів, призначених для того, щоб на вулицях побільшало злочинців. Відтоді його ніхто не бачив.

— Начальник тої тюрми... він ваш друг?

Сем Нортон обдарував Енді посмішкою, холодною, мов ланцюжок дияконського годинника.

— Ми знайомі, — відповів він.

— Чому? — повторив Енді. — Ви можете мені сказати, навіщо ви це зробили? Ви знали, що я не збирався п'ятяти... про те, що ви тут робите. Ви *знали*. То чому?

— Бо від таких, як ти, мене нудить, — неквапом промовив Нортон. — Ти мені подобаєшся там, де ти зараз є, і поки я начальник Шоушенку, ти залишатимешся на своєму місці. Бач, раніше ти вважав себе кращим за інших. Я цей вираз у людини на обличчі давно навчився читати. На твоєму я його помітив першого ж разу, коли зайшов у бібліотеку. Він був наче написаний у тебе на лобі великими літерами. А тепер цього виразу нема, і мені це вельми до вподоби. Річ не лише в тому, що ти корисна посудина, навіть не думай. Просто таким людям, як ти, треба вчитися бути смиренними. Ти походжав тим прогулянковим подвір'ям, наче вітальнею, куди вас запросили на вечірку з коктейлями, де виплодки пекла гуляють, жадаючи жінок і чоловіків ближніх своїх та напиваючись до поросячого вереску. Але ти так більше не походжатимеш. Я стежитиму за тим, щоб ти так не походжав. У нас попереду ще багато

років, і я стежитиму за тобою з превеликою втіхою. А тепер вимітайся звідси до біса.

— Гарзд. Але віднині, Нортон, уся позакласна активність припиняється. Інвестиційне консультування, схеми, поради щодо звільнення від податків. Усе це припиниться. Щоб дізнатися, як задекларувати здирницькі доходи, звертайтеся у відділ кадрів.

Обличчя в начальника Нортон стало червоним, як цегла... і враз уся фарба відринула од його щік.

— За це ти повертаєшся в карцер. Тридцять днів. На хліб і воду. Ще одна чорна мітка. А поки сидітимеш, ось тобі пожива для роздумів: якщо *бодай щось* із цього припиниться, бібліотеки більше не буде. Я візьму цю справу на власний контроль, подбаю, щоб вона повернулася до того стану, у якому була перед тим, як ти сюди потрапив. А ще я зроблю твоє життя... дуже важким. Надзвичайно. Я тобі влаштую найважче з усіх можливих ув'язнень. Для початку ти втратиш свій одномісний «Гілтон» у блоці номер п'ять. Втратиш усі ті камінці з підвіконня, втратиш захист охоронців од содомітів. Ти... втратиш усе. Ясно?

Я думаю, усе було гранично ясно.

А час минав, як раніше. Найстаріший у світі фокус, і, певно, єдиний насправді магічний. Зате Енді Дюфрейн змінився. Став жорсткішим. Інакше я цей його стан описати не можу. Він і далі виконував брудну роботу для начальника Нортон й тримався за бібліотеку, тож зовні все було нібито як раніше. Він і далі випивав на дні народження й на Новий рік, і далі віддавав корешам решту пляшки. Час від часу я діставав йому шкурки для полірування камінців, а шістдесят сьомого прикупив новий скельний молоток. Бо той, який я роздобув дев'ятнадцять років тому, геть стерся. *Дев'ятнадцять років!* Коли отак

зненацька це промовиш, ті шість складів лунають так, наче гупнули двері склепу й хтось двічі прокрутив у них ключ. Скельний молоток, що в ті часи коштував десятку, тепер, шістдесят сьомого, продавали за двадцять два долари. Ми з Енді тільки журливо всміхнулися через це.

Енді далі різбив і полірував камінці, які знаходив на прогулянковому подвір'ї, однак саме подвір'я вже суттєво поменшало в розмірах. Половину того, що було в п'ятдесятому, шістдесят другого заасфальтували. Разом із тим — він, по-моєму, знаходив, чим себе зайняти. Закінчивши вовтузитися з камінцем, він обережно викладав його на зовнішнє підвіконня, що виходило на схід. Розказував мені, що любить дивитись, як вони лежать на сонці, ті шматочки планети, які він підібрав із землі та яким надав форми. Кристалічний сланець, кварц, граніт. Смішні скульптурки зі слюди, що трималися на клеї для літачків. Розмаїті осадові породи, відполіровані й вирізьблені таким чином, що одразу впадало в око, чому Енді називав їх «сендвічами міленіуму», — скраю в них виднілися смужки різних матеріалів, що нашарувалися протягом десятиліть і століть.

Час від часу Енді роздавав свої камінці й камінові скульптурки, щоб звільнити місце для нових. Мені, я думаю, він подарував найбільше. Разом із камінцями, схожими на однакові запонки, я отримав п'ять. Була серед них одна з тих слюдяних скульптурок, про які я вам казав, — у вигляді чоловіка, що жбурляє списа, і два камінці з осадових порід із гладенько відполірованим поперечним перерізом, у якому видно було всі рівні. Вони досі у мене, і я досить-таки часто беру їх у руки й розмірковую над тим, на що здатна людина, коли в неї є достатньо часу й бажання його до чогось прикласти, потроху, по краплині.

Тож принаймні зовні все було по-старому. Якби Нортон так сильно хотів зламати Енді, як він стверджував, то

шукати змін варто було б під поверхнею, на споді. Але якби Нортон справді побачив, як змінився Енді, то, я думаю, його б цілком задовольнили ті чотири роки після їхньої сутички.

Він сказав Енді, що той походжає подвір'ям, наче його запросили на вечірку з коктейлями. Я б це, звісно, не так описав, але я розумію, що він мав на увазі. Тут варто згадати, що я казав раніше: Енді носив свою свободу, мов якесь невидиме пальто, тюремний менталітет завжди був йому чужий. Його очі не потьмяніли. Він ніколи не ходив так, як інші в'язні, коли день догоряє до кінця й вони повертаються в свої камери, перебути ще одну нескінченну ніч, — човгаючи ногами, похиливши плечі. Енді завжди ходив із випростаними плечима, і хода його була легкою, наче він прямував додому, де його чекала смачна домашня вечеря й гарна жінка, а не баланда з гнилих овочів і глевкої товченої картоплі, а поряд — скибка-дві чогось жирного і хрящуватого, що більшість арештантів називали загадковим м'ясом... і зображення Раquel Велч на стіні.

Але на ті чотири роки Енді, якщо й не став *точнісінько* таким, як решта, то все одно замкнувся в собі й поринув у мовчазну темну задуму. Проте хто може його за це винуватити? Отож, начальник Нортон, певно, тішився... хай навіть і не довго.

Його чорний настрій розвіявся шістдесят сьомого, десь приблизно наприкінці Щорічного чемпіонату з бейсболу. То був рік мрії, рік, коли «Ред сокс» виграли вимпел замість посісти дев'яте місце, як пророкували нью-йоркські букмекери. Коли це сталося (коли команда здобула вимпел Американської ліги), усю в'язницю охопило якесь радісне збудження. У повітрі витало дурне відчуття — немовби,

коли вже «Мертві шкарпетки»¹ воскресли й повернулися до життя, то й будь-хто може на це сподіватися. Тепер я не можу пояснити, що то було за відчуття — напевно, так само будь-який колишній бітломан не в змозі пояснити *те* шаленство. Але воно було справжнім. Коли «Ред сокс» вийшли на фінішну пряму, кожен радіоприймач у тюрмі транслював ігри. Коли ближче до кінця «Сокс» продули пару ігор, усі засумували, і на радощах мало не здійняли заколот, коли Рико Петрочеллі подав м'яч, що став вирішальним. А потім знову всіх охопив смуток — це коли Лонборґа здолали в сьомій грі чемпіонату, і так скінчилася мрія, за крок від повного тріумфу. Зате Нортон, либонь, тішився без міри, сучий син такий. Йому подобалося, коли арештанти вбиралися в мішковину й посипали голови попелом.

Але Енді не скотився назад у стан похмурої безнадії. Однаково він не був великим фанатом бейсболу — мабуть, цим усе й пояснювалося. Разом із тим він наче підхопив течію доброго передчуття, і для нього вона не вичахла після останньої гри Чемпіонату. Він витяг із шафи те невидиме пальто й знову його надів.

Пригадую один ясно-золотий осінній день. Був уже кінець жовтня, чемпіонат скінчився кілька тижнів тому. Напевно, була неділя, бо на подвір'ї не проштовхнешся від чоловіків із «відхідняком після важкого тижня». Хтось кидав фрісбі, хтось бавився, перекидаючи футбольний м'яч, інші влаштували бартер: обмінювалися своїми нехитрими пожитками. Решта, напевно, сиділи за довгим столом у залі для відвідин, під невсипущим оком вертухаїв: розмовляли з родичами, курили цигарки, втирали щирину брехню, одержували перетрушені передачі.

¹ Гра слів, що базується на заміні однієї букви в назві: «Red Socks» — «Dead Socks» («Червоні шкарпетки» — «Мертві шкарпетки»).

Енді сидів навпочіпки біля стіни. Підставивши обличчя теплого сонцю, він постукував камінцем об камінець. Напрочуд теплим воно було, те сонце, як на таку пізню осінь.

— Реде, привіт! — гукнув він. — Іди, посидь зі мною хвилинку.

Я підійшов.

— Хочеш? — спитав він, простягаючи мені ті два дбайливо відполіровані «сендвічі міленіуму», про які я розповідав.

— А то, — кивнув я. — Дуже гарні. Спасибі.

Він здвигнув плечима й змінив тему.

— У тебе наступного року велика річниця намічається.

Я кивнув. Наступного року мені мала стукнути тридцятка. Шістдесят відсотків життя минуло в тюрязі Шоушенк.

— Як думаєш, вийдеш колись?

— А то. Коли відросте довга біла борода, а в довбешці залишиться зо три клепки, не більше.

Енді слабо всміхнувся. Він знову заплющив очі й підставив обличчя сонцю.

— Приємно.

— Ще б пак — уже довга зла зима в потилицю дмухає.

Він кивнув, і якусь хвилю ми мовчали.

— Коли я виберуся звідси, — нарешті мовив Енді, — то поїду туди, де завжди тепло. — Говорив він так спокійно й упевнено, що можна було подумати, ніби до кінця терміну йому лишався місяць чи два. — Реде, знаєш, куди я поїду?

— Не-а.

— У Зихуатанехо, — сказав він, м'яко, ніби музику, перекочуючи це слово на язиці. — Це в Мексиці. Маленьке містечко десь за двадцять миль від Плая-Азул і мексиканського тридцять сьомого шосе. До Акапулько на березі

Тихого океану сто миль на північний захід. Знаєш, що мексиканці кажуть про Тихий океан?

Я відповів йому, що не знаю.

— Кажуть, що в нього нема пам'яті. Саме там я хочу доживати віку, Реде. У теплій місцині, що не має пам'яті.

Говорячи, він набрав у жменю камінців і тепер один за одним кидав їх на землю та дивився, як вони підскакують і котяться внутрішнім полем бейсбольного майданчика, який невдовзі зникне під товстелезним шаром снігу.

— Зихуатанехо. Я куплю там невеличкий готель. Шість хатинок на пляжі і ще шість — трохи глибше, для торгівлі на шосе. Я найму хлопця, який возитиме моїх гостей чартером на риболовлю. Запровадимо приз для того, хто зловить найбільшого марліна сезону, і вивішуватимемо його фотку у вестибюлі. Це буде не сімейний готель. Це буде готель для людей, які приїжджають на медовий місяць... першої чи другої категорії.

— А де ти грошики візьмеш, щоб це казкове диво прикупити? — поцікавився я. — Цінні папери продаси?

Енді глянув на мене з усмішкою.

— Не так уже й далеко це від правди. Реде, часом ти мене приємно вражаєш.

— Ти про що?

— Коли приходиться велика біда, то виявляється, що насправді всі люди на світі діляться на два типи. — Енді чиркнув сірником, склав долоню ковшиком і підкуриив цигарку. — Реде, можеш уявити будинок, напхот напханий рідкісними полотнами, скульптурами й пречудовим антикваріатом? А ще уяви, що власник цього будинку почув: насувається страхітливий ураган. Так от, людина, що належить до першого з цих двох типів, просто сподіватиметься, що минеться. Ураган змінить курс, каже вона сама собі. Жоден ураган, якщо він при своєму розумі,

не наважиться стерти з лица землі всіх цих рембрандтів, двох моїх коней Дега, моїх джексонів поллоків і паулів клеє. Крім того, Господь цього не допустить. А якщо вже й станеться найгірше, то вони застраховані. Це один тип людей. А другий просто вирішить, що ураган промчить крізь його будинок прямісінько посередині. Якщо в прогнозі погоди скажуть, що ураган щойно змінив курс, ця людина подумає, що він неодмінно повернеться, тільки для того, аби зрівняти її будинок із землею. Людина цього другого типу знає, що сподіватися на краще не зашкодить, коли ти готовий до найгіршого.

Я й собі прикурив.

— Хочеш сказати, ти підготувався до непередбачуваного?

— Так. Я підготувався до *урагану*. Я знав, що все може погано скінчитися. Часу в мене було обмаль, але в ті дні, що мені лишалися, я не сидів склавши руки. У мене був друг... чи не єдиний, хто мене підтримав, залишився поряд у важкі часи... він працював в інвестиційній компанії в Портленді. Років шість тому помер.

— Співчуваю.

— Ага. — Енді викинув недопалок. — Ми з Ліндою мали близько чотирнадцяти тисяч доларів. Не густо, але ж ми були молоді, чорт забирай. Усе життя попереду. — На обличчі Енді промайнула гримаса болю, та потім він розсміявся. — А коли все це лайно закрутилося, я бігом потягнув своїх рембрандтів геть зі шляху, яким пройде ураган. Я продав свої акції та, як слухняний хлопчик, заплатив податки на дохід від продажу капіталу. Усе задекларував. Ніде не махлював.

— А твоє майно не заарештували?

— Реде, я ж не вмер, мені висунули обвинувачення у вбивстві! Заморозити активи ні в чому не винної людини,

слава Богу, не можна. Та й не одразу вони набралися сміливості обвинуватити мене в цьому злочині. У нас із Джимом, моїм другом, було трохи часу. Звісно, я трохи постраждав, отак усе скинувши скопом. Трохи шкури з мене здерли. Але в той час у мене вже були серйозніші проблеми, ніж перейматися за якісь втрати на біржі.

— Ну, я думаю.

— Та коли я потрапив у Шоушенк, усе було в ажурі. Усе досі в ажурі. Поза цими мурами, Реде, існує чоловік, якого ще не бачила в лице жодна жива душа. У нього є номер соціального страхування й права на керування транспортним засобом, видані штатом Мен. Є свідоцтво про народження. Ім'я та прізвище — Пітер Стівенс. Чудове для анонімності, скажи?

— І хто він? — Я підозрював, що він зараз скаже, але повірити в це не міг.

— Я.

— От тільки не кажи, що в тебе був час зробити фальшиву ксиву, коли тебе вже пресували слідаки, — сказав я. — Чи що ти її доробляв, коли тебе судили за...

— Ні, цього я тобі не скажу. Фальшиву ксиву робив мій друг Джим. Він почав після того, як відхилили мою першу апеляцію, і вже навесні п'ятдесятого майже все необхідне було в нього на руках.

— Це ж треба, який у тебе був близький друг. — Я ще не вирішив, наскільки можу в усе це вірити: повністю, частково чи не вірити зовсім. Але день був теплий, пригрівало сонечко, а оповідка була збіса добра. — Усе це на сто один процент незаконно, отак-от виправляти фальшивий паспорт.

— Він був близьким другом, — погодився Енді. — Ми разом пройшли війну. Франція, Німеччина, окупація. Він був добрим другом. Знав, що це незаконно, але також знав,

що в цій країні зробити фальшиве посвідчення особи дуже легко й цілком безпечно. Він узяв мої гроші — мої гроші, на які було сплачено всі податки, щоб ними не надто цікавилася податкова, — та інвестував їх від імені Пітера Стівенса. Це було в п'ятдесят першому. Сьогодні сума становить триста сімдесят тисяч доларів плюс якийсь дріб'язок.

Напевно, моя щелепа з глухим стуком упала на груди, бо він усміхнувся.

— Уяви собі всі ті компанії, у які люди хотіли б вкласти гроші з п'ятдесятого року, й у цьому переліку неодмінно будуть дві-три з тих, у які вклався Пітер Стівенс. Якби я не втрапив сюди, то на сьогодні нажив би вже сім-вісім мільйонів баксів. Був би в мене «ролс-ройс»... і виразка шлунка завбільшки з портативний радіоприймач.

Його руки опустилися на землю й стали перетирати її, шукаючи ще камінців. Рухалися вони невтомно й граційно.

— Я сподівався на краще, але готувався до найгіршого. Лише це й більше нічого. Фальшиве ім'я потрібне було, щоб зберегти той маленький статок, який мені вдалося врятувати. Я сховав картини, перетягнувши їх у безпечне місце подалі від шляху просування урагану. От тільки не знав, що ураган... що все це затягнеться так надовго.

Якийсь час я мовчав. У голові ніяк не вкладалося, що цей низенький худорлявий чоловік у тюремній сірјаві поряд зі мною міг мати більше грошей, ніж начальник Нортон з усіма його схемами здатен заробити до кінця свого нікчемного життя.

— Коли ти сказав, що можеш найняти адвоката, ти точно не жартував, — зрештою промовив я. — Та за такі бабки ти Клеренса Дерроу¹ міг найняти чи хто там за

¹ Дерроу Клеренс (1857—1938) — американський юрист та один із керівників Американського союзу громадянських свобод. З ідейних міркувань виступав як адвокат на багатьох гучних судових процесах.

нього може ниньки зійти. То чому не найняв, Енді? Господи! Та ти б звідси вилетів, як ракета!

Енді всміхнувся. Та сама усмішка торкала його губи, коли він казав мені, що в них із дружиною ціле життя було попереду.

— Ні.

— Та хороший адвокат витяг би малого Вільямса з Кешмена, навіть якби той вищав і опирався, — не вгавав я. Мене вже понесло. — Ти б добився нового слухання, найняв приватних детективів, щоб пошукали того Блетча, і дав би просратися Нортону. Енді, чому ні?

— Бо я сам себе перехитрував. Якби я простягнув руки до грошей Пітера Стівенса з-за ґрат, то втратив би все до останнього центра. Мій друг Джим міг би все організувати, але Джим помер. Розумієш, у чому проблема?

Я зрозумів. Ті гроші могли бути для Енді рятівним містком, але вони, справді, наче іншій людині належали. У принципі, так і було. І якби ті акції, у які їх вклали, раптом стали б втрачати свою цінність, Енді нічого не зміг би вдіяти, крім як спостерігати за їхнім стрімким падінням, день у день відстежувати його на сторінці цінних паперів у газеті «Прес-геральд». «Таке воно життя, важке й прекрасне», — подумав я.

— Реде, я тобі зараз розкажу, що й до чого. У містечку Бакстон є велика сіножать. Ти ж знаєш, де Бакстон?

Я сказав, що знаю. Зовсім поряд зі Скарборо.

— Точно. А на північному краю цієї сіножати є кам'яна стіна, така, як у вірші Роберта Фроста. І десь біля підніжжя тієї стіни лежить камінь, що на сінокосі в штаті Мен здається геть недоречним. То шмат вулканічного скла. До сорок сьомого він правив за прес-пап'є на столі в моєму кабінеті. У ту стіну його вклав мій друзяка Джим. Під ним лежить ключ. Той ключ відмикає бан-

ківську скриньку в портлендському відділенні банку «Каско».

— Оце ти попав, — сказав я. — Коли вмер твій друг Джим, податкова мусила відімкнути всі його банківські скриньки. Через виконавця його волі, звісно.

Усміхнувшись, Енді постукав мене по скроні.

— Тямиш. Здається, у тебе там не желе. Але ми врахували можливість того, що Джим може померти, поки я парюсь на нарах. Та скринька — на ім'я Пітера Стівенса. Раз на рік адвокатська фірма, що стала виконавцем Джимового заповіту, надсилає в «Каско» чек, щоб сплатити оренду сейфа Стівенса.

У тому сейфі — Пітер Стівенс власною персоною — чекає, коли його випустять на волю. Його свідоцтво про народження, картка соціального страхування та водійські права. Так, права прострочені на шість років, бо шість років тому помер Джим, але їх елементарно відновити за п'ять доларів. Там його акціонерні сертифікати, муніципальні облігації, що не підлягають оподаткуванню, і щось із вісімнадцять облігацій на пред'явника, на суму десять тисяч доларів кожна.

Я аж присвиснув.

— Пітер Стівенс замкнений у банківському сейфі в банку «Каско» в Портленді, а Енді Дюфрейн — у сейфі в Шоушенку, — гірко всміхнувся він. — Око за око. А ключ, що відмикає сейф, гроші й нове життя, лежить під брилою чорного скла на сіножаті в Бакстоні. Оце я тобі розказав, Реде, а зараз скажу ще одне. Останні двадцять років, плюс-мінус, я з палкою цікавістю проглядав газети, шукаючи новин про якісь будівельні проекти в Бакстоні. Я все думаю, що одного дня прочитаю, як через те поле прокладають шосе чи будують нову лікарню широкого профілю або ж торговельний центр. Закатають моє нове

життя під десять футів бетону чи викинуть у якийсь боло-то з ковшем ґрунту.

— Господи Боже, Енді, — не подумавши бовкнув я, — коли все це правда, то як ти примудряєшся не збожеволіти?

Він знову всміхнувся.

— Поки що на Західному фронті без змін.

— Але можуть минути роки...

— Так і буде. Та, може, не так багато, як розраховує держава й начальник Нортон. Чекати так довго я не можу собі дозволити. Усе думаю про Зихуатанехо й той готельчик. Це все, що я хочу від життя, Реде. По-моєму, це не так уже й багато. Я не вбивав Глена Квентина, і своєї дружини теж, а той готель... я не забагато хочу. Хотіти плавати, і засмагати, і спати в кімнаті з відчиненими вікнами й відкритим *простором*... це не забагато.

Енді жбурнув камінці на землю.

— Знаєш, Реде, — недбало промовив він, — у такому місці... мені потрібна буде людина, яка вміє все дістати.

Я задумався надовго. І найбільшою перешкодою для всіх цих планів, у моїй уяві, було не те, що ми базікали про нездійсненні мрії на засраному тісному тюремному дворі під пильними поглядами вартових, які витріщалися на нас зі своїх постів.

— Я б не зміг, — зрештою визнав я. — Не зміг би звикнути на волі. Я тепер, як-то кажуть, казенна людина. Тут я той, хто може все тобі дістати, ага. Але на волі тобі будь-хто будь-що притягне. На волі, коли тобі треба плакат, чи скельний молоток, чи набір «Корабель у пляшці», ти можеш узяти срані «Жовті сторінки». А тут я — срані «Жовті сторінки». Я б не знав, як починати. Чи з чого починати.

— Ти себе недооцінюєш, — зауважив Енді. — Ти людина, яка самотужки здобула освіту. Власними силами досягла успіху. Доволі видатна, на мою думку, людина.

— Та ну, у мене й атестата шкільного нема.

— Я знаю. Але людину людиною робить не лише шмат паперу. І не лише тюрма її ламає.

— Енді, на волі я б не впорався.

Він підвівся.

— Ти подумай. — Усередині пролунав гудок, й Енді неквапом пішов, неначе вільна людина, яка щойно зробила вигідну пропозицію іншій вільній людині. І на кілька годин лише цього виявилось достатньо, щоб я *відчув* себе вільним. От що зумів зробити Енді. Зумів ненадовго змусити мене забути, що ми обидва — довічники, стараннями довбодятлів із комісії УДЗ та начальника-псалмопівця, якому Енді Дюфрейн подобався там, де він був. Бо ж Енді був кімнатною собачкою, яка вміла заповнювати податкові декларації. Яка дивовижна тваринка!

Але вже ввечері в себе в камері я знову відчув себе арештантом. Увесь той задум тепер видавався безглуздом, а в уявній картинці, на якій синя вода вихлюпувалася на білий пісок, було більше жорстокості, ніж дурості, — вона риболовецьким гачком встромила мене в мозок і тепер смикала. Я просто не вмів носити те невидиме пальто так, як його носив Енді. Тієї ночі уві сні мені привидівся великий чорний камінь зі скляною поверхнею посеред сіножати, камінь у формі велетенського ковадла. Я силкувався підняти камінь, щоб витягти з-під нього ключ. Але клята каменюка була надто здоровенною й не піддавалася.

А десь на відстані валували гончі пси — вони вже наближалися.

І це, напевно, підводить нас до теми втечі з в'язниці.

Звісно, час від часу в нашій маленькій щасливій родині таке коїться. Але розумні люди не перелазять через мур, ні. Тільки не в Шоушенку. Прожектори світять усю

ніч, їхні довгі білі пальці промацують відкриті поля, що впритул підходять до в'язниці з трьох боків, і смердюче болото з четвертого боку. Зрідка арештанти-таки перемахують через мур. І їх майже всіх ловлять у світлі прожекторів. А якщо ні, то ловлять, коли вони самі намагаються зловити машину на шостому чи дев'яносто дев'ятому шосе. Якщо хтось пробує пішки перейти поля, його неодмінно помітить якийсь фермер і по телефону повідомить тюремникам місце, де його бачив. Арештанти, які перелазять через мур, дурні. Шоушенк, звісно, не Каньйонситі¹, але в сільській місцевості мужика, що скаче сракою по купинах у сірій піжамі, видно, мов таргана на весільному торті.

За багато років (може, це й дивно, а може, й не дуже) найуспішніше втекти вдавалося тим, хто скористався моментом. Деякі втекли, заховавшись у візку з простирадлами. Такий собі сендвіч з білою булкою й арештантом. Коли я тільки-но тут з'явився, таких випадків було чимало, але за роки, що минули, цю лазівку більш-менш прикрили.

Знаменита програма «3-за мурів — світу» начальника Нортонна теж мала свою частку втікачів. Ці хлопці вирішили, що слово праворуч від тире їм подобається більше, ніж те, що ліворуч. І знову ж таки, у більшості випадків це сталося незаплановано. Кидаєш свій ківш для збирання чорниць і стрімголов летиш у кущі, поки вертухай відлучився до машини випити склянку води чи коли двоє вертухаїв занадто захопилися суперечкою про те, хто з «Бостон петріотс»² скільки ярдів пробіг і вирвався вперед.

¹ Місто в штаті Колорадо. Відоме тим, що в ньому розташовано тринадцять виправних закладів: чотири федеральні та дев'ять в'язниць штату.

² Початкова назва клубу з американського футболу «Нью-Інгленд петріотс» («Патріоти з Нової Англії»), який було засновано 1959 року.

У п'ятдесят дев'ятому «ззамурівці» копали картоплю в Саббатусі. Було третє листопада, уже майже все вигребли з землі. При них був наглядач — Генрі П'ю (він уже не належить до нашої щасливої маленької родини, можете мені повірити). Він сидів на задньому бампері одного з пікапів для картоплі й топтав свій обід, тримаючи на колінах карабін, коли раптом із туманного холодного побіддя неквапом вийшов прекрасний (ну, так мені сказали, але іноді люди про таке прибріхують) олень. П'ю рвонув за ним. Перед очима в нього одна за одною мчали картинки, як він вішає трофейну голову в кімнаті відпочинку. А тим часом троє його підопічних просто встали й пішли. Двох згодом схопили в Лізбон-Фолз, у залі більярдних автоматів. А третього не знайшли й донині.

Але найгучнішим, напевно, був випадок Сиди Недо. Це сталося ще п'ятдесят восьмого, і я думаю, перевершити Сиди не вдасться більше нікому й ніколи. Сид був надворі, розкреслював поле для суботньої тюремної гри в бейсбол, коли о третій годині дня всередині пролунав гудок, що сигналізував про нову зміну для наглядачів. Паркувальний майданчик розташовано за подвір'ям для прогулянок, по той бік головних воріт, які приводяться в дію електрикою. О третій ворота відчиняються, і наглядачі, що заступають на зміну і навпаки, зливаються в єдиному потоці: ляскають один одного по спинах, гнуть матюки, обмінюються новинами про свої очки в боулінгу й травлять бородаті расистські анекдоти.

Сид просто покотив свою малювальну машину у ворота, лишаючи за собою на землі тридюймову базову лінію — від третьої бази на подвір'ї аж до канави на протилежному боці траси шість, де згодом і знайшли ту машину перекинутою, у купі вапна. Не питайте мене, як він це провернув. На ньому була тюремна роба, зріст — шість футів два

дюйми¹, він крокував, лишаючи за спиною хмару вапняного пилу. У мене є лише один варіант — то все-таки була друга половина п'ятниці, і наглядачі, у яких закінчилася зміна, були дуже щасливі, що йдуть, а наглядачі, що заступали на зміну, були зажурені, що заступають, тому перша компанія не вистромлювала голів із вапняної хмари, а остання не підводила похнюплених носів... тому старий Сид Недо прослизнув між цими двома компашками.

Наскільки я знаю, Сид ще й досі в мандрах. Протягом стількох років ми з Енді Дюфрейном по-доброму сміялися з неперевершеної втечі Сиди Недо, а коли почули про той літак, який викрали в повітрі заради викупу, ну той, де один хлоп із парашутом вистрибнув через задній люк, Енді клявся вздовж і впоперек, що Ді-Бі Купер — то несправжнє ім'я, насправді його звать Сидом Недо.

— А в кишені в нього, напевно, лежала жменя вапна, на щастя, — сказав тоді Енді. — От везучий курвин син.

Але ви ж розумієте, що такі, як Сид Недо, чи той хлоп, який безборонно злиняв із картопляного поля в Саббатусі, — вони ніби тюремну версію Ірландської лотереї² виграли. Просто собі шість різних щасливих випадків, які так-сяк склеювалися до купи потрібної миті. А такий пацан, як Енді, міг дев'яносто років ждати, але не дочекались омріяної нагоди.

Може, пам'ятаєте, як я давненько вже згадував про чувака, якого звали Генлі Бекус, бригадира пральні. У Шоушенк він втрапив двадцять другого і за тридцять один рік умер в тюремному лазареті. Втечі й спроби втечі були для нього як хобі — може, тому що сам він так і не

¹ Приблизно 190 см.

² Повна назва — Ірландська лікарняна лотерея. Найбільша лотерея Ірландії, запроваджена 1930 року урядом Ірландії, щоб підтримати ірландські лікарні.

насмівся зробити цей ривок. От він міг розказати тобі сотню різних схем. Усі вони були для психів, і всі їх так чи інакше пробували здійснити в Шенку. Найбільше я любив оповідку про Бівера Морисона, засудженого за злам із проникненням, який намагався в підвалі номерної фабрики з нуля зібрати планер. Схему апарата він запозичив із книжки, виданої десь так у тисяча дев'ятисотому році, під назвою «Путівник сучасного хлопчика з розваг і пригод». Бівер примудрився зібрати його й не спалитися (принаймні так легенда мовить), а потім виявилось, що двері підвалу замалі й клята машинерія в них не пролізе. Генлі переповідав цю байку так, що живіт можна було надірвати від реготу. І таких історій він знав дюжину — ні, дві дюжини. Таких само кумедних.

Що стосувалося деталей шоушенківських утеч, то Генлі знав їх так досконало, що міг назвати розділ і вірш. Якось він мені сказав, що за його термін в'язні здійснили понад чотириста спроб дати драла, і це тільки ті, про які йому було відомо. Ви просто задумайтесь на хвильку, перш ніж кивнути головою й читати далі. Чотири *сотні* спроб утекти! Це виходить, по дванадцять і дев'ять десятих спроб на кожен рік, який Генлі Бакус провів у Шоушенку й вів їх облік. Клуб «Спроба втечі місяця». Звісно, більшість тих афер були халтурою, чимось такого штибу, коли наглядч хапає горопашного довбограника, що крадькома пробирається на вихід, попід лікоть і гарчить: «І куди це ти, везучий гівнюче, зібрався?»

За словами Генлі, десь шістдесят із цих спроб він би оцінив як більш серйозні й серед них назвав «тікання з в'язниці-1937», за рік до того, як у Шенку з'явився я. Тоді саме споруджували нове адміністративне крило, і чотирнадцятеро арештантів, скориставшись будівельним обладнанням в погано замкненому сараї, вибралися

на волю. Увесь південний Мен тоді на вухах стояв через цих чотирнадцятьох «запеклих головоорізів», більша частина яких були налякані до смерті й не знали, куди йти далі, як не знає заєць на шосе, коли світло фар прибиває його до асфальту й назустріч мчить велетенська вантажівка. Жоден із тих чотирнадцяти далеко не втік. Двох застрелили на місці — цивільні, не полісмени й не працівники тюрми. Але не втік жоден.

А скільки їх справді втекло між тридцять восьмим, коли за ґрати сів я, і тим днем у жовтні, коли Енді вперше згадав у розмові зі мною про Зихуатанехо? Якщо скласти до купи мої відомості й те, що знав Генлі, то, мабуть, десятеро. Десятеро, яким вдалося піти. І я здогадуюся, що принаймні половина з цих десятих нині відбуває термін в інших закладах нижчої освіти, таких як Шенк, хоча, звісно, це не те, про що можна знати напевно. Бо тюрма затягує. Коли забрати в людини свободу й навчити жити в камері, то ця людина наче втрачає здатність мислити просторово. Вона — мов той заєць, про якого я згадував, застиглий у світлі фар вантажівки, яка от-от його розчавить. Найчастіше арештант, щойно відкинувшись, іде на якусь тупезну роботу, де в нього не буде ні найменшого шансу чогось добитись... а все чому? Бо так він швидше повернеться назад, за мури. Туди, де він розуміє, що до чого.

Енді був не такий. На відміну від мене. Побачити Тихий океан, звісно, хотілося, але я боявся, що коли насправді туди потраплю, то перелякаюся на смерть — через усю ту безмежну велич.

Хай там як, той день нашої розмови про Мексику та про містера Пітера Стівенса... саме того дня в мене з'явилися підозри, що в Енді є план зникнення. Я всією душею надіявся, що він буде обережний, але грошей на те, що його задум увінчається успіхом, не поставив би. Бо, бачте, у на-

чальника Нортон Енді був під мікроскопом. Для Нортон Енді не був мертвою колодою з номерком. У них були, так би мовити, робочі взаємини. А ще в Енді був розум і була душа. Нортон поставив собі за мету використати перший і знищити другу.

Як на волі трапляються чесні політики (ті, що лишаються відданими тим, хто їх купив), так і в тюрмі бувають чесні наглядачі. І якщо ви непоганий психолог, маєте трохи добра й охоту його пороздавати, то, думаю, цілком зможете прикупити собі достатньо «гляділок-в-інший-бік», щоб мати перепочинок. Я не та людина, яка вам скаже, що ніхто ніколи такого не повертав, але Енді Дюфрейн був не тією людиною, яка могла таке втнути. Бо, як я вже казав, за ним стежив Нортон. Енді про це знав, і вертухаї, звісно, теж.

На програму «З-за мурів — світу» Енді ніхто б не висунув, бо всі кандидатури мав схвалити начальник Нортон. Та й до таких, хто б спробував повернути спокійну втечу Сиди Недо, він не належав.

Якби я був на його місці, думка про той ключ згризала б мене зсередини. На його місці, якби я міг бодай на дві години за ніч склепити повіки, то вважав би себе найщасливішим із людей. Бакстон був менш ніж за тридцять миль від Шоушенку. Так близько й так далеко.

Я досі думаю, що найліпше було б йому найняти адвоката й спробувати знову запустити судовий процес. Що завгодно, аби тільки вирватися з чіпких лап Нортон. Може, Томмі Вільямсу й можна було заткнути рота, усього-на-всього перевівши його на м'який режим із відпустками та іншими шнягами, але я в цьому не був упевнений до кінця. Може, добрий старий упертюх-адвокат із Міссісіпі зумів би його розколоти... і, може, тому адвокату навіть не довелося б занадто сильно потіти. Вільямсу Енді

по-справжньому подобався. Я періодично нагадував Енді про ці моменти, а той тільки всміхався, думками перебуваючи десь далеко (це видно було по очах), і казав, що думає над цим.

Очевидячки, над багатьма іншими речами він теж думав.

Тисяча дев'ятсот сімдесят п'ятого року Енді Дюфрейн здійснив утечу з Шоушенку. Його не піймали, і навряд чи колись піймають узагалі. Думаю, що Енді Дюфрейна більше не існує. Але в містечку Зихуатанехо, що в Мексиці, мабуть, є чоловіча, якого звати Пітер Стівенс. Імовірно, він керує новісіньким маленьким готельчиком цього року, тисяча дев'ятсот сімдесят сьомого від народження Господа нашого.

Дванадцятого березня тисяча дев'ятсот сімдесят п'ятого року двері камер у блоці номер п'ять відчинили о шостій тридцять ранку, як це роблять завжди в усі дні, крім неділі. І, як завжди в усі дні, крім неділі, мешканці тих камер вийшли в коридор і вишикувалися в дві шеренги, а двері камер із грукотом позачинялися за їхніми спинами. В'язні одразу ж помарширували до головних дверей п'ятого блока, де їх порахували двоє наглядачів, перед тим як відправляти вниз, на сніданок з вівсянки, яєчні й жирного бекону.

Усе йшло згідно зі встановленим порядком — аж поки біля головних дверей арештантів не порахували. Їх мало бути двадцять дев'ятеро. Натомість виявилось двадцять вісім. Після дзвінка начальнику варті блок номер п'ять дістав дозвіл вирушати на сніданок.

Начальник варті, не надто поганий хлоп, якого звали Ричард Ѓоньяр, та його помічник, веселе мудило Дейв Беркс, прожогом прибігли в п'ятий блок. Ѓоньяр по черзі

відчиняв двері камер, і вони з Берксом разом ішли коридором, волочачи кийки по ґратах, тримаючи наготові пістолети. У таких випадках, як цей, найчастіше буває так, що комусь уночі стало зле, так зле, що він навіть із камери вранці вилізти не може. У більш рідкісних випадках хтось помирав... чи заподіював собі смерть.

Та цього разу, замість хворого чи померлого, вони знайшли загадку. Бо жодного чоловіка ніде не було. У блоці номер п'ять було чотирнадцять камер, по сім з кожного боку коридору, і всі вони стояли порівняно охайно прибрані (за срач у камері в Шоушенку карали тимчасовою заборонаю відвідин) й зовсім порожні.

Найперше, про що подумав Ѓоньяр, — наглядач помилився під час переклички або ж його розіграли. Тому, замість того, щоб після сніданку відправляти арештантів на роботу, їх повернули в камери. Усі раділи й перекидалися жартиками — будь-яка перерва у звичній рутині була за свято.

Двері камер повідчинялися, в'язні зайшли всередину, двері позачинялися. Якийсь клоун викрикнув:

— Я вимагаю адвоката, я вимагаю адвоката, ви нами тут командуєте, наче в якійсь клятій тюрмі!

— Заткнися, або я тебе заткну, — гаркнув Беркс.

— Беркі, я твою жінку затикав, — не вгавав Клоун.

— Ану всі заглухли, бо цілий день будете тут сидіти, — докинув Ѓоньяр.

Він і Беркс знову пішли вздовж коридору, перелічуючи носи. Далеко йти не довелося.

— Чия це камера? — спитав Ѓоньяр у нічного наглядача з правого боку.

— Ендрю Дюфрейна, — відповів правобічний, і більше нічого казати не треба було. Тієї самої миті рутини скінчилася. Надувна куля злетіла вгору.

В усіх кінах про тюрму, які я бачив, коли в'язень дає драпака, запускають виючу сирену. У Шоушенку ще ніколи такого не було. Перше, що робив Ѓоньяр, — зв'язувався з начальником. Другим кроком було обшукати територію в'язниці. Третім — повідомити в поліцію штату в Скарборо про можливу втечу арештанта.

Такий був порядок. Про те, що треба обшукати камеру підозрюваного у втечі, пункту не було, тому ніхто цього й не зробив. У той час ні. Та й навіщо? То був випадок, коли все, як на долоні. Маленька, квадратна камера, з ґратами на вікнах і ґратами на висувних дверях. Параша і порожні нари. І декілька симпатичних камінців на підвіконні.

А ще, звісно, плакат. Уже з Ліндою Ронстадт¹. Плакат просто над нарами. У тому місці протягом двадцяти шести років незмінно висіли різні плакати. І коли хтось (як виявилось, начальник Нортон власною персоною — так поетично взяла гору справедливість) під нього зазирнув, усім одібрало мову від жаху.

Але все це відбувалося вже після шостої тридцять вечора, майже через дванадцять годин по тому, як оголосили, що Енді зник, — через дванадцять годин по тому, як він дременув.

Нортон підскочив до стелі.

У мене надійне джерело — Честер, той зсучений, який того дня натирав воском підлогу в коридорі адмінкрила. Але полірувати того дня пластину на замковій шпарині вухом йому не довелося — за його словами, начальник верещав на Рича Ѓоньяра так, що чути було аж унизу в архіві.

¹ Ронстадт Лінда Марія (народ. 1946 року) — американська поп-співачка, здобула 11 премій «Ґреммі».

— Що ти маєш на увазі: «перевірили, на території в'язниці його нема»? Що це значить? Це значить, що ви його не знайшли! Але краще знайдіть його! Краще знайдіть! Бо я хочу, щоб він знайшовся! Мені це потрібно!

Гоньяр щось пробелькотів.

— Це сталося не в твою зміну? Це *ти* так кажеш. А наскільки я розумію, ніхто не знає, *коли* це сталося. Чи як. І чи взагалі сталося. Так, я хочу, щоб о третій годині цього дня він стояв у мене в кабінеті, інакше полетять голови. Я тобі це обіцяю, а свої обіцянки я виконую завжди.

Гоньяр знову щось кувікнув, і це «щось» примусило Нортонна ще сильніше забитися в істериці.

— Ні? Тоді подивися сюди! Сюди подивися! Упізнаєш? Результат учорашньої переклички в блоці номер п'ять. Кожен ув'язнений був на місці! Дюфрейна замкнули о дев'ятій, неможливо, щоб тепер його не було! *Це неможливо! Знайди його!*

Але о шостій того вечора Енді все ще вважали зниклим. Нортон власною персоною ураганом примчав униз, у блок номер п'ять, де того дня всі ми сиділи під замком. Спитаєте, чи допитували нас? Більшу частину того довжелезного дня ми провели на допитах перед знервованими вертухаями, яким у потилиці дихав дракон. Усі ми повторювали одне й те саме: нічого не бачив, нічого не чув. І наскільки мені відомо, усі ми казали правду. Я так точно. Та й що ми могли розказати, крім того, що Енді справді був у своїй камері, коли нас замикали, і через годину, на момент відбою, теж?

Один дотепник припустив, що Енді просочився в замкову шпарину. Це припущення коштувало йому чотирьох днів у карцері. Від нервового напруження нашим наглядачам геть відбило почуття гумору.

Тож униз спустився (прогупотів) Нортон. Його сині очі обпікали нас таким полум'ям, що здавалося, ще трохи —

і з гартованої сталі ґрат наших кліток полетять викресані іскри. Він дивився на нас таким поглядом, ніби вважав, боцімто ми всі у змові. Може, і правда сам у це вірив.

Нортон зайшов у камеру Енді й роззирнувся навколо. Там усе було так, як залишив її мешканець. Ковдра на нарах відгорнута, але здавалося так, що на ній ніхто не спав. Камінці на підвіконні... та не всі. Найулюбленіші він забрав із собою.

— Каміння! — просичав Нортон і рвучким рухом змів їх з підвіконня. Камінці зі стуком попадали на підлогу. Ѓоньяр, чия зміна скінчилася чотири години тому, скри-вився, але промовчав.

Погляд Нортонa впав на плакат із Ліндою Ронстадт. Лінда дивилася через плече, вклавши руки в задні кишені дуже обтислих жовтувато-коричневих слаксів. На ній був топік, зав'язаний на шиї, шкіра світилася глибокою каліфорнійською засмагою. Той плакат мусив ображати Нортонa до глибини його баптистської душі. Я бачив, як люто він зиркає на нього, і згадав, що колись казав Енді: «Таке відчуття, що я можу зробити крок і стати поряд з тією дівчиною».

Що, у принципі, він і зробив... і до того, щоб це побачити, у Нортонa лишалося кілька секунд.

— Хвойда паскудна! — гаркнув він і зірвав плакат зі стіни.

А під ним відкрилося провалля діри в бетоні. З країв посипалися бетонні крихти. Ѓоньяр би в ту діру не проліз.

Нортон дав йому наказ. Господи, напевно, уся тюряга чула, як Нортон наказує Ричу Ѓоньяру лізти в ту діру. А Ѓоньяр відмовився, категорично й рішуче.

— Ти мені за це рапорт покладеш! — верещав Нортон, б'ючись в істериці, мов клімактерична баба від приливів. Він остаточно втратив самовладання. Шия густо почервоніла, на лобі напнулися дві пульсуючі вени. — Можеш

не сумніватися, ти... ти, французисько! Ти напишеш рапорт, і я подбаю про те, щоб ти більше ніколи не влаштувався на жодну роботу в жодній тюрмі Нової Англії!

Гоньяр мовчки простягнув Нортону службовий пістолет, руків'ям уперед. Йому щойно урвався терпець. Він провів на роботі чотири години понаднормово, пішла вже п'ята, і йому урвався терпець. Вихід Енді з нашої маленької щасливої родини наче штовхнув Нортон за край, де починалося щось особисте й ірраціональне, те, що давно сиділо в ньому скабкою... і, звісно, тієї ночі він геть із котушок зірвався.

Я, звісно, не знаю, що то було — оте особисте й ірраціональне. Знаю одне: що двадцять вісім арештантів того вечора, коли рештки денного світла розчинялися в темному небі пізньої зими, слухали гризню між Нортон і Ричем Гоньяром, і всі ми: суворорежимники й довготерміновики, на чіїх очах приходили й западали в небуття адміністрації, агресивні блатні самці й солоденькі тишки-слабаки — усі ми знали, що начальник Семюел Нортон щойно перетнув межу, яку інженери полюбляють називати «деформацією в момент руйнування».

І Богом клянуса, у мене було дуже виразне відчуття, ніби я чую, як десь регоче Енді Дюфрейн.

Зрештою Нортон таки змусив худого дрища з нічної зміни полізти в ту діру за плакатом із Ліндою Ронстадт. Дрища звали Рорі Тремонт, і в плані розуму він зірок не хапав. Може, він думав, що йому за це «Бронзову зірку»¹ дадуть, чорт його зна. Як виявилось згодом, добре, що Нортон узяв когось приблизно Ендіної статури й зросту.

¹ Нагорода збройних сил США, яку вручають за видатні досягнення й доблесну службу.

Якби туди запахали когось товстозадого (як більшість наглядачів), він би застряг у дірці — точняк, як те, що Господь зелену траву зробив. І, може, і досі б там стирчав.

Тремонт поліз, обв'язавшись навколо пояса нейлоною мотузкою, яку хтось знайшов у багажнику своєї машини, й озброївшись великим ліхтариком з акумулятором на шість вольтів. На той час Гоньяр, який вже передумав звільнитися й здавався єдиним, хто зберіг здатність ясно міркувати, відкопав десь план тюряги. Я добре знав, що він міг на них побачити, — стіну, яка в поперечному перерізі мала вигляд сендвіча. Уся стіна була десять футів завтовшки. Внутрішня й зовнішня секції мали десь по чотири фути товщини. А посередині одну від одної відділяло два фути порожнечі, і повірте, то було м'ясо... у багатьох розуміннях.

З діри долинув голос Тремонта, якийсь порожній і мертвий.

— Начальнику, тут щось смердить.

— Не зважай! Лізь далі.

Нижня частина ніг Тремонта щезла в дірі. А за мить зникли й ступні. Промінь ліхтарика тьмяно стрибав по стінах лазу.

— Начальнику, тут дуже сильно смердить.

— Я сказав, не звертай уваги! — гаркнув на нього Нортон.

У відповідь долинув розпачливий голос Тремонта:

— Смердить лайном. Господи, це воно і є, це лайно, о Боже, випустіть мене звідси я зараз виригаю... От лайно це лайно... о Буоооже... — Звук, що супроводжував останнє слово, ні з чим не можна було переплутати: Рорі Тремонт позбувся усього, що з'їв на обід і вечерю.

Ну, для мене то вже був край. Більше я стримуватися не міг. Увесь той день — та де там день, усі останні *тридцять* років, — зненацька навалилися на мене, і я зареготав. Я сміявся, тримаючись руками за живіт, боячись

луснути, сміявся так, як не сміявся ще ніколи з тих пір, як перестав бути вільною людиною. Я й не сподівався, що колись зможу так заливатися сміхом у цих сірих стінах. І Боже милий, як же це було приємно!

— Заберіть його звідси! — заверещав начальник Нортон, а я так реготав, що навіть не розумів, кого він має на увазі: мене чи Тремонта. Я просто сміявся, дригав ногами, притримував живіт. Я не зміг би припинити, навіть якби Нортон пригрозив, що застрелить мене на місці. — *Заберіть його ГЕТЬ!*

Що ж, друзяки й сусіди, піти довелося мені. Прямцем униз, у карцер, де я й пронибив наступні п'ятнадцять діб. Довгенько. Але час від часу я згадував бідолашного старого не-надто-розумного Рорі Тремонта, котрий волав: «От лайно це лайно», — а потім думав про те, як Енді Дюфрейн прямує на південь у власному авто, вбраний у вишуканий костюм, і не міг стримати сміху. Ті п'ятнадцять діб в одиначі я провів, практично стоячи на вухах. Може, тому що якась частина мене була з Енді Дюфрейном. Енді Дюфрейном, який вимастився в лайні та вийшов з іншого боку чистим. Енді Дюфрейном, який прямував у бік Тихого океану.

Про решту всього, що сталося того вечора, я дізнавався від півдюжини джерел, хоча дізнаватися там особливо не було чого. Напевно, Рорі Тремонт після того, як вивалив обід і вечерю, вирішив, що втрачати йому все одно нічого, і поповз далі. Впасти в шахту між внутрішнім і зовнішнім сегментами стіни тюремного блока йому не загрожувало — вона була така вузька, що Тремонту довелося проти-скатися вниз. Згодом він розказував, що не міг вдихнути на повні груди, тому дихав потроху, а ще відчув, що таке бути похованим живцем.

На дні шахти він побачив велику каналізаційну трубу, під'єднану до чотирнадцяти туалетів у блоці номер п'ять. То була керамічна труба, яку проклали там тридцять три роки тому, і вона була розбита. Біля дірки із забуленими краями Тремонт знайшов скельний молоток Енді.

Енді вибрався на свободу, але це було нелегко.

Труба була ще вужча, ніж шахта, якою щойно спустився Тремонт, — два фути в діаметрі. Рорі Тремонт у неї не поліз, і, наскільки мені відомо, ніхто інший теж. Бо проповзти нею — то, либонь, було щось збіса неймовірне. Поки Тремонт оглядав діру й скельний молоток, із труби вискочив пацючара — завбільшки з цуцика кокер-спанієля. Тремонт притьмом видряпався назад у камеру Енді. Чисто тобі мавпа по жердині.

Енді проліз у ту трубу. Може, він знав, що відходи з неї витікають у струмок на болотистому західному боці, за п'ятсот ярдів поза стінами в'язниці. Думаю, знав. План тюрми не був засекречений, й Енді, напевно, якимось примудрився на нього глянути. Він був мужик доскіпливий, мусив знати чи довідатися, що каналізаційна труба, яка виходила з блока номер п'ять, була останньою в Шоушенку, не під'єднана до нової каналізації, а ще мусив знати, що або він тікає до середини сімдесят п'ятого, або не тікає взагалі, бо в серпні цей корпус також мали під'єднати до нової каналізації.

П'ятсот ярдів. Довжина п'яти футбольних полів. Замалим не миля. Він проповз цю відстань, може, тримаючи в руці маленький ліхтарик-олівець, а може, усього-навсього коробку сірників. Проповз крізь гідь нечистот, яку я ні уявити не можу, ні уявляти не хочу. Може, щури тікали навсібіч у нього під носом, а може, кидалися на нього, як це часом роблять такі тварюки, коли достатньо знахабніють у темряві. Напевно, у трубі було простору

рівно стільки, щоб він міг ворушити плечима й повзти, а в місцях, де вона з'єднувалася, мусив проштовхуватися. Якби на його місці був я, то вже разів десять би з глузду з'їхав від клаустрофобії. Але він витримав.

На дальньому кінці труби знайшли брудні відбитки взуття, що вели від млявого загідженого струмка, у який впадала труба. А за дві милі звідти пошуковий загін натрапив на тюремну робу. Було це вже через день.

Газети здійняли великий галас, як ви розумієте, але в радіусі п'ятнадцяти миль від тюрми ніхто не заявив про крадіжку машини, одягу чи про голого чоловіка, що брів у місячному сяйві. На фермі жоден собака не гавкнув. Енді вийшов крізь каналізаційну трубу і, як димок, розчинився в повітрі.

Але зуб даю, що розчинився він у напрямку Бакстона.

Через три місяці після того пам'ятного дня начальник Нортон звільнився. Із превеликою втіхою повідомляю, що всередині в нього щось надломилось. Його хода перестала бути пружною. Останнього дня на роботі він човгав ногами, похиливши голову, наче старий арештант, що шкандибає в лазарет по кодеїнові пігулки. Його місце посів Їоньяр. І це, певно, був для Нортонна найпідліший удар. Наскільки я знаю, Сем Нортон і досі в Еліоті, щонеділі відвідує службу в баптистській церкві й ніяк не може втямити, як це Енді Дюфрейну вдалося його обставити.

А я б йому сказав. Відповідь на це запитання проста, як двері. Декому це дано, Семе. А декому — не дано, і не буде дано ніколи.

Це те, що я знаю. А тепер розкажу вам, що я думаю. Може, де в чому я й помиляюся, однак можу побитися об заклад на власний годинник і ланцюжок до нього, що загальна

картина в мене вималювана як треба. Бо, враховуючи, якою людиною був Енді, варіантів було один-два, не більше. І коли я час від часу міркую про це, то згадую Нормадена, того пришелепу-індіанця. «Добрий хлопак, — сказав Нормаден після того, як шість чи вісім місяців прокантувався в одній камері з Енді. — Але я-то й радий, що забрали мене, отако. Холодно весь час. Він нікому не давав чіпати свої речі. Але це нічого. Хороший хлопець, ніколи не знущався. Але тягне сильно». Бідолашний прицуцуватий Нормаден. Він знав більше за всіх нас, раніше за всіх дізнався. І минуло вісім місяців, перш ніж Енді зумів його здихатися й знову лишитися на самоті в камері. Якби не ті вісім місяців, які Нормаден провів із ним, відколи начальник Нортон заступив на посаду, я реально думаю, що Енді вибрався б на свободу ще до відставки Ніксона¹.

Тепер мені здається, що це почалося в сорок дев'ятому, ще тоді — не зі скельного молотка, а з плаката з Ритою Гейворт. Я вам розказував, як він сіпався нервово, коли запитував про нього, сіпався та ледве стримував радісне збудження, яке так і рвалося назовні. Тоді я подумав, що то сором, що Енді з тих парубків, хто ніколи не показує, що він жива людина й хоче жінку... хай навіть то була жінка з фантазій. Але тепер я думаю, що помилився. Тепер я думаю, що причиною збудження Енді було щось зовсім інше.

А звідки виникла та діра, яку начальник Нортон зрештою знайшов за плакатом із зображенням дівчини, яка ще навіть не народилася, коли робили той знімок Рити Гейворт? Її появою Енді Дюфрейн завдячував своїй наполегливості й працьовитості — еге ж, я цього не запер-

¹ 1974 року.

чую. Але в цьому рівнянні є ще два складники: везіння і бетон ФАРБР¹.

Що таке везіння, вам пояснювати, думаю, не треба. А про бетон ФАРБР я сам дещо розвідав. Присвятивши цьому трохи часу й кілька поштових марок, я написав листа спершу на кафедру історії в університет штату Мен, а потім одному кадру, чию адресу мені дали. Цей кадр був бригадиром будівельного проекту ФАРБР, за яким будували шоушенківське крило особливого режиму.

Крило з блоками номер три, чотири й п'ять збудували в тисяча дев'ятсот тридцять четвертому — тридцять сьомому роках. Ниньки більшість людей не вважають цемент і бетон «технологічними новинками», такими як автомобілі, пічки на рідкому паливі й ракетні кораблі. Але це справді так. До тисяча вісімсот сімдесятого цементу в його сучасному розумінні не було, як до початку нового століття не було сучасного бетону. Замішувати бетон — то справа не менш делікатна, ніж пекти хліб. Він може вийти надміру водянистим або недостатньо рідким. Суміш із піском може бути занадто густою чи навпаки — рідкою, те саме можна сказати про гравійну суміш. І в далекому тридцять четвертому наука замішувати бетон була менш розвиненою, ніж сьогодні.

Стіни блока номер п'ять були досить щільні, але не те щоб присушені, як грінки. А якщо по правді, то вони були вогкі, як чортзна-що. Після тривалих дощів на них проступали краплі й іноді навіть скрапували. Подекуди бетон лускався, з'являлися тріщини, деякі в дюйм завглибшки. Замазувати їх вапняним розчином стало звичним ділом.

І от приходить у п'ятий блок Енді Дюфрейн. Він закінчив бізнес-школу в Університеті штату Мен, але на

¹ Федеральна асоціація розвитку будівельних робіт.

додачу ще й декілька курсів з геології відвідав. По суті, геологія стала його основним хобі. Його терплячій скрупульозній натурі вона мусила бути до вподоби. Там — крига, якій десять тисяч років. Тут — мільйон років, поки утворювалися гори. Тектонічні зсуви плит, що тисячоліттями труться одна об одну глибоко під шкірою землі. *Натиск.* Енді якось мені розказував, що вся геологія — це вивчення невідступного натиску.

А ще, звісно, часу.

Час на те, щоб вивчити ці стіни, у нього був. Купа часу. Коли брязкають, зачинаючись, двері камери й гасне світло, роздивлятися більше нема чого.

Тим, хто вперше потрапляє в тюрму, важко буває пристосуватися до обмеження свободи в тюремному житті. У них починається алергія на вертухаїв, така сильна, що їх доводиться волокти в лазарет і кілька разів колоти заспокійливе, щоб отямилися. Не дивина почути, як новий член нашої щасливої маленької родини гатиться об ґрати своєї камери й верещить «Випустіть мене!» І перш ніж крики вляжуться надовго, коридором блока шириться спів: «Свіженький, свіжесенький, гей, свіжачок, свіжачок, свіжачок, у нас сьогодні свіжачок!»

Енді не зірвався з катушок, коли потрапив у Шенк тисяча дев'ятсот сорок восьмого, але не подумайте, що він не відчував нічого подібного. Він, може, впритул підійшов до божевілья. Багато хто запливає за той край і не повертається. Колишне життя полетіло за вітром, не встиг ти й оком змигнути, попереду нічого, крім непевного нічного страхіття. Довгий сезон у пеклі.

То що ж він зробив, питаю я у вас? Він відчайдушно шукав, на чому б міг залипнути його непогамовний розум. Ага, способів чимось себе зайняти існує ціла купа, навіть у тюрмі. Схоже, у тому, що стосується розмаїття,

людський розум має нескінченну кількість можливостей. Я вам розказував про скульптора й «Три пори життя Ісусового». А були ще нумізмати, у яких рано чи пізно тирили колекцію, колекціонери марок, один хлоп збирав листівки з тридцяти п'яти різних країн — і, скажу я вам, цілком міг погасити вам кулаком світло, якби зловив на тому, як ви лапаєте його листівки.

Енді зацікавився камінням. І стінами своєї камери.

Думаю, спочатку він збирався всього-на-всього надряпати свої ініціали на стіні, де невдовзі висітиме плакат з Ритою Гейворт. Ініціали, а ще, може, кілька рядків з якогось вірша. А натомість побачив, який навдивовижу м'який той бетон. Може, почав нашкрябувати свої ініціали, і від стіни відвалився чималий шматок. Так і бачу, як він лежить на шконці й дивиться на уламок бетону, задумливо крутить його в руках. Ти забуваєш про те, що замість життя тепер самі руїни, забуваєш, що тебе завезло в цю тюрюгу на вантажному поїзді непрухи. Забуваєш про все це й дивишся на уламок бетону.

Через кілька місяців він, напевно, вирішив, що цікаво буде глянути, яку порцію стіни вдалося б вийняти. Але не можна ж отак просто взяти й почати довбати стіну, а тоді, коли до тебе завітає щотижнева інспекція (або позаплановий шмон, під час якого завжди знаходять цікавенькі нічки у вигляді бухла, наркоти, порнокартинок і зброї), сказати наглядачеві: «Оце? Та то я просто дірку в стіні камері видлубую. Нема про що хвилюватися, друже мій».

Ні, так Енді сказати не міг. Тому прийшов до мене й спитав, чи не дістану я йому плакат із Ритою Гейворт. Не маленький, а великий.

І, звісно, у нього був скельний молоток. Пам'ятаю, як подумав, коли роздобував йому це знаряддя в далекому сорок восьмому, що людині знадобилося б років шістсот,

щоб цим молотком прорити хід під стіною. Щира правда. Однак Енді пробив саму стіну. Та хоч той бетон і був м'яким, йому все одно знадобилося два скельні молотки й двадцять сім років, щоб крізь чотири фути її товщі могло протиснутись його худе тіло.

Авжеж, більшу частину одного з тих років він згаяв через Нормадена, а працювати міг лише вночі, переважно пізно вночі, коли майже всі спали — включно з наглядачами нічної зміни. Але підозрюю, що найбільше його сповільнювало те, що витягнутих шматків стіни треба було якось позбуватися. Приглушити стук молотка він міг, обгорнувши голівку полірувальною шматою, але що робити з розкришеним бетоном та його кавалками, що вивалювалися зі стіни?

Думаю, він дрібнив кавалки на маленькі шматочки та...

На згадку мені спала одна неділя, після того, як я приніс йому скельний молоток. Пам'ятаю, я дивився, як він іде через подвір'я, із розпухлим від нещодавнього раунду з сестричками обличчям. На моїх очах він нахилився, підняв камінець... і той зник у нього в рукаві. Внутрішня кишеня в рукаві — давній в'язничний трюк. Усередині на рукаві чи на холоші штанів унизу. І є в мене ще один спогад, невитравний, однак нечіткий, бо я це, мабуть, бачив не раз. У цьому спогаді Енді Дюфрейн перетинає прогулянкове подвір'я жаркої літньої днини, а повітря зовсім нерухоме. А проте... біля ніг Енді Дюфрейна гуляє якийсь вітерець і роздмухує пісок.

Отож, мабуть, у нього в штанах нижче колін були вшиті накладки. Засипаєш у таємні кишені крихти стіни й гуляєш собі, засунувши руки в кишені. А коли бачиш, що ніхто на тебе не дивиться, трохи підсмикуєш кишені. Вони, ясний пень, з'єднані з накладками мотузкою чи міцною ниткою. Пісок сиплеться по холоші, а ти йдеш.

До цих хитрощів вдавалися військовополонені у Другу світову, коли пробували втекти.

Минали роки, й Енді жменька за жменькою виносив свою стіну на прогулянкове подвір'я. Він грав у гру з керівниками закладу, які змінляли один одного, а вони думали, що це заради того, щоб зберегти й розширити бібліотеку. Я не сумніваюся, що й заради цього теж, але насамперед Енді хотів, щоб у камеру номер чотирнадцять блока номер п'ять нікого не підселяли.

Навряд чи він (принаймні попервах) плекав реальні плани чи надії втекти. Імовірно, він припустив, що стіна — десять футів суцільного бетону, тому, навіть якщо йому вдасться пробити її всю, він вийде над прогулянковим подвір'ям на висоті тридцяти футів. Але я ж кажу, навряд чи він дуже переймався тим, куди вийде. Міркувати він міг таким чином: «Кожні сім років чи десь так я просуваюся на один фут. Щоб пробитися крізь цю стіну, мені знадобиться сімдесят років. Тобто на той час мені вже буде сто сім».

А ось і друге припущення, яке я б зробив, якби був на місці Енді: «Урешті-решт мене зловлять і запроторять у карцер, не кажучи вже про жирну чорну мітку в справі». Зрештою, були ж регулярні щотижневі перевірки й несподівані труси (найчастіше їх влаштовували вночі) через тиждень чи десь так. Напевно, він вирішив, що довго так тривати не зможе. Рано чи пізно якийсь вертухай загляне за Риту Хейворт, перевірити, чи Енді не приліпив скотчем до стіни загострену ручку виделки чи пакетик марихуани.

І у відповідь на це друге припущення, певно, сказав собі: «Ну й чорт із ним». А може, навіть перетворив це на гру. Чи далеко я зможу зайти, перш ніж вони рознюхають? У тюрмі нудно до чортиків, і те, що посеред ночі, коли плакат не висів на стіні, до нього може припертися несподівана перевірка, додавало його життю пікантності в ранні роки.

А ще я реально вважаю, що на голому фарті він би довго виїжджати ну ніяк не міг. Тільки не двадцять сім років. Проте доводиться вірити, що перші два роки (до середини травня п'ятдесятого року, коли він поміг Байрону Гедлі наставити податковій носа, коли на нього звалився несподіваний спадок) саме на цьому він і виїжджав.

А може, у ті часи на нього працювало щось більше, ніж голий фарт. У нього були гроші, і він міг щотижня комусь трохи башляти, щоб його не сильно шмонали. Більшість наглядців погоджувалися, якщо ціна питання була нормальною. Гроші перекочувували в їхні кишені, й арештант діставав змогу залишити в себе свої дрочильні картинки чи фабричні цигарки. А ще Енді був взірцевим в'язнем — тихим, із літературною мовою, шанобливим, неагресивним. То психам і підбурювачам щопівроку перевертають камери догори дригом: розкривають матраци, виймають із наволочок подушки й розрізають їх, ретельно промацують каналізаційні труби параш.

А потім, у п'ятдесятому, Енді став особою важливішою, ніж взірцевий арештант. У п'ятдесятому він став цінним надбаням, убивцею, який заповнював податкові декларації не гірше за фірми-посередниці. І давав безкоштовні консультації про те, як краще спланувати купівлю майна, зменшити податки, заповнював заявки на отримання кредиту (часом дуже творчо підходячи до справи). Пам'ятаю, як він сидів за столом у бібліотеці, терпляче пояснюючи параграф за параграфом кредитну угоду на купівлю автомобіля вертухаю, який хотів купити вживаний «десото»¹. Енді розказував йому, що в цій угоді є хорошого і що поганого, пояснював, що є можливість купити машину в кре-

¹ Американська марка автомобілів фірми «Крайслер», що випускалася в 1928—1961 рр.

дит і не сильно при цьому влетіти на бабки, не радив йому зв'язуватися з фінансовими компаніями, цими легальними кредитними акулами. Коли він закінчив, вертухай хотів був на radoшах простягнути руку... та враз схаменувся й забрав її. Бо, бачте, забув на мить, що має справу не з людиною, а з тваринкою-талісманом.

Енді вивчав усі нововведення в податковому законодавстві, стежив за змінами на фондовому ринку, тому не втратив своєї корисності після того, як побув деякий час на зберіганні в холодній коморі. Він став отримувати гроші на бібліотеку, війна з сестричками добігла кінця, і ніхто надто прискіпливо не перетрушував його камеру. Він був хорошим нігером.

А тоді одного дня, коли вже минуло дуже багато часу (мабуть, десь так у жовтні шістдесят сьомого) давнє хобі перетворилося на щось інше. Якось уночі, коли Енді по пояс заліз у діру, а дупу йому прикривала Раquel Велч, гострий кінець його молотка, мабуть, раптом провалився по самісіньке руків'я в бетон.

Він мусив витягти декілька уламків бетону, але інші могли погримотіти в ту шахту, відскакуючи від її стін, і дзенькнути об той каналізаційний стояк. Чи знав він тоді, що натрапить на шахту, чи це стало для нього повною несподіванкою? Я не знаю. Може, він і бачив уже схему тюрми, а може, і не бачив. Якщо ні, можете, чорт забирай, не сумніватися, що він найближчим часом знайшов спосіб на неї подивитися.

Зненацька до нього, напевно, дійшло, що він не просто в гру грає — ставки в цій грі дуже високі... а якщо зважати, що на кону його життя й майбутнє, то найвищі. Навіть тоді він міг нічого не знати напевно, але конкретний задум уже зрів, бо десь приблизно в той час він вперше заговорив

зі мною про Зихуатанехо. Зненацька та дурна діра в стіні перестала бути іграшкою й заволоділа всіма його думками — якщо він знав про каналізаційну трубу вниз і про те, що вона вела попід зовнішнім муром, точняк заволоділа.

Роками йому не давали спокою думки про ключ під каменюкою у Бакстоні. А тепер до них долучилася ще й тривога про те, що якийсь наглядач із новачків-шустрячків загляне за його плакат і все накриється мідним тазом. Або в нього з'явиться новий співкамерник, або його після всіх цих років раптово кудись переселять. Наступні сім років усе це обтяжувало йому думки. Я можу сказати одне — напевно, він був одним із найхолоднокровніших чуваків за всю історію Землі. Я б через деякий час геть із глузду з'їхав, якби жив у такій невизначеності. Але Енді просто далі грав у цю гру.

З імовірністю викриття йому довелося жити наступні вісім років — можна сказати, *високою ймовірністю*, бо, хай там як він ретельно міняв розклад карт на свою користь, у в'язня тюрми штату не так багато карт у розкладі... і боги були милостиві до нього вже тривалий час, цілих вісімнадцять років.

Найстрашніша іронія долі була б, по-моєму, якби йому запропонували умовно-дострокове. Ви можете собі це уявити? За три дні до того, як такого арештанта випускають на свободу, його переводять у крило полегшеного режиму і там він проходить повний медогляд та низку професійних тестів. Поки він там прохолоджується, його стару камеру повністю чистять. Тож замість умовно-дострокового Енді міг отримати тривалий відпочинок вниз, в самотності, а потім відсидку вгорі... але вже в іншій камері.

Але якщо він пробився до шахти в шістдесят сьомому, то чого ж не тікав аж до сімдесят п'ятого?

Я точно не знаю — але можу висунути декілька непоганих здогадів.

По-перше, він мусив стати ще обережнішим, ніж доти. Надто розумним він був, аби щодуху мчати вперед і намагатися вибратися за вісім місяців чи навіть вісімнадцять. Він мусив потихеньку-помаленьку розширювати лаз. Коли він цмулив віскі на честь Нового року, той лаз був завбільшки з чайну чашку. А коли шістдесят восьмого випивав на честь свого дня народження, він уже розширився до розмірів тарілки. А на час відкриття бейсбольного сезону шістдесят дев'ятого був завбільшки з тацю.

Свого часу я думав, що робота мала йти набагато швидше, ніж ішла — ну, тобто після того, як він знайшов шахту. Мені здавалося, що йому треба було не дрібнити ту хрінотінь і виносити з камери в таємних кишнях штанів, як я розказував, а просто скидати її вниз, у шахту. Але він стільки часу витратив, що, думаю, просто не наважувався на таке. Може, вирішив, що шум комусь видасться підозрілим. Або, якщо знав про каналізаційну трубу (а я думаю, він знав), то боявся, що уламок бетону, падаючи, розіб'є її до того, як він буде готовий, заб'є каналізацію блока, і в тюрмі почнуть шукати причину. Не варт і казати, що це означало б крах усього.

Та разом із тим, здогадуюся, що на той час, коли Ніксон прийняв присягу на свій другий термін¹, дірка була досить великою, щоб Енді міг у неї пролізти... а може, і ще раніше. Енді був парубок щуплий.

Чому ж він тоді не пішов?

І тут, народе, мої грамотні прикидки закінчуються. Відтепер починаються взяті зі стелі здогади, і що далі, то

¹ 1972 року.

дикішими вони ставатимуть. Є ймовірність, що сам лаз був засмічений, і його довелося розчищати. Але це не могло забрати весь час. То чому ж тоді?

Я думаю, що Енді злякався.

Я вам, як міг, пояснив, що то таке — бути казенною людиною. Попервах ці чотири стіни нестерпні, потім ти сяк-так до них при звичаюєшся, потім їх приймаєш... а потім, коли твоє тіло, розум і душа пристосовуються до життя в тісних масштабах, починаєш їх любити. Тобі кажуть, коли їсти, коли можна писати листи, коли тобі дозволено курити. Якщо ти працюєш у пральні чи в номерній майстерні, тобі щогодини надають п'ять хвилин, коли ти можеш сходити в туалет. Тридцять п'ять років я ходив на двадцять п'ятій хвилині кожної години, і через тридцять п'ять років потребу помочитися чи погидити відчував винятково о цій порі: на двадцять п'ятій хвилині кожної години. І якщо з якоїсь причини я цього не зроблю, то поклик минає на тридцятій хвилині, а на двадцять п'ятій наступної години знову виникає.

Я думаю, Енді міг боротися з тим тигром — з тим казенним синдромом, — а ще в нього в душі громадилися страхи, що всі ці зусилля можуть виявитися марними.

Скільки ночей він мусив пролежати без сну під своїм плакатом, мізкуючи про ту каналізаційну трубу, знаючи, що в нього є лише один шанс, іншого не буде ніколи? Зі схем він дізнався діаметр тої труби, але чого схема не могла сказати, то це як йому буде всередині — чи зможе він дихати, не задихаючись, чи будуть щури досить великими й злющими, щоб напасти на нього, а не втекти... і схема точно не могла повідомити, що він знайде в кінці труби, коли (і якщо) туди дістанеться. Це ще смішніший анекдот, ніж із УДЗ: уявіть — Енді розбиває каналізаційну трубу, проповзає п'ять сотень ярдів задушливої тем-

ряви, у якій тхне лайном, і натикається на товсту залізну сітку-екран, якою перекрито протилежний кінець труби. Ха, ха, дуже смішно.

Напевно, отакі думки мордували йому душу. І якщо ця малоймовірна нагода все-таки йому випаде й вибратися вдасться, то чи зможе він потім роздобути цивільний одяг і непоміченим забратися подалі від околиць тюрми? А до всього — уявіть, що він виліз із труби, вибрався з Шоушенку до того, як здійняли тривогу, дійшов до Бакстона, перевертає потрібний камінь... а під ним — нічого нема? Не обов'язково це мусить бути щось видовищне: наприклад, прийти на потрібне поле й побачити, що на тому місці звели багатоповерхівку з квартирами або що на ньому розкинувся паркувальний майданчик супермаркета? Могло бути й так, що якийсь малий, якому подобалися камінці, помітив той шматок вулканічного скла, перевернув його, побачив ключ від банківської скриньки й забрав його разом із каменюкою додому — як сувеніри. Може, мисливець у листопаді перевернув камінь ногою, залишив ключ лежати просто неба, і його потягла до себе в дупло білка чи сорока, із любові до всього яскравого й блискучого. Може, одного року сталася повінь, зруйнувала стіну, змила ключ. Може — що завгодно.

Тож я думаю (хай це навіть пальцем у небо), що Енді просто на якийсь час паралізувало від нерішучості. Зрештою, якщо не робити ставку, програти не зможеш. А що йому було програвати, спитаєте ви? По-перше, свою бібліотеку. По-друге, отруйний спокій життя в казенному домі. Будь-який шанс у майбутньому пливти у своєму фарватері.

Але зрештою, він-таки на це наважився, зробив усе саме так, як я вам розказував. Він спробував... — й оба-на!

Чи ж не грандіозний видовищний успіх на нього чекав? І не кажіть.

Та чи справді він утік, питаєте ви? Що сталося опісля? Що сталося, коли він потрапив на ту луку й перевернув камінь... звісно, за умови, що камінь все ще лежав на місці?

Ту сцену я вам описати не можу, бо цей казенний чоловік досі сидить у казенному домі й очікує, що попереду в нього ще довгі й довгі роки.

Але скажу вам от що. Уже аж наприкінці літа сімдесят п'ятого, п'ятнадцятого вересня, якщо бути точним, я одержав листівку, яку відправили з крихітного містечка Макнарі, що в штаті Техас. Те містечко на американському боці кордону, просто навпроти Ель-Порвенір¹. Той бік листівки, на якому пишуть, був порожній. Але я знав. У душі я знав, так само точно, як і те, що одного дня ми всі помремо.

Він перейшов кордон у Макнарі. Макнарі, штат Техас.

Ось і вся моя історія. Я й подумати не міг, що вона вийде така довга, коли її записати на папері, і займе стільки сторінок. Писати я почав одразу по тому, як отримав ту листівку, і от сьогодні, чотирнадцятого січня сімдесят шостого року, закругляюся. Три олівці списав до недогризків і цілий відривний блокнот паперу. Аркуші я никаю так, щоб ніхто не знайшов... хоча мало хто в змозі розібрати мою курячу базгранину.

А ще я б і не подумав, що, пишучи, можна підняти на поверхню стільки спогадів. Писати про себе — це наче

¹ Муніципалітет у Мексиці, штат Ч'япас, з адміністративним центром у місті Ель-Порвенір-де-Веласко-Суарес.

тицьнути гіллячкою в прозору воду річки й зворохобити грязюку на дні.

«Але ж ти не про себе писав, — так і чую я чийсь голос із задніх рядів. — Ти писав про Енді Дюфрейна. А сам ти — ніхто, дрібна шістка у власній історії». Але, ви знаєте, це не так. Це все про мене, усе до останнього клятого слова. Енді був тією часткою мене, яку так і не змогли ув'язнити, часткою мене, яка тріумфуватиме, коли переді мною нарешті відчиняться тюремні ворота і я пройду у них у своєму дешевому костюмі з двадцятьма доларами заначки в кишені. Ця частка тішитиметься, попри те що решта мене буде стара, зломлена й перелякана. А Енді просто мав у собі більше тої частки, ніж я, і користався з неї ліпше.

Тут є ще такі, як я, ті, хто пам'ятає Енді. Ми дуже раді, що він пішов, але й трохи сумуємо. Деякі пташки просто не призначені для того, щоб сидіти в клітці, от і все. Їхне пір'я занадто яскраве, пісні — занадто милозвучні й пронизливі. Тому або ти їх випускаєш, або, коли відчиниш клітку, щоб погодувати, вони знайдуть спосіб із неї випурхнути. І та частка твого ества, яка знає, що не треба було їх саджати під замок, радіє, та все одно, тепер, коли їх нема, твоє помешкання видається більш сірим і порожнім.

Ось і вся історія. Я радий, що її переповів, хай навіть у ній трохи чогось бракує і деякі спогади, що їх олівець підняв на поверхню (як та галузка, що збурює річковий намул), викликають у мене смуток і змушують почуватися ще старішим, ніж я є. Дякую, що послухали. А ще... Енді, якщо ти справді десь там, у Мексиці (а я думаю, що ти там), подивися за мене на зірки одразу після того, як сонце сяде, і торкнися піску, і поброди у воді, і відчуй себе вільним.

* * *

Не думав я, що до цієї оповіді ще коли-небудь доведеться повернутися. Але ось він я, сиджу за столом, а переді мною — згорнуті аркуші з замусоленими краями. А я планую дописати ще три-чотири сторінки, уже в новісінькому блокноті. У блокноті, який я купив у крамниці — просто зайшов у крамницю на Конгрес-стрит у Портленді й купив.

Я думав, що поставив крапку у своїй історії у в'язничній камері Шоушенку того похмурого січневого дня сімдесят шостого. А тепер кінець червня сімдесят сьомого, я сиджу в тісному дешевому номері готелю «Брюстер» у Портленді й дописую її.

У відчинене вікно вдирається шум транспорту — приголомшливо гучний, захопливий і загрозливий. Мені весь час доводиться озиратися через плече на вікно й перекопувати себе, що на ньому нема ґрат. Я погано сплю вночі, бо ліжка в цьому номері, таке ж дешеве, як і сам номер, видається занадто великим і розкішним. Підкидаюся в ньому щоранку рівно о шостій тридцять, розгублений і наляканий. Мені сняться кошмари. І не відпускає це шалене відчуття вільного падіння. Жахливе та п'янке водночас.

Що сталося в моєму житті? А ви ще не здогадалися? Мене випустили, умовно-достроково. Через тридцять вісім років рутинних слухань і рутинних деталей (за ті тридцять вісім років на мені поставили хрест три адвокати) моє УДЗ нарешті схвалили. Напевно, комісія вирішила, що у свої п'ятдесят вісім літ я вже достатньо виснажений і не становитиму загрози для суспільства.

Документ, який ви щойно прочитали, я хотів був спалити. Бо ж тих, кого випускають за УДЗ, шмонають не менш прискіпливо, ніж «свіжачків». А мої «мемуари», окрім до-

статньої кількості динаміту, щоб забезпечити мені швидкий розворот на сто вісімдесят градусів і ще шість-вісім років за ґратами, містили ще дещо важливе: назву містечка, де осів Енді Дюфрейн. Мексиканська поліція охоче співпрацює з американською, і я не хотів, щоб моя свобода (чи небажання знищити історію, над якою я так довго й завзято трудився) коштувала Енді його свободи.

А тоді я згадав, як Енді в тисяча дев'ятсот сорок восьмому проніс у тюрму п'ятсот доларів. І так само виніс із тюрми свою історію про нього. Щоб убезпечитися, ретельно переписав кожну сторінку, де згадувалася назва Зихуатанехо. Якби папірці знайшли під час «зовнішнього обшуку», як це називають у Шенку, мене б розвернули на сто вісімдесят... зате лягаві шукали б Енді в Перу, у приморському містечку Лас-Інтрудрес.

Комісія з УДЗ знайшла мені роботу «асистентом на складі» у великому «Фудвей-маркеті» у торговельному центрі «Спрус-мол», що в Південному Портленді. Тобто став я ще одним пристаркуватим пакувальником. Пакувальники, знаєте, бувають двох видів: старі й молоді. Ні на тих, ні на тих ніхто ніколи не дивиться. Якщо ви колись скуповувалися у «Фудвеї» «Спрус-молу», то я міг підносити вам пакети до машини... але скуповуватися там ви мали в березні-квітні сімдесят сьомого, бо саме стільки я там працював.

Попервах я думав, що не вийде в мене жити на волі. Я вже описував тюремне суспільство як зовнішній світ у мініатюрі, одначе гадки не мав, у якому темпі всі рухаються на волі, з якою *швидкістю* люди рухаються. Вони навіть говорять швидше. І гучніше.

І то було найважче з усього, до чого я мусив пристосуватися. Я й досі до цього не звик... навіть близько не звик. От, наприклад, жінки. Сорок років я ледве усвідомлював,

що вони — це половина людської раси, аж тут зненацька виявилось, що я працюю в магазині, де їх повно-повнісінько. Старі жінки, вагітні жінки у футболках зі стрілками, що вказують вниз, і написами «ТУТ ДИТЯТКО», худорляві жінки, у яких соски стирчать під футболками (у ті часи, коли мене посадили, жінку за такий вигляд могли заарештувати, а потім перевірити, чи в неї з головою все в порядку), — жінки всіх форм і розмірів. Я весь час ходив з напівстояком і кляв себе за те, що я брудний старий шкарбан.

Ходити в туалет, от у чому ще була заковика. Коли мені треба було піти (а поклик завжди виникав на двадцять п'ятій хвилині кожної години), я мусив боротися з майже всесильною потребою відпроситися в начальника. Знати, що я можу просто піти й зробити це в цьому сліпучо-яскравому вільному світі, — це одне, а пристосуватися всередині до цього знаття після всіх тих років, коли я мусив спитатися дозволу в найближчого вертухая, інакше ризикував на два дні заgrimіти в карцер за недогляд... то вже щось інше.

Мій шеф недолюблював мене. То був молодий чоловік, двадцять шести чи двадцяти семи років, і я бачив, що викликаю в нього огиду. Так ви гидуватимете улесливим, послужливим старим псом, який підповзає до вас на пузі, щоб його попестили. Господи, та я сам собою гидував. Але... припинити це ніяк не міг. Я хотів йому сказати: «От, юначе, на що перетворює тебе тюрма. Кожен, у кого є влада, стає хазяїном, а ти — для кожного хазяїна псом. Може, ти й розумієш, що перетворився на собаку, навіть у тюрмі, та позаяк усі на нарах — теж собаки, аж такого значення це не має. Має тільки зовні, за мурами». Але такому молодому, як він, я про це сказати не міг. Він би нізащо не зрозумів. Так само, як і мій офіцер з УДЗ, вели-

кий, грубувато-добродушний мужик, колишній офіцер ВМФ з рудою бородою-лопатою й чималим запасом польських анекдотів. «Реде, ти тримаєшся подалі від тюрми?» — запитував він мене, коли закінчувалися польські анекдоти. Я казав «ага», і на тому було все, до наступного тижня.

Музика по радіо. Коли я сів, великі гурти ще тільки-но ставали на ноги. Нині ж кожна пісня звучить так, наче вона про їблю. Так багато машин. Попервах у мене було відчуття, наче щоразу, як я перетинаю вулицю, моє життя опиняється в моїх руках.

Було ще багато всього — усе було для мене чужим і лячним, — але, може, ви зрозуміли, про що я, чи принаймні трохи вам стало ясно. Я почав подумувати про те, щоб утнути щось і вернутися на зону. Коли тебе звільнили під чесне слово, підійде будь-яка провинність. Сором таке казати, але я думав, чи не поцупити трохи грошей чи вкрати якийсь товар у «Фудвеї» — та що завгодно, аби тільки вернутися туди, де тихо, розмірено й протягом дня тебе не чекають жодні несподіванки.

Якби я ніколи не знав Енді, то так би і вчинив. Але я все думав про нього, згадував, як усі ці роки він терпляче дзьобав скельним молотком бетон, аби втекти на волю. Я думав про це, і мені стало соромно, і я знову полишив свій задум. О, ви можете сказати, що в нього було більше причин жити на волі, ніж у мене, — він мав нові документи й багато грошей. Але, знаєте, це не зовсім правда. Тому що він точно не знав, що нові документи досі його чекають, а без нових документів гроші були б за межею досяжності. Ні, єдине, що йому було потрібно, — стати вільним, і якби я викинув псу під хвіст усе, що мав, то це було б наче плюнути в лице всьому, над чим він так важко трудився, щоб повернути собі свободу.

Тож я вирішив, що у свій вільний час автостопом їздитиму в маленьке містечко Бакстон. Було це на початку квітня сімдесят сьомого. З полів щойно почав сходити сніг, повітря потеплішало, бейсбольні команди вже зліталися на північ, щоб розпочинати новий сезон єдиної у світі гри, яку, я певен, схвалює Господь Бог. Коли я вирушав у ці поїздки, у кишені завжди лежав компас «Сильва».

«У містечку Бакстон є велика сіножать, — розказував мені Енді. — А на північному краю цієї сіножати є кам'яна стіна, така, як у вірші Роберта Фроста. І десь біля підніжжя тієї стіни лежить камінь, що на сінокосі в штаті Мен здається геть недоречним».

Дурна робота, скажете ви. Скільки сіножатеї може бути в сільському містечку, такому як Бакстон? П'ятдесят? Сотня? На власному досвіді я переконався, що навіть більше, якщо додати до цього поля, які тепер обробляють, а раніше, коли Енді посадили, на них могла рости трава під сіно. Та якби я й знайшов потрібне, то міг і не зрозуміти, що це воно. Був би не помітив того чорного шмату вулканічного скла або (що найімовірніше) Енді поклав його в кишеню і забрав із собою.

Тому я з вами згоден. Дурне діло, сумніву нема. Ба гірше — небезпечне для того, хто вийшов під чесне слово, бо на деяких полях стояли таблички з чітким попередженням «НЕ ЗАХОДИТИ». А, як я вже казав, якщо ти щось хоч трохи порушиш, тебе з превеликим задоволенням запахають назад у буцегарню. Дурне діло... так само, як двадцять вісім років дзьобати монолітну бетонну стіну. А коли ти вже не добувач, який усім усе може дістати, а просто старий пакувальник, то приємно мати хобі, яке допоможе призабути ненадовго про таке нове життя. Моїм хобі було шукати каменюку Енді.

Тож я їхав автостопом у Бакстон, а там уже гуляв уздовж доріг. Слухав пташині співи, дзвінки весняні потічки у дренажних каналах, розглядав пляшки, що проступили під талим снігом (на жаль, то вже був непотріб, який неможливо здати, — відколи я заgrimів у кутузку, у світі буйним цвітом розквітло марнотратство). І шукав сіножатей.

Більшість із них можна було відмести одразу ж. Там не було кам'яних стін. На інших були, але мій компас підказав, що вони виходили не на північ. Але ці «неправильні» стіни я все одно обійшов. Просто це було приємно. Під час цих вилазок я почувався по-справжньому вільним, у душі панував спокій. Якось однієї суботи мене супроводжував на прогулянці старий пес. Іншим разом я бачив охлялого після зими оленя.

А тоді настало двадцять третє квітня, день, якого я ніколи в житті не забуду, навіть якщо ще п'ятдесят вісім років проживу. У запашний суботній полудень я йшов дорогою, яку хлопчик, що рибалив на мосту, назвав мені Старою Ковальською. Із собою в коричневому пакеті «Фудвей» я прихопив перекус, тож підобідав, сидючи на камені край дороги. А поївши, закопав рештки, як мене вчив колись покійний тато, ще коли я був пущьвірінком, не більшим за того малого рибалку, який назвав мені дорогу.

Близько другої години я підійшов до великого поля, що розкинулося ліворуч. На дальньому його кінці виднілася кам'яна стіна, і тяглася вона приблизно на північний захід. Я пошкандибав до неї, брьюхаючи по мокрій землі, а там пішов уздовж. Десь у вітті дуба на мене сварилася білка.

Я пройшов уже три чверті шляху, і раптом мій погляд упав на той камінь. Помилки бути не могло. Чорне скло,

гладеньке, мов шовк. Камінь, що дуже недоречно виглядав на сінокосі в штаті Мен. Довго-довго я дивився на нього, відчуваючи, що ще трохи — і розплачуся, хтозначому. Білка мене супроводжувала й так само без угаву тріщала. Серце тіпалося в грудях, мов скажене.

Коли я знову так-сяк опанував себе, то підійшов до каменя, присів коло нього навпочіпки (колінні суглоби вистрелили, мов та двоцівка) і поклав на нього руку. Камінь був справжній. Я підняв його не тому, що думав, буцімто під ним щось лежить. Із тим самим успіхом я міг піти собі й не дізнаватися, що під ним. І наміру забирати його з собою в мене не було — я не вважав, що маю на це право, бо він мені не належав. Було в мене відчуття, що забрати той камінь із поля означало найгіршу крадіжку. Ні, я підняв його лише для того, щоб на душі поліпшало, відчути його вагу і, напевно, довести собі, що він справжній, коли торкнеться шкірою його шовковистої текстури.

Довго ще потім я дивився на те, що виявилось під каменем. Мої очі це бачили, але мозок ніяк не наздоганяв, йому знадобився час. То був конверт, дбайливо загорнутий у поліетиленовий пакет, що захищав од вологи. На ньому чітким письмом Енді було виведено моє ім'я.

Я взяв конверт, а камінь поклав туди, де його лишив Енді, а перед тим — його друг.

Дорогий Реде,

Якщо ти це читаєш, значить, ти вийшов. Не знаю, у який спосіб, але вийшов. І якщо вже моя дорога привела тебе аж сюди, то, може, ти не відмовишся ще трохи пройти. Я ж думаю, ти пам'ятаєш назву містечка? Мені потрібна надійна людина, щоб допомогла запустити проект.

А поки що випий за мене — й обміркуй усе як слід. Я чекаю на тебе. Пам'ятай, Реде, що надія — це добре,

може, найліпше з усього, що є у світі, а коли щось є добрим, воно не вмирає. Я надіятимуся, що цей лист потрапить до твоїх рук і ти зможеш його прочитати.

Твій друг,

Пітер Стівенс

На полі я того листа не читав. Мене раптом пронизало жахом, потребою драпати звідтіля, поки ніхто не побачив. Жахом, що мене можуть заарештувати.

Я повернувся у свій номер і прочитав уже там, вдихаючи запахи старечої вечері, що підіймалися з першого поверху — «Біфароні», «Рисороні», «Нудлероні»¹. Можете не сумніватися: те, що їдять на вечерю старі люди, які живуть на пенсію в Америці, майже напевно закінчується на «-роні».

Я розірвав конверт і прочитав листа. А потім опустив голову в руки й розплакався. Разом із листом у конверті лежало двадцять новісіньких банкнот по п'ятдесят доларів.

І ось я сиджу в готелі «Брюстер». Формально я знову втікач від правосуддя. Мій злочин — порушення умов УДЗ. Хоча навряд чи на злочинця з таким обвинуваченням розішлють орієнтування, думаю я... розмірковуючи, що робити далі.

У мене є цей рукопис. Є маленька валізка завбільшки з лікарський саквояж, там лежить усе, чим я володію. Є дев'ятнадцять п'ятдесяток, чотири десятки, п'ятірка, три одинички і дріб'язок в асортименті. Одну п'ятдесятку я розміняв, щоб купити цей блокнот і курива.

Розмірковую, що робити далі.

¹ Марки консервованих обідів з різними наповнювачами — макарони з яловичиною, рис, локшина.

Але питання насправді не стоїть. Бо можливостей вибору завжди лише дві. Почати жити або почати вмирати.

По-перше, я покладу цей рукопис у свою валізу. Потім застебну її, візьму пальто, спускаю вниз і випишуся з цього розплідника блощиць. Далі піду знайду бар і покладу перед барменом п'ятірку і замовлю дві порції «Джек Деніелза» — одну для мене, іншу для Енді Дюфрейна. Окрім однієї-двох пляшок пива, то буде перша випивка, якою я змочу собі горло як вільна людина з тисяча дев'ятсот тридцять восьмого року. Потім я дам бармену на чай долар і сердечно йому подякую. Вийду з бару і покрокую по Спринг-стрит до автобусної станції «Грейхаунд», куплю квиток до Ель-Пасо із зупинкою в Нью-Йорку. А коли приїду в Ель-Пасо, то придбаю квиток до Макнарі. А вже в Макнарі буде в мене нагода взнати, чи зможе такий старий пеньок, як я, перейти кордон і потрапити в Мексику.

Звісно, я пам'ятаю назву. Зихуатанехо. Такі назви занадто красиві, щоб їх можна було забути.

Мене сповнює радісне збудження, таке сильне, що я ледве можу втримати олівець у тремтячій руці. Думаю, таку радість може відчувати лише вільна людина, вільна людина, що вирушає в довгі мандри, і де вони завершаться, вона не знає.

Я надіюся, Енді ще там.

Я надіюся, що зможу перейти кордон.

Надіюся побачити свого друга й потиснути йому руку.

Надіюся, що Тихий океан такий синій, яким я бачив його у своїх снах.

У мені живе надія.

ЗДІБНИЙ УЧЕЊ

1

Він крутив педалі свого «швіна» з маленькими колесами й вигнутим кермом по житловій вулиці передмістя — зовні типова американська дитина. Безперечно, так і було. Тод Боуден, тринадцять років, зріст п'ять футів вісім дюймів і здорові сто сорок фунтів¹, волосся кольору стиглої пшениці, блакитні очі, рівнесенькі білі зуби й вкрите легкою засмагою обличчя без найменшого натяку на перші підліткові прищі.

Він усміхався так, як усміхаються лише під час літніх канікул, коли їхав то по холодку, то на сонці, за три квартали від свого дому. Сторонньому оку могло видатися, що цей хлопчак розвозить газети, та, фактично, так воно й було. Він доставляв по домівках «Кларіон», газету містечка Санта-Донато. А ще він був схожий на малого, який може на премію продавати вітальні листівки, і таки їх продавав. То були такі іменні листівки, у яких друкують ваше ім'я та прізвище, — ДЖЕК ТА МЕРІ БЕРК, або ДОН І САЛЛІ, або МЕРЧИНСОНИ. Здавалося, він із тих хлоп-

¹ 5 футів 8 дюймів — 176 см, 140 фунтів — 63 кг.

чаків, які під час роботи щось насвистують, і насвистував він таки часто. Та вельми художньо. Його тато, інженер-будівельник, заробляв сорок тисяч доларів на рік. Мама була домогосподаркою, закінчила школу й курси секретарок (із Тодовим батьком вона познайомилася, коли він звернувся на біржу праці в пошуках секретарки), а на дозвіллі друкувала на машинці рукописи. Усі Тодові таблиці успішності вона зберігала в окремій теці. Її улюбленим був той, із яким він закінчив четвертий клас. На ньому місіс Епшо своїм курячим письмом нашкрябала: «Тод — надзвичайно здібний учень». Так воно й було. У стовпчику успішності — самі лише «відмінно» й «добре». Якби він вчився ще краще (наприклад, тільки на «відмінно»), то друзі охрестили б його диваком.

Ось він зупинив велосипед навпроти будинку номер дев'ятсот шістдесят три на Клермонт-стрит і ступив на хідник. Будиночок (білий із зеленими віконницями та зеленим оздобленням) причаївся в глибині ділянки. Від вулиці його відокремлював доглянутий живопліт, добре политий і підстрижений.

Тод відкинув рукою білявого чубчика з очей і покотив «швін» бетонною доріжкою до ганку. Він усе ще всміхався: відкритою, сповненою очікування, пречудовою усмішкою, дивом сучасної стоматології й фторованої води. Носаком кросівка «найкі» поставив велосипед на опору й підняв із нижньої сходинки згорнуту газету. То була не «Кларіон», а «Лос-Анджелес таймс». Затиснувши її під пахвою, Тод рушив угору сходами. Масивні дерев'яні двері без жодного віконця затуляла металева москітна сітка, замкнена на защіпку. Праворуч на одвірку видніла кнопка дзвінка, а під нею — дві маленькі таблички, пригвинчені до дерева та вкриті захисним пластиком, щоб не пожовкли й не вкрилися плямами від води. «Німецька практичність», — по-

думав Тод і всміхнувся ще ширше. То була думка дорослої людини, а він завжди вігав такі думки, коли вони стукалися до нього в голову.

На горішній табличці було написано «АРТУР ДЕНКЕР».

На нижній — «АГЕНТАМ, КОМІВОЯЖЕРАМ ТА ІНШИМ ТОРГОВЦЯМ ВХІД ЗАБОРОНЕНО».

Досі всміхаючись, Тод натиснув на кнопку дзвінка.

Десь у надрах будиночка пролунало ледь чутне бренькання. Тод відпустив гудзик дзвінка й схилив голову трохи набік, дослухаючись, чи не почуються за дверима кроки. Але їх не було. Тод глянув на свій годинник «таймекс» (винагорода за продаж персоналізованих листівок) і побачив, що вже двадцять хвилин по десятій. Чоловік мав уже встати. Сам Тод прокидався щонайпізніше о пів на восьму, навіть під час літніх канікул. Хто рано встає, той багато встигає.

Ще тридцять секунд він дослухався, а коли з будинку не пролунало ні шереху, навалився на дзвінок усією вагою тіла й не відпускав, стежачи за секундною стрілкою «таймекса». Рівно на сімдесят першій секунді за дверима на решті почулося човгання кроків. Капці, зробив він дедуктивний висновок із м'якого «шух-шух». Тод обожнював дедукцію і плакав амбітні надії стати, коли виросте, приватним детективом.

— Та йду я! Йду! — пробурчав чоловік, який видавав себе за Артура Денкера. — Іду! Не тисніть! Зараз відчиню!

Тод відпустив гудзик дзвінка. Глянув на пучку пальця. На ній відбилосся маленьке червоне кружальце.

Із протилежного боку дверей без віконця заgrimотіли ланцюжок і засувка. Двері відчинилися.

На порозі стояв старий згорблений чоловік у купальному халаті й дивився на Тода крізь сітку. Між пальців смалилася цигарка. Тод подумав, що цей дідуган схожий

на покруч Альберта Ейнштейна та Бориса Карлоффа¹. Його довге сиве волосся вже набувало неприємного жовтавого відтінку (нікотину, а не слонової кістки). Набурмосене, поране зморшками обличчя спухло від сну, і Тод несхвально відзначив про себе, що за останні кілька днів чоловік ні разу не голився. Тодів батько любив повторювати: «Поголишся чисто — і ранок засяє». Тодів батько голився щодня, байдуже, треба було йому йти на роботу чи ні.

На Тода дивилися сторожкі, проте глибоко запалі очі, а в білках квітнули червоні прожилки капілярів. Тод відчув укол глибокого розчарування. Цей чоловік, справді, дещо скидався на Альберта Ейнштейна і ще трохи — на Бориса Карлоффа, але тієї миті найбільше нагадував одного з тих зачучверених старих п'яничок, що валандаються на сортувальних залізничних станціях.

Але, звісно, нагадав собі Тод, цей дядько щойно прокинувся. До цього дня він багато разів бачив Денкера (хоча завше дбав про те, аби Денкер не побачив *його*, ні-ні, нізащо у світі). У люди той виходив у дуже елегантному вигляді — офіцер у відставці до мозку кісток, можна сказати. Хоча, якщо у статтях, які Тод читав у бібліотеці, правильно вказали дату його народження, то йому вже стукнуло сімдесят шість. У ті дні, коли Тод тінню ходив за Денкером до крамниці «Шопрайт», де той скуповувався, чи їздив на автобусі в один із трьох міських кінотеатрів (автомобіля в Денкера не було), він завжди, навіть у спеку, був убраний в один із чотирьох охайних костюмів. Якщо погода загрожувала дощем, він брав із собою парасольку й ніс її під пахвою, ніби офіцерський стек. Деколи на ньому був м'який фетровий капелюх. І при всіх тих okazіях, коли Денкер ви-

¹ Сценічне ім'я Вільяма Генрі Прата (1887—1969), британського актора, найбільш відомого за роллю монстра Франкенштейна.

ходив у світ, він завжди був охайно поголений, із ретельно підстриженими сивими вусами (їх він відростив, щоб приховували неправильно прооперовану заячу губу).

— Хлопець, — промовив він. Хрипким та сонним голо-сом. І знову Тод відчув укол розчарування — побачивши, який вицвілий і блаженський у нього халат. Один заокруглений край комірця піднявся й під п'яним кутом прихилився до морхлої старечої шиї. На лівій вилозі квітнула пляма — може, від чилі чи соусу для стейків «А-1». А ще задушливо тхнуло цигарками та перегаром.

— Хлопець, — повторив дід. — Хлопче, мені нічого не треба. Почитай табличку. Читати вмієш? Звісно, вмієш. Усі американські хлопчики вміють читати. Хлопче, не набридай. Вдалого дня.

Двері почали зачинятися.

Я міг облишити це все ще там, на порозі, подумає Тод вже значно пізніше, лежачи в своєму ліжку якось уночі, коли кудись втече сон. Вирішальну роль могло відіграти розчарування від того, що вперше побачив цього чоловіка зблизька, коли його світське обличчя, так би мовити, висіло в шафі, разом із парасолькою та фетровим капелюхом. Усе могло закінчитися тієї ж миті. Лець чутне байдуже клацання засувки, мов ножиці, відітнуло б усе, що сталося пізніше. Але, як зауважив сам цей чоловік, Тод був американським хлопчиком, і його вчили, що наполегливість — це чеснота.

— Містере Дюссандер, не забудьте забрати газету, — сказав Тод, чемно простягаючи йому «Таймс».

Двері застигли за кілька дюймів від одвірка. Обличчя Курта Дюссандера напружилосся. Та одна мить — і цей сторожкий вираз уже зник. Здавалося, до того виразу домішувалася й дрібка страху. Він опанував себе одразу, це добре, але вже втретє Тод відчув розчарування. Від Дюссандера

він сподівався не просто хорошого рівня гри. Він сподівався *найвищого пілотажу*.

«Капець, — зі справжньою відразою подумав Тод. — От капець».

Дідуган знову потягнув на себе двері. Одна рука, покручена артритом, одщепнула москітну сітку. Штовхнула її, по-павучому проповзла та зімкнула пальці на краї газети, яку простягав Тод. Хлопчик із відразою помітив довгі, жовті й ороговілі нігті старого. Та рука більшу частину того часу, коли господар не спав, тримала цигарку за цигаркою. Тод вважав, що курити — це брудна небезпечна звичка, і сам нею нізащо у світі захоплюватися не збирався. Узагалі дивовижа, як Дюссандер дожив до свого віку.

Старий потягнув газету до себе.

— Віддай.

— Певна річ, містере Дюссандер. — Тод розслабив пальці. Рука-павук затягла газету всередину. Сітка зачинилася.

— Моє прізвище Денкер, — сказав старий. — А не той Ду-Зандер, чи як там. Ти, я бачу, зовсім читати не вмієш. Яка прикрість. Гарного дня.

Двері знову почали зачинятися. Тод швидко заговорив в отвір, що стрімко звужувався.

— Берген-Бельзен, з січня тисяча дев'ятсот сорок третього до липня тисяча дев'ятсот сорок третього, Аушвіц, з червня тисяча дев'ятсот сорок третього до сорок четвертого, *Unterkommandant*¹. Патин...

Двері знову стали на місці. Набрякле бліде лице зависло в отворі, наче зморшкувата напівспущена повітряна кулька. Тод усміхнувся.

— Ви втекли з Патина перед приходом росіян. Подалися в Буенос-Айрес. Дехто каже, що там ви розбагатіли,

¹ Заступник коменданта (нім.).

вклали золото, яке вивезли з собою з Німеччини, у наркоторгівлю. Хай там як, з тисяча дев'ятсот п'ятдесятого до п'ятдесят другого ви були в Мехіко. Далі...

— Хлопче, у тебе з головою не все гаразд. — Калічним від артриту пальцем дідуган покрутив біля безформного вуха. Але беззубий рот задріжав — від непевності й паніки.

— Що ви робили з тисяча дев'ятсот п'ятдесят другого до п'ятдесят восьмого, я не знаю. — Тод заусміхався ще ширше. — Про це ніхто не знає. Чи не розказують. Але якось ізраїльський агент помітив вас на Кубі, ви працювали портьє у великому готелі, перед самим приходом Кастро до влади. Коли повстанці захопили Гавану, вас втратили з виду. А тисяча дев'ятсот шістдесят п'ятого ви вигулькнули в Західному Берліні. Вас мало не зловили. — Останні слова Тод промовив разом: «малонезловили» — і стиснув пальці обох рук в один великий звивистий кулак. Погляд Дюссандера впав на ті міцні й доглянуті американські руки, руки, наче створені, щоб робити машинки для перегонів і модельки літаків та кораблики фірми «Аврора». Тод робив і те, і те. Рік тому вони з татом склали модель «Титаніка». На це пішло майже чотири місяці, і Тодів тато поставив корабель у себе в кабінеті.

— Не розумію, про що ти, — сказав Дюссандер.

Без штучних зубів у нього в роті наче каша була, і Тоду це говоріння не подобалося. Воно було... ну, якимсь неавтентичним. Полковник Клінк у «Героях Гогана»¹ — і той порівняно з Дюссандером балакав як щирий нацик. Але свого часу він, певно, був справжнім спецом. У статті про

¹ Американський комедійний серіал, де дія відбувається в німецькому таборі для військовополонених під час Другої світової війни. Демонструвався в 1965—1971 рр. Полковник Вільгельм Клінк — незграба-комендант табору, роль якого виконував Вернер Клемперер.

табори смерті, яку надрукували в журналі «Менз екшн», автор назвав його Кривавим Бісом Патина.

— Хлопче, забирайся звідси. Поки я не викликав поліцію.

— Ого. То, мабуть, краще викликайте вже, містере Дюссандер. Чи гер Дюссандер, якщо вам так більше до вподоби. — Він усе всміхався, демонструючи бездоганні зуби, що від самого початку життя зазнавали обробки фтором й майже стільки ж часу тричі на день купалися в зубній пасті «крест». — Після тисяча дев'ятсот шістдесят п'ятого вас ніхто не бачив... поки не побачив я, два місяці тому, в автобусі в центрі.

— Ти ненормальний.

— Хочете викликати поліцію, — з усмішкою вів далі Тод, — валяйте. Я почекаю на ґанку. Але якщо не хочете, то, може, впустите мене? Поговоримо.

Запала довга пауза — стариган вивчав поглядом усміненого хлопчиська. На деревах щебетали птахи. У сусідньому кварталі гула газонокосарка, а десь далі, на жвавіших вулицях, клаксони автомобілів сигналізували у своєму ритмі життя й комерції.

Попри все, Тод відчув укол сумніву. Він же не міг помилитися? Чи міг? Ану ж як він схибив у чомусь? Навряд. Але ж це не шкільна вправа, а реальне життя. Тож відчув полегшення (помірне полегшення, переконуватиме він себе надалі), коли Дюссандер сказав: «Можеш на кілька хвилин зайти, якщо хочеш. Але тільки тому, що я зичу тобі добра і не бажаю, щоб ти втрапив у халепу, розумієш?»

— Авжеж, містере Дюссандер. — Тод відчинив сітку й зайшов у коридор. Дюссандер зачинив за ним двері, відрізаючи від сонячного ранку.

Сперте повітря в будинку відгонило чимось хмільним. Там тхнуло так, як удома в Тода на ранок після вечірок,

які влаштовували його батьки, перед тим як мати встигала добре провітрити. Але цей запах був гіршим. У ньому жили постійно, він в'ївся в пори дому. То була суміш алкоголю, смаженої їжі, поту, старого одягу і якихось смердючих ліків — «вікс» чи «ментолатум»¹. У коридорі було темно, і Дюссандер стояв надто близько, втягнувши голову в комір халата, наче стерв'ятник, що вичікує, коли поранена звірина віддасть дух. Тієї миті, попри щетину й обвислу шкіру, Тод виразніше, ніж будь-коли на вулиці, побачив чоловіка, що колись носив чорну уніформу СС. І раптом відчув, як у живіт ковзає скальпель страху. «Помирного страху», — виправить він себе згодом.

— Я попереджаю: якщо зі мною щось станеться... — почав він, але домоворити не встиг, бо Дюссандер почовгав повз нього у вітальню, підошвами пантофель шух-шухаючи об підлогу. Він презирливо махнув на Тода рукою, і той відчув, як у горло й щоки шугає гаряча кров.

Тод рушив за ним, і вперше за весь час його усмішка трохи поблякла. Він не зовсім так собі все уявляв. Але ж вдалося. А решта повернеться в норму. Звісно, повернеться. Як завжди. І, переступаючи через поріг вітальні, Тод знову завсміхався.

Там на нього чекало ще одне розчарування — та ще й яке! — але до нього він мав би бути готовий. На стіні не висів олійний портрет Гітлера з пасмом волосся на очах і поглядом, що стежить за кожним твоїм рухом. Жодних тобі медалей у коробках, жодного церемоніального меча на стіні, ні «люгера» чи «вальтера ППК» на камінній полиці (та й самої камінної полиці не було). Авжеж, сказав собі Тод, він же не божевільний — викладати всі ці речі на видноті. Та все одно важко було викинути

¹ Мазі від кашлю.

з голови все, що ти бачив у кіно чи на телебаченні. Вітальня була звичайнісінька, така, як у будь-якого старого чоловіка, що живе сам на невеличку пенсію. Фальшивий камін, обкладений фальшивою цеглою. Над ним — годинник «вестклокс». На тумбочці — чорно-білий телевізор «моторола». Роги антени обгорнули в алюмінієву фольгу, щоб покращити якість сигналу. Підлогу вкривав сірий лисуватий килим. На журнальній стійці біля дивана стояли примірники «Нешнл джіографік», «Ридерз дайжест» та «Лос-Анджелес таймс». Замість Гітлера чи церемоніального меча на стіні висіло свідоцтво про громадянство в рамці, а ще фото жінки в дивацькому капелюшку. Пізніше Дюссандер скаже йому, що такі капелюшки у формі дзвіночка називаються клош, у двадцяті-тридцяті роки вони були популярні.

— Моя дружина, — сентиментально промовив Дюссандер. — Вона померла п'ятдесят п'ятого від хвороби легенів. Я тоді працював креслярем на заводі «Меншлер-Мотор» в Ессені. Мене її смерть дуже підкосила.

А Тод усе всміхався. Він перетнув кімнату, буцімто аби краще роздивитися жінку на фотографії. Та замість цього торкнувся пальцем абажура маленької настільної лампи.

— Не рухай! — хрипко викрикнув Дюссандер. Тод аж трохи відскочив.

— Супер, — щиросердо зізнався він. — Такий по-справжньому командний тон. Це ж в Ільзи Кох¹ були на лампах абажури, зроблені з людської шкіри? І це вона утнула ті фокуси з пробірками?

¹ Кох Ільза (1906—1967) — дружина Карла-Отто Коха, коменданта концетраційного табору Бухенвальд, а згодом Майданек. Відома під псевдонімом «Фрау Абажур». Дістала прізвисько Бухенвальдська відьма за жорстокі тортури над в'язнями концтабору.

— Не розумію, про що ти говориш, — відрізав Дюссандер. На телевізорі лежала пачка «кулз» без фільтра. Він простягнув її Тоду. — Сигарету? — розплившись у вкрай огидній посмішці, запропонував він.

— Ні. Від них буде рак легенів. Мій тато раніше курив, але покинув. Пішов у групу для тих, хто кидає курити.

— Он як? — Із кишені халата Дюссандер витяг сірника й з байдужим виглядом чиркнув ним об пластиковий кожух «мотороли». І, пахаючи димом, сказав: — Назви мені одну причину, чому я не повинен викликати поліцію і повідомляти їм про жахливі обвинувачення, які щойно почув. Одну причину. Говори швидше, хлопче. Телефон тут, у коридорі. Батько, я думаю, всипле тобі різок. Тиждень за вечерею на подушці сидітимеш.

— Мій батько — не прихильник різок. Тілесні покарання спричиняють більше проблем, ніж усувають. — Зненацька Тодові очі заблищали. — А когось із них ви шмагали? Із жінок? Ви знімали з них одяг і...

Глухо щось пробурчавши, Дюссандер рушив до телефону.

— Не раджу вам цього робити, — холодно мовив Тод.

Дюссандер розвернувся. І стриманим тоном, враження від якого лише трохи псувала відсутність штучних зубів, сказав:

— Хлопче, розкажую один раз і повторювати не буду. Мене звати Артур Денкер. Іншого імені та прізвища я зроду не мав. Я навіть не мусив його американізувати. Власне, Артуром назвав мене батько, тому що він був великим прихильником творів Артура Конан Дойла. Ніколи мене не звали ні Цу-Зандером, ні Гімmlером, ні Санта-Клаусом. Під час війни я був лейтенантом запасу. До партії нацистів ніколи не вступав. У боях за Берлін я воював три роки. Визнаю: наприкінці тридцятих років,

коли вперше одружився, я підтримував Гітлера. Він поклав край депресії й частково повернув нам гордість, яку ми втратили внаслідок огидного та несправедливого Версальського договору. Напевно, я підтримував його переважно тому, що в мене була робота й знову з'явився тютюн, і не треба було збирати бички по канавах, коли хотілося покурити. Наприкінці тридцятих я вважав його великою людиною. По-своєму, напевно, він таким і був. Але під кінець він збожеволів, за порадою астролога командував військами, яких на той час уже не існувало. Навіть дав Блонді, своїй вівчарці, отруту. Вчинок безумця. Та наприкінці вони всі були безумцями, співали «Пісню Горста Весселя»¹ й годували отрутою своїх дітей. Другого травня сорок п'ятого наш полк здався американцям. Пам'ятаю, як рядовий солдат, Гакермеер було його прізвище, почастував мене шоколадкою. Я розплакався. Причини воювати далі не було. Війна скінчилася ще в лютому. Мене інтернували в Ессен, дуже добре ставилися. Ми слухали Нюрнберзький процес по радіо, і коли Герінг скоїв самогубство, я виміняв чотирнадцять американських сигарет на півпляшки шнапсу й нажлуктився. Випустили мене в січні сорок шостого. До шістдесят третього я ставив колеса на машини на Ессенському автомобільному заводі, а потім вийшов на пенсію й емігрував у Сполучені штати. Приїхати сюди було метою всього мого життя. У шістдесят сьомому я здобув громадянство. Я американець. Я голосую. Жодного Буенос-Айреса. Жодного продажу наркотиків. Жодного Берліна. Жодної Куби. — Він вимовив «Куу-би». А тепер, якщо ти не підеш, я зателефоную куди слід.

¹ «Пісня Горста Весселя» — політична пісня, що з 1929 року була маршем СА, а згодом, у 1930—1945 рр. стала офіційним гімном Націонал-соціалістичної німецької робочої партії (НСДАП).

Він подивився на Тода, а що той не поворухнувся, то пішов по коридору й зняв телефонну слухавку. Але Тод так і стояв у вітальні біля столика з маленькою лампою.

Дюссандер почав набирати номер. Тод спостерігав за ним, і серце поволі набирало обертів, аж поки не забарабанило в груди. Після четвертої цифри Дюссандер озирнувся на нього. Його плечі опустилися. Він поклав слухавку.

— Хлопчик, — видихнув він. — Якийсь *хлопчик*.

Тод усміхнувся. Широко, проте доволі сором'язливо.
— Як ти дізнався?

— Один відсоток удачі й дев'яносто дев'ять — тяжкої праці. У мене є один друг, Гарольд Пеглер його звати, тільки всі його кличуть Фоксі. Він у нашій команді на другій базі грає. Так от, у його батька в гаражі купа журналів. Великі-великі стоси. Журналів про війну. Вони старі. Я пошукав нових, але продавець на ятці через дорогу від школи каже, що їх уже не випускають. Так от, там у тих журналах є фотографії, як фрїци — ну, німецькі солдати — і япошки мучать жінок. І статті про концентраційні табори. Мене від цих концентраційних таборів реально пре.

— Тебе... пре. — Дюссандер вибалушив на нього очі й потер рукою щоку. Прозвучало це так, наче він дуже тихо орудував наждачним папером.

— Пре. Ну розумієте, я фанатію. Я цікавлюся.

Той день у гаражі у Фоксі закарбувався в його пам'яті чітко, як будь-які інші значущі події в житті (а може, і ще чіткіше). Він пам'ятав, як у четвертому класі, перед Днем кар'єри¹, місіс Андерсон (усі в класі називали її Багзом² через

¹ День знайомства з різними професіями та навчальними закладами, де їх навчають.

² Багз Банні (букв. Кролик Багз) — герой мультфільмів і коміксів, вправний, безстрашний і трохи нахабний кролик.

великі передні зуби) розмовляла з ними про те, що сама називала «ЗНАЙТИ СВОЄ НАЙБІЛЬШЕ ЗАХОПЛЕННЯ».

— Це приходить миттєво, — пишномовно розпиналася перед ними Баґз Андерсон. — Ти бачиш щось уперше й одразу розумієш, що знайшов СВОЄ НАЙБІЛЬШЕ ЗАХОПЛЕННЯ. Наче ключ у замку повертається. Чи закохуєшся вперше в житті. Ось чому День кар'єри, діти, такий важливий. Він може стати днем, коли ви знайдете СВОЄ НАЙБІЛЬШЕ ЗАХОПЛЕННЯ. — І далі вона пішла п'ятякати їм про своє НАЙБІЛЬШЕ ЗАХОПЛЕННЯ. Виявилось, що це не вчителювання у четвертому класі, а колекціонування листівок дев'ятнадцятого століття.

Тод вирішив, що місіс Андерсон якусь туфту поре, але того дня в гаражі у Фоксі він згадав усі її слова й подумав, що, може, зрештою вона все-таки мала рацію.

Того дня віяли вітри Санта-Ана, і на сході запалали чагарники. Він пам'ятав, як пахло горілим, яким гарячим і мастким було повітря. Він пам'ятав «їжачок» на голові у Фоксі, і як спереду на нього налипли пластівці гелю для укладки «Бутч Вакс». Він запам'ятав усе.

— Я точно знаю, що десь тут є комікси, — сказав тоді Фоксі. У його матері був бодун, і вона вигнала їх з дому за те, що занадто галасували. — Кльові. Більша частина там вестерни, але є й «Турок, син каменя» і...

— А це що? — Тод показав на пухкі картонні коробки під сходами.

— А, та, фігня, — махнув рукою Фоксі. — Там про війну всяке справжнє. Нудота.

— А можна глянути?

— Звісно. А я поки коміксів пошукаю.

Але на той час, коли жирний Фоксі Пеглер їх знайшов, Тоду вже розхотілося читати комікси. Він загубився. І пропав.

Наче ключ у замку повертається. Чи закохуєшся вперше в житті.

Так воно й було. Він, звісно, знав щось про війну. Не про ту дурнувату, яка точиться нині і в якій із американців вибиває дух купка косооких у чорних піжамах, а про Другу світову. Він знав, що американські солдати носили круглі шоломи із сітками, а у фріців були ніби квадратні. Знав, що американці виграли більшу частину битв і що вже наприкінці німці винайшли ракети й гатили ними з Німеччини по Лондону. Навіть про концентраційні табори щось знав.

Та між усім цим і тим, що він знайшов у журналах під сходами в гаражі у Фоксі, була приблизно така різниця, як між тим, коли тобі розповідають про *мікроби* і коли ти їх сам *бачиш* у мікроскоп, живих і таких рухливих.

Там була Ільза Кох. Були крематорії з відчиненими дверима на забитих сажею завісах. Були офіцери в уніформах СС і ув'язнені в смугастих робах. Запах старих дешевих журналів змішувався із запахом пожежі в чагарниках, яка лютувала на схід від Санто-Донате, і він відчував, як похрускує старий папір під пучками пальців, і перегортав сторінки, перенісшись із гаража Фоксі кудись у середохрестя часу, силкуючись якось осягнути розумом думку про те, що *вони справді все це робили*, що *хтось справді таке робив* і що *хтось дозволяв їм таке робити*, і розболілася голова від змішаних огиди та хвилювання, і пекли вже натруджені очі, але він читав далі, і зі шпальти під зображенням навалених купую тіл у таборі, який називався Дахау, його вразила цифра:

6 000 000

І він подумав: «Та це хтось поприколювався, хтось дописав нуль чи два, бо це ж утричі більше людей, ніж у цілому

Лос-Анджелесі!» Але потім, в іншому журналі (на його обкладинці було зображено жінку, прикуту ланцюгом до стіни, а до неї наближався нацист в уніформі з коцюбою в руці й посмішкою на губах), він знову її побачив:

6 000 000

Голова розболілася ще дужче. У роті пересохло. Десь наче здаля він почув, як Фоксі каже, що йому треба йти вечеряти. Тод спитав у Фоксі, чи можна йому лишитися тут, у гаражі, і почитати, поки Фоксі їстиме. Фоксі глянув на нього трохи зачудовано, та потім знизав плечима й сказав: «Читай». І Тод читав, згорбившись над коробками старих журналів про справжню війну, поки не подзвонила його мати й не спитала, чи він взагалі збирається вертатися додому.

Наче ключ у замку повертається.

В усіх журналах писали: усе, що сталося, було кошмаром. Він читав журнали від початку до кінця, і коли розгортав останні сторінки, то після слів про кошмар бачив блоки з рекламою, і в цій рекламі продавали німецькі ножі, і ремені, і шоломи, а також «Чарівні пояси від грижі» й «Гарантовані відновлювачі волосся». У цих рекламах продавали німецькі прапори, прикрашені свастикою, і нацистські «люгери», і гру «Атака панцирників», а також пропонували навчатися заочно й забагатіти. Там казали, що це був кошмар, але з іншого боку — багато людей ставилися до нього цілком спокійно.

Наче закохуєшся.

О так, той день він дуже добре запам'ятав. Усі дрібні деталі — пожовклий настінний календар на померлий рік на задній стіні, пляма мастила на цементній підлозі, оранжева мотузка, якою були перевиті журнали. Він пам'ятав,

як головний біль ставав трошки сильнішим щоразу, коли він думав про цю неймовірну цифру:

6 000 000

Пам'ятав, як думав: «Я хочу знати про все, що сталося в тих таборах. Усе. А ще хочу знати, що правдивіше — слова чи реклама, яку поряд із ними тулять».

Заштовхуючи нарешті коробки назад під сходи, він згадав Баґз Андерсон і подумав: «А вона правду казала. Я знайшов своє НАЙБІЛЬШЕ ЗАХОПЛЕННЯ».

Дюссандер довго дивився на Тода. Потім перетнув вітальню й важко опустився в крісло-гойдалку. І знову подивився на Тода, бо ніяк не міг розгадати трохи замріяний і дещо ностальгійний вираз на його обличчі.

— Ага. Зацікавився я завдяки журналам, але швидко збагнув, що там багато, ну, триндять. Тому пішов у бібліотеку й став копати далі. Деяка інформація там була ще крутіша. Спочатку дебела бібліотекарка не дозволяла мені дивитися, бо ті книжки стояли в дорослій секції, але я сказав їй, що мені для школи треба. Для школи тобі дозволяють брати все, що заманеться. Але батьку вона все одно подзвонила. — Тод презирливо підкотив очі. — Думала, що тато типу не в курсі, що я роблю, прикиньте.

— А він був у курсі?

— А то. Мій тато вважає, що діти якомога швидше повинні дізнатися, що таке життя, не тільки про його хороше, а й про погані сторони. Тоді вони будуть до нього готові. Він каже, що життя — це тигр, якого ти маєш ухопити за хвоста, і якщо ти не знатимеш природи цієї тварюки, вона зжере тебе живцем.

— Мммм, — протягнув Дюссандер.

— Мама теж так вважає.

— Ммммм. — Здавалося, Дюссандер сторопів і не до кінця розумів, де він зараз.

— Але то таке, — сказав Тод. — Бібліотечне читво виявилось дуже добрим. Там було десь під сотню книжок про концтабори нацистів, і це тільки тут, у бібліотеці Санта-Донате. Про таке, мабуть, купа людей читати любить. Картинок там було не так багато, як у журналах тата Фоксі, але багато було й гидючого. Стільці зі шпичаками, що стирчали з сидінь. Як видирали обценьками золоті зуби. Отруйний газ, що йшов із душів. — Тод похитав головою. — Ви, хлопці, перестаралися, ви про це знаєте? Сильно перестаралися.

— Гидючого, — з притиском повторив Дюссандер.

— Я писав реферат про це. І знаєте, яку оцінку дістав? «А з плюсом». Звісно, довелося бути обережним. Про таке можна тільки певним чином писати. Обережненько.

— Невже? — Рукою, що помітно тремтіла, Дюссандер витяг ще одну цигарку.

— О так. Усі ті бібліотечні книжки, вони якось особливо написані. Наче хлопців, які їх писали, те, про що вони писали, змусило добряче проригатися. — Тод насупив чоло, борюкаючись із думкою, намагаючись видобути її з голови. Ускладнювало завдання те, що в його словниковому запасі ще не було слова «тон» у стосунку до письма. — Усі вони писали так, наче їм через це довго не спалося. Тепер нам треба дуже добре пильнувати, щоб такого не повторилося. Я зробив свою роботу такою, і, напевно, учителька поставила мені найвищу оцінку тільки за те, що я не виблював свій обід, коли читав джерела. — І на цьому Тод знову переможно всміхнувся.

Дюссандер глибоко затягнувся «кулзом» без фільтра. Губа в нього злегка тремтіла. Видихаючи дим крізь ніздрі, він зайшовся вологим, старечим кашлем.

— Досі не можу повірити в те, що відбувається ця розмова. — Він нахилився вперед і впритул подивився на Тода. — Хлопче, тобі відоме слово «екзистенціалізм»?

Тод пропустив запитання повз вуха.

— А ви були знайомі з Ільзою Кох?

— З Ільзою Кох? — І майже нечутно Дюссандер промовив: — Так. Я знав її.

— Вона була гарною? — пожадливо спитав Тод. — Ну, тобто... — Його руки описали в повітрі пісковий годинник.

— Але ж ти бачив її фотографію? — спитав Дюссандер. — Такий ревнитель, як ти, не міг не бачити.

— Рев... що?

— Ревнитель. Той, кого пре. Хто... фанатіє від чогось.

— Так? Круто. — Тодова усмішка, що була вже на мить поблякла, знову тріумфально засяяла. — Авжеж, я бачив її фотографії. Але ви ж знаєте, які вони, у тих книжках. — Він говорив так, наче всі ті книжки в Дюссандера були. — Чорно-білі, розпливчасті... просто відбитки. Ніхто з цих людей не знав, що їх знімають для... ну, *історії*. То як, вона була лялечкою?

— Вона була жирна, коротконога й уся в прищах, — коротко відповів Дюссандер. І розчавив напіввикурений недопалок у металевому тарелі для пирогів, повному схололих недопалків.

— А. Капець. — Тод спохмурнів.

— Просто пощастило, — задумливо промовив Дюссандер, свердячи Тода поглядом. — Ти побачив моє фото в журналах про війну й випадково опинився поряд зі мною в автобусі. От же ж. — І він стукнув кулаком по бильцю м'якого крісла, проте не вкладаючи в удар усієї сили.

— Ні, сер, містере Дюссандер. Не все так просто. Тут набагато більше, ніж пощастило. *Набагато*, — наполегливо повторив Тод, нахилиючись уперед.

— Справді? Невже? — Кущуваті брови поповзли вгору, сигналізуючи про ввічливу недовіру.

— Звісно. Тобто вашим фотографіям у моєму альбомі щонайменше тридцять років. Тепер же тисяча дев'ятсот сімдесят четвертий.

— Ти ведеш... альбом?

— О так, сер! Він дуже класний. У ньому сотні вирізок. Колись покажу. Ви ошалієте.

Гримаса відрази спотворила обличчя Дюссандера, але він промовчав.

— Перші кілька разів, коли я вас бачив, то ще дуже сильно вагався. А тоді одного дня ви сіли в автобус, коли дощило, і на вас був той блискучий чорний дощовик...

— Он як, — видихнув Дюссандер.

— А то. В одному з журналів у гаражі Фоксі була ваша фотографія у приблизно такому плащі. А ще ваше фото в бібліотечній книжці, на якому ви були в шинелі СС. І коли я вас побачив того дня, то просто сказав собі: «Сто пудів. Це Курт Дюссандер». — Тому я став вас пасти...

— *Що робити?*

— Пасти. Ходити за вами тінню. Я мрію стати приватним детективом, як Сем Спейд у книжках чи Маннікс по телеку. Але я був суперобережним. Не хотів, щоб ви просікли. Хочете глянути на декілька фоток?

Із задньої кишені штанів Тод витяг складений удвічі манільський конверт. Від поту клапан заклеївся. Він обережно його відліпив. Очі в нього сяяли, наче в хлопчика, який думає про свій день народження, чи про Різдво, чи про феєрверки, які він запускатиме Четвертого липня.

— *Ти мене фотографував?*

— О, ну звісно. У мене є маленький фотик. «Кодак». Він тонкий, плоский і вміщається в долоню. Коли при звичаїшся, можеш знімати суб'єкта, просто тримаючи камеру

в руці й розсуваючи пальці, щоб видно було тільки об'єктив. А кнопку натискаєш великим пальцем. — Тод сором'язливо розсміявся. — Я насобачився. Спочатку багато своїх пальців нафотографував. Але навчився. Людина, як захоче, що завгодно може зробити, ви про це знали? Банально, але правда.

Курт Дюссандер зробився блідим і хворим на вигляд. Він наче зіщулився у своєму халаті.

— Хлопче, ти носив ці знімки у фотолабораторію?

— Що? — Тод подивився на нього шоковано й приголомшено, та одразу ж по тому презирливо скривився. — Ні! Ви мене за дурного маєте? У мого тата є своя фотолабораторія. Я знімки з дев'яти років проявляю.

Дюссандер нічого не сказав, але трохи розслабився, і щоки знову трохи порожевіли.

Тод простягнув йому кілька глянсових відбитків. Нерівні краї підтверджували, що проявили їх у домашніх умовах. Мовчазний і похмурий, Дюссандер їх переглянув. Ось він сидить із випростаною спиною у вікні автобуса, що їде в центр, із примірником «Століття», останнього роману Джеймса Міченера¹ в руках. Ось він на автобусній зупинці на Девон-авеню, з парасолькою під пахвою, голова закинута назад під таким кутом, що мимоволі згадується імператорська велич Де Голля. Ось він стоїть у черзі під маркізою кінотеатру «Маджестік», випростаний і мовчазний, вирізняючись своїм зростом і царською поставою на тлі підлітків, що спираються на стіну, і домогосподарок із порожніми обличчями та волоссям, накрученим на бігуді. І нарешті, ось він зазирає у власну поштову скриньку.

¹ Міченер Джеймс Елберт (1907—1997) — американський письменник, автор понад 40 творів, здебільшого історичних саг.

— Тоді я боявся, що ви мене побачите, — сказав Тод. — То був зважений ризик. Я стояв навпроти, через дорогу. Господи. Шкода, що я не можу собі дозволити «мінолту» з телеоб'єктивом. Коли-небудь... — В очах у Тода з'явився замріяний вираз.

— Не сумніваюся, що в тебе наготові була вигадана історія, про всяк випадок.

— Я б у вас запитав, чи не бачили ви мого собаку. Отже, я проявив фотки й порівняв їх з оцими.

Він простягнув Дюссандеру ксерокопії фотографій. Усі ці знімки той бачив раніше, й багато разів. На першому він був у своєму кабінеті в таборі Патин. Знімок обрізали так, що на ньому не було нічого, крім нього та нацистського прапора на підставці біля столу. Другий було зроблено в день його вступу на військову службу. На останньому він тиснув руку Генриху Глюксу, який звітував перед самим лише Гімлером.

— Я вже тоді був цілком певен, але не міг роздивитися, чи є у вас заяча губа, через ті ваші трикляті вуса. Але я мусив пересвідчитися, тому роздобув оце.

З конверта він витяг останній аркуш. Помітно було, що його згортали безліч разів. У згини в'ївся бруд. Кутики були пошарпані, нерівні — такими папери стають, коли багато часу проводять у кишенях хлопчиків, яким завжди є що робити й куди податися. То була копія ізраїльського оголошення про розшук Курта Дюссандера. Тримавши її в руках, Дюссандер мимоволі на мить замислився про мертвих, що не знають спокою і відмовляються лежати у своїх могилах.

— Я зняв ваші відбитки пальців, — з усмішкою повідомив Тод. — А потім порівняв із тими, що на орієнтуванні.

Дюссандер вирячився на нього, а потім вилаявся німецьким словом, яке означало «лайно».

— Як ти посмів?!

— Та отак. На минуле Різдво мама з татом подарували мені набір для зняття відбитків пальців. Справжній, не іграшковий. У ньому є порошок і три пензлики для трьох різних поверхонь, а ще спеціальний папір, щоб знімати відбитки. Мої предки знають, що я, коли виросту, хочу стати приватним детективом. Звісно, вони думають, що я цю дурню переросту. — Цю ідею Тод заперечив байдужим знизуванням плечима. — У книжці розказували все про пальцеві візерунки, папілярні лінії та особливі точки. Вони називаються *мінунціями*. Щоб відбитки прийняли як доказ у суді, треба мати вісім мінунцій.

Але ближче до діла. Одного дня, коли ви були в кіно, я прийшов сюди, посипав порошком вашу поштову скриньку й дверну ручку та зняв усі можливі відбитки. Розумно зробив, правда?

Дюссандер мовчав. Він вчепився в бильця крісла, і беззубий запалий рот тремтів. Тоду це не сподобалося. Складалося враження, що дідуган от-от розплачеться. Що було б сміховинним. Кривавий Біс Пати́на у сльозах? З таким самим успіхом можна чекати, що «Шевроле» збанкрутує чи що «Макдональдс» відмовиться від бургерів і почне натомість продавати ікру та трюфелі.

— Я одержав два комплекти відбитків, — вів далі Тод. — Один із них зовсім не відповідав тим, що були в оголошенні про розшук. Я зрозумів, що вони належать листоноші. А решта були ваші. Я знайшов більше за вісім мінунцій. Я знайшов чотирнадцять. — Він розплився в усмішці. — Отак я це й повернув.

— Ти малий гівнюк, — прошипів Дюссандер, і на мить його очі небезпечно спалахнули. Тод відчув, як його пробірає незначний страх, як тоді в коридорі. Та потім Дюссандер знову згорбився в кріслі.

— Кому ти розказував?

— Нікому.

— Навіть своєму другові? Цьому Коні Пеглеру?

— Фоксі. Фоксі Пеглеру. Не, він базікало. Я нікому не казав. У світі немає жодної людини, якій би я аж так довіряв.

— Чого ти хочеш? Грошей? У мене їх, на жаль, нема. У Південній Африці були, хоча нічого такого романтичного й небезпечного, як наркаторгівля. У Бразилії, Парагваї та Санта-Домінго є — *було* — щось на зразок «товариства випускників». Біженці війни. Я ввійшов у їхнє коло й заробив статок на мінералах та руді — олово, мідь, боксит. А потім усе змінилося. Націоналізм, антиамериканізм. Я міг би виїхати на цих змінах, та люди Візенталя¹ натрапили на мій слід. Невдача йде за невдачею назирці, як пси за сучкою у тічці. Двічі мене мало не схопили. Одного разу я почув розмову жидівських виродків у сусідній кімнаті. Вони повісили Айхмана², — прошепотів він. Рука піднялася до шиї, а очі стали круглими, як у дитини, що слухає моторошний уривок страшної казки — «Ганзель і Гретель», наприклад, чи «Синя Борода». — Він був уже старий, нікому не загрожував. У політику не ліз. І все одно його повісили.

Тод кивнув.

— Зрештою я пішов до єдиних людей, які могли мені допомогти. Вони помагали іншим, а я більше не міг чекати.

¹ Візенталь Симон (1908—2005) — австрійський письменник. Єврей, що пережив Голокост і після Другої світової війни прославився як мисливець за нацистами.

² Айхман Адольф (1906—1962) — німецький офіцер, працівник гестапо, що безпосередньо відповідав за масове знищення євреїв. Був повішений в Ізраїлі за вироком суду.

— Ви звернулися в ОДЕССУ¹? — з надією спитав Тод.

— До сицилійців, — сухо відказав Дюссандер, і Тод знову скис. — Усе було домовлено. Фальшиві документи, фальшиве минуле. Хлопче, випити хочеш?

— Так. У вас є «кола»?

— «Коли» нема. — Він вимовив «кол».

— А молоко?

— Молоко. — Дюссандер пішов крізь арку в кухню. Ожила, задзижчавши, лампа денного світла. — Тепер я живу на дивіденди від акцій, — долинув у вітальню його голос. — Акції, які я придбав після війни вже під чужим ім'ям. Через один банк у штаті Мен, якщо тобі цікаво. Банкір, який їх для мене купив, через рік після купівлі сів у в'язницю за вбивство дружини... життя — дивна річ, хлопчику, *nein*?

Відчинилися й зачинилися дверцята холодильника.

— Сицилійські шакали не знали про ті акції, — сказав він. — Сьогодні вони є всюди, але в ті часи на півночі їх можна було надібати хіба що в Бостоні. Якби знали, то були б й акції забрали. Обдерли б мене, як липку, і відправили в Америку конати від голоду на допомогу з безробіття й продуктові талони.

Тод почув, як відчиняються дверцята комода і в склянку ллється рідина.

— Трохи «Дженерал моторз», трохи «Американ телефоун енд телеграф», сто п'ятдесят акцій «Ревіон». Усе це вибрав банкір. Дюфрейн його звали — я запам'ятав це прізвище, бо воно трохи суголосне з моїм. Та тільки

¹ ОДЕССА — від нім. «Organisation der Ehemaligen SS-Angehörigen», тобто «Організація колишніх членів СС», гадана міжнародна нацистська мережа, заснована ближче до кінця Другої світової війни групою офіцерів СС. Метою організації було встановити таємні маршрути втечі, які б дозволили членам СС уникнути суду за воєнні злочини та втекти в Латинську Америку чи на Близький Схід.

дружину свою вбив — тут він був не такий мудрий, як у виборі перспективних акцій. Злочин, скоєний у стані афекту, хлопчику. Це зайвий раз доводить, що всі чоловіки — віслюки, які вміють читати.

Під шелестіння своїх пантофель він повернувся в кімнату. У руках він тримав дві зелені склянки, схожі на ті, що їх роздають задурно на відкриттях бензозаправок. Наливаєш повний бак — отримуєш на дурняк. Різким рухом Дюссандер тицьнув склянку Тоду.

— Перші п'ять років я непогано жив на доходи від акцій, які організував мені цей Дюфрейн. Та потім продав свої акції «Даймонд метч», щоб купити цей будинок і маленький котедж неподалік від Біг-Сур¹. А потім інфляція. Рецесія. Я продав котедж, одну за одною збув акції, і вони дали фантастичні прибутки. Дуже шкодую тепер, що не прикупив більше. Але ж я думав, що добре захищений з інших боків. Акції були, як ви, американці, кажете, «авантюрою»... — Він цикнув беззубим ротом і клацнув пальцями.

Тоду стало нудно. Він прийшов сюди не для того, щоб слухати скигління Дюссандера про гроші чи шамотіння про акції. Шантажувати Дюссандера йому ніколи на думку не спадало. Гроші? Що він з ними робитиме? Йому давали кишенькові, він розвозив газети. Якби на тижні його фінансові потреби вирости й перевищили цю загальну суму, то завжди можна знайти людину, якій треба постригти газон.

Тод підніс молоко до губів, та потім завагався. І знову засяяла його усмішка... а в ній був захват. Він простягнув дармову склянку з бензозаправки Дюссандеру.

¹ Малонаселений район узбережжя центральної Каліфорнії, завдяки мальовничим краєвидам популярна місцина серед туристів.

— Спочатку *ви*, — сказав хитро.

Дюссандер мовчки на нього витріщився, не розуміючи, а потім підкотив налиті кров'ю очі.

— *Gruss Gott!* — Він узяв склянку, надпив двічі й віддав назад. — Не хапаю повітря. Не роздираю нігтями горло. Ніякого запаху гіркою мигдалю. Хлопче, це молоко. *Молоко*. З фермі «Деарилі». На картонній коробці усміхнена корова.

Якусь мить Тод сторожко на нього дивився, потім відпив маленький ковточок. Так, на *смак* молоко, точно, але пити вже чомусь розхотілося. Він поставив склянку. Дюссандер знизав плечима, узяв свій власний (у ньому плюскотіла чимала порція віскі) і зробив великий ковток. Поцмакав губами.

— Шнапс? — поцікавився Тод.

— Бурбон. «Прадавня доба». Дуже хороший. І дешевий. Тод побарабанив пальцями по швах джинсів.

— Отже, — сказав Дюссандер, — якщо ти вирішив влізти у власну «авантюру», то маєш знати, що вибрав для цього акції, які нічого не варті.

— Га?

— Шантаж, — пояснив Дюссандер. — Хіба не так це називають у «Манніксі», і «Гаваях: п'ять-нуль», і «Барнабі Джонсі»? Здирництво. Якщо в цьому...

Але Тод нестримно розсміявся — від душі залився хлоп'ячим сміхом. Похитав головою, спробував щось сказати, не зміг і далі сміявся.

— Ні. — Зненацька Дюссандер посірів і перелякався ще більше, ніж раніше, коли вони з Тодом почали бесіду. Він знову зробив великий ковток своєї випивки, скривився,

¹ Тут: О Господи! (*нім.*)

² Телевізійні серіали.

і його пересмикнуло. — Я бачу, що це не... принаймні не вимагання грошей. Але, хоч ти й смієшся, я відчуваю, що здирицтво буде інакшим. У чому річ? Навіщо ти прийшов і турбуєш стару людину? Нехай, як ти кажеш, колись я й був нацистом. Навіть у гестапо працював. Але тепер я старий і німецький, і щоб мій кишечник трохи поворухнувся, мені доводиться ставити свічку. То чого тобі треба?

Тод знову посерйознішав. І подивився на Дюссандера зі щирим чарівливим подивом.

— Мені? Я хочу послухати про все це. Просто послухати. Це все, чого я хочу. Правда.

— Послухати про все це? — луною відгукнувся Дюссандер. Вигляд у нього був цілковито спантеличений.

Тод нахилився вперед і сперся засмаглими ліктями на обтислі синіми джинсами коліна.

— Так. Про розстрільні команди. Газові камери. Печі. Про тих, хто мусив копати собі могили, а потім ставати на край, щоб тіло впало вниз. Про... — Кінчиком язика він змочив губи. — Про огляди. Експерименти. Про все. Усі гидючі подробиці.

Дюссандер дивився на нього широко розплющеними очима, і в його погляді прозирала здивована відстороненість — так ветеринар дивиться на кицьку, яка привела кілька двоголових котенят поспіль.

— Ти монстр, — тихо мовив він.

Тод зневажливо пирхнув.

— Якщо вірити книжкам, які я читав для реферату, то монстр у нас — ви, містере Дюссандер, а не я. Це ви спроваджували їх у печі, не я. Дві тисячі на день в Патині до вашого приходу, по три тисячі після, три з половиною тисячі до того, як прийшли росіяни й поклали цьому край. Гімлер назвав вас експертом з ефективності й нагородив медаллю. І тепер ви звете мене монстром. От капець.

— Усе це гидка американська брехня, — уражено відказав Дюссандер. І гепнув склянкою об стіл, розляпавши бурбон на його поверхню і на руки. — Не я це все затіяв, і вирішувати було не мені. Мені давали накази та директиви, і я їх виконував.

Тод усміхнувся ще ширше — тепер уже самовдоволено.

— О, я знаю, як американці все перекрутили, — пробурмотів Дюссандер. — Але порівняно з вашими політиками наш доктор Геббельс — дитина, що бавиться в садочку, роздивляючись картинки в книжках. Вони говорять про моральність, а самі спляють малих дітей і старих жінок напалмом. Тих, хто ухиляється від призову, називають боягузами та пацифістами. За відмову виконувати наказ або саджають, або батогами виганяють із країни. Тих, хто виходить на демонстрації проти нещасливої пригоди цієї країни в Азії, б'ють кийками на вулицях. Американських військовослужбовців, які вбивають невинних, нагороджують президенти, урочисто вітають парадми й прапорами вдома після того, як вони кололи багнетом діточок і палили шпиталі. Безплатні вечери їм, ключі від міста, квитки на футбольні ігри професійних команд. — Він відсалютував склянкою в бік Тода. — Як воєнних злочинців за те, що виконували накази й директиви судять лише тих, хто програв. — Він випив і зайшовся кашлем, від чого його щоки знову порожевіли.

Під час цієї промови Тод неспокійно совався на стільці, як це робив завжди, коли батьки обговорювали вечірній випуск новин. «Старий добрий Волтер Клондайк» — називав його тато. На політичні погляди Дюссандера йому було так само начхати, як і на акції Дюссандера. У його уявленні люди вигадали політику, щоб прикривати нею інші штуки. Як, наприклад, коли він торік хотів помацати, що там під сукнею в Шарон Екерман. Шарон

казала, що це погано, так робити не можна, хоча тон її голосу свідчив про зовсім протилежне — її ця ідея зацікавила. Тому він навішав їй, що хоче стати лікарем, коли виросте, і тоді вона йому дозволила. Це й була політика. Він хотів почути про німецьких лікарів, які намагалися спарувати жінок із собаками, саджали близнюків у холодильник, щоб дізнатися, помруть вони одночасно чи хтось протягне довше, а ще про електрошокову терапію, й операції без анестезії, і німецьких солдатів, які гвалтували стільки жінок, скільки хотіли. Усе інше було просто нудною дурнею, якою прикрили все гидюче після того, як хтось прийшов і поклав усьому край.

— Якби я не виконував наказів, мене б убили. — Дюссандер важко дихав, його торс розгойдувався в кріслі вперед-назад, і рипіли пружини. Навколо нього висіла хмарка перегару. — Завжди був російський фронт, *nicht wahr!* Наші лідери були божевільні, безперечно, але хіба з божевільними сперечаються? Особливо коли найбожевільнішому з них таланило, як самому Сатані? Він дивом уник блискучої спроби прикінчити його. Тих, хто це замислив, задушили струною від піаніно. Душили повільно. А їхню передсмертну агонію зняли на плівку, щоб була наука еліті...

— Ага! Круто! — поривчасто викрикнув Тод. — А ви те кіно бачили?

— Так. Я бачив. Ми всі бачили, що стається з тими, хто не хоче чи не може бігти поперед вітру й чекати кінця бурі. Те, що ми тоді робили, було правильно. Для того часу й місця то було правильно. Я б знову зробив те саме. Але...

Його погляд упав на склянку. Порожню.

— ...але я не хочу про це говорити, навіть думати не хочу. Те, що ми робили, диктувалося лише намаганням

¹ Чи не так? (нім.).

вижити. А у виживанні нема нічого привабливого. Мені снилися сні... — Із коробки на телевізорі він повільно витяг цигарку. — Так. Роками снилися. Чорнота, а в ній звуки. Двигуни тракторів. Бульдозерів. Приклади рушниць, що б'ються в замерзлу землю чи людські черепи. Свистки, сирени, постріли з пістолетів, пронизливі крики. Двері вагонів для худоби, що гуркочуть, відчиняючись, у холодні зимові пообіддя.

А потім у моїх снах усі звуки припинялися — і в темряві розплющувалися очі, блискучі, мов очі тварин у тропічному лісі. Багато років я жив на краю джунглів, і, мабуть, тому в цих снах відчував запах джунглів. Прокидався я весь мокрий від поту, серце калаталося в грудях, кулак затуляв рота, щоб заглушити крики. І я думав: «Сон — це насправді». Бразилія, Парагвай, Куба... вони — це сон. У реальності я досі в Патині. Сьогодні росіяни вже ближче, ніж учора. Дехто з них пригадує, як у сорок третьому вони змушені були їсти заморожені трупи німців, щоб вижити. А тепер вони прагнуть напитися гарячої німецької крові. Подейкували, хлопче, що деякі так і зробили, коли прийшли в Німеччину: перетяли горло кільком полоненим й пили їхню кров із черевиків. Я прокидався й думав: «Робота повинна тривати, хоча б для того, аби зникли докази того, що ми тут робили, чи щоб світ, який не хоче в це вірити, не мусив би вірити». Я думав: «Робота повинна тривати, якщо ми хочемо вижити».

Тод слухав дуже уважно і з великою цікавістю, хоч раніше й був неуважний. Усе, що той розповідав, було чудово, але він не сумнівався, що наступні дні подарують щось іще цікавіше. Дюссандера потрібно лише трохи підштовхнути. Чорт, пощастило ж йому. Багато хто в його віці вже впадає в маразм.

Дюссандер глибоко затягнувся цигаркою.

— Згодом, коли сні припинилися, бували дні, коли мені ввижалось, ніби я бачу когось із Патина. Не наглядачів чи колег-офіцерів. Завжди тільки в'язнів. Пригадую один день у ФРН, десять років тому. На автобані сталась аварія. Транспорт зупинився на всіх смугах. Я сидів у своєму «морисі»¹, слухав радіо, чекав, коли всі поїдуть. Глянув праворуч. У сусідній смузі стояв старезний «Фіат сімка», і чоловік за кермом дивився на мене. Років п'ятдесят, хворий вигляд. На щоці в нього красувався шрам, волосся було сиве, коротке, погано підстрижене. Я відвів погляд. Минали хвилини, але транспорт і не думав рухатись. Я крадькома поглядав на чоловіка в «сімці». І щоразу бачив, що він дивиться на мене. Обличчя непорушне, мов смерть, очі глибоко запалі. Раптом мене охопила впевненість у тому, що він був у Патині. Був там і впізнав мене.

Дюссандер провів рукою по очах.

— Тоді зима була. Чоловік був у пальті. Але якби я вийшов із машини, підійшов до нього, змусив зняти пальто й закасав рукав сорочки, то на руці побачив би номер — я в цьому нітрохи не сумнівався. Урешті-решт машини в заторі знову рушили. Я від'їхав од «сімки». Якби ми так простояли ще десять хвилин, я б, напевно, не витримав, вийшов із машини й витяг старого з-за керма. Я б його віддубасив, навіть якби не знайшов того номера. Віддубасив би за те, що так на мене зиркав. Невдовзі по тому я виїхав із Німеччини назавше.

— Пощастило, — зауважив Тод.

Дюссандер тільки плечима знизав.

— Усюди було однаково. У Гавані, Мехіко, Римі. Знаєш, я три роки в Римі прожив. Бачив, як на мене в кафе по-

¹ «Morris Garage» (MG) — британська торговельна марка спортивних автомобілів.

верх капучино дивиться якийсь чоловік... жінка у вестибюлі, яку, здавалося, більше цікавив я, ніж журнал... офіціант у ресторані, що кидав на мене погляди, обслуговуючи інших відвідувачів. Я був свято переконаний, що ці люди вивчають мене, і тієї ночі мені снився той сон — звуки, джунглі, очі.

Та коли я переїхав в Америку, то викинув усе з голови. Я ходив у кіно. Раз на тиждень вибирався кудись поїсти, в один із тих фаст-фудів, де так чисто, затишно і світло від ламп денного світла. Тут, у будинку, я складав пазли, читав романи — погані здебільшого, — дивився телевізор. Вечорами заливався алкоголем, поки не відчував, що спати хочеться. І сни мене полишили. А коли я бачу, що на мене зиркають у супермаркеті, бібліотеці чи тютюновій крамничці, то вирішую, що схожий на їхнього дідуся... чи старого вчителя... чи сусіда з містечка, яке вони покинули багато років тому. — Дивлячись на Тода, він похитав головою. — Те, що сталося в Патині, відбувалося з іншим чоловіком. Не зі мною.

— Чудово! — вигукнув Тод. — Я хочу про все це почути.

Дюссандер міцно стулив повіки, а потім повільно розплющив очі.

— Ти не розумієш. Я не хочу про це говорити.

— Але говоритимете. Бо інакше я всім розкажу, хто ви такий.

Із посірілим обличчям Дюссандер втупився в нього.

— Я так і знав, — сказав він. — Рано чи пізно почнеться вимагання.

— Сьогодні я хочу почути про газові камери, — сказав Тод. — Як ви підсмажували євреїв. — Сліпуча усмішка, широка, осяйна. — Але, перш ніж почнете, вставте зуби. Із ними ви маєте кращий вигляд, однозначно.

Дюссандер зробив усе так, як сказав йому Тод. Він розповідав про газові камери й печі, аж поки Тоду не настала пора йти додому обідати. І щоразу, коли він намагався перевести розмову на якісь загальні речі, Тод рішучо насуплювався й запитував щось, уточнюючи, щоб повернути його в колію. Дюссандер багато пив, поки говорив. І не усміхався.

Зате усміхався Тод. Його усмішок вистачало на двох.

2

Серпень 1974-го.

Вони сиділи на задньому ганку будинку Дюссандера під безхмарним усміхненим небом. Тод вбрався в джинси, кеди та футболку Малої ліги. На Дюссандері була мішкувата сіра сорочка й безформні штани кольору хакі з підтяжками. «Бомжацькі штани», — з прихованою відразою подумав Тод. Вигляд у них був такий, наче їх витягли з коробки на задньому подвір'ї складу Армії спасіння, що в центрі міста. Терміново треба було щось робити з тим, як Дюссандер вдягався вдома. Це трохи псувало Тоду кайф.

Вони їли «біг-маки» — Тод привіз у кошику на велосипеді, швидко крутячи педалі, щоб бургери не охололи. Тод цмулив «колу» через пластикову соломинку. Дюссандер запивав бурбоном зі склянки.

Старечий голос підіймався й опадав, шелесткий, нерішучий, іноді майже зовсім нечутний. Збляклі блакитні очі, помережані звичними червоними прожилками, постійно бігали. Сторонній спостерігач подумав би, що це дід розмовляє з онуком, й останній, імовірно, проходить якийсь ритуал посвячення, бо дід передає йому досвід поколінь.

— Ось і все, що я пам'ятаю, — невдовзі закінчив Дюссандер і відкусив великий шматок сендвіча. Таємний соус «Макдональдсу» цівкою потік по його підборіддю.

— Ви можете згадати більше, — тихо сказав Тод.

Дюссандер зробив великий ковток зі склянки.

— Роби виготовляли з паперу, — зрештою мало не прогарчав він. — Коли один ув'язнений вмирав, робу передавали далі, якщо вона ще була придатна до носіння. Іноді в одній тонкій, як папір, робі ходило до сорока в'язнів. Мене дуже хвалили за ощадливість.

— Хто хвалив? Глюкс?

— Гімлер.

— Але ж у Патині була фабрика одягу. Ви минулого тижня мені розказували. Чому не можна було шити роби там? Їх би самі в'язні виготовляли.

— Завданням фабрики в Патині було шити однострої для німецьких солдатів. Що ж до нас... — На мить голос Дюссандера затремтів, та потім він примусив себе говорити далі: — Наш заклад не був виправним, — закінчив він.

Тод усміхнувся до вух.

— На сьогодні вистачить? Будь ласка. У мене вже горло болить.

— То не курить так багато, — з усмішкою порадив Тод. — Розкажіть ще щось про форми.

— Які? В'язнів чи СС? — приречено спитав Дюссандер.

— І ті, і ті, — усміхнувся Тод.

3

Вересень 1974-го.

Тод був удома, у кухні, готував собі сендвіч з арахісовим маслом і желе. До кухні, зони на підвищенні, що

виблискувала хромом і «формікою»¹, вели півдюжини східців з червоного дерева. Весь час, відколи Тод повернувся додому зі школи, у кабінеті рівно вистукувала електрична друкарська машинка матері. Мати друкувала магістерський диплом для випускника. Випускник мав коротке волосся, товсті окуляри на носі й, на Тодову скромну думку, скидався на прибульця з космосу. У дипломній роботі йшлося про наслідки діяльності плодових мушок у долині Салінас після Другої світової війни чи якесь подібне мудре лайно. Та тепер машинка змовкла, і мати вийшла з кабінету.

— Тодє, дитинко, — привіталася вона.

— Моніко, дитинко, — гукнув він у відповідь, доволі приязно.

«А моя мати нічогенька ціпа, як на свої тридцять шість», — подумав Тод. Біляве волосся з попелястими пасмами, висока, фігуриста. На ній були темно-червоні шорти й блузка з органзи теплого кольору віскі — блузку вона недбало підперезала під грудьми, виставляючи на показ свої пласкі груди. Із волосся, недбало заколотого на потилиці бірюзовою заколкою, стирчав патичок витирачки для друкарських помилок.

— Як там школа? — спитала мати, підіймаючись східцями в кухню. Вона побіжно черкнула губами об його губи й сіла на табуретку перед стійкою для сніданків.

— У школі порядок.

— Знову будеш у списку відмінників?

— Звісно. — Насправді цієї першої чверті він трохи з'їхав у навчанні. Багато часу проводив з Дюссандером, а коли не стирчав удома в старого фріца, то думав про все

¹ Марка ламінату, яким покривають у тому числі кухонні поверхні.

те, що той йому розказав. Раз чи два йому снилося те, про що він почув. Але нічого такого, що б йому заважало.

— Здібний учень. — Мати скуйовдила його біляве волосся, що й без того стирчало на всі боки. — Ну як сендвіч?

— Смачний.

— А можеш і мені такий зробити й принести в кабінет?

— Не можу. — Тод підвівся. — Пообіцяв містеру Денкеру, що прийду почитаю йому годинку-дві.

— Досі читаєте «Робінзона Крузо»?

— Не. — Він показав їй корінець товстої книги, яку купив у букініста за двадцять центів. — «Тома Джонса».

— О боги й маленькі рибки! Тоде, дитинко, та ви цілий навчальний рік на цю книжку вб'єте. Хіба ти не міг узяти скорочену версію, як із «Крузо»?

— Може, і міг би, але йому закортіло послухати все. Так він сказав.

— А... — Кілька секунд мати просто дивилася на нього, а потім пригорнула до себе. Такі відверті вияви почуттів були їй не властиві, і Тоду стало трохи незатишно. — Яке ж ти миле сонечко, читаєш йому у свій вільний час. Ми з татом думаємо, що це просто... просто надзвичайно.

Тод скромно опустив очі.

— І нікому про це не хочеш розказувати. Ховаєш своє світло під посудиною.

— Та, ті діти, з якими я спілкуюся, ще подумують, що я якийсь дивак, — скромно усміхаючись у підлогу, сказав Тод. — Бо сране добро роблю.

— Не кажи цього слова, — неуважно промовила вона. А тоді: — Як думаєш, містер Денкер захоче з нами як-небудь повечеряти?

— Можливо, — невпевнено відповів Тод. — Слухай, мені вже пора відчалювати.

— Добре. Вечеря о шостій тридцять. Не забудь.

— Не забуду.

— Твій тато допізна затримається на роботі, тому ми знову будемо з тобою вдвох. Добре?

— Круто, мала.

З усмішкою, сповненою любові, вона провела його поглядом, сподіваючись, що в «Томі Джонсі» нема нічого такого, чого йому не слід читати. Тоду ж лише тринадцять років. Але навряд чи там могло бути щось погане. Він ріс у суспільстві, де журнали на зразок «Пентхаусу» були доступні для всіх, хто мав долар із чвертю, — для будь-якого малого, що може дотягтися до горішньої полиці стійки з журналами й краєм ока в нього зазирнути, поки продавець не накричить: «Поклади на місце й забирайся звідти!» У суспільстві, яке, здавалося, найбільше вірило в заповідь «перепихнися з ближнім», навряд чи, на її думку, книжка, якій двісті років, могла чимось запаскудити Тоду голову. Хоча старий, напевно, міг трохи від неї забалдіти. І, як любив повторювати Ричард, для дітей весь світ — лабораторія. Їм треба дозволяти по ній походити й покопирсатися в пробірках. І якщо дитина має здорову сім'ю, дім і люблячих батьків, то вона тільки стане сильнішою, якщо намне собі боки об такі-сякі кутки.

З їхньої кухні щойно вийшла найздоровіша дитина з усіх, яких вона знала, — покрутила педалі вгору вулицею на своєму «швіні». «Ми ні в чому не схибили з нашим хлопчиком, — подумала вона, повертаючись до стійки, щоб намастити собі сендвіч. — Провалитися нам на місці, якщо ми не впоралися з вихованням».

4

Жовтень 1974-го.

Дюссандер сильно схуд. Вони сиділи в кухні, а між ними на вкритому цератою столі лежав потертий примірник «Тома Джонса» (Тод, котрий завжди старався врахувати все до найменших подробиць, купив на частину своїх кишенькових стислий переказ роману від «Кліф Ноутс»¹ й уважно прочитав його зміст на той випадок, якщо мати чи батько розпитуватимуть про сюжет). Тод їв «ринг-динг»², який купив у маркеті. Дюссандеру він теж приніс таке тістечко, але старий не схотів. Лише зиркав на нього з-під лоба, сьорбаючи бурбон. Тод не міг стерпіти, щоб таке смачне добро, як «ринг-динг», пропало. Якщо Дюссандер не їстиме, він запитає, чи можна йому.

— То як воно потрапляло в Патин? — спитав він у Дюссандера.

— Залізницею, у вагонах. У вагонах з написами «МЕДИКАМЕНТИ». Лежало в довгих труноподібних ящиках. Влучний опис, як на мене. Ув'язнені вивантажували ящики й складали їх у лазареті. А потім уже наші люди переносили їх у комори. Уночі. Комори були за душовими.

— І то завжди був «Циклон-Б»?

— Ні, подеколи щось інше. Експериментальний газ. Верховне командування було зацікавлене в підвищенні ефективності. Якимось нам прислали газ під кодовою назвою «ПЕГАС». Нервово-паралітичний. Слава Богу, більше його не прислали. Він... — Дюссандер побачив, як нахилився вперед Тод, як заблищали його очі, і раптово

¹ Серія книжок із коротким переказом до відомих літературних та інших творів у форматі брошури.

² Шоколадне тістечко з кремом усередині.

замовк та неохоче махнув рукою, що тримала безплатну склянку з бензозаправки. — Він погано подіяв. Нічого... особливого, було нудно.

Але Тод був не з тих, кого легко обдурити. Зовсім ні.
— Як він діяв?

— Убивав їх. А ти що думав — давав змогу ходити по воді? Убивав, та й по всьому.

— Розкажіть.

— Ні. — Дюссандер більше не здатен був приховувати жах, який його пронизав. Про «ПЕГАС» він не згадував уже... скільки? Десять років? Двадцять? — Я не буду тобі розказувати! Я відмовляюся!

— Розкажіть, — повторив Тод, злизуючи з пальців шоколад. — Розкажіть, бо ви знаєте, що буде.

«Так, — подумав Дюссандер. — Я знаю, що буде. Ще і як знаю, ти, гниле мале чудовисько».

— Вони від нього танцювали, — знехотя сказав він.

— Танцювали?

— Як і «Циклон-Б», він надходив через голівки душів. І вони... вони починали блювати і... випорожнюватися, мимоволі.

— Ого, — мовив Тод. — Обсиралися тобто? — Він показав на «ринг-динг», що лежав на тарілці перед Дюссандером. Свій він вже доїв. — Ви будете?

Дюссандер не відповів. Його очі затуманилися від спогадів. На обличчі застиг далекий холодний вираз, схожий на темний бік планети, що не обертається. У душі він відчував щось дуже дивне: поєднання огиди і — як таке могло бути? — ностальгії.

— На них нападали корчі, вони кричали — високими дивними голосами. Мої люди... вони називали «ПЕГАС» «газом йодля». Наприкінці вони падали на підлогу й просто лежали у своїх випорожненнях, вони лежали, так, ле-

жали на бетоні, кричали й співали йодлем, а з носів юшила кров. Але я збрехав, хлопче. Газ їх не вбивав. Може, недостатньо сильним був, а може, ми просто не могли витримати й дочекатися. Напевно, тому. Чоловіки й жінки в такому стані не могли прожити довго. Зрештою я відправив п'ятьох людей із гвинтівками, щоб скінчили їхні муки. Якби це вплигло, мені могло влетіти, я в цьому не сумніваюся. Це могли розцінити як марнування набоїв у той час, коли фюрер кожну гільзу оголосив надбанням нації. Але тим п'ятком я довіряв. Хлопче, були часи, коли я думав, що ніколи не забуду тих звуків. Того йодля. І сміху.

— Та я думаю. — Тод дуже швидко впорався з «ринг-дингом» Дюссандера. «Не марнуй — і не злидарюватимеш», — повторювала Тодова мати в тих нечастих випадках, коли Тод скаржився, що не хоче доїдати. — Хороша історія, містере Дюссандер. Ви завжди їх добре розповідаєте. Коли я вас на них розкручую.

І Тод йому всміхнувся. А Дюссандер сам собі не повірив, коли відчув, що всміхається у відповідь (звісно, не тому, що йому так хотілося).

5

Листопад 1974-го.

Дік Боуден, Тодів батько, був навдивовижу схожий на кіно- і телеактора Ллойда Бокнера. Йому (Боудену, не Бокнеру) було тридцять вісім років. Стрункий, із тонким станом, він любив вдягатися в сорочки стилю Ліги плюща й однотонні костюми, зазвичай темні. На будівельні майданчики він вбирався в хакі й захисну каску, що лишилася йому на пам'ять з тих часів, коли він, як доброволець Корпусу миру, допомагав проектувати й будувати дві дамби

в Африці. Працюючи у своєму кабінеті вдома, він надівав вузькі окуляри, що мали звичку сповзати йому на кінчик носа й робили схожим на університетського декана. От і тепер, постукуючи табелем сина за першу чверть по блискучій скляній поверхні стола, він був у цих окулярах.

— Одне «добре». Чотири «задовільно». Одне «незадовільно». «Незадовільно», Господи Боже! Тоде, твоя мати цього не показує, але вона дуже засмучена.

Тод опустив погляд. Він не всміхався. Коли батько починав лаятись, то були дуже невтішні новини.

— Господи, у тебе ніколи не було такого табеля. «Незадовільно» за «Вступ до алгебри»? Що це таке?

— Тату, я не знаю. — Він смиренно дивився на свої коліна.

— Ми з мамою вважаємо, що ти останнім часом трохи забагато часу проводиш із містером Денкером. І замало гризеш граніт науки. Ми думаємо, що ти повинен обмежитися вихідними, двічнику. Принаймні доти, доки ми не побачимо прогресу в навчанні...

Тод підвів погляд, і на одну-єдину секунду Боудену здалося, що він бачить в очах сина спалах дикого мертвотно-білого гніву. Від подиву він сам широко розплющив очі, пальці стислися на жовто-оранжевому табелі Тода... та перед ним знову був малий Тод, дивився на нього відкрито, хоч і нещасними очима. Чи був у тих очах гнів? Звісно, ні, йому привиділося. Але та мить розбалансувала його, і тепер важко було зрозуміти, як бути далі. Тод не розлютився, та й Дік Боуден не хотів його розлютити. Вони з сином дружили, завжди були друзями, і Дік хотів, щоб так залишалося й надалі. Вони не мали один від одного жодних таємниць (окрім, хіба що, шурів-мурів Діка з секретаркою, але ж це не те, що можна розказати тринадцятирічному сину, правда? ... та й до того ж, це не мало абсолютно ніякого стосунку до його домашніх, його *сімейного* життя).

Так воно мало бути, так *мусило* бути в ошаленілому світі, де вбивці ходили на волі, підлітки в старших класах кололи собі героїн підшкірно, а в дев'ятикласників — ровесників Тода — знаходили венеричні хвороби.

— Ні, тату, будь ласка, не роби цього. Ну, тобто, не карай містера Денкера за те, що я накоїв. Тобто без мене йому буде зовсім сумно. Я виправлюся. Ну, правда. Та алгебра... вона мені мозок винесла. Але я пішов до Бена Тремейна, і ми з ним кілька днів вчилися разом, і я почав її доганяти. Просто... не знаю, я на початку затупив.

— Я думаю, ти проводиш з ним забагато часу. — Але Боуден вже потроху відтанув. Йому важко було відмовляти Тоду, важко засмучувати його, і те, що малий сказав про покарання старого за його, Тодове, відставання... чорт забирай, у цьому був сенс. Старий так нетерпляче очікував його візитів.

— Той містер Сторрмен, учитель алгебри, дуже суворий, — сказав Тод. — У нього багато хто «незадов» відхопив. А у трьох чи чотирьох так, узагалі, ще гірше.

Боуден задумливо кивнув.

— Я по середах більше не ходитиму. Поки не виправлю своїх оцінок. — Він усе прочитав у батька в очах. А замість записуватися на якісь заходи в школі, я щодня після уроків залишатимуся і буду вчитися. Обіцяю.

— Невже тобі справді так подобається той старий?

— Він кльовий, — чесно відказав Тод.

— Ну... добре. Хай цього разу буде по-твоєму, двієчнику. Але в січні я хочу бачити набагато кращі оцінки, ти мене зрозумів? Я ж про твоє майбутнє думаю. Можеш казати, що в дев'ятому класі ще зарано про це думати, але це не так. Ні в якому разі. — Як його мати любила повторювати: «Не марнуй — і не злидарюватимеш», — так і в Діка Боудена з язика часто зривалося: «Ні в якому разі».

— Я розумію, тату, — серйозним тоном відповів Тод. Як мужчина — мужчині.

— То киш звідси й влаштуй книжкам розминку. — Вказівним пальцем він посунув окуляри з кінчика носа на перенісся й поплескав Тода по плечі.

На обличчі в Тода розквітла усмішка — широка, сліпуча.

— Так, тату!

І з гордою усмішкою Боуден провів Тода поглядом. Один такий на мільйон. І те, що він бачив у Тода на обличчі... то був не гнів. Точно не гнів. Може, образа... але не та високовольтна емоція, яку він неначе угледів спочатку. Якби Тод аж так осатанів, він би точно знав. Він читав свого сина, як книгу. Так було завжди.

Посвистуючи на radoщах, що виконав свій батьківський обов'язок, Дік Боуден розгорнув креслення й схилився над ним.

6

Грудень 1974-го.

Обличчя, що виринуло у відповідь на наполегливе Тодове тиснення дзвінка, було виснажене й жовтаве. Волосся, ще в липні пишне, почало лисіти на кістлявому лобі, видавалося неживим і ламким. Тіло Дюссандера, що й раніше було худим, тепер наче всохло... «Хоча, — подумав Тод, — до в'язнів концтаборів, які колись потрапляли йому до рук, йому ще ой як далеко».

Коли Дюссандер підійшов до дверей, Тод ховав руку за спиною. Та тепер витяг її звідти й вручив Дюссандеру обгорнутий пакунок.

— Щасливого Різдва! — загорлав він.

Спершу сахнувшись від коробки, Дюссандер узяв її — без найменшої втіхи чи подиву. Тримав із пересторогою, наче там, усередині, могла міститися вибухівка. За ганком падав дощ. Він то починався, то переставав, і так тривало вже майже тиждень, тож Тод приніс пакунок під плащем. Загорнутий у веселеньку фольгу й прикрашений стрічкою.

— Що це? — без особливої цікавості спитав Дюссандер, коли вони зайшли на кухню.

— Розгорніть, побачите.

З кишені піджака Тод витяг бляшанку «коли» й поставив на червоно-білу церату, яка вкривала стіл у кухні.

— Краще опустіть ролети, — конфіденційним тоном порадив він.

І миттю на обличчя Дюссандера просочилася недовіра.

— Так? Чому?

— Ну... ніколи не знаєш, хто може підглядати, — усміхнувся Тод. — Хіба не це допомагало вам переховуватися всі ці роки? Завчасно помічати людей, які можуть помітити вас.

Дюссандер опустив кухонні ролети. Потім хлюпнув собі в склянку бурбону. І розв'язав стрічку на пакунку. Тод зав'язав її так, як це роблять на Різдво хлопчики — хлопчики, у яких у голові важливіші справи, такі, наприклад, як футбол, і вуличний хокей, і сеанс «Імперії страху» у п'ятницю ввечері, коли ви з другом, який прийшов на ночівлю, сидите вдвох під ковдрою, попритискавшись один до одного на краю канапи, і хихочете. Там було багато рваненьких країв, нерівних швів, багато скотчу. Весь пакунок промовляв: це жіноче діло, мені нема коли цим займатися.

Хоч як Дюссандер цьому опирався, та однаково був трохи зворушений. А пізніше, коли жах трохи влігся, подумав: «Я мав би здогадатися».

Подарунком був однострій. Уніформа СС. Разом із високими чоботами.

Онімівши від шоку, він перевів погляд із вмісту коробки на картонку: «ПОШИТТЯ ЯКІСНИХ КОСТЮМІВ ВІД ПІТЕРА — МИ ПРАЦЮЄМО ТАМ САМО З 1951-го!»

— Ні, — відказав він. — Я цього не надіну. Це вже, хлопче, край. Я радше помру, ніж це вдягну.

— Згадайте, що зробили з Айхманом, — урочисто промовив Тод. — «Він був уже старий, нікому не загрожував. У політику не ліз». Хіба це не ваші слова? Крім того, я всю осінь на неї відкладав. Вона вісімдесят баксів коштує, якщо з чоботами. І в сорок четвертому ви її вдягати не відмовлялися. Ніскілечки.

— Ах ти виродок малий. — Дюссандер заніс над головою кулак. А Тод і оком не змигнув. Стояв непохитно, очі блищали.

— Ага, — тихо мовив він. — Ану, стукніть мене. Тільки раз мене торкніться.

Дюссандер опустив руку. Його губи дрижали.

— Ти диявол, — пробурмотів він.

— Надягайте, — сказав Тод.

Руки Дюссандера потяглися до вузла на паску халата, однак зависли над ним. З овечим, благальним виразом в очах він зазирнув у вічі Тоду.

— Будь ласка, — сказав він. — Я старий чоловік. Не треба більше.

Тод похитав головою, повільно, проте твердо. Очі в нього так само блищали. Йому подобалося, коли Дюссандер благав. Напевно, колись так благали і його. Ув'язнені в Патині.

Дюссандер скинув халат на підлогу і стояв голий, у капцях і сімейних трусах. Впалі груди, трохи роздутий живіт.

Старечі руки — худі й щуплі. «Але в уніформі, — подумав Тод, — в уніформі все буде зовсім інакше».

Неквапом Дюссандер витяг із коробки мундир і почав одягатися.

Через десять хвилин він стояв при повному параді в уніформі СС. Кашкет трохи збився набакир, плечі були опущені, але емблема з черепом виділялася добре. У Дюссандері проступила якась темна гідність (принаймні в очах Тода), якої він доти не мав. І, попри його згорблену спину й невпевненість у ногах, Тод відчув втіху. Уперше за весь час Дюссандер здавався йому таким, яким, на його думку, він повинен бути. Так, старіший. Безперечно, знищений. Але знову в уніформі. Не старий чолов'яга, що збуває свої останні роки, дивлячись «Лоуренса Велка» по засаленому чорно-білому телику з фольгою на рогах антени, а Курт Дюссандер, Крилавий Біс Пати́на.

Що ж до Дюссандера, той відчував огиду, дискомфорт... та разом у душу закралася полегкість. Почасти він зневажав себе за це почуття, бо вбачав у ньому найвірніший індикатор психологічного домінування, яке встановив над ним цей хлопець. Він став бранцем хлопчика, і щоразу, коли відчував, що зможе пережити ще одне приниження, щоразу, коли виникала ця полегкість, влада хлопчика міцнішала. Та все одно йому стало легше. То була лише тканина, і гудзики, і заклепки... і, узагалі, бутафорія. На місці ширіньки була змійка, а мали би бути гудзики. Емблема була не така, як треба, шви неохайні, чоботи з дешевого дерматину. Зрештою, уніформа була дешевою підробкою, і вбити його вона не могла, чи не так? Ні. Вона...

— Поправте кашкет! — голосно скомандував Тод.
Дюссандер приголомшено на нього кліпнув.

— *Поправ кашкет, солдате!*

Дюссандер послухався, несвідомо вмонтирувавши кашкета на голові під тим трохи бундючним кутом, що був фірмовим знаком його обер-лейтенанта. Та то й була уніформа обер-лейтенанта, хоч як це, на жаль, і було неправильно.

— Ноги разом!

Дюссандер клацнув підборами, бездумно виконуючи все правильно — так, неначе роки, що минули, зісковзнули з нього разом із банним халатом.

— Ахтунг!

Дюссандер виструнчився, і на якусь мить Тоду стало страшно — по-справжньому страшно. Він відчув себе учнем чаклуна, який зумів оживити мітли, та не володів умінням їх приборкати й зупинити. Старий, що жив на одну пенсію, щез. Замість нього з'явився Дюссандер.

А тоді страх змінився мурашками від п'яного відчуття влади.

— *Кругом!*

Дюссандер елегантно розвернувся. Забувся бурбон, забулися муки останніх трьох місяців. Стаючи обличчям до забризканої жиром плити, він почув, як знову клацають його підбори. А за плитою йому ввижався запліюжений плац військової академії, де він опановував солдатську науку.

— *Кругом!*

Він знову крутонувся, та цього разу вже не так добре виконав наказ — трохи втратив рівновагу. Колись він відгріб би за це десять доган й удар офіцерською палицею під дих, після чого ще довго гаряче й болісно відсапувався б. Дюссандер усміхнувся про себе. Хлопець не знав усіх тонкощів. І не треба йому знати.

— Кроком руш! — закричав Тод. Очі в нього горіли вогнем.

Залізна міць полишила плечі Дюссандера, він знову згорбився.

— Ні, — попросив він. — Будь ласка...

— Кроком руш! Руш! Руш, я сказав!

Здушено вдихнувши повітря, Дюссандер помарширував стройовим кроком по витертому лінолеуму кухонної підлоги. Звернув праворуч, щоб уникнути столу, знову праворуч, коли наблизився до стіни. Його обличчя було трохи задерте догори, без жодного виразу. Ноги злітали догори вперед, гучно опускалися на долівку, від чого в шафці над раковиною дзеленчала дешева порцеляна. Руки описували короткі півкола.

Тоду знову привиділися ходячі мітли, а разом із цим видовом повернувся й страх. Його зненацька накрило усвідомлення того, що він не хоче, щоб Дюссандер бодай трохи насолоджувався цим процесом, і, можливо — просто можливо, — йому більше хотілося, щоб Дюссандер мав вигляд недолугий, а не вигляд справжнього есесівця. Але чомусь, попри похилий вік і дешевий кухонний антураж, цей чоловік анітрохи не видавався недолугим. Його вигляд навіював страх. Уперше всі ті трупи в канавах та крематоріях набули для Тода реальних обрисів. Фотографії переплетених рук, ніг і торсів, білі, як риб'яче пузо, під холодним весняним дощем у Німеччині, не були поставними, як сцени у фільмах жаху — навалені купи трупів, що насправді були манекенами з універмагу, і після зйомки їх забирали помічники й бутафори. Вони були реальним фактом, і приголомшливим, і непоясненим, і лихим. Тоду навіть здалося, що війнуло запахом розкладу, слабким і дещо димним.

Від жаху він увесь підібрався.

— Стій! — закричав він.

Але Дюссандер ішов маршем не зупиняючись. У його очах застигла порожнеча, вони дивилися кудись удалечінь.

Підборіддя здійнялося ще вище, під бундючливим кутом, від чого одразу напнулися струною курчачі сухожилля на старечій шиї. На обличчі непристойно стирчав тонкий, мов лопать вентилятора, ніс.

Тод відчув, як під пахвами змокріло від поту.

— *Halt!*¹ — викрикнув він.

Дюссандер застиг на місці. Зі стуком приставив ліву ногу до правої, що була спереду, припечатав, наче поршень опустив. Холодна безвиразність ще на якусь мить затрималася на його обличчі — роботоподібному, бездумному. Та потім їй на зміну прийшло збентеження. А за збентеженням — поразка. Його плечі безсило поникли.

Тод нечутно видихнув від полегшення й через мить уже лютував сам на себе. «*Хто тут головний, врешті-решт?* — Та потім його знову затопила хвиля впевненості в собі. — *Я, от хто. І йому краще про це не забувати*».

Він знову заусміхався.

— Досить-таки непогано. Але трохи практики — і я думаю, ви покажете набагато кращий результат.

Дюссандер стояв мовчки, похнюпивши голову.

— Ну, все, можете зняти, — милостиво додав Тод... і мимохіть замислився, а чи так уже йому хочеться, щоб Дюссандер знову її надягав. На кілька секунд...

7

Січень 1975-го.

Коли пролунав останній дзвоник, Тод пішов зі школи сам, узяв ровера й покрутив педалі в парк. Там знайшов порожню лавку, поставив «швін» на відкидну ніжку й ви-

¹ Стій! (нім.).

тяг із кишені свій табель. Роззирнувся навколо, щоб побачити, чи на нього, бува, не дивиться хтось знайомий, але в полі зору були тільки двоє старшокласників, які лизалися біля ставка, та ще парочка задрипаних п'янюг, що передавали з рук у руки паперовий пакет із бухлом усередині. «Падлючі брудні бомжари», — подумав він. Але сумно йому було не через бомжів. Він розгорнув табель.

Англійська: «С». Історія Америки: «С». Наука про Землю: «D». Суспільствознавство: «В». Початкова французька: «F». Вступ до алгебри: «F»¹.

Він довго дивився на оцінки, не вірячи своїм очам. Знав, що буде погано, але виявилось ще гірше. То була катастрофа.

«Може, воно й на краще, — зненацька озвався до нього внутрішній голос. — Може, ти навіть умисно це зробив, бо в глибині душі хочеш, щоб це скінчилося. Тобі *потрібно*, щоб це скінчилося. Поки не сталося чогось лихого».

Але він грубо відкинув од себе цю думку. Нічого поганого статися не могло. Він міцно тримав Дюссандера в кулаку. Цілком і повністю. Старий думав, що в одного з Тодових друзів є лист, але не знав, у котрого. Якби з Тодом щось сталося (*бодай що-небудь*), той лист мав потрапити в поліцію. Колись він думав, що Дюссандер таки спробує. Та тепер той був застарий, щоб утікати, навіть якби мав фору.

— Він під контролем, чорт забирай, — прошепотів Тод і вдарив кулаком собі в стегно, та так сильно, що стислися м'язи. Розмовляти із собою — це хріново, із собою розмовляють психи. Ця звичка в нього з'явилася тижнів із шість тому, і він чомусь ніяк не міг її позбутися. Кілька

¹ Буквені позначки в американській системі освіти використовують за шкалою, де «А» — «відмінно, 91—100%», «В» — «добре, 85—90%», «С» — «задовільно, 76—84%», «D» — «незадовільно, 75%», «E, F» — «незалік, менше за 75%», однак ця шкала різниться залежно від навчального закладу.

разів помічав, що люди якось дивно на нього зиркають через це. Серед тих людей було й декілька вчителів. І той вишкрібок Берні Еверсон підійшов до нього і прямо спитав, чи в нього вальти тасуються. Тод ледве стримався тоді, щоб не зацідити малому педику в рот, але всі ці діла... сварки, бійки, кулаки... нічого хорошого з них не виходило. За таке тебе завжди і скрізь вносять у чорні списки. Розмовляти з собою — погано, так, але...

— Сни теж лажові, — прошепотів він. Але цього разу не бив себе.

Останнім часом сні йому снилися дуже нехороші. У тих снах він завжди був в уніформі в'язня, стояв у шерензі із сотнями виснажених людей. Повітря тхнуло горілим, він чув уривчасте ревіння двигунів бульдозерів. Потім до голови шеренги підходив Дюссандер і показував то на того, то на цього. Їх залишали. А решта крокували до крематоріїв. Дехто впирався і відбивався ногами, але більшість були для цього надто вимучені голодом, надто виснажені. Раптом Дюссандер опинявся навпроти Тода. Їхні погляди зустрічалися, і наставала довга паралізуюча мить. А потім Дюссандер наводив вицвілу парасольку на Тода.

— Цього заберіть у лабораторію, — командував Дюссандер уві сні. Губа задиралася й оголювала штучні зуби. — Заберіть цього американського хлопчиська...

В іншому сні він був убраний в уніформу СС. Чоботи начищені до дзеркального блиску. Емблема з черепом і блискавка сяяли. Але він стояв посеред бульвару Санта-Донате, і всі на нього вирячалися. Люди тицяли пальцями. Хтось засміявся. В інших на обличчях був написаний шок, відраза чи гнів. У тому сні перед ним зі скреготом загальмувала стара тачка, і у віконце виглянув Дюссандер, Дюссандер-майже-мумія, якому з виду було двісті років, а шкіра нагадувала пожовклий пергамент.

— А я тебе знаю! — пронизливо проголосив сно-Дюссандер. Обвів поглядом вуличних роззяв і знову подивився на Тода. — Ти був головний у Патині! Дивіться всі! Перед вами — Кривавий Біс Патина. Гімmlерів «експерт з ефективності»! Ти винен у вбивствах! Ти винен, м'яснику! Ти винен, убивце немовлят! Ти винен!

А ще в іншому сні на ньому була смугаста роба засудженого, і його вели коридором із кам'яними стінами двоє наглядачів, що зовні дуже нагадували його батьків. В обох на руках виднілися жовті пов'язки з зіркою Давида. Позаду йшов священник і читав із Второзаконня. Тод озирнувся через плече й побачив, що той священник — Дюссандер і що на ньому чорний плащ офіцера СС.

Наприкінці кам'яного коридору подвійні двері відчинилися у восьмикутну кімнату зі скляними стінами. Посередині стояв ешафот. А за скляними стінами купчилися виснажені люди, усі голі, усі дивилися на нього однаковими поглядами — темними, безвиразними. У всіх на руках були сині номери.

— Нічого, — прошепотів Тод сам до себе. — Усе ж нормально. Справді, усе під контролем.

Парочка, що цілувалася, глянула на нього скося. Тод люто вирячився на них: мовляв, ану, зморозьте щось. Вони відвели погляди. Невже хлопчик вишкірив зуби?

Тод підвівся, запхав табель у передню кишеню й сів на велик. Та поїхав до аптеки, розташованої за два квартали звідти. Там придбав пляшечку засобу для виведення чорнила і ручку з тонким кінчиком, що писала синім чорнилом. А потім повернувся в парк (парочки вже не було, зате бомжі досі засмерджували все навколо) і поміняв оцінку з англійської на «В», з історії — на «А», з науки про Землю — на «В», з початкової французької — на «С», а зі вступу до алгебри — на «В». Суспільствознавство він

вигляд повністю, а потім просто знову вписав, щоб у картки був однорідний вигляд.

Однорідний, як однострої. Так.

— Та нічого, — прошепотів він сам до себе. — Це їх затримає. Затримає, сто пудів.

Якось глупої ночі, ближче до кінця місяця, після другої години, Курт Дюссандер прокинувся, несамовито борсаючись у ковдрі й простирадлі, та враз його огорнула темрява, липка й лячна. Паралізований жахом, він хапав ротом повітря та все одно задихався. Неначе важка брила лежала в нього на грудях. Подумалося, що це серцевий напад. Він розмахував руками в п'ятьмі, щоб намацати лампу, і мало не скинув її з тумбочки, коли вмикав.

«Я у себе в кімнаті, — подумав він, — у своїй спальні, тут, у Санта-Донате, тут, у Каліфорнії, тут, в Америці. Бачиш, ті самі коричневі штори, затулені на тому самому вікні, ті самі полиці, заставлені дешевими книжками в паперових обкладинках з книгарні на Сорен-стрит, той самий сірий килим, блакитні шпалери. Ніякого серцевого нападу. Ніяких джунглів. Жодних очей».

Однак той жах досі липнув до нього, як смердюча невичинена шкура, і серце не зупиняло свій забіг. Сон повернувся. Він знав, що рано чи пізно так і буде, якщо хлопець не відступиться. Проклятуций хлопець. Дюссандер вважав, що той лист, про який хлопець говорив, — просто блеф, та ще й поганенький. Він, певно, у якомусь детективному телесеріалі про таке почув. Якому другу цей хлопець міг довіряти аж настільки, щоб дати такий важливий лист і не боятися, що його прочитають? Жодному другу, от якому. Принаймні він так думав. Та якби ж знаття на всі сто...

З артритним болючим клацанням суглобів його руки стислися, а потім повільно розтиснулися.

Він узяв зі столика пачку сигарет і запалив одну, бай-дуже чиркнувши сірником об стовпчик ліжка. Стрілки годинника показували другу сорок одну. Цієї ночі він уже не засне. Він вдихнув дим і зайшовся у спазмах затяжного тріскучого кашлю. Уже не засне, якщо не спуститься вниз і не перехилить чарку. Чи дві. Чи три. А за останні шість тижнів чи десь так він випив предостатньо. Він уже не той молодик, який чарку за чаркою міг заливати в себе випивку, так, як тоді, коли служив офіцером і був у відпустці в Берліні тридцять дев'ятого, коли в повітрі пахло перемогою і звідусіль вони чули голос фюрера, бачили його полум'яні очі, владний погляд...

Хлопець... проклятуций хлопець!

— Будь чесним, — промовив він, і від звуку власного голосу, що пролунав у тихій кімнаті, аж трохи здригнувся. Звички розмовляти із собою Дюссандер не мав, але разом із тим — робив це вже не вперше. Упродовж останніх тижнів у Патині, коли навколо них розвалювався на шматки світ, а на сході спершу щодня, а потім уже й щогодини дедалі гучніше долинав загрозливий російський грім, він то переставав говорити із собою, то починав знову. О тій порі розмовляти із самим собою здавалося цілком природним. У нього був стрес, а люди під дією стресу часто роблять щось дивне — хапають рукою свої яйця крізь кишеню штанів, клацають зубами... Зубами в них чудово клацав Вольф. І вишкіряв їх при цьому. Гуфман клацав пальцями й барабанив ними по стегнах, цілковито несвідомо вибиваючи швидкі складні ритми. Він, Курт Дюссандер, часом розмовляв сам із собою. Але тепер...

— У тебе знову стрес, — уголос промовив він. Розуміючи, що цього разу говорить німецькою. Ось уже багато років він не розмовляв німецькою, але тієї миті рідна

мова здавалася такою теплою і втішною. Вона заколисувала, полегшувала тягар. Приємна й темна мова.

— Так. У тебе стрес. Через цього хлопця. Але будь чесним сам із собою. Для брехні зараз надто рання година. Ти не надто жалкуєш про те, що розказував. Попервах ти дико боявся, що хлопець не зможе чи не схоче тримати язика за зубами. Він міг розпатякати другові, а той би передав далі, іншому другові, а той інший — ще двом. Але якщо вже він досі зберігав таємницю, то й далі берегтиме. Якщо мене заберуть, він втратить свою... говорючу книжку. Чи таким він мене вважає? Думаю, так.

Він замовк, але думки мчали далі. Йому дуже самотньо жилося — і ніхто про це не знав, жодна жива душа. Бували такі дні, коли він майже всерйоз замислювався про самогубство. Відлюдник із нього виявився кепським. Він не чув жодного людського голосу, крім того, який линув із радіоприймача. Люди, які його навідували, завжди стояли на іншому боці брудного квадрата скла. Він був старим чоловіком і боявся смерті, та більше, ніж смерті, боявся бути старим чоловіком, котрий у цілому світі сам-один.

Іноді сечовий міхур міг зіграти з ним злий жарт. Уже на півдорозі до туалету на штанях розпливалася темна пляма. У вогку погоду суглоби спочатку пульсували від болю, а потім починали волати про нього. І бували дні, коли від сходу до заходу сонця він міг вижерти цілу банку болетамівного «Артрит формула»... та все одно аспирин лише притлумлював біль, і найпростіші дії (узяти книжку з полиці чи перемкнути телеканал) перетворювалися на болісне випробування. Сильно впав зір. Іноді він перевертав речі, обдирав собі щиколотки, бився головою. Жив у постійному страху, що зламає собі щось і не зможе доповзти до телефону, а також у страху, що доповзе, і якийсь лікар викриє його справдешне минуле, по-

бачивши, що в містера Денкера абсолютно порожня медична карта.

Присутність хлопця трохи тамувала ці страждання. Коли хлопець був поряд, Дюссандер пригадував давні часи. Пам'ять про ті дні була навдивовижу, перверзійно чіткою. Списки імен і подій лилися з нього нескінченним потоком, він навіть пам'ятав, якою була погода того чи того дня. Він пам'ятав рядового Генрайда, кулеметника з північно-східної вежі, і великий жировик, що ріс у рядового Генрайда між очима. Його прозивали Триоким чи Старим Циклопом. Пригадував Дюссандер і Кесселя, що мав при собі фотографію своєї подружки. Геть-чисто гола, вона лежала на канапі, закинувши за голову руки. Той Кессель ходив і всім її показував. Пам'ятав прізвища лікарів та їхні експерименти — больові пороги, мозкові хвилі чоловіків і жінок при смерті, фізіологічне гальмування, наслідки різноманітних видів радіації та ще десятки інших дослідів. Сотні інших.

Він знав, що розмовляє з хлопчиком так, як це роблять усі старі люди, але думав, що пощастило йому значно більше, ніж більшості стариганів, чії слухачі були нетерплячі, незацікавлені чи й відверто грубі. *Його* ж слухач слухав із роззявленим ротом.

Невже кілька нічних кошмарів — така вже велика ціна за це все?

Він розчавив недопалок, ліг на спину і якийсь час витріщався на стелю, а тоді спустив ноги на підлогу. Подумав, що вони з хлопцем — мерзенні й огидні, живляться один від одного... один одного пожирають. Якщо в нього самого іноді болів живіт від того темного, але жирного їдла, яке вони споживали по обіді в нього на кухні, то як було хлопцеві? Чи добре *йому* спалося? Мабуть, ні. Пізніше Дюссандер подумав, що хлопчик став

якийсь блідий. І худіший, ніж тоді, коли вперше з'явився в його, Дюссандера, житті.

Перетнувши кімнату, він відчинив дверцята вбудованої шафи. Швидким рухом прогортав вішаки, сягнув рукою праворуч у темряву й витяг фальшиву уніформу. Шкурою стер'ятника вона звисла в нього в руці. Він торкнувся її іншою рукою. Торкнувся... а потім ніжно погладив.

Минуло дуже багато часу, перш ніж він спустився з нею вниз і повільно вдягнув, застібнув на всі гудзики й пасок (та фальшиву «змійку» ширіньки). І лише тоді глянув на себе в дзеркало.

Подивився й задоволено кивнув.

Потому повернувся в ліжку, ліг і знову закурив. А коли цигарка догоріла, йому знову схотілося спати. Він вимкнув лампу, не вірячи, що сон прийде так легко. Але через п'ять хвилин уже спав, і цього разу без жодних сновидінь.

8

Лютий 1975-го.

Після вечері Дік Боуден запропонував коньяк, якому Дюссандер потайки дав оцінку «поганючий». Але, звісно, нічим цього не виказав, широко всміхнувся й відважив щедрий комплімент. Хлопчику дружина Боудена подала шоколадно-молочний шейк. Усю вечерю малий сидів незвично тихо. Тривожився? Так. Хлопчик здавався дуже занепокоєним.

Діка й Моніку Боуденів Дюссандер зачарував із першої ж миті, як вони з хлопцем переступили поріг. Малий дуже перебільшив, коли розказував батькам про поганий зір містера Денкера (саме тому сердешному старому потрібен собака-поводир, із сарказмом подумав Дюссандер),

бо це пояснювало, навіщо він так часто ходить до нього читати вголос. Дюссандер був дуже обережний, щоб не проколотися, і думав, що жодних обмовок не допустив.

Вбрався він у свій найкращий костюм. І попри вогкий вечір, артрит про себе майже не нагадував — лише зрідка пробігала больова хвилька. З якоїсь абсурдної причини малий хотів, щоби парасольку він залишив удома, але Дюссандер наполіг. У цілому він приємно і доволі цікаво провів вечір. Із гидким коньяком чи без нього, а на вечері його не запрошували вже дев'ять років.

Під час вечері вони обговорювали автомобільний завод в Ессені, відбудову повоєнної Німеччини (про це Боуден поставив декілька розумних запитань, і, здавалося, що відповіді Дюссандера справили на нього неабияке враження), а також німецьких письменників. Моніка Боуден поцікавилася, як так вийшло, що він приїхав в Америку вже в такому поважному віці, і Дюссандер, з відповідною маскою короткозорої скорботи на лиці, розказав про смерть уявної дружини. Моніка Боуден розтанула від співчуття.

Та тепер, попиваючи коньячне пійло, Дік Боуден сказав:

— Містере Денкер, якщо це занадто особисте, будь ласка, не відповідайте... але мене весь час гризе хробачок цікавості. А що ви робили під час війни?

Хлопчик ледь помітно напружився.

Усміхнувшись, Дюссандер простягнув руку й намацав сигарети. Бачив він їх добре, але то було так важливо — не проколотися бодай у найменшій дрібниці. Моніка вклала пачку йому в руку.

— Дякую, дорогенька. Вечеря була фантастична. Ви чудово куховарите. Моя дружина — і та так не вмiла.

Моніка схвильовано йому подякувала. Тод зиркнув на неї з помітним роздратуванням.

— Нічого особистого в цьому запитанні нема. — Дюссандер підкурив сигарету й повернувся обличчям до Боудена. — Я був у запасі, починаючи із сорок третього й далі, як і всі чоловіки, здорові тілом, та застарі, щоб активно служити у війську. Та на той час на стіні вже проступили письмена для Третього рейху та божевільних, котрі його створили. А власне, для одного божевільного¹.

І з урочистим виглядом він задмухнув сірника.

— Коли хвиля повернулася проти Гітлера, я відчув величезне полегшення. Величезне. Авжеж, — тут він із невинним виглядом, як чоловік на чоловіка, позирнув на Боудена, — доводилося бути дуже обережним, щоб у жодному разі не виявити цих почуттів. Не висловити вголос.

— Я собі уявляю, — з пошаною промовив Дік Боуден.

— Ні, — із серйозним виглядом провадив Дюссандер. — Тільки не вголос. Пам'ятаю, якось увечері ми з друзями вчотирьох чи вп'ятьох після роботи зайшли випити в місцевий *Ratskeller*². То вже були часи, коли не те що шнапсу вдень зі свічкою не знайдеш, а навіть пива. Але того вечора нам пощастило — у барі було й те, і те. Ми знали один одного двадцять років. Один із нас, Ганс Гаслер, побіжно зауважив, що, можливо, фюреру дали невдалу пораду відкрити другий фронт проти росіян. Я сказав: «Гансе, Боже правий, думай, що кажеш!» Бідолаха Ганс увесь поблід і різко змінив тему. А через три дні зник. Відтоді я більше ніколи його не бачив. І, наскільки мені відомо, ніхто з тих, хто того вечора сидів за нашим столиком, теж.

— Який жах! — видихнула Моніка. — Ще коньяку, містере Денкер?

¹ Натяк на «мене, текел, фарес, упарсін» — за біблійним переказом, слова, що проявилися на стіні під час учти вавилонського царя Валтасара й вичували йому загибель і падіння Вавилону.

² Винний погріб (нім.).

— Ні, спасибі, — усміхнувся він їй. — Моя дружина любила повторювати приказку своєї матері: «Не варто перебирати міру з досконалим».

Ледь помітна насупленість Тода стала трохи виразнішою.

— Думаєте, його відправили в один із тих таборів? — спитав Дік. — Вашого друга Геслера?

— *Геслера*, — делікатно виправив його Дюссандер. І з кам'яним виразом обличчя прорік: — Багатьох відправляли. Ті табори... вони ще тисячу років будуть ганьбою німецького народу. Ось що насправді залишив нам у спадок Гітлер.

— Ой, не будьте такі суворі. — Боуден підкурих люльку й видихнув задушливу хмарку «Черрі бленду». — Я читав, що більша частина німецького народу не мала зеленого поняття про те, що відбувалося. Нарід, що жив у районі Аушвіца, думав, що то ковбасний завод.

— Фу, як жахливо. — Моніка скривила до чоловіка гримасу «та-годі-вже-про-це». А тоді з усмішкою повернулася лицем до Дюссандера. — Містере Денкер, я обожнюю запах тютюну з люльки. А ви?

— Так, мадам, я теж, — кинув Дюссандер, щойно опанувавши майже непогамовну потребу чхнути.

Зненацька Боуден потягнувся рукою через увесь стіл і плеснув сина по плечі. Тод аж підскочив.

— Синку, а ти щось весь вечір мовчиш. Тобі зле?

Тод просяяв особливою усмішкою, яка призначалася водночас батьку та Дюссандеру.

— Та все зі мною добре. Просто я вже чув більшу частину цих історій, ти забув?

— Тодє! — докірливо вигукнула Моніка. — Ти не дуже...

— Хлопчик просто каже правду, — заспокоїв її Дюссандер. — У цьому саме й полягає перевага хлопчиків над

чоловіками, яким часто доводиться від цього відмовлятися. Чи не так, пане Боуден?

Реготнувши, Дік кивнув.

— Чи можу я ненадовго забрати у вас Тода, щоб провів мене додому? — спитав Дюссандер. — Хоча йому, напевно, треба уроки робити.

— Тод у нас дуже здібний учень, — відповіла Моніка. Але вимовила це майже на автоматі, дивлячись на Тода дивним поглядом. — Зазвичай самі «А» та «В» приносить. Щоправда, за останню чверть і «С» схопив, але обіцяв підтягти французьку, щоб у березневому табелі була краща оцінка. Правда, Тодє, дитинко?

Знову по-особливому всміхнувшись, Тод кивнув.

— Не треба вам іти пішки, — сказав Дік. — Я радо відвезу вас додому.

— Я ходжу, щоб подихати свіжим повітрям і розім'яти м'язи, — повідомив Дюссандер. — Справді, я наполягаю... хіба що Тод не схоче мене проводити.

— Ой, ні, я хочу пройтися, — сказав Тод, і його батьки аж розквітли від радості.

Вони вже майже дійшли до рогу, за яким розташовувався будинок Дюссандера, коли Дюссандер нарешті порушив мовчанку. Сіялася дрібна мжичка, тож він розгорнув над ними свою парасолю. Однак артрит лежав тихо, дрімав. Чудасія.

— Ти як мій артрит.

— Що? — скинув головою Тод.

— Ні тобі, ні йому нема сьогодні ввечері що сказати. Що з твоїм язиком, хлопче? Проковтнув? Смачно було?

— Нічого, — пробурмотів Тод. Вони вже повернули на вулицю, де жив Дюссандер.

— Я спробую вгадати, — зі злостивими нотками в голо-сі промовив старий. — Коли ти прийшов мене забирати, то боявся, що я пробовкаюся... «випущу kota з мішка», як ви тут кажете. Та все ж ти був рішучо налаштований на цю вечерю, бо батьки все не вгавали, а відмовки в тебе скінчилися. А тепер ти спантеличений, бо все пройшло добре. Це так чи не так?

— Та яка різниця? — Тод сердито стенив плечима.

— А чого б то все пройшло погано? — вимогливо спитав Дюссандер. — Тебе ще й на світі не було, коли я навчився маскуватися. Мушу віддати тобі належне, ти добре тримаєш усе в таємниці. Цілком охоче віддаю тобі належне. Але ти бачив, яким я був сьогодні? Я їх зачарував. *Зачарував!*

І тут зненацька Тод вибухнув гнівом.

— Ви не мусили цього робити!

Дюссандер різко зупинився і вирячився на нього.

— Не робити? *Не?* Я думав, хлопче, це те, чого ти хочеш! Бо вони тепер не матимуть нічого проти, якщо ти й далі приходитимеш «читати» мені.

— Ви забагато сприймаєте як належне! — палко вигукнув Тод. — А може, я вже дістав од вас усе, що хотів? Думаєте, мене хтось примушує ходити у вашу бруднючу хату й дивитися, як ви сьорбаєте пійло, як ті старі задрипанці, що стирчать у старих залізничних депо? Отак ви думаєте? — Тод підвищив голос, і в ньому з'явилися високі, тремкі, істеричні нотки. — А мене ніхто не *примушує*. Якщо схочу прийти, то прийду, а не схочу — не прийду.

— Тихіше. Нас можуть почути.

— А яка різниця? — спитав Тод. Але далі все-таки пішов. Та тепер навмисне відступив убік, щоб вийти з-під парасольки.

— Ні, тебе ніхто не примушує приходити, — сказав Дюссандер. А тоді випалив наосліп: — Насправді я запро-

шую тебе не приходити. Повір, хлопче, я не маю жодних упереджень проти того, щоб пити на самоті. Жодні-сіньких.

Тод зневажливо на нього зиркнув.

— А ви тільки про це і мрієте, правда?

Дюссандер лише всміхнувся невиразно.

— Ну то не розраховуйте. — Вони вже були біля бетонної доріжки, що вела до будинку. Старий понишпорив у кишені в пошуках ключа від зовнішніх дверей. Артрит спалахнув тьмяно-червоним болем у суглобах пальців, а потім, заचाївшись, улігся. І Дюссандер зрозумів, чого він чекає: коли хазяїн залишиться на самоті. Отоді він вийде зі свого сховку.

— От що я вам скажу. — На диво, Тод чомусь захекався. — Якби вони взнали, хто ви такий, якби я їм сказав, вони б плюнули вам у пику й дали підсрачника під худий зад. А мама — та взагалі могла б вам кухарського ножа до горла приставити. У неї мати була частково єврейка, вона мені розказувала.

У мжичці й темряві Дюссандер уважно придивився до Тода. Хлопець виклично дивився на нього знизу вгору, але шкіра в нього була бліда, під очима залягли темні кола — як у людини, що часто крутиться в ліжку від роздумів, коли інші вже бачать десятий сон.

— Я не сумніваюся в тому, що нічого, крім глибокої відрази, вони б до мене не відчули, — сказав Дюссандер. Хоча в душі підозрював, що старший Боуден міг угамувати свою огиду й порозпитувати його про всяке різне, про що раніше питав його син. — Нічого, крім відрази. Але подумай, що б відчули вони до тебе, хлопче, якби я їм розказав, що ти вже вісім місяців усе про мене знаєш... і нікому нічого не сказав?

Тод безмовно вирячився на нього в темряві.

— Приходь у гості, коли забажаєш, — байдужим тоном промовив Дюссандер. — А не забажаєш, то сиди вдома. Добраніч, хлопче.

Залишивши Тода стояти під мжичкою, він рушив до-ріжкою до вхідних дверей. Із трохи роззявленим ротом хлопець дивився йому вслід.

Наступного ранку за сніданком Моніка сказала:

— Тоде, татові дуже сподобався містер Денкер. Він сказав, що той нагадує йому твого дідуся.

Жуючи грінку, Тод промурмотів щось нерозбірливе. Моніка глянула на сина, і їй раптом подумалося, що він погано спить. Шкіра поблідла. І в навчанні непоясненим чином з'їхав. *Ніколи* раніше Тод не приносив додому трійок.

— Тоде, ти нормально почуваєшся останнім часом?

Секунду-дві він дивився на неї так, наче не розумів, про що йдеться. А тоді на його губах розквітла промениста усмішка, зачаровуючи її... і в матері відлягло від серця. На підборіддя йому крапнуло полуничне варення.

— Так, — запевнив він. — Усе кльово.

— Тоде, дитинко, — розчулилася вона.

— Моніко, дитинко, — у тон їй відповів Тод, і обоє розсміялися.

9

Березень 1975-го.

— Киць-киць, — покликав Дюссандер. — Киць-киць-киць. Ксь-ксь? Ксь-ксь?

Він сидів на задньому ганку, біля правої ноги стояла рожева пластмасова мисочка. По вінця повна молока. Було пів на другу дня, у гарячому повітрі дрижала імла.

Пожежі в чагарниках далеко на заході забарвлювали повітря запахом осені, таким пронизливим усупереч календарю. Якщо хлопець збирався прийти, то щонайбільше через годину він з'явиться. Але тепер хлопець приходив не щодня. Замість семи днів на тиждень він міг прийти чотири рази. Чи п'ять. У Дюссандера потроху міцніло інтуїтивне відчуття, що в хлопчика з'явилися свої проблеми.

— Киць-киць, — поманив Дюссандер. На дальньому краю подвір'я, у зачучверених бур'янах біля огорожі, сидів бродячий кіт. Подертий і достоту такий зачуханий, як і ті бур'яни. Щоразу, коли Дюссандер заговорював, кіт нашорошував вуха, не зводячи очей з рожевої мисочки, повної молока.

«Може, — подумав Дюссандер, — у малого негаразди в школі. Чи кошмари сняться. Чи, може, те й те разом».

Остання думка змусила його посміхнутися.

— Кицю-кицю, — ніжно покликав він. Вуха в kota знову наструнчилися. Він не ворухнувся, але й далі уважно вивчав поглядом молоко.

Та Дюссандера й самого спіткали проблеми. Ось уже три тижні, наче в якійсь химерній піжамі, він лягав спати в уніформі СС. Й уніформа відганяла безсоння та кошмари. Сон у нього (попервах) був міцний, як у дроворуба. Та потім сни повернулися, не мало-помалу, а лавиною, і були ще гіршими, ніж раніше. Сни про втечу, сни про очі. Проте, як він мчить крізь мокрі невидимі джунглі, а важке листя й вологе гілля пальм б'є його в обличчя, лишаючи на шкірі цівки, що на смак нагадували сік... чи кров. Він біжить і біжить, блискучі очі весь час навколо, бездушно зиркають на нього, поки він не виривається на галявину. У темряві він радше відчував, ніж бачив крутий підйом, що починався на дальньому боці тої галявини. На вершині цього підйому стояв Патин, із його низькими бетонни-

ми будівлями, подвір'ями, оточеними колючим дротом, дротом під напругою, сторожовими баштами, що стриміли догори, як марсіанські тринogi прямісінько з «Війни світів». А посередині вивалювали в небо дим велетенські димарі, а під цими цегляними колонами розташовувалися готові до праці печі, із завантаженими топками, що жевріли в нічній пітьмі, як очі лютих демонів. Жителям того району казали, що в'язні Патина виготовляють одяг і свічки, та, звісно, місцеві вірили в це не більше, ніж жителі околиць Аушвіца у казочку про те, що в таборі виготовляють ковбасу й сосиски. Та це не мало значення.

Озираючись у тому сні через плече, він бачив, як нарешті вони виходять зі сховку, неупокоєні мерці, ті *Juden*¹, і тягнуть до нього ноги, а на синюшній шкірі простягнутих рук палають сині номери. Пальці скрючені, обличчя втратили безвиразність, і тепер їх оживлює ненависть, вони жваво жадають помсти, живуть передчуттям убивства. Біля матерів біжать малі діти, дідусів несуть на руках їхні дорослі діти. І на всіх обличчях одне — безнадія.

Безнадія? Так. Бо уві сні він знав (як і вони): щойно він видереться на пагорб, то врятується. Тут, унизу, у цих вогких заболочених низовинах, у цих джунглях, де з ушкоджених нічних квітів стікала замість соку кров, він був загнаним звіром... здобиччю. Але там, нагорі, він буде головним. Якщо це джунглі, то табір на вершині пагорба — зоопарк, де всі дикі звірі сиділи по клітках, а він головний доглядач, чия робота — вирішувати, кого нагодувати, кого лишити живим, кого передати вівісекціоністам, а кого віддати до гицлівки.

Він видряпувався схилом, але біг уповільнювала реальність кошмару. Відчував, як руки першого скелета зми-

¹ Євреї (нім.)

каються на горлі, чув холодний смердючий віддих, запах їхнього розкладу, чув пташині верески тріумфу, поки вони тягли його вниз, коли порятунок був уже не просто в полі зору, а на відстані простягнутої руки...

— Киць-киць, — підкликав Дюссандер. — Молочко. Смачненьке молочко.

Зрештою кіт надумав підійти. Він перетнув половину заднього подвір'я та знову сів, але тримався напоготові, сіпаючи хвостом від тривоги. Кіт йому не довіряв. Ні. Але Дюссандер знав, що кіт чує пахощі молока, і тому був певен. Рано чи пізно підійде.

У Патині ніколи не було проблеми з контрабандою. Деякі в'язні потрапляли до них із цінними речами, запханими глибоко в дупу в замшевих капшучках (і надто часто потім виявлялося, що цінні для них речі — геть не цінні: фотографії, пасма волосся, біжутерія), які вони заганяли собі туди палицями, аж поки капшучки не опинялися поза межею досяжності довгих пальців наглядача-в'язня, якого прозивали Пальцем-Смердючкою. В одній жінки, згадав він, був маленький діамант, із дефектом, як потім виявилось, ніскілечки не цінний. Але він належав її сім'ї протягом шести поколінь, переходив від матері до найстаршої доньки (принаймні так вона сказала, але ж то була єврейка, а вони всі брехали). Перед тим як зайти в Патин, вона його проковтнула. А коли вийшов із ескрементами, заковтнула знову. І так його ковтала, аж поки той діамант не порізав їй нутроці й вона не стекла кров'ю.

Бували й інші виверти, хоча здебільшого йшлося про щось дрібне: трохи тютюну там чи одну-дві стрічечки в коси. Це не мало значення. У кімнаті, де Дюссандер проводив допити, стояла електроплитка та скромний на вигляд кухонний стіл, вкритий червоно-білою картатою цератою, дуже схожою на ту, яка тепер лежала на столі

в його американській кухні. На тій плитці завжди соковито шкварчав горщик з ягнячим рагу. Коли виникали підозри на контрабанду (а хіба бувало інакше?), то члена підозрюваного угруповання приводили в ту кімнату. Дюссандер ставив його чи її біля плитки, над якою підіймалися густі пахощі смакоти. Він м'яко запитував: «Хто?» Хто ховає золото? Хто приховує коштовності? У кого є тютюн? Хто дав тій Жівене пігулку для дитини? Хто? Рагу людині ніхто насправді не обіцяв, але нестерпні пахощі врешті-решт розв'язували язика. Авжеж, того самого можна було домогтися ударом кийка в живіт чи дулом пістолета в брудний пах, але рагу... рагу було *вишуканим* ходом. Так.

— Кицю-кицю, — покликав Дюссандер. Кіт знов нашорошив вуха. Трохи підвівся, та потім пригадав собі, як колись давно його копнули ногою, чи, може, на згадку спав сірник, яким підсмалили вуса. І знову сів на задні лапи. Та невдовзі мав рушити вперед.

Він винайшов спосіб умилостивити свій кошмар. З одного боку то була просто уніформа СС... але з іншого — вона дарувала більшу силу. Дюссандер був дуже задоволений собою, шкодував тільки, що раніше до цього не подумався. Напевно, він мав подякувати хлопцеві за те, що той показав йому цей новий метод самозаспокоєння, показав, що ключ до кошмарів минулого — не в запереченні, а в спогляданні, ба навіть у чомусь на кшталт дружніх обіймів. Справді, до несподіваної появи хлопця, що спіткала його минулого літа, він довго не бачив кошмарів. Але тепер стало зрозуміло, що він по-боягузницькому примирився з минулим. Йому довелося відмовитися від частки себе. А тепер він її собі повернув.

— Кицю-кицю, — покликав Дюссандер, і його обличчя розплилося в усмішці: добрій, заспокійливій усмішці, властивій старим людям, що с'як-так продерлися жорсткими

путівцями життя до безпечної гавані й прийшли більш-менш неушкодженими, та ще й трохи мудрості набули.

Обдертюх трохи піднявся на задніх лапах, лише мить повагався, потім ще одну, а тоді з гнучкою грацією подріботів через решту заднього двора. Вибрався нагору східцями, нагородив Дюссандера фінальним недовірливим поглядом, прищуливши погризені та вкриті струпами вуха, і почав хлебтати молоко.

— Добре молочко, — промовив Дюссандер, надягаючи гумові рукавички «плейтекс», що весь цей час лежали в нього на колінах. — Добре молочко для хорошої киці. — Ці рукавички він купив у супермаркеті. Стояв із ними в касу експрес-обслуговування, і старші жінки поглядали на нього схвально, ба навіть оцінюючи. Рукавички рекламували на ТБ. Вони були з манжетами. Вони були такі еластичні, що в такій рукавичці можна підняти з підлоги монетку.

Одним зеленим пальцем він погладив kota по спині й заспокійливо до нього заговорив. Під ці пестощі кіт аж спину вигнув.

І коли вже майже показалося дно миски, він kota схопив.

Тварину в руках, що міцно стискали її тіло, наче вдарило електричним струмом: вона заборсалася, засіпалась, цілячись кігтями в гуму. Гнучке тіло напиналося стрілою, силуячись вирватися. І Дюссандер не мав жодного сумніву: якби зуби чи пазурі kota встромилися йому в руку, той вийшов би переможцем. То був боєць старого гарту. «Боєць бійця зразу пізнає», — посміхаючись, подумав Дюссандер.

Болісна посмішка так і застигла на його обличчі, коли, обачливо несучи kota у витягнутих руках, Дюссандер штовхнув задні двері ногою і зайшов у кухню. Кіт верещав, і звивався, і силкувався подерти гумові рукавиці. Здичавіла трикутнувата голова блискавкою майнула вниз і вчепилася зубами в зелений палець.

— Погана киця, — докірливо мовив Дюссандер.

Дверцята духовки стояли відчинені. Дюссандер жбурнув kota всередину. Із розривним лясканням пазурі вийшли з гуми рукавичок. Коліном Дюссандер пристукнув дверцята, хоч це й спричинило болісний спалах артриту. Та все ж він посміхався. Важко дихаючи, мало не хапаючи ротом повітря, на мить він сперся на духовку, опустивши голову. Духовка була газова. Користувався він нею зрідка: готував рекламвані по ТБ вечері з напівфабрикатів. А тепер ще смажив бродячих котів.

До його вух крізь газові пальники долинали ледь чутні звуки: кіт дряпав дверцята, нявкав, благав випустити.

Дюссандер повернув ручку на п'ятсот градусів¹. Засичав газ, і з відчутним клацанням п'єзопідпал печі відправив вогонь по двох рядах пальників. Кіт перестав нявкати й закричав. Він кричав... так... майже як юний хлопець. Юний хлопець, охоплений страшним болем. Від цієї думки посмішка Дюссандера розійшлася ще ширше. Серце закалатало в грудях. Кіт вихором закрутився по духовці, із пронизливим вереском дряпаючи стінки. А невдовзі з духовки в кухню просочився гарячий запах смаленої шерсті.

Через півгодини він вишкріб рештки kota з духовки виделкою для барбекю, яку придбав за два долари дев'яносто дев'ять центів у крамниці «Грантс» у торговельному центрі, що розташовувався за милю від його будинку.

Смажена тушка полетіла в порожній мішок з-під борошна. Мішок Дюссандер відніс у підвал. Підлога там була земляна, незацементована. Невдовзі він повернувся нагору. Побризкав у кухні «глейдом», і в повітрі попливли штучні пахощі сосни. Повідчиняв усі вікна. Вимив

¹ 260 °С.

виделку для барбекю й повісив на гачок. Потім сів і став чекати на хлопця. Із посмішкою, що не сходила з губ.

Тод справді прийшов — за п'ять хвилин по тому, як Дюссандер вже зневірився його чекати того дня. На ньому була тренувальна куртка з кольорами школи. На голові бейсболка з написом «Сан-Дієго падрес». Під пахвою він стискав шкільні підручники.

— Фука-б'яка, — зайшовши в кухню, скривився він і наморщив носа. — Що це смердить? Кошмар.

— Духовку випробовував, — підкурюючи, пояснив Дюссандер. — На жаль, вечеря згоріла. Довелося викинути.

Одного дня наприкінці місяця хлопчик навідався значно раніше, ніж зазвичай, задовго до того, як закінчувалися уроки в школі. Дюссандер сидів на кухні, цмулив бурбон «Прадавня доба» зі старої, безбарвної, покоцаної чашки з написом «ОСЬО ТВОЄ КОФЕ, МУА-ХА-ХА!» довкола обідця. Крісло-гойдалку він перетягнув у кухню, і тепер пив та гойдався, гойдався та пив, постукуючи пантофлями по вичовганому лінолеуму. І відчував приємне сп'яніння. До цієї ночі кошмари його не навідували, зовсім. Їх не було, відколи на ганок зійшов обдертюх із погризеними вухами. Але минулої ночі наснилося щось особливо страшне. Із цим не посперечаєшся. Вони стягнули його вниз, коли він уже видерся до середини схилу, і, поки йому не вдалося себе розбудити, вони робили з ним таке, що й словами не вимовиш. Разом із тим після переможного вороття у світ реальних речей він відчував упевненість. Він може припинити ті сни, коли забажає. Нехай kota цього разу й не вистачить. Але є ж іще собачі притулки. Так. Є притулки.

Тод увірвався в кухню. Шкіра на блідому напруженому обличчі хлопчика мала нездоровий блиск. «А він схуд,

і сильно», — подумав Дюссандер. І вираз очей у хлопця був такий дивний, що зовсім Дюссандеру не сподобався.

— Ви мені допоможете, — зненацька виклично кинув йому Тод.

— Серйозно? — м'яко спитав Дюссандер, але всередині смикнулося недобре передчуття. Та він зберіг незворушний вираз обличчя, коли Тод люто брязнув книжками об стіл. Одна з них полетіла через церату й приземлилася, розгорнувшись дашком, на підлозі коло ноги Дюссандера.

— Ага, отака херня! — пронизливо відрізав Тод. — Краще вам повірити! Бо це все через вас! Тільки через вас! — На щоках у нього розквітли лихоманкові червоні плями. — Але ви допоможете мені з цього вибратись, бо в мене є на вас компромат! Я вас міцно тримаю за...

— Я допоможу тобі всім, чим зможу, — тихо промовив Дюссандер. І помітив, що згорнув руки на грудях, навіть не задумуючись — достоту так, як робив це колись. Нахилився вперед у кріслі, поки підборіддя не опинилося на рівні згорнутих рук — достоту так, як робив це колись. Обличчя його виражало спокій, і приязність, і зацікавленість. Ні тіні неспокою, що наростав усередині. Сидячи отак, він майже уявляв баняк із ягнячим рагу, що парував на плиті в нього за спиною. — Розкажи, у чому проблема.

— Ось у чому клята проблема, — злостиво просичав Тод і жбурнув у Дюссандера текою. Ударившись об його груди, вона впала йому на коліна, і Дюссандер на мить аж здивувався тому, що всередині його затоплює хвиля гніву. Потребна підвестися і вперіщити хлопцю по пиці тильним боком долоні. Натомість він зберігав на обличчі м'який вираз. Бо побачив, що то шкільний табель, хоча школа докладала всіх кумедних зусиль, аби цей факт приховати. Замість називатися «табель» чи «оцінки учня», ця картка

звалася «Звіт про поступ учня протягом чверті». Дюссандер невдоволено буркнув щось і розгорнув теку.

Зсередини випала заповнена друкованими літерами половина аркуша паперу. Дюссандер відклав її вбік, щоб ознайомитися згодом, усю свою увагу звернувши спочатку на хлопцеві оцінки.

— Хлопчику мій, а ти скотився на самісіньке дно, — без утіхи промовив старий. Як виявилось, склав Тод лише англійську та американську історію. З решти предметів у нього було тверде «F».

— А це не я винен, — бризнув отрутою Тод. — Це все ви. Усі ті історії. Мені кошмари про них сняться, ви в курсі? Я сідаю, розгортаю підручники й думаю про все, що ви мені наверзли того дня, і тут раптом мама каже, що час лягати спати. Тобто це не я винен! Не я! Чуєте мене? Не я!

— Я дуже добре тебе чую, — сказав Дюссандер. І прочитав надруковану записку, що випала з Тодового табеля.

Містере і місіс Боуден,

Доводимо до Вашого відома, що необхідна Ваша присутність для обговорення оцінок Тода в другій і третій чвертях. З огляду на те, що раніше Тод навчався в нашій школі дуже добре, його поточні оцінки свідчать про певні негаразди, які, можливо, згубно впливають на його учнівську успішність. Такі негаразди іноді можна усунути шляхом чесною й відкритою дискусії.

Мушу зазначити, що Тод пройшов півріччя, однак у тому разі, якщо його робота не покращиться радикальним чином у четвертій чверті, його фінальні оцінки можуть бути незаліковими. Незадовільні оцінки означатимуть, що йому доведеться навчатися в школі влітку, щоб надолужити пройдене й не залишитися на другий рік.

Також мушу нагадати, що Тод належить до передуніверситетської команди, та його робота протягом цього року не досягує до рівня, прийняттого для університету. Цей рівень нижчий і за допуск до складання вступних тестів до вищих навчальних закладів.

Будь ласка, прийміть моє запевнення в тому, що я готовий спільно з Вами знайти зручний час для зустрічі. І в такому випадку, як цей, що раніше, то краще.

З повагою,

Едвард Френч

— Хто такий цей Едвард Френч? — спитав Дюссандер, вкладаючи записку назад у теку (у душі він досі дивувався з любові американців до жаргону: яке розлоге сповіщення батькам про те, що їхнього синочка виганяють зі школи за погані оцінки!), і знову згорнув руки на грудях. Передчуття катастрофи ні на мить не слабшало, було дужчим, ніж будь-коли раніше, але він не хотів його приймати. Ще рік тому він би змирився з цим, рік тому він був готовий до катастрофи. А тепер от не хотів, але, схоже, проклятущий хлопчисько все одно приніс йому лихо. — Твій директор?

— Гумка Ед? Чорт, ні. Він шкільний консультант із навчання.

— Консультант із навчання? І що воно таке?

— А самі здогадайтеся! — Тод уже мало не в істериці бився. — Прочитайте проклятущу записку! — І він швидко закрокував по кухні, скося вергаючи в Дюссандера гострі погляди. — Я не дозволю, щоб сталася така лажа. Просто не дозволю. Не буду я ні на яке літо лишатися. Предки на Гаваї збираються, я полечу з ними. — Він показав на табель, що лежав на столі. — Знаєте, що зробить тато, коли це побачить?

Дюссандер похитав головою.

— Він із мене все витрусить. Усе. І дізнається, що це через вас. Інших причин бути не може, бо все інше в мене лишилося без змін. Він мене за ноги підвісить і все к бісу витрусить. А тоді... тоді мене... посадять під замок.

Він обурено зиркнув на Дюссандера.

— За мною ходитимуть назирці. Чорт, може, навіть, до лікаря відправлять. Я не знаю. Та й звідки мені знати? Але я під замок не хочу. І ні в яку довбану школу влітку теж!

— Чи в колонію, — сказав Дюссандер. Дуже тихо сказав.

Тод перестав кружляти по кухні. Його обличчя мов застигло. Щоки та лоб, і без того бліді, побліднішали ще дужче. Він витріщився на Дюссандера й тільки з другої спроби здобувся на слова.

— *Що? Що* ви сказали?

— Мій милий хлопчику, — промовив Дюссандер і прибрав такого вигляду, наче його терпіння безмежне. — Останні п'ять хвилин я слухав, як ти нявчиш і скиглиш, і все твоє нявчання та скигління зводиться ось до чого. У тебе неприємності. Тебе можуть викрити. Ти можеш опинитися в несприятливому становищі. — Побачивши, що йому вдалося — нарешті — повністю заволодіти хлопцевою увагою, Дюссандер задумливо відсьорбнув зі склянки. — Хлопчику мій, — провадив він, — ти став у дуже небезпечну позу. Для себе самого. І для мене теж. Для мене потенційна небезпека набагато більша. Ти боїшся за своє життя. Тьху! *Ось* що значить твій табель.

Жовтавим пальцем він скинув аркуш зі стола на підлогу.

— А я за своє життя боюся!

Тод не відповів. Просто дивився на Дюссандера виряченими очима, у яких проглядало легке безумство.

— Ізраїльтяни не зглянуть на те, що мені сімдесят шість. Там у них, знаєш, смертна кара й досі у фаворі,

а надто коли на лаві підсудних — нацист, воєнний злочинець, пов'язаний із таборами.

— Ви громадянин США, — сказав Тод. — Америка вас не видасть. Я про таке читав. Я...

— Ти читаєш, але не слухаєш! Я не громадянин США! Мені документи *коза ностра* виправила! Мене депортують, і там, де сяде мій літак, на мене вже чекатимуть агенти Моссаду.

— Та хай би вас і повісили, — пробурчав під носа Тод, опустивши погляд на свої стиснуті кулаки. — Усе життя мріяв із вами в халепу вплутатись.

— Не сумніваюся. — Дюссандер скупо осміхнувся. — Але ти вже вплутався. Треба жити теперішнім, хлопче, а не минулим «ой-не-треба-було-мені». Ти мусиш усвідомити, що тепер наші з тобою долі неподільні. Якщо ти на мене «спустиш собак», як у вас тут кажуть, думаєш, я хоч на мить завагаюся, перш ніж спустити собак на тебе? У Патині згинуло сімсот тисяч людей. Для всього світу я злочинець, монстр, навіть м'ясником ваші скандальні листки б мене назвали. А ти, виходить, мій поплічник. Ти знав про нелегала, приховував це, не доповів про нього — це вже злочин. І якщо мене візьмуть, я всьому світу про тебе розкажу. Коли репортери тицятимуть мікрофонами мені в лице, я знову і знову повторюватиму одне — твоє ім'я. «Тод Боуден, так, його так звать... давно? Майже рік. Він хотів знати все. Усі гидючі подробиці. Саме так він це називав, так: «Усі гидючі подробиці».

Тод аж дихати перестав. Його шкіра стала наче прозорою. Дюссандер обдарував його усмішкою. І відсморбнув бурбону.

— Думаю, тебе посадять. Для підлітків це називають колонією чи виправним закладом... може, звісно, є і якась

вигадлива назва, як-от «Звіт про поступ учня протягом чверті»... — Верхня губа в посмішці полізла вгору. — Хоч би як це називалося, на вікнах там будуть ґрати.

Тод облизнув губи.

— А я б сказав, що ви брешете. Скажу: щойно дізнався. Повірять мені, а не вам. Раджу вам про це пам'ятати.

Ледь помітна посмішка не сходила з губ Дюссандера.

— Ти ж казав, що батько все з тебе витрусить.

Тод заговорив — повільно, як людина, у якої усвідомлення та проговорювання відбуваються одночасно.

— Може, і ні. Може, цього разу — ні. Це ж вам не вікно каменякою розбити.

Дюссандер подумки скривився. Він підозрював, що хлопець правильно розсудив — на кону так багато, що він може справді переконати батька. Зрештою, зіткнувшись лицем до лица з такою неприємною правдою, якому батьку не захочеться, щоб його переконали?

— Можливо. А може, і ні. Але як ти поясниш усі ті книжки, котрі ти мусив читати, бо бідолашний містер Денкер мало не сліпий? Мої очі вже не ті, що були, але в окулярах я ще можу читати дрібний шрифт. І можу це довести.

— А я скажу, що ви мене надурили!

— Серйозно? І яку причину для цього ти назвеш?

— Заради... заради дружби. Бо вам самотньо було.

«Це, — подумав Дюссандер, — досить близько до правди, у це можуть повірити. Колись, ще ця каша тільки заварювалася, малий ще міг би таке повернути. Але тепер він був не в стані, він весь розпадався на шматки, розлазився по нитках, як те пальто, заношене до дірок і більше ні до чого не придатне. Якби якесь дитя стрельнуло зі своєї іграшкової пукавки через дорогу, цей хлопець підскочив би на місці й зарепетував, мов дівчисько».

— А твій табель підтвердить мою версію, — сказав Дюссандер. — Це ж не від «Робінзона Крузо» в тебе оцінки так погіршилися, хлопчику мій, чи не так?

— Ой, заткніться, будь ласка. Просто мовчіть, і все.

— Ні, — відрізав Дюссандер. — Мовчати я не збираюся. — Він підкурив сигарету, шкрябнувши сірником об дверцята духовки. — Поки до тебе не дійде елементарна правда. Ми в одній зв'язці, потонемо чи впливемо. — Він дивився на Тода крізь хмарину диму, без усмішки, і своїм зморшкуватим лицем нагадував рептилію. — Я, хлопче, потягну тебе за собою. Я тобі обіцяю. Якщо впливе хоч щось, то впливе все. Отаку я даю тобі обіцянку.

Тод сердито на нього глипнув і не відповів.

— Так, — пожвавився Дюссандер, як людина, що позбулася неприємного обов'язку й тепер зі спокійною душею може перейти до легших справ, — питання в тому, що нам з усім цим робити? Є ідеї?

— Оце виправляє оцінки. — Тод витяг із кишені куртки нову пляшечку засобу для виведення чорнила. — Але з тим сраним листом я не знаю, що робити.

Дюссандер схвально подивився на флакончик. Свого часу він і сам підробив кілька звітів. Тоді, коли квоти злетіли до космічного рівня... і ще вище, набагато вище. І, подібно до того становища, у якому вони опинилися тепер, була заковика з рахунками-фактурами... з тими, якими обліковували воєнну здобич. Щотижня він мусив перевіряти коробки з цінними речами (їх потім відправляли в Берлін у спеціальних залізничних вагонах, таких собі гігантських сейфах на колесах). До кожної коробки кріпили великий жовтий конверт, а всередині лежав перевірений рахунок-фактура на вміст тої коробки. Так багато каблучок, намиста, кольє, так багато грамів золота. У самого Дюссандера, проте, була власна коробка з коштовностями —

не надто коштовними коштовностями, проте й не дрібничками. Нефрит. Турмалін. Опали. Кілька перлин із дефектами. Промислові алмази. І коли він бачив у переліку предметів, що вирушали на Берлін, річ, яка припадала йому до душі чи видавалася непоганим капіталовкладенням, він її витягав, заміняв річчю зі своєї коробки, а рахунок-фактуру виправляв за допомогою спеціального засобу, а замість тієї речі вписував свою. Так він доріс до рівня експерта з підробки документів... і коли війна закінчилася, цей талант не раз і не два ставав йому в пригоді.

— Добре, — сказав він Тоду. — Що ж до іншої халепи...

Дюссандер уже погойдувався в кріслі, цмулячи зі склянки. Тод підтягнув стілець ближче до стола й заходився працювати над своїм табелем, котрий без слів підібрав із підлоги. Зовнішній спокій Дюссандера справив на нього належний вплив, тож тепер він працював мовчки, старанно схиливши голову над карткою, схожий на пересічного американського хлопчика, що, їй-богу, заповзвся виконати своє завдання якнайкраще, хоч би яким воно було: саджати кукурудзу, провести гру без жодного хіта в щорічному чемпіонаті малої ліги чи підробити оцінки у своєму табелі.

Дюссандер подивився на його потилицю, трохи засмаглу й таку беззахисну під лінією волосся та круглим комірцем футболки. Його погляд помандрував до горішньої шухляди столу, де він тримав різницькі ножі. Один швидкий удар (він знав, куди його скерувати), і спинний мозок хлопця відділиться від голови. Його губи стуляться навіки. Дюссандер посміхнувся, і та посмішка була сповнена жалю. Якщо хлопець зникне, його шукатимуть. Постануть запитання. Багато запитань. І з деякими прийдуть до нього. Попри те, що прямо на нього нічого не вказу-

вало, він не міг собі дозволити, щоб його допитували й копірсалися в минулому. Страх як прикро.

— Цей Френч, — сказав він, постукуючи пальцем по листу. — Він із твоїми батьками десь у товаристві перетинається?

— Він? — презирливо виплюнув це слово Тод. — Мої тато й мама не ходять у ті діри, куди він може пролізти.

— А у своєму професійному амплуа він з ними зустрічався? На батьківських зборах чи, може, до себе викликав?

— Ні. Я завжди був одним із найкращих учнів у класі. Дотепер.

— Отже, що він про них знає? — спитав Дюссандер, сонно заглядаючи у свою склянку, уже спорожнілу. — О, про тебе він точно все знає. Без сумніву, він зібрав на тебе весь компромат, до якого тільки зміг дотягтися. Аж до бійок на подвір'ї дитячого садка. Але що він знає про *них*?

Тод відклав убік ручку й відсунув пляшечку знищувача чорнил.

— Ну, він знає, як їх звати. Звісно. І по скільки їм років. Знає, що ми всі методисти. Ми до церкви не часто ходимо, але він знає, бо це в документах написано. Повинен знати, чим мій тато заробляє на життя. Це теж у моїй справі є. В усіх тих папірцях, які вони мусять щороку заповнювати. Ото й усе, думаю, більше нічого не знає.

— А якби у твоїх батьків були якісь проблеми вдома, він би про це знав?

— І що це означає?

Дюссандер вихлюпнув рештки бурбону в склянку.

— Гризня. Сварки. Батько спить на канапі. Мати напивається. — Його очі заблищали. — На носі розлучення.

— Нічого такого в нас дома нема! — обурено вигукнув Тод. — Зовсім ні!

— Та я ж не казав, що є. Ти, хлопче, просто подумай. Уяви, що в тебе вдома все «летить під три чорти», як ото в тій приказці мовиться.

Насупившись, Тод лише зиркав на нього.

— Ти б за них переживав, — сказав Дюссандер. — Хвилювався, дуже. Втратив би апетит. Погано спав. А найсумніше те, що постраждала б твоя успішність у школі. Правда? Коли в дітей удома проблеми, з ними всяке таке сумне коїться.

В очах у хлопця майнув проблиск розуміння — розуміння й заразом якоїсь тупої вдячності. Це потішило Дюссандера.

— Так, коли твоя сім'я балансує на краю провалля й небуття, ти почувашся дуже нещасним, — пишномовно прорік він, підливаючи собі бурбону. Відчувалося, що він уже добряче залив собі баньки. — Серіали, які по телебаченню вдень показують... там усе це дуже чітко видно. Єхидство. Лихослів'я і брехня. А найгірше — біль. Біль, хлопчику мій. Ти ні найменшої гадки не маєш, що доводиться переживати твоїм батькам. Вони поглинені власними негараздами, що на сина в них просто не лишається часу. Його проблеми видаються мізерними порівняно з їхніми власними, *nein?* Коли-небудь у майбутньому, коли шрами загояться, цікавість до сина прокинеться в них із новою силою. Але поки цей день не настав, єдина поступка, на яку вони можуть піти, — відправити до містера Френча доброго хлопчиковаго дідуся.

В очах у Тода поступово розгорявся вогонь, і раптом вони засяяли так сліпуче, що мало не обпалили старого.

— А що, може пройти, — пробурмотів він собі під ніс. — Може, ага, цілком може, може... — І враз увірвався. Очі знову потемніли. — Ні, не пройде. Ви на мене геть не схожі, Гумка Ед ну ні на грам у це не повірить.

— *Himmel! Gott im Himmel!*¹ — вигукнув Дюссандер і скочив на ноги, перетнув кухню (трохи похитуючись), відчинив буфет і витяг звідти пляшку «Прадавньої доби». Відкрив ковпачок і щедро собі налив. — Як на розумного хлопця, ти такий *Dummkopf*². Коли це дідусі були схожі на своїх онуків? Га? Я голомозий. — Прозвучало це як «холомосий». — А ти голомозий?

Знову наблизившись до столу, він навдивовижу спритним рухом ухопив Тода за густу біляву чуприну та смикнув.

— Та не треба! — крикнув Тод, проте з легкою усмішкою.

— Крім того, — Дюссандер зручно вмовстився в гойдалці, — у тебе біляве волосся й блакитні очі. У мене теж блакитні очі, а волосся, перед тим як посивіло й обсіпалось, було білявим. Можеш розказати мені всю історію своєї сім'ї. Про своїх тіток і дядьків. Про людей, з якими працює твій батько. Про милі матусині захоплення. Я запам'ятаю. Вивчу та запам'ятаю. Через два дні все це забудеться — пам'ять у мене нині, мов той полотняний мішок, у який воду ллють. Але я пам'ятатиму достатньо довго. — І він зловісно посміхнувся. — Свого часу я успішно тікав від Візенталя й натягнув пов'язку на очі самому Гімлеру. Якщо я не зумію обвести круг пальця якогось учителя американської державної школи, то загорнуся в простирадло й повільно поповзу до могили.

— Може, і так, — протягнув Тод. І Дюссандер побачив, що в душі він уже змирився. Очі в нього сяли від полегшення.

— Є ще одна риса подібності, — сказав Дюссандер.

— Справді?

¹ О небеса! Святі небеса! (нім.).

² Бовдур (нім.).

— Ти казав, що твоя мати — на одну восьму єврейка. Моя мати була єврейкою *повністю*. Ми обидва жиди, хлопчику мій. Двоє мойш, які сидять на кухні, як у тому старому анекдоті.

Зненацька Дюссандер ухопив себе за носа великим і вказівним пальцем правої руки. Одночасно сягнув через увесь стіл та лівою рукою стиснув носа хлопцеві.

— І це видко! — проревів він. — Це ж видко!

Та й зайшовся старечим сміхом, розгойдуючись у кріслі, що порипувало в такт його рухам. Тод подивився на нього спантеличено й трохи перелякано, та за хвилину й сам розсміявся. Так вони й сміялися вдвох на Дюссандеровій кухні: господар при відчиненому вікні, у яке залітав теплий каліфорнійський вітерець, Тод — погойдуючись на задніх ніжках кухонного стільця й спираючись його спинкою на дверцята духовки, біла емаль якої була хрест-навхрест покреслена темними обвугленими смугами від дерев'яних сірників Дюссандера, що лишалися, коли він кресав із них вогонь.

Гумка Ед Френч (його прізвисько, як пояснив Тод, походило від захисних гумок, які вчитель натягав на своє взуття, коли надворі дощило) був субтильним чоловіком з особливою пристрасстю завжди взувати в школу кеди. То був неформальний штрих, який, на його думку, мусив зробити його «своїм» для ста шести дітлахів віком од дванадцяти до чотирнадцяти, з опікування якими склалося його навантаження психолога-консультанта. Кедів у нього було п'ять пар, різнобарвних: від «бігового синього» до «крикливо-жовтих зонкерсів»¹. Він перебу-

¹ «Крикливо-жовті зонкерси» — марка попкорну з жовтою глазур'ю в чорно-жовто-блакитно-червоній коробці.

вав у повному невіданні щодо того, що позаочі його звуть не лише Гумкою Едом, а ще й Кедом Пітом, Кедменом і Пришестям Кедмена. У коледжі його прозивали Губошльопом, і якби він знав, що цей ганебний факт якимось робом просочився за стіни навчального закладу та став загальновідомим, то згорів би від сорому.

Краватки він надягав нечасто, надавав перевагу светрам-гольфам, які носив ще з початку шістдесятих, коли Девід Маккалум розрекламував їх у серіалі «Людина з ОМКОП»¹. В університетські часи одноклубники стежили за ним, коли він ішов через плац, і підсміювались: «Ось іде Губошльоп у своєму омкопівському светрі». Він здобув спеціальність «Психологія для освіти» і потайки вважав себе єдиним хорошим консультантом з освіти, якого стрічав у своєму житті. З дітлахами в нього був справжній рапорт. Він міг з ними круто поладнати, міг побазарити й мовчки поспівчувати, коли їм треба було викричатися й *стравити пару*. Він міг *влізти в їхні лахи*, бо розумів, яка це *засада* — бути тринадцятирічним, коли хтось *проїдає тобі мізки* і ти, *ганчірка*, ніяк не можеш *зібратися*.

Але от біда — йому самому дуже важко було пригадувати, яким він сам був у тринадцять років. Мабуть, давалося взнаки зростання в п'ятдесяті. А також те, що в хоробрий новий світ шістдесятих він увійшов із причепом у вигляді прізвиська Губошльоп.

Тож тепер, коли дід Тода Боудена зайшов до нього в кабінет, упевнено пристукнувши за собою двері з матовим склом, Гумка Ед підвівся, шанобливо, проте обережно — з-за столу не вийшов привітати старого. Пам'ятав, що на

¹ Американський гостросюжетний телевізійний серіал про таємних агентів із Робертом Воном і Девідом Маккалумом у головних ролях. Демонструвався в 1964—1968 рр. ОМКОП (U.N.C.L.E) — Об'єднана мережева команда з охорони правопорядку.

ногах у нього кеди. Часом старі люди не доганяли того, що кеди — засіб психологічної допомоги дітям, у яких виникло тертя з вчителями. Тобто стара гвардія не сприймала психологів-консультантів у кедах.

«А дідок нівроку собі», — подумав Гумка Ед. Сиве волосся, охайно зачесане назад. Костюм-трійка без найменшої плямки. Бездоганий вузол на краватці голубино-сірого кольору. У лівій руці дідок тримав згорнуту чорну парасольку (надворі ще з вихідних сіялася мряка), досить-таки по-військовому тримав. Кілька років тому Гумка Ед із дружиною підсів на Дороті Сеєрз, вони перечитали все написане цією високошановною дамою, до чого тільки могли дотягтися їхні руки. Тож тієї миті йому спало на думку, що перед ним — викапаний плід її фантазії, лорд Пітер Вімзі, що наче зійшов зі сторінок роману¹. То був Вімзі в сімдесят п'ять, через багато років після того, як Мисливець і Гаррієт Вейн вийшли в тираж. Подумки він зробив зарубку «вдома розказати про це Сондрі».

— Містере Боуден, вітаю, — шанобливо промовив він і простягнув руку.

— Приємно. — Боуден її потис. Гумка Ед відповів обережно, стараючись не тиснути твердо й безкомпромісно, як завжди це робив із батьками дітей. Стариган так полохливо прибрав руку, що Ед зробив висновок — у нього артрит.

— Приємно, містере Френч, — повторив Боуден і сів на стілець, дбайливо підсмикнувши холоші штанив. Поставив парасольку між коліньми й сперся на неї. Тепер він нагадував пристаркуватого, одомашненого й урбанізованого стерв'ятника, що прилетів та вмовстився на сідалі

¹ Сеєрз Дороті Лі (1893—1957) — англійська письменниця, філолог, драматург і перекладач. Здобула славу завдяки своїм детективним романам. Пітер Вімзі та Гаррієт Вейн — головні герої романів.

в кабінеті Гумки Еда Френча. А в нього ледь помітний акцент, подумав Губка Ед, але то не здавлені нотки британського вищого класу, з якими міг би розмовляти Вімзі. У тому голосі вчувалося щось більше, щось європейське. Хай там як, а зовнішня подібність із Тодом вражала. Особливо ніс та очі.

— Я радий, що ви завітали, — сказав йому Гумка Ед, примощуючись на стільці, — хоча в таких випадках батько чи мати учня...

То, звісно, був початковий гамбіт. За майже десять років психологічного консультування він пересвідчився, що, коли до нього замість батьків приходять тітка, дядько чи дідусь або бабуся, то вдома справи кепські — і це незмінно виявлялося коренем усіх проблем. Гумка Ед відітхнув із полегкістю. Проблеми вдома — це погано, але для хлопця з таким розумом, як у Тода, *трип від важкої наркоти* — набагато, набагато гірше.

— Так, звичайно, — відповів йому Боуден. Вираз обличчя в нього був скорботний і сердитий водночас. — Син і невістка попросили мене піти до вас та погомоніти про цю прикру справу, містере Френч. Тод — хороший хлопча, повірте мені. Проблеми з оцінками — це тимчасово.

— Ми всі на це сподіваємося, містере Боуден. Прошу, куріть, якщо бажаєте, не соромтеся. На території школи це заборонено, але я нікому не скажу.

— Дякую вам.

Із внутрішньої кишені піджака містер Боуден витяг пом'яту пачку «кемела», вклав до рота одну з останніх покривлених зигзагом сигарет, намацав сірника, чиркнув ним об підбор свого чорного черевика й підкурих. Після першої зтяжки зайшовся вологим старечим кашлем, струсонув сірником у повітрі й кинув почорнілий недогарок у попільничку, яку підсунув йому Гумка Ед. За цим

ритуалом, майже так само формальним, як і черевики старого, психолог спостерігав з непідробним зачудуванням.

— З чого ж почати? — спитав Боуден і кинув на Гумку Еда сповнений душевного болю погляд крізь сиві пасма диму.

— Що ж, — лагідно промовив Гумка Ед, — уже те одне, що ви прийшли сюди замість Тодових батьків, багато про що мені говорить.

— Так, напевно. Дуже добре. — Старий згорнув руки. «Кемел» стирчав між вказівним і безіменним пальцями правої руки. Він випростав спину й підняв підборіддя. У його способі внутрішньо підготуватися до розмови було, на думку Гумки Еда, щось замалим не пруське, щось таке, що навіювало згадку про всі ті фільми про війну, котрі він дивився ще малим.

— У мого сина й невістки в сім'ї виникли негаразди, — сказав Боуден, точно відміряючи й відрізаючи кожне слово. — Думається мені, що це досить-таки важкі негаразди, великі. — Його очі, старечі, проте напрочуд ясні, спостерігали за тим, як Гумка Ед розгортає перед собою на столі теку. Усередині лежали аркуші паперу, проте було їх небагато.

— І ви вважаєте, що ці негаразди погано впливають на Тодову успішність?

Боуден нахилився вперед дюймів на шість. Погляд його блакитних очей був прикутий до карих очей Гумки Еда. У повітрі повисла важка пауза, а тоді Боуден сказав:

— Мати п'є.

І сів рівно, наче шпагу проковтнув.

— А, — тільки й мовив Гумка Ед.

— Так, — зловісно кивнув Боуден. — Малий розказував мені, як двічі приходив додому й бачив, як вона спить,

розкинувши руки, на столі в кухні. Він знає, як мій син ставиться до її алкоголізму, тож обидва рази сам розігрівав вечерю в духовці й примушував її випити стільки чорної кави, щоб до приходу Ричарда вона принаймні прочумалася.

— Погано, — похитав головою Гумка Ед. Хоча чув і про гірші справи — про матерів, що вживали героїн, про батьків, які зненацька забирали собі в голову, що треба починати трахати дочку... чи сина. — А місіс Боуден не думала звернутися до професіонала, щоб допоміг їй впоратися з проблемою?

— Онук пробував її переконати, що так буде найкраще. Але, я думаю, їй дуже соромно. Якщо дати їй трохи часу... — Він повів рукою, що тримала сигарету й лишала в повітрі кільце диму, яке повільно розсіювалося. — Ви мене розумієте?

— Так, авжеж, — кивнув Гумка Ед, потайки відчувши захват від того руху, яким старий накреслив димне кільце. — Ваш син... Тодів батько...

— Цей теж не без гріха, — відрізав Боуден. — Працює допізна, сімейні вечери пропускає часто, вечорами нерідко мусить зриватися і їхати на роботу... я вам так скажу, містере Френч: він радше одружений зі своєю роботою, ніж із Монікою. Мене виховували в тому дусі, що сім'я для чоловіка — передусім. А вас хіба ні?

— Так, авжеж, — палко підтвердив Гумка Ед. Його батько був нічним сторожем у великому лос-анджелеському універмазі, тож бачив його син не частіше, ніж у вихідні та на канікулах.

— Це ще один бік проблеми, — сказав Боуден.

Кивнувши, Гумка Ед на мить замислився.

— Містере Боуден, а як щодо другого вашого сина? Е-е... — Він звирівся з текою. — Гарольд. Тодів дядько.

— Гаррі з Деборою зараз у Міннесоті, — нітрохи не погіршив проти правди Боуден. — Він там викладає на медичному факультеті університету. Йому важко було б звільнитися, та й просити про таке з мого боку нечесно. — Його обличчя прибрало виразу праведника. — У Гаррі з його дружиною вельми щасливий шлюб.

— Розумію. — Гумка Ед ще раз трохи повивчав свою теку, та потім її згорнув. — Містере Боуден, я ціную вашу прямоту. І буду так само відвертим із вами.

— Дякую, — скуто мовив Боуден.

— У сфері психологічного консультування ми не можемо зробити для наших учнів так багато, як нам хотілося б. У цій школі працює шість психологів, і кожен із нас має навантаження понад сто учнів. Наприклад, у колеги, що прийшов сюди на роботу останнім, їх сто п'ятнадцять. У цьому віці, у нашому суспільстві, усі діти потребують допомоги.

— Звісно. — Боуден брутально розчавив недопалок у попільничці й знову згорнув руки.

— Іноді серйозні проблеми проходять повз нас. Дві найпоширеніші — це негаразди в сім'ї та наркотики. Принаймні Тод не підсів на спід, мескалін чи дисоціативи.

— Боже збав.

— Часом, — вів далі Гумка Ед, — ми просто нічого не можемо вдіяти. Це жахливо, але така правда життя. Зазвичай першими, кого випльовує машина, якою ми тут кермуємо, стають шкільні хулігани, похмурі, нетовариські діти, ті, хто відмовляється навіть спробувати прорватися. Вони — просто «теплі тіла», які чекають, що система сама тягнути їх до останнього, або ж чекають, коли доростуть до того віку, коли зможуть кинути школу без дозволу батьків і записатися в лави армії, чи влаштуватися на роботу на автомийку, чи вийти заміж за бой-

френда. Розумієте? Я кажу прямо. Наша хвалена система, як-то кажуть, не така вже й розчудесна, як вважається.

— Я вдячний вам за відвертість.

— Та коли бачиш, як машина перемелює такого учня, як Тод, стає боляче. За останній навчальний рік у нього середній бал був дев'яносто два, а отже, він належить до дев'яносто п'ятого перцентилію. Його середні оцінки за англійську ще кращі. У нього є хист до письма, а це щось надзвичайне для покоління дітей, які вважають, що культура починається перед телевізором, а закінчується в кіно-театрі на районі. Я розмовляв з учителькою, яка торік вела в Тода заняття з творчого письма. Вона сказала, що він здав таку чудову роботу за чверть, якої вона за всі двадцять років свого вчителювання не бачила. Твір був про німецькі табори смерті часів Другої світової війни. Вона поставила йому єдине «А з плюсом» за всі роки, що вела ці заняття.

— Я читав його, — кивнув Боуден. — Справді дуже вдалий.

— Також він продемонстрував непересічні здібності в науках про живу природу й суспільних науках. У математиці він, звісно, зірок із неба не хапає і прориву століття не здійснить, але мої дані свідчать, що він упевнено прямував до рівня коледжу... до цього року. До цього року. Ось і вся історія в кількох словах.

— Так.

— Мені *збіса* неприємно дивитися на те, як скочується Тод, містере Боуден. А школа влітку... що ж, як я вже казав, буду відвертим. Таким дітям, як Тод, школа влітку може більше нашкодити, ніж допомогти. Типовий літній збір старших класів — це зоопарк. Збіговисько всіх мавп і реготливих гієн, плюс повний набір птахів додо. Погана компанія для таких, як Тод.

— Безперечно.

— Тож перейдімо до суті справи. От що я пропоную. Кілька сеансів для містера та місіс Боуден у консультативному центрі в середмісті. Із дотриманням повної конфіденційності, певна річ. Тамтешній директор, Гаррі Акерман, мій добрий друг. І я думаю, що цю ідею їм повинен запропонувати не Тод. Її маєте запропонувати ви. — Гумка Ед широко всміхнувся. — І тоді, може, у червні все повернеться у свою колію. Нічого неможливого не бачу.

Але Боудена ця пропозиція, вочевидь, стривожила.

— Боюся, вони спустять на хлопчика всіх собак, якщо я їм це запропоную, — сказав він. — Справа вельми делікатна. Усе може обернутися дуже погано. Малий пообіцяв мені, що з подвійною силою візьметься до навчання. Його самого дуже непокоїть те, що він так сильно з'їхав. — Він розтягнув губи в посмішці, якої Ед Френч не міг до кінця зрозуміти. — Непокоїть сильніше, ніж ви думаєте.

— Але...

— І мене вони сваритимуть, — із притиском швидко промовив Боуден. — Ще і як будуть, Бог свідок. Моніка вже коситься на мене, бо вважає, що я забагато пхаю свого носа в їхні справи. Я стараюся не втручатися, але ви ж бачите, що коїться. Думаю, краще залишити все, як є... на цьому етапі.

— У мене великий досвід у таких справах, — запевнив Боудена Гумка Ед. Він згорнув руки на Тодовій особовій справі й подивився старому просто у вічі. — Я вважаю, що тут необхідна сімейна психотерапія. Ви ж розумієте, що шлюбні проблеми, котрі переживають ваш син і невістка, мене цікавлять лише тому, що вони справляють вплив на Тода... а нині цей вплив украй негативний.

— Дозвольте висунути контрпропозицію, — сказав Боуден. — У вас, напевно, є якась система оцінювання успішності в середині чверті?

— Так, — обережно погодився Гумка Ед. — Картки інтерпретації успішності — КІУ. Діти, звісно, кличуть їх *провальними*. Їх видають лише в тому разі, якщо оцінка учня за певний курс серед чверті нижча за сімдесят вісім. Інакше кажучи, картки КІУ ми видаємо тим дітям, яким загрожує «D» чи «F» за предмет.

— Дуже добре, — кивнув Боуден. — Тоді я пропоную таке. Якщо малий відхопить одну з цих карток... бодай одну... — Він підняв догори вузлуватий вказівний палець. — ...то я піду до сина й невістки та скажу їм про те ваше консультування. Ба більше скажу. — Він промовив «скашшу». — Якщо малий отримає вашу *провальну* картку у квітні...

— Власне, ми видаємо їх упродовж першого тижня травня.

— Справді? Якщо він її одержить, то я даю гарантію, що вони погодяться на консультації. Містере Френч, Дік із Монікою турбуються про сина. Проте нині їх так поглинули власні проблеми, що... — Він знизав плечима.

— Я розумію.

— Тож дамо їм цей час, аби залагодили власні негаразди. Тягти себе за волосся з болота... це ж так по-американському, правда?

— Так, напевно, правда, — відповів йому Гумка Ед після хвилини роздумів... та швидкого позирку на годинник, який повідомив йому, що до наступної зустрічі лишається п'ять хвилин. — Я приймаю вашу пропозицію.

Він підвівся, а разом із ним встав і Боуден. Вони знову поручкалися. Гумка Ед потис простягнуту руку дуже обачно, пам'ятаючи, що в старого артрит.

— Але якщо говорити з усією прямоотою, то мушу вам сказати, що вкрай мало учнів здатні вибратися з вісімнадцятитижневого піке за якихось п'ять тижнів навчання.

Їм потрібно надолужувати величезний обсяг згаяного. *Величезний*. Підозрюю, що доведеться вам, містере Боуден, виконати свої гарантійні зобов'язання.

І знову Боуден усміхнувся, тією ледь помітною усмішкою, що занепокоїла Гумку Еда.

— Ви так думаєте? — от і все, що сказав він.

Протягом усієї тієї розмови щось не давало Гумці Еду спокою. І тільки під час обіду в кафетерії, більш ніж за годину по тому, як «Лорд Пітер» пішов, знову охайно затиснувши парасольку під пахвою, психолог зміг для себе сформулювати, що ж то було.

Вони з Тодовим дідом розмовляли щонайменше чверть години, може, навіть усі двадцять хвилин, але жодного разу, як здалося Едові, той не назвав свого онука на ім'я.

Задихаючись, Тод прокрутив педалі до кінця дюссандерівської доріжки й припаркував велик на відкидній ніжці. Уроки скінчилися чверть години тому. Одним стрибком подолавши східці ганку, він скористався власним ключем і припустив коридором до залитої сонцем кухні. На обличчі в нього вимальовувався сповнений надії краєвид — крізь чорні хмари проривалося сонячне сяйво. Якусь мить стояв у дверях кухні, відчуваючи, як стислися голосові зв'язки й живіт, і спостерігав, як Дюссандер гойдається в кріслі, тримаючи на колінах повну склянку бурбону. Старий досі був при параді, хоч краватку ослабив і відтягнув на два дюйми вниз, а верхній гудзик сорочки розстібнув. На Тода він дивився порожнім поглядом ящіркових очиць із-під напівстулених повік.

— Ну? — тільки й зумів видушити з себе хлопець.

Дюссандер відповів не одразу, вирішив помучити його ще кілька секунд — і ці кілька секунд розтяглися для Тода на десять років. А тоді підкреслено повільно поста-

вив склянку на стіл коло пляшки «Прадавньої доби» й сказав:

— Той довбак усьому повірив.

Тод полегшено з присвистом видихнув повітря із заціпенілих легень.

Та не встиг він знову вдихнути, як Дюссандер додав:

— Він хоче, щоб твої нещасні проблемні батьки відвідували сеанси сімейної терапії в його друга з центру. Дуже на цьому наполягав.

— Господи! І ви... що ви... як ви це розрулили?

— Я дуже швидко міркував, — відповів Дюссандер. — Як у тієї дівчинки з оповідання Сакі¹, уміння швидко плести небилиці — одна з моїх переваг. Я пообіцяв йому, що твої батьки підуть на ці сеанси, якщо ти отримаєш одну *провальну* картку, коли їх видаватимуть у перший тиждень травня.

Уся кров відринула від Тодового обличчя.

— Що-що ви зробили?! — замалим не завищав він. — Відколи почали виставляти оцінки, я вже завалив два тести з алгебри й один з історії! — Він зайшов у кухню. Бліде обличчя вже блищало від поту, що проступив на шкірі. — Сьогодні було письмове опитування з французької, його я теж провалив... точно знаю. Бо міг думати лише про того триклятого Гумку Еда й про те, чи ви дасте з ним раду. І ви дали, — з гіркотою в голосі закінчив він. — Не отримати жодної *провальної* картки? Та в мене їх буде п'ять чи шість.

— Це максимум, що я міг зробити в тій ситуації, щоб не збурювати підозр, — сказав Дюссандер. — Той Френч, хоч він і йолоп, виконує свою роботу. А ти тепер виконай свою.

— І що це означає? — Спотворене обличчя Тода віщувало грозу, у голосі бриніла лють.

¹ Сакі — псевдонім письменника Гектора Г'ю Манро (1870—1916).

— Ти вчитимешся. Наступні чотири тижні ти вчитимешся більше, ніж будь-коли раніше в житті. Більше того — у понеділок ти обійдеш усіх своїх учителів і попросиш у них вибачення за те, що так занедбав навчання. Ти...

— Це неможливо, — сказав Тод. — Чуваче, ти не січеш. Це *неможливо*. Із природничих наук та історії я відстаю мінімум на п'ять тижнів. А з алгебри — то й на всі десять.

— Байдуже, — сказав Дюссандер. І налив собі ще бурбону.

— Розумником себе вважаєш? — прокричав йому Тод. — Ну то я твоїх наказів не виконуватиму. Ті часи, коли ти давав накази, у далекому минулому. *Вкури*? — І враз він понизив голос. — Найбільш небезпечна для життя штука, яка в тебе є в кухні, — це липка стрічка від мух фірми «Шел». Ти просто старий каліч, який пердить гнилими яйцями, коли схаває тако. Готовий закластися, що ти і в ліжку дзюриш.

— А тепер послухай мене, шмаркатий, — тихо промовив Дюссандер.

Зачувши це, Тод розлючено сіпнувся.

— До сьогодні, — ретельно добираючи слова, почав Дюссандер, — існувала ймовірність, дуже хистка ймовірність, що ти можеш мене здати й вийти сухим із води. Я не думаю, що тобі це вдалося б, враховуючи, у якому розшарпаному стані твої нерви, але тепер не про це. Формально це було можливо. Але тепер усе змінилося. Сьогодні я зіграв роль твого діда. Такого собі Віктора Боудена. Ні в кого навіть підозри не закрадеться, що я зробив це без... як же це слово?.. о, потурання з твого боку. Якщо все це впливе, хлопче, твоя репутація почорніє ще більше. І аргументів для захисту в тебе не буде. Сьогодні я про це подбав.

— Хотів би я...

— Він би хотів! Хотів! — зненацька проревів Дюссандер. — Забудь про свою хотілку, мене від твоїх хотінь на ригачку тягне, твої хотіння собачого гівна в канаві варті! Єдине, що я хочу від тебе почути, — чи розумієш ти, у якій ситуації ми опинилися?

— Розумію, — пробелькотів Тод. Поки Дюссандер на нього кричав, він міцно стискав кулаки. Тод не звук, щоб на нього підвищували голос. Він розтиснув пальці та втупився поглядом у криваві півмісяці від нігтів на шкірі. Рани могли бути й глибші, якби за останні чотири з гаком місяці в нього не з'явилася звичка гризти нігті.

— Добре. Тоді ти люб'язно перепросиш усіх учителів і будеш спіпати над підручниками. У вільний час у школі ти навчатимешся. Під час обідньої перерви навчатимешся. Після школи приходитимеш сюди й навчатимешся. А у вихідні приходитимеш сюди й знову робитимеш те саме.

— Не тут. Удома.

— Ні. Удома ти битимеш байдики й спатимеш на ходу, як це робив досі. Якщо ти будеш тут, я зможу стояти в тебе над душею й наглядати. Я зможу захистити власні інтереси в цій справі. Я зможу тебе опитувати. Слухати твої уроки.

— Якщо я не схочу приходити, ти мене не примусиш. Дюссандер зробив довгий ковток.

— Твоя правда. Тоді події розвиватимуться за дотеперішнім сценарієм. Ти провалиш усі предмети. Цей шкільний консультант, Френч, очікуватиме, що я виконаю обіцянку. Коли цього не станеться, він зателефонує твоїм батькам. Так вони дізнаються, що добряк містер Денкер на твоє прохання вдавав твого дідуся. Дізнаються про вправлені оцінки. Про...

— Ой, та замовкни вже. Я прийду.

— Ти вже прийшов. Починай з алгебри.

— Оце вже ні! Уже майже вечір п'ятниці!

— Відтепер ти вчитимешся щовечора, — тихо проказав Дюссандер. — Починай з алгебри.

Тод вибалушив на нього очі — ненадовго, лиш на мить, потім знову їх опустив, щоб покопирсатися в рюкзаку й намацати підручник з алгебри. Але цього часу вистачило, щоб Дюссандер встиг углядіти в тих очах убивство. Не образно — у буквальному розумінні. Минуло вже багато років, коли він востаннє бачив той темний, палючий, пильний вираз очей. Але таке не забувається. Те саме він міг розглядіти у власних очах, якби під рукою було дзеркало того дня, коли він дивився на беззахисну хлопцеву потилицю.

«Я мушу захистити себе, — із деяким подивом відзначив про себе він. — Коли недооцінюєш когось, робиш це на свій страх і ризик».

Він цмулив бурбон, і гойдався, і дивився на те, як хлопець робить уроки.

Близько п'ятої вечора Тод попедалював додому на своєму велику. Він почувався геть знесиленим, розбитим, очі пекло, усередині закипала безсила лють. Щоразу, коли його погляд відривався від друкованої сторінки, від усього того нестямного, незрозумілого, хрінового й тупого світу множин, підмножин, упорядкованих пар і декартових координат, у кухні оживав деренчливий старечий голос Дюссандера. Крім цих моментів, він увесь час мовчав... тільки капці, що стукали по підлозі, доводили до сказу та порипувало крісло. Він сидів у ньому, як стерв'ятник, що чекає, коли жертва дійде до кондиції. Навіщо він узагалі в усе це вплутався? Як він міг у це вплутатись? Це ж гаплик, повний гаплик. Того дня він трохи відчув землю під ногами (частина теорії множин, через яку він так болюче перечепився до різдвяних канікул, стала на місце з майже чутним клацанням), але думати, що він надолужить достатньо

матеріалу, щоб так-сяк витягти контрольну з алгебри наступного тижня бодай на «D», видавалося неможливим.

До кінця світу лишалося п'ять тижнів.

На розі він побачив блакитну сойку. Вона лежала на хіднику, кволо розтуляючи та стуляючи дзьоба. Марно силкувалася встати на свої пташині лапи й поплигати геть. Одне крило в неї було розчавлене, і Тод зрозумів, що її збила машина. Збила й відкинула на тротуар, мов фішку в грі. Одне око-намистина втупилося в нього.

Ще довго Тод на неї дивився, злегка стискаючи широкі ручки свого велосипеда. Повітря стало помітно прохолоднішим, де й поділося денне тепло. Холод пробирав до кісток. Його друзі, напевно, дуркували зараз на бейсбольному майданчику Бейба Рута: може, грали один-на-один чи скоріше тренувалися нашвидку, на «три-летить-шість-котиться» або роллі-битку. То вже була пора року, коли починали підготовку до серйозного бейсболу. У школі говорили про те, щоб відправити дитячу команду на змагання неформальної міської ліги. Татусів, охочих до того, аби вони грали, було предостатньо. Тод, звісно, буде за пітчера. Він був зіркою в Малій лізі — до минулого року, поки не доріс до Старшої малої ліги. *Був би за пітчера.*

То й що з того? Йому доведеться їм відмовити. Доведеться просто сказати:

— Народ, я вплутався в хрінзна-що з одним воєнним злочинцем. Жорстко тримав його за яйця, та раптом — ха-ха, не, ви заре вмрете — раптом побачив, що він мене тримає за яйця так само міцно, як і я його. У мене почалися дивні сни, кидало в холодний піт. Оцінки полетіли під три чорти, я їх виправляв на картці, щоб предки не дізналися. А тепер мені вперше в житті тре' гризти граніт науки. Але я не боюся, що мене посадять під замок. Боюся потрапити в колонію, от чого я боюся. А тому, народ, звиняйте,

грати з вами цього року ніяк не зможу. Ви ж бачите, як воно все.

Квола посмішка (вельми схожа на дюссандерівську, а не на його колишню, на всі тридцять два) торкнула його губи. У ній не було ні краплини сонця, лише тінь. Не було веселощів, не було впевненості. Вона просто повідомляла: «Народ, ви ж бачите, як воно».

Із умисною неспішністю він покотив ровер уперед і переїхав сойку, дослухаючись, як тріщать, мов газетний папір, її пера, як хрюкають маленькі порожнисті кістки. Розвернув велосипед і знову переїхав. Сойка ще смикалася. Переїхав ще раз. На передню шину налипла скривавлена пір'їна й крутилася разом із колесом, угору-вниз, угору-вниз. На той час пташка вже не ворушилася, пташка склеїла ласти, пташка відкинула копита, пташка полетіла у велетенський пташник на небесах, а Тод усе їздив туди-сюди по її розчавленому трупику своїм велосипедом. Так тривало хвилин зо п'ять, і весь цей час та квола посмішка не полишала його лиця. «Народ, ви ж бачите, як воно».

10

Старий стояв у притулку посередині довгого проходу й широко всміхався Дейву Клінгерману, котрий поспішав йому назустріч. Шалений гавкіт, що луною розлягався в повітрі, здавалося, анітрохи його не бентежив, а втім, як і сморід псини та сечі, а ще сотня різномастих дворняг, що дзявкали й скавуліли в клітках, кидалися на дверцята, билися об сітку. Клінгерман із першого ж погляду роздивився в старому собаколюба. Усмішка в нього була дуже мила й приязна. Він обережно простягнув Дейву розпухлу покручену артритом руку, і Клінгерман потис її, теж украй делікатно.

— Здрастуйте, сер! — підвищуючи голос, привітався він. — Шумно тут у нас, здурити можна, правда?

— Та нічого, — сказав старий. — Не страшно. Мене зва-ти Артур Денкер.

— Клінгерман. Дейв Клінгерман.

— Дуже радий знайомству, сер. Я прочитав у газеті... й очам не повірив... що ви тут роздаєте собак. Може, я не правильно зрозумів. Та ні, я напевно все неправильно зрозумів.

— Ні, це правда, роздаємо, — кивнув Дейв. — Тих, кого ніхто не забирає, доводиться знищувати. Шістдесят днів — от і все, що нам надає штат. Дуже шкода. Ходімте в мій офіс. Там тихіше. Та й пахне краще.

У кабінеті Дейв почув знайому (а проте, душевну) історію. Артуру Денкеру було вже за сімдесят. У Каліфорнію переїхав після смерті дружини. Був він небагатий, однак про нажите працею дбав дуже ретельно. Почувався самотньо. Єдиним його другом був хлопчик, який іноді навідувався до нього в гості почитати йому вголос. У Німеччині в нього жив дуже гарний сенбернар. А тут, у Санта-Донато, за його будинком є чималий задній двір. Обнесений парканом. Тож він прочитав у газеті... чи можливо, щоб він...

— Ну, бернарів у нас нема, — одразу попередив Дейв. — Їх швидко забирають, бо вони дуже люблять дітей...

— О, я розумію. Я не мав на увазі, що...

— ...але в мене є вже напівдорослий цуцик вівчарки. Як вам таке?

Очі в містера Денкера заблищали, наче він от-от розплачеться.

— Чудово, — мовив він. — Це було б просто чудово.

— Сам пес безкоштовний, але за дещо все-таки треба заплатити. За щеплення від чумки й сказу. За держдозвіл на утримання собаки. Це обходиться десь у двадцять

п'ять баксів, але якщо вам більше за шістдесят п'ять, половину сплачує держава, за каліфорнійською програмою «Золотий вік».

— «Золотий вік»... це як у мене зараз? — І містер Денкер розсміявся. А Дейва на мить (які дурниці) пробрав поза шкірою мороз.

— Е-е... напевно, так, сер.

— Дуже розумно.

— Так, ми теж так вважаємо. У зоомагазині такий собака коштував би сто двадцять п'ять доларів. Але люди частіше йдуть у крамниці, ніж сюди. Платять за папірці, звісно, а не за собаку. — Дейв несхвально похитав головою. — Якби вони тільки знали, скільки хороших тварин щороку викидають на вулицю.

— Але якщо протягом шістдесяти днів ви не можете знайти їм домівку, то вбиваєте їх?

— Так, присипляємо.

— Приси...? Вибачте, моя англійська...

— Така постанова мерії, — сказав Дейв. — Не можна, щоб вулицями бігали зграї бездомних собак.

— Ви їх пристрілюєте.

— Ні, пускаємо газ. Це дуже гуманно. Вони нічого не відчують.

— Так, — кивнув містер Денкер. — Безперечно.

На «Вступі до алгебри» Тод сидів на четвертій парті в другому ряду. Сидів і намагався зберігати незворушний вираз обличчя, поки містер Сторман роздавав перевірені екзаменаційні роботи. Але погризені пальці знову встромлялися в долоні, і все тіло спливало повільним ядучим потом.

«Не надто сподівайся. Не будь таким кінченим кретинном. Ти не склав, просто не міг скласти. Ти знаєш, що не склав».

А втім, йому ніяк не вдавалося притлумити ту дурнячу надію. Уперше за багато тижнів тест із алгебри не здавався для нього таким, наче був написаний китайськими ієрогліфами. Він не сумнівався, що зі своєю нервозністю (нервозністю? та називай речі своїми іменами: у стані відвертого жаху) написав погано, але можливо... ну, якби вчителем був хтось інший, не Сторман, у якого замість серця — висячий замок...

«АНУ ПЕРЕСТАНЬ! — скомандував він собі, і на якусь мить, холодну страшнючу мить, йому здалося, що ці два слова він викрикнув у класі вголос. — Ти провалився, ти добре це знаєш, і ніщо у світі цього не змінить».

Сторман беземоційно вручив йому контрольну й покрокував далі. Тод поклав її лицем донизу на порізьблену ініціалами парту. Спочатку йому здавалося, що йому забракне сили волі бодай перевернути роботу й дізнатись оцінку. Та зрештою перегорнув, так рвучко, конвульсивно, що аж розірвав тестовий аркуш. Поки дивився, язик прилип йому до піднебіння, а серце наче на хвилику стало.

Угорі аркуша кружальцем було обведено цифру 83. Під нею стояла буквена оцінка — «С з плюсом». Під літерою вчитель зробив коротку приписку: «Уже набагато краще! Здається, мені відлягло вдвічі сильніше, ніж тобі. Проведи роботу над помилками. Щонайменше три з них арифметичні, а не змістові».

Зупинене серце знову пішло, помчало з потрійною швидкістю. На Тода накотила полегкість — але та хвиля була не прохолодна, а гаряча: яке складне й дивне відчуття. Він заплющив очі, не чуючи, як дзижчать над своїми результатами однокласники, починаючи боротьбу (підсумок якої всі знали наперед) за додатковий бал у тому чи тому пункті завдань. За стінками очей Тод бачив червоність. Вона пульсувала, мов потік крові, у такт із його серцем.

Тієї миті він ненавидів Дюссандера сильніше, ніж доти за весь час. Руки міцно стислися в кулаки, і він відчайдушно мріяв, мріяв, мріяв, щоб у них опинилася худа курчача шийка Дюссандера.

Дік і Моніка Боудени спали на однакових ліжках, розділених столиком, на якому стояла прегарна імітація лампи «Тиффані». Їхня спальня була обшита панелями зі справжнього червоного дерева, уздовж стін тяглися затишні ряди книжок. На протилежному боці кімнати, між двома підставками для книг зі слонової кістки (у вигляді дорослих слонів, що стали на задні лапи), примостився круглий телевізор «Соні». Дік у навушниках дивився Джонні Карсона¹, а Моніка читала свіжий роман Майкла Крайтона², щойно того дня присланий із книжкового клубу.

— Діку. — Вона поклала в Крайтона закладку (НА ЦЬОМУ МІСЦІ Я ЗАСИНАЮ — було написано на ній) і згорнула книжку.

У телевізорі Бадді Гекет щойно всіх розсмішив. Дік теж усміхнувся.

— Діку, — голосніше покликала Моніка.

Він вийняв «краплі» з вух.

— Що?

— Як думаєш, із Тодом усе гаразд?

Насупивши чоло, він уважно подивився на неї, а тоді ледь помітно похитав головою. «*Je ne comprends pas, chérie*»³. Жартики з його кульгавою на обидві ноги французькою обоє розуміли без слів. Дік і Моніка познайомилися в ко-

¹ Карсон Джон Вільям (1925—2005) — американський журналіст, телеведучий і режисер, найбільшу популярність здобув як багаторічний ведучий телепрограми «Сьогодні ввечері» на каналі Ен-бі-сі.

² Крайтон Майкл (1942—2008) — американський письменник-фантаст, сценарист і кінорежисер.

³ Не розумію, люба (фр.).

леджі, коли йому загрожував незалік за обов'язковий мовний курс. Батько надіслав йому зайві двісті доларів, щоб найняв собі репетитора. Моніку Дероу він обрав навмання, тицьнувши пальцем в оголошення на дошці біля корпусу. До Різдва вона вже носила його значок¹... і він спромігся на задовільну оцінку з французької.

— Ну... він схуд.

— Так, трохи щуплуватий він у нас. — Дік поклав навушники від телевізора собі на коліна, де вони й дали тихенько попискували. — Моніко, але ж він росте.

— Так швидко? — із неспокоєм у голосі спитала вона. Дік розсміявся.

— Так швидко. Я підлітком вимахав на цілих сім дюймів. У дванадцять ще була криветка п'ять і шість заввишки, а стала красивезна гора м'язів шість футів один дюйм² на зріст, яку ти бачиш перед собою сьогодні. Мама казала, що в чотирнадцять було чути, як я расту вночі.

— Добре, що ти не весь аж так сильно виріс.

— Не розмір головне, а як ним користуєшся.

— А зараз трохи покористуватися не хочеш?

— Бачу, наше дівчисько стає зухвалим, — сказав Дік Боуден і пожбурих навушники через кімнату.

Потому, коли він уже поринав у сон:

— Діку, йому ще й погані сни сняться.

— Кошмари? — промимрив він.

— Кошмари. Я, коли виходила вночі в туалет, двічі-тричі чула, як він стогне уві сні. Але будити не хотіла. Може, це по-дурному, але моя бабуся колись казала, що

¹ Давня університетська традиція в США, коли студент (найчастіше братчик або член подібної до братства організації) дає дівчині свій значок на знак того, що вони зустрічаються. У деяких колах це дорівнювало заручинам.

² 167 і 185 см відповідно.

коли людину розбудити посеред кошмару, вона може збожеволіти.

— Та бабуся, що пшечкою була?

— Пшечкою, так, пшечкою. Скажи ще, жидівкою. От молодець.

— Ти зрозуміла, що я мав на увазі. А чому нагорі унітазом не користуєшся? — Дік ставив його власноруч два роки тому.

— Ти ж знаєш, що злив завжди тебе будить.

— То не зливай.

— Діку, це брудно.

Він зітхнув.

— Іноді, коли я заходила, він пітнів. І простирадла були вологі.

Дік широко всміхнувся в темряві.

— Ще б пак.

— І що це озна... ох. — Моніка злегка ляснула його долонею. — Це теж брудно. До того ж, йому лише тринадцять.

— Наступного місяця чотирнадцять буде. Він уже не такий маленький. Понад свої літа розвинений — можливо. Але не такий маленький.

— А тобі скільки років було?

— Чотирнадцять чи п'ятнадцять. Я вже точно не пам'ятаю. Але пам'ятаю, що прокинувся й подумав, що помер і потрапив у рай.

— Але ти був старший, ніж Тод.

— Усе це тепер стається раніше. Може, молоко винне... чи фторид. Ти знала, що в усіх дівчачих туалетах школи, яку ми будували торік у Джексоні, поставили автомати з прокладками? І це п'яті-восьмі класи. Нині пересічному шестикласнику лише десять років. Скільки тобі було років, коли в тебе почалося?

— Не пригадую, — відказала вона. — Знаю тільки, що звуки, які видає Тод уві сні, не такі... наче він помер і потрапив у рай.

— А ти в нього про них питала?

— Один раз. Тижнів шість тому. Тебе не було, ти грав у гольф із тим жахливим Ерні Джейкобзом.

— Той жахливий Ерні Джейкобз уже в сімдесят сьомому зробить мене повноцінним партнером, якщо доти його не затрахає до смерті та його жовтошкіра жердина-секретарка. До того ж, за гольф завжди платить він. І що сказав Тод?

— Що він нічого не пам'ятає. Але його обличчя... якимось спохмурніло. Мені здається, він каже неправду.

— Моніко, я не все пам'ятаю з днів своєї милої давно минулої молодості, але одне пригадую точно — «мокрі» сні не завжди приємні. Власне, вони можуть бути й відверто неприємними.

— І як таке можливо?

— Провина. Почуття провини в усіх іпостасях. Її хвіст аж із дитинячого віку тягнеться, коли йому дуже чітко пояснили, що мочитися в ліжечко не можна. Потім ще цей секс. Хтозна, що спричиняє «мокрій» сон? Випадково потерся об жінку в автобусі? У читальній залі ненароком зазирнув дівчинці під спідничку? Не знаю. Єдине, що добре пам'ятаю, — як стрибнув із вишки в басейні Асоціації молодих християн і загубив плавки, коли вдарився об воду.

— І ти від цього кінчив? — захихотіла вона.

— Ага. Тому, якщо малий не хоче обговорювати з тобою проблеми, з якими зіткнувся його пуцачок, не напосідай.

— Холера, ми ж зробили все, що могли, аби він виріс без усього цього непотребу у вигляді почуття провини.

— А від цього не втечеш. Він приносить його зі школи, як застуду у першому класі підхоплював. Від друзів або від того, як учителі змальовують певні теми. Від мого

батька теж міг набратися, легко. «Тоде, не чіпай його вночі, бо на долонях у тебе виросте волосся, сам ти осліпнеш, почнеш втрачати пам'ять, а потім твій краник почорніє, згниє і відвалиться. Будь обережний, Тоде».

— Діку Боуден! Твій батько б нізащо...

— Нізащо? Він таке казав, чорт забирай. Так само, як твоя єврейсько-польська бабця запевняла, що розбудиш когось посеред кошмару — і людина поїде дахом. А ще він наказував мені завжди витирати сідало в громадському туалеті, щоб не підчепити «чужих мікробів». Здається, то він так обтічно називав сифіліс. Б'юся об заклад, твоя бабця тобі теж таке вішала.

— Ні, не бабця, мати, — неуважно відповіла Моніка. — А ще казала завжди змивати за собою. Тому я ходжу вниз.

— І все одно мене будиш, — пробурмотів Дік.

— Що?

— Нічого.

Цього разу він уже переступив поріг сну, коли вона знову покликала його на ім'я.

— Ну що? — трохи роздратовано спитав він.

— А ти не думаєш... ой, та це пусте. Спи.

— Ні, кажи вже, раз так. Я знову прокинувся. Я не думаю що?

— Той старий, містер Денкер. Ти не думаєш, що вони забагато часу проводять разом? Ану ж як він... ой, ну не знаю... може, він забиває Тоду голову всякими історіями.

— Жахастиками, що відбувалися насправді, — сказав Дік. — У ті дні, коли Ессенський автомоторний не виконував норму виробітку. — І він тихо гигикнув.

— Я лише висловила думку, — сухувато промовила вона. І перевернулася на інший бік, зашурхотівши ковдрою. — Вибач, що потурбувала.

Він поклав руку на її голе плече.

— Мала, от що я тобі скажу. — Він примовк, розмірковуючи, добираючи слова. — Я інколи теж непокоюся за Тода. Не через те саме, що турбує тебе, але непокоїтись — значить непокоїтись, правда ж?

Моніка повернулася до нього.

— А через що?

— Ну, я виріс трохи в інших умовах, ніж він. У мого батька була крамниця. Бакалійник Вік, так його всі називали. У нього був гробсбук, куди він записував усіх тих людей, хто брав у нього харчі в борг, і суми боргів. Знаєш, як батько його називав?

— Ні. — Дік рідко заводив розмову про своє дитинство. Вона завжди гадала, це тому, що воно було не надто приємним і він волів не згадувати. Тож тепер уся перетворилася на слух.

— Батько називав той журнал «Книгою лівої руки». Казав, що права рука робить бізнес, але права рука ніколи не повинна знати, що робить ліва. Казав, якби права рука знала, то вхопила б сокирку для м'яса й відтяла ту ліву на місці.

— Ти мені про це не розказував.

— Ну, коли ми побралися, я старого недолюблював. Власне, я й досі багато часу проводжу, його недолюблюючи. Я не розумів, чому мушу носити чийсь штани з ящиків «Гудвіла»¹, коли місіс Мазурські бере шинку в кредит, розказуючи ту саму стару казочку про те, що її чоловіченько наступного тижня вже точно вернеться на роботу. Але той кінчений п'янюга Білл Мазурські мав у житті лише одну роботу — міцно тримати пляшку шмурдяка за дванадцять центів, щоб вона від нього не полетіла.

¹ Американська неприбуткова організація, що забезпечує навчанням, працевлаштуванням та іншими суспільними можливостями людей, які мають інвалідність.

У ті часи я відчайдушно хотів лише одного — якось вибратися з того району, втекти подалі від життя, яке вів мій старий. Я заробляв хороші оцінки, займався не цікавим для себе спортом і так діставав стипендію в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. І із себе пнувсь, щоб завжди входити в десять відсотків найкращих студентів, бо єдині «Книги лівої руки», які тоді вели в університетах, містили прізвища солдатів, які пішли на війну. Батько надсилав мені гроші на підручники, але взяв я їх у нього лише раз — коли написав додому, перепудившись, що завалю ту кумедну французьку. Так я зустрів тебе. А пізніше від сусіда з нашого кварталу, містера Генріда, довідався, що батько тоді заставив машину, щоб нашкодити ту суму. А тепер у мене є ти, і в нас є Тод. Я завжди думав, що він у нас збіса чудовий хлопчик, і старався щосили, щоб у нього завжди було все необхідне... усе, що pomoже вирости йому чудовим чоловіком. А сам ще сміявся колись над тією старою, як світ, банальністю: мовляв, чоловіку завжди хочеться, щоб його син виріс кращим за нього. Та, коли вже діло хилиться до старості, мені це здається все менш смішним і все більш схожим на правду. Я не хочу, щоб Тод носив штани з гудвілівської коробки, бо жінка якогось п'яндальги бере шинку в кредит. Розумієш?

— Так, авжеж, я розумію, — тихо мовила Моніка.

— І раптом, якраз перед тим, як мій старий стомився воювати із забудовниками й пішов на пенсію, з ним стався мікроінсульт. Десять днів він провалявся в лікарні. І всі ті його сусіди з району: макаронники, фріци, навіть деякі нігери, що понаїжджали десь у п'ятдесят п'ятому, — вони сплатили його рахунок. Усе до останнього клятого centa. Я повірити не міг. І в крамниці вони працювали, щоб не зачиняти її. Фіона Кастелано організувала чотирьох-п'ятьох безробітних подруг, щоб приходили й стояли за при-

лавком позмінно. Коли старий повернувся з лікарні, бухгалтерський баланс був зведений до centa.

— Ого, — дуже тихо сказала Моніка.

— Знаєш, що він мені сказав? Мій старий? Що старість завжди наводила на нього страх — ти зовсім самотній, безпорадний, боїшся, можеш упасти, поранитися. Страх, що доведеться лягати в лікарню, і ти більше не зможеш зводити кінці з кінцями. Страх смерті. Але він сказав, що після того інсульту боятися перестав. Сказав, що тепер може вмерти спокійно. «Тобто щасливим, тату?» — спитав я в нього. «Ні, — відповів він. — Не думаю, що хтось може вмерти щасливим, Дікі». Він завжди називав мене Дікі, та й досі так зве, це мені теж не подобалось і, думаю, ніколи не буде подобатись. Він сказав, що навряд чи хтось помирає щасливим, але вмерти спокійно можна. Мене це вразило.

Дік замовк і надовго поринув у задуму.

— А за останні п'ять чи шість років я почав трохи краще розуміти свого старого. Може, тому що він уже в Сандорі й перестав мене діставати. Я думаю, може, «Книга лівої руки» — не така вже й погана ідея. Отоді я й почав непокоїтися за Тода. Я все хотів розказати йому, що життя — це щось більше, ніж бути спроможним відвезти вас усіх на місяць на Гаваї чи купити Тоду штани, що не тхнуть нафталіновими кульками з дна гудвілівських коробок. Але я так і не придумав, як йому про це все розказати. Та мені здається, він і сам знає. І в мене камінь із душі звалився.

— Ти маєш на увазі те, що він читає містерові Денкеру?

— Так. Він за це нічого не отримує. Денкер йому не платить. От є такий дідуган, якого від друзів і, може, ще живих родичів відділяють тисячі миль. Уособлення всього, чого так боявся мій батько. І є Тод, який йому допомагає.

— Я й не думала про це.

— А ти помітила, яким стає Тод, коли ти говориш із ним про того старого?

— Дуже тихим.

— Отож-бо. Йому наче язика хто зв'язує. Він соромиться, мовби зробив щось негідне. Як ото мій батько, коли хтось намагався подякувати йому за довіру й харчі в кредит. Ми Тодова права рука, от і все. Ти, я і все решта — будинок, лижні вилазки на озеро Тахо, «Тандерберд» у гаражі, його кольоровий телевізор. Усе — права рука. Але він не хоче, щоб ми бачили, чим зайнята ліва.

— Тобто ти не вважаєш, що він забагато ходить до Денкера?

— Кицю, поглянь на його оцінки! Якби вони погіршилися, я першим сказав би: стоп, що занадто, то нездорово, годі вже, не перебирай міру. Оцінки — це перший дзвіночок, який вказує на проблеми. А які вони?

— Як завжди, чудові, якщо не враховувати того першого конфузу.

— То про що ми взагалі говоримо? Слухай, мала, у мене конференція о п'ятій. Якщо не висплюся, буду варений.

— Авжеж, спи, — поблажливо дозволила вона. А коли він перевернувся на інший бік, поцілувала в лопатку. — Люблю тебе.

— І я тебе люблю, — втішено промовив він і заплющив очі. — Моніко, усе добре. Ти занадто переймаєшся.

— Я знаю. Добраніч.

Вони послули.

— Перестань витріщатись у вікно, — наказав Дюссандер. — Там нічого цікавого для тебе нема.

Тод понуро на нього зиркнув. На столі перед ним лежав розгорнутий підручник з історії з кольоровою ілюстра-

цією, на якій Тедді Рузвельт вибирався на пагорб Сан-Хуан. Безпорадні кубинці падали під копитами «мужніх вершників» Рузвельта. На губах у Тедді вигравала переможна американська усмішка, усмішка людини, яка знає, що Господь сидить у себе в раю, і все в шоколаді. Та Тод Боуден не усміхався.

— А ти любиш експлуатувати рабів, правда?

— Я люблю бути вільною людиною, — відрізав Дюссандер. — Учися.

— Відсмокчи.

— У дитинстві, — зауважив Дюссандер, — мені б за такі слова промили рота лужним милом.

— Часи міняються.

— Та невже? — Дюссандер відсьорбнув бурбону. — Учися.

Тод подивився на нього впритул.

— Ти жалюгідний проклятущий ханига, ти це знаєш?

— Учися!

— Заткнись! — Тод захряснув книжку, і в тихій кухні Дюссандера це пролунало як постріл із рушниці. — Усе одно мені в житті цього не надолужити до тесту. П'ятдесят сторінок цього лайна лишилося, аж до самої Першої світової. Завтра зроблю собі шпаргалку в другій читалці.

— Навіть думати про таке не смій! — жорстко сказав Дюссандер.

— Чого це? Хто мені завадить? Ти чи що?

— Хлопче, я бачу, до тебе ніяк не дійде, які ставки у цій грі. Думаєш, мені сильно подобається тицяти тебе шмаркатим носом у книжки? — Його голос підвищувався, багатом сік повітря, ставав вимогливим, командним. — Думаєш, мені приємно слухати твої дитячі нюні, ясельну лайку? «Відсмокчи», — люто перекирив Дюссандер фальцетом, від чого Тодові щоки вмить побуряковіли. —

«Відсмокчи, то й що, усім начхати, я завтра зроблю, відсмокчи!»

— Ні, ти любиш! — прокричав у відповідь Тод. — Ще й як любиш! Тільки коли стоїш у мене над душею, ти почувашся живим, а не як зомбі! Тому дай мені, бля, спокій!

— Якщо тебе зловлять на списуванні зі шпаргалки, як думаєш, що буде? Кому повідомлять насамперед?

Тод опустив погляд на руки з погризеними півмісяцями нігтів і нічого не сказав.

— Кому?

— Господи, та ти ж знаєш. Гумці Еду. А тоді моїм «шнуркам», напевно.

Дюссандер кивнув.

— От і мені так здається. Учися. Поклади свою шпаргалку собі в голову, туди, де їй і місце.

— Ненавиджу тебе, — глухо процідив Тод. — Ненавиджу. — Але підручника знову розгорнув, і його знизу вгору осяяв усмішкою Тедді Рузвельт, Тедді, що учвал мчав у двадцяте століття з шаблюкою наголо, а перед ним безладно падали на землю кубинці — мабуть, так на них діяла жагуча американська усмішка.

Дюссандер знову погойдувався, тримаючи склянку з бурбоном у руках.

— Ну от, хороший хлопчик, — замалим не лагідно похвалив він.

Свій перший «мокрый» сон Тод побачив останньої ночі квітня — і прокинувся під шепіт дощу в листі та гілках дерева, що погойдувалося в нього за вікном.

Уві сні він потрапив до однієї з лабораторій Патина. Стояв коло краю довгого низького столу, на якому, прив'язана ременями, лежала розкішна дівчина неземної вроди. Йому асистував Дюссандер. На Дюссандері був білий фартух різника, а поза тим — нічого. Коли він роз-

вернувся, щоб увімкнути обладнання з моніторами, Тод побачив дві половинки худої дупи, що терлися одна об одну, як безформні білі камінці.

Дюссандер щось простягнув Тоду, і цю річ він умить упізнав, хоча доти нічого подібного не бачив. Фалоімітатор. Його кінчик із полірованого металу зблискував у сяйві ламп денного світла, як бездушний хром. Ділд був порожнистий. Із середини зміївся чорний електричний дріт, що закінчувався червоною гумовою кулею.

— Уперед, — сказав йому Дюссандер. — Фюрер дозволив. Він сказав, що це твоя винагорода за навчання.

Тод опустив погляд і побачив, що стоїть голий. Його маленький пуцачок стояв у повній готовності, стирчав під кутом з клаптика лобкового волосся. Він натягнув насадку. Прилягало щільно, але всередині відчувалася якась змазка. Тертя дало втіху. Ні, не просто втіху. Насолоду.

Глянувши вниз, на дівчину, він відчув дивний зсув у думках... неначе вони ввійшли у свою колію. Зненацька все довкола видалося правильним, таким, як треба. Двері відчинилися. І він у них зайде. Він узяв червону кулю в ліву руку, став колінами на стіл і якусь хвилю повагався, приміряючись із потрібним кутом, поки ерегований член відхилився під власним кутом від його худорлявого тіла.

Наче крізь щільний туман, здалеку, долинав до нього монотонний голос Дюссандера: «Експериментальний сеанс вісімдесят чотири. Електрика, сексуальна стимуляція, метаболізм. На основі теорій Тиссена щодо негативного підкріплення. Піддослідна — юна єврейка, приблизно шістнадцять років, без шрамів, без розпізнавальних знаків та ознак інвалідності...»

Коли кінчик фалоімітатора торкнувся її, вона закричала. Цей крик видався йому приємним, утім, як і її безсили

спроби вивільнитися чи, від неспроможності цього досягти, хоча б стулити ноги.

«Це те, чого не показують у тих журналах про війну, — подумав він. — Але таке теж є».

Одним різким поштовхом, нітрохи її не жаліючи, він увійшов. Дівчина заверещала, пронизливо, мов пожежна сирена.

Після невдалих спроб звільнитися й виштовхнути його вона затихла. Лежала, не ворущачись, терпіла. Змачений всередині ділдо натягувався й ковзав на розбухломому від крові Тодовому члені. Насолода. Райська. Його пальці погладжували гумову кулю в лівій руці.

Десь далеко Дюссандер монотонно зачитував дані: пульс, кров'яний тиск, дихання, альфа-хвилі, бета-хвилі, кількість ударів.

Відчувши, що наближається до кульмінації, Тод раптом зупинився, застиг і натиснув на кулю. Очі дівчини, доти заплющені, раптом рвучко розплющилися й вилізли з орбіт. Язик затріпотів у рожевій печері рота. Руки й ноги затремтіли. Але головна дія відбувалася в грудній клітці: вона здіймалася й падала, вібрувала, кожен м'яз

(ой кожен м'яз кожен м'яз рухається стискається змикається

кожен)

кожен м'яз і відчуття від кульмінації було

(екстаз)

о це був це був

(кінець світу громом розкочувався зовні)

Від цього звуку Тод і прокинувся, а ще від дощу. виявилося, що він лежить на боку, скрутившись у темний клубок. Серце калатало зі спринтерською швидкістю. Живіт унизу залила тепла липка рідина. Його раптом охопив жах, що він спливає кров'ю і зараз помре... та потім ді-

йшло, що то насправді таке, і до горла підступила нудотна огида. Сперма. Сім'я. Еякулят. Сік джунглів. Слова з парканів і роздягалень, зі стін туалетів на бензозаправках. Такого йому не треба було.

Руки безсило стислися в кулаки. Перед внутрішнім зором постала та його кульмінація у сновидінні, тільки тепер зблякла, не підкріплена жодними чуттями, страшна. Але нервові закінчення досі поколювали, поволі вгамовуючись після розжареності. Та фінальна сцена, від якої тепер лишився тільки невірзаний відбиток, була огидна, та все ж нездоланно манлива. То було наче відкусити, ні про що не підозрюючи, від тропічного фрукта й зрозуміти (на одну секунду запізно), що такий солодкий він, бо зогнив. І тоді йому с'яйнула ця думка. Що він мусить зробити. Лише так він міг повернути собі себе колишнього. Йому доведеться вбити Дюссандера. То був єдиний вихід. Ігри скінчилися, історія добігла кінця. Тепер пан або пропав.

— Уб'ю його, та й по всьому, — прошепотів він у темряві, слухаючи, як шелестить у листі дощ, і відчуваючи, як на животі сохне сперма. Шепіт допоміг йому відчутти реальність задуму.

Більшу частину свого запасу «Прадавньої доби» (тричотири п'яті) Дюссандер тримав на полиці над крутими сходами підвалу. Він човгав до дверей, відчиняв їх (уже напівроздубані від частих походеньок) і спускався на дві сходинки вниз. Потім нахилився, однією рукою спирався на полицю, а другою — хапав свіжу пляшчину за шийку. Підлога в підвалі була незацементована, але добре втоптана. А ще Дюссандер, із доскіпливістю машини («радше пруською, ніж німецькою», — думав Тод) кожні два місяці змащував її олією, щоб у землі не плодилися жуки. З бетоном чи без нього, старі кістки ламаються на раз-два. Зі старими людьми постійно трапляються нещасливі

випадки. У трупарні напишуть, що «містер Денкер», коли «впав», мав повний кендюх бухла.

— *Тодє, як це сталося?*

— *Він не відчинив двері, тож я скористався ключем, який він для мене зробив. Іноді він засинає й не чує. Я пішов на кухню й побачив, що двері в підвал відчинені. Я спустився сходами, а там... а там.*

А далі, звичайно, сльози.

Це спрацює.

Він знову стане сам собі хазяїном.

Тод ще довго лежав без сну в темряві, слухаючи, як грім відступає на захід, розганяється над Тихим океаном, а дощ таємничо шурхотить по листю. Він думав, що вже до ранку не засне, усе крутитиме в голові свій задум. Але вже через мить заснув і проспав без сновидінь до ранку, умостивши підборіддя на стиснутий кулак. А першого травня прокинувся й відчув, що дуже добре відпочив — уперше за багато місяців.

11

Травень 1975-го.

Для Тода та п'ятниця посеред місяця виявилася найдовшою в житті. Він просиджував заняття за заняттям, нічого не чуючи, чекаючи лише останніх п'яти хвилин, коли вчитель візьме стосик *провальних* карток і піде їх роздавати. Щоразу, коли вчитель чи вчителька наближалася до Тодової парти з тим стосиком карток, Тод холонув. І щоразу, коли він чи вона проминали його, хвилями накочувало запаморочення, до горла підступала істерика.

Найгіршою була алгебра. Сторман підійшов... повагався... і шойно вже Тод вирішив, що вчитель його про-

мине, той виклав перед ним на парті *провальну* картку лицем донизу. Тод зиркнув на неї холодно. Він узагалі нічого не відчував. Тепер, коли це сталося, у ньому не залишилося жодних відчуттів, крім холоду. «Ну от і все, — подумав він. — Очко, гейм, сет і матч. Хіба, може, Дюссандер щось вимудрує. Але я дуже в цьому сумніваюся».

Без особливої цікавості він перегорнув *провальну* картку, щоб дізнатися, чи близько пролетів повз свою «трійку». Мабуть, зовсім крихту недобрав, але фішка старого Каменюки Стормана була в тому, що він нікому поблажок не робив. Тод побачив, що поля для оцінок (буквеної та цифрової) порожні. А в полі «КОМЕНТАРІ» вчитель написав: «Я страшенно радий, що не мушу давати тобі справжню таку картку! Чез Сторман».

І знову запаморочилося в голові. Із шаленою силою паморока вибухнула у внутрішньому просторі його черепа, зробивши з нього повітряну кульку, наповнену гелієм. З усієї сили Тод ухопився за краї парти, одержимо тримаючись за одну-єдину думку: «Ти не зомлієш, не зомлієш, не зомлієш». Мало-помалу хвилі млості відступили, та після цього Тоду довелося придушувати в собі нестримне бажання побігти між рядами парт за Сторманом і виколоти йому очі загостреним олівцем. Але жодна з цих емоцій не відбилася на його обличчі, він добре про це дбав. Єдиним знаком бурі, що бушувала в нього в душі, було легке посмикування повік.

За чверть години навчальний тиждень скінчився. З опущеною головою, тримаючи руки глибоко в кишенях, а підручники — на згині правого ліктя, не помічаючи інших учнів, які радісно бігали й волали довкола, Тод повільно обійшов будівлю й побрів до велостійок. Він вкинув книжки в кошик велосипеда, розблокував «швін» і поїхав. У бік дюссандерівського будинку.

«Сьогодні, — подумав він. — Сьогодні твій день, стариганю».

— Отож, — мовив Дюссандер, наливаючи собі в склянку бурбону, коли Тод зайшов у кухню, — підсудний виходить із зали суду. Який вирок ухвалили вони, арештанте? — Вбраний він був у халат і волохаті вовняні гольфи, що доходили до середини литки. «У таких шкарпетках, — подумав Тод, — і посковзнутися недовго». Він зиркнув на пляшку «Прадавньої доби», над якою саме трудився Дюссандер. Трунку в ній залишалося на три пальці.

— Жодних «D», «F» і *провальних* карток, — відповів Тод. — У червні доведеться дещо перескласти, щоб підтягти оцінки, але, мабуть, лише посередні. Я в цій чверті самі «А» та «В» додому принесу, якщо й далі так учитимуся.

— О, ти вчитимешся, ще б пак, — кивнув Дюссандер. — Ми про це потурбуємося. — Він вихилив і хлюпнув собі ще бурбону. — Це треба відсвяткувати. — У нього заплутувався язик, зовсім трохи, ледь помітно, але Тод знав, що старий ушльопок нажерся по самі зіниці. Так, сьогодні. Це треба зробити сьогодні.

Але він зберігав спокій.

— У сраку себе поцілуй, так і відсвяткуєш, — порадив він Дюссандеру.

— На жаль, посильний із белугою та трюфелями десь затримується, — сказав той, пустивши ремарку повз вуха. — На помічників нині важко покладатися. Як щодо крекерів «ритц» і сиру «велвіта», поки чекаємо?

— Гаразд, — погодився Тод. — Мені фіолетово.

Дюссандер підвівся (коліном гепнувшись об стіл і скривившись од болю) та пішов через кухню до холодильника. Витяг плавлений сир, із шухляди дістав ножа, а з шаф-

ки — тарілку. Із хлібниці з'явилася коробка крекерів «ритц».

— Усе печиво дбайливо наколите пруською кислотою¹, — розставляючи сир і крекери на столі, повідомив він Тоду. І розплився в усмішці, яка показала, що сьогодні він не завдав собі клопоту вставити зуби. Попри це Тод усміхнувся у відповідь. — Ти сьогодні незвично тихий! — вигукнув старий німець. — Я думав, ти перевертом по коридору поскачеш. — Вилив рештки бурбону в склянку, відсьорбнув, поцмакав губами.

— Я досі прибитий. — Тод вгризся зубами в крекер. Він уже давно перестав відмовлятися від їжі, яку пропонував Дюссандер. Той вважав, що в котрогось із Тодових друзів лежить його лист. А жодного листа, звісно, і не було. Друзів він мав, але аж *настільки* їм не довіряв. Дюссандер, напевно, уже давно це розкумекав, але Тод розумів, що він не наважується перевірити свій здогад у такий екстремальний спосіб, як убивство.

— Про що поговоримо нині? — спитав Дюссандер, вливаючи в себе останні краплі. — Дам тобі вихідний від науки. Як тобі? А? А? — Коли він пив, акцент посилювався. Цей акцент Тод потроху привчився ненавидіти. Та тепер його зовсім не турбував акцент. Його ніщо не турбувало. Він був спокійний, немов удав. Подивився на свої руки, ті руки, що мали штовхнути, і не побачив у них нічого незвичного. Такі, як завжди. Вони не тремтіли. Вони були спокійні.

— Мені байдуже. Про що хочеш.

— Розказати тобі, яке мило ми варили? Про наші досліді з примусовою гомосексуальністю? Чи, може, ти

¹ Інша назва синильної кислоти, дуже отруйної безбарвної леткої рідини з запахом гіркою мигдалю; ціанистий водень.

хотів би почути про те, як я драпав з Берліна потому, як, дурний був, туди повернувся? Мало не попався, скажу я тобі. — Жестами він показав, як перерізає собі горло, і засміявся.

— Про що завгодно, — сказав Тод. — Серйозно. — Він спостерігав, як Дюссандер інспектує порожню пляшку, а потім встає, тримаючи її в руці. Підходить до смітника й викидає.

— Ні, про це не буду сьогодні. Ти щось не в гуморі. — Якусь мить він замислено постояв біля смітника, а потім попрямував через кухню до дверей підвалу. Вовняні шкарпетки шерхали по горбкуватому лінолеуму. — Думаю, сьогодні розкажу я тобі історію про старого, який боявся.

Дюссандер прочинив двері в підвал. Стояв, повернувшись спиною до столу. Тод нечутно підвівся.

— Він боявся, — вів далі Дюссандер, — одного юного хлопця, який у певному збоченому розумінні став йому другом. Розумного хлопця. Мати називала свого сина «здібним учнем», і старий уже пересвідчився, що він таки здібний... однак його матері йшлося про інше.

Дюссандер намацав на стіні допотопний електричний вимикач, намагаючись увімкнути світло своїми скоцюрбленими неслухняними пальцями. Тод ішов (майже ковзав) по лінолеуму, уникаючи тих місць, де він рипів-скрипів. Цю кухню він знав як свою власну. А може, навіть краще.

— Попервах той хлопчик не був старому другом, — пожалівся Дюссандер. Він нарешті спромігся повернути вимикач. А потім з обережністю бувалого в бувальцях ветерана спустився на одну сходинку вниз. — Попервах той хлопчик був старому осоружний. Та потім, мало-помалу, він став... тішитися його товариством, хоча сильний елемент осоружності зберігався. — Він уже дивився на поліцію, та досі тримався за поруччя. Зберігаючи спо-

кій (ні, тепер уже ним опанував *холод*), Тод став позаду нього й прикинув, які в нього шанси одним сильним поштовхом змусити Дюссандера відпустити поруччя. І вирішив почекати, доки той нахилиться вперед.

— Утіху старому частково давало відчуття рівності, — замислено вів далі Дюссандер. — Ти розумієш, хлопчик і старий обидва тримали один одного в лабетах. Кожен із них знав щось таке, що інший волів би зберегти в таємниці. А потім... ох, потім старому стало очевидно, що все змінюється. Так. Він втрачає хватку — повністю чи частково, залежно від ступеня відчаю хлопчика, а ще від того, наскільки він розумний. І от однієї довгої безсонної ночі сяйнула старому думка, що було б корисно посилити хватку. Задля власної ж безпеки.

Дюссандер відпустив поруччя й нахилився вперед над крутими сходами підвалу, але Тод залишився нерухожим. Холод, що проймав до кісток, уже витоплювався з нього, а на зміну до щік прилинув рожевий потік злості та зніжковіння. І коли Дюссандер ухопив нову пляшку, Тод злостиво подумав, що в стариганя найсмердючіший підвал у цьому місті, хай навіть зі змащеною олією підлогою. Знизу штиняло так, наче там щось здохло.

— Отож, старий одразу ж виліз із ліжка. Що важить сон для старої людини? Дуже мало. Він сів за свій маленький письмовий стіл, думаючи, як хитромудро він вплутав хлопця у злочини, які той мечем тримав у нього ж над головою. Він сидів і думав про те, як важко працював хлопець, як несамовито вчився, щоб знову заробити пристойні оцінки. І як, коли вони знову стануть пристойними, старий йому вже не буде потрібен живим. А якщо старий сконає, хлопець стане вільним.

Він розвернувся, тримаючи пляшку «Прадавньої доби» за шийку.

— Я чув тебе, — мало не лагідно промовив він. — Із тої самої миті, як ти відштовхнув стілець і підвівся. Ти, хлопче, рухаєшся не так тихо, як думаєш. Поки що, принаймні.

Тод мовчав.

— Отож! — вигукнув Дюссандер, ступаючи знову в кухню й щільно причиняючи за собою двері підвалу. — Старий усе виклав на папері, *nicht wahr!* Записав усе, від першого до останнього слова. А коли нарешті скінчив, за вікнами вже народжувався світанок, а рука знемагала від артриту, *verdamm!*¹ артриту, але вперше за багато тижнів він почувався добре. *У безпеці.* Він повернувся в ліжко і проспав до обіду. Якби проспав ще трохи довше, то проґавив би свій улюблений серіал — «Головна лікарня».

Дюссандер уже опустився в крісло-гойдалку. Сів, витяг потертого складаного ножика з жовтою ручкою зі слонової кістки та заходився старанно відколупувати печатку, що вкривала шийку пляшки з бурбоном.

— Наступного дня старий вбрався у свій найліпший костюм і пішов у банк, де тримав свої невеличкі рахунки — чековий та депозитний. Там потеревенив із банківським службовцем, який зумів дати на всі запитання старого цілком задовільні відповіді. Старий орендував банківську скриньку. Службовець пояснив йому, що ключ буде в господаря і в банку. Щоб відчинити цю скриньку, знадобляться обидва ключі. І ніхто, крім старого, не зможе скористатися його ключем без підписаного й нотаріально завіреного дозволу власника. З одним винятком.

Дюссандер беззубо посміхнувся в біле, нерухоме обличчя Тода Боудена.

— Цей виняток зроблять у випадку смерті тримача скриньки, — сказав він. Не зводячи погляду з Тода, він

¹ Клятого (нім.).

посміхався. Поклав складаного ножа в кишеню халата, відкрутив ковпачок пляшки з бурбоном і хлюпнув собі в склянку нову порцію.

— І що тоді буде? — хрипко спитав Тодд.

— А тоді скриньку відкриють у присутності банківського службовця та представника податкової служби. Проведуть інвентаризацію вмісту. У цьому випадку знайдуть лише один документ на дванадцяти сторінках. Оподаткуванню не підлягає... але надзвичайно цікавий.

Тодові пальці поповзли назустріч один одному й щільно зімкнулися.

— Ти не можеш такого зробити, — приголомшеним, недовірливим тоном промовив він. То був тон людини, що спостерігає, як інша людина ходить по стелі. — Ти не можеш... не можеш такого зробити.

— Хлопчику мій, — лагідно сказав Дюссандер. — Я вже зробив.

— Але... я... ти... — Раптом звук його голосу переріс в агонізуюче виття. — Ти ж *пеньок трухлявий!* Ти що, не доганяєш, що з тебе *порох уже сиплеться?* Ти вмерти можеш! Будь-якої миті ласти склеїш!

Дюссандер підвівся. Підійшов до кухонної шафки й витяг із неї маленьку склянку. Колись у ній було желе. Довкола вінець танцювали мультяшні герої. Тод упізнав їх усіх — Фред і Вілма Флінстоуни, Барні та Бетті Рабл, Пейблз і Бам-Бам. З ними він виріс. Спостерігав, як Дюссандер мало не урочисто протирає склянку з-під желе кухонним рушником. Дивився, як Дюссандер ставить її перед ним. Споглядав, як Дюссандер наливає туди на палець бурбону.

— А це навіщо? — пробуркотів Тод. — Бухло для таких дешевих забулдиг, як ти.

— Підніми склянку, хлопче. Це особлива нагода. Сьогодні ти питимеш.

Тод зміряв його довгим поглядом, але склянку все-таки взяв. Дюссандер вишукано цокнувся з ним своєю дешевою склянкою.

— Я, хлопче, скажу тост. За довге життя! За довге життя для нас обох! *Prosit*¹! — Одним махом він вихилив бурбон і розреготався. Він гойдався в кріслі вперед-назад, його ноги в гольфах стукалися об лінолеум, і Тод подумав, що ніколи ще Дюссандер не був таким схожим на стерв'ятника, стерв'ятника в халаті, бридезну тварючку — пожирача тухлятини.

— Ненавиджу тебе, — прошепотів він. І Дюссандер вдавився власним сміхом. Обличчя набрало темно-цегляної барви, а звук був такий, наче він кашляв, сміявся і захлинався, і все це одночасно. Перелякавшись не на жарт, Тод швидко скочив на ноги й плескав його по спині, поки кашель не вщух.

— *Danke schön*, — кивнув Дюссандер. — Пий свій напій. Тобі стане добре.

Тод випив. Смакувало наче дуже гидкі ліки від застуди. У животі одразу ж зайнявся вогонь.

— Неймовірно. І як можна цілий день цмулити це лайно? — Тод поставив склянку на стіл і здригнувся від огиди. — Ти мусиш це покинути. Кинь пити й курити.

— Твоя турбота про моє здоров'я дуже зворушлива. — У кишені халата зник складаний ніж, а звідти Дюссандер витяг пом'яту пачку сигарет. — Але я, хлопче, так само піклуюся про твій добробут. Мало не щодня я читаю в газеті про те, як велосипедистів збивають на небезпечних перехрестях машини. Ти мусиш відмовитися від цього. Ходи пішки. Чи на автобусі катайся, от як я.

— А може, підеш у сраку? — процідив Тод.

¹ Будьмо! (нім.).

— Хлопчику мій, — Дюссандер долив собі бурбону й знову розсміявся. — Ми з тобою вже й так сидимо в сраці — один в одного. Хіба ти не знав?

Одного дня, через тиждень, Тод сидів на платформі для поштових вагонів у старому закинутому залізничному депо і жбурляв по одному камінцю коксовий дріб'язок на іржаві, порослі бур'янами рейки.

«А чому я, власне, не можу його прикінчити?»

Оскільки він був хлопчиком, що мислив логічно, то першою напросилася на думку логічна відповідь. Причин для цього нема жодних. Рано чи пізно Дюссандер однаково помре, а беручи до уваги його звички, найпевніше, це станеться рано. Тож він уб'є Дюссандера чи той сам відкине копита від серцевого нападу у себе у ванні, усе одно правда впливе. То принаймні він матиме приємність скрутити старому стерв'ятнику в'язи.

Рано чи пізно — ця фраза кидала виклик логіці.

«Може, усе-таки це буде пізно, — розмірковував Тод. — Цигарки цигарками, бухло бухлом, а він міцна стара гадюка. Якщо аж досі протривав... то, може, не рано здохне, а пізно».

Десь унизу, під ним, хтось невиразно пихнув.

З переляку Тод зірвався на рівні, гублячи камінці, яких набрав був у жменю. Форкання донеслося знову.

Він вагався, чи не дременути йому звідтіля, але пирхання не повторилося. За дев'ятсот ярдів звідти, понад цим засміченим і збур'янілим тупиком з його покинутими будівлями, іржавими сітчастими огорожами та потрісканими покорченими платформами, до обрію мчала восьмисмугова швидкісна автострада. Машини, що летіли автострадою, виблискували на сонці й скидалися на екзотичних жуків у твердих панцирах. Там, угорі, вісім

смуг транспорту, а тут, унизу, сам лише Тод, кілька птахів... і те невідоме, що форкало.

Він сторожко нахилився, спираючись долонями на коліна, і зазирнув під поштову платформу. Поміж жовтих бур'янів, порожніх бляшанок та запорошених старих пляшок лежав п'яндалига. Годі було зрозуміти, скільки йому років. Десь від тридцяти до чотирьохсот, вирішив Тод. Удягнений він був у майку-алкоголічку, на якій позасихали ригаки, зелені штани (явно на нього завеликі) та зелені шкіряні робочі черевики, що розтріскалися в ста різних місцях. Тріщини вже зяяли, як роззявлені в агонії роти. Тод подумав, що смердить від п'яноги, як у Дюссандера з підвалу.

Червоні очі п'яного поволі розлупилися й, не виражаючи ні найменшого подиву, затуманено втупилися в Тода. І він одразу ж згадав про швейцарський армійський ніж моделі «анґлер», що лежав у кишені. Майже рік тому він купив його в магазині спорттоварів у Редондо-біч. Зараз у голові лунав голос продавця, що на нього тоді чекав: «Дуже вдалий вибір, синку, кращого ножа годі й знайти. Такий ніж, як оце, колись врятує тобі життя, от побачиш. Кожного клятого року ми продаємо півтори тисячі швейцарських ножів».

Півтори тисячі на рік.

Вклавши руку в кишеню, він зімкнув пальці на ножі. Перед внутрішнім зором вигулькнув складаний ніж Дюссандера, що повільно обходив шийку пляшки бурбону, розтинаючи печатку. Через мить Тод збагнув, що в нього ерекція.

У душу заповз холодний жах.

Ханига провів рукою по розтрісканих губах й облизнув її язиком, зловісно-жовтим від нікотину.

— Малий, дасиш копієчку?

Тод дивився на нього без жодного виразу.

— А то мені в Лосанжелес тра. На автобус не хвата. У мене там інтерву буде, да. Роботулька підвернуласть. А в такого малого, як ти, точно є копієчка. Мо, й цілий чет-вертак, га?

Отаким-о ножиком можна цілого клятого синьожаберника вительбушити... та що там синьожаберника! Цілого клятого марліна можна випатрошити, якщо треба буде. Ми півтори тисячі таких кожного року продаємо. Вони продаються в кожному магазині спорттоварів й армійських крамницях в Америці, тож якщо ти вирішиши за його допомогою витягти кишки з якогось старого всраного бомжа, ніхто не дізнається, що це був твій ніж. НИХТО, абсолютно.

Алкаш притишив голос до інтимного шепоту:

— А за бакс я тобі так відсмокчу, шо в тебе мозок вибухне. Ти обкінчаєшся, малий, ти...

Тод витяг руку з кишені. І, поки не розтулив долоню, ще не був певен, що в ній побачить. Два четвертаки. Два п'ятицентовики. Десятицентовик. Кілька монет по центу. Він жбурнув їх п'яниці й утік.

12

Червень 1975-го.

Тод Боуден, якому вже виповнилося чотирнадцять, під'їхав на ровері доріжкою до ґанку будинку Дюссандера й припаркував на опорі. На нижній сходинці лежала газета «Лос-Анджелес таймс». Він її підібрав. Кинув погляд на дзвінок, під яким досі на своїх місцях висіли охайні таблички «АРТУР ДЕНКЕР» та «АГЕНТАМ, КОМІВОЯЖЕРАМ ТА ІНШИМ ТОРГОВЦЯМ ВХІД ЗАБОРОНЕНО». Звісно, тепер із дзвінком він не мудохався. У нього був свій ключ.

Десь неподалік чхала й відригувала газонокосарка. Тод глянув на Дюссандерів моріжок і подумав, що непогано було б його підстригти. Доведеться сказати старому, щоб знайшов хлопця з косаркою. Про такі дрібниці Дюссандер тепер дуже часто забував. Може, давався взнаки старечий маразм, а може, мозок занадто довго маринувався в «Прадавній добі». Як на чотирнадцятилітнього хлопчика, то була надто доросла думка, однак такі думки тепер були для Тода не рідкістю. У нього в голові тепер гніздилося безліч дорослих думок. І нічого хорошого в більшості цих думок не спостерігалось.

Він зайшов у дім.

Як завжди, страх холодними пальцями вхопив на мить за душу, коли Тод зайшов у кухню й побачив Дюссандера, що звисився набік у кріслі. Склянка на столі, поряд напівпорожня пляшка бурбону. Сигарета згоріла по всій довжині аж до мереживного сірого попелу в кришці від банки з майонезом, де лежали, розчавлені, ще декілька бичків. Нижня щелепа в Дюссандера відвисла. Обличчя було жовтим. Великі руки безвільно звисали з билець крісла. Здавалося, він не дихав.

— Дюссандер, — трохи занадто різко покликав він. — Дюссандер, вставай і співай.

Старий сіпнувся, закліпав очима, зрештою сів, і Тоду миттєво відлягло від серця.

— Це ти? Так рано?

— Сьогодні в школі останній день, нас відпустили раніше. — Тод показав на залишки сигарети в майонезній кришці. — Ти так колись хату спалиш.

— Можливо, — байдуже відказав Дюссандер. Намацав на столі свої сигарети, вибив одну з пачки (вона покотилася до краю столу й мало не впала, перш ніж Дюссандер встиг її ухопити) і врешті-решт прикурив. Та одразу ж по

тому зайшовся таким зтяжним кашлем, що Тод аж скривився від огиди. Коли старий пень розійшовся не на жарт, Тод подумав, що він от-от почне випльовувати сірувато-чорні шматочки легенів... супроводжуючи це зловісним посміхом.

Та врешті кашель припинився рівно настільки, щоб Дюссандер зміг спитати:

— Що в тебе там?

— Табель.

Дюссандер узяв теку, розгорнув і відставив руку подалі, щоб мати змогу прочитати.

— Англійська... «А». Історія Америки... «А». Наука про Землю... «В з плюсом». Суспільствознавство... «А». Початкова французька... «В з мінусом». Вступ до алгебри... «В». — Він поклав табель на стіл. — Дуже добре. Як ви, молодь, там кажете? Ми врятували твою шкуру, хлопче. Тобі доведеться правити якісь цифри в останній колонці?

— З алгебри та французької, але не більше, ніж на вісім-дев'ять пунктів загалом. Думаю, що вже нічого з цього ніколи не впливе. І, напевно, цим я завдячую тобі. Не скажу, що пишаюсь цим, але це правда. Тому дякую.

— Яка зворушлива промова. — І Дюссандер знову за- кашлявся.

— Мабуть, тепер ми не дуже часто будемо бачитися, — сказав Тод, і Дюссандер враз перестав кашляти.

— Ні? — досить увічливо спитав він.

— Ні, — підтвердив Тод. — Ми двадцять п'ятого червня летимо на місяць на Гаваї. А у вересні я ходитиму до школи на іншому боці міста. Через ту мороку з автобусними перевезеннями¹.

¹ Перевезення школярів із району проживання в інший район із метою расової та соціальної десегрегації учнів.

— А, так, ті *Schwarzen*¹, — кивнув Дюссандер, знічев'я наглядаючи за мухою, що повзла червоно-білою шахівницею церати. — Двадцять років ця країна марудила й світом нудила через *Schwarzen*. Але ми-то з тобою знаємо, що треба було робити... правда ж, хлопче? — Він беззубо вишкірився в посмішці, і Тод не витримав та опустив погляд, відчуваючи знайому нудоту, коли шлунок раптом піднявся й упав униз. Жах, ненависть і бажання зробити щось таке нестримно кошмарне, що на це можна було б дивитися лише в тих його сновидіннях.

— Слухай, я збираюся вступати в коледж, якщо ти раптом не знав, — сказав Тод. — Я знаю, що до цього ще далеко, але я вже думаю над цим. Навіть знаю, на який факультет. Історичний.

— Це гідно захвату. Той, хто не пам'ятає свого минулого, не має...

— Ой, та замовкни, — обірвав його Тод.

Дюссандер досить-таки люб'язно послухався. Він знав, що хлопець ще не договорив. Сидів, згорнувши руки, і спостерігав за ним.

— Я можу забрати свого листа в друга, — зненацька випалив Тод. — Знаєш що? Я дам тобі його почитати, а потім на твоїх очах спалю. Якщо...

— ...якщо я заберу певний документ зі своєї банківської скриньки.

— Ну... ага.

Дюссандер зітхнув — то було довге, шумне, сповнене гіркоти зітхання.

— Хлопчику мій, — мовив він. — Бачу, ти й досі не розумієш ситуації. І ніколи не розумів, від самого початку. Частково тому, що ти ще зовсім хлопчисько, але не

¹ Чорні (нім.).

зовсім... навіть тоді, на початку, ти був дуже *старим* хлопчиськом. Ні, справжнім мерзотником тут є і завжди була твоя безглузда американська самовпевненість, що не дозволила тобі обміркувати можливі наслідки того, що ти накоїв... та й досі, навіть тепер, не дозволяє.

Тод хотів щось сказати, але Дюссандер непохитно здійняв руки, раптом набувши вигляду найстарішого у світі регулювальника вуличного руху.

— Ні, не сперечайся зі мною. Це правда. Як хочеш, то давай, іди. Вийди з будинку, їдь звідси, ніколи не повертайся. Чи можу я тебе зупинити? Звісно, ні. Засмагай собі на Гаваях, поки я скнітиму на цій розжареній, смердючій від жиру кухні й чекатиму, коли *Schwarzen у Вотсі*¹ знову цього року надумують убивати поліцаїв та палити їхні вошиві орендовані хати. Зупинити тебе я не можу, так само, як не можу зупинити своє щоденне старіння.

І він втупився в Тода незмигним поглядом, таким пильним, що хлопець відвів очі.

— Десь у глибині душі ти мені не подобаєшся. У тобі нема нічого для мене приємного. Ти увірвався в моє життя, нав'язався мені. Ти непроханий гість у моєму домі. Ти примусив мене відкрити гробниці, які краще було лишити запечатаними, бо, як виявилось, деякі трупи поховали живцем і вони ще дихають. Ти й сам загруз по вуха. Та чи шкода мені тебе? *Got im Himmel!* Ти сам постелив собі ліжку, а я маю тебе пожаліти, бо тобі в ньому паршиво спалося? Ні... мені тебе не шкода, і ти мені не подобаєшся. Але разом із тим я тебе навіть трохи заповажав. Тому не випробовуй мого терпіння й не проси пояснювати ще раз. Ми могли б забрати свої документи й знищити їх тут,

¹ Передмістя Лос-Анджелеса, відоме негритянськими заворушеннями в серпні 1965 року.

у мене в кухні. Та однаково це не скінчиться. Власне, усе в нас буде не краще, ніж тепер, цієї миті.

— Не розумію.

— Ні, бо ти ніколи не зважав на наслідки того, що сам запустив у дію. Але вважай, хлопче. Якби ми спалили наші листи тут, у цій кришці зі слоїка, хіба я міг би знати, що ти не зберіг десь копію? Чи дві? Чи три? У бібліотеці є ксерокс, кожен може за п'ятак зробити собі фотокопію. А за долар можна розвішати копії мого смертного вироку на кожному розі у двадцяти кварталах міста. Чотири милі смертні вироки, хлопче! Подумай про це! Не скажеш, звідкіля мені знати, що ти нічого такого не встругнув?

— Я... ну, я... я... — Тод зрозумів, що мимрить, і примусив себе стулити рота. Щойно Дюссандер описав приклад двоєдушності, такий фундаментальний, що йому, Тоду, просто навіть на думку таке не спало. Він розтулив рота, щоб про це сказати, але зрозумів, що старий йому не повірить... у цьому, по суті, і була вся проблема.

І він знову стулив рота — тільки цього разу клацнувши зубами.

— Так само й тобі звідки знати, що я не лишив у скриньці двох примірників... що один спалив тут, а другий сховав там?

Тод мовчав, помітно занепавши духом.

— Навіть якби існувала якась незацікавлена третя сторона, до якої ми могли б звернутися, то простір для сумнівів завжди лишатиметься. Хлопче, ця проблема не має розв'язку. Просто повір.

— Лаж, — буркнув собі під ніс Тод.

— А тепер я скажу тобі ще дві речі, хлопче. По-перше: якщо про твою роль у цій п'есі дізнаються, то твоє покарання буде незначним. Можливо, навіть — ні, більше того, *імовірно* — що в газетах про це взагалі не напишуть.

Я лякав тебе колонією, бо непокоївся, що ти розколешся й усе вибовкаєш. Та чи я справді так вважаю? Ні. Я скористався цим, мов якийсь татко — казкою про бабая, щоб дитина боялася й приходила додому до темряви. Я не вірю в те, що тебе туди відправлять, тільки не в цій країні, бо тут убивцям кажуть «ай-ай-ай», ляскають по руках і випускають на вулиці, щоб вони знову мочили, через два роки перегляду кольорового телевізора на зоні.

Та все одно це може перепаскудити тобі життя. Є письмові докази... та й люди базікають. Вони вічно чешуть язиками. Таким соковитим скандальчикам не дають вичахнути. Їх довго зберігають у пляшках, як добре вино. Ну й, звісно, з плином років твоя винуватість ростиме разом із тобою. Твоя мовчанка спричинить дедалі більший осуд. Якщо правда впливе нині, люди скажуть: «Але ж він ще дитя!»... не знаючи, на відміну від мене, яке доросле насправді це дитя. Але що вони скажуть, хлопче, якщо правда про мене, помножена на факт, що ти знав усе про мене ще в сімдесят четвертому, *але мовчав*, впливе, коли ти будеш у старших класах? Кепсько буде. Якщо впливе, поки ти навчатимешся в коледжі, то буде катастрофа. А для молодого чоловіка, що тільки-но започаткував свій бізнес... кінець світу. Ти розумієш?

Тод мовчав, але Дюссандера це наче вдовольнило. Він кивнув.

І, не перестаючи кивати, сказав:

— А по-друге, я не вірю, що ти справді маєш того листа.

Тод силкувався зберегти незворушний вираз обличчя, але страшенно боявся, що його очі покруглішали від шоку. Дюссандер жадібно вдивлявся в нього, і зненацька Тод відчув себе голим, бо до нього дійшло, що цей дідуган допитав у своєму житті сотні, а може, і тисячі людей. Він був експертом. Тод відчув, що його череп перетворився

на скло, і всі думки всередині спалахували великими літерами.

— Я спитав себе: кому б ти міг так беззастережно довіряти? Хто твої друзі... з ким ти гуляєш? Кому звиряється цей хлопець, самодостатній маленький хлопчик, що так холодно все тримає під контролем? Відповідь — нікому.

Очі Дюссандера жовтаво спалахнули.

— Безліч разів я вивчав тебе й обчислював імовірність. Я тебе знаю, знаю твій характер — звісно, не до кінця, бо жодна людина ніколи не може знати, що коїться в душі іншої. Але зараз я дуже мало знаю про те, що ти робиш і з ким бачишся поза цим будинком. Отож я й подумав: «Дюссандер, є шанс, що ти помиляєшся. Невже після всіх цих років тобі хочеться, щоб тебе зловили й заподіяли смерть лише через те, що ти помилився в якомусь хлопчиськові?» Може, якби я був молодший, то вхопився б за цей шанс. Імовірність непогана, а шанс дуже маленький. Ти знаєш, мене це так дивує — що більше старієш, то менше тобі лишається втрачати з огляду на життя та смерть... і все одно ти все більше костенієш.

Жорстким поглядом він втупився в Тодове обличчя.

— Наостанок скажу тобі ще одне, а тоді можеш іти, як схочеш. А сказати я хочу ось що: в існуванні твого листа я сумніваюся, але навіть не думай засумніватися в існуванні мого. *Документ, який я тобі описував, існує.* Якщо я помру, сьогодні... чи завтра... уся правда вийде назовні. *Уся.*

— Тоді мені з цього жодного зиску. — І Тод сторопіло хихикнув. — Ти що, не доганяєш?

— Ні, зиск є. Минатимуть роки. Із часом твій вплив слабшатиме, бо американці та ізраїльтяни — так, навіть вони, — поволі втрачатимуть охоту до того, щоб одібрати в мене життя й свободу, які для мене мають величезне значення.

— Справді? А чого ж тоді вони не відпустили того Шпеера¹?

— Якби його злапали американці — американці, які вбивцям кажуть «ай-ай-ай» і ляскають по руках, — то відпустили б, навіть не сумнівайся. Чи американці дадуть ізраїльтянам добро на екстрадицію дев'яносторічного дідугана, щоб ті його повісили, як Айхмана? Не думаю. Тільки не в цій країні, де на перших сторінках міських газет друкують фотографії пожежників, які рятують із дерев кошенят.

Ні, твій вплив на мене слабшатиме, а мій на тебе навпаки — дужчатиме. Не буває ситуацій, які б не розвивалися. І врешті-решт настане такий момент... якщо, звісно, я до нього доживу... коли я вирішу, що твоя інформація більше не становить для мене загрози. Отоді я знищу свій документ.

— Але ж доти з тобою стільки всього може статися! Нещасливий випадок, неміч, важкі хвороби...

Дюссандер стенив плечима.

— «Як на те Божа воля, вода буде, і ми знайдемо її, як буде воля Божа, і нап'ємося її». Те, що може статися, від нас не залежить.

Тод довго дивився на дідугана — дуже довго. В аргументах Дюссандера були огріхи. Мусили бути. Повинна бути лазівка, рятівний люк або для них обох, або для самого Тода. Спосіб якось викрутитися... люди, пора, я ногу поранив, давай, давай, вхід вільний. Десь за задніми стінками очей тремтіло чорне знання про роки, які чекали попереду. Він відчував його, те знання, що зачалося

¹ Шпеер Альберт (1905—1981) — німецький архітектор, під час Другої світової війни міністр озброєнь і військової промисловості Третього рейху. Був одним із 24 підсудних перед Міжнародним військовим трибуналом на Нюрнберзькому процесі.

й чекало, коли народиться свідомою думкою. Куди б він не пішов, що б не робив...

Уява намалювала йому мультяшного персонажа з ковадлом, що зависло над головою. На той час, коли він закінчить школу, Дюссандеру вже виповниться вісімдесят, але то буде аж ніяк не кінець. Коли одержить бакалавра, Дюссандеру буде вісімдесят чотири й він усе ще відчуватиме, що не досить старий. Тод допише магістерський диплом і випуститься, коли Дюссандеру буде вісімдесят шість... та й тоді Дюссандер усе ще не вважатиме, що він у безпеці.

— Ні, — насилу вимовив Тод. — Те, що ти кажеш... я цього не витримаю.

— Хлопчику мій, — лагідно сказав Дюссандер, і вперше, із жахом, що зароджувався десь усередині, Тод вловив той легкий притиск, з яким старий промовляв друге слово. — Хлопчику мій... ти мусиш.

Тод тупо дивився на нього, а язик у роті все набрякав і товщав, аж поки не з'явилося відчуття, що він от-от заповнить увесь рот і задушить його. Тоді він розвернувся на сто вісімдесят градусів і, натикаючись на меблі, побіг із будинку геть.

Дюссандер дивився на все це цілковито незворушно, а коли грюкнули двері й стихнув тупіт хлопцевих ніг (це означало, що він сів на ровер), запалив сигарету. Не було, звісно, жодної банківської скриньки, жодного документа. Але хлопець повірив, що все це існує. Повірив усім серцем. Дюссандер був у безпеці. Усе скінчилося.

Але не скінчилося.

Тієї ночі їм обом снилося вбивство, й обидва прокинулися з одним і тим самим відчуттям — жахом, змішаним із піднесенням.

Тод прокинувся від уже знайомої липкості внизу живота. Дюссандер, занадто старий для такого, надів уніформу гестапо й знову ліг, чекаючи, коли ошаліле серце стихить свій біг. Уніформа була дешева й уже саталася по краях.

У своєму сні Дюссандер нарешті досяг табору на вершині пагорба. Широкі ворота ковзнули вбік, впускаючи його, а потім, коли він уже був усередині, прогрімилі, зачинаючись на своїй сталевій рейці. І ворота, й огорожа, що оточувала табір, були під напругою. Його худючі голі переслідувачі хвиля за хвилею кидалися на огорожу. Дюссандер посміявся з них і з бундючним виглядом став походжати туди й назад: груди випнуті, кашкет заломлений під кутом, саме таким, як треба. Чорне повітря виповнювалося пронизливо-винним запахом горілої плоті, і він прокинувся у Південній Каліфорнії з думкою про вирізьблені геловінські гарбузи та ніч, коли вампіри виходять шукати сине полум'я.

За два дні до запланованого польоту Боуденів на Гаваї Тод знову поїхав у покинуте депо, де колись люди сідали на поїзди, що везли їх до Сан-Франциско, Сіетла й Лас-Вегаса, а ще давніше — на трамвай до Лос-Анджелеса.

Коли він туди дістався, майже смеркло. На вигині швидкісної автостради за дев'ятсот ярдів звідти водії автівок вмикали габаритні вогні. Повітря було теплим, але Тод вбрався в легку куртку. А під нею за поясом ховався різницький ніж, загорнутий у старий рушник для рук. Ножа він купив в універмазі зі знижкою, в одному з тих великих, навколо яких на багато акрів розкинувся паркувальний майданчик.

Він зазирнув під платформу, де місяць тому знайшов п'яндалигу. У голові снувалися думки, але були вони

порожніми. Усе всередині нього на ту мить мінилося відтінками чорного на чорному тлі.

Під платформою він побачив безхатька — того самого чи, може, іншого. Усі вони були більш-менш однакові.

— Привіт! — гукнув йому Тод. — Слухай. Хочеш грошенят?

П'яниця повернувся на звук його голосу й закліпав. Побачив широку сонячну Тодову усмішку та й собі вишкірив зуби. А вже наступної миті на нього опустився різницький ніж, весь такий із себе гарний, хромово-білий, ковзнув, як у масло, і розітнув щетинисту праву щоку. Бризнула кров. П'яниця роззянув рота, і Тод побачив усередині лезо ножа... а потім його кінчик застряг ненадовго в лівому кутку бомжівського рота, розтягуючи губи в безумному кривому посміху. За мить той посміх вирізьблювався під лезом ножа. Тод різав бомжа, мов геловінський гарбуз.

Він завдав йому тридцять сім ударів. Спеціально полічив. Тридцять сім, ураховуючи той перший, що прохромив щоку й зробив із полохливої усмішки широчезний гидезний вищир. Після четвертого удару п'яниця облишив спроби закричати. Після шостого — спроби відповзти від Тода геть. Потому Тод заліз під платформу й довершив почате.

Дорогою додому він викинув ножа в річку. На штанях розпливалися плями крові. Він вкинув їх у пралку і виставив режим «прання в холодній воді». Коли цикл закінчився, на штанях усе ще лишалися ледь помітні розводи, але це вже Тода не турбувало. Із часом вони витруться. Наступного дня виявилось, що він не може підняти праву руку до рівня плеча. Батькові сказав, що це крепатура — з хлопцями в парку в бейсбол грали.

— На Гаваях заживе, — сказав Дік Боуден і скуйовдив Тоду волосся. Так і сталося. На той час, коли вони повернулися додому, рука була як новенька.

13

Знову настав липень.

Дюссандер, охайно вбраний в один із трьох своїх костюмів (а втім, не найкращий) стояв на автобусній зупинці й чекав на останній автобус, що мав доправити його додому. На годиннику була двадцять друга сорок п'ять. Він ходив у кіно, дивився легку комедію ні про що й дістав море втіхи. У доброму гуморі він перебував, відколи прийшла ранкова пошта. У ній він знайшов листівку від хлопця, глянсове кольорове фото пляжу у Вайкікі¹, а на тлі — білі, як кістка, висотні готелі. На звороті була коротенька звістка.

Шановний містере Денкер,

Ого, як тут круто. Я щодня плаваю. Тато піймав велику рибу, а мама читає все, що не встигла за програмою (жартую). Завтра підемо на вулкан, я постараюся не впасти всередину! Сподіваюся, у Вас усе добре.

Не хворійте, Тод

Він саме всміхався над значущістю останнього рядка, коли чиясь рука торкнула його лікоть.

— Містере?

— Так?

Він сторожко обернувся (навіть у Санта-Донато грабіжники не були екзотикою) і аж скривився від амбре, що вдарило в ніс. У тому смороді злилися воедино пивний перегар, гнилі зуби, висхлий піт і, напевно, «мастерол»². То був волоцюга в мішкуватих штанях. Зверху на ньому

¹ Передмістя Гонолулу з мальовничими пляжами.

² Мазь від кашлю.

(від слова «воно») була фланелева сорочка, а на ногах — старезні кеди, які тепер не просили каші лише завдяки замизканим смужкам ізострічки. Обличчя, що стирчало над цим блазнівським костюмом, нагадувало про смерть Бога.

— Містере, дасиш копійчку? А то мені в Лосанжелес тра. На автобус не хвата. У мене там інтерву буде, да. Роботулька підвернулася. Мені тіки десять центів, на автобус, искпрес. Я б ото не просив, але це ж моні як манна з неба.

Дюссандер спершу насупився, та потім усмішка повернулася.

— Тобі справді треба сісти на автобус?

П'яниця кволо всміхнувся, не розуміючи, про що йдеться.

— А що, як ти поїдеш на автобусі зі мною додому? — запропонував Дюссандер. — Я наллю тобі випити, дам поїсти, пуцу у ванну, постелю ліжко. А натомість попрошу лише поговорити зі мною. Я стара людина. Живу сам. Іноді так бракує людського товариства.

Щойно ситуація прояснилася, алкаш заусміхався ширше. Старий багатенький педрило, охочий до бомжатинки.

— Зовсім ото сам? Хірово, скажи?

На широкий вищир з інсинуаціями Дюссандер відповів увічливою усмішкою.

— Єдине, про що я попрошу, — сидіти подалі від мене в автобусі. Від тебе сильно тхне.

— Мо', ви й не хочете, шоб я вам хату завоняв, — відказав п'яниця, у котрому зненацька прокинулася хмільна гордість.

— Ходімо, автобус прийде за хвилину. Зійдеш на наступній зупинці після мене й повернешся на два квартали назад. Я чекатиму тебе на розі. Уранці побачимо, що я зможу тобі пожертвувати. Може, і два долари.

— Або цілих п'ять, — просяяв волоцюга. Про гордість, хмільну чи якусь іншу, було забуто.

— Можливо, можливо, — втрачаючи терпець, сказав Дюссандер. Він уже чув тихе дизельне гудіння автобуса. Тицьнув бурлаці в брудну руку четвертак (рівно стільки коштував проїзд в автобусі), і не озираючись відійшов на декілька кроків.

З-за пагорба вже сяйнули фари автобуса, а волоцюга стояв і вагався. Коли старий педик, не оглядаючись, вібрався східцями автобуса, він ще стояв і бурмосився на четвертак у руці. Потім повернувся, щоб іти геть, але останньої миті змінив напрямок і вскочив в автобус перед тим, як стулилися двері. Четвертак у квитковий апарат вкинув із виглядом людини, яка ставить сотню доларів на ризиковане парі. Проминув Дюссандера, лиш побіжно ковзнувши по ньому поглядом, і вмовився в кінці автобуса. Потім закуняв, а коли прокинувся, багатого педика вже не було. Він зійшов на наступній зупинці, не знаючи, правильно це чи ні, та й не особливо цим переймаючись.

Повернувся на два квартали назад і побачив під ліхтарем невиразну фігуру. Старий педик, так. Голубець дивився, як він іде до нього, і стояв наче випнувшись.

Раптом волоцюгу огорнув холод поганого передчуття. Він підказував йому розвернутися, забути про всю цю катавасію і йти геть.

Та ось уже дідуган ухопив його за руку... і хватка в нього була напрочуд міцною.

— Добре, — сказав він. — Я дуже радий, що ти прийшов. Мій дім он там. Недалечко.

— А мо', і десятку, — промовив волоцюга, дозволяючи себе вести.

— А мо', і десятку, — погодився старий педик і розсміявся. — Хтозна?

14

Настав рік двохсотліття Незалежності.

Тод із півдюжини разів навідувався до Дюссандера між своїм поверненням із Гаваїв улітку сімдесят п'ятого та подорожжю з батьками до Рима, куди вони подалися саме перед тим, коли все те дійство з барабаним дробом, розмахуванням прапорами й спогляданням вітрильників сягнуло свого піку. Тод дістав спеціальний дозвіл на те, щоб закінчити школу раніше, першого червня, і повернувся вони за три дні до двохсотого Четвертого липня.

Ці відвідини Дюссандера проходили стримано й аж ніяк не були неприємними. Вони відкрили для себе, що цілком спроможні цивільно проводити час. Більше розмовляли мовчанкою, ніж словами, а справжні їхні розмови нав'яли б на агента ФБР дрімоту. Тод розказав старому, що іноді зустрічається з дівчиною, яку звать Енджела Ферроу. Не те щоб він був від неї в захваті, але вона дочка матеріної подруги. А старий розповів Тоду, що взявся до плетіння килимків, бо десь вичитав, що така робота втихомирює артрит. Показав Тоду кілька плодів своєї праці, і хлопець висловив належне захоплення.

А він підріс, чи не так? (Ну, на два дюйми.) Чи покинув Дюссандер курити? (Ні, але мусив зменшити денну порцію курива, бо кашель занадто нестерпний.) Як у школі? (Важко, але цікаво; у нього самі лише «А» та «В», їздив на олімпіаду штату з науковим проектом свого класу, пов'язаним із сонячною енергією, а тепер міркує над тим, щоб вступати не на історію, а на антропологію.) Хто цього року стриже Дюссандеру газон? (Ренді Чемберз, він трохи далі по вулиці живе, добрий хлопчина, але занадто товстий і тупий.)

Упродовж того року Дюссандер прикінчив у своїй кухні трьох бомжів. На автобусній зупинці до нього підходили

щось із двадцять разів, а пропозицію випити-повечеряти-ванну-і-ліжко він робив сім разів. Двічі йому відмовили, у двох інших випадках волоцюги просто накивали п'ятами з четвертаками, які їм Дюссандер давав на проїзд. Трохи над цим пометикувавши, він придумав обхідний маневр: просто купував проїзний. Вони коштували два долари п'ятдесят центів, вистачало на п'ятнадцять поїздок і вони не підлягали обміну в місцевій лікєро-горілчаній крамничці.

Але погода останнім часом стояла дуже тепла, і Дюссандер відчув, що з підвалу підіймається огидний душок. У ці дні він тримав вікна та двері щільно зачиненими.

Тод Боуден знайшов бомжа, що відсипався в закинутій дренажній трубі за пустирем на Сіенага-вей (було це в грудні, під час різдвяних канікул). Трохи постояв у нерішучості, тримаючи руки глибоко в кишенях. Дивився на волоцюгу й тремтів. На той пустир він потім повертався шість разів протягом п'яти тижнів, завше в легкій куртці, до половини застібнутій на змійку, щоб приховати молоток «Крафтсман» за пояс штанів. Зрештою йому пощастило: він знову знайшов бомжа (того самого чи іншого — це не мало значення, головне, що він не був п'яний у гівно і щось розумів). Це сталося першого березня. Почав він з молоткового боку голівки, а потім у якийсь момент (коли саме, не запам'ятав, бо все навколо вже плавало в червоній імлі) переключився на цвяходер і перетворив бомжеве лице на кашу.

Для Курта Дюссандера бомжі були таким собі напівцинічним жертвоприношенням, що уласкавлювало богів. Зрештою, він сам це визнав... чи то пак визнав повторно. А ще бомжі були прикольні. Вони змушували його почуватися живим. Бо він уже почав відчувати, що за ті роки, які він провів у Санта-Донато (роки перед тим, як на порозі його будинку виник хлопець із блакитними очиськами

й американською усмішкою до вух), передчасно постарів. Коли він туди приїхав, йому було лише шістдесят вісім. А тепер він почувався набагато молодшим за той вік.

Що стосується Тода, то думка про уласкавлення богів спершу могла його шокувати... та потім він визнав би її слухність. Зарізавши бомжа під залізничною платформою, він чекав, що нічні кошмари посиляться... може, навіть доведуть його до божевілля. Чекав хвиль паралізуючого почуття провини, що могло б навіть своїм нестерпним тиском змусити його вибвкати зізнання чи відібрати життя собі самому.

Але замість усього цього він полетів на Гаваї з батьками й провів найчудесніші канікули у своєму житті.

Минулого вересня він перейшов у старші класи, почувачись по-новому, відчуваючи в собі напрочуд багато нових сил, неначе в шкуру Тода Боудена застрибнула нова людина. Усе те, що з раннього дитинства не справляло на нього жодного особливого враження — сонячне світло щойно після світанку, вид на океан з Риб'ячого пірсу, людський мурашник, що діловито сновигав по центральній вулиці тієї присмеркової миті, коли вмикають вуличні ліхтарі, — усе це закарбувалося в його свідомості низкою яскравих камей, таких виразних образів, що вони здавалися гальванізованими. Він куштував життя кінчиком язика, наче ковток вина просто з пляшки.

Та після того, як він побачив у трубі того чаркодуя, нічні кошмари повернулися.

Найчастіше повторювався один — про того бомжа, якого він зарізав у покинутому депо. Повернувшись зі школи, Тод забігав у будинок, і веселе «Привіт, Моніко, дитинко!» готове було зірватися з його губ. Але так і застрягало в горлі, коли він бачив мертвого волоцюгу на підвищенні сніданкового кутка кухні. Він сидів, згорбив-

шись над їхнім м'ясообробним столиком у сорочці, що смерділа ригачками, і таких самих штанях. На яскравій плитці підлоги виднівся струмок крові; кров підсихала на кухонних поверхнях з іржостійкої сталі. На шафках із натуральної сосни скрізь були криваві відбитки долонь.

На дошці для нотаток біля холодильника висіла записка від матері. «Тодє, я в магазин. Буду до 3:30». Стрілки стильного золотистого годинника над плитою «Дженн-Ейр»¹ показували двадцять хвилин по третій, а п'янюга розвалився мертвим на підвищенні, наче якийсь страхітливе змокріле лахміття з напівпідвалу тандитника, і всюди була кров, і Тод кидався її витирати, тер кожну заляпану поверхню та весь час кричав на мертвого бомжа, щоб той забирався, щоб дав йому спокій, а блудяга просто розвалився на столі й залишався мертвим, вищиряючись у стелю, і потічки свіжої крові все виливалися з різаних ран у його брудній шкірі. Тод хапав у комірчині швабру фірми «О-Сидер» і брався скажено терти нею підлогу, розуміючи, що не збирає кров, а навпаки — розмазує її, розляпує, але не в змозі зупинитися. І тієї миті, коли він чув, як на подвір'я заїжджає материн фургон «Таун-енд-кантрі»², до нього доходило, що бомж — це Дюссандер. Від цих снів він прокидався в холодному поту, хапаючи ротом повітря, на зібганому міцно стисненими руками простирадлі.

Та по тому, як він зрештою віднайшов у дренажній трубі безпритульного алкаша (того самого чи іншого) і застосував до нього молоток, кошмари припинилися. Він підозрював, що йому доведеться вбивати ще і, напевно, більше, ніж один раз. Шкода, звісно, але ж ці істоти вже й так вичерпали свою корисність для людства. Окрім

¹ Марка побутової техніки класу «люкс».

² Міні-вен компанії «Крайслер».

корисності для Тода, звичайно. А Тод, як і решта його знайомих, дорослішаючи, допасовував свій спосіб життя до тих чи інших своїх потреб. Справді, він нічим не відрізнявся від решти. Ти муσιш торувати собі у світі шлях. І якщо хочеш нормально жити, роби це самотужки.

15

Восени свого передостаннього навчального року Тод грав у команді «Ягуари Санта-Донате» і був визнаний одним із найкращих тейлбеків. А в другій чверті того самого року, чверті, що закінчувалася наприкінці січня сімдесят сьомого, виграв конкурс «Американського легіону» на найкраще патріотичне есе. То було загальноміське змагання для учнів старших класів, які вивчали історію Америки. Тодів твір називався «Американська відповідальність». Упродовж бейсбольного сезону того каламутного року (іранського шаха скинули з престолу, ціни на бензин знову підскочили) він був пітчером, шкільною зіркою, виграв чотири гри й жодної не програв. Коефіцієнт відбивання в нього складав .361. На церемонії нагородження в червні його назвали «Спортсменом року» і тренер Гейнс вручив пам'ятну табличку (той тренер Гейнс, котрий одного разу відвів його вбік і сказав відпрацьовувати кручену подачу, «бо ніхто з цих нігерів не вміє кидати кручену, Боудене, ніхто»). Моніка Боуден розплакалася, коли Тод зателефонував їй зі школи й повідомив, що дістане нагороду. Тод Боуден наступні два тижні після церемонії походжав, випнувши груди, і щосили старався не хизуватися. Того літа вони орендували бунгало на Біг-Сурі, і Тод до нудоти наплавався під водою з маскою. Упродовж того самого року Тод убив чотирьох покидьків

суспільства. Двох із них він зарівав, а ще двох — забив до смерті. У нього з'явилася звичка на свої «мисливські виласки», як він їх тепер називав, вдягати дві пари штанів. Іноді він катався міськими автобусами, шукаючи підхожих місцин. Найкращими знахідками виявилися «Місія Санта-Донато для нужденних» на Даглас-стрит і місце за рогом біля Армії спасіння на Евклід-стрит. Він повільно обходив ті квартали, чекаючи, коли до нього підійдуть жебрати. Коли наближався бомж, Тод казав йому, що він, Тод, хоче купити пляшку віскаріка, і якщо бомж йому допоможе, Тод із ним поділиться. Я знаю місце, казав він, куди можна буде піти. Звичайно, щоразу то було інше місце. Його мучило величезне бажання вернутися або в залізничне депо, або до дренажної труби за пустирем на Сіенага-вей, але він його притлумлював. Бо повертатися на місце попереднього злочину було б нерозумно.

Протягом того самого року Дюссандер обачно кури́в, цму́лив бурбон «Прадавня доба» і дивився ТБ. Тод лише зрідка забігав, але їхні розмови з часом набували все дошкульнішого забарвлення. Вони ставали чужими один одному. Того року Дюссандер відзначив свій сімдесят восьмий день народження, а Тоду виповнилося шістнадцять. Дюссандер відзначив, що шістнадцять — це найліпший рік життя для молодого чоловіка, як сорок один — для зрілого й сімдесят вісім — для літнього. Тод чемно кивав. Дюссандер уже добряче наливався і якимось так хихикав, що Тоду ставало від того дуже ніяково.

За сімдесят шостий — сімдесят сьомий Тодів навчальний рік Дюссандер відправив на той світ двох бомжів. Другий виявився живучішим, ніж могло здатися на перший погляд. Навіть після того, як Дюссандер солідно накачав його алкоголем, він лазив по кухні з руків'ям довгого ножа, устромленого в шию, заливаючи кров'ю

перед сорочки й підлогу. Хитко прокружлявши два кола по кухні, бомж віднайшов коридор, що вів у передпокій, і мало не втік з будинку.

А Дюссандер стояв у кухні, шокований, широко розплющивши очі, бо не вірив тому, що бачив, і дивився, як волоцюга бурчить і відсапується, пробираючись до дверей, б'ється об стіни коридору й збиває зі стін дешеві репродукції фірми «Керієр і Айвз». І цей параліч тривав доти, доки бомж не намацав клямку. Отоді Дюссандер блискавкою метнувся через усю кухню, смикнув на себе шухляду з причандаллям і витяг виделку для м'яса. Потім помчав коридором з виделкою наголо і загнав її бомжеві в спину.

Стояв над трупом, відсапуючись. Старече серце ніяк не припиняло свій страшний забіг... калатало, мов у жертви серцевого нападу в тій телепередачі суботнього вечора, яку він так любив, — «Швидка допомога». Та зрештою його ритм уповільнився, і Дюссандер зрозумів, що все з ним буде гаразд.

От тільки крові натекло багацько, важко буде прибирати.

То було чотири місяці тому, і відтоді він нікому не робив пропозицій на зупинці автобуса в центрі міста. Надто його налякало те, що минулого разу він мало не напартачив... та коли згадував, як останньої миті все залагодив, його переповнювало відчуття гордості. Волоцюга так і не зумів вийти за двері — ось що насправді мало значення.

16

Восени сімдесят сьомого, під час першої чверті останнього навчального року в школі, Тод вступив у стрілецький клуб. А вже на початку червня сімдесят восьмого здобув кваліфікацію снайпера. В американському футболі його

знову визнали одним із найкращих гравців, протягом бейсбольного сезону він виграв п'ять ігор і програв одну (програш стався внаслідок двох помилок і незарахованої пробіжки) та заробив третій найвищий бал на Почесну стипендію в історії школи. Подав документи в Берклі, і його без питань прийняли. На початку квітня він уже знав, що на випускному буде або валедиктором, або салютатором¹. Відчайдушно хотілося бути валедиктором.

У другій половині останнього навчального року на нього накопило дивне бажання. Імпульсивне й ірраціональне, воно дуже злякало Тода. Він упевнено й твердо загнав його під контроль, і принаймні це трохи втішало. Однак те, що ця думка з'явилася в нього взагалі, навіювало жах. Він уклав угоду з життям. Усе впорядкував. Його життя тепер дуже нагадувало ясну й залиту сонцем кухню його матері, де всі поверхні вилискують хромом, «Формікою» чи іржостійкою сталлю, де варто натиснути кнопку — і все починає працювати. Були, звісно, на тій кухні й глибокі темні шафки, але в них стільки всього можна напхати, і дверцята все одно лишатимуться зачиненими.

Цей доти не знаний імпульс нагадав йому сон, у якому він повертався додому й знаходив у материній охайній світлій кухні мертвого скривавленого бомжа. Неначе в просторі тієї ясної та ретельно продуманої домовленості, яку він уклав, у тій кухні його свідомості, де було місце-для-всього-і-все-на-своєму-місці, тепер тупотів, насилу переставляючи ноги, темний кривавий незнайомиць, шукаючи, де б здохнути так, щоб усім було видно...

За чверть милі від будинку Боуденів бігла восьмисмугова швидкісна автострада. Спуститися до неї можна

¹ Валедиктор — найкращий випускник школи, якому доручають виголосити прощальну промову. Салютатор — другий за рейтингом найкращих випускників школи.

було крутим, порослим чагарями насипом. Там було де сховатися. На Різдво батько подарував йому «вінчестер» тридцятого калібру, зі знімним телескопічним прицілом. У годину пік, коли всі смуги були забиті автівками, він міг засісти в чагарниках і... а що, легко міг би...

Зробити що?

Застрелитися...

І знищити все, заради чого гарував останні п'ять років?

Шо-шо?

Ні, сер, ні, мем, нізащо.

Це, як-то кажуть, кумедія.

Авжеж, кумедія... однак імпульс лишився.

Однієї суботи, за кілька тижнів до випуску в школі, Тод ретельно спорожнив магазин і заховав гвинтівку в чохол. Потім поклав її на заднє сидіння нової батькової іграшки — уживаного «порше». Під'їхав до того місця, де схил, порослий чагарниками, кручею спускався до автостради. Мати з батьком узяли фургон і поїхали на вихідні в Лос-Анджелес. У Діка, котрий уже став повноправним партнером, мали відбутися переговори з людьми з «Хаяту» щодо нового готелю в Рино.

Тод спускався вниз насипом, тримаючи перед собою гвинтівку в чохлі. Серце рвалося з грудей, а рот наповнився кислотою наелектризованою слиною. Натрапивши на повалене дерево, він присів поза ним по-турецькому. Розчохлив гвинтівку й поклав її на гладенький стовбур. Гілка, що стирчала з нього під кутом, видавалася непоганою підставкою для ствола. Тод уместив приклад у ямці правого плеча й зазирнув у телескопічний приціл.

«Це тупо! — кричала на нього свідомість. — Хлопче, це реально тупо! Якщо тебе хтось тут попасає, то не матиме значення, заряджена гвинтівка чи ні! У тебе буде купа

проблем! А скінчиться все тим, що тебе пристрелить якась дешевка».

Ранок іще тільки розгорався, машин у суботу було мало. Тод навів перехрестя на жінку за кермом блакитної «тойоти». Скло біля неї було наполовину опущене, і круглий комірць блузки без рукавів тріпотів на вітрі. Тод перемістив перехрестя на її скроню й натиснув на курок, хоч набоїв і не було. Це шкодило ударнику, але хрін із ним.

— Паф, — прошепотів він, коли «тойота» зникла в тунелі за півмилі від його схилу. І проковтнув клубок, що купую склеєних монеток застряг у горлі.

Ось наближався чоловік за кермом пікапа «Субару Брет». У цього типа була засалена на вигляд сива борода, а на голові сиділа бейсболка «Сан-Дієго падрес».

— Ти... ти брудний щуряка... брудний щуряка, підстрелив мого братана, — прошепотів Тод, підхихикуючи, а потім знову спустив курок.

Таким робом він вистрелив ще в п'ятьох, і щоразу безсиле сухе клацання ударника псувало ілюзію наприкінці кожного «вбивства». Потому знову заховав гвинтівку в чохол. Спустився з нею униз схилом, пригинаючись до землі, щоб його, бува, не помітили. Поклав на задне сидіння «порше». У скронях сухо й гаряче стугоніла кров. Поїхав додому. Пішов у свою кімнату. Подрочив.

17

Бомж був одягнений у пошарпаний напіврозлізлий светр з оленем, такий неадаптивний тут, на півдні Каліфорнії, що видавався мало не сюрреалістичним. А ще на ньому були сині джинси а-ля «для моряків», подерті на колінах, і з дірок проглядало біле волохате тіло та розчухрані струпи.

Він підніс склянку з-під желе (Фред і Вілма, Барні та Бетті водили довкола вінець якийсь гротескний ритуальний танок заклинання родючості) й одним махом перехилив порцію «Прадавньої доби». Востаннє в цьому світі смачно поцмакав губами.

— Це, містере, пійло те що треба. От що я скажу.

— Я люблю посмакувати напоєм увечері, — погодився за спиною в бомжа Дюссандер і увігнав різницького ножа по руків'я йому в шию. Щось лунко хряснуло, ніби хтось із запалом відірвав гомілку від стегна щойно засмаженої курки. Склянка випала у волоцюги з руки й покотилася на стіл. Дісталася краю, і в русі зміцніла ілюзія того, що мультяшні персонажі на ній танцюють.

Бурлака закинув голову назад і спробував закричати. Але з горла не вирвалося нічого, крім відразливого свисту. Його очі лізли на лоба, усе далі й далі... аж поки голова не хлюпнулася волого на червоно-білу церату, що вкривала стіл на кухні в Дюссандера. Верхня частина зубного протезу, мов знімний оскал, наполовину вислизнула з рота.

Дюссандер висмикнув ножа (орудувати довелося обома руками) і пішов до кухонної раковини, заповненою гарячою водою, засобом для миття посуду «Лимонна свіжість», брудними тарілками після вечері. Ніж провалився в пінні хвилі мила, що пахли цитрусово, наче критичний винищувач пірнув у хмару.

Він знову підійшов до столу й заляк там на мить, спершись рукою на плече мертвого бомжа, чекаючи, поки втихомиряться спазми кашлю, що його викручували. Потім витяг із задньої кишені хустинку й виплюнув у неї жовтувато-коричневий слиз. Забагато кури в останнім часом. Завжди так робив, коли збирався на силі ухандохати наступного. Але з цим усе пройшло як по маслу.

Справді, дуже гладко. Він побоювався, що після того, як наробив гарמידеру з останнім, наступна спроба може стати занадто зухвалим випробуванням для його везіння.

А тепер, якщо поспішить, він ще встигне на другу половину «Лоуренса Велка».

Він почухрав через усю кухню, відчинив двері підвалу й увімкнув світло. Потім повернувся до раковини й витяг із шафки під нею пачку зелених поліетиленових мішків для сміття. Відірвав один, поки йшов до безформної купи, що раніше була волоцюгою. Кров цебеніла навсібіч по відкритому цератою столу, збиралася калюжею на колінах у вбитого й на горбкуватому вичовганому лінолеумі. На стільці, певно, теж лишиться, але все це можна відмити.

Дюссандер ухопив бомжа за волосся й смикнув угору. Мов не тримаючись більше на кістках, голова легко злетіла догори, і вже наступної миті бомж відхилився назад, наче людина, якій перед стрижкою мали помити голову. Дюссандер натягнув йому на голову пакет, смикнув до плечей, потім ще нижче — до ліктів. На цьому довжина пакета скінчилася. Він розстебнув ремінь свого пізнього гостя й витяг його з розшарпаних петель. Потім огорнув цим паском пакет для сміття на два-три дюйми вище ліктів і міцно затягнув. Шурхотів поліетилен. Дюссандер заходився мугикати собі під носа «Лілі Марлен».

Бомжеві ноги були взуті в потерті брудні замшеві чевревики «Хаш Паппіз». Вони кволо роз'їжджалися клином на підлозі, коли Дюссандер, ухопивши труп за пояс, потягнув його до дверей підвалу. З мішка вивалилося щось біле й постукотіло по підлозі. Верхня бомжівська щелепа, побачив Дюссандер. Підібрав її й запхав господарю в передню кишеню.

Він поклав труп головою донизу у дверях підвалу (голова тепер звисала на рівні другої сходинки). Потім переліз

через нього й тричі добряче напіддав ногою. Після перших двох копняків тіло трохи зрушило з місця, а вже на третьому м'яко ковзнуло вниз сходами. Десь на половині сходів ноги перелетіли через голову, і труп акробатично беркицьнувся. Та з відчутним гупотом гепнувся животом об утрамбовану землю підвалу. Один черевик злетів, і Дюссандер подумки зробив зарубку, що треба буде його підібрати.

Він спустився сходами, обігнув труп і підійшов до лавки з інструментами. Ліворуч від лавки, притулені до стіни, охайною шеренгою стояли лопата, граблі й сапка. Дюссандер вибрав лопату. Трохи попрацювати фізично піде на користь старій людині. Трохи вправ — і ти знову чуєшся молодим.

Пахло тут унизу не дуже добре, але це його не надто турбувало. Раз на місяць він білив стіни вапном (а після того, як ухандошував одного зі своїх підопічних, то й раз на три дні), а в теплу безвітряну погоду запускав нагорі вентилятор, щоб не просмердівся весь будинок. Йозеф Крамер¹ на його пам'яті любив повторювати, що мертві розмовляють, проте їхні слова ми чуємо носом.

Вибравши місце в північному кутку підвалу, Дюссандер узявся до праці. Розміри могили були два з половиною на шість футів. Він уже докопав до глибини двох футів, половини необхідного, коли в груди пострілом з дробовика вдарив перший паралізуючий біль. Він випростався, очі спалахнули й широко розкрилися. Біль покотився вниз рукою... неймовірний біль, немовби якась невидима рука зібрала в жмут усі кровоносні судини руки й тепер тягнула за них. Він побачив, як падає вбік

¹ Крамер Йозеф (1906—1945) — комендант концентраційного табору Берген-Бельзен. Вирізнявся особливою жорстокістю.

лопата, і відчув, як підкошуються коліна. На одну страхотливу мить навіть здалося, що він звалиться в могилу сам.

Якимось дивом йому вдалося поточитися на три кроки назад і гепнутися на лавку. На обличчі застигла маска тупого подиву — він буквально її відчував. Напевно, тієї миті він був дуже схожий на комедійного актора з німого кіно, коли той вгатився лицем в обертові двері чи вступив у коров'ячий кизяк. Він опустив голову до розставлених колін і хапав ротом повітря.

Повільно проповзло чверть години. Біль трохи вщухав, та все ж йому здавалося, що встати він не зможе. Усі «принади» літнього віку, що досі обходили його стороною, навалилися водночас, і він зрозумів усе про старість. Страшно було так, що він ладен був заскімлити від жаху. У тому вологому смердючому підвалі повз нього, ледь зачепивши, пройшла смерть. Торкнула Дюссандера краєм балахона та могла будь-якої миті повернутися. Але він тут не вмере. Докладе всіх зусиль, щоб не вмерти.

Він підвівся, тримаючи руки схрещеними на грудях, наче хотів захистити крихкий механізм від розпаду. Хитаючись, перетнув відкритий простір між лавою та сходами. Лівою ногою перечепився через простягнуту ногу покійника і, тихо скрикнувши, упав на коліна. У грудях тьмяно спалахнув біль. Він ковзнув поглядом по сходах. Круті, круті сходи. Дванадцять сходинок. Квадрат світла нагорі глузував з нього своєю віддаленістю.

— *Ein*, — мовив Курт Дюссандер і рішуче підтягнувся на першу сходинку. — *Zwei. Drei. Vier*¹.

Двадцять хвилин знадобилося йому, щоб дістатися лінолеумної підлоги кухні. Двічі на сходах біль загрожував

¹ Один. Два. Три. Чотири (нім.).

повернутися, й обидва рази Дюссандер, заплющивши очі, чекав, що станеться, чудово усвідомлюючи: ще один такий страшний напад, як там, унизу, і він, швидше за все, помре. Обидва рази біль потроху знову відступав.

Він проповз по підлозі кухні до столу, уникаючи калюж і струмків крові, що вже почали зсідатися. Дістав пляшку «Прадавньої доби», ковтнув і заплющив очі. Те відчуття скутості в грудях наче трохи відпустило. Біль ще на децицю ослаб. Ще через п'ять хвилин Дюссандер став неквапом пробиратися вперед коридором. Телефон стояв на низенькому столику посередині.

Було чверть по дев'ятій, коли в будинку Боуденів задзвенчав телефон. Тод сидів, підібравши ноги по-турецькому, на канапі, і переглядав свої нотатки до останньої контрольної з тригонометрії. Тригонометрія його добивала, а втім, як і вся математика. Так завжди було й, напевно, буде. Батько сидів навпроти, гортав корінці у чековій книжці з портативним калькулятором на колінах і виразом легкого нерозуміння на обличчі. Моніка, найближча до телефону, дивилася кіно про Джеймса Бонда, яке Тод два вечори тому записав на магнітофон з каналу Ейч-бі-сі.

— Алло? — Вона послухала. На її обличчя набігла хмарка, і вона передала слухавку Тоду. — Це містер Денкер. Він чимось схвильований. Чи засмучений.

Тодове серце стрибнуло до горла, однак вираз обличчя лишився незворушним.

— Справді? — Він підійшов до телефону й узяв у неї з рук слухавку. — Вітаю, містере Денкер.

Голос Дюссандера звучав хрипко і різко.

— Хлопче, негайно приїзди. У мене щойно був серцевий напад. Здається, тяжкий.

— Ого, — тільки й мовив Тод, силкуючись зібратися з думками, що розбігалися, не зважати на страх, що темним громаддям уже випирає зі свідомості. — Так, це цікаво, але вже так пізно, а я вчуся...

— Я розумію, що ти не можеш розмовляти, — хрипко промовив чи радше прогавкав Дюссандер. — Але слухати можеш. Я не можу викликати «швидку» чи подзвонити в службу порятунку... принаймні поки що. У мене тут гармидер. Мені потрібна поміч... а це означає, що поміч потрібна тобі.

— Ну... якщо так на це подивитися... — Серце в Тода калатало зі швидкістю сто двадцять ударів на хвилину, але вираз обличчя залишався спокійним, майже безтурботним. Чи ж не знав він увесь цей час, що цей вечір колись та й настане? Так, звісно, знав.

— Скажи батькам, що я отримав листа, — сказав Дюссандер. — Важливого листа. Ти розумієш?

— Так, добре.

— От і побачимо, хлопче. Побачимо, з якого тіста ти зліплений.

— Авжеж, — кивнув Тод. Зненацька він збагнув, що мати уважно дивиться на нього, а не в телевізор, і вичавив із себе силувану посмішку. — Бувайте.

Дюссандер ще щось казав, але Тод уже повісив слухавку.

— Я ненадовго підскочу до містера Денкера, — сказав він, звертаючись до обох батьків, але дивився на матір. Той вираз легкої тривоги досі не стерся з її обличчя. — Вам у магазині нічого не треба купити?

— Мені — щітки, щоб чистити люльку, а твоїй матері — грамів п'ятсот ощадливості, — сказав Дік.

— Дуже смішно, — покосилася на нього Моніка. — Тоді, а з містером Денкером...

— Що, на Бога, ти брала у «Філдингзі»? — перебив Дік.

— Декоративну полицку в гардеробну. Я тобі казала. Тоде, з містером Денкером усе гаразд, правда? У нього був якийсь дивний голос.

— На світі справді існують такі штуки, як декоративна полицка? Я думав, їх вигадали ті прицуцуваті дами, що пишуть британські детективи, щоб у них завжди було напохваті місце, де вбивця може знайти тупий предмет.

— Діку, ти даси мені слово вставити?

— Авжеж. Не соромся. У гардеробну?

— Думаю, він у порядку. — Тод натягнув шкіряну куртку й застібнув її на змійку. — Просто розхвилювався. Йому прийшов лист від племінника з Гамбурга чи Дюссельдорфа, чи ще звідкись. Він уже багато років не отримувал звісток від своїх, а тут цілий лист, а в нього очі не бачать, не може прочитати.

— Оце запаadlo, — погодився Дік. — Іди, Тоде. Їдь до старого, поможи йому, хай заспокоїться.

— Я думала, йому вже хтось читає, — сказала Моніка. — Інший хлопчик.

— Так. — Зненацька Тод відчув, що ненавидить свою матір, ненавидить той напівсформований здогад, який плавав у її очах. — Може, його вдома не було чи не зміг прийти так пізно.

— А. Що ж... іди. Але будь обережний.

— Добре. Тобі нічого не треба купити в магазині?

— Ні. Як твоя підготовка до фінальної контрольної з інтегралів?

— Із тригонометрії, — виправив Тод. — Та нормально. Уже видно кінець. — То була доволі велика брехня.

— Хочеш узяти «порше»? — поцікавився Дік.

— Ні, я на велику. — Йому потрібно було зайвих п'ять хвилин, щоб зібратися з думками й опанувати емоції.

Хоча б спробувати, принаймні. А в теперішньому стані він запросто міг в'їхати на «порше» в стовп.

— Пов'яжи на коліно сигнальну стрічку, — проінструктувала Моніка. — І передай від нас привіт містерові Денкеру.

— Добре.

В очах у матері він досі бачив сумнів, але вже менш виразний. Він послав їй цілунок і пішов у гараж, де стояв його ровер — уже не «швін», а німецький, призначений для перегонів. Серце досі стрибало в грудях, а ще він відчував дике бажання взяти гвинтівку, піти в будинок і застрелити обох своїх батьків, а потім поїхати на схил, що виходив на автостраду. І не буде більше жодних переживань через Дюссандера. Ні кошмарів, ні бомжів. Він стрілятиме, і стрілятиме, і стрілятиме, і тільки одну кулю залишить наостанок.

Та потім до нього повернувся здоровий глузд, і він попрямував на велосипеді до будинку Дюссандера. Світлова стрічка над коліном описувала кола — вгору, вниз, довге біляве волосся на лобі розвіював вітер.

— Господи Ісусе! — мало не заверещав Тод.

Він стояв у дверях кухні. Дюссандер навалився на стіл, спираючись на лікті, між ними стояла склянка. На лобі бубнявіли великі краплини поту. Але дивився Тод не на Дюссандера. А на кров. Кров, здавалося, була всюди — калюжі на столі, на порожньому кухонному стільці, на підлозі.

— Де в тебе кров тече? — заволав Тод, примусивши нарешті свої паралізовані жахом ноги знову рухатись. Йому здавалося, що в проході він простояв щонайменше тисячу років. «Це кінець, — думав він. — Повний кінець усьому. Бейбі, кулька мандрує за небокрай, усе вище

й вище летить нехай, усе, Тут-Тут-Тутсі, прощай». Та однаково він стерігся, щоб не вступити ненароком у кров. — Ти ж казав, у тебе галімії серцевий напад!

— Це не моя кров, — промимрив Дюссандер.

— Що? — Тод зупинився. — Що ти сказав?

— Спустися в підвал. Там побачиш, що треба зробити.

— Що тут за чортівня відбувається? — спитав Тод. І зненацька йому сягнула страхітлива думка.

— Хлопче, не марнуй нашого часу. Я думаю, ти не надто здивуєшся, коли побачиш те, що чекає тебе внизу. Я думаю, у тебе вже є досвід у таких справах, як та, що в мене в підвалі. Власний досвід.

Тод ще трохи подивився на нього, не вірячи власним вухам, а тоді підстрибом, долаючи по дві сходинки за раз, скотився в підвал. На перший погляд у хисткому жовтому світінні здалося, що Дюссандер скинув у підвал мішок зі сміттям. Аж тоді він побачив ноги, що стирчали, і брудні руки, що витяглися по боках під затягнутим паском.

— Господи Ісусе, — повторив Тод, але цього разу ці слова не мали жодної сили — вони впливли назовні тонким шепотом, наче пересипалися кістки скелета.

Він притис тильний бік правої долоні до рота. Губи були сухі, мов наждачний папір. На мить заплющив очі... а коли знову їх розплющив, то нарешті відчув, що панує над собою.

І взявся до справи.

Тод побачив держак лопати, що стирчав із неглибокої ями, і миттю збагнув, що саме робив Дюссандер, коли в нього забарахлив мотор. Ще кілька секунд — і відчув усю повноту підвального смороду, гидкого, як гнилі помідори. Він і раніше чув його нюхом, але нагорі той був набагато слабший... а до того ж за останні кілька років він не так часто тут бував. А тепер до нього дійшло на-

решті, чим то смерділо, і довелося кілька секунд змагатися з бажанням блювонуту. Він затиснув носа й рот рукою та мусив чекати, коли минеться низка приглушених покликів у горлі й шлунку.

Мало-помалу він знову опанував себе.

Ухопив мертвого синяка за ноги й потягнув через підвал до краю ями. Там кинув ноги на землю, змахнув тильним боком лівої долоні піт з чола і на одну мить укляк. Ще ніколи в житті він не старався метикувати так швидко.

Потім узяв лопату і почав поглиблювати яму. Коли вже було п'ять футів, виліз і штурхонув труп безхатька в могилу ногою. Трохи постояв на краю, дивився вниз. Сині джинси, що вже перетворилися на лахміття. Брудні вкриті кірками струпів руки. Так, то був волоцюга. Іронія була майже кумедною. Такою кумедною, що живіт від сміху надірвати можна.

Тод чкурнув нагору сходами.

— Як ти тут? — спитав у Дюссандера.

— Жити буду. Ти все зробив?

— Я в процесі.

— Швидше. Ще тут робота є.

— От би знайти кількох свиней і тебе їм згодувати. — Та перш ніж Дюссандер встиг відповісти, Тод розчинився в напівтемряві підвалу.

Уже майже повністю засипавши бомжа, Тод відчув, наче щось не так. Уважно подивився в могилу, стискаючи правою рукою держак. З гірки землі ще трохи виглядали бурлацькі ноги й кінчики ступень — один старезний черевик, імовірно «Хаш Паппі», та одна заклеяна спортивна шкарпетка, що могла бути білою за часів, коли Тафт президентом був¹.

¹ Тафт Вільям Говард (1857—1930) — 27-й президент США в 1909—1913 рр.

Один «Хаш Паппі»? Один?

До підніжжя сходів повз пічку Тод повертався мало не бігом. Ошаліло роззираючись навколо. У скронях пульсував біль, наче зсередини хтось просвердлював голову тупими насадками для дреля. Старий черевик лежав недалеко, за п'ять футів, перевернутий, у тіні якогось давно забутого стелажа. Тод схопив його, побіг назад до могили й пожбурих усередину. Потім знову заходився копати. Засипав землею черевик, ноги — усе.

Коли вся земля перекочувала назад у яму, він постукав лопатою об землю, збиваючи налиплий ґрунт. Потім узявся за граблі, розрівняв ними поверхню, намагаючись замаскувати те, що землю тут зовсім недавно перекопували. Хоча користі з цього було нуль. Без належного прикриття яма, яку нещодавно викопали, а потім засипали, завжди буде схожою на яму, яку нещодавно викопали, а потім засипали. Але однаково ж ніхто не матиме змоги сюди спуститися, правда? Їм із Дюссандером залишається тільки надіятися, хай йому чорт.

Тод побіг нагору сходами. Дихати йому ставало дедалі важче.

Лікті Дюссандера роз'їхалися, голова безсило похилилася на стіл. Очі були заплющені, а повіки налилися яскраво-фіолетовою барвою — кольору айстр.

— Дюссандер! — закричав Тод. У роті виник гарячий соковитий присмак — так смакує страх, змішаний з адреналіном та пульсуючою нагрітою кров'ю. — Ану не смій мені вмирати, гівнюк ти старий!

— Тихіше, — не розплющуючи очей, промовив Дюссандер. — Зараз усі сусіди збіжаться.

— Де в тебе засіб для миття? «Лестойл»... «Топ Джоб»... щось таке. І ганчірки. Мені потрібні віхті.

— Усе під раковиною.

У багатьох місцях кров уже попідсихала. Дюссандер підвів голову і спостерігав, як Тод повзає по підлозі, відшкрібаючи спочатку калюжу на лінолеумі, а потім поодинокі струмки, що збігли додолу по ніжках стільця, на якому сидів бомж. Хлопець несамовито кусав губи, гриз їх, як кінь — вудила. Та ось роботу було скінчено. У повітрі кухні повис ядучий запах мийного засобу.

— Під сходами є коробка зі старим ганчір'ям, — сказав Дюссандер. — Поклади скривавлене на дно. І не забудь помити руки.

— Не чіпляйся до мене зі своїми порадами. Це ти мене втягнув.

— Невже? Мушу сказати, ти непогано втягнувся. — У голосі Дюссандера промайнула тінь колишньої глузливості, та потім лице перекошилося від болю. — Поквапся.

Тод заховав ганчірки й востаннє збіг нагору підвальними сходами. Нервово позирнув униз, потім клацнув вимикачем і зачинив двері. Підійшовши до раковини, закасав рукава й пустив найгарячішу воду, яку тільки міг витримати. Занурив руки в мильну піну... а звідти дістав різницького ножа, яким орудував Дюссандер.

— От би перетяти тобі ним горлянку, — сухо промовив Тод.

— Так. І згодувати мене свиням. Ні на мить не сумніваюся.

Тод помив ножа, витер рушником і сховав. Швидко впорався з брудним посудом, випустив воду й обполоснув раковину. А витираючи руки, глянув на кухонний годинник і побачив, що вже двадцять по десятій.

Він пішов до телефону, що стояв у коридорі, зняв слухавку й подивився на неї в задумі. У голові неприємно цокала думка, що він щось випустив з уваги — щось таке ж загрозливе, як бомжівський черевик. Але що? Він не

знав. Якби не той головний біль, він би зміг згадати. Триклятий біль. Доти пам'ять його не підводила, і це лякало.

Він набрав два-два-два, і після одного гудка відповів голос: «Медична частина Санта-Донато. У вас проблеми зі здоров'ям?»

— Мене звати Тод Боуден. Я зараз на Клермонт-лейн, дев'ятсот шістдесят три. Потрібна «швидка».

— А що сталося, синку?

— Це мій друг, містер Д... — Тод так сильно закусив нижню губу, що з неї бризнула кров, і на мить перед очима все попливло. Його накрило хвилию пульсуючого головного болю. *Дюссандер*. Він мало не виказав цій анонімній «медичній частині» справжнє прізвище Дюссандера.

— Синку, заспокойся, — сказав голос. — Не поспішай, усе буде добре.

— Мій друг, містер Денкер. Здається, у нього серцевий напад.

Тод почав перелічувати, але оператору вистачило почути, як він описує біль у грудях, що мігрував у ліву руку. Він сказав Тоду, що «швидка» прибуде хвилин за десять-двадцять, усе залежатиме від того, чи завантажені автошляхи. Тод повісив слухавку й притис долоні до очей.

— Викликав? — кволо запитав Дюссандер.

— Так! — заверещав Тод. — Так, викликав! Так, чорт забирай, так! Так, так, так! Заткнися!

Він ще сильніше натиснув нижньою частиною долонь на очі й спершу побачив спалахи світла, а потім під повіками розпливлося яскраве червоне поле. «Тоде, дитинко, збери себе до купи. Ану взяв себе в руки, цвіль ходяча, не розповзайся, в натурі».

Він розплющив очі й знову взяв слухавку. Тепер буде найважче. Тепер настав час подзвонити додому.

— Алло? — М'який інтелігентний голос Моніки у вусі. На якусь мить (лише на одну-єдину) він уявив, як б'є її в ніс дулом «вінчестера» й натискає на гачок, випускаючи кулю в перший потік крові, який рине з ніздрів.

— Матусю, це я, Тод. Дай мені тата, тільки швидко.

Він давно перестав звати її матусею. Знав, що цей сигнал вона зловить швидше, ніж будь-який інший. Так і вишло.

— Що сталося? Тоде, щось не так?

— Просто дай мені з ним поговорити!

— Але що...

Трубка пластмасово стукнула об стіл. Тод почув, як мати щось каже батькові. І подумки приготувався.

— Тоде? Що у вас там сталося?

— Тату, містер Денкер... по-моєму, у нього серцевий напад. Ні, точно серцевий напад.

— Господи! — Батьків голос ненадовго затих, і Тод почув, як він повторює почуте дружині. Потім голос повернувся. — Він живий? Як тобі здається?

— Живий. При тямі.

— Добре, дякувати Богу. Викликай «швидку».

— Уже.

— Два-два-два?

— Так.

— Молодчина. Як він, на твій погляд? У тяжкому стані? (у тяжкому, та, курва, недостатньо!)

— Тату, я не знаю. Сказали, «швидка» скоро буде, але... чогось мені страшно. Можеш приїхати почекаати зі мною?

— Авжеж. Дай мені чотири хвилини.

Поки батько вішав трубку і зв'язок увірвався, Тод встиг почути, як він щось каже матері. І собі поклав слухавку на важіль.

Чотири хвилини.

Чотири хвилини на те, щоб зробити все, що не встиг. Чотири хвилини, щоб згадати те щось, про що він точно забув. Чи, може, і не забував зовсім? Може, це просто нерви. Господи, як же шкода, що довелося телефонувати батькові. Але то була цілком природна річ, чи не так? Звісно. А чи була ще якась природна річ, якої він не зробив? Щось?..

— От я безголовий! — зненацька простогнав він і блискавкою назад шугонув на кухню. Голова Дюссандера покійлася на столі, повіки були напівстулені, на обличчі застиг загальмований вираз.

— Дюссандер! — заволав Тод, грубо хапаючи старого за плечі й трясучи, аж старий застогнав. — Прокинься! Та прокидайся ж ти, стара смердючка!

— Що таке? «Швидка»?

— Лист! Зараз сюди приїде мій батько, зовсім скоро він буде тут. *Де той галіміий лист?*

— Що... який лист?

— Ти сказав, щоб я їм сказав, що тобі прийшов важливий лист. А я сказав... — Раптом серце пішло у п'яти. — Я сказав, що він з-за океану... з Німеччини. Боже! — Тод ухопився за голову, запустивши пальці у волосся.

— Лист. — Дюссандер поволі через силу підвів голову. Його зморшкуваті щоки набрали нездорового жовтуватобілого відтінку, губи посиніли. — Напевно, від Віллі. Віллі Франкеля. Мій дорогий... дорогий Віллі.

Тод кинув погляд на свій наручний годинник і побачив, що, відколи він повісив слухавку, минуло вже дві хвилини. Батько не доїхав би до будинку Дюссандера за чотири хвилини (просто фізично не зміг би), але однаково «порше» їздив збіса швидко. Швидко, от що. Усе закрутилося надто швидко. І все одно щось тут було не так, він просто відчував це. Але часу на те, щоб зупинитися й простежити, де заковика, не було.

— Так, добре, я читав його тобі, ти розхвилювався і вхопився за серце. Добре. Де він?

Дюссандер тупо на нього глипнув.

— Той лист! Де він?

— Який лист? — неуважно спитав Дюссандер, і в Тода засвербіли руки придушити те старе просочене алкоголем опудало.

— Той, який я тобі читав! Той, що від Віллі-як-його-там! Де він?

Вони обидва одночасно подивилися на стіл, наче сподіваючись, що лист зараз на ньому матеріалізується.

— Нагорі, — зрештою видувив із себе Дюссандер. — Пошукай у моєму трюмо. Третя шухляда. На дні тої шухляди буде маленька дерев'яна скринька. Тобі доведеться її зламати, щоб відчинити. Я вже давно загубив ключ. Там лежать дуже старі листи від мого друга. Усі не підписані. Усі без дати. Усі німецькою. Сторінка чи дві згодиться, щоб оселедця почистити, як ви кажете. Якщо поквапишся...

— Ти здурів? — казився від люті Тод. — Я не знаю німецької! Як я зміг би прочитати тобі листа, написаного німецькою, ушьлопок ти кінчений!

— А чого б то Віллі писав мені англійською? — утомлено заперечив йому Дюссандер. — Якби ти прочитав мені листа німецькою, то міг не розібрати ні слова, але я б його зрозумів. Звісно, вимова твоя різала б мені як серпом по серцю, та все одно я зміг би...

Дюссандер мав рацію (знову), але Тод не хотів більше нічого чути. Навіть після інфаркту це дідисько на крок його випереджало. Тод полетів коридором до сходів. Задержався лише на мить — подивитися, чи не зупинився перед будинком батьків «порше». Машини не було, але Тодів годинник повідомив йому, що часу лишилося впритул. Минуло вже п'ять хвилин.

Перестрибуючи по дві сходинки за раз, він увірвався в спальню Дюссандера. Раніше він ніколи тут не бував, і якось навіть особливо не хотілося, тож кілька секунд просто приголомшено роззирався по незнайомій території. А тоді побачив трюмо — дешево, у стилі комісійний модерн, як називав його батько. Тод упав перед ним на коліна й щосили смикнув на себе третю шухляду. Вона вийшла наполовину, потім перекосилася в пазах і застрягла намертво.

— А щоб ти провалилася, — прошепотів їй Тод. На мертвотно-блідому обличчі палахкотіли темно-криваві плями рум'янцю, а ще блакитні очі, потемнілі, мов штормові хмари над Атлантикою. — Бісова клята штуковина, та вилазь ти вже нарешті!

Він шарпнув так сильно, що все трюмо похилилося вперед і мало не впало на нього, та потім вирішило повернутися на місце. Шухляда вискочила з пахів і приземлилася Тоду на коліна. Навколо нього пролився дощ зі шкарпеток, трусів і носовичків Дюссандера. Запустивши руки в речі, що ще лишилися лежати в шухляді, Тод намацав нарешті дерев'яну скриньку: із дев'ять дюймів завдовжки й три завглибшки. Він потягнув за віко вгору. Нічого не сталося. Як і казав Дюссандер, вона була замкнена. Того вечора на шару йому нічого не діставалося.

Він так-сяк позапахав розкиданий одяг у шухляду й всадив її в довгасте гніздо. І знову вона застрягла. Тод смикав її вперед-назад, щоб звільнити. По обличчю рясно стікав піт. Урешті-решт вдалося загнати шухляду аж до самого кінця й пристукнути. Зі скринькою в руках він звівся на ноги. Скільки ж минуло часу?

Ліжко в Дюссандера було зі стовпчиками в ногах. І об один із цих стовпчиків Тод брязнув замок скриньки. Він вклав в удар усю силу й від болю в руках вишкірив усі

зуби, коли віддача пішла аж до ліктів. Подивився на замок. Здавалося, він трохи увігнувся, але залишився цілим. Тод знову гепнув ним об стовпчик, цього разу ще сильніше, не зважаючи на біль. Цього разу від стовпчика відлетіла скалка дерева, однак замок не піддався. Тод нервово реготнув і перейшов зі скринькою на інший бік ліжка. Тут уже підняв її високо над головою і з усією силою гахнув об стовпчик. Цього разу дерево над замком тріснуло.

Коли Тод відкидав віко скриньки, повз вікно спальні Дюссандера саянули фари автомобіля.

Він запустив руки в скриньку й несамовито перекидав вміст. Листівки. Пасмо волосся. Складена в декілька разів фотографія жінки, на якій не було нічого, крім чорних мереживних під'вязок. Старий гаманець. Кілька посвідчень особи. Порожня шкіряна обкладинка на паспорт. А на дні — листи.

Світло фар уже розгоралося яскравіше, і Тод почув виразне бурчання двигуна «порше». Звук став гучнішим... і враз увірвався.

Тод ухопив три аркуші паперу, надіслані авіапоштою і щільно списані по-німецькому на обох боках, і вибіг з кімнати. А коли вже був біля сходів, згадав, що понівечена скринька так і лишилася на ліжку в Дюссандера. Притьмом побіг назад, схопив її й витяг третю шухляду.

І знову вона застрягла. Тільки тепер пролунав упертий скрегіт дерева об дерево.

Іззовні долинув вереск аварійних гальм «порше». Відчинилися дверцята водія, потім грюкнули, зачиняючись.

Тод почув власний тихий стогін. Він поклав скриньку в перекошену шухляду, підвівся, а тоді з розмаху шваркнув по ній ногою. Шухляда зачинилася, наче так і було. Якусь мить Тод стояв і кліпав на неї, а тоді помчав коридором

до сходів, злетів униз і вже на півдорозі почув швидкий перестук батькових кроків на доріжці перед будинком. Тод перестрибнув через поруччя, легко приземлився й побіг у кухню. Аркуші шурхотіли, тріпочучи в руці.

Гупання в двері.

— Тод? Тоде, це я!

А десь далеко вже завивала сирена «швидкої». Дюссандер знову поринув у стан напівпритомності.

— Тату, я йду! — заволав Тод.

Він поклав аркуші на стіл, розгорнув їх трохи віялом, неначе вони впали від хвилювання, а тоді рушив коридором до вхідних дверей і впустив батька.

— Де він? — Дік Боуден протиснувся повз Тода в передпокій.

— У кухні.

— Тоде, ти все зробив правильно. — І батько обійняв його: грубо, незграбно, зніяковіло.

— Сподіваюсь, я все запам'ятав, — скромно відповів Тод і пішов слідом за батьком через коридор у кухню.

Вони так поспішали вирядити Дюссандера з будинку, що лист лишився майже непоміченим. Тодів батько тільки взяв його зі столу, та й кинув назад, коли зайшли медики з ношами. Тод із татом поїхали слідом за каретою «швидкої», і хлопцеве пояснення того, що сталося, лікар, який узявся вести Дюссандера, прийняв беззастережно. Зрештою, містерові Денкеру було сімдесят дев'ять років, і його звички залишали бажати кращого. Також лікар скупо похвалив Тода за те, що так спритно мислив і діяв. Тод без ентузіазму йому подякував і спитав у батька, чи можуть вони тепер поїхати додому.

Поки їхали, Дік знову йому сказав, як ним пишається. Але Тод ледве його чув. Він знову думав про свою гвинтівку.

18

Саме того дня Морис Гейзель поламав собі хребет.

Ламати собі хребта Морис аж ніяк не збирався. Усе, що він хотів зробити, — прибити край водостічної труби з лівого боку будинку. Поламати хребет зовсім не входило в його плани, оце вже ні, спасибі, достатньо він і так у житті горя спізнав. Його перша дружина померла у двадцять п'ять років, обидві їхні спільні доньки вже теж були мертві. Брат загинув у трагічній аварії неподалік від «Диснейленду» сімдесят першого. Самому Морису невдовзі мало виповнитися шістдесят, і йому дошкуляв артрит, він швидко розвивався, і з кожним днем ставало дедалі гірше. А ще на обох руках росли бородавки, відростали назад із такою ж швидкістю, із якою лікар їх припалював. Крім того, він мав схильність до мігрень, і за останні кілька років той поц, їхній сусід Роґан, узяв моду обзивати його Голівка Морис. Морис уголос обурювався Лідії, своїй другій дружині, як би Роґану сподобалось, якби він, Морис, узяв за правило обзивати його Геморой Роґан.

— Морисе, та годі тобі, — казала Лідія в таких випадках. — З тобою вже й пожартувати не можна, ти ніколи жартів не розумів, іноді я дивуюся, як я взагалі могла вийти за чоловіка, у якого зовсім нема почуття гумору. Ото поїхали в Лас-Вегас, — казала Лідія, звертаючись до порожньої кухні, наче там стояв невидимий натовп глядачів, яких бачила тільки вона, — дивимось шоу Бадді Гекета¹, а Морис хоч би тобі раз засміявся.

Окрім артрити, бородавок і мігрень, у Мориса ще була Лідія, котра, хай Господь її береже, за останні п'ять

¹ Бадді Гекет — справжнє ім'я Леонард Гекер (1924—2003) — відомий американський комік.

років перетворилася на діставучу пилку... після того, як їй вирізали матку. Тож і без поламаного хребта йому вистачало журби та негараздів.

— Морисе! — заверещала Лідія, виходячи з будинку й обтираючи мильну піну з рук кухонним рушником. — Морисе, ану злізь із драбини, негайно!

— Що? — Щоб її побачити, Морису довелося повернути голову. Він стояв на передостанньому шаблі алюмінієвої розсувної драбини. Уздовж цього шабля йшла яскраво-жовта наліпка з написом: «НЕБЕЗПЕЧНО! ВИЩЕ МОЖНА ВТРАТИТИ РІВНОВАГУ!» На Морисі був теслярський фартух із широченними кишенями, в одній лежали цвяхи, а в другій — міцні скоби. Земля під ніжками драбини була трохи нерівна, тож, коли він ворушився, драбина злегка погойдувалася. Шия боліла від поганючої прелюдії до мігрені. Морис був сердитий. — Що?

— Злазь звідти, кажу, поки спину собі не зламав.

— Мені ще трохи.

— Морисе, ти на тій драбині гойдаєшся, як у човні. Злазь.

— Коли дороблю, тоді й злізу! — сердито відрубав він. — Не займай мене!

— Ти собі спину зламаєш, — страдницьки повторила вона й пішла в будинок.

Через десять хвилин, коли він забивав у стічний жолоб останній цвях, відхилившись назад і ледве балансує на драбині, пролунав котячий вереск, й одразу ж за ним — лютий собачий гавкіт.

— Що там за...

Морис озирнувся, і розсувна драбина небезпечно гойдулася. Тієї самої миті їхній кіт (Любчик його звали) вилетів з-за рогу гаража. Він весь розпухнатився, шерсть стояла дибки, зелені очі палали. За ним, висолопивши

язика й тягнуци за собою повідець, гнався роґанівський цуцик Коллі.

Любчик, якому всілякі забобони були помітно до лампочки, шаснув попід драбиною. Коллі кинувся за ним.

— Куди преш, псина тупа, ану пішов звідси! — заволав Морис.

Драбина похитнулася. Коллі вдарився об неї боком. Драбина стала падати набік, і Морис, завиваючи від жаху, полетів разом із нею на землю. Цвяхи й скоби посипалися з теслярського фартуха. Приземлився Морис половиною тіла на бетонну під'їзну доріжку, іншою половиною — на землю, і в спині одразу ж спалахнув страшний несамовитий біль. Він радше не почув, як луснув його хребет, а відчув це. А потім на якийсь час усе навколо сповила сіра імла.

Коли всі предмети перед очима знову набули різкості, виявилось, що він усе ще лежить половиною тіла на бетонній доріжці, серед цвяхів і скоб. Лідія вклякла над ним і плакала. Сусід Роґан теж був поряд, з лицем блідим, мов саван.

— А я ж казала! — белькотіла Лідія. — Я ж казала, злазь! І що тепер? Подивися, що ти наробив!

Морис зрозумів, що дивитися не має ні найменшого бажання. Його тулуб посередині оперізувала смуга задушливого пульсуючого болю, і це було погано, але було й ще щось значно гірше: нижче поясу болю він не відчував нічого — зовсім нічого.

— Пізніше голоситимеш, — хрипко промовив він. — Лікаря викликай.

— Я викличу, — сказав Роґан і побіг у свій будинок.

— Лідіє. — Морис облизнув губи.

— Що? Морисе, що? — Вона схилилася над ним, і на щоку йому ляпнула сльоза. Напевно, то було зворушливо,

однак від цього він сіпнувся, а сіпання тільки посилило біль.

— Лідіє, у мене знову мігрень.

— Ой, бідолашка! Бідося Морис! Але я ж казала тобі...

— У мене голова болить, бо собака того поца Рогана всю ніч гавкав і не давав мені спати. А сьогодні той собака погнався за моїм котом і перекинув мою драбину, і тепер, мені здається, у мене хребет зламаний.

Лідія заверещала, і від цього звуку Морису все завібрувало в голові.

— Лідіє. — Він знову облизнув губи.

— Що, любий?

— Я вже багато років це підозрював. А тепер я впевнений.

— Бідний мій Морис! У чому ти впевнений?

— Бога немає, — сказав Морис і знепритомнів.

Його відвезли в Санта-Донате, а там лікар сказав йому (в інші дні приблизно о цій самій порі він би вже сидів на кухні та через силу жував нікудишню Лідіїну вечерю), що він більше ніколи в житті не ходитиме. На той час усе його тіло вже закували в гіпс. Узяли кров і сечу на аналізи. Доктор Кеннелман зазирнув йому в очі й постукав по колінах гумовим молоточком, але у відповідь на удари жодна нога рефлекторно не сіпнулася. І на кожному повороті стирчала Лідія, сльози струменіли з її очей, хусточки змокали одна за одною. Лідія, котра з превеликою втіхою вийшла б заміж за біблійного Йова, нікуди не ходила без солідного запасу мереживних ганчірок для шмарклів, просто на той випадок, якщо випаде нагода лити сльози струмками й довго-предовго хлюпати носом. Вона подзвонила своїй матері, і та обіцяла скоро прибути («Це добре, Лідіє» — хоча на світі не було людини, огид-

нішої для Мориса за Лідіїну матір). Вона зателефонувала ребе («Це добре, Лідіє» — хоча Морис ось уже п'ять років не потикав носа в синагогу і навіть не знав, як того ребе звуть). Вона подзвонила навіть його босу, і той, хоч і не міг найближчим часом приїхати, але передавав своє найщиріше співчуття («Це добре, Лідіє» — хоча, якщо для нього й існувала людина, яка приблизно дорівнювала Лідіїній матері за огидністю, то це той жувальник сигар, той поц Френк Гескел). Урешті-решт Морису дали валіум і забрали Лідію. Зовсім скоро по тому Морис просто кудись поплив — не стало ні турбот, ні мігрені, нічого. І промайнула остання думка: заради цих маленьких синіх пігулок можна б іще раз вилізти на драбину й поламати собі хребет.

Коли він прокинувся (чи ліпше сказати — прийшов до тями), за вікном ще тільки народжувався світанок, і в усій лікарні стояла мертва тиша. У душі Морис відчував безмежний спокій... замалим не безжурність. Йому нічого не боліло: тіло здавалося сповитим бинтами й невагомим. Навколо ліжка стояло якесь хитре причандалля, зовні схоже на клітку для білки, — зі штангами з нержавійки, розтяжками й підйомниками. Його ноги утримували кабелі, присобачені до цього снаряда. А спину наче підтримувало у вигнутому стані щось ізнизу, але зрозуміти, що там, було годі — зазирнути під себе він не міг.

«Бува й гірше, — подумав він. — У всьому світі людям бува набагато гірше. В Ізраїлі оно палестинці підривають автобуси з фермерами, які скоїли політичний злочин — поїхали в місто кіно подивитися. Ізраїльтяни борються з цією несправедливістю, скидаючи бомби на палестинців і вкупі з терористами... якщо вони там є... убиваючи дітей. У людей бувають і більші нещастя, ніж у мене...

я не скажу, що оце у мене *щастя*, навіть близько ні, але іншим буває гірше».

Він із зусиллям підняв руку (десь у тілі угніздився біль, але дуже слабкий) і стиснув пальці перед очима у кволий кулак. Ну от. З кистями рук усе гаразд. І вище теж. А те, що він нічого не відчуває нижче пояса... то й що з того? У всьому світі повно людей, паралізованих нижче шії. Є люди з проказою. Ті, хто вмирає від сифілісу. А якраз у цей момент десь у світі люди піднімаються трапом на літак, якому судилося розбитися. Так, це нещастя, але на світі є й гірші неприємності.

А колись давніше у світі були *набагато* гірші неприємності.

Він підніс ліву руку. Вона наче плавала перед очима в повітрі, відокремлена од тіла, — стареча рука з м'якими вже м'язами. Він лежав у лікарняній сорочці, але з короткими рукавами, тож було добре видно номер на передпліччі, витатуваний синім чорнилом, що вже майже стерлося. А499965214. Гірші неприємності, так, гірші, ніж звалитися з розсувної драбини в передмісті, зламати собі хребет, потрапити в чисту стерильну міську лікарню й отримати валіум, який гарантовано забере всі твої турботи й віднесе їх кудись у бульбашці.

Були ще душові — от вони були гірші. Гезер, його перша дружина, померла в одній з їхніх бридких душових. Були траншеї — майбутні могили. Він заплющував очі, і перед внутрішнім зором одразу зринали люди, вишикувані вздовж роззявленої пащеки траншеї, чув залп пострілів із гвинтівок, досі пам'ятав, як вони гепалися спинами об землю, як недолугі ляльки. Були ще крематорії — вони були гірші, крематорії, що виповнювали повітря всюдисущим солодким запахом євреїв, які горіли, мов смолоскипи, недосяжні людському оку. Спотво-

рені жахом обличчя давніх друзів і родичів... обличчя, що танули, мов розплавлений віск свічок, обличчя, що танули *наче в тебе перед очима* — робилися все тоншими, і тоншими, і найтоншими. А тоді одного дня зникали назавше. Куди вони йшли? А куди йде полум'я смолоскипа, коли його задмухує холодний вітер? У рай? У пекло? Вогники в птьмі, свічки на вітрі. Коли Йов зрештою зламався й запитав, Бог йому відповів: «Де ти був, коли Я створював світ?» Якби Морис Гейзель був Йовом, він би відказав: «А де Ти був, коли помирала моя Гезер, Ти, поц?! Дивився гру «Янки» з «Сенаторами»? Якщо Ти неспроможний вести свої справи краще, то забирайся з-перед моїх очей».

Так, були й значно гірші неприємності, ніж поламати собі хребта. Він у цьому не сумнівався. Але який Бог міг дозволити йому поламати хребет і стати на все життя паралітиком після того, як у нього на очах померли його доньки, дружина й друзі?

Ніякий, бо Його не було.

З кутика ока скотилася сльоза. Десь за дверима палати тихо теленькнув дзвоник. По коридору, скрадаючись, пройшла медсестра в білих туфлях на каучуковій підшві. Підлога під нею тихо порипувала. Двері його палати були прочинені, і на протилежній стіні коридору виднілися літери СИВНОЇ ТЕ. Напевно, «ВІДДІЛЕННЯ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ», здогадався Морис.

У кімнаті щось ворухнулося — зашелестіли простирадла.

Дуже повільно Морис повернув голову вправо, у протилежний від дверей бік. Побачив поряд зі своїм ліжком тумбочку, на якій стояла карафка з водою. Ще на столику були дві кнопки виклику. А за ним стояло ще одне ліжко, у якому лежав чоловік, ще старіший і хворіший на вигляд,

ніж за власними відчуттями сам Морис. Він, на відміну від Мориса, не був посаджений у гігантське колесо для білки, але біля ліжка стояв штатив крапельниці, а в ногах — якийсь прилад із монітором. Шкіра в чоловіка була жовта й обвисла. Довкола рота й очей залягли глибокі зморшки. Жовтувато-сиве волосся здавалося сухим і неживим. Тонкі повіки посиніли від набряків і блищали, а на великому носі Морис побачив розквітлі капіляри пожиттєвого алкоголіка.

Морис відвів погляд... та раптом знову повернув голову. Світанкове світло вже яснішало, лікарня прокидалася, і в Мориса з'явилося страшенно дивне відчуття, що він звідкись знає свого сусіда по палаті. Чи могло таке бути? На вигляд чоловікові було десь від сімдесяти п'яти до вісімдесяти. Але такої старої людини серед знайомих Мориса наче не було — крім хіба що Лідіїної матері. Часом йому здавалося, що це кошмарисько старіше за Сфінкса (і навіть зовні дуже на нього скидається).

Може, цього чоловіка він знав у минулому, може, навіть до того, як він, Морис, приїхав в Америку. Може, і так. А може, і ні. Та й чому з доброго дива це стало щось означати? А якщо вже на те пішло, чому цього вечора на нього наринували всі спогади про табір, про Патин, тоді як він завжди намагався (і найчастіше успішно) тримати все це в гробниці пам'яті?

Зненацька поза шкірою пробіг холодок, неначе Морис щойно переступив поріг будинку з примарами, що існував лише в його свідомості, будинку, де не упокоїлися старі трупи й коридорами блукали старі привиди. Чи могло таке бути, тут, тепер, у цій чистій лікарні, через тридцять років по тому, як ті темні часи скінчилися?

Він відвернувся від старого в сусідньому ліжку й недовзі знову відчув, що його хилить до сну.

Цей чоловік здається тобі знайомим, але це лише твій розум із тобою жартує. Лише твій розум, розважає тебе, як може. Розважає так, як колись намагався розважити в...

Але про це йому згадувати не хотілося. Він не дозволяв собі про це згадувати.

Поринаючи в сон, пригадав, як колись хизувався перед Гезер (але не перед Лідією, хизуватися перед Лідією не мало сенсу: вона була не така, як Гезер, котра завжди тільки мило всміхалась у відповідь на його безневинне надимання щік і гордовите кукурукання): «У мене стопроцентна пам'ять на обличчя, я їх ніколи не забуваю». Тут, у палаті, йому випала нагода дізнатися, чи це й досі правда. Якщо він справді в якийсь період свого життя знав чоловіка, що лежав у сусідньому ліжку, то має згадати, коли це було... і де.

Уже на порозі сну, то переступаючи його, то повертаючись назад, Морис подумав: «Може, я знав його в таборі». Ото була б іронія долі — те, що називали «насмійшкою Бога». «Якого Бога?» — запитав Морис Гейзель у себе знову. І заснув.

19

Тод закінчив школу салютатором у своєму класі. Можливо, у цьому винна була погана оцінка з тригонометрії, до якої він готувався того вечора, коли з Дюссандером стався серцевий напад. Через ту іспитову контрольну його загальна оцінка за курс упала до дев'яности одного, на один пункт нижче середньої для «А з мінусом».

За тиждень після випуску Боудени навідали містера Денкера в центральній лікарні Санта-Донате. Усю чверть

години, поки обмінювалися банальностями: усіма тими «дякую» та «як-ваше-самопочуття», — Тод неспокійно совався на стільці й дуже зрадів жаданій перерві, коли чоловік, що лежав у сусідньому ліжку, попросив його підійти на хвильку.

— Ви мені пробачте, — виправдовуючись, мовив чоловік. Його тіло було скуте гіпсом і для чогось прикріплене до системи дротів і підйомних пристроїв над ліжком. — Мене звати Морис Гейзель. Я хребет зламав.

— Дуже прикро, — сумовито промовив Тод.

— О, він каже «дуже прикро»! Цей хлопець має дар усе применшувати!

Тод хотів було перепросити, але Гейзель, злегка всміхаючись, підняв руку. Обличчя в нього було бліде й змучене, таке, як у будь-якого старого пацієнта лікарні, перед яким відкриваються перспективи карколомних змін у житті — і, авжеж, переважно це зміни не на краще. У цьому плані, подумав Тод, вони з Дюссандером дуже подібні.

— Не треба, — сказав Морис. — Не треба відповідати на нетактовне зауваження. Ти незнайомиць. А хіба незнайомцю повинні боліти мої біди?

— «Немає людини, що була б як острів, сама по собі...» — почав Тод, і тут Морис розсміявся.

— Ти диви, він мені Донна цитує! Який розумник! А твій друг, йому дуже зле?

— Ну, лікарі кажуть, що він непогано тримається, як на свій вік. Йому сімдесят дев'ять.

— Нівроку! — вигукнув Морис. — Знаєш, він не дуже зі мною розмовляє. Але з того, що каже, я зрозумів, що він натуралізований громадянин. Як я. Знаєш, я поляк. За походженням тобто. Из Радена.

— Справді? — ввічливо мовив Тод.

— Так. Знаєш, як у Радені називають кришку каналізаційного люка?

— Ні, — усміхнувся Тод.

— Винахід Говарда Джонсона¹, — і Морис розсміявся. Тод засміявся разом із ним. Здрігнувшись від сміху, Дюссандер глипнув на них і ледь помітно насупився. Та потім Моніка щось сказала, і він знову перевів погляд на неї.

— То твій друг натуралізований чи ні?

— А, так, — кивнув Тод. — Він із Німеччини. Ессен. Знаєте таке місто?

— Ні, — відповів Морис. — Але в Німеччині я був лише раз. Цікаво, чи він пройшов війну.

— Оцього я не скажу. — Тодові очі враз похолоднішали.

— Ні? Ну та це не має значення. То було давно-давно, та війна. Ще два роки, й у цій країні з'являться люди, які за конституцією зможуть стати президентами. Президент, який народився вже після війни! Для них, либонь, не буде різниці між дюнкеркським чудом² і переходом Ганнібала зі слонами через Альпи.

— А ви були на війні? — поцікавився Тод.

— Можна й так сказати. Ти хороший хлопчик, прийшов навідати старенького... двох стареньких, зі мною включно.

Тод скромно всміхнувся.

— Я стомився, — сказав Морис. — Мабуть, посплю.

— Бажаю вам якнайшвидше одужати.

Морис кивнув, усміхнувся й заплющив очі. А Тод повернувся до ліжка Дюссандера, якраз вчасно, бо його

¹ Джонсон Р. Говард (1919—2008) — американський винахідник. Його магнітний мотор вважають однією з небагатьох вдалих спроб створити практично «вічний» двигун, який було вкращено з лабораторії.

² Порятунок від повного розгрому британської експедиційної армії та частини французьких військ наприкінці травня — на початку червня 1940-го року.

батьки саме збиралися йти. Тато все поглядав на годинник і з награною щиросердістю в голосі вигукував, як же все-таки вже пізно. Але Морис Гейзель не спав. І потім ще довго не міг заснути.

Через два дні Тод повернувся в лікарню сам. Цього разу Морис Гейзель на сусідньому ліжку, вмурований у свій гіпс, міцно спав.

— Ти добре впорався, — тихо промовив Дюссандер. — Повертався потім у будинок?

— Так. Поклав назад скриньку й спалив того клятого листа. Не думаю, що комусь до нього є діло, але я боявся... не знаю чого. — Він знизав плечима, неспроможний сказати Дюссандеру, що його мучить якийсь забобонний страх щодо того листа. Страх, що хтось може забрести в будинок, хтось, хто читає німецькою, хтось, хто помітить, що в листі описано події десятирічної або навіть двадцятирічної давності.

— Наступного разу пронеси мені контрабандою щось випити, — попросив Дюссандер. — За сигаретами я не сумую, як виявилось, але...

— Я більше не прийду, — сухо відповів Тод. — Ніколи. Це кінець. Ми квити.

— Квити. — Дюссандер згорнув руки на грудях і всміхнувся. Не лагідною усмішкою... Дюссандеру таке не було властиво, однак він помітно старався. — Я здогадувався, що можу це почути. Наступного тижня мене виписують з цього цвинтаря... принаймні обіцяють. Лікар каже, я ще кілька років протягну у своїй шкурі. Я спитав, скільки, а він лише розсміявся. Підозрюю, що це означає — не більше від трьох, а найімовірніше — не більше від двох. Та однаково я можу зробити йому сюрприз і прийти на прийом у рік Оруелла.

Два роки тому Тод би підозріливо насупився на такі слова, але зараз лише кивнув.

— Але, між нами кажучи, хлопче, я майже облишив надії побачити перелом століття.

— Я хочу тебе про щось запитати, — дивлячись на Дюссандера впритул, проказав Тод. — Тому й прийшов сьогодні. Хочу запитати про те, що ти якось був сказав.

Зиркнувши через плече на чоловіка в сусідньому ліжку, Тод підтягнув стілець поближче до ліжка Дюссандера. До його ніздрів долинув запах старого німця — сухий, він нагадував єгипетську кімнату в музеї.

— То питай.

— Той бомж. Ти сказав, що в мене є досвід у таких справах. Власний досвід. Що ти мав на увазі?

Дюссандер заусміхався трохи ширше.

— Я, хлопче, газети почитую. Старі шкарбани завжди читають газети, тільки не так, як це роблять молодші люди. Як відомо, канюки мають схильність збиратися наприкінці певних злітно-посадкових смуг у Південній Америці, коли віє підступний бічний вітер. Ти це знав? Отак і старий шкарбан читає газети. Місяць тому в недільній газеті «Санді» пройшла історійка. Не на перших шпальтах, бомжі та інша алкашня нікого не цікавлять аж так, щоб на першій сторінці про них писати. Але то була головна новина в постійній рубриці. «ХТО ПОЛЮЄ НА БЕЗХАТЧЕНКІВ САНТА-ДОНАТО?» — під таким заголовком її надрукували. Примітив. «Жовта» журналістика. Ви, американці, нею славитеся.

Тодові руки стислися в кулаки, погризені нігті сховалися з виду. Газети «Санді» він не читав ніколи — волів витратити свій час на щось краще. Звісно, протягом щонайменше тижня після кожної зі своїх «гулянок» він переглядав газети щодня. Але жоден із його замордованих

покидьків не добирався далі третьої сторінки. Думка про те, що хтось поза його спиною робить якісь припущення і з'єднує точки, розлютила його не на жарт.

— У статті йшлося про кілька вбивств, убивств із особливою жорстокістю. Різанина, забиття до смерті. «Брутальність нелюда» — так охарактеризував це автор. Але ти ж знаєш цих журналюг. Писака, який наваляв ту жалюгідну статейку, сам визнав, що серед цих нещасних високий рівень смертності і що в Санта-Донато вже давно нужденних більше, ніж треба. І якщо взяти будь-який із попередніх років, то не всі ці люди вмирили своєю смертю чи від поганих звичок. Убивства — теж не рідкість. Але в більшості випадків убивцею зазвичай виступав хтось із дегенератів-друзьків покійника, а мотив — щось не поділили за грою в карти на копійку чи побилися за пляшку шмурдяку. Убивця найчастіше радо зізнавався. Його переповнювало каєття.

Але оці нещодавні вбивства не розкрили. А ще зловіснішим, на думку цього жовтого писака — якщо, звісно, він думає головою, а не іншим місцем, — є високий показник зниклих за останні кілька років. Авжеж, припускає він знову, ці люди — просто сучасні бурлаки, не більше. Вони звідкись беруться й кудись ідуть. Але дехто з них пішов, не забравши чеків допомоги з безробіття чи чеків за поденну працю, які видають лише по п'ятницях. Чи могли вони стати жертвами цього Бомжорізника, запитує жовтушник? Жертвами, яких так і не знайшли? Тьху!

Дюссандер замахав руками в повітрі, неначе відмітаючи від себе таку безвідповідальну нісенітницю.

— Авжеж, це просто «м'ясо» для газетної аудиторії. Треба ж людей гарненько полякати недільного ранку. Він там звертається до старих жупелів. Вони вже оскому на-

били, але досі помічні — Клівлендський м'ясник¹, Зодіак², загадковий містер Ікс, котрий убив Чорну Жоржину³, Джек — Пружинні П'яти⁴. Повна ахінея. Але вона змусила мене задуматись. А що ще лишається старому чоловікові, крім як думати, коли давні друзі більше не навідують його?

Тод пересмикнув плечима.

— І я подумав: «Якби я схотів допомогти цьому мерзеному жовтушному горе-писаці (хоча, звісно, такого бажання в мене не виникне ніколи), то міг би пролити світло на деякі зникнення. Ідеться не про ті трупи, що їх знайшли зарізаними чи забитими до смерті, не про них, царство небесне їхнім заблудлим душам, а про деяких зниклих. Бо принаймні деякі з тих волоцюг, що зникли, лежать у мене в підвалі».

— І скільки їх там? — тихим голосом спитав Тод.

— П'ятеро, — спокійно відказав Дюссандер. — Разом із тим, якого ти допоміг мені поховати, лише п'ятеро.

— Ти справді схибнутий, — сказав Тод. Шкіра навколо очей у нього побіліла й стала блискучою. — У натурі довбонувся, геть уже різьбу зірвало.

¹ Невстановлений серійний убивця, що скоював свої злочини у Клівленді, штат Огайо, у 1930-х рр. Завжди обезголовлював і часто розчленовував своїх жертв.

² Серійний убивця, що орудував у Північній Каліфорнії та Сан-Франциско наприкінці 1960-х рр. Особу злочинця досі не встановлено.

³ Шорт Елізабет (відома як Чорна Жоржина, 1924—1947) — жертва нерозкритого злочину, скоєного в околицях Лос-Анджелеса 1947 року. Справа про вбивство Елізабет Шорт досі лишається одним з найбільш жорстоких і загадкових злочинів у США. Знайдений труп було розрубано на дві частини в районі талії й розчленовано (видалені зовнішні й внутрішні статеві органи, а також соски). Рот жінки був спотворений так званою усмішкою Челсі — розрізаний від кутиків рота до вух.

⁴ Персонаж англійського фольклору вікторіанської доби. Згідно з міською легендою, навіював жах своїм страшним виглядом, мав сатанинську міміку, довгі кігті на пальцях та очі, що нагадували червоні кулі вогню.

— «Зірвало різьбу». Який чарівливий вислів! Може, і твоя правда! Але потім я сказав собі: «Цей газетний шакал залюбки повісив би як убивства, так і зникнення, на одного невідомого — свого гіпотетичного Бомжорізника. Але я думаю, що це не той випадок». А потім я знову собі сказав: «А чи не знаю я людини, яка могла б щось таке утнути? Яка за останні кілька років відчувала таке саме напруження, як і я? Людину, яка теж слухала, як старі привиди гримотять ланцюгами?» І відповідь прийшла. Так. Я знаю тебе, хлопче.

— Я ніколи нікого не вбивав.

Але перед очима постала картинка. Не бомжі — бо то були й не люди насправді. На картинці був він сам, присів за сухим поваленим деревом і вдивлявся в телескопічний приціл своєї «тридцятки», навівши прицільну сітку на скроню чолов'яги із засаленою бородою, того, що вів пікап «брет».

— Може, і так, — доволі приязним тоном погодився Дюссандер. — Та все ж того вечора ти надто добре вправся із завданням. Мені здалося, що твій подив більше нагадував лють через те, що німецький старий пень так тебе підставив. Чи я помиляюся?

— Ні, не помиляєшся. Ти мене вибісив, я досі бішуся. І позамітав я за тобою сліди лише тому, що в тебе дещо лежить у банківській скриньці, і це дещо може вщент зруйнувати мені життя.

— Ні, не лежить.

— Що? Ти про що?

— То був такий самий блеф, як і твій лист, «залишений у друга». Ти ніколи не писав такого листа, і друга такого в тебе не було, і я ніколи не писав ні слова про наш... зв'язок, правильно буде, якщо я так це назву? А тепер я викладаю свої карти на стіл. Ти врятував мені життя. То нічого, що ти просто свою шкуру спасав, це ніяк не вплинуло на сприт-

ність та ефективність твоїх дій. Я не зможу тобі нашкодити, хлопче. Кажу це відверто. Я подивився смерті в обличчя, і воно налякало мене. Але не так сильно, як я думав раніше. Немає жодного документа. Усе так, як ти кажеш: ми квити.

Тод посміхнувся: страшнуватим вициром верхньої губи, що на мить оголила зуби. В очах затанцювало-затріпотіло дивне злостиве світло.

— Гер Дюссандер. Якби ж то я міг у це повірити.

Увечері Тод пройшовся пішки до схилу, що вів униз до автостради, а там спустився до сухої колоди й сів на неї. Щойно посутеніло. Вечір видався теплим. Фари автівок довгастими жовтими вінками з маргариток розгинали сутінь.

Того документа не існує в природі.

До розмови, що відбулася в них після того, Тод не усвідомлював, наскільки непоправна вся та їхня ситуація. Дюссандер запропонував йому пошукати в будинку ключ від скриньки, а коли він його не знайде, це й буде доказом того, що жодної скриньки й документа в ній не існує в природі. Але ключ можна було сховати будь-де — покласти в бляшанку з-під кулінарного жиру «криско» й закопати, сховати в коробку з-під льодяників «сакретс» і зашттовхнути під мостину підлоги. Він навіть міг зганяти на автобусі в Сан-Дієго й покласти ключ за камінь у декоративній кам'яній стіні навколо ведмежого вольєра. Якщо вже на те пішло, не вгавав Тод, Дюссандер міг просто викинути того ключа. Чом би й ні? Він йому потрібен був лише один раз — щоб покласти в скриньку написаний документ. А в разі його смерті виймати листа буде вже хтось інший.

На знак згоди Дюссандер неохоче кивнув, та по хвилиних роздумах запропонував інший варіант. Коли він трохи вичухається і його випишуть із лікарні, то хлопець у його присутності сяде й обдзвонить усі до єдиного банки

в Санта-Донато. Кожному банківському службовцю на іншому кінці дроту він казатиме, що дзвонить від імені свого дідуся. Горопашний мій дід, казатиме він, за останні два роки впав у повний маразм й оце тепер десь посіяв ключ від депозитної скриньки. Але це ще квіточки. Ягідки — це те, що він не пам'ятає, у якому вона, узагалі, банку. Чи не могли б вони пошукати у своїх документах Артура Денкера, без ініціалу від другого імені? І коли в кожному міському банку Тода відправлять із порожніми руками...

Але Тод уже хитав головою — знову. По-перше, така байка майже сто процентів викличе підозри. Надто вже вона гладенька. У котромусь із банків можуть запідозрити шахрайство й подзвонити в поліцію. Та навіть якщо всі купляться на цю легенду, користі з цього буде мало. Якщо в жодному з банків у Санта-Донато (а їх майже сотня) не виявиться скриньки, записаної на прізвище Денкер, то де гарантія, що Дюссандер не орендував таку скриньку в Сан-Дієго, Лос-Анджелесі чи будь-якому містечку поблизу?

Зрештою Дюссандер здався.

— Хлопче, у тебе є всі відповіді. Принаймні всі, крім однієї. Що я виграю від того, що збрешу тобі? Цю історію я вигідав, щоб захиститися від тебе. Це мотив. А тепер намагаюся її розвінчати. Який можливий виграш ти в цьому бачиш?

Дюссандер через силу зіп'явся на лікоть.

— Якщо вже так, то навіщо мені якийсь там папірець? Якби мені цього хотілося, я міг би зруйнувати твоє життя з лікарняного ліжка. Міг би зловити першого-ліпшого лікаря, що пробігав повз палату, і вилити йому душу. Вони всі євреї, усі б зрозуміли, хто я такий чи принаймні ким я був. Але навіщо це мені? Ти хороший учень. Попереду в тебе чудове життя й чудова кар'єра... звісно, якщо будеш обачний із тими своїми люмпенами.

Тодове обличчя закам'яніло.

— Я тобі не казав...

— Так. Ти ніколи про них не чув, не торкався й волосини на їхніх коростявих завошивлених головах, файно, чудово, прекрасно. Я більш і словом про це не прохоплюся. Скажи одне, хлопче: навіщо мені брехати? Ти кажеш, ми квити. Але я тобі скажу так: квити ми будемо тоді, коли зможемо один одному довіряти.

І тепер, сидючи за сухим поваленим деревом на схилі, що збігав униз до швидкісної автотраси, та дивлячись на річку анонімних вогнів, що зникали, як повільні трасуючі кулі, залишаючи по собі нескінченний слід, він чудово розумів, чого боїться.

Дюссандер, що говорив про довіру. Ось що навіяло на нього страх.

Думка про те, що Дюссандер може виношувати глибоко всередині маленький, проте досконалий вогник ненависті... це також його страшило.

Ненависть до Тода Боудена, молодого, незморшкуватого, з правильними рисами. Тода Боудена, здібного учня з блискучими життєвими перспективами, що світили йому попереду.

Але найстрашнішим було те, що Дюссандер відмовлявся називати його на ім'я.

Тод. Що такого важкого в цьому було, навіть для старого фріца, у чиєму роті майже не лишилося своїх зубів? *Тод.* Один склад. Вимовляється легко. Торкніться верхом язика піднебіння, трохи розсуньте зуби, потім опустіть язик, і по всьому. Та все ж Дюссандер незмінно звертався до нього «хлопче». Лише так. Презирливо. *Анонімно.* Так, це саме те слово — анонімно. Анонімно, як серійний номер у концентраційному таборі.

Можливо, Дюссандер сказав йому правду. Ні, не просто «можливо» — *вірогідно*. Однак залишалися ці страхи... і найгірший з-поміж них — відмова Дюссандера звати його на ім'я.

А коренем усього була його власна неспроможність прийняти тверде остаточне рішення. А коренем усього була печальна істина: за ті чотири роки, що Тод відвідував Дюссандера, він так і не дізнався, що в старого діється під черепушкою. Може, зрештою, не такий уже він і здібний учень.

Машини, машини, машини. Пальці свербіли від бажання відчутти під собою гвинтівку. Скількох він міг би покласти? Трьох? Шістьох? Рівно чортову дюжину? І скільки миль до Вавилона¹?

Він неспокійно, тривожно заворушився.

Остаточно дізнатися правду можна буде лише після смерті Дюссандера, думав він. Протягом наступних п'яти років, а може, навіть раніше. Від трьох до п'яти... як термін ув'язнення. *Тоді Боуден, вас засуджено на термін від трьох до п'яти років за зв'язок зі знаним воєнним злочинцем. Від трьох до п'яти років нічних кошмарів і холодного поту.*

Рано чи пізно Дюссандер помре своєю смертю. І тоді почнеться очікування. Шлунок зав'язуватиметься у вузол щоразу, як дзеленчатиме телефон чи дверний дзвоник.

Тод не був певен, що зможе це витримати.

Пальці свербіли від нетерплячки зімкнутися на гвинтівці, тож Тод стиснув їх у кулаки й обома кулаками зацідив собі в пах. Дикий біль поглинув черево, і Тод звивистим клубком звалився на землю, у мовчазному крику широко розтуливши губи. Біль був страшний, однак він

¹ Ідеться про англійський дитячий віршик з однойменною назвою: «Скільки миль до Вавилону? — Двічі п'ять і шістьдесят. / Чи можна дійти з однією свічкою? — Так, і повернутись назад».

зробив своє: розігнав нескінченний парад думок, що марширували строем у голові.

Принаймні ненадовго.

20

Для Мориса Гейзеля та неділя стала днем див.

Його улюблена бейсбольна команда, «Атланта брейвз», розгромила великих і могутніх «Цинциннаті редз» у двох матчах поспіль за один день із рахунком сім — один і вісім — нуль. Пафосна Лідія, що вічно хизувалася своїм умінням подбати про себе й обожнювала талдичити: «Унція запобігання варта фунту лікування», — послизнулася на мокрій підлозі в кухні своєї подружки Дженет і розтягнула собі м'язи стегна. Тепер вона лежала вдома, у ліжку. Нічого серйозного, ніскілечки, і слава Богу (якому Богу?), але це означало, що вона не зможе навідувати його щонайменше два дні, а може, навіть цілих чотири.

Чотири дні без Лідії! Чотири дні йому не доведеться слухати про те, як вона попереджала його: драбина хитається, та й до всього він надто високо виліз. Чотири дні не муситиме слухати, як вона йому розкажує, що вона завжди казала: вони ще наплачуться з тим роґанівським псиськом, яке ганяється за їхнім Любчиком. Чотири дні без Лідії та її запитань про те, чи радий він, що вона колись діймала його — відправ та відправ ту заяву на страховку, бо якби вона не наполягла, вони б уже останню сорочку з себе знімали, щоб розплатитися. Чотири дні не слухати, як Лідія дзижчить про те, що багато людей із паралізованими ногами чудово живуть нормальним життям — ну, майже нормальним. Та в кожному музеї й галереї міста поряд зі сходами є пандуси, і навіть спеціальні

автобуси ходять. Після цього спостереження Лідія звичай відважно всміхалася, а потім знову неминуче лилися сльози.

Морис задоволено пірнув у пізньополуденний сон.

Прокинувся він уже о пів на шосту вечора. Його сусід по палаті спав. Морис ще й досі не визначив, хто такий той Денкер, але однаково відчував, що колись у минулому вони були знайомі. Раз чи два він починав розпитувати Денкера про його життя, та потім щось його стримало. І саме це заважало йому вести з ним якісь серйозніші розмови, крім банальних про погоду, останній землетрус, наступний землетрус, і так, у «Телепрограмі» написали, що Майрон Флорен¹ цього тижня знову буде особливим гостем у шоу Велка.

Морис переконував себе, що стримується, бо це дає йому поживу повернути звивинами, а коли ти від плечей до стегон закутий у гіпс, ігри розуму як ніколи доречні. Якщо в тебе під черепною коробкою триває якийсь інтелектуальне змагання, тобі не треба так багато часу проводити в роздумах про те, як воно буде: до кінця життя сцяти через катетер.

Якби він без сорому якось спитав у Денкера, хто він такий, розумовій грі, найпевніше, настав би швидкий і незадовільний кінець. Вони б прошерстили своє минуле на предмет якогось спільного досвіду — подорож поїздом, плавання на судні, може, навіть табір. Денкер міг сидіти в Патині. Німецьких євреїв там було повно.

З іншого ж боку, одна медсестричка сказала йому, що Денкера, швидше за все, наступного тижня чи через тиждень випишуть. Якщо доти Морис не розгадає своєї голо-

¹ Флорен Майрон (1919—2005) — американський музикант, акордеоніст, найбільш відомий участю в «Шоу Лоуренса Велка» в 1950—1980 рр.

воломки, то подумки оголосить гру програною і в лоб запитає цього чоловіка:

— Слухайте, у мене таке відчуття, що я звідкілясь вас знаю...

Але тут було щось більше, він сам собі в цьому зізнався. Щось муляло йому у відчуттях, якась гидка підводна течія, що навіювала згадку про одне оповідання — «Мавпяча лапа», у якому кожне бажання справджувалося після якогось лихого повороту долі. Пара стареньких, яким дісталася та лапа, побажали собі сотню доларів й отримали їх у вигляді допомоги на похорон, коли їхній син загинув на млині внаслідок страшного нещасного випадку. Потім мати побажала, щоб син до них повернувся. Невдовзі по тому вони почули човгання ніг на доріжці, що вела до їхнього будинку, потім стукіт у двері — досконалий барабанний дріб ударів. Мати, не тямлячись від радощів, припустила вниз сходами, щоб впустити їхню єдину дитину. Батько, не тямлячись од цілковито протилежного почуття, кинувся навпомацки шукати в темряві висушену лапу, зрештою знайшов і побажав, щоб його син знову вмер. Через мить мати рвучко відчинила двері — а на ганку порожньо, тільки вихорець нічного вітру танцює.

По-своєму Морис відчував, що знає, де вони з Денкером познайомилися, однак це знання нагадувало сина старенької пари з оповідання — він повернувся з того світу, але не таким, яким його пам'ятала мати. Він повернувся розчавленим і понівеченим після падіння в безжальну м'ясорубку машинерії млина. Відчував, що його знання про Денкера може бути потворою з підсвідомості, що гупає у двері між тією темною зоною мозку та раціональним розумінням і визнанням, що вимагало дозволу на вхід... і що та інша його частина несамовито шукала

мавпячу лапу чи її психологічний еквівалент, талісман, що навіки скасує те бажання знати.

А тепер він, насупивши чоло, дивився на Денкера.

«Денкер. Денкер. Звідки ж я тебе знаю, Денкер? То було в Патині? Це тому мені не хочеться знати? Однак, безперечно, двоє вцілілих у спільному жахитті не повинні один одного боятися. Якщо, звісно...»

Він насупився. Зненацька відчув, що розгадка вже зовсім близько, але заважали ноги, вони поколювали, заважали йому зосередитися, дратували його. Поколювало так, як тоді, коли відлежиш собі уві сні кінцівку й відновлюється нормальна циркуляція крові. Якби не той клятий гіпс, він сів би й розтирав собі ноги, поки те поколювання не минеться. Він би...

Раптом очі в Мориса полізли на лоба.

Ще довго він лежав не ворущачись, забувши про Лідію, забувши про Денкера, забувши про Патин, *про все* забувши, крім тих голок у ногах. Так, в *обох* ногах, але в правій відчуття було сильнішим. Коли відчуваєш таке поколювання, то кажеш: «Нога заснула».

Хоча насправді маєш на увазі: «Нога прокидається».

Морис незграбно намацав кнопку виклику. А потім тиснув і тиснув, аж поки не підійшла медсестра.

Вона спробувала переконати його, що то хибне відчуття. Кому, як не їй було знати, що пацієнти часто плекають марні надії. Його лікаря не було в лікарні, а телефонувати йому додому медсестра не хотіла. Доктор Кемельман славився своїм лихим норовом... особливо коли йому дзвонили додому. Але Морис не здавався. Людиною він був м'якою, але нині готувався здійснити не просто галас — він готувався здійснити цілу бучу, якщо буде по-

трібно. «Брейвз» виграли два матчі. Лідія розтягнула стегно. Але ж хорошого завжди має бути трійця, усім це відомо.

Зрештою медсестра повернулася з інтерном, молодиком на ім'я доктор Тимпнел, із такою зачіскою, наче його постригли газонокосаркою з дуже тупими лезами. З кишені білих штанів доктор Тимпнел витяг швейцарський армійський ніж, розгорнув викрутку й провів нею від пальців правої ноги Мориса до п'ятки. Нога не зіщулилася, але пальці сіпнулися — це було очевидно, надто виразно, щоб не помітити. Морис розплакався.

Тимпнел, помітно ошелешений, сів коло нього на ліжку й погладив його руку.

— Таке час від часу буває, — сказав він (з висоти свого багатющого досвіду, що охоплював величезний період — місяців шість). — Жоден лікар не в стані це передбачити, але таке справді буває. І, як бачимо, це сталося з вами.

Крізь сльози Морис кивнув.

— Очевидно, вас не повністю паралізувало. — Тимпнел і далі погладжував його руку. — Але я не беруся прогнозувати, яким буде ваше одужання: незначним, частковим чи повним. Сумніваюся, що й доктор Кемельман зможе. Підозрюю, що попереду на вас чекає багато фізіотерапії, і далеко не всі ці вправи будуть приємними. Та однаково це приємніше, ніж... ну ви розумієте.

— Так, — крізь сльози мовив Морис. — Розумію. Слава Богу! — Він згадав, як сказав Лідії, що Бога немає, і в обличчя шугонула гаряча кров.

— Я простежу, щоб повідомили доктору Кемельману. — Тимпнел востаннє погладив Мориса по руці й підвівся.

— А моїй дружині подзвонити можете? — спитав Морис. Бо, попри вічні плачі й заламування рук, він все-таки

мав до неї *якись* почуття. Може, навіть кохав — хоча це почуття начебто має небагато спільного з бажанням скрутити людині в'язи, яке час від часу тебе навідує.

— Так, я про це подбаю. Сестро, ви не могли б...?

— Авжеж, докторе, — відповіла медсестра, і Тимпнел не зумів стримати широку усмішку.

— Дякую, — сказав Морис, витираючи очі «клінексом» з коробки на тумбочці біля ліжка. — Велике вам спасибі.

Тимпнел вийшов із палати. Поки тривала їхня розмова, містер Денкер прокинувся. Морис думав, чи не перепросити йому за гамір, який вони здійняли, чи, може, за свої сльози, та потім вирішив, що вибачення не потрібні.

— Я так розумію, вас можна привітати, — сказав містер Денкер.

— Побачимо, — відповів Морис, але, так само, як і Тимпнел, не міг стримати усмішку, що так і рвалася назовні. — Побачимо.

— Рано чи пізно життя розставить усе на свої місця, — туманно сказав Денкер і ввімкнув телевізор пультом. Була вже чверть на шосту. Вони подивилися залишок «Хі-Хо»¹, а потім вечірні новини. Безробіття зростало. Інфляція була не такою вже й страшною. Заручники досі перебували в заручниках. Нове опитування компанії «Геллап» показало, що на гіпотетичних виборах, якби їх провести просто зараз, чотири кандидати від республіканської партії обійшли б Джиммі Картера. В Атланті сталися расові сутички, унаслідок яких було вбито чорношкіру дитину (до того, як у атлантських убивствах почне прозирати зловісна схе-

¹ «Хі-Хо» — американське гумористично-музичне шоу, переважно із сільськими мотивами та музикою в стилі кантрі, що транслювалося на каналі Сі-бі-ес у 1969—1971 рр.

ма), — «Ніч насильства», як назвав це диктор. Ближче до рідного міста в яблуневому саду біля траси сорок шість було знайдено труп невідомого, зарізаного й забитого ціпком.

Лідія подзвонила майже рівно о пів на сьому. Їй за-телефонував доктор Кемельман і, базуючись на доповіді свого інтерна, висловив обережний оптимізм. Лідія обережно зраділа. Вона клялася, що прийде наступного дня, навіть якщо це її вб'є. Морис сказав їй, що любить. Того вечора він любив усіх: Лідію, доктора Тимпнела з його газонокосарською стрижкою, містера Денкера, навіть молоденьку дівчину, яка саме завозила в палату таці з вечерею, коли Морис поклав слухавку.

На вечерю в них були гамбургери, товчена картопля, салат із моркви й горошку та морозиво в креманках на десерт. «Смугаста цукерка», що її подавала, звалася Феліс і була сором'язливою білявкою років двадцяти. Вона мала власну добру новину — її хлопець влаштувався на роботу програмістом в ІВМ й офіційно запропонував їй одружитися.

Містер Денкер, із притаманним йому особливим аристократичним шармом, до якого були небайдужі всі молоді панянки, продемонстрував величезну втіху.

— Справді? Як чудово! Ви повинні сісти й усе-усе нам розказати. Розповідайте все. Нічого не пропускаючи.

Феліс спаленіла, і всміхнулася, і сказала, що вона не може.

— У нас ще решта крила В без вечері, а після того — крило С. І погляньте — уже пів на сьому!

— Тоді завтра ввечері, обов'язково. Відмовок не приймаємо — правда, містере Гейзель?

— Так, правда, — пробурмотів Морис, але подумки перебував дуже далеко, за мільйон миль звідти.

(ви повинні сісти й усе-усе нам розказати)

Слова, вимовлені тим самим тоном дружнього кепкування. Колись він уже їх чув, у цьому жодних сумнівів бути не могло. Але чи їх Денкер вимовляє? Чи він?

(розкажіть нам усе)

Голос людини з вишуканими манерами. Культурної людини. Але в голосі — погроза. Сталева рука в оксамитовій рукавичці. Так.

Де?

(розкажіть нам усе. Нічого не пропускайте.)

(?Патин?)

Морис Гейзель подивився на свою вечерю. Містер Денкер з апетитом заходився коло їжі. Зустріч із Феліс, очевидячки, підняла йому настрої — так само бувало, коли до нього приходив білявий хлопчина.

— Хороша дівчина, — сказав Денкер із повним ротом, набитим морквою та горошком.

— А, так...

(ви повинні сісти)

— Ви про Феліс. Вона

(і все нам розказати)

дуже мила.

(розкажіть нам усе. Нічого не пропускайте.)

Він опустил погляд на свою вечерю, раптово пригадавши, як це — бути в концтаборі не новачком. Попервах ти ладен убити за шматочок м'яса, байдуже, який там він зачерввлений чи гнилий, аж позеленів уже. Але через деякий час той дикий голод вщухав, і шлунок залягав усередині маленьким сірим камінчиком. І тобі здавалося, що вже більше ніколи в житті ти не відчуватимеш голоду.

Поки хтось не показував тобі їжу.

(«дуже, розкажіть нам усе. Нічого не пропускайте. Ви повинні сісти й УУСССЕ нам розказати».)

Головною стравою на Морисовій таці був гамбургер. І чому він зненацька навів думку про ягнятину? Не про баранину, не про відбивні (баранина часто булава жилавою, а відбивні — жорсткими, і людину, чиї зуби повигнивали до старих пеньків, баранина й відбивні не надто вабили). Ні, про що він подумав, то це про апетитне ягняче рагу, соковите, у підливці, з купою овочів. М'якеньких смачнучих овочів. Але навіщо думати про ягняче рагу? Навіщо, якщо не...

Бахнули відчинені навстіж двері. Лідія, із рожевими від усмішки щоками. Під пахвою в неї був алюмінієвий костур, і дибала вона, як друзяка маршала Диллона Честер.

— Морисе? — картаво мовила вона. Слід у слід за нею ступала, так само тремко радіючи, їхня сусідка Емма Роґан.

Від несподіванки містер Денкер упустив виделку. Тихо вилаявся собі під носа й, поморщившись, підняв її з підлоги.

— Чи ж це не ДИВО? — мало не дзявкала від хвилювання Лідія. — Я подзвонила Еммі й спитала в неї, чи не піти нам сьогодні замість завтра, костур я вже наготувала і сказала: «Ем, якщо я не зможу розділити ці муки з Морисом, що я за дружина йому буду?» Оце так я і сказала, точнісінько такими словами, правда ж, Еммо?

Емма Роґан (можливо, згадавши, що це їхній Коллі, принаймні частково, був винуватцем халепи) енергійно закивала.

— Тож я подзвонила в лікарню, — скидаючи з пліч пальто і вмошуючись зручненько на тривалі відвідини, сказала Лідія, — і тут сказали, що час для відвідування вже минув, але в моєму випадку можуть зробити виняток, тільки аби ми надовго не лишалися, щоб не потурбували містера Денкера. Містере Денкер, ми ж вас не турбуємо, правда?

— Ні, мила пані, — покірно сказав містер Денкер.

— Еммо, сідай, бери стільця в містера Денкера, однаково він ним не користується. Так, Морисе, облиш уже те морозиво, ти весь обляпався, ну як немовля, їй-богу. Але нічого, зараз ми швиденько все зробимо. Я тебе погодую. Усі-пусі, мацюпусій. Ширше ротик відкривай... і гарненько все ковтай... ну ж бо, шлунок, харч приймай! ... Ні, нічого не кажи, матуся знає, як краще. Ні, Еммо, ти подивися на нього, у нього вже майже все волоссячко повилазило, але я не дивуюся, ну бо що ж, як він не зможе більше ніколи ходити. Це Божа ласка. А казала я йому: та драбина хилиється. Казала: «Морисе, кажу, ану злазь звідти, поки...»

Вона годувала його морозивом і патякала так ще цілу годину, а коли пішла, демонстративно припадаючи на костур (під другу руку її підтримувала Емма), думки про ягняче рагу й голоси, що відлунювали крізь роки, вже віддалилися на задній план свідомості Мориса Гейзеля. Він був виснажений. Сказати, що в нього був важкий день, означало нічого не сказати. Морис заснув міцним сном.

А прокинувся десь між третьою та четвертою ранку, з німим криком за щільно зімкненими устами.

Тепер він знав. Точно знав, де й коли саме познайомився з чоловіком, що лежав у сусідньому ліжку. От тільки тоді його прізвище було не Денкер. О ні, зовсім ні.

Він прокинувся від найгіршого кошмару у своєму житті. Хтось подарував їм з Лідією мавпячу лапу, і вони зажадали грошей. А потім разом із ними в кімнаті якось опинився хлопець — службовець «Вестерн юніон» в уніформі «гітлерюгенд». Він простягнув Морису телеграму, у якій було написано:

СУМОМ ПОВІДОМЛЯЄМО ВАМ ОБИДВІ ДОЧКИ
МЕРТВІ КРПК КОНЦЕНТРАЦІЙНОМУ ТАБОРІ ПА-

ТИН КРПК ДУЖЕ ШКОДА ТАКЕ ОСТАТОЧНЕ РІШЕННЯ КРПК ЛИСТ КОМЕНДАНТА ДОДАЄТЬСЯ КРПК СКАЖЕ ВАМ УСЕ І НІЧОГО НЕ ПРОПУСТИТЬ КРПК ПРИЙМІТЬ ЧЕК НА 100 РЕЙХСМАРОК НА ДЕПОЗИТ ВАШОМУ БАНКУ ЗАВТРА КРПК ПІДПИС РАДНИК АДОЛЬФА ГІТЛЕРА

Лідія гучно заголосила. І хоча Морисових дочок вона в житті не бачила, але піднесла мавпячу лапу високо догори та зажадала, щоб вони повернулися до життя. Світло в кімнаті згасло. І раптом знадвору долинули звуки — човгання ніг при непевній ході.

Морис стояв навкарачки в темряві, що зненацька запахла димом, і газом, і смертю. Навпомацки шукав лапу. Лишалось одне бажання. Якби він знайшов лапу, то побажав би, щоб цей кошмарний сон припинився. Позбавив би себе необхідності дивитися на дочок, худих, як опудала, з глибокими ранами-дірами замість очей, з порядковими номерами на блаженській плоті рук.

Гупання в двері, досконалий барабанний дріб ударів.

У тому кошмарі він шукав лапу ще несамовитіше, та безрезультатно. Здавалося, це тривало цілу вічність. А потім за спиною хряснули, відчиняючись, двері. «Ні, — подумав він, — я не дивитимусь. Я заплющу очі. Вирву їх із голови, якщо це буде необхідно, але не дивитимусь».

Але він таки подивився. Змушений був. Уві сні неначе велетенські руки вхопили його за голову й силоміць повернули.

У дверях стояли не його доньки. Там стояв Денкер. Набагато молодший Денкер, Денкер у нацистській уніформі СС і кашкеті з «блискавками», недбало заломленому набік. Гудзики безжально сяяли, чоботи були натерті до вбивчого блиску.

У руках він стискав величезну каструлю з ягнячим рагу, і воно повільно булькотіло.

І Денкер-зі-сну зі своєю темною ґречною посмішкою сказав:

— Ви повинні сісти й розказати нам усе — як друг другу, добре? Ми чули, що дехто ховає золото. Потайки накопичує тютюн. Що Шнайбель не отруївся несвіжою їжею, а йому у вечерю підсипали товченого скла. Не ображайте нас, думаючи, що ми дурніші за вас, і не вдавайте, що вам нічого не відомо. Вам відомо ВСЕ. Тож розказуйте. Нічого не пропускаючи.

І в тій темряві, вдихаючи неймовірні пахощі рагу, що доводили до божевілья, він виклав їм усе. Шлунок, що раніше був маленьким сірим камінцем, перетворився на гаркучого тигра. Слова безсило лилися з його губ. Вони вивергалися з нього безглуздою проповіддю божевільного, у якій змішалися воєдино правда й брехня.

Бродін під мошонкою ховає обручку своєї матері, липкою стрічкою приклеїв!

(«ви повинні сісти»)

Ласло та Герман Дорськи говорили про те, щоб зненацька напасти на сторожову вежу номер три!

(«і все нам розказати!»)

У чоловіка Раquel Танненбаум є тютюн, він дав наглядачеві, який приходив по Цайкерта, того, якого прозивають Козоїдом, бо він вічно длубається в носі, а потім тягне пальці до рота, Танненбаум дав Козоїду трохи тютюну, щоб він не забирав у його жінки наміста з перлів.

(«ой, це якесь безглуздя, думаю, ви поплутали дві різні історії, але нічого, все нормально, хай ви краще поплутаете дві історії, ніж одну повністю пропустите, ви не повинні НІЧОГО пропускати!»)

Є один, назвав ім'я свого покійного сина, щоб подвійну порцію отримувати!

(«скажіть, як його звати»)

Я не знаю, але можу його вам показати, будь ласка, так, я покажу його вам, покажу я, покажу я, покажу я...

(«розкажуть все, що знаєте»)

покажу я, покажу я, покажу я, покажу я, покажу я, покажу я, покажу я

І так, поки він не вплив у свідомість із криком, що вогнем пік у горлі.

Не в змозі втамувати дрож, він глянув на обриси сплячого в сусідньому ліжку. І втупився в зморшкувате провалля рота. Старий тигр без зубів. Старезний лютий бродячий слон, у якого один бивень випав, а другий хитався в лунці. Маразматичний монстр.

— О Господи, — прошепотів Морис Гайзель писклявим і слабким голосом, якого не почув би ніхто, крім нього самого. Сльози потекли по щоках і далі до вух. — О Господи, той, хто замордував мою дружину й доньок, спить зі мною в одній палаті, Боже мій, Боже милий, Боже, він зараз зі мною, тут, у цій палаті.

Сльози потекли ще стрімкіше — сльози люті й жаху, гарячі, пекучі.

Він тремтів і чекав світанку, а той усе барився й не приходив ще цілу вічність.

21

Наступного дня, у понеділок, Тод прокинувся о шостій ранку і, коли в кухню зайшов його батько, досі в банному халаті з вензелем і капцях, апатично копірсався виделкою в розбовтаній яечні.

— Дбранку, — буркнув тато до Тода, проходячи до холодильника, щоб витягти звідти апельсиновий сік.

Тод буркнув у відповідь, не підводячи очей від книжки, однієї з циклу про вісімдесят сьомий поліцейський відділок¹. Йому пощастило влаштуватися на літню роботу в компанії з Сосаліто², що займалася озелененням. Їздити аж туди щодня було б важкувато, навіть якби хтось із батьків мав охоту позичити йому на літо машину (а ніхто з них такої охоти не мав), але батько якраз працював на будмайданчику неподалік, тому міг висаджувати Тода на автобусній зупинці дорогою на роботу, а повертаючись, забирати його на тому самому місці. Тоду ця домовленість була аж ніяк не в кайф: йому не подобалося їздити з роботи додому з батьком, а їздити з ним на роботу вранці він взагалі терпіти не міг. Уранці, коли стіна між його справжнім «я» та тим, кого він вдавав, витоншувалася до межі, він почувався таким вразливим, наче був голий. Після ночі з кошмарними сновидінням було ще гірше, але навіть якщо вночі він спав без снів, усе одно було кепсько. Одного ранку він із переляком, таким раптовим, що межував із жахом, усвідомив, що всерйоз міркує над можливістю простягнути руки через батьків портфель, ухопити кермо «порше» й викрутити його так, щоб вони вискочили за подвійну смугу, сіючи аварійний хаос і руйнування серед вранішніх мандрівників на роботу в місто.

— Тодику, ще одне яйце хочеш?

— Ні, тату, дякую. — Дік Боуден їв яйця добряче засмаженими. Як взагалі людина може їсти смажені яйця? На грилі «Дженн-Ейр» дві хвилини, потім перевертав і трохи припускав жовток. І на тарілку тобі лягало мерт-

¹ «87-й поліцейський відділок» — цикл детективних романів, повістей та оповідань американського письменника Еда Макбейна.

² Місто в штаті Каліфорнія.

ве око велетня, затягнуте плівкою катаракти, око, з якого текла жовта кров, коли ти прохромлював його виделкою.

Тод відпихнув од себе тарілку з яечнею-бовтанкою. Майже її не торкнувшись.

На ганок ляпнула ранкова газета.

Батько досмажив свою яечню, вимкнув гриль і сів за стіл.

— Що, Тодику, не хочеться їсти?

«Ще раз мене так назвеш, і я встромлю цього ножа тобі в херовий шнобель... татику».

— Та щось апетиту нема.

Дік із любов'ю всміхнувся сину. На правому вусі хлопця виднілася крихітна плямка крему для гоління.

— Твій апетит украла Бетті Траск. Так мені здається.

— Ага, може, і так. — Він кволо всміхнувся, але та усмішка згасла одразу ж по тому, як батько спустився сходами зі сніданкового закапелку, щоб узяти газету. *«О, як би ти, татику, одразу прокинувся, якби я розказав тобі, яка вона давалка. Якби сказав: «О, до речі, а ти знав, що дочка твого друзяки Рея Траска — одна з найбільших шльондр у Санта-Донате? Якби гнучкість дозволяла, вона б сама собі поцьку вилизувала. Ось як багато вона про неї думає. Просто смердюча маленька шляйка. Дві доріжки коксу, і вона твоя на всю ніч. Та вона б і з собаками їблася, якби не могла мужика знайти». Як думаєш, ти б од такого зразу прокинувся, татику? Деньок би добре почався?»*

Тод сердито відігнав ці думки, хоч і знав, що вони все одно повернуться.

Повернувся з газетою батько. Тод мигцем прочитав заголовок: «ДЖЕРЕЛО В ДЕРЖДЕПІ ПОВІДОМЛЯЄ ПРО ЗАПЛАНОВАНИЙ СУД НАД ШПИГУНАМИ».

Дік всівся.

— Бетті — красунечка. Нагадує твою матір, коли ми з нею познайомилися.

— Справді?

— Симпатична... молода... свіженька. — Очі Діка Боудена затуманилися. Та майже одразу до них повернувся зосереджений вираз — Дік занепокоєно глянув на сина. — Я не мав на увазі, що твоя мати вже не така гарна жінка. Вона досі вродлива. Але в такому віці дівчина наче... світиться, мабуть, так можна сказати. Це світіння ще трохи її супроводжує, а потім зникає. — Знизавши плечима, він розгорнув газету. — Се ля ві.

«У тої сучки тічка. Від того, мабуть, і світиться».

— Тодику, ти ж з нею добре обходишся? — Батько, як завше, почав свій стрімкий забіг сторінками газети у напрямку спортивних сторінок. — Зайвого собі не дозволяєш?

— Тату, та все нормально.

(якщо він зараз же не перестане, я... я... щось... зроблю. Закричу. Хлюпну кавою йому в лице. Щось.)

— Рей вважає тебе чудовим хлопцем, — неуважно повідомив йому Дік. Нарешті він дійшов до спортивних сторінок і поринув у читання. Над столом повисла благословенна мовчанка.

Бетті Траск накинулася на нього першого ж разу, коли вони пішли на здибанку. Після кіно він повів її до місцевої алеї закоханих, бо знав, що від нього цього чекають. Десь із півгодини вони би пообмінювалися слиною, а потім наступного дня вже мали б що розповісти своїм друзям і подружкам відповідно. Вона підкочувала б очі й розказувала, як він до неї ліз, а вона все впиралася — хлопці такі надокучливі, їй-богу, плюс вона ніколи не трахається на першому побаченні, вона не така. Її подружки у відповідь покивали б головами й усі разом відчалили в дівчачу кімнату та робили б там те, що вони роблять — пудрили носи, курили «тампакси» абощо.

А для хлопця... що ж, ти мусив лизатися. Потім мусив помацати другу базу й спробувати дістатися до третьої. Заради репутації, бо вона різна буває. Репутації жеребця Тоду не хотілося, потрібна була тільки репутація нормального. А якщо ти навіть пробувати не будеш, піде погolos. Люди почнуть базікати, що з тобою не все в порядку.

Тому він водив їх на Джейнс-гіл, цілував їх, м'яв їм цицьки, пробував просунутися трохи далі, якщо дозволяли. І все. Дівчина його зупиняла, він розігрував невеличку добродушну суперечку, а потім проводжав додому. І можна не переживати про те, що там скажуть у дівчачій кімнаті наступного дня. Не переживати, що хтось подумає на Тода Боудена «ненормальний». Та тільки...

Та тільки Бетті Траск була такою, яка трахається на першому побаченні. І на кожному побаченні. І між побаченнями.

Перший раз у них стався через місяць чи десь так після того, як триклятого старого нацика розбив інфаркт. І Тод непогано впорався як на незайманого — принаймні так він подумав. Напевно, з тієї ж причини, з якої молодий пітчер добре грає, коли його без попередження ставлять на вирішальну гру року. У нього просто не було часу, щоб почати хвилюватися й накручувати себе.

Раніше Тод завжди вмів відчути, що дівчина наважила-ся — на наступній здібанці вона дозволить собі втратити голову. Він розумів, що має привабливу зовнішність. Гарний, та ще й перспективний. Таких хлопців їхні блядувати матері вважали «хорошою здобиччю». А коли він відчував, що от-от станеться тілесна капітуляція, то починав гуляти з іншою дівчиною. І не важливо, про що це свідчило в плані його особистості, Тод був здатен зізнатися самому собі: якби він пішов на побачення з реально фригідною дівчи-

ною, то був би дуже радий зустрічатися з нею ще багато прийдешніх років. Може, навіть заміж би взяв.

Але той перший раз із Бетті пройшов дуже навіть непогано — вона, на відміну від нього, не була цнотливою. Їй довелося ввести в себе рукою його член, але для неї то була звична річ. І десь посередині самого акту вона проблькала з ковдри, на якій вони лежали: «Як же я люблю трахатись!» Таким тоном якась інша дівчина могла б висловити свою любов до морозива «Полуничний вихор».

Наступні ж зустрічі — їх було п'ять (п'ять з половиною, якщо рахувати останній вечір) — були вже гірші. Власне, вони погіршувалися, можна сказати, семимильними кроками... хоча він досі не був упевнений, що Бетті це усвідомлювала (принаймні до минулого вечора). Насправді було зовсім навпаки — Бетті явно вважала, що знайшла прутень своєї мрії.

А Тод не відчував нічого з того, що мусив би відчувати в такі миті. Коли він цілував її в губи, то здавалося, ніби цмокає теплу, проте сиру печінку. Її язик у нього в роті навіював думки про бактерії, які вона може переносити. А часом навіть ввижалося, що він відчуває запах пломб у неї в зубах, неприємний металевий сморід, наче від хрому. Груди в неї були як мішки м'яса. І більше нічого.

До інфаркту Дюссандера Тод встиг зробити це з нею ще двічі. І щоразу важче було підняти член. В обох випадках він досяг ерекції завдяки фантазії. Вона була гола перед усіма їхніми друзями. Плакала. Тод примушував її ходити туди й назад між ними та викрикував:

— Покажи цицьки! Хай побачать твій передок, дешева ти курва! Розстав сідниці! Так, нахилися і РОЗСТАВ їх!

Але вдячність Бетті мала всі підстави. Він був дуже хорошим коханцем, не всупереч своїм проблемам, а завдяки їм. Підняти член було лише першим кроком. Коли

досягнеш ерекції, потрібно ще дійти до оргазму. Учетверте, коли вони цим займалися (то було через три дні після серцевого нападу в Дюссандера), він її довбав понад десять хвилин. Бетті Траск вирішила, що померла й потрапила в рай. Вона тричі кінчила й була на шляху до четвертого оргазму, але тут Тод згадав давню фантазію... що, по суті, була Першою фантазією. Дівчина на столі, зв'язана й безпомічна. Величезний фалоімітатор. Гумова куля. Та тільки зараз, коли він був знесилений, упрілий і мало не божеволів од бажання кінчити й покласти край цьому жахіттю, обличчя дівчини на столі стало обличчям Бетті. І це спричинило безрадісний гумовий спазм, який (принаймні формально) він міг вважати оргазмом. А за мить Бетті вже шепотіла йому на вухо, і теплий віддих пахнув жуйкою «джусі фрут»:

— Сонечко, можеш мене мати, коли схочеш. Тільки подзвони, і я твоя.

Тод мало не застогнав уголос.

Суть його дилеми полягала ось у чому: чи не постраждає його репутація, якщо він порве з дівчиною, яка завжди готова йому дати? Чи не здивує це людей? Щось йому підказувало, що не здивує. Він згадав, як ішов коридором за двома хлопцями зі старшого класу й почув, як один другому казав, що порвав зі своєю дівчиною. Інший схотів знати, чому.

— Натраховся, — відповів перший, й обидва заіржали, мов коні.

«Коли хтось питає, чого я її кинув, просто скажу, що натраховся. Але що, як вона скаже, що ми всього п'ять разів цим займалися? Цього досить? Що? ... Скільки? ... Скільки разів? ... Хто говоритиме? ... Що вони скажуть?»

Думки в голові бігли безперестанку, невтомно, як голодний щур у лабіринті, з якого немає виходу. Він невиразно

усвідомлював, що робить із малої мухи великого слона, і що сама ця його неспроможність розв'язати проблему щось говорить про те, яким він став смиканим. Але це розуміння принципово не змінило його поведінки, і Тод занурився в чорну депресію.

Універ. Виходом міг стати тільки універ. Універ дав би йому відмазку, щоб порвати з Бетті, й ні в кого б не виникло жодних запитань. Але здавалося, що до вересня ще ціла вічність.

Уп'яте йому знадобилося чи не двадцять хвилин, щоб домогтися стояка, але Бетті заявила, що відчуття варті чекання. А тоді, минулої ночі, він узагалі нічого не зміг.

— Та що з тобою таке? — роздратовано спитала Бетті. Після двадцяти хвилин, протягом яких вона здійснювала маніпуляції з його в'ялим пенісом, їй, геть розкуйовдженій, урвався терпець. — Ти що, один із тих, гомосеків?

Тоду вартувало великих зусиль не задушити її на місці. А якби при ньому була його «тридцятка»...

— А щоб ви мені живі були! Синку, вітаю тебе!

— Що? — Тод відірвав погляд од детектива, а розум — від своїх чорних дум.

— Ти потрапив у команду шкільних зірок Південно-Каліфорнійського! — Від гордості й утіхи батько аж розплився в усмішці.

— Серйозно? — Він не зразу врубався, про що говорить тато. Довелося продиратися крізь значення слів. — А, так, тренер Галлер щось мені казав про це наприкінці року. Казав, що висуне мене й Біллі Делайонза. Але я не думав, що з цього щось вийде.

— Але щось, я так бачу, ти не дуже радий!

— Я намагаюся...

(а яка, блін нахер, різниця?)

...звикнути до цієї думки. — Зробивши над собою велетенське зусилля, він видушив усмішку. — Можна гляну статтю?

Батько простягнув йому через стіл газету й підвівся.

— Піду будити Моніку. Вона має це побачити, поки ми не поїхали.

«Господи, ні... обох їх я сьогодні вранці не витримаю».

— Ой, не треба. Ти ж знаєш, вона вже не зможе заснути, якщо ти її розбудиш. Залишимо газету для неї на столі.

— Так, мабуть, можна й так зробити. Тоді, ти збіса вдумливий хлопчик. — Він поплескав Тода по плечу, і той міцно стиснув повіки. Та водночас скинув його руку з плеча жестом «ой, та ну», розсмішивши цим батька. Тоді знову розплющив очі й подивився на газету.

«ЧЕТВЕРО ХЛОПЦІВ У СПИСКУ «УСИХ ЗІРОК» УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ» — такий був заголовок. А під ним — вони всі у формах: кетчер і лівий філдер зі школи Ферв'ю-Хай, чорнопикий шорт-стоп¹ із Маутфорда і він, Тод, у дальньому правому кутку, котрий широко всміхався світові з-під козирка своєї бейсболки. Він пробіг очима статтю і зрозумів, що Біллі Делайонз потрапив у команду-дубль. Хоч щось приємне. Делайонз міг до посиніння й випадіння язика паякати, що він методист, але Тода він не обдурить. Тоді прекрасно знав, хто такий Біллі Делайонз. Мабуть, треба познайомити їх із Бетті Траск, то ще одна жидівка. Він довго над цим міркував, а минулого вечора вирішив, що точняк. Траски косили під

¹ Кетчер (у бейсболі) — гравець команди, що захищається, ловить м'яч у «домі». Має спеціальне захисне спорядження, оскільки ловить м'ячі, що летять із великою швидкістю. Його рукавиця ловця відрізняється від рукавиць бейсменів та польових гравців. Філдер — гравець команди, що захищається; польовий гравець. У команді три філдери: правий, лівий і центр. Шорт-стоп — гравець команди, що захищається. Стоїть між другою та третьою базами. Виконує функції перехоплювача м'яча.

білих, але один погляд на її ніс й оливкову шкіру (а в її старого справи були ще гірші) — і все ставало зрозуміло. Може, тому він і не зміг підняти свого друга. Усе ж просто: до члена дійшло раніше, ніж до мозку. Та кого вони взагалі думали надурити, назвавшись Трасками?

— Синку, ще раз вітаю.

Він підвів погляд і перше, що побачив, — батькову простягнуту руку, а далі — дурнувату усмішку на його лиці.

«Твій друзяка Траск — жидяра!» — так і хотілося заволати батькові в обличчя. — *Ось чому в мене вчора не встав на його хвойду-дочку. У цьому причина!* — Та навздогін цьому холодний голос, що іноді лунав у такі миті, піднявся з глибин його єства й перекрив дорогу стрімкому потоку ірраціональності, неначе

(НЕГАЙНО ВІЗЬМИ СЕБЕ В РУКИ)

важка сталева брама зачинилася.

Він потис батькові руку. Безхитрісно всміхнувся батькові, чиє обличчя досі сяяло від гордоців. Сказав:

— Ой, тату, ну дякую.

Вони залишили газету розгорнутою на тій сторінці, і Дік наполіг, щоб Тод написав для Моніки записку та підписався: «Твій усезірковий син, Тод».

22

Ед Френч, він же Губошльоп Ед, він же Кед Піт і Кедмен, а також Гумка Ед Френч, приїхав у маленьке мальовниче приморське містечко Сан-Ремо на конференцію шкільних психологів. То була викидня часу в чистому вигляді (єдине, у чім могли дійти згоди шкільні психологи, то це в тому, щоб ніколи ні в чому не доходити згоди), і він уже наступного дня знудився від усіх тих доповідей, семінарів і дис-

кусій. У другій половині наступного дня він зрозумів, що знувдився і від Сан-Ремо та всіх його прикметників — «маленьке, мальовниче, приморське». А ключовим прикметником тут здавалося «маленьке». Якщо не зважати на розкішні краєвиди та дерева, з яких роблять червону деревину, у Сан-Ремо не було ні кінотеатру, ні боулінгу, а в єдиний на все місто бар Ед потикатися не хотів — біля нього була автостоянка з утрамбованим земляним покриттям, а на ній повно пікапів, і на іржавих бамперах та задніх бортах більшості пікапів були наліпки з Рейганом. Він не боявся, що до нього будуть задиратися, просто не хотів проводити вечір, дивлячись на чоловіків у ковбойських капелюхах, які слухають на музичному автоматі Лоретту Лінн¹.

Отож, на третій день конференції, що мала розтягтися на нереальні чотири дні, він сидів у номері двісті сімнадцять готелю «Холідей». Дружина з донькою лишилися вдома, телевізор був поламаний, а в туалеті витав неприємний душок. У готелі був басейн, але того літа його екзема так розгулялася, що він би навіть під страхом смерті не надів плавок. Від колін і нижче він скидався на прокаженого. До наступного семінару лишалася година («Допомога дітям з вадами голосового розвитку» — насправді малося на увазі, що треба якось допомагати дітям, які заїкаються чи мають розщілину твердого піднебіння, але ми ж можемо просто так сказати: «О Господи, звісно, ні, нам зарплату уріжуть»), Ед пообідав у єдиному ресторані Сан-Ремо, кімарити не хотілося, а єдиний канал на телевізорі вкотре показував серіал «Причарований».

Тож він сів, поклав перед собою телефонний довідник і почав його безцільно гортати, навряд чи розуміючи, що

¹ Лінн Лоретта (народ. 1932 р.) — американська співачка, одна з найпопулярніших виконавиць кантрі в 1960—1980-х рр.

робить. У голові снувалися невиразні думки про те, чи нема серед його знайомих тих, хто міг би аж так нетямитися від «мальовничого», «маленького» і «приморського», щоб оселитися в Сан-Ремо. Напевно, саме до цього зрештою доходять усі знуджені люди в усіх готелях мережі «Холідей» у всьому світі — шукають давно забутого друга чи родича, якому можна подзвонити по телефону. Вибір невеликий: або це, або «Причарований», або Біблія Гідеона. Та навіть якби вам пощастило когось надібати, що б ви, чорт забирай, сказали? «Френку! Як тобі, чорт забирай, живеться? А, до речі, що на тебе вплинуло — маленьке, мальовниче чи приморське?» Звісно. Точно. Дайте цьому чоловіку сигару й підпаліть його.

Та все ж він лежав у ліжку, перекидав білі сторінки тонкого телефонного довідника Сан-Ремо, пробігаючи одним оком колонки, і відчував, що все-таки когось у цьому Сан-Ремо знає. Продавця книжок? Когось із батальйонів Сондриних небожів і небог? Університетського товариша з покеру? Родича когось із учнів? У голові крутилась якась невиразна думка про це, але зловити її за хвоста він не міг.

Погортав-погортав і закуняв. І вже майже пірнув у сон, коли раптом до нього дійшло, і він рвучко сів, широко розплющивши очі.

«Лорд Пітер!»

Нещодавно на каналі Пі-бі-ес показували ті фільми про Вімзі: «Труп в оранжереї», «Смерть за оголошенням», «Почерк убивці». Вони з Сондрою на них підсіли. Роль Вімзі грав Єн Кармайкл, Сондра за ним просто-таки шаленіла. Так шаленіла, що Ед, котрий вважав, що Кармайкл зовсім не схожий на лорда Пітера, навіть дратуватися почав.

— Сенді, подивись, у нього ж форма обличчя ну геть неправильна. Ще й зуби фальшиві вставив, Господи Боже мій!

— Пу, — легковажно відповіла Сондра, яка лежала на дивані, скрутившись клубочком. — Ти просто ревнуєш. Він такий красунчик.

— Таточко ревнує, таточко ревнує, — проспівала крихітка пустунка Норма, стрибаючи по вітальні у своїй піжамі з качечками.

— А ти вже годину тому мала бути в ліжку, — сердито зиркнув на доньку Ед. — Якщо я й далі бачитиму тебе тут, то, швидше за все, згадаю, що ти не там.

Крихітка Норма миттю притихла. А Ед повернувся до Сондри.

— Пригадую, три чи чотири роки тому був у мене учень, Тод Боуден. Я викликав когось із батьків, а прийшов його дід. От хто був схожий на Вімзі. Старезного Вімзі, але форма обличчя в нього була те, що треба, і...

— Вім-зіі, Вім-Зіі, Дім-Зіі, Дім-зіі, — проспівала крихітка Норма. — Ві-Зіі, Дім-Зіі, дудл-удл-уу-дуу...

— Шш, замовкніть обоє, — сказала Сондра. — Я вважаю, що він неймовірний красень. — Діставуча жінка!

Але хіба дідусь Тода Боудена не переїхав у Сан-Ремо? Авжеж. Того року Тод був одним із найкращих учнів дев'ятих класів. А тоді з доброго дива його оцінки покоїлися під три чорти. Старий прийшов, розказав знайому історію про шлюбні проблеми батьків і переконав Еда ненадовго пустити ситуацію на самоплив і побачити, чи вона не вирівняється. На думку Еда, метод невтручання неефективний: якщо підлітку сказати «вигрібай або йди на дно», він зазвичай каменяюкою йде на дно. Але той старий володів якоюсь мало не надприродною здатністю переконувати (напевно, свою роль відіграла зовнішня подібність до Вімзі), і Ед погодився дати Тоду шанс до наступного періоду *провальних* карток. І на диво, Тод вигріб. «Напевно, старий усю сімейку там пропісочив і роз-

дав кілька чарівних копняків», — подумав Ед. Він схожий був на того, хто не лише здатен таке зробити, а ще дістати від цього певну збочену втіху. Аж ось, лише два дні тому, він побачив Тодове фото у газеті — хлопець потрапив у бейсбольну команду «Усіх зірок» Університету Південної Каліфорнії. Непросте то було діло, зважаючи на те, що навесні кожного року на це номінували понад п'ятсот хлопців. Ед підозрював, що дідове ім'я нізащо б не сплигло в його пам'яті, якби він не побачив тієї фотографії.

Він з більшим ентузіазмом узявся гортати сторінки, провів пальцем униз по колонці дрібного шрифту і знайшов. БОУДЕН, ВІКТОР С. РИДЖ-ЛЕЙН, 403. Ед набрав номер і слухав гудки на тому боці дроту. Після декількох поспіль уже збирався повісити слухавку, коли озвався старечий голос.

— Алло?

— Алло, містере Боуден. Це Ед Френч. Із середньої школи Санта-Донате.

— Так? — Чемність у голосі, та й по всьому. І жодних ноток упізнавання. Ну що ж, людина на чотири роки постарішала (як і всі вони, зрештою!), тож не могло бути жодного сумніву, що з її пам'яті час від часу щось та й вислизало.

— Сер, ви пам'ятаєте мене?

— А повинен? — Це прозвучало обережно, й Ед усмінувся. Старий забуває то те, то се, але не хоче, щоб про це хтось знав, якщо він може цьому зарадити. Його дід теж так поведився, коли став тугуватий на вухо.

— Я був психологом вашого онука Тода в середній школі Санта-Донате. Дзвоню, щоб вас привітати. Він, коли переходив у старші класи, трохи побуянив, але тепер один із найкращих — і учнів, і гравців у спорті. Ух!

— А, Тод! — Голос у старого одразу потеплішав. — Так, він чудово впорався, авжеж. Другий у класі! А дівчина, яка його випередила, слухала бізнес-курси. — Краплина презирства в голосі. — Син дзвонив, пропонував приїхати й забрати мене на Тодів випускний, але я тепер у візку сиджу. Торік у січні зламав стегно. Не хотів їхати у візку. Але будьте певні — я повісив у коридорі його фото з випускного! Батьки дуже Тодом пишаються. І я, звичайно, теж.

— Так. Здається, ми допомогли йому успішно здолати негаразди. — Кажучи це, Ед усміхався, однак та усмішка вийшла якоюсь збентеженою — голос у Тодового діда чомусь звучав не так, як раніше. Але, звісно, уже багато часу сплигло.

— Негаразди? Які негаразди?

— Я про нашу тодішню розмову. Коли в Тода були проблеми з навчанням. Ще в дев'ятому класі.

— Я вас не розумію, — повільно промовив старий. — Я б ніколи й не подумав заступатися за Ричардового сина. Це накликало б неприємності... хо-хо, ви навіть не уявляєте, які великі неприємності це б спричинило. Юначе, ви помилилися.

— Але...

— Це якесь непорозуміння. Я думаю, ви сплутали нас з іншим учнем та іншим дідусем.

Ед сидів мов громом уражений. То був один із нечисленних випадків у його житті, коли він не знав, що сказати. Якщо хтось щось і поплутав, то, авжеж, його в цьому звинуватити аж ніяк не можна було.

— Що ж, — із нотками сумніву в голосі промовив Боуден. — Дякую за дзвінок, містере...

Нарешті Ед здобувся на голос.

— Містере Боуден, я зараз у вашому місті. На конференції. Для консультантів із навчання. Вона закінчується

завтра, десь о десятій ранку, коли прочитають останню доповідь. Можу я підійти на... — Він знову звірився з телефонним довідником. — ...на Ридж-лейн і забрати кілька хвилин вашого часу?

— Але навіщо?

— Мені просто цікаво. Це все давно в минулому. Але років із чотири тому Тод дуже з'їхав у навчання. Оцінки були такі погані, що разом із його табелем я надіслав листа батькам і попросив когось із них — а в ідеалі обох — прийти до мене в кабінет. Але замість них прийшов його дідусь, дуже приємний чоловік, якого звали Віктор Боуден.

— Але я вам уже казав...

— Так, казали. Разом із тим. Я розмовляв з людиною, яка назвалася Тодовим дідусем. Тепер це вже, напевно, не має особливого значення, але як-то кажуть: бачу — вірю. Я не заберу у вас багато часу, лише кілька хвилин. Надовше я й сам не зможу лишатися, бо до вечері вже маю бути вдома.

— Чого-чого, а часу в мене повно, — з гіркотою в голосі промовив Боуден. — Я весь день удома. Приходьте, буду радий.

Подякувавши, Ед із ним попрощався і повісив слухавку. Він сидів на краю ліжка й задумливо роздивлявся телефонний апарат. А через кілька хвилин підвівся й витяг із кишені піджака, що висів на спинці стільця перед письмовим столом, пачку сигар «Філіс черутс». Потрібно було йти: за планом конференції наближався семінар, і якщо він не піде, його позначать як відсутнього. Прикуривши «черут» від фірмового сірника готелю «Холідей», він викинув обгорілий сірник у фірмову попільничку готелю «Холідей». Підійшов до вікна готелю «Холідей» і порожнім поглядом подивився на подвір'я готелю «Холідей».

«Тепер це вже не має значення», — сказав він Боудену. Але для нього це мало значення. Він не звик до того, щоб дітлахи годували його побрехеньками, тож ця несподівана новина його засмутила. У принципі, могло виявитися, що у старого маразм, але Віктор Боуден по телефону не здався йому схожим на людину, яка пускає слину в бороду. А ще голос — чорт забирай, він був не таким, як раніше.

Невже Тод Боуден його ошукав?

Цілком могло бути. Принаймні в теорії. Особливо якщо йшлося про такого розумаку, як Тод. Він міг ошукати кого завгодно, не тільки Еда Френча. Міг підробити підпис матері чи батька на *провальних* картках, які отримував, коли мав проблеми з навчанням. У багатьох дітлахів відкривалися не знані доти здібності до підробки документів, коли вони одержували *провальні* картки. Він міг за допомогою засобу для виведення чорнила міняти оцінки на своїх табелях за другу й третю чверть: покращувати їх для батьків, а потім знов намалювати все, як було, щоб класний керівник чи керівничка нічого не помітили, якщо раптом глянуть на табель. Пильне око б одразу помітило, що в табелі двічі користувалися знищувачем чорнила, однак у класних керівників було навантаження по шістдесят учнів. Вони були щасливі, якщо до першого дзвоника вдавалося зробити всю переключку, не кажучи вже про ретельну перевірку кожного повернутого табеля на предмет підробок.

Що ж до Тодового останнього класу, то середня оцінка за рік у нього знизилася не більше ніж на три пункти — через два погані періоди оцінювання з дванадцяти. Інші його оцінки були більш-менш нормальні й не псували картини. Та й скільки батьків спеціально приходять в школу, щоб подивитися на учнівські табелі, які зберігає там департамент освіти штату Каліфорнія? Особливо батьки відмінників, таких як Тод Боуден?

Ед Френч нахмурився, і на гладенькому зазвичай лобі пролягли зморшки.

Тепер це не має значення. Щира правда. У старших класах Тод працював зразково. Ніхто у світі не здатен був підробити середній бал 94. У газеті було написано, що хлопець поїде навчатися в Берклі. Ед уявляв, як ним пишаться батьки. І вони мали для цього всі підстави. Із кожним днем Еду дедалі більше здавалося, що в американського життя є жахливий виворітний бік: змащений мастилом скат опортунізму, зрізаних кутів, доступних наркотиків, доступного сексу, ці норми моралі, із кожним роком усе туманніші. І коли дитя простує крізь усе це з відчуттям власної гідності, батьки мають повне право ним пишатися.

Тепер це не має значення... але ким був той його бісовий дід?

Це ніяк не давало йому спокою. Справді, ким? Невже Тод Боуден пішов у місцеве відділення Гільдії акторів екрана й повісив на дошці оголошення: «ЮНАКОВІ, У ЯКОГО ВИНИКЛИ ПРОБЛЕМИ З ОЦІНКАМИ В ШКОЛІ, ПОТРІБЕН АКТОР ПОХИЛОГО ВІКУ (ПЕРЕВАГА НАДАЄТЬСЯ 70—80-РІЧНИМ), ЩОБ ВДАЛО ЗІГРАВ РОЛЬ ЙОГО ДІДУСЯ. ОПЛАТА ЗА ТАРИФАМИ СПІЛКИ»? Ой-ой. Ні за які хвиги-миги. Але який дорослий міг погодитися на таку шалену авантюру, та й для чого?

Ед Френч, він же Губошльоп, він же Губка Ед, просто не знав. А позаяк це не мало особливого значення, він загасив свій «черут» і пішов на семінар. Та все одно раз у раз думками вертався до нерозв'язаної загадки.

Наступного дня він поїхав на Ридж-лейн і мав там довгу бесіду з Віктором Боуденом. Вони обговорювали виноград, обговорювали малий бакалійний бізнес і те, як великі мережеві маркети душать малих підприємців, обговорювали

ситуацію із заручниками в Ірані (того літа ситуацію із заручниками в Ірані обговорювали всі), обговорювали політичний клімат у південній Каліфорнії. Містер Боуден запропонував Еду келих вина. Ед залюбки погодився. Попри те, що на годиннику була десята сорок ранку, він відчував, що келих вина йому просто необхідний. Виявилось, що Віктор Боуден схожий на Пітера Вімзі, як кулемет — на дрючок. У мові не було й сліду того легкого акценту, який запам'ятався Еду, та й, до всього, з'ясувалося, що він доволі гладкий. А той чоловік, що видавав себе за Тодового діда, був худий, мов тріска.

Перед тим як піти, Ед йому сказав:

— Я був би вдячний, якби ви нічого не розповідали містерові та місіс Боуден. Я певен, цьому є чудове раціональне пояснення... та навіть якщо немає — що було, те загуло.

— Іноді, — мовив Боуден, підносячи келих із вином до сонця й милуючись його насиченою темною барвою, — минуле не хоче спочивати в мирі. Бо інакше навіщо б люди вивчали історію?

Ед стривожено всміхнувся й нічого не відповів.

— Але не турбуйтеся. Я ніколи не пхаю носа в Ричардові справи. А Тод — хороший хлопчина. Другий серед найкращих у своєму класі... він не може не бути хорошим. Правда ж?

— Щирісінька, — палко підтвердив Ед Френч. І попросив ще один келих вина.

23

Дюссандеру спалося неспокійно. Він лежав у шанцях поганих снів.

Вони мали от-от проломити огорожу. Їх були тисячі, а може, навіть мільйони. Вони вибігали з джунглів і кидалися на колючий дріт під напругою, і під натиском тіл він уже небезпечно вгинався. Подекуди дріт порвався й тривожно поскручувався на втоптаній землі плацу, плюючись синіми іскрами. А їм, здавалося, кінця-краю не буде, кінця-краю. Роммель казав, що фюрер лютує, і то була правда. Якби він сів і подумав (якби він взагалі коли-небудь думав), то могло б знайтися остаточне рішення для цієї проблеми. Їх були мільярди, вони заповнювали собою цілий Всесвіт. І всі вони гналися за ним.

— Старий. Прокидайся, старий. Дюссандер. Прокинься, старий, прокинься.

Спершу він подумав, що той голос — зі сну.

Говорив він німецькою. Мусив бути зі сну. І саме тому, звичайно, навіював такий жах. Якби Дюссандер міг прокинутися, то втік би від нього, тому він полинув угору...

Чоловік сидів біля ліжка на стільці, повернутому спинкою наперед, — справжній чоловік, із плоті й крові.

— Прокидайся, старий, — знову промовив відвідувач. Молодий, не більше від тридцяти років. Темні очі пильно вдивлялися з-за окулярів у простій сталевій оправі. Доволі довге, до комірця, каштанове волосся. І в стані сплутаної свідомості Дюссандеру здалося на мить, що то хлопець вирядився, щоб замаскуватись. Але то був не хлопець — у досить-таки старомодному синьому костюмі, занадто жаркому для каліфорнійського клімату. На вилозі піджака — маленька срібна шпилька. Срібло — метал, яким убивають вампірів і вовкулаків. Давидова зірка.

— Ви до мене звертаєтесь? — німецькою спитав Дюссандер.

— А до кого ж іще? Твого сусіда тут немає.

— Гейзеля? Так. Його вчора виписали, поїхав додому.

— Ти прокинувся?

— Авжеж. Але ви вочевидь мене з кимось плутаєте. Мене звати Артур Денкер. Може, ви не в ту палату зайшли.

— Моє прізвище Вайзкопф. А твоє — Дюссандер.

Дюссандеру хотілося облизнути губи, але він не став. Імовірно, це все було часткою сну — нова фаза, не більше. «Приведіть мені бомжа і дайте гострого ножа, пане Давидова-зірка-в-лацкані, і я приголомшу вас своїм умінням».

— Я не знаю ніякого Дюссандера, — сказав він молодика. — Не розумію, про що ви говорите. Мені викликати медсестру?

— Ти розумієш. — Вайзкопф трохи зсунувся, змінив положення й відкинув із лоба пасмо волосся. Той жест був таким прозаїчним, що остання надія Дюссандера згасла. — Гейзель, — сказав Вайзкопф і показав на порожнє ліжко.

— Гейзель, Дюссандер, Вайзкопф... усі ці прізвища нічого мені не говорять.

— Гейзель упав із драбини, коли прибивав до стіни свого будинку нову водостічну ринву, — пояснив Вайзкопф. — Зламав собі хребта. Може, ніколи вже більше не ходитиме. Безталанний. Але то була не єдина трагедія в його житті. Колись він сидів у Патині, де втратив дружину і доньок. У Патині, де порядкував ти.

— Я думаю, ви божевільний, — сказав Дюссандер. — Мене звуть Артур Денкер. Я приїхав у цю країну після смерті дружини. Перед тим я був...

— Не навішуй мені своєї локшини, — перебив Вайзкопф, піднімаючи руку. — Він не забув твого обличчя. Цього обличчя.

Блискавичним порухом руки, як фокусник, що показує трюк, Вайзкопф тицьнув у лице фотографію. Одну з тих, яку хлопець показував йому кілька років тому. Молодий

Дюссандер у хвацько заломленому кашкеті СС, з офіцерським стеклом, міцно затиснутим під пахвою.

Дюссандер заговорив повільно, англійською, чітко вимовляючи слова:

— Під час війни я працював механіком на фабриці. Моя робота полягала в тому, щоб наглядати за виробництвом колонок кермового керування й деталей трансмісії для броньованих автомобілів та вантажівок. Трохи згодом я допомагав збирати танки «Тигр». Мою частину резервістів мобілізували під час битви за Берлін, і я бився з честю, хоч і недовго. Після війни я працював на Ессенському автотранспортному заводі, поки не...

— ...поки не припекло тікати в Південну Америку. Із золотом з розплавлених зубних коронок євреїв і сріблом із розплавлених єврейських прикрас, а ще з кодованим рахунком у швейцарському банку. Знаєш, містер Гейзель поїхав додому щасливою людиною. Ну, трохи йому було хижо, коли прокинувся в темряві й збагнув, із ким лежить в одній палаті. Але тепер йому краще. Він вважає, що Господь подарував йому найвищий привілей поламати собі хребта, щоб унаслідок цього він міг стати знаряддям відплати й упіймання одного з найстрашніших винищувачів людей в історії.

Дюссандер заговорив повільно, чітко вимовляючи слова:

— Під час війни я працював механіком на фабриці...

— Ой, та годі тобі. Твої документи не витримують серйозної перевірки. Я це добре розумію, і ти теж. Тебе викрили.

— Моя робота полягала в тому, щоб наглядати за виробництвом...

— Трупів! Так чи інакше, уже до Різдва ти будеш у Тель-Авіві. Цього разу влада піде нам назустріч, Дюссандер.

Американці хочуть, щоб ми були задоволені, а така здобич, як ти, нас дуже порадує.

— ...виробництвом колонок кермового керування й деталей трансмісії для броньованих автомобілів та вантажівок. Трохи згодом я допомагав збирати танки «Тигр».

— Чого ти такий нудний? Нащо тягти kota за хвіст?

— Мою частину резервістів мобілізували...

— Що ж, дуже добре. Ми ще побачимося. Скоро.

Вайзкопф підвівся. Вийшов з палати. Якусь мить його тінь ще стрибала по стіні, а потім зникла і вона. Дюссандер заплющив очі. Він думав про те, чи міг Вайзкопф сказати правду про співпрацю з американцями. Три роки тому, коли в Америці було сутужно з нафтою, він би ще вагався. Але тупі іранські бойовики спричинилися до того, що підтримка Америкою Ізраїлю зміцніла. Це було можливо. Але яке це мало значення?

Так чи інакше, у законний чи незаконний спосіб, Вайзкопф та його колеги однаково його злапають. Що стосувалося нацистів, ізраїльтяни були непохитні, а що стосувалося таборів, то й взагалі ставали психами, затятими фанатиками.

Він тремтів усім тілом. Але також знав, що йому робити.

24

Особові справи учнів, що навчалися в сьомих, восьмих і дев'ятих класах середньої школи Санта-Донате, зберігали на старому просторому складі з північного від школи боку. Неподалік неробочого залізничного депо. Там було темно, відлуння ширилося порожнечою складу, а в повітрі витали запахи воску, поліролю та промислового засобу

для миття «999» (бо на тому складі зберігали також різне господарче приладдя).

Ед Френч приїхав туди близько четвертої вечора з Нормою, яку не було на кого лишити. Вахтер впустив їх у середину, сказав Едові, що потрібне йому зберігається на четвертому поверсі, і провів у нутро складу, що порипувало й побрязкувало. Незвично тиха й мовчазна від страху, Норма йшла поряд із батьком.

Однак на четвертому поверсі вона прийшла до тямий і стала пританцьовувати та пустувати в напівтемних коридорах серед стосів коробок і тек, поки Ед шукав і нарешті знайшов теки, у яких лежали табелі з тисяча дев'ятсот сімдесят п'ятого року. Витягнувши другу коробку, він погортав теки на літеру Б. БОРК. БОСТВІК. БОЗВЕЛ. БОУДЕН, ТОД. Він витяг картку, нетерпляче струсонув головою, бо в напівтемряві було погано видно, і пішов із нею до високого вікна з вкритими пилюкою шибками.

— Доцю, не бігай тут, — гукнув він через плече.

— Чому, татку?

— Бо тебе ввіймають тролі, — сказав він і підніс Тодів табель до світла.

Побачив він одразу. Той табель, що вже чотири роки пролежав в архіві, ретельно, мало не професійно, сфальсифікували.

— Господи Ісусе, — пробурмотів Ед Френч.

— Тролі, тролі, тролі, — радісно наспівувала Норма, і далі витанцьовуючи в проході.

25

Дюссандер обережно дибав лікарняним коридором. Він досі не дуже впевнено тримався на ногах. Синій банний

халат він накинув на білу лікарняну сорочку на поворозках. Уже був вечір, по восьмій, і медсестри мінялися змінами. Наступні півгодини пануватиме безлад — він помітив, що кожна передача зміни супроводжувалася гармидером. То був час для обміну записками, плітками, кавування на сестринському пості, який був одразу за рогом від фонтанчика з питною водою.

А те, що йому було потрібно, розташовувалось якраз навпроти фонтанчика з питною водою.

У широкому коридорі (о цій годині він нагадував Дюссандеру довге лунке приміщення вокзалу за мить до відходу пасажирського поїзда) його ніхто не помітив. Ходячі хворі неквапом прогулювалися вперед і назад, деякі були в халатах, як і він, інші притримували ззаду розпоріхи на своїх сорочках. З півдюжини транзисторних радіоприймачів у півдюжині палат линула розрізнена музика. Відвідувачі приходили та йшли. У якійсь палаті реготав чоловік, а по коридору навпроти інший чоловік, здавалося, схлипував. Швидким кроком пройшов лікар, не вистромляючи носа з роману в паперовій обкладинці.

Дюссандер підійшов до фонтанчика, напився води, втер рота згорнутою в пригорщу долонею й подивився на скляні двері навпроти. Ті двері завжди були замкнені... принаймні в теорії. На практиці ж він помічав, що часом вони лишалися й незамкнені, і без нагляду. Найчастіше — під час тих хаотичних тридцяти хвилин, коли мінялися зміни й медсестри збиралися за рогом. Усе це Дюссандер помітив тренованим і сторожким оком людини, яка з давніх-давен боїться власної тіні. Шкодував він лише про одне: що не вдалося поспостерігати за дверима без розпізнавальних знаків ще хоча б тиждень-півтора — щоб углядіти небезпечні відхилення від графіка. У нього був лише один шанс. А ще одного тижня не було. Його

статус Осілого Верфольфа може ще днів зо два-три не бути відомим широкому загалу. Або це може відбутися завтра. Чекати він не наважувався. Коли все впливе, за ним стежитимуть цілодобово.

Він знову ковтнув води, витер губи й роззирнувся на два боки. А тоді, прибравши буденного виразу обличчя, без найменших спроб прокрастися, перетнув коридор, повернув ручку й зайшов у комірчину, де зберігалися ліки. Якби виявилось, що жінка, яка нею завідує, знову сидить за своїм столом, він би миттю обернувся на короткозорого містера Денкера. Ой, жіночко, пробачте, я думав, це туалет. От я дурко.

Але комірчина з ліками стояла порожня.

Він пробігся поглядом по горішній полиці ліворуч. Нічого, крім крапель для очей і вух. Друга полиця: проносне, супозиторії. На третій полиці він побачив «секонал» і «веронал»¹. Пляшечка «секонала» легко ковзнула в кишеню халата. Дюссандер пішов назад до дверей і, не роззираючись, переступив через поріг у коридор. На його губах грала збентежена усмішка — і як він міг подумати, що там туалет? Ось же він, туалет, прямисінько біля фонтанчика. От же ж я дурко!

Він перетнув коридор до дверей з табличкою «ЧОЛОВІЧИЙ», зайшов усередину й помив руки. А потім повернувся до двомісної палати, яка тепер, після виписки уславленого містера Гейзеля, стала одномісною. На столику між ліжками стояла склянка й пластмасовий графин із водою. Шкода, що не з бурбоном. Справді, дуже жаль. Але байдуже, чим заливати пігулки — однаково від них він відключиться.

¹ Ліки з групи барбітуратів, що пригнічують діяльність центральної нервової системи.

— Твоє здоров'я, Морисе Гейзель, — кволо всміхнувся він і налив собі склянку води. Після стількох років, що їх він провів, шугаючись власної тіні, помічаючи знайомі обличчя на паркових лавках, у ресторанах, на автовокзалах, його зрештою впізнав і здав чоловік, якого він не пам'ятав узагалі. Це було майже кумедно. Він на того Гейзеля заледве двічі глянув, на Гейзеля з його поламаним з Божої волі хребтом. Але так, якщо подумати, то це було не *майже* кумедно — це було *дуже* кумедно.

Він поклав до рота три пігулки, запив їх водою, поклав ще три, а тоді ще три. У палаті на іншому боці коридору він бачив двох старих чоловіків, які, згорбившись над тумбочкою, грали в понуру гру — крибедж. Дюссандер знав, що в одного з них грижа. А що в іншого? Камені в жовчному? У нирках? Пухлина? Простата? Жахіття похилого віку. Їх цілий легіон.

Він знову наповнив склянку, однак одразу класти до рота пігулки не став. Якщо прийняти забагато, це може завадити на шляху до мети. Він може їх виблювати, і вони потягнуть за собою решту зі шлунка, а отже, він виживе — щоб зазнати всіх тих принижень, які зможуть намудрувати для нього американці та ізраїльтяни. А він не мав жодного наміру так по-дурному, як *hausfrau*¹ в істеріці, відбирати собі життя. Коли він відчує, що засинає, то вип'є ще кілька. Цього має вистачити.

До його вух долинув дрижачий голос одного з гравців у крибедж, тонкий й урочисто-переможний:

— Чотири карти однієї масті на десять... п'ятнадцять на вісімнадцять... і валет у масть на дев'ятнадцять. Як тобі такий фінт вухами?

¹ Домогосподарка (нім.).

— Не хвилюйся, — упевнено відповів йому старий із грижею. — Я більше очок набрав. Я веду в грі.

«Веду в грі, — подумав Дюссандер, уже відчуваючи бажання спати, — доволі підхожий вислів. Але американці схилені на мовних зворотах. *«Гівна собачого варте. Пристосовуйся чи звалюй. Запхай собі туди, де сонце не світить. Гроші відчиняють усі двері»*. Чудовий мовний зворот».

Вони думали, що ніде він від них уже не дінеться, але він вів у грі й збирався вийти з неї в них на очах.

Він зловив себе на тому, що з усіх абсурдних бажань у ньому бере гору одне — залишити записку для хлопця. Застерегти його, щоб був обережний. Послухався старого, котрий зрештою зайшов занадто далеко. Він шкодував, що не може сказати хлопцеві, що врешті-решт він, Дюссандер, почав його поважати, хай навіть і не симпатизувати, і що вести розмови з ним було краще, ніж слухати власні думки. Але будь-яка записка, навіть найневинніша, могла збурити підозри й кинути тінь на хлопця, а цього Дюссандеру не хотілося. О, звісно, попереду в нього кілька важких місяців, поки він чекатиме, коли в двері його будинку постукає урядовий агент і почне ставити йому запитання про певний документ, знайдений у певній банківській скриньці, орендованій на ім'я Курт Дюссандер, він же Артур Денкер... але мине якийсь час, і хлопець повірить, що він, Дюссандер, сказав йому правду. Усе це не повинно було зачепити хлопця, якщо, звісно, він зберігатиме спокій і витримку.

Дюссандер простягнув руку (здавалося, вона тягнеться на цілі милі вперед), узяв склянку з водою і кинув до рота ще три пігулки. Поставив склянку на тумбочку, заплющив очі й вмостив голову зручніше на своїй м'якій-м'якій подушці. Ще ніколи в житті йому так не хотілося спати, і цей сон буде довгим. Він дасть йому спочинок.

Якщо не снитимуться сни.

Ця думка його шокувала. *«Сни. О Господи, тільки не це, будь ласка. Тільки не ті сни. Коли попереду вічність, коли не буде жодної змоги прокинутися. Не...»*

Охоплений раптовим жахом, він спробував виборсатися з дрімоти. Йому вже здавалося, що з ліжка тягнуться пожадливі руки, щоб його схопити. Тонкі руки з голодними пальцями.

(!НІ!)

Його думки перервав крутий вихор темряви, і він ковзнув його спіраллю вниз, немов по змащеній гірці, і все кружляв та кружляв униз, до тих снів, що могли там чекати.

Його передозування виявили о першій тридцять п'ять ночі, а вже за чверть години оголосили мертвим. Молоденька чергова медсестра перебувала під впливом злегка іронічної чемності містера Денкера, тож не стримала сліз. Ця католичка ніяк не могла втямити, чому такий приємний літній чоловік, що вже потроху одужував, вирішив таке скоїти й приректи свою безсмертну душу на вічні муки в пеклі.

26

Суботніми ранками в домівці Боуденів раніше дев'ятої ніхто не прокидався. Цього ранку о дев'ятій тридцять Тод із батьком читали за столом, а Моніка (вона завше насилилу продирає очі) мовчки, усе ще в полоні своїх снів, подала їм яечню-бовтанку, сік та каву. Тод читав науково-фантастичний роман у паперовій обкладинці, а Дік із головою пірнув у «Архітектурний дайджест», коли об вхідні двері з виляском вдарилася газета.

— Тату, хочеш, я заберу?

— Я сам.

Дік сховався по газету й знову сів до столу снідати, та раптом, глянувши на першу сторінку, заглигнувся кавою.

— Діку, що там таке? — стривожилася Моніка й квапливо підійшла до нього.

Дік викашлював каву, що пішла не в те горло, і поки Тод з легким подивом дивився на нього поверх книжки в м'якій обкладинці, Моніка поплескала чоловіка кулаком у спину. Після третього удару її погляд упав на газетний заголовок і рука зависла в повітрі — Моніка застигла, мов статуя. Очі в неї полізли на лоба. Здавалося, ще трохи, і вони виваляться на стіл.

— Святий Боже на небесах! — насилу витиснув із себе Дік Боуден.

— Невже це... повірити не можу... — почала Моніка, та й замовкла. Вона глянула на Тода. — Ой, синку...

Батько теж дивився на нього.

Не на жарт стривожившись, Тод встав із-за столу й підійшов до батька.

— Що там таке?

— Містер Денкер... — от і все, що зміг вимовити Дік.

Тод пробіг очима заголовок, і все стало зрозуміло. Темні літери проголошували: «НАЦИСТ-УТИКАЧ СКОЮЄ САМОГУБСТВО В ЛІКАРНІ САНТА-ДОНАТО». Під ними було дві фотографії, одна біля одної. Обидві Тод бачив раніше. На одній був Артур Денкер, на шість років молодший і жвавіший. Тод знав, що той знімок клацнув вуличний фотограф-хіпі, а старий викупив його тільки тому, що не хотів, аби фото випадково потрапило не в ті руки. А інша фотографія демонструвала офіцера СС Курта Дюссандера з офіцерським стеком, недбало (а хтось би сказав — з погордою) закинутим під пахву, у кашкеті, зсунутому на один бік.

Якщо в них була фотографія, котру зробив хіпі, це означало, що вони вже побували в його будинку.

Тод пожирав очима статтю, до нестями швидко прокручуючи в голові деталі. Жодної згадки про бомжів. Але трупи мушили знайти, а коли знайдуть, галасу буде на весь світ. «КОМЕНДАНТ ПАТИНА УЗЯВСЯ ЗА СТАРЕ, КОШМАР У ПІДВАЛІ НАЦИСТА. ВІН НІКОЛИ НЕ ПЕРЕСТАВАВ УБИВАТИ».

Тод похитнувся.

Він чув, як десь далеко відлунює пронизливий крик матері: «Діку, лови його! Він непритомніє!»

Це слово

(непритомнієнепритомнієнепритомніє)

повторювалося знову і знову. Він невиразно відчув, як його хапає батькова рука, а потім якийсь час Тод не відчував нічого і зовсім нічого не чув.

27

Ед Френч розгорнув газету саме коли їв тістечко з листового тіста. Він поперхнувся, видав якийсь дивний здушений звук, і розчленована випічка розлетілася по всьому столі.

— Едді! — занепокоєно озвалася до нього Сондра. — Що з тобою?

— Татко вдавився, татко вдавився, — радісно оголосила крихітка Норма й стала допомагати матері, коли та заходилася ляскати Еда долонею по спині. Але Ед майже не відчував ударів. Виряченими очима він досі витріщався на газету.

— Едді, що таке? — знову поцікавилася Сондра.

— Він! Він! — прогорлав Ед, стромляючи пальцем у газету, та так наполегливо, що пробив нігтем усю секцію А. — Цей чоловік! Лорд Пітер!

— Господи, та що ти таке го...

— *Це дід Тода Боудена!*

— Що? Воєнний злочинець? Едді, не дурій!

— Але це він! — замалим не простогнав Ед. — Господи Ісусе всемогутній, це ж він!

Сондра Френч пильним поглядом подивилася на фотографію.

— Анітрохи він не схожий на Пітера Вімзі, — зрештою ухвалила вердикт вона.

28

Тод, блідий, мов стіна, сидів на дивані між батьком і матір'ю.

Навпроти них розсівся сивуватий чемний детектив на прізвище Ричлер. Перед тим Тодів батько запропонував був подзвонити в поліцію, але Тод зробив це сам — хрипким ламким голосом, як тоді, коли йому було чотирнадцять.

Він закінчив свій переказ. Говорив механічно й безбарвно, до нестями налякавши цим Моніку. Так, справді, йому невдовзі мало виповнитися вісімнадцять, та все одно багато в чому він залишався маленьким хлопчиком. Це залишить у його душі шрам на все життя.

— Я читав йому... ой, не знаю. «Тома Джонса». «Млин на Флосі». Нуднючий такий був. Я думав, ми його ніколи не дочитаємо. Якись оповідання Готорна — я пам'ятаю, йому особливо припав до душі «Великий кам'яний лик» і «Молодий Браун». Ми почали «Записки Піквікського клубу», але йому не сподобалося. Сказав, що Діккенс смішний лише тоді, коли серйозний, а «Піквікський клуб»

якийсь пустотливий. Він так і сказав — «пустотливий». Але найкраще нам пішов «Том Джонс». Обом сподобався.

— І це було чотири роки тому, — уточнив Ричлер.

— Так. Я забігав до нього завжди, коли випадала нагода, але в старших класах нас возили автобусом через усе місто... деякі хлопці організували тимчасову команду, у бейсбол грати... більше домашки загадували... ну знаєте... усе разом навалилося.

— У тебе було менше часу.

— Менше часу, так. У старших класах було набагато важче вчитися... заробляти такі оцінки, щоб потім у коледж потрапити.

— Але Тод у нас дуже здібний учень, — майже на автоматі втрутилася Моніка. — Він закінчив школу салютатором. Ми так пишаємося ним.

— Ще б пак, — з теплою усмішкою кивнув Ричлер. — У мене самого двоє хлопців у Ферв'ю... це вниз, у долині... то вони в навчанні заледве дотягують до того, щоб їх допускали до спортивних ігор. — Він знову повернувся до Тода. — І після того, як ти перейшов у старші класи, ти більше не читав йому книжок уголос?

— Ні. Дуже зрідка я читав йому газету. Заходив у гості, а він питав, які там заголовки. Його Вотергейт дуже цікавив, коли там усе закрутилося. І завжди хотів знати новини на фондовій біржі, а на тій сторінці такий дрібний шрифт, що він його вкурвлював. Вибач, ма.

Моніка погладила його по руці.

— Не знаю, чому його цікавили акції, але так було.

— У нього було трохи акцій, — сказав Ричлер. — То був його засіб для існування. А знаєте, який дивний збіг обставин стався? Того чоловіка, якому він замовляв вибрати, у які цінні папери вкласти гроші, посадили за обвинуваченням у вбивстві, ще наприкінці сорокових. У будинку

Дюссандера знайшли вісім різних посвідчень особи. Любив же він перестрахуватися.

— Думаю, він тримав акції десь у банківській скриньці, — висловив припущення Тод.

— Що, вибач? — здійняв брови Ричлер.

— Акції, — повторив Тод. Його батько, на чиєму обличчі теж відбився подив, кивнув до Ричлера.

— Його акціонерні сертифікати лежали в скрині під ліжком, — сказав Ричлер, — разом із тим його фото в ролі Денкера. А що, синку, у нього була банківська скринька? Він про таке згадував?

Ненадовго замислившись, Тод похитав головою.

— Я просто подумав, що акції люди зберігають саме там. Не знаю. Це... уся ця історія... розумієте... у мене скоро дах від неї поїде. — Він заціпеніло похитав головою, і те заціпеніння було аж ніяк не підробним. Він справді був приголомшений. Та мало-помалу гору взяв інстинкт самозбереження. У ньому наростала пильність, а в душі ворухнулися перші зародки впевненості. Якби Дюссандер справді винайняв банківську скриньку, щоб зберігати в ній документи, то хіба б він не переклав туди свої акціонерні сертифікати? І ту фотографію?

— У цій справі ми співпрацюємо з ізраїльтянами, — сказав Ричлер. — Проте не офіційно. Я був би вдячний, якби ти не згадував про це, якщо розмовлятимеш із журналістами. Ізраїльтяни — справжні профі. Там є один чоловік, його прізвище Вайзкопф. Тоде, він хоче завтра з тобою поговорити. Якщо ви з батьками не проти.

— Мабуть, не проти, — відповів Тод. Але від думки про те, що його обнюхуватимуть ті самі пси, що полювали на Дюссандера всю останню третину його життя, відчув, як його пронизує атавістичний жах. Дюссандер ставився до них з неабиякою пошаною, і Тод розумів, що йому буде

тільки краще, якщо він ні на секунду про це не забуватиме.

— А ви, містере й місіс Боуден? Не заперечуєте проти того, щоб Тод побалакав із містером Вайзкопфом?

— Якщо Тод згоден, — сказав Дік Боуден. — Але я теж хочу бути присутнім. Читав я про цих кадрів із Моссаду...

— Вайзкопф не з Моссаду. Таких як він, ізраїльтяни називають спеціальними уповноваженими. Насправді він викладає граматику їдишу, уявляєте? Й англійську літературу. А ще два романи написав. — І Ричлер усміхнувся.

Але Дік лише відмахнувся.

— Не знаю, хто він такий, але я не дозволю йому цькувати Тода. Судячи з того, що я читав, ці хлопці можуть бути аж занадто профі. Може, він і нормальний. Але я хочу, щоб ви з цим Вайзкопфом зтямили собі, що Тод старався допомагати старому чоловікові. Він не знав, що той ховається під чужою личиною.

— Тату, усе нормально, — кволо всміхнувшись, заспокоїв його Тод.

— Я прошу вас надати нам усю можливу допомогу, — сказав Ричлер. — Чудово розумію ваше занепокоєння, містере Боуден. Я думаю, ви побачите, що Вайзкопф — приємний хлопець, він не тисне. Я вже запитав усе, що хотів, але відкрию вам таємницю: ізраїльтян найбільше цікавить, чи Тод був із Дюссандером, коли в того стався серцевий напад, через який він потрапив у лікарню...

— Він попросив мене прийти до нього й прочитати листа, — сказав Тод.

— Ми знаємо. — Ричлер нахилився вперед, спершись ліктями на коліна. Краватка звисала перпендикулярно до підлоги. — Ізраїльтяни хочуть знати більше про той лист. Дюссандер був великою рибою, але не останньою в ставку — принаймні так каже Сем Вайзкопф, і я йому вірю.

Вони вважають, що Дюссандер міг багато знати про іншу велику рибу. Більшість із тих, що досі живі, могли осісти в Південній Америці, але в дюжині інших країн теж можуть бути... включно зі Сполученими Штатами. Ви знали, що чоловіка, який був заступником коменданта Бухенвальду, схопили у вестибюлі готелю в Тель-Авіві?

— Справді?! — Очі в Моніки стали круглими від подиву.

— Справді, — кивнув Ричлер. — Два роки тому. Суть у тому, що ізраїльтяни вважають, буцімто лист, який Дюссандер просив Тода прочитати, міг бути від когось із тих інших великих риб. Може, вони й правду кажуть, а може, помиляються. Хай там як, вони хочуть знати.

Відповів йому Тод, котрий ходив додому до Дюссандера й спалив листа:

— Лейтенанте Ричлер, я б допоміг вам чи цьому Вайзкопфу, якби міг. Але той лист був німецькою. Читати було дуже важко. Я почувався дурнем. Містер Денкер... Дюссандер... хвилювався все більше й просив мене по буквах називати слова, яких не міг розібрати через мою, ну, вимову. Але я думаю, загалом він розумів, про що я читаю. Пригадую, один раз навіть засміявся і сказав: «Так, так, це саме те, що ти б зробив, чи не так?» А тоді щось промовив німецькою. Це було за дві чи три хвилини до того, як його розбив інфаркт. Якийсь Думкоп згадував. Здається, німецькою це означає «дурний».

Він нерішуче поглянув на Ричлера, у душі тішачись брехнею, яку так гарно сплів.

Ричлер кивнув.

— Так, ми розуміємо, що лист був німецькою. Черговий лікар чув від тебе цю історію, він її підтвердив. Але сам лист, Тодє... ти пам'ятаєш, куди він подівся?

«Ось воно, — подумав Тод. — Вирішальний момент».

— Здається, на столі лежав, коли приїхала «швидка». Потім ми всі поїхали. У суді я цього підтвердити не зможу, але...

— По-моєму, на столі лежав якийсь лист, — втрутився Дік. — Я щось таке піднімав і дивився на нього. Папір був наче для авіапошти, але я не звернув уваги, чи німецькою було написано того листа.

— Тоді він досі має там лежати, — сказав Ричлер. — Але це саме те, чого ми не можемо зрозуміти.

— Його нема? — спитав Дік. — Тобто його не було?

— Нема й не було.

— Може, у будинок хтось заліз, — висловила припущення Моніка.

— А туди й залазити не потрібно було, — відповів їй Ричлер. — Коли його вивозили, зчинився такий рейвах, що замкнути двері всі забули. А сам Дюссандер, очевидячки, нікого не просив поїхати замкнути. Коли він помер, ключ від замка лежав у кишені його штанів. Будинок стояв незамкнений із моменту, коли фельдшери вивезли його на каталці, і доти, доки ми не опечатали його сьогодні вночі о другій тридцять.

— Ну от, будь ласка, — сказав Дік.

— Ні, — заперечив Тод, — я розумію, що непокоїть лейтенанта Ричлера. — О так, він дуже добре це розумів. Треба бути сліпим, щоб цього не помітити. — Чому грабіжник не взяв нічого, крім листа? Особливо написаного німецькою. Це якось не в'яжеться. У містера Денкера не було чого красти, але якби хтось до нього вдерся, то міг би розжитися й чимось кращим за лист.

— Ти все правильно зрозумів, — сказав Ричлер. — Непогано.

— Тод хотів бути детективом, коли виросте. — Моніка трохи скуйовдила Тоду волосся. Подорослішавши, Тод став усіляко ухилятися від таких виявів ніжності, але тієї миті наче й не заперечував. Господи, як їй неприємно було бачити його таким блідим. — Але тепер наче поміняв думку, хоче стати істориком.

— Історія — хороша наука, — похвалив Ричлер. — Але ти можеш стати істориком-слідчим. Чув коли-небудь про Джозефіну Тей?

— Ні, сер.

— Менше з тим. Хотів би я, щоб мої сини мріяли про щось більше, ніж побачити, як «Енджелз» виграють цього року чемпіонат.

Тод кволо всміхнувся й нічого не сказав.

Ричлер знову посерйознішав.

— Добре, розкажу вам нашу робочу версію. Ми думаємо, що, швидше за все, тут, у Санта-Донате, є людина, яка знала, хто такий Дюссандер.

— Невже? — здивувався Дік.

— О так. Хтось такий, хто знав правду. Може, ще один нацист-утікач. Я знаю, це схоже на якийсь шпигунський роман Роберта Ладлама, але хто міг подумати, що в такому тихому передмісті, як оце, є бодай *один* нацист-утікач? Тож коли Дюссандера забрали в лікарню, цей містер Ікс міг стрімголов примчати в будинок і забрати того листа, бо то був доказ. І тепер він перетворився на безліч клаптиків попелу, що плавають у каналізації.

— Усе одно не в'яжеться, — сказав Тод.

— Чому, Тоде?

— Ну, якби містер Денк... якби Дюссандер мав тут давнього друга з таборів чи просто давнього друга-нациста, нащо б він завдавав собі клопоту кликати мене до себе, щоб я читав йому того листа? Тобто, якби ви чули,

як він мене виправляв, і все таке... принаймні цей давній друг-нацист, про якого ви говорите, зумів би прочитати німецькою.

— Слушно. От тільки, може, той інший чоловік сидить в інвалідному візку. Чи сліпий. Звідки нам знати, може, це якийсь Герман власною персоною, і він не наважується поткнутися надвір і показати лице?

— Люди в інвалідних візках і сліпі не дуже добре вмійуть стрімголов мчати до когось додому, щоб забрати листа, — зауважив Тод.

Ричлер знову подивився на нього із захватом.

— Це правда. Але сліпий міг поцупити листа, навіть якби прочитати його не міг. Чи спалити його.

Обміркувавши це як слід, Тод кивнув. Але водночас знизав плечима — щоб продемонструвати, що вважає цей аргумент притягнутим за вуха. Ричлер вийшов далеко за межі Роберта Ладлама й уже заглибився в незвіданий край Сакса Ромера¹. Але притягнутий той аргумент за вуха чи ні, це ні хріна не має значення, чи не так? Ні, важливо те, що Ричлер досі рознюхе... і той жид, Вайзкопф, теж рознюхе. Той лист, проклятущий лист! Якби ж тільки його не примушували мудрувати щось на ходу, як оце зараз! І раптом він знову подумав про свою «тридцятку», сховану в чохол на полиці в темній прохолоді гаража. Але він миттю відігнав від себе цю думку. Долоні змокрили.

— А в Дюссандера були друзі, про яких ти міг знати? — запитав у нього Ричлер.

— Друзі? Ні. До нього приходила прибиральниця, але потім вона переїхала, а іншої він не найняв. Улітку він домовлявся з якимось хлопцем, щоб стриг йому газон,

¹ Ромер Сакс (псевдонім Артура Генрі Сарсфілда Ворда, 1883—1959) — англійський письменник, найбільш відомий завдяки циклу гостросюжетних романів про Доктора Фу Манчу.

але цього року, здається, не стриг. Там трава висока, правда ж?

— Так. Ми обійшли багатьох сусідів, але не схоже, щоб він когось наймав. А по телефону йому дзвонили?

— Авжеж, — недбалим тоном промовив Тод. Нарешті промінчик світла, рятівна лазівка, що видавалася порівняно безпечною. Насправді за весь час, що він ходив до Дюссандера, телефон у того дзеленчав усього разів шість. Торгові агенти, телефонні опитування, що питали про сніданкове їдло, а решта помилялися номером. Телефон він тримав лише на той випадок, якщо захворіє... як зрештою і сталося, хай його чорти в пеклі смажать. — Щотижня йому хтось дзвонив, раз чи два.

— А відповідав він німецькою? — притьмом поцікавився Ричлер. Він наче розхвилювався.

— Ні, — зненацька дав задню Тод. Йому геть не сподобалось хвилювання Ричлера — у ньому був якийсь підступ, щось небезпечне, він був цього певен. Зненацька Тоду довелося докласти несамовитих зусиль, аби на лобі не проступили краплини поту. — Він взагалі мало говорив. Пам'ятаю, кілька разів сказав щось на зразок: «У мене тут хлопець, який мені читає. Я тобі передзвоню».

— Зуб даю, це воно! — вигукнув Ричлер, обтираючи долоні об штани. — Закладаюся на свій аванс, це саме та людина. — Він із виляском згорнув нотатник (наскільки було видно Тоду, він у ньому нічого не записував, лише грамузляв якісь карлючки) і підвівся. — Хочу подякувати вам усім за допомогу. А тобі, Тоде, особливо. Я знаю, для тебе це було збіса великим шоком, але вже скоро все скінчиться. Сьогодні по обіді ми той будинок перевернемо догори дригом — від підвалу до горища, а потім знову в підвал. Залучимо всі команди особливого призначення. У нас ще є шанс знайти дюссандерівського телефонного друзяку.

— Сподіваюся, — сказав Тод.

Поручкавшись з усіма, Ричлер пішов. Дік запитав у Тода, чи не хоче він піти надвір і до обіду покидати воланчик. Тод відповів, що йому не дуже хочеться ні в бадмінтон грати, ні обідати, і пішов нагору, похнюпившись і згорбившись. Батьки обмінялися співчутливими занепокоєними поглядами. Тод ліг на ліжку, втупився в стелю і думав про свою «тридцятку». Він дуже чітко бачив її внутрішнім зором. А думав про те, як стромляє ствол із воронованої сталі в слизьку жидівську поцьку Бетті Траск. Якраз те, що їй треба — вічно стоячий хрін. *«Як тобі, Бетті? Подобається?»* — подумки запитував він у неї. — *Коли натішишся, ти тільки скажи.* — Уявляв її верески. І нарешті на його обличчі проступила жаска бліда посмішка. — *Ти, суко, тільки скажи... добре? Добре? Добре?»*

— І що ви скажете? — спитав Вайзкопф у Ричлера, коли той підібрав його біля забігайлівки за три квартали від будинку Боуденів.

— Я скажу, що малий якийсь причетний, — відповів Ричлер. — Якось, певним чином, до певної міри. Та чи холоднокровно він тримається? Якщо налити йому в рот гарячої води, то, я думаю, він виплюне кубики льоду. Я кілька разів заманював його в пастку, але не дістав нічого, що можна використати в суді. А якби тиснув далі, то за рік два, навіть якщо щось і склеїться, якийсь мудрагель-адвокат витягне його, бо скаже, що його спровокували. Він же ще неповнолітній. Принаймні з формальної точки зору. А насправді, якщо хочете знати мою думку, неповнолітнім він перестав бути років у вісім. Він такий страшний. — Ричлер вставив до рота сигарету й розсміявся. Доволі нервово. — Серйозно, така хрінь, аж мороз біля нього пробирає.

— Де він проколовся?

— На телефонних дзвінках. Це головне. Коли я підкинув йому цю ідейку, то побачив, як у нього загорілися очі — як у пінбольного автомата. — Ричлер повернув праворуч і повів «Шевроле Нова» без розпізнавальних знаків униз пандусом для виїзду на автостраду. За двісті ярдів праворуч од них був схил і сухе дерево, за яким суботнього ранку, не так давно, Тод без набоїв стріляв зі своєї гвинтівки.

— Він собі крутить у голові: «Цей лягавий зовсім шизонувся, якщо думає, що в Дюссандера тут, у місті, був друган-нацик, але якщо він справді так думає, то я виходжу сухим». Отож і каже: ага, Дюссандеру дзвонили, раз чи два на тиждень. Дуже загадкові дзвінки. «Не можу зараз говорити, Я передзвоню» — таке щось. Але протягом останніх семи років Дюссандер платив за телефон за особливим «тихим» тарифом. Майже жодних дзвінків, і ніяких міжміських. Раз чи два на тиждень йому ніхто не телефонував.

— Що ще?

— Він миттєво дійшов висновку, що вкрали тільки листа, більше нічого. Він знав, що то була єдина річ, яка зникла, бо сам вертався до будинку Дюссандера й забрав його.

Ричлер енергійно загасив сигарету в попільничці.

— Насправді ми думаємо, що той лист — бутафорія. Ми думаємо, що Дюссандера вхопив інфаркт, коли він закопував труп... найсвіжіший труп. У нього на взутті й манжетах була земля, свіжа, тому це життєздатне припущення. Це означає, що він зателефонував малому вже *після* серцевого нападу, а не до нього. Він повзе нагору й дзвонить малому. Малога це висаджує — якщо його взагалі щось може висадити... і він експромтом вигадує про лист. Байка така собі, але й не дуже погана... зважаючи на обставини. Він їде до Дюссандера й прибирає за ним гармидер. Усе, малий зловив хвилю, його пре, але час підтискає. Приїжджають фельдшери на «швидкій», от-от має прибути його

батько, і для сценічного антуражу потрібен той лист. Він піднімається сходами нагору й розтворює скриньку...

— І у вас є докази? — спитав Вайзкопф, і собі запалюючи цигарку. То був «плеєр» без фільтра, і Ричлеру засмерділо кінським лайном. «Не дивно, що Британська імперія розпалася, — подумав він, — коли вони почали смалити такі цигарки».

— Так, доказів у нас сила-силенна, — кивнув Ричлер. — На скриньці відбитки, що збігаються з відбитками, які ми знайшли в його шкільній особовій справі. Але його відбитки в тому проклятому домі практично на всьому!

— Та все одно, якщо ви все це йому пред'явите, то можете налякати, — зауважив Вайзкопф.

— Ой, слухайте, бачили б ви того малого. Коли я сказав, що він холонокровний, то не перебільшував. Він скаже, що Дюссандер раз чи два просив його принести ту скриньку, щоб звідти щось витягти чи щось туди покласти.

— Його відбитки є на лопаті.

— Скаже, що трояндовий куш саджав на задньому дворі. — Ричлер витяг сигарети, але виявилось, що пачка порожня. Вайзкопф простягнув йому «плеєр». Затагнувшись один раз, Ричлер закашлявся. — На смак така сама гідь, як і на запах, — просипів він.

— Як і ті гамбургери, якими ми вчора обідали, — усмінувся у відповідь Вайзкопф. — Ті макбургери.

— Біг-маки, — виправив Ричлер і розсміявся. — Гаразд. Крос-культурне запилення не завжди дає результат. — Його усмішка зблякла. — Він такий чистенький, розумієш?

— Так.

— Це тобі не якась малолітня зірка колонії з волоссям до сраки й ланцюгами на мотоциклетних чоботах.

— Так. — Вайзкопф роздивлявся потоки транспорту навколо й дуже радів, що не він сидить за кермом. —

Це просто хлопчик. Білий хлопчик із респектабельної сім'ї. І мені важкувато повірити, що...

— Я думав, у вас до вісімнадцяти років уже вміють обходитися з гвинтівками й гранатами. В Ізраїлі.

— Так. Але коли це все закрутилося, йому було чотирнадцять. Навіщо чотирнадцятилітньому хлопчику зв'язуватися з таким, як Дюссандер? Я і так, і с'як намагався це зрозуміти, але однаково не виходить.

— А мене б влаштувала і відповідь на запитання «як». — Ричлер пожбурих недопалок з вікна. Від тієї цигарки в нього розболілася голова.

— Можливо, якщо це й сталося, то волею випадку. Збіг обставин. Я, лейтенанте Ричлер, дуже люблю один вислів. «Щасливий збіг». І думаю, що він може бути як білим, так і чорним.

— Я не доганяю, про що ви мені оце зараз говорите, — похмуро сказав Ричлер. — Єдине, що розумію, — той малий неприємніший за жука, якого знаходиш під каменем.

— Усе дуже просто. Будь-який інший хлопчисько на його місці залюбки розтриндів би батькам і поліції. Сказав би: «Я упізнав злочинця. Він живе за такою адресою. Так, я в цьому впевнений». А потім хай ним займаються уповноважені органи. Чи ви вважаєте, що я помиляюся?

— Ні, не вважаю. Малий би кілька днів купався в променах слави. Більшості дітей таке подобається. Фотка в газеті, інтерв'ю у вечірніх новинах, може, навіть шкільна нагорода за громадянську пильність. — Ричлер розсміявся. — Чорт, пацана могли б навіть показати в «Справжніх людях»¹.

— Що таке «Справжні люди»?

¹ Телевізійне реаліті-шоу, що демонструвалося на каналі NBC у 1970-х рр.

— Не зважайте. — Ричлеру довелося підвищити голос, бо повз його «нову» обабіч саме котили десятиколісні фури. Вайзкопф нервово зиркав з однієї на другу. — Краще вам цього не знати. Але більшість дітей справді такі, ви маєте рацію. *Більшість*.

— Але не цей малий, — сказав Вайзкопф. — Цьому малому, швидше за все, просто пощастило: він упізнав Дюссандера, який думав, що надійно сховався. От тільки, замість піти до батьків чи в поліцію... він іде до Дюссандера. Чому? Ви скажете, що вам по цимбалах, але я в це не повірю. Я думаю, вам це так само не дає спокою, як і мені.

— Не шантаж, — відказав Ричлер. — Це сто процентів. У того малого є все, що може бути потрібно дитині його віку. Там у гаражі навіть багті для їзди по піску стоїть, не кажучи вже про слобіи на стіні. І навіть якби він схотів подоїти Дюссандера суто заради розваги, то молока для доїння в Дюссандера не було. Окрім кількох пар шкарпеток, він не мав нічого, навіть нічного горщика, щоб туди сцяти.

— Ви впевнені, що хлопець не здогадується, що ви знайшли трупи?

— Упевнений. Може, повернуся до них десь ближче до вечора й ошелешу його цим. Нині це наш єдиний туз у рукаві. — Ричлер злегка гупнув кулаком по керму. — Якби ж це все вплигло бодай на день раніше, я б спробував роздобути ордер на обшук.

— Одяг, що був на хлопцеві того вечора?

— Угу. Якби ми знайшли на його одязі зразки ґрунту, що відповідають пробам із підвалу Дюссандера, я думаю, ми могли б його дотиснути. Але він уже, напевно, разів шість виправ те, у чому тоді звідти прийшов.

— А інші мертві бомжі? Ті, яких ваші поліцейські знаходять по всьому місту?

— Ними займається Ден Бозмен. Але я не думаю, що між ними є якийсь зв'язок. Дюссандер був не настільки дужим... а до всього, виробив свою елегантну схемку. Пообіцяти їм бухло й закусь, відвезти додому на міському автобусі — на міському, блять, автобусі! — і просто в кухні зарізати.

— А я не про Дюссандера подумав, — тихо сказав Вайзкопф.

— Що ви маєте на ув... — почав Ричлер, та раптом прикусив язика. У машині запала довжелезна приголомшена мовчанка, яку переривало тільки гудіння транспорту, що мчав обабіч них. А тоді Ричлер повагом сказав: — Та ну. Та ну, ви що. Це вже вас, бля, понес...

— Як агента мого уряду Боуден цікавить мене лише у зв'язку з тим, що він міг знати про контакти Дюссандера з рештками нацистського підпілля. Але як людину, мене цей хлопець цікавить усе більше й більше. Хотів би я знати, що примушує його діяти. І знати причину цього. Я шукаю задовільні відповіді на ці запитання й усе частіше ловлю себе на тому, що запитую: «Що ще?»

— Але...

— Як думаєш, питаю я в себе самого, ті звірства, у яких Дюссандер брав участь, могли привабити до нього хлопця? Це нечестива думка, кажу я собі. Те, що коїлося в таборах, досі має таку непереборну силу, що на саму згадку шлунок тріпоче від нудоти. Я сам її відчуваю, хоча з усіх моїх близьких родичів у таборі був лише мій дід, він помер, коли мені було три роки. Але, можливо, у тому, що вчиняли німці, для нас усіх криється щось привабливе, щось таке, що лоскоче нерви й дає втіху — щось таке, що відкриває катакомби уяви. Може, частково наш страх і переляк пояснюються тим, що в глибині душі ми знаємо — за сприятливих (чи несприятливих) обставин ми самі охоче збу-

дували б такі табори й пішли туди працювати. Чорний щасливий збіг. Можливо, ми знаємо, що за сприятливих обставин тварюки, які живуть у темряві катакомб, охоче повиповзали б на світло. І на кого б вони були схожі, як ви думаєте? На психічно хворих фюрерів із пасмом на лобі й вусами з вакси, які з криками «хайль» розбіглися б на всі боки? На червоних дияволів, демонів чи драконів, що ширяють на смердючих рептилячих крилах?

— Я не знаю, — мовив Ричлер.

— Я гадаю, що в більшості своїй вони були б схожі на пересічних бухгалтерів. Вузьколобих людців із діаграмами, схемами виробничих процесів та електронними калькуляторами, у повній бойовій готовності почати максимізацію коефіцієнта знищення, щоб наступного разу ми могли замордувати мільйонів двадцять-тридцять замість якихось нещасних семи, восьми чи дванадцяти. І деякі з цих бухгалтерів були б вельми схожі на Тода Боудена.

— Ти не менш моторошний, ніж він, — повідомив йому Ричлер.

Вайзкопф кивнув.

— Тема така, моторошна. А всі ті мертві люди й тварини в Дюссандера в підвалі... це теж було моторошно, хіба ні? Тобі ніколи не спадало на думку, що почати цей хлопець міг з того, що його просто зацікавили концтабори? То було просто захоплення, що не надто відрізнялося від хобі тих малих, які збирають монети й марки або люблять читати романи про відчайдухів з Дикого Заходу? І до Дюссандера він пішов, щоб добути інформацію з перших рук?

— Вуст, — пробурмотів Вайзкопф, але його виправлення потонуло в гуркоті наступної вантажівки, яка їх проминала. «БАДВАЙЗЕР» було написано на борті літерами в людський зріст. «Що за дивна країна, — подумав Вайзкопф і знову запалив цигарку. — Вони не розуміють, як

ми можемо жити в оточенні напівбожевільних арабів, але якби я бодай два роки прожив тут, то дістав би нервовий зрив». — Можливо. А може, це просто нереально — стояти поблизу штабелів мертвих тіл і не замаститися.

29

За коротуном, що зайшов у відділок, тягнувся шлейф смороду. Тхнуло від нього гнилими бананами, кремом для волосся «Вайлдрут», тарганячим лайном і нутрощами міського сміттєвоза наприкінці важкого робочого ранку. Були на ньому бувалі в бувальцях штани з візерунком-«ялинкою», подерта сіра казенна сорочка й вицвіла синя куртка від спортивного костюма з майже до кінця відірваною змійкою, що звисала, наче разок зубів на шиї в пігмея. Підшви взуття трималися вкупі з верхніми його частинами завдяки «суперклею». На голові сидів смердячий капелюх. Коротун був схожий на смерть, яка страждає від похмілля.

— Ой, Господи, іди звідси! — закричав на нього черговий сержант. — Гепе, тебе ніхто не заарештовував! Богом клянуся! Іменем матері клянуся! Забирайся звідси, я хочу знову дихати.

— Мені треба поговорити з лейтенантом Бозменом.

— Гепе, він помер. Ми тут усі через це затрахані. Вимітайся, дай нам спокійно пожуритися.

— Мені треба поговорити з лейтенантом Бозменом! — підвищуючи голос, повторив Геп. З його рота виливався в повітря аромат віддиху: соковита напівперетравлена суміш піци, льодяників «голз» із ментолом та евкалиптом і солодкого червоного вина.

— Він поїхав у Сіам, у справі, Гепе. Ану, гребі звідси. Там десь упадеш, зжереш лампочку.

— Мені треба поговорити з лейтенантом Бозменом, і я нікуди звідси не піду, поки не поговорю!

Черговий сержант прожогом вискочив із кімнати. А за п'ять хвилин повернувся з Бозменом, худим, сутулуватим чоловіком років п'ятдесяти.

— Ден, забери його звідси у свій кабінет, — став благодячий черговий сержант. — Правда ж, так усім буде добре?

— Ходімо, Гепа, — покликав бомжа Бозмен, і вже через хвилину вони сиділи в кабінці з трьома стінами, що правила Бозмену за кабінет. Та, перш ніж сідати, лейтенант завбачливо відчинив своє єдине вікно і ввімкнув вентилятор. — Ти щось хотів?

— Лейтенанте Бозмен, а ви ще розслідуєте тоті вбивства?

— Маргіналів? Так, ця справа досі в мене.

— Ну то я знаю, хто їх мочить.

— Справді, Гепа? — спитав Бозмен. Він саме розкурював свою люльку. Пахкав він нею рідко, проте ні вентилятор, ні відчинене вікно не спроможні були розвіяти амбре, що ширилося від Гепа. «Скоро, — подумав Бозмен, — фарба на стінах запухириться й повідлущується». І зітхнув.

— А пам'ятаєте, я вам казав, що Сонні балакав із пацаном, ото за день до того, як його найшли почикриженого в тотій трубі? Пам'ятаєте, я вам казав, лейтенанте Бозмен?

— Пам'ятаю. — Цю історію про двох убитих маргіналів: Чарльза «Сонні» Брекета й Пітера «Полі» Сміта — йому розповідали ще двоє бомжів із тих, що ошиваються біля Армії спасіння та безкоштовної їдальні за кілька блоків од відділка. Вони бачили, що неподалік отирався пацан, молодий хлопець. Він балакав із Сонні та Полі. Ніхто точно не знав, чи пішов із тим пацаном Сонні, але Геп та двоє інших твердили, що бачили, як із ним кудись подався Полі Сміт. Вони здогадалися, що «пацан» був неповнолітній і ладен був розщедритися на пляшку чорнила, якщо йому

куплять бухла. І декілька інших бомжів стверджували, що бачили неподалік цього «пацана». Причому опис «пацана» був бездоганним, якраз те, що треба для суду, та ще й свідки були з такою незаплямованою репутацією. Молоденький, блондин, білий. Що ще потрібно копу для затримання злочинця?

— Ото вчора я був у парку, — вів далі Геп, — а в мене, значиця, була купка старих газет...

— Гепе, у цьому місті діє закон проти волоцюг.

— Та я ж їх збирав просто, — тоном ображеної гідності промовив Геп. — Люди так свинячать, шо жах якийсь. Я, лейтенанте, теренторію прибирав. Теренторію, йоханий бабай, прибирав я. Там деякі газети були тижневої давнини.

— Так, Гепе, — сказав Бозмен. Він невиразно пригадав, як ще зовсім недавно був голодним і мріяв про обід. А тепер здавалося, що все це в далекому минулому.

— Ну, я прокинувся, дивлюсь — а одну газету моні вітром на лице вчепило. І прямісінько перед очима в мене той пацан. Ну, скажу я вам, я аж підскочив. Дивіться. Ось пацан. Оцей, тутка-во.

Із кишені спортивної куртки Геп витяг пожмакану, пожовклу, у плямах від води газету й розгорнув її перед Бозменом. Той нахилився вперед, бо відчув, що це може бути цікаво. Геп поклав газету на стіл, щоб він міг прочитати заголовок. ЧЕТВЕРО ХЛОПЦІВ У СПИСКУ «УСІХ ЗІРОК» УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ. Під заголовком було чотири фотографії.

— Гепе, і котрий із них?

Зашкарублим від грязюки пальцем Геп тицьнув у фотографію вгорі праворуч.

— Він. Пише, що звати Тод Боуден.

Бозмен перевів погляд зі знімка на Гепа, міркуючи про те, скільки в того ще лишилося мозкових клітин, неспа-

лених і сяк-так спроможних функціонувати після двадцяти років шкварчання на пательні в дешевому вині, яке вряди-годи приправляли чаркою денатурату.

— Гепе, чому ти такий упевнений? На фотографії хлопець у бейсболці. Я, наприклад, не бачу, біляве в нього волосся чи ні.

— Либа, — сказав Хеп. — Те, як він либиться. До Полі він отако-само либився, коли вони йшли кудись разом. Така либа широка, що наче жисть у нього удалася. Я таке ні з ким не попутаю, нікогда. Він це, пацан.

Але Бозмен слухав його не уважно. Він гарячково розмірковував. *Тод Боуден.* Де він міг чути це ім'я? Але ще більше турбувала думка про те, що зірка місцевої школи може виявитися різником бомжів. Йому здалося, що це ім'я та прізвище він чув зовсім недавно, лише вранці, під час якоїсь розмови. Він нахмурило лоба, силкуючись пригадати, де саме це було.

Геп пішов, а Ден Бозмен усе ще сушив голову, коли зайшли Ричлер і Вайзкопф. І тільки звучання їхніх голосів, поки вони наливали собі у відділку каву, допомогло йому нарешті скласти два і два.

— Святий Боже, — промовив лейтенант Бозмен і квапливо підвівся з-за столу.

30

Обоє батьків пообіцяли йому скасувати свої плани на день (Моніка збиралася на базар, а Дік — грати в гольф із якимись діловими людьми) і залишитися з ним, але Тод сказав, що йому краще побути на самоті. Подумав, що почистить гвинтівку і просто все це діло обмізкує. Спробує розкласти все по полицках.

— Тоде, — мовив Дік і раптом зрозумів, що більше йому сказати нема чого. Якби тут опинився його батько, у нього напоготові була б уже якась рекомендована молитва. Але покоління змінилися, і нині Боудени не надто таким захоплювалися. — Іноді таке буває, — незграбно закінчив він, бо Тод на нього дивився. — Спробуй не думати про це.

— Зі мною все буде добре, — сказав Тод.

Коли вони роз'їхалися, Тод узяв кілька ганчірок і пляшку збройного мастила «Альпака» та відніс усе на лавку за трояндами. Потім пішов у гараж і повернувся звідти зі своєю «тридцяткою». Поклав на лавку й розібрав. Приємний порохняво-солодкий аромат квітів лоскотав йому ніздрі. Він ретельно почистив гвинтівку, муликаючи собі під носа пісеньку, а часом навіть насвистуючи крізь зуби. Потім знову зібрав. Це він міг і із заплющеними очима зробити. Думки помандрували кудись далеко. А коли за п'ять хвилин повернулися, він помітив, що зарядив гвинтівку. Думка про стрільбу по мішенях не надто його приваблювала, тільки не сьогодні, але він усе одно зарядив. Сказав собі, що не знає навіщо.

«Звісно, знаєш, Тоде, дитинко. Година, так би мовити, пробила».

І саме тоді на доріжку перед їхнім будинком звернув блискучий жовтий «сааб». Чоловік, що з нього вийшов, когось Тоду нагадував, але тільки тоді, коли він хряснув дверцятами й пішов у бік будинку, Тод побачив його взуття — кеди з низьким верхом, блакитні. От тобі й привіт із минулого. Під'їзною доріжкою Боуденів крокував Гумка Ед Френч, той самий Кедмен.

— Привіт, Тоде. Давно не бачилися.

Тод прихилив гвинтівку збоку до лавки й продемонстрував широку чарівливу усмішку.

— Твої батьки вдома?

— Ой, ні. А ви що, хотіли з ними поговорити?

— Ні, — сказав Ед Френч після тривалої, сповненої роздумів паузи. — Напевно, ні. Думаю, краще буде, якщо ми з тобою поговоримо віч-на-віч. Для початку. Можливо, ти зумієш дати цьому розумне й логічне пояснення. Хоча, Бог свідок, я в цьому сумніваюся.

Із кишені на поясі Ед Френч витяг газетну вирізку. Тод знав, що в ній, ще до того, як Гумка Ед передав її, і вже вдруге за той день перед ним постали дві фотографії Дюссандера. Перша, яку зробив вуличний фотограф, була обведена чорним чорнилом. Тод чудово зрозумів, що це означає: Френч упізнав його «діда». І тепер хотів усьому світові про це розтриндіти. Стати акушеркою при народженні доброї новини. Старий добрий Гумка Ед, із його безглуздими балачками й бидлячими кедами.

У поліції дуже цим зацікавляться — хоча чого там, вони вже цікавляться. Тепер він це точно знав. Відчуття, що він падає, виникло десь за півгодини по тому, як пішов Ричлер. Таке враження було, що він злетів високо на повітряній кулі, наповненій веселющим газом. Та раптом сталева стріла розітнула тканину кулі, і тепер вона зі стабільною швидкістю здувалася та падала.

Телефонні дзвінки — отут він промазав по-крупняку. Довбаний Ричлер так слизько все обставив, наче свіже сов'яче лайно виклав. «Авжеж, — сказав йому Тод. — Йому дзвонили, раз чи два на тиждень». І хай тепер гасають по всій південній Каліфорнії, винюхуючи пристаркуватих екс-нациків. От тільки одного він не врахував: від «Ма Белл»¹ вони могли почути цілковито інакшу історію. Тод не знав, чи телефонна компанія може розказати, скільки

¹ Неформальна назва телефонного оператора «Белл системз», що існував у 1877—1984 рр. і надавав телефонні послуги майже на всій території США та Канади.

ти дзвониш на місцеві номери й хто дзвонить тобі... але в очах у Ричлера промайнув той вираз...

А ще лист. Він ненароком бовкнув Ричлеру, що будинку ніхто не пограбував, і тепер не може бути сумнівів: той пішов, думаючи, що Тод міг про це знати лише в одному випадку — якщо він туди повертався... а так воно й було, і не раз, а тричі: спершу, щоб забрати листа, а потім ще двічі, у пошуках потенційних доказів, які б указували на нього. Але нічого не знайшов, навіть уніформи гестапо вже не було, протягом останніх чотирьох років Дюссандер її здихався.

А ще — трупи. Про трупи Ричлер і словом не згадав.

Спочатку Тод подумав, що це добре. Нехай ще трохи повинюють, поки він збере до купи свої думки (не кажучи вже про свою легенду). За те, що на його одязі знайдуть землю з могили, він не боявся, — бо все-все виправ того ж вечора. Власноруч прогнав речі через пралку й сушарку, чудово розуміючи, що Дюссандер може вмерти й тоді все впливе. Як сказав би сам Дюссандер, обережність, хлопче, зайвою не буває.

Та потім, мало-помалу, до нього почало доходити, що це *не* добре. Погода стояла тепла, а за теплої погоди з підвалу завжди штиняло гірше. Коли він востаннє навідувався в будинок Дюссандера, там стояв нестерпний сморід. Звичайно, поліцію цей запах мусив зацікавити, і вони простежили б, звідки він іде. Тоді чому Ричлер приховав від нього інформацію? Зберігав на потім? Щоб зробити йому гиденький сюрпризик? А коли вже Ричлер узявся планувати гиденькі сюрпризики, це означало, що його підозрюють.

Тод підвів погляд від газетної вирізки й побачив, що Гумка Ед стоїть до нього впівоберта. Він дивився на вулицю, хоча там нічого особливого й не відбувалося. Рич-

лер міг підозрювати скільки влізе, але на підозрах усе й закінчиться.

Якщо не буде конкретних доказів, які прив'яжуть Тода до старигана.

Саме таких доказів, які міг надати Гумка Ед Френч.

Смішний убогий чмошник в убогих кедах. Такий чмошник навряд чи заслуговував на те, щоб жити. Тод торкнувся дула «тридцятки».

Так, Гумка Ед був тією ланкою, якої вони не мали. Вони б нізащо у світі не довели, що Тод був спільником одного з Дюссандерових убивств. Але, маючи свідчення Гумки Еда, факт змови довести було б легко. І чи на цьому б усе скінчилося? О ні. Далі вони взяли б його фотографію з випускного в школі й показували б її волоцюгам у районі Місії. Шансів на успіх мало, однак Ричлер не міг собі дозволити не розіграти цієї карти. Якщо ми не зможемо повісити на нього одну купу волоцюг, то, може, притягнемо за іншу купу.

Що далі? А далі суд.

Звичайно, батько збере йому цілий гурт хороших адвокатів. Й адвокати його, звичайно, витягнуть. Забагато непрямих доказів. Він справить на присяжних найприємніше враження. Та однаково життя покотиться під три чорти. Його ім'я полоскатимуть у газетах, викопають і виставлять на світло, як ті напіврозкладені трупи в дюссандерівському підвалі.

— Чоловік на цій фотографії приходив до мене в кабінет, коли ти був у дев'ятому класі, — знову повертаючись до Тода лицем, суворо сказав Ед. — Він заявив, що він твій дід. А тепер з'ясувалося, що це був воєнний злочинець, якого розшукували правоохоронні органи.

— Так, — мовив Тод. Ураз його обличчя стало цілковито порожнім. То було вже лице магазинного манекена. Усе здоров'я, веселощі та жвавість рис мовби випарувалися

з нього. А те, що лишилося, навіювало жах своєю тотальною порожнечою.

— Як це сталося? — запитав Ед. Напевно, йому хотілося, щоб ці слова прогрімали як гнівне звинувачення, але вийшло якесь жалісне й розгублене скигління обманутого крутієм. — Як це сталося, Тоді?

— Ну, одне потягло за собою інше, — відповів Тод і підняв «тридцятку». — Отак і сталося. Одне просто... потягло за собою інше. — Великим пальцем він зняв гвинтівку з запобіжника і націлив дуло на Гумку Еда. — Звучить тупо, але саме так воно все й сталося. От і все.

— Тоді, — мовив Ед. Його очі розширилися. Він ступив крок назад. — Тоді, ти ж не... будь ласка, Тоді. Ми можемо поговорити. Ми все обго...

— У пеклі з тим йобаним фріцем все обговорите, — сказав Тод і натиснув на гачок.

Звук пострілу громом прокотився в гарячій безвітряній тиші пообіддя. Еда Френча жбурнуло на «сааб». Він закинув руку за спину й відірвав із лобового скла «двірник». Дурнуватим поглядом втупився в нього, поки пляма крові розпливалася на його синьому гольфі, а потім кинув «двірник» на землю й подивився на Тода.

— Норма, — прошепотів він.

— Чудово, — кивнув Тод. — Як скажеш, чемпіоне. — Він знову вистрелив у Гумку Еда, і цього разу половина голови зникла у фонтані крові та бризках кісток.

П'яно розвернувшись, Ед шукав дверцята водія. Здушеним голосом, що дедалі слабшав, він раз у раз повторював ім'я своєї дочки. Тод знову вистрелив, цілячись у копчик, й Ед упав. Його ноги кілька секунд ще сіпались на гравії, а потім непорушно залякли.

«Як на шкільного психолога, він був міцним горішком», — подумав Тод, і з його губ зірвався короткий смі-

шок. І тут мозок прохромив кілок болю, гострий, мов ніж для льоду. Він заплющив очі.

А коли знову їх розплющив, то почувався краще, ніж за багато останніх місяців. Може, навіть краще, ніж за багато останніх років. Усе було чудово. Усе стало на своїй місця. Порожнеча полишила його обличчя — на зміну їй прийшла хижа врода.

Він повернувся в гараж і зібрав усі набойі, які мав, — понад чотириста штук. Поклав їх у старий наплічник і натягнув його на спину. А коли знову вийшов на сонце, то радісно всміхався, і в очах танцювали веселі вогники. Саме так хлопці всміхаються у свій день народження, на Різдво, на День незалежності. Та усмішка означала все: феєрверки, халабуди на деревах, таємні знаки й таємні місцини для зустрічей, тріумфальне закінчення великої гри, коли безмежно щасливі фанати виносять гравців у місто на плечах. Екстатична усмішка білобрових хлопчаків, що вирушають на війну в залізних касках.

— Я володар світу! — щодуху закричав він у високу синь небес і на мить здійняв гвинтівку обома руками над головою. А тоді переклав її в праву руку й попрямував до тієї місцини понад швидкісною автострадою, де земля спадала вниз, а сухе дерево давало сховок.

«Зняли» його лише через п'ять годин, коли вже майже споночіло.

ТІЛО

1

Для найважливіших речей завжди найтяжче знайти слова. Ти соромишся їх, бо, утілені в словах, вони завше маліють — слова стискають речі, що здавалися неосяжними, поки були у твоїй голові, і стали невеличкими, коли їх звідти видобули. Однак усе не так просто, скажи? Найважливіші речі зберігаються дуже близько від тайника твого серця, як дороговкази до скарбу, що його твої люті вороги залюбки викрали б у тебе з-під носа. І часом ти наважуєшся на зізнання, що коштують тобі дуже дорого, а люди тільки дивляться на тебе якимось дивно, узагалі не розуміючи, що ти сказав чи чому ти вирішив, що це аж так важливо, і плакав, поки це вимовляв. Оце, по-моєму, найгірше. Коли таємниця лишається під замком не від браку оповідача, а від браку слухача, який би її зрозумів.

Мені було дванадцять і невдовзі мало виповнитися тринадцять, коли я вперше побачив труп. Це сталося тисяча дев'ятсот шістдесятого року, хтозна-коли... хоча іноді мені здається, що не так уже й давно то було. Особливо ночами, коли я прокидаюся з тих снів, де великий град б'є прямисінько по його розплющених очах.

2

На крислатому в'язі, що розкинувся понад пустищем у Касл-Року, ми влаштували собі халабуду. Нині на тому пустищі офіс компанії-перевізника, та й нашого в'яза давно немає. Що вдієш — прогрес. Ми створили щось на зразок клубу за інтересами, хоч і без назви. Постійних членів у ньому було п'ятеро чи шестеро, та ще кілька малих мокропиських час від часу крутилися під ногами. Ми люб'язно дозволяли їм зайти, коли грали в карти й потрібні були ще гравці. Грали найчастіше у блек-джек, на монетки — не більше за п'ять центів. Але за блек-джек і п'ять картинок можна було подвоїти виграш... а за шість картинок — навіть потроїти, хоча на таке божевілля один Тедді наважувався.

Стіни халабуди ми звели з планок, які видобули з купи сміття за крамницею «Мейкі. Деревина та будівельні матеріали» на Карбайн-роуд. У них було повно скабок і дірок від сучків, які довелося позатикати туалетним папером і паперовими рушниками. Дах зліпили з профнастилу, який вилунали на сміттєзвалищі, повсякчас озираючись через плече, бо про собаку сторожа звалища ходили чутки, що він монстр і пожирає дітей. Того ж таки дня ми там роздобули ще й двері з москітною сіткою. Сітка не порвалася, але вся поіржавіла — ну вся повністю. Коли б ти не дивився крізь ті сітчасті двері, весь час здавалося, що сонце вже сідає.

А ще в нашому клубі, крім карт, можна було подиміти цигаркою та пороздивлятися журнали з дівчатками. Ми мали з півдюжини покоцаних попільничок, на дні яких стояли написи «КЕМЕЛ», на скабчастих стінах порозклеювали журнальні розвороти, а двадцять чи тридцять колод тепер уже заялжених карт Тедді роздобув у свого дядька,

хазяїна крамниці канцелярського приладдя в Касл-Року. (Якось дядько Тедді спитав у нього, у що ж ми граємо, і той йому відповів, що ми влаштовуємо турніри з крибіджу, і дядько сказав, що тоді все в порядку.) Був у нас і набір пластмасових фішок для покеру й стос старезних журналів про вбивства — «Світ детективів», які ми гортали, коли ну зовсім нудно ставало. У підлозі ми спорудили тайник дванадцять на десять дюймів, куди скидали всі свої скарби, коли котромусь із наших татусів припікало проконтролювати — чи-добре-ми-тут-поводимося. Коли дощило, ми, сидючи в клубі, почувалися, наче всередині ямайського сталевого барабана... але того літа дощів не було взагалі.

Те літо видалося найпосушливішим і найспекотнішим з тисяча дев'ятсот сьомого року (принаймні так стверджували газети), і тієї п'ятниці, що передувала Дню праці та початку нового шкільного року, навіть золотарник у полях та канавах уздовж путівців померхнув і здавався нікчемним. Квітів і рослин у садах та на городах було чортма, і великі розкладки з усім для консервування в каслрокському магазині «Червоне й біле» припадали порохом. Того року закривати на зиму просто не було чого, крім хіба кульбабового вина.

Тієї п'ятниці ми з Крисом та Тедді зависали в клубі: скавчали один одному, що скоро в школу, грали в карти й травили бородаті анекдоти про комівояжерів і французів. Звідкіля ти знаєш, що в тебе на задньому дворі побував француз? Контейнери для сміття порожні, а твоя собака вагітна. Тедді намагався вдавати ображеного, але сам спішив розказати анекдот, щойно його почує, тільки французів міняв на поляків.

Вігтя в'яза давало непоганий затінок, але футболки ми вже покидали, щоб не сильно в них упрівати й не засмерджувати. Ми грали в скат по три центи, найнуднішу

гру, яку тільки можна вигадати. Але стояла така спека, що висихав мозок й про щось складніше думати не хотілося. До середини серпня в нас була непогана гоп-команда для бейсболу, але потім багато хлопців повідпадали самі. Пекельно жарко було.

Не щастило — мені йшли самі вина. Я почав із чотирнадцяти, дістав вісімку, щоб було двадцять одне, а відтоді нічого нормального не приходило. Крис хотів скинути карти. Я взяв востаннє, і знову нічого путнього.

— Двадцять дев'ять, — сказав Крис, викладаючи бубни.

— Двадцять два, — з огидою процідив Тедді.

— А я лузер, — і я жбурнув свої карти на стіл спинками догори.

— Горді в прольоті, старий Горді склеїв дурня і пролетів, як фанера над Парижем, — проголосив Тедді й захихотів так, як умів лише Тедді Дючамп — *iiii-iiii-iiii*, наче іржавий цвях повільно витягали з гнилої дошки. Так, він був прицуцуватий — ми всі це знали. Скоро йому мало стукнути тринадцять, як і нам усім, але в окулярах із товстими скельцями та зі слуховим апаратом у вусі він скидався на старигана. Діти на вулиці вічно хотіли стрельнути в нього цигарку, але сорочка в нього на грудях випиналася тільки тому, що під нею крився акумулятор слухового апарата.

Попри окуляри та м'ясного кольору кнопку, завжди вгвинчену у вухо, Тедді погано бачив і часто недочував, що йому щось казали. У бейсболі його доводилося ставити в глибокому захисті, далеко за Крисом на лівому полі й Біллі Гріром на правому. І сподіватися, що ніхто аж так далеко не докине, бо Тедді неблаганно рушав за м'ячем, байдуже, видно йому було той м'яч чи ні. Врядигоди його бемкало м'ячем по лобі, а раз він навіть відрубався, коли повним ходом влетів у паркан біля халабудди. Він лежав на спині хвилин зо п'ять, в очах виднілися

самі білки, і я не на жарт перелякався. Та потім він очунав. Із носа юшила кров, на лобі розквітла велетенська фіолетова гуля, але Тедді пішов усім доводити, що м'яча, мовляв, кинули не за правилами.

Зір у нього від природи був кепський, але в тому, що сталося з його вухами, нічого природного не було. Ще в ті часи, коли вважалося крутим стригти волосся так, щоб вуха стирчали, мов ручки у глечика, Тедді першим у Касл-Року відростив собі бітлівську зачіску — за чотири роки до того, як в Америці взагалі про той «Бітлз» почули. Він хотів, щоб вуха в нього були прикриті, бо нагадували два великі кавалки розігрітого воску.

Якось (Тедді мав тоді вісім років) батько розлютився на нього за розбиту тарілку. Коли це сталося, його мати саме була на роботі на взуттєвій фабриці у Саут-Перісі, і дізналася, коли вже було по всьому.

Тато потягнув Тедді до великої дров'яної плити в кухні й приклав його одним боком голови до чавунного пальника. Тримав так, секунд із десять. А тоді смикнув за волосся й притулив до пальника іншим боком. Потім зателефонував у «швидку допомогу» центральної лікарні штату Мен і сказав, щоб приїхали забрали його сина. Повісив слухавку, пішов у комірчину, узяв свого «чотириста десятого» й сів дивитися денні передачі по телевізору, з дробовиком на колінах. Коли сусідка, місіс Бєроуз, зайшла поцікавитися, чи все гаразд із Тедді — бо вона чула крики, — Теддів татко наставив на неї дробовика. Із будинку Дючампів місіс Бєроуз вилетіла зі швидкістю світла, замкнулася в себе вдома і викликала поліцію. Коли приїхала «швидка», містер Дючамп пустив фельдшерів усередину, а сам став на чатах на задньому ганку і наглядав, як Тедді на ношах заносять у стару машину «швидкої» марки «б'юїк».

Фельдшерам Теддів тато пояснив, що клятому генштабу віри нема — снайпери фріців засіли скрізь. Один із фельдшерів спитав у нього, чи зуміє він їх затримати до приходу підкріплення. Усмішка тата Тедді могла переконати кого завгодно навіть холодильник купити, не кажучи вже про інше. Фельдшер віддав честь, батько Тедді відсалютував у відповідь. А через кілька хвилин після від'їзду «швидкої» прибула поліція штату та звільнила Нормана Дючампа від несення солдатського обов'язку.

Дуріти він почав за рік до того: пострілював котів, підпалював поштові скриньки. Та після того звірства, яке він учинив над сином, у суді швиденько провели слухання й відправили його в Тоґес (це щось на кшталт госпіталю для ветеранів). Тоґес — таке місце, куди відправляють, коли ти підпав під восьмий параграф¹. Теддів тато висаджувався в Нормандії, Тедді тільки так про нього завжди й розказував. Він пишався своїм старим, незважаючи на те, що цей старий із ним зробив, і щотижня їздив з мамою до нього на відвідини.

Він був найтупішим бевзем з усіх наших вуличних друзяк. А ще психом. Вічно влаштовував найпридуркуватіші вибрики, і все йому сходило з рук. Його коронним номером було «ухиляння від вантажівок», як він сам це називав. Вискакував перед ними на Сто дев'яносто шостому шосе й тікав, коли до зіткнення лишалося кілька дюймів. Бог його зна, скільки інфарктів він цим спричинив, та цей телепень знай собі сміявся, коли вітер від вантажівок, що мчали повз нього, рвав на ньому одяг. Нам було страшнуvато — через його паршивий зір.

¹ Звільнення з військової служби у зв'язку з професійною чи психологічною непридатністю, психічними відхиленням тощо на підставі розділу VIII військового уставу.

Окуляри зі скельцями завтовшки з пляшку від «коли» не дуже й допомагали. Той момент, коли він урешті-решт не розминеться з вантажівкою, здавався не таким уже й далеким майбутнім. І провокувати Тедді треба було з розумом, бо він вівся на всі провокації, що б там не було.

— Горді в прольоті, ііііі-ііі-ііі!

— До біса, — сказав я і взяв собі «Світ детективів» погортати, поки вони дограють. Розгорнув на сторінці із заголовком «Він забив гарненьку редакторку копняками на смерть у застряглому ліфті» та з головою поринув у читання.

Тедді взяв карти, мигцем на них глянув і проголосив:

— Я відкриваюсь.

— Ти, купа лайна чотириока! — прогорлав Крис.

— У купи лайна тисяча очей, — усерйоз виправив його Тедді, і ми з Крисом заіржали. Тедді витріщився на нас, трохи насупившись, наче не розумів, чого це ми регочемо. Ще один прикол із цим чувачком — вічно він щось зморозить типу: «У купи лайна тисяча очей», і ти не знаєш, повеселити він тебе хотів чи просто так вийшло. На людей, що сміялися, він дивився з тим самим насупленим виразом на обличчі, яке наче промовляло: «О Господи, ну що цього разу?»

У Тедді виявилось тридцять — валет, дама і хрестовий король. У Криса — лише шістнадцять, і він лишав карти собі.

Тедді вайлуватو тасував колоду, а я саме дістався до кривавої сцени в оповідці (психований моряк із Нового Орлеана виконував брестольський степ на молоденькій студентці з Брин-Мора, бо не терпів перебувати в замкненому просторі), коли хтось стрімко поліз до нас драбиною, прибитою до боку в'язу. По ляді забарабанили кулаком.

— Стій, хто йде? — крикнув Крис.

— Це я, Верн! — Вернів голос звучав схвильовано, наче він задихався.

Я підійшов до ляди й витяг засув. Ляда підскочила догори, і в нашу клубну халабуду протиснувся Верн Тесіо, один із завсідників. З нього рясно стікав піт, а волосся, зазвичай акуратно зачесане, щоб Верн міг бути схожим на свого рок-н-рольного ідола, Боббі Райдела, мокрими пасмами поприлипало до круглої голови.

— Ох, чуваки, — видихнув він. — Ой, що я вам заре розкажу.

— Що розкажеш? — спитав я.

— Дай дух переведу. Я всю дорогу від свого дому біг.

— «Я щодуху додому біг, — проспівав Тедді кошмарним фальцетом Малого Ентоні¹, — щоб сказати — пробаааач».

— Заткни рота кулаком, — порадив йому Верн.

— А ти піди й здохни під парканом, — не залишився в боргу Тедді.

— Ти біг сюди всю дорогу від своєї хати? — не повірив Крис. — Чувак, у тебе стріха поїхала. — Будинок Верна стояв за дві милі від Гранд-стрит. — Там градусів дев'яносто², не менше.

— Воно того варте, — проголосив Верн. — Боже. Ви не повірите. Чесно. — І на знак своєї щирості він ляснув себе долонею по спітнілому лобі.

— Гаразд. У що не повіримо? — спитав Крис.

— Пацани, вас предки пустять сьогодні переночувати в наметі? — Верн дивився на нас наполегливо й дуже схвильовано. Його очі нагадували роздинки, втоплені

¹ Малий Ентоні — псевдонім співака Джерома Ентоні Гурдіна, що виступав зі своїм гуртом «Little Anthony and the Imperials», заснованим у 1950-х рр., і співав фальцетом.

² 32 °С.

в темні кола поту. — Ну, як скажете, що ми поставимо намет у мене за хатою на полі?

— Може, і пустять, — беручи карти, сказав Крис.

— Мусять пустить, — наполягав Верн. — Серйозно, мужики. Ви не повірите. Горді, а тебе відпустять?

— Може.

Насправді мене відпустили завжди. Того літа я для всіх був Хлопцем-невидимкою. У квітні Денніс, мій старший брат, загинув в автокатастрофі на «джипі». Це сталося у Форт-Беннінгу, штат Джорджія, де він служив. Коли він та ще один хлопець їхали в гарнізонну крамницю, у них врізалася армійська вантажівка. Денніс загинув миттєво, а його пасажир відтоді лежав у комі. Того тижня Деннісу мало виповнитися двадцять. Я вже купив для нього вітальну листівку в Касл-Грін, у крамничці «У Далі».

Коли я почув про його смерть, то розплакався. І на похороні сильно плакав. Повірити не міг, що Денніса вже нема, що людини, яка кісточками пальців стукала мене по голові й до сліз лякала гумовим павуком, і цілувала, коли я падав, зчісуючи до крові коліна, і шепотіла «Годі рюмсати, плаксію!» — що людина, яка мене *торкалася*, може померти. Мене до болю вразило й налякало, що він міг померти й помер... а з батьків то взагалі наче душу вийняли. Для мене Денніс був кимось на зразок знайомого. На вісім років старший за мене, прикиньте. У нього були свої друзі й однокласники. Ми багато років їли за одним столом, іноді він був мені другом, іноді — гнобителем, але здебільшого він був, ну, просто хлопцем, і все. Я його на той час, коли він помер, майже рік не бачив — кілька разів у коротку відпустку приїздив, і все. Ми навіть схожими не були. Після того літа я ще не скоро зрозумів, що плакав я більше від болю за маму й тата. Хоча сильно це їм допомогло, ага. Чи мені.

— То чого ти там окропом дзюриш, Вернику? — спитав Тедді.

— Я відкриваюсь, — провістив Крис.

— Що? — вереснув Тедді, вмить забувши про Верна. — Ти брехло собаче! Нічого ти не відкриваєшся! Я ще не здавав!

Крис самовдоволено посміхнувся.

— Тягни давай, гівнюче.

Тедді потягнувся до горішньої карти на колоді «Байкс». Крис потягнувся до пачки «вінстона», що лежав на дощці в нього за спиною. Я схилився, щоб підняти свій детективний журнал.

І тоді Верн Тесіо спитав:

— Пацани, трупешник побачити хочете?

Усі застигли.

3

Звісно, ми всі чули про це по радіо. Приймач «філко» з тріснутим корпусом (його ми теж виловили на звалищі), у нас не замовкав ніколи, весь час працював на хвилі «WLAM», яку транслювали з Льюїстона, потоком шкварячи суперхіти й кльові старі пісні: «Що на тебе найшло» Джека Скота, і «Цього разу» Троя Шондела, і «Король Креол» Елвіса, і «Лише самотні» Роя Орбісона. Коли ж починалися новини, ми подумки повертали ручку й вимикали в голові звук. Бо в новинах верзли різну туфту про Кеннеді, Ніксона, Матзу та Цзиньмень¹, відставання

¹ Назва архіпелагів у Тайванській протоці. За контроль над ними між Китаєм, підтримуваним СРСР, та Тайванем, підтримуваним США, у серпні 1958 року в рамках «холодної» війни відбувся конфлікт, названий Другою кризою Тайванської протоки.

в ракетній техніці та яким гівнючищем урешті-решт виявився той Кастро. Але історію про Рея Бравера ми всі вислухали трохи уважніше, бо він був нашого віку.

Рей жив у Чемберлені, містечку десь за сорок миль на схід від Касл-Рока. За три дні до того, як Верн завалив у наш клубний будиночок після двомильної пробіжки по Тренд-стрит, Рей Бравер пішов у ліс збирати чорниці, прихопивши мамину посудину. Коли надворі вже спочило, а Рей ще не повернувся, Бравери подзвонили окружному шерифу, й усі кинулися шукати. Спочатку прочесали територію навколо будинку, де жив хлопець, а далі розширили пошуки на навколишні містечка — Моттон, Дарем і Паунел. Долучилися всі — копи, помічники шерифа, егері, добровольці. Але минуло три дні, а хлопця так і не знайшли. Судячи з того, що базікали по радіо, малого задрипанця вже не судилося знайти живим. Зрештою пошуки зійшли на пси. Його могло зтягти в обвал у гравійному кар'єрі, чи він у струмку втопився, і років за десять якийсь мисливець знайде його кістки. Водолази вже прочісували дно ставків у Чемберлені й Моттонське водосховище.

Тепер у південно-західному Мені нічого подібного вже статися просто не може. Більша частина території обросла забудовами й стала передмістям, а спальні райони навколо Портленда та Льюїстона повзуть в усі боки, мов мацаки величезного кальмара. Ліси нікуди не ділися, стоять собі, як і раніше, і якщо просуватися далі на захід у бік Білих гір, то вони густішають, але тепер, як зможеш пройти п'ять миль в одному напрямку, нікуди не звертаючи, то неодмінно наткнешся на асфальтовану дорогу з двома смугами. Але тисяча дев'ятсот шістдесятого терени між Чемберленом і Касл-Роком ще були не розроблені, подекуди навіть ліс востаннє рубали ще до Другої світової. У ті часи ще цілком реально було зайти в ліс і блукати в ньому до смерті.

4

Того ранку Верн Тесіо копав у себе під ганком.

Ми всі одразу вкурили, навіщо, але вам, я думаю, треба трошки пояснити. У Тедді Дючампа з головою явно було не все в порядку, але Верн Тесіо теж зірок з неба не хапав. Хоча, як ви побачите далі, його брат Біллі був ще тупіший. Але спочатку дайте-но я вам розкажу, чого Верн копав під ганком.

Чотири роки тому, коли Верну було вісім, він закопав під верандою будинку Тесіо банку з одноцентовими монетками. Темну місцину попід верандою Верн називав своєю «печерою». Він грався сам із собою у піратів, а ті монетки, значить, були його закопаним скарбом. Але якщо в піратів із Верном доводилося гратися комусь із нас, то називати це закопаним скарбом не можна було, тільки «здобиччю». Отож, він зарив монети глибоко, засипав ямку, вкрив свіжу землю якимсь сухим листям, яке понабивалося під ганок за багато років. Потім намалював карту розташування скарбів і поклав її у себе в кімнаті на купу до іншого мотлоху. А за місяць геть про неї забув. Тоді раптом йому знадобилися гроші на якесь кіно чи що, він згадав про свої монетки й пішов шукати свою мапу. Але відтоді його матуся вже двічі чи тричі пройшлася по кімнаті з віником і позбирала всі старі домашки, обгортки від цукерок, комікси й збірки анекдотів. Одного ранку вона вкинула їх у плиту, щоб розпалити вогонь й зготувати снідання, і Вернова мапа шугонула разом із димом у комин.

Ну, так він зрозумів.

Він спробував відшукати те місце з пам'яті й копати там. Але марно. Праворуч і ліворуч від того місця. Теж марно. Того дня він більше не копав, але потім пробував

знову і знову. Чотири роки, прикиньте? Чотири роки. От засада. Ми вже не знали, плакати нам чи сміятися.

У нього це переросло в якусь манію. Веранда в будинку Тесію тягнулася вздовж усієї передньої стіни, на сорок футів у довжину й сім ушир. Він рази три перелопатив чи не кожен дюйм тієї землі. А монеток як не було, так і не з'явилося. З кожною розповіддю кількість тих монет збільшувалася. Коли все сталося вперше, він сказав нам із Крисом, що там їх було доларів на три, ну може, трохи більше. Уже через рік сума зросла до п'яти, а оце зовсім недавно виявилось, що там лежала ціла десятка (це число більшало чи меншало залежно від того, як відчайдушно Верн потребував грошей).

Періодично ми намагалися до нього донести те, до чого самі вже давно допетрали: Біллі дізнався про банку й викопав її сам. Але Верн відмовлявся в це вірити, хоча свого брата Біллі ненавидів так само люто, як араби — євреїв, і якби випала okazія, то неодмінно проголосував би за смертну кару, щоб його брата скарали на горло за дрібні крадіжки в магазині. А ще він відмовлявся спитати в Біллі в лоб. Може, боявся, що Біллі зарекоче й скаже: «Ясно, що я викопав, чмо ти тупе, там у тій банці було двадцять баксів, і я їх усі до останнього сраного цента спустив». Тож, коли йому щось стріляло в голову (а ще коли вдома не було Біллі), Верн ліз під веранду й копав. Вилавив він незмінно з плямами від землі на джинсах, листям у волоссі та порожніми руками. Ох, ми ж із нього іржали — як коні. І прізвисько підхоже йому дали — Монетка. Монетка Тесію. Того дня я подумав, що він так шпарко прискакав до нас у клуб тому, що його пошуки монеток нарешті щасливо закінчилися.

Того ранку Верн прокинувся раніше за всіх, пожував свої кукурудзяні пластівці й пішов надвір — покидати

м'яч у старе баскетбольне кільце, пришпандорене до стіни гаража, бо більше робити не було чого. А що погратися в привидів абощо він не мав із ким, то вирішив знов узятися за лопату. Уже під верандою почув, як грюкнули протимоскітні двері. Верн заляк і принишк. Якщо то батько, він виповзе на світло, а якщо Біллі зі своїм друзякою, малолітнім злочинцем Чарлі Гоґаном, то принишкне доти, доки вони не звалять.

Дві пари ніг спустилися східцями, і Верн почув дрижачий, плаксивий голос Чарлі Гоґана:

— Господи, Біллі, шо ж нам тепер робить?

Верн розказував, що саме оте тремтіння в голосі Чарлі — Чарлі, одного з хуліганістіших хуліганів на селі, — змусило його нашорошити вуха. Адже Чарлі тусувався з Ейсом Мерилом й Очиськом Чемберзом, а коли ти тусуєшся з такими пацанами, ти просто мушиш бути крутеликом.

— Нічо', — відповів йому Біллі. — Оце й будем робить. Нічо'.

— Але шось же робить треба, — не вгавав Чарлі, і вони вдвох посідали на ґанку, неподалік того місця, де причаївся Верн. — Ти шо, не бачив його?

Верн скористався нагодою й підліз ближче до сходів, практично поповзом. Тоді він подумав, що Біллі та Чарлі, мабуть, повпивалися, мов свині, і когось переїхали. Верн плазував обережно, щоб під ним не зашелестіло старе листя. Якби ті двоє взнали, що він підслуховує під ґанком, то все, що лишилося б од Верна, можна було б спокійно скласти в бляшанку з-під консервованого собачого корму.

— Нам нічо' не треба робить, — повторив Біллі Тесіо. — Малий мертвий, йому теж нічо вже не тре'. Кому яка, нахрін, різниця, найдуть його чи ні? Мені похуй.

— Це про того малого балакали по радіо, — не здавався Чарлі. — Точняк про нього, Брокера, Бровера, Флаверза чи як там його. Він під сраний поїзд попав, от що.

— Ага, — погодився Біллі. Шкрябнули сірником. Верн побачив, як він сяйнув на гравійну доріжку, і запахло сигаретним димом. — Точняк. А ти виригав.

Слів не було, але Верн вчув емоційні хвилі сорому, що струменіли від Чарлі Гогана.

— Ну, дівки ж не бачили, — після паузи сказав Біллі. — Підвезло. — Зі звуку виходило, що він поплескав Чарлі по спині, щоб підбадьорити. — Бо розтринділи б зцюдова аж до Портленда. Але ми звідтіля швидко рвонули. Як думаєш, до них дійшло, що щось не так?

— Ні, — відповів йому Чарлі. — Марі не хотіла йти тим путівцем Бек-Гарлоу-роуд повз цвинтар. Вона боїться привидів. — А тоді знову заскавчав немовлячим голосом: — Господи, ну нафіга ми ту тачку вчора свиснули! Пішли б на концерт так, як збиралися.

Чарлі й Біллі стрічалися з двома страшнючими козами — Марі Дотері й Беверлі Томас. Ви таких почвар, може, тільки в цирку й бачили: прищі, вуса, усі діла. Деколи вони вчотирьох (чи вшістьох, коли приєднувалися Кудлатий Браковіч та Ейс Мерил зі своїми дівками) крали зі стоянки в Льюїстоні тачку та їхали веселитися за місто з двома-трьома пузирями «Дикої ірландської троянди»¹ та упаковкою імбирного елю. Везли дівчат кудись у Кас-В'ю, чи в Гарлоу, чи в Шило, жлуктили «Фіолетового Ісуса»² і лизалися. Потім десь поближче до дому тачку кидали. Дешеві розваги в мавпятнику, як це деколи називав Крис. За сраку їх на цьому ні разу не

¹ Дешеве міцне вино.

² Коктейль із горілки, виноградного соку й імбирного елю.

взяли, але Верн усе сподівався. Йому було би в кайф відвідувати Біллі по неділях у колонії.

— Як сказати копам, то вони схочуть знати, як ми допхали аж до того чортового Гарлоу, — нудів Біллі. — У нас же тачок нема, ні в кого з нас нема. Краще нам тримати роти на замку. Тоді нас не чіпатимуть.

— А ми позвоним, типу нонімно! — запропонував Чарлі.

— Ті срані дзвінки відстежують, — зловісно відповів Біллі. — Я бачив у «Дорожному патрулі». І «Сітях зла».

— А, ну ясно, — жалісливо мовив Чарлі. — Боже. От би Ейс був з нами. Сказали б копам, що в його машині їхали.

— Його не було.

— Ага. — Чарлі зітхнув. — Мабуть, твоя правда. — Недопалок полетів на доріжку. — От чорти нас поперли посяти коло рейок. У другий бік ми не могли піти, не? Тепер кеди заригані. Той лядський малий лежав прямо там. Біллі, ти бачив те сученя? — упалим голосом спитав він.

— Бачив, — підтвердив Біллі, і до першого недопалка на доріжці приєднався другий. — Ходім глянем, чи Ейс вже встав. Треба похмелитися.

— Ми йому скажем?

— Чарлі, ми нікому не скажем. Нікому, ніколи. Січеш?

— Січу, — погодився Чарлі. — Господи Боже, ну нащо нам здався той сраний «додж»?

— Ой, та заткнися ти вже. Пішли.

Сходами спустилося дві пари ніг у тісних, збляклих від прання підкасаних джинсах та чорних мотоциклетних чоботах із пряжками збоку. Верн заляк у позі рачки («Яйця так підскочили догори, що я подумав, вони хочуть назад у живіт вернутися», — повідомив нам він), бо точно брат вчує його під ганком, виволоче звідти і прикінчить. Вони з Чарлі Гоґаном виб'ють йому ті крихти мозку, якими його наділив добрий Господь, прямо з відстовбурчених

глечикових вух, а тоді заб'ють на смерть мотоциклетними чоботами. Але вони просто пішли, і коли Верн переконався, що їх уже нема, то виповз зі свого сховку і прожогом дременув до нас.

5

— А ти щасливчик, — зауважив я. — Вони б таки тебе замочили.

— Я знаю, де та Бек-Гарлоу-роуд, — раптом озвався Тедді. — Вона біля річки кінчається глухим завулком. Ми колись там ловили рибу, а виловлювали плавки.

Крис кивнув.

— Колись там був міст, але його повинь змила. Давно ще. Тепер тільки залізнична колія лишилась.

— А хіба міг малий із Чемберлена дійти аж до Гарлоу? — спитав я у Криса. — Це ж миль двадцять-тридцять.

— Думаю, так. Може, вийшов на колію і по шпалах топав. Думав, що його знайдуть чи що поїзд стопане, як треба буде. Але там тільки товарняки ходять — ПЗЗШМ до Деррі й Бронсвіля, та й то нечасто. Йому б довелося крокувати аж до Касл-Рока, щоб зійти з колії. А коли спочило, нарешті пішов поїзд... І чвак-чвак.

Із характерним звуком Крис постукав правим кулаком по лівій долоні. Це трохи розвеселило Тедді, ветерана ухилень від лісовозів на Сто дев'яносто шостому. А мені стало трохи зле, бо я уявив собі малого — його занесло так далеко від дому, але він уперто крокував колією Південно-Західної залізниці штату Мен, ступаючи по шпалах, а з дерев, що нависали над полотном, і лісових хащ линули звуки ночі... а ще з колекторів під насипом. І ось наближається поїзд. Великий ліхтар спереду міг загіпнотизувати його,

а спам'ятався він уже тоді, коли стрибати було запізно. А може, коли підійшов поїзд, він просто лежав на рейках, зомлівши від голоду. Хай там як воно було, а Крис описав точно: чвак-чвак, от і все. Хлопець мертвий.

— То що, побачити хочете? — спитав Верн. Від збудження він аж совався на місці, наче йому припекло в туалет.

Ми всі дивилися на нього, довго-предовго. І мовчали. А тоді Крис жбурнув карти й сказав:

— А то! Наша з вами фотка ще й у газети попаде, зуб даю!

— Га? — не зрозумів Верн.

— Та? — І Тедді розплився у божевільному посміхові, наче щойно від вантажівки ухилився.

— Слухайте сюди! — оголосив Крис, перехилиючись через пошарпаний ігровий столик. — Ми знайдем тру-пешник і доповімо про нього! В усіх новинах будем, стопудово!

— Ну не знаю. — Верна це помітно збентежило. — Біллі зрозуміє, звідки я взяв. Він з мене все лайно виб'є.

— Не виб'є, — упевнено сказав я. — Бо це ми з вами знайдем того малого, а не Біллі й Чарлі Гоган на краденій тачці. І їм більш не буде чого стріматися. Та тобі, Монетко, ще й медальку за це повісять.

— Та? — вищирився Верн, демонструючи гнилуваті зуби. Усмішка в нього була якась причмелена, наче думка про те, щоб умилюстити Біллі якимось своїм вчинком подіяла на нього, як сильний удар у підборіддя. — Ти думаєш?

Тедді теж скалив зуби. А тоді насупився й промовив:

— Ой-ой.

— Що? — спитав Верн. Він знов неспокійно завовтузився, боячись, як би Тедді в голову... чи в те його місце, на якому в решти людей була голова... не стрілило якесь примітивне заперечення.

— Наші предки, — відповів Тедді. — Знайдем завтра тіло малого в південному Гарлоу, то вони визнають, що ми не в наметі ночували на полі у Верна.

— Ага, — кивнув Крис. — Узнають, що ми ходили шукать того пацана.

— Не визнають, — сказав я. Відчуття були якісь дивні — радість і переляк водночас, бо я зрозумів, що ми можемо все повернути й нічого нам за це не буде. Від надміру емоцій мене трохи нудило на спеку й розболілася голова. Аби чимось зайняти руки, я підняв карти й узявся їх тасувати, як профі. Це вміння, а ще грати в крибедж — от і все, що лишилося мені від старшого брата Денніса. Інші пацани заздрили, чи не кожен, кого я знав, просив навчити, як це робиться... усі, крім Криса. Я думаю, лише Крис розумів, що показати комусь таке — це як віддати частку Денніса, а я не міг собі дозволити роздавати ці частки, бо в мене самого їх було не так багато.

— Ми просто їм скажемо, що ми знудилися в наметі на Верновому полі, бо вже чортзна-скільки разів у ньому ночували, — пояснив я. — Тому надумали піти вздовж колії й поставити намет у лісі. Кажу вам, ніхто з нас навіть шкуру не здере, бо всі будуть в ауті від нашої знахідки.

— Мій батя точно здере, — понуро сказав Крис. — Бо він злющий ходить, як чорт. — Він зажурено похитав головою. — Ай, біс із ним, хай здирає, воно того варте.

— Окей, — Тедді підвівся. Він ще либився, як ненормальний, і от-от міг розсміятися своїм пискучим сміхком-квохтанням. — Давайте після обіду всі зберемся біля Вернового будинку. А що ми їм про вечерю скажем?

— Ти, я і Горді скажем, що поїли у Верна.

— А я скажу мамі, що повечеряю у Криса, — сказав Верн.

Це могло вигоріти, якщо не станеться чогось надзвичайного чи наші батьки не зустрінуться всі разом. А теле-

фону не було ні у Вернових предків, ні у Крисових. У ті часи ще багато сімей вважали телефон розкішшю, особливо сім'ї злидноти. А належністю до вершків суспільства ніхто з нас похвалитися не міг.

Мій тато був на пенсії. Батько Верна працював на текстильній фабриці та досі їздив на «десото» п'ятдесят другого року випуску. У мами Тедді був будинок на Денбері-стрит, і вона, коли могла, брала квартирантів. Того літа їй не підфартило — з червня у вікні вітальні висіла табличка «МЕБЛЬОВАНА КІМНАТА В ОРЕНДУ». А в Криса батя завжди був більш-менш «злющий, як чорт». Той алконавт жив на допомогу з безробіття (майже постійно) і більшу частину свого часу протирав штани у «Таверні Сьюкі» з Джуніором Мерилом, старим Ейса Мерила, та ще кількома іншими місцевими п'яндалигами.

Про свого батька Крис не сильно розводився, але ми всі знали, що він його люто ненавидить. Періодично, через кожні два тижні чи десь так, Крис з'являвся весь «розмальований», з синцями на щоках, шиї, з набряклим оком, що переливалося всіма кольорами веселки. А якось раз він прийшов у школу з великою неохайною пов'язкою на голові. Інші рази взагалі в школу не з'являвся. Його мама казала, що він хворий, бо прийти він не міг — у такому понівеченому вигляді. Крис був розумний, дуже розумний, але багато прогулював, і до його будинку часто навідувався містер Геллібертон, міський інспектор у справах неповнолітніх, на своєму старому чорному «шевроле» з наліпкою «ПАСАЖИРІВ НЕ БЕРУ». Коли Крис прогулював і Берті (там ми його називали — поза очі, звісно) його на цьому ловив, то тягнув за шкірку до школи й там уже вимагав для нього покарання на тиждень. Та коли Берті бачив, що Крис сидів удома, бо татко відбив йому нахрін усі нирки, то просто їхав собі геть, і слова не мовивши. І лише через

двадцять років мені спало на думку піддати цей набір пріоритетів критичному осмисленню.

За рік до того Крису на два тижні заборонили відвідувати школу. У класі зникли гроші на молоко, коли настала Крисова черга їх збирати, а оскільки він був Чемберзом із тих нікчемашних Чемберзів, то довелося йому піти погуляти, хоча він клявся, що то не він загріб собі ті грошики. Того разу містер Чемберз уклав Крису на лікарняне ліжко з ночівлею. Почувши, що Крису усунули від занять, він зламав йому носа й праве зап'ястя. Так, сімейка в Крису була неблагополучна, і всі вважали, що він добром не скінчить... усі, включаючи самого Крису. Його брати гідним подиву чином справдили очікування всього міста. Дейв, найстарший, утік із дому в сімнадцять років, вступив на флот і скінчив тривалим ув'язненням у Порсмуті за згвалтування та розбійний напад. Середульший, Річард (праве око в нього було дуже дивне й сіпалось, за це його й прозвали Очиськом), покинув школу в десятому класі й валандався тепер з Чарлі й Біллі Тесіо та їхніми малолітніми друзками, за якими колонія плакала.

— Я думаю, діло вигорить, — запевнив я Крису. — А Джон і Марті? — Джон і Марті Деспейни теж були постійними членами нашої банди.

— Їх ще нема, — відповів Крис. — І до понеділка не вернуться.

— А. Ну шкода.

— То ми надумали? — неспокійно соваючись, спитав Верн. Він хотів, щоб ми ані на мить не губили нитки розмови.

— Та мабуть, — протягнув Крис. — У скат ще хтось хоче зіграти?

Але ніхто не схотів. Усі були надто схвильовані, щоб різатися в карти. Ми злізли з халабуди на дереві, пере-

махнули через паркан на пустище й трохи пограли в «три летить, шість котиться» старим бейсбольним м'ячем Верна, заклеєним ізоляційною стрічкою, але це теж було не в кайф. Усі могли думати тільки про одне — про малого Бравера, якого переїхав поїзд. І як ми його побачимо — тобто те, що від нього лишилося. Близько десятої ми розбрелися по домівках, щоб домовлятися з батьками.

6

Я прийшов додому за чверть одинадцята, бо заходив в аптечний магазин подивитися, чи не підвезли нових книжок у паперових обкладинках. Я хотів нового Джона Д. Макдональда, через кожні кілька днів перевіряв, чи нема його там. При собі я мав четвертак і подумав, що коли є, то прикуплю. Але на прилавку лежали тільки старі романи, а їх я вже позачитував до дірок.

Коли я добрів додому, машини у дворі не було, і я згадав, що мама зі своїми квочками-подружками подалася в Бостон на концерт. Так, моя матуся, велика фанатка концертів. Та чом би й ні? Її ж «єдиний» син мертвий, треба ж їй чимось себе зайняти, аби відволіктися. Щось я злий. Але, якби ви побували в моїй шкурі, то зрозуміли б, як воно мені.

Тато був на задньому дворі, поливав водяним пилом зі шланга жалюгідні рештки городу. Але то був дохлий номер — про це свідчив не лише похоронний вираз його обличчя, а й сам город. Земля була сіра й легка, як пух. Усе пожухло, крім кукурудзи, на якій так і не виткнулося жодного їстівного качана. Тато казав, що він не вміє поливати городину. То була гра на виживання: або про неї піклується мати-природа, або не пощастило. Він міг залити

одне місце й втопити рослини у воді. А вже в наступному ряду вони вмирили від спраги. Знайти золоту середину йому ніяк не вдавалося. Однак він про це не дуже багато говорив. Він втратив сина у квітні й город — у серпні. І я визнавав за ним це право: не говорити ні про те, ні про те. Просто мене діймало, що про все інше він теж перестав говорити. То вже, курва, була занадто велика демократія.

— Тату, привіт. — Я підійшов і став коло нього збоку. Простягнув йому пачку льодяників «ролло», які купив в аптечному магазині. — Хочеш?

— Здрастуй, Гордоне. Ні, дякую. — Він і далі зрошував водяним пилом безнадійну сіру землю.

— Можна я завтра переночую в наметі на полі у Верна Тесію, з хлопцями?

— З якими хлопцями?

— З Верном. Тедді Дючампом. Може, Крис буде. — Я думав, він зараз найжджатиме на Крису — мовляв, це погана компанія, гниле яблуко з самісінького дна діжки, злодій, майбутній вихованець колонії для неповнолітніх злочинців. Але тато лише зітхнув і відповів:

— Та йди, напевно.

— Супер! Дякую!

Я вже розвернувся, щоб піти в дім і позиряти, що там по зомбоящику показують, але раптом тато спитав:

— Гордоне, це єдині люди, з якими тобі хочеться дружити, так?

Я оглянувся на нього, внутрішньо приготувавшись до суперечки, але того ранку в нього не стало сил для суперечок. Хоча, як на мене, то краще б вони були. Плечі в нього поникли. Обличчя, повернуте не до мене, а до мертвого городу, було похнюплене. А в очах зблискувало щось неприродне, схоже на сльози.

— Ой, тату, ну, вони нормальні...

— Певна річ. Злодій і двоє кретинів. Чудова компанія для мого сина.

— Верн Тесіо не кретин, — заперечив я. Щодо Тедді сперечатися було важче.

— Дванадцять років, а він досі в п'ятому класі, — мовив тато. — А той раз, коли він лишався у нас ночувати... Коли принесли недільну газету, він цілих півтори години читав розділ з коміксами.

Цим батько не на жарт мене розлютив, бо я подумав, що це несправедливо. Він судив про Верна так само, як про всіх моїх друзів — уряди-годи бачив їх у передпокої, коли вони до нас заходили й від нас виходили, і судив. Він їх не знав і помилявся. А коли назвав Крису злодієм, то для мене це взагалі як червона шмата, бо про Крису він ніфіга не знав. Я хотів йому все це висловити, але боявся розізлити: тоді він посадить мене під замок і не дозволить нікуди йти. Та й не те щоб він сердився насправді. Він же не лютував, як ото інколи за вечерею, коли так розходився, що ніхто вже й їсти не хотів. Зараз він просто здавався зажуреним, змученим і виснаженим. У свої шістдесят три роки він міг би бути моїм дідусем.

Мамі виповнилося п'ятдесят п'ять — теж не першої свіжості квітка. Коли вони з татом побралися, то пробували одразу ж створити сім'ю. Мама завагітніла, але стався викидень. Потім було ще два викидні, і лікар сказав, що вона ніколи не зможе виносити дитину. Ви розумієте, я все це знаю до найменших подробиць, бо вислуховував, коли вони читали мені нотації. Вони хотіли, щоб до мене дійшло — я особливий дар від Господа, а я, такий невдячний, не ціную того, як мені шалено пощастило бути зачатим, коли моїй матері стукнуло сорок два й у волоссі вже проглядала сивина. Я не цінував ані свого безрозмірного везіння, ані її страшних мук і самопожертви.

Через п'ять років після того, як лікар повідомив мамі, що вона ніколи не матиме дітей, вона завагітніла Деннісом. Носила його вісім місяців, а тоді він просто випав, усі вісім фунтів¹. Тато часто повторював, що, якби мама доносила Денніса, то він би важив усі п'ятнадцять. Лікар тоді сказав: «Ну, іноді природа нас дурить, але іншої дитини у вас не буде. Подякуйте за неї Богу й будьте задоволені». Через десять років вона завагітніла мною. І не тільки виносила весь термін — лікарю довелося мене щипцями висмикувати. Не, ви коли-небудь чули про таку прибацану сімейку? Я прийшов у цей світ сином двох пристаркуватих сопунів (але про це не будемо), а мій єдиний брат грав у бейсбол на полі для дорослих хлопців, коли я ще в пелюшках лежав.

Для моїх батьків одного дару від Господа було цілком досить. Не скажу, щоб вони мене кривдили, не били — так точно, але я став для них збіса великою несподіванкою, а коли тобі за сорок, то ти вже не так любиш несподіванки, як у двадцять. Після мого народження мама зробила собі операцію, яку її подружки-квочки називали «перев'язкою». Видно, хотіла на сто відсотків себе убезпечити від наступних дарів Господа. Уже в коледжі я дізнався, що мені фантастично пощастило — міг народитися недоумком... хоча, напевно, тата обсідали важкі сумніви, коли він бачив, як мій кореш Верн десять хвилин сопе, розбираючи діалог у коміксі «Бітл Бейлі».

А щодо того, що на мене не звертали уваги. Я ніколи не доганяв чому, аж поки в старших класах не загадали зробити доповідь про один роман, «Людина-невидимка» він називався. Коли я пообіцяв міс Гарді прочитати цю книжку й розказати про неї, то я думав, що це науково-фантастична штука про чувака в бинтах і сонячних окулярах

¹ 3,6 кг.

«Фостер Грант». У кіно його грав Клод Рейнс. Але виявилося, що то не та історія. Я хотів було зіскочити, проте міс Гарді не дозволила зірватися з гачка. Але зрештою вийшло класно, я радий, що її прочитав. «Людина-невидимка» — це про негра. Його ніхто ніколи не помічає, бачать лише тоді, коли він якусь лажу відчечубить. Люди дивляться наче крізь нього. Коли він говорить, ніхто не відповідає. Він мов та чорношкіра примара. В'їхавши, що до чого, я проковтнув ту книжку, наче детективчик Джона Д. Макдональда, бо той Ральф Еллісон про мене написав. Коли ми сідали вечеряти, завжди я чув: «Денні, як твої успіхи в бейсболі?», і «Денні, хто запросив тебе на танці до Сейді Гопкінз?», і «Денні, я хочу поговорити з тобою про ту машину, на яку ми дивилися». Я просив: «Передайте масло», а тато відповідав: «Денні, ти впевнений, що армія — це те, що тобі потрібно?», а мама питала в Денні, чи не купити йому сорочку на розпродажі в Пендлтоні, у центрі. І доводилося мені тягтися по масло самому. Якось увечері, коли мені було дев'ять років, я просто так, заради експерименту попросив: «А передайте мені ту клятву смердючу бульбу». А мама сказала: «Денні, сьогодні телефонувала тітонька Ірейсі, питала про тебе й Гордона».

Того вечора, коли в Денні був випускний — він із відзнакою закінчив школу в Касл-Року, — я вдав хворого й лишився вдома. Випросив у Ройса, старшого брата Стіві Дарабонта, щоб він купив мені пляшку «Дикої ірландської троянди», і половину вижлуктив, а потім серед ночі все ліжко собі заригав.

Коли в сім'ї така ситуйовина, то виходів у тебе лише два: або зненавидіти старшого братика, або зробити з нього для себе ідола й безнадійно обожувати. Принаймні цього вчать на університетських курсах психології. Гівно якесь, правда? Але скажу вам, що до Денніса в мене не було ненависті,

та й робити з нього ідола я його не став. Сварилися ми нечасто, не билися взагалі ніколи. Ну бо то була б кумедія. Ви можете собі уявити, щоб чотирнадцятирічний хлопчисько вигадав причину віддубасити свого чотирирічного братика? А наші «шнурки» завжди дивилися на нього знизу вгору, тому й не змушували сидіти з малим, і я ніколи так не парив Денніса, як деяких старших — їхні малі брати й сестри. Із собою мене Денні кудись брав із власної волі, і на моїй пам'яті то були найщасливіші хвилини мого життя.

— Гей, Лачанс, а це що за шкет з тобою?

— Це мій братик. Думай, що кажеш, Девіс. Він з тебе котлету зробить. Горді — крутий пацан.

Вони ненадовго скупчуються навколо мене, величезні, височенні, лише секундочка цікавості, мов латка сонячно-го світла. Такі великі, такі дорослі.

— О, малий! То цей мокрописький — твій старший брат? Я соромливо киваю.

— Таке мудило, скажи, малий?

Я знову киваю, і всі, включно з Денні, вибухають сміхом. А тоді Денніс двічі уривчасто плескає в долоні й каже:

— Так, ми на тренування прийшли чи так і будем тут стовбичити, мов ті сцикуни?

Вони всі біжать на свої позиції, перекидаючи м'яч по полю.

— Горді, йди он там на лавці посидь. І тихо будь. Ні до кого не чіпляйся.

Я йду й сиджу он там на лавці. Я слухняний. Почуваюся неймовірно малим під солодкими літніми хмарами. Дивлюся, як мій брат робить подачі. Ні до кого не чіпляюся.

Але таких днів було мало.

Деколи він читав мені казки на ніч, і вони мені подобалися більше за мамині. Мамині казки були про Пряничного чоловічка й трьох поросят — нормальні, але Денніс

читав усяке про Синю бороду та Джека-різника. А ще в нього була своя версія казки про троля й трьох козенят, де переможцем виходить страшний троль під мостом. І, як я вже казав, він навчив мене грати в крибідж і тасувати карти, як профі. Наче й небагато, ну але... кожен бере від цього світу все, що може, правда ж?

Коли я трохи підріс, моя любов до Денніса змінилася мало не клінічним благоговінням — так нікчемні християни ставляться до Бога, напевно. А коли він загинув, то я відчув легке потрясіння й легкий смуток. Так само, мені здається, зажурилися нікчемні християни, коли журнал «Тайм» повідомив, що Бог помер. Скажімо так: смерть Денні мене засмутила так само, як звістка по радіо про те, що помер Ден Блокер¹. Бачив я їх приблизно однаково часто, от тільки серій з Денні ніколи не повторювали.

Його поховали в закритій труні, затягнутій американським прапором (прапор зняли перед тим як опускати труну, склали — прапор, не труну — трикутником та віддали мамі). Батьки після цього наче на шматки розвалилися. І наступних півроку було замало, щоб їх зібрати. Я вже й не знав, чи стануть вони, узагалі, коли-небудь цілими, як колись. Містер і місіс Шалам-Балам. У кімнаті Денні, через одні лише двері по коридору від моєї кімнати, усе наче застигло в часі, захололо чи потрапило в часову пастку. На стінах висіли вимпели з коледжу Ліги плюща, за дзеркало були заткнуті фотки дівчат, із якими він зустрічався. Перед тим дзеркалом він товкся годинами — зачісував волосся «коком», під Елвіса. На столі лежали стоси чоловічих журналів «Тру» та «Спорт іластрейтид». Минав час, і дати їхнього випуску все давнішали й давнішали. Такі штуки

¹ Блокер Ден (1928—1973) — американський актор, відомий глядачам за ролями в різних телевізійних серіалах.

показують у липучих сентиментальних фільмах. Але для мене в цьому не було нічого сентиментального. Був лише жах. У кімнату Денніса я не потикався, заходив лише тоді, коли сподівався, що він буде там: за дверима, чи під ліжком, чи у вбудованій шафі. Найбільше муляла та шафа. Коли мама посилає мене принести альбом Денні з листівками чи взуттєву коробку з його фотографіями, щоб на них поглянути, я уявляв, як та шафа поволі зі скрипом починається, а я стою, паралізований жахом, і не можу зрушити з місця. У моїй уяві він стояв, блідий і скривавлений, у п'ятьмі шафи, половина голови провалилася, а на сорочці підсихає кірка крові з сірими прожилками мозку. Я уявляв, як підіймаються його руки, скривавлені долоні скрючуються, мов лапи, і він хрипить:

— На моєму місці мав бути ти, Гордоне. Це мав бути ти.

7

«Місто самців», автор: Гордон Лачанс. Уперше опубліковано в часописі «Грінспан Квотерлі», № 45, осінь 1970 року. Друкується з дозволу автора.

Березень.

Чико стоїть біля вікна, схрестивши руки, ліктями спираючись на перетинку, що розділяє верхню та нижню шибки, дивиться надвір, скло вкривається туманом його віддиху. Животом відчуває подмух протягу. Нижньої справа шибки немає. Замість неї — шмат картону.

— Чико.

Він не повертається. Вона більше не говорить. Він бачить її примару у склі: сидить у його ліжку, простирадла зібгані й стримлять догори, помітно протестуючи проти

сили тяжіння. Туш глибокими чорними западинами розпливлася в неї довкола очей.

Чико мандрує поглядом повз її примару й далі, за стіни будинку. Дощ іде. Він з'їдає клапти снігу й оголює залисини землі. Він бачить пожухлу торішню траву, пластмасову іграшку (Білліну), іржаві граблі. «додж» його брата Джонні стоїть на домкраті, знешинені колеса стирчать, мов культі. Він згадує, як вони з Джонні вовтузилися з цією машиною, а по старенькому транзисторному радіоприймачу Джонні станція «WLAM», що в Льюїстоні, транслювала суперхіти й старі пісні. Час від часу Джонні простягав йому пиво.

— Чико, вона бігатиме, як дурна, — казав йому Джонні. — Зжере все полотно цієї дороги від Гейтс-Фолза до Касл-Рока. Дай-но тільки той важіль «Герст» вставимо.

Але це було тоді, а тепер було тепер.

За «доджем» Джонні починалася дорога. Траса чотирнадцять, на південь тягнеться до Портленда й Нью-Гемпшира, на північ — аж до Канади, якщо повернути ліворуч на СШ-один у Томастоні.

— Місто самців, — каже Чико, звертаючись до скла. І закурює сигарету.

— Що?

— Нічого, бейбі.

— Чико? — Її голос звучить спантеличено. Йому доведеться поміняти простирадло, поки тато не повернувся. З неї текла кров.

— Що?

— Я кохаю тебе, Чико.

— Добре.

Бруднючий березень. «Стара ти хвойда, — думає Чико. — Стара, зашпортана, із відвислими цицьками хвойда-березень, з обличчям, залитим дощем».

— У цій кімнаті колись жив Джонні, — ні сіло ні впало каже він.

— Хто?

— Мій брат.

— А-а. І де він тепер?

— У війську, — відповідає Чико. Але Джонні не у війську. Минулого літа він працював на спідвеї «Оксфорд-плейнз», одна машина втратила керування, її понесло через внутрішнє поле в зону піт-стопу, де Джонні саме міняв задні шини на прокачаному сток-карі «шеві». Йому воляли, щоб тікав, але Джонні не почув. Серед тих, хто волав, був брат Джонні Чико.

— Тобі не холодно? — питає вона.

— Ні. Ну, у ноги. Трохи.

І раптом він думає: «О Господи. Із Джонні не сталося нічого такого, чого рано чи пізно не скоїться з тобою». Він так і бачить це знову: «Форд Мустанг» заносить, хребці його брата випинаються разком тіней і вм'ятин на білому тлі його футболки «Гейнс» — він саме сидів навпочіпки, знімаючи задню шину з «шеві». Йому вистачає часу, щоб розгледіти, як із покришок некерованого «мустанга» злазить шар гуми, а відвислий глушник креше іскри з поверхні поля. Він налетів на Джонні тоді, коли хлопець спробував зіп'ястися на ноги. А далі все поглинув жовтий спалах полум'я.

«Що ж, — думає Чико, — усе могло відбуватися й повільно». І згадує свого діда. Запахи лікарні. Красунечки-медсестри виносять судна. Останній видих, шурхотливий, як папір. Хіба буває нормальний спосіб?

Він здригається й думає про Бога. Торкається маленького медальйона зі святим Христофором, що теліпається на ланцюжку в нього на шиї. Він не католик і, певна річ, не мексиканець. Насправді його звать Едвард Мей, а прізвись-

ко Чико йому дали друзі, бо він чорнявий і мастить волосся «Брилькредом», а ще взуває чоботи з вузькими носками та кубинськими підборами. Не католик, але цей медальйон носить. Може, якби в Джонні теж такий був, некерований «мустанг» пролетів би повз нього. Ніколи не знаєш.

Він курить і невідривно дивиться у вікно, а дівчина в нього за спиною вилазить із ліжка й швидким кроком, замалим не дрібочучи, іде до нього. Може, боїться, що він озирнеться й гляне на неї. Вона кладе теплу долоню йому на спину. Груді туляться до нього збоку. Живіт торкається його сідниць.

— Ой. Дуже холодно.

— Лише в цьому місці.

— Чико, ти мене кохаєш?

— А то! — недбало кидає він, а потім, посерйознішавши: — Ти була цілкою.

— А яке це має...

— Ти була незаймана.

Рука пробирається вище. Палець водить по шкірі на заглибині його потилиці.

— Я ж тобі казала, хіба ні?

— Важко було? Боліло?

Вона сміється.

— Ні. Але я боялася.

Вони споглядають дощ. Повз будинок, здіймаючи фонтан бризок, пролітає новий «олдсмобіль».

— Місто самців, — каже Чико.

— Що?

— Цей тип. Він їде в Місто самців. На своїй новій самцевій тачці.

Вона цілує те місце, якого лагідно торкався її палець, але він відмахується від неї, як від набридливої мухи.

— Що таке?

Він розвертається до неї. Вона мигцем позирає на його член і швидко переводить погляд на обличчя. Руки сіпаються від бажання прикритися, а тоді вона згадує, що в кіно такого ніколи не роблять, тож знову їх опускає. Волосся в неї чорне, шкіра — біла, мов сніг, із кремовим відтінком. Груди пружні, а от живіт міг би бути й пласкішим. «Ще один гандж, — думає Чико, — який нагадує, що це не кіно».

— Джейн?

— Що? — Він відчуває, що скоро буде готовий. Ще не зовсім, але скоро.

— Усе нормально, — каже він. — Ми друзі. — Він пожирає її поглядом, вбираючи все, до чого тільки може дотягтися. А тоді знову дивиться на її обличчя — і вона шаріється. — Нічого, що я на тебе дивлюся?

— Я... так. Так, Чико.

Вона відступає на крок, заплющує очі, сідає на ліжко й відхиляється назад, розставляючи ноги. Він бачить її всю цілком. М'язи, м'язики на внутрішньому боці стегон... вони безконтрольно сіпаються, і раптом це збуджує його сильніше, ніж напнуті конуси її грудей чи ніжно-рожева перлина пизди. У ньому тремтить збудження — цей дурко, клоун Бозо на пружині. Кохання, може, і таке божественне, яким його оспівують поети, думає він, але секс — це клоун Бозо, що стрибає на пружині. Як, узагалі, може жінка дивитися на стоячий член і не розреготатися, мов ненормальна?

Дощ періщить у дах, у шибки, у просяклу ним латку картону, що затуляє дірку внизу, де немає скла. Він кладе руку на груди, вичікуючи моменту, наче давній римлянин, що збирається виголосити промову. Рука холодна. Він її опускає.

— Розплющ очі. Я сказав, ми друзі.

Вона слухняно підкорюється. Дивиться на нього. Очі в неї міняться фіалковою барвою. Дощ, стікаючи по склу, лягає струмками відбитків їй на обличчя, шию, груди. Живіт тепер видається пласким, у цій позі, коли вона розтяглася на ліжку. То мить її досконалості.

— О, — мовить вона. — Ой, Чико, таке дивне відчуття. — Її тілом пробігає дрозж. Вона мимохіть стискає пальчики ніг. Йому видно тильний бік її стіп. Шкіра там рожева. — Чико. Чико.

Він приступає до неї. Його тіло тремтить, й очі в неї широко розплющуються. Вона щось говорить, одне слово, але він не може розібрати. А питати не час. Він стає перед нею на одне коліно й зосереджено-насуплено дивиться на підлогу, торкаючись її ніг трохи вище коліна. Вимірює хвилю, що наростає в ньому. Її потяг бездумний, фантастичний. Він ще трохи вичікує.

Єдиний звук — лунке цокотіння будильника на тумбочці біля ліжка, що мідними ніжками спирається на стос коміксів про Спайдермена. Її дихання тріпоче все швидше й швидше. Його м'язи м'яко переливаються під шкірою, бо він рвучко підводиться й подається вперед. Вони починають. Цього разу вже краще. Надворі дощ наполегливо змиває сніг.

А за півгодини Чико торсає її, вириваючи з легкої дрімоти.

— Треба вставати, — каже. — Тато з Вірджинією от-от будуть удома.

Вона дивиться на свій наручний годинник і сідає в ліжку. Уже не намагається прикритись, як минулого разу. У неї наче аура змінилася — уся мова тіла стала інакшою. Вона не стала більш зрілою (хоча їй самій, певно, так здається), а те, чого навчилася, не складніше, ніж шнурки зав'язувати, та все одно аура змінилася. Він киває, а вона

невпевнено йому всміхається. Він тягнеться по сигарети, що лежать на тумбочці. І поки вона натягає трусики, він пригадує рядок зі старої веселої пісеньки: «Ти грай, поки я звалю, Блю... грай на своєму диджериду¹». «Прив'яжи моїх кенгуру» Рольфа Гарриса. Він розтягує губи в усмішці. Цю пісню колись співав Джонні. Закінчувалася вона так: «От він вмер, ми його шкуру вичинили здуру, і поклали ми сушитись на сарай».

Вона застібає ліфчик і вовтузиться з гудзиками блузки.

— Чико, ти чого всміхаєшся?

— Нічого, — каже він.

— Застебнеш мені змійку?

Він підходить до неї, усе ще голий, і застібає змійку. Цілує в щоку.

— Іди у ванну, зроби макіяж, якщо хочеш, — каже він. — Але не барися, добре?

Вона граційно йде коридором, а Чико проводить її поглядом та курить. Вона висока, вища за нього, і мусить пригнутися, щоб зайти у двері ванної. Чико знаходить свої труси під ліжком. Кладе в мішок для брудної білизни, що висить на внутрішньому боці дверей гардеробної, і витягає з комода чисті. Надіває їх, а коли вже йде назад до ліжка, ковзається на клапті мокротечі, яку пропустив квадрат картону.

— Прокляття, — обурено шепоче він.

Роззирається по кімнаті, у якій жив Джонні, аж поки його не стало («І нащо я їй сказав, що він служить в армії, Господи Боже!» — думає він... трохи знервовано). Стіни з МДФ (такі тонкі, що він чує, як тато з Вірджинією вовтузяться вночі) трохи не досягають самої стелі. Підлога трохи по-дурному похила — двері кімнати залишаються від-

¹ Музичний духовий інструмент австралійських аборигенів.

чиненими, тільки якщо їх заблокувати чимось. А забудеш, то вони тихцем зачиняться самі, тільки-но повернися до них спиною. На дальній стіні висить плакат із фільму «Недбалий їздець» — «Двоє чоловіків вирушили на пошуки Америки і не знайшли її». Коли в кімнаті мешкав Джонні, тут було більше життя. Чико не знає, чому так, але це правда. Та дещо він таки знає. Знає, що деколи йому в цій кімнаті стає моторошно вночі. Деколи здається, що от-от двері гардеробної прочиняться, і там стоятиме Джонні. Його тіло буде обвугленим, почорнілим покручем, а зуби пожовклими протезами ніби стирчатимуть із воску, що був розтанув, а тоді знову загус. І Джонні промовить пошепки:

— Забирайся з моєї кімнати, Чико. І не лізь своїми лапами до мого «доджа», бо я тебе придушу нахрін. Січеш?

— Січу, брате, — думає Чико.

Він якусь мить стоїть непорушно, роздивляючись зіжмакане простирadlo, поплямоване дівочою кров'ю. Та потім одним швидким рухом розправляє простирadlo. Отак. Хай буде. Як тобі це сподобається, Вірджиніє? До шмиги буде чи ні? Він натягає штани, взуває мотоциклетні чоботи, знаходить светр.

Коли вона виходить із нужника, він зачісує перед дзеркалом волосся. Вигляд у неї стильний. Під джемпером не видно надто випнутого живота. Вона кидає погляд на ліжко, щось із ним робить на раз-два, й ось воно вже застелене, а не просто розрівняне.

— Добре, — хвалить Чико.

Вона трохи невпевнено сміється і заправляє за вухо пасмо волосся. Такий виразно-чуттєвий жест.

— Ходімо, — каже він.

Вони перетинають коридор і вітальню. Перед відретушованою студійною фотографією, що стоїть на телевізорі, Джейн затримується. На ній його батько й Вірджинія,

Джонні вже в старших класах, Чико в початковій школі й немовля Біллі. На знімку Джонні тримає Біллі на руках. У них у всіх нерухомі упороти посмішки до вух... у всіх, крім Вірджинії, у якої на лиці застиг її фірмовий вічно сонний незрозумілий вираз. «Ту фотографію, — пригадує Чико, — зробили менш ніж за місяць по тому, як батько побрався з цією сукою».

— Це твої батько й мати?

— Батько, — виправляє Чико. — Коло нього — мачуха, Вірджинія. Ходімо вже.

— А вона й досі така гарна? — цікавиться Джейн, знімаючи з вішака своє пальто й простягаючи Чико його вітрівку.

— Для мого старого — так, напевно, — відповідає Чико.

Вони виходять у прибудову. Тут вогко й протяги — вітер гуляє й свистить у дірявих тонких стінах. Усе захаращено: ось купа старих лисих покришок, старий ровер Джонні, який Чико успадкував, коли йому було вісім, і який досить-таки швидко розгепав, стос детективних журналів, скляні пляшки від «пепсі», які ще можна здати, вимощений монолітний блок двигуна, помаранчевий ящик, повний книжок у паперових обкладинках, та старий іграшковий кінь «розфарбуй мене за цифрами», що стоїть на запорошеній зеленій траві.

Чико помагає їй прокласти шлях надвір. Журливо й безперервно перещить дощ. Чіків старий седан тоне в калюжі на під'їзній доріжці, вигляд у нього геть нікчемний. У «доджі» Джонні більше шику, хоч він і стоїть на домкраті, а на місці лобового скла в нього — шмат червоної пластмаси. У Чико — «б'юік». Фарба давно зблякла, на ній квітнуть плями іржі. Вичовгане переднє сидіння вкриває коричнева армійська ковдра. До сонцезахисного щитка пришпилено великий значок: «Я ХОЧУ ЩОДНЯ». На задньому

сидінні валяється іржавий зібраний стартер. «Якщо дощ коли-небудь вщухне, — думає він, — я його почищу. Може, навіть поставлю на «додж». А може, ні».

У «б'юїку» тхне цвіллю, і його власний стартер довго скрегоче, перш ніж машина заводиться.

— Акумулятор? — запитує вона.

— Та просто клятий дощ, напевно. — Він здає назад на дорогу, вмикаючи двірники, і на мить зупиняється, щоб глянути на будинок. Його стіни пофарбовано в страшенно нудний колір морської хвилі. Прибудова, як застромлене чужорідне тіло, стирчить із нього під неприродним кутом, вкрита руберойдом і полущеним гонтом.

На повну гучність врубається радіо, та Чико одразу ж його вимикає. У голові зароджується традиційний біль недільного пообіддя. Вони проїжджають повз клуб «Іранж», Добровільне об'єднання пожежників і крамницю «Брауні». Перед бензоколонкою «Брауні» стоїть «Тандерберд» Саллі Морисон, і Чико підносить руку на знак привітання, повертаючи на стару дорогу до Льюїстона.

— Хто це?

— Саллі Морисон.

— Красива. — Дуже нейтральним тоном.

Він намацує сигарети.

— Вона двічі виходила заміж і двічі розлучалася. А тепер стала міською курвою, якщо можна вірити половині тих лясів, які точать у цьому гівняному містечку.

— Наче така молода.

— Молода.

— А ти...

Він проводить рукою по її нозі й усміхається.

— Ні. Мій брат — можливо, але не я. Хоча Саллі мені подобається. Вона має аліменти й великий білий «Берд», і їй до лампочки все, що скажуть про неї люди.

Поїздка вже здається йому довгою і виснажливою. Праворуч повільно котить свої води синювато-сіра понура річка Андроскогін. Крига на ній вже зійшла. Джейн затихла й поринула в задуму. У салоні тиша, лише «двірники» розмірено постукують на склі. Коли машина потрапляє у вибоїни, у них видно туман, що причаївся й вичікує вечора, коли можна буде виповзти зі свого сховку й затягнути саваном усю Річкову дорогу.

Вони заїжджають в Обурн, Чико зрізає кут і виїжджає на авеню Міно. Чотири смуги майже порожні, а всі будинки в цьому передмісті такі, наче їх не тут звели, а виготовили десь на фабриці. На хіднику вони бачать хлопчика в жовтому поліетиленовому дощовику. Він простує трохи попереду, обережно обходячи калюжі.

— Іди, малий, — тихо промовляє Чико.

— Що? — питає Джейн.

— Нічого, кицю. Спи далі.

Вона сміється, із нотками сумніву.

Чико повертає на Кестон-стрит і заїжджає на доріжку одного з виготовлених на фабриці будинків. Ключа в запаленні не повертає.

— Зайди, пригощу коржиками, — каже вона.

Він хитає головою.

— Треба вертатися.

— Я знаю. — Вона оповиває його руками й цілує. — Дякую за найпрекрасніші хвилини мого життя.

Раптом він усміхається, і від тої усмішки його обличчя сяє. Це якась магія.

— До зустрічі в понеділок, Джейні-Джейн. Ми ж друзі, так?

— Ти знаєш, що ми друзі. — Вона знову його цілує, та коли він кладе долоню їй на груди, обтиснуті джемпером, відсторонюється. — Не треба. А то ще батько побачить.

Він її відпускає, усмішка блякне. Вона швидко виходить із машини й біжить крізь дощ до задніх дверей. Ще мить — і її нема. Чико затримується на хвилину, щоб закурити, а потім здає назад і виїжджає на дорогу. «Б'юїк» буксує, стартер скрегоче цілу вічність, та потім двигун усе-таки заводиться. Довга дорога додому.

Уже на під'їзді він бачить перед будинком батьків «універсал». Ставить свою машину поряд із ним і глушить двигун. Та ще хвилюк просто сидить мовчки, слухає дощ. Це наче бути всередині сталевого барабана.

Коли Чико заходить у будинок, Біллі сидить перед зомбоящиком, дивиться Карла Стормера та його «Сільських бакару»¹. Біллі радісно підстрибує.

— Едді, Едді, а знаєш, що дядько Піт сказав? Сказав, що вони з купою інших хлопців бачили у війну підводний човен фріців! Поведеш мене наступної неділі на шоу?

— Не знаю, — шкірється Чико. — Якщо будеш слухняним і цілий тиждень щовечора перед вечерею цілуватимеш мою туфлю. — Він скуйовджує Біллі волосся. Той верещить, сміється і штовхає його кулаком.

— Так, ану припинили, — каже їм Сем Мей, заходячи в кімнату. — Не казяться. Ви знаєте, як ваша мати ставиться до дурних пустощів. — Він ослабив краватку й розщепнув верхній гудзик сорочки. На тарілці в нього лежать три червоні хот-доги, закладені в білі булки, а поряд із ними вмощено слоїк із гірчицею. — Едді, де ти був?

— У Джейн.

У туалеті шумить бачок. Вірджинія. Чико думає про те, чи не залишила Джейн на раковині волосся, чи губну помаду, чи заколку.

¹ Бакару — ковбой у Каліфорнії, спотворене іспанське «вакоро».

— Даремно ти не поїхав з нами до дядька Піта й тітки Енн, — каже йому батько. І за три укуси розправляється з сосискою. — Едді, ти, узагалі, стаєш наче чужий. Мені це не подобається. Поки що ми тобі забезпечуємо хліб і дах над головою.

— Такий собі хліб, — пирхає Чико. — Такий собі дах.

Сем стріляє в нього поглядом. Він ображений, та на зміну образі швидко приходять гнів. Коли він розтуляє рота, щоб заговорити, Чико бачить, що зуби в нього жовті від гірчиці, і відчуває легкий напад нудоти.

— Язика припни. Розпускаєш занадто. Шмаркач ти ще, щоб зі мною так говорити.

Чико знизує плечима, відрізає скибку від буханки «Диво-хліба», що лежить на спеціальному телестолу для їдла біля батькового крісла, і щедро поливає її кетчупом.

— Усе одно ще три місяці, і я звідси поїду.

— Не зрозумів. Про що це ти?

— Відремонтую машину Джонні й поїду в Каліфорнію. Пошукаю роботи.

— А, ясно. Зрозуміло. — Його батько — здоровань, незграбний здоровило, але Чико думає, що після одруження з Вірджинією, він здрібнів. А після смерті Джонні здрібнів ще дужче. І подумки повторює собі те, що сказав Джейн: «Мій брат — можливо, але не я». І навздогін: «Грай на своєму диджериду, Блю». — Ти на тій машині не те що в Канаду — до Касл-Рока не доїдеш.

— Ти думаєш? То побачиш, блять, як за мною аж закуріє.

Якусь мить батько лише пильно дивиться на нього, а потім жбурляє в нього сосискою, яку тримає в руці. Вона вдаряє Чико в груди, розбризкуючи по светру й кріслу гірчицю.

— Ще раз це слово скажеш, і я тобі носа зламаю. Ти диви на нього, який розумник.

Чико підбирає сосиску й дивиться на неї. Дешева червона сосиска, вимашена французькою гірчицею. «Намас-тять трохи сонячного світла». Чико кидає нею в батька. Сем підводиться, його обличчя червоне, як стара цегла, на лобі пульсує вена. Стегном він зачіпляє телестолік, і той перекидається. У дверях кухні стоїть і дивиться на них Біллі. Він і собі набрав на тарілку сосисок і квасолі, але тарілка перехилилася, і квасолева підливка стікає на підлогу. Очі в Біллі широко розплющені, губи тремтять. По телевізору Карл Стормер та його «Сільські бакару» в карколомному темпі награють кантрі-баладу «Довга чорна вуаль».

— Ти їх ростиш, виховуєш, а вони потім плюють тобі в лице, — нечітко промовляє батько. — Отаке. Отак-от воно й буває. — Він наосліп промацує сидіння крісла й знаходить-таки недоїдену сосиску. Затискає її в кулаку, мов надкушений фалос. А потім — неймовірно, проте береться їсти... і Чико бачить, як по його щоках стікають сльози. — Отаке. Плюють на тебе. Так воно буває.

— А навіщо ти на ній женився?! — кричить на нього Чико, але прикушує язика, перш ніж із нього зриваються наступні слова: «Якби ти на ній не женився, Джонні був би зараз живий».

— А це вже не твоє собаче діло! — крізь сльози горлає Сем Мей. — Це моє діло!

— Та ти що?! — волає Чико. — Невже? Мені всього-на-всього треба жити з нею! Мені й Біллі, нам треба жити з нею! Дивитися, як вона з тебе всі соки тягне! А ти навіть не знаєш...

— Чого? — Зненацька батьків голос стишується, стає зловісним. Шмат сосиски, затиснутий у кулаці, стирчить, немов скривавлений уламок кістки. — Чого я не знаю?

— Не знаєш, який ти дурень, — каже Чико, нажаханий тим, що тільки-но мало не зірвалося з його губ.

— Краще замовкни, негайно, — радить батько. — Бо я з тебе, Чико, дурощі виб'ю. — Так він його називає, лише коли дуже розлютиться.

Розвернувшись, Чико бачить, що Вірджинія стоїть на іншому боці кімнати, дуже уважно розправляючи свою спідницю, і дивиться на нього своїми великими спокійними карими очима. Очі в неї прегарні. Усе решта не таке красиве, уже не таке молоде, але ті очі убезпечать її ще на багато років, думає Чико й відчуває, як повертається чорна ненависть: «От він вмер, ми його шкуру вичинили здуру, і поклали ми сушитись на сарай».

— Вона тебе під п'яту загнала, а ти боїшся, що не даватиме, і нічого з цим не робиш!

Раптом Біллі не витримує всіх тих криків — він лементує від жаху, впускає тарілку з сосисками й квасолею та затуляє обличчя руками. Квасолева підливка заляпує йому недільне взуття й розливається по килиму.

Сем ступає крок уперед, один-єдиний, та так і спиняється, бо Чико киває до нього пальцем, підзиваючи до себе, наче каже: «Ага, вперед, переходь уже до діла, чого ти, у сраці, так довго дляєшся?» Вони застигають, мов статуї, та так і стоять, поки не озивається Вірджинія. Голос у неї тихий і спокійний, мов ті карі очі.

— Еде, у твоїй кімнаті була дівчина? Ти ж знаєш, як ми з твоїм татом до цього ставимось. — А тоді, наче висловлюючи запізнілу думку: — Вона залишила носовичок.

Він втуплюється в неї поглядом, лютує, однак неспроможний висловити все, що в нього накипіло: те, яка вона брудна, як несхибно стріляє в спину, як заскакує ззаду й підрізає тобі сухожилля.

«Можеш мене вдарити, якщо хочеш, — промовляють ті спокійні карі очі. — Я знаю, ти знаєш, що відбувалося до того, як він помер. Але дістати мене ти можеш тільки

так, правда ж, Чико? Та й то лиш у тому разі, якщо батько тобі повірить. А якщо він тобі повірить, це його вб'є».

На цей новий виверт батько кидається, мов ведмідь.

— Ти, малий виродку, трахався в моєму домі?

— Семе, будь ласка, добирай слова, — спокійно промовляє Вірджинія.

— То це тому ти не схотів з нами поїхати? Щоб тра... щоб...

— Скажи це! — крізь сльози каже Чико. — Не дозволяй їй затикати тобі рота! Кажи! Кажи, що мав на увазі!

— Іди геть, — безбарвним тоном говорить батько. — І не повертайся, поки не попросиш вибачення в матері й у мене.

— Не смій! — кричить він. — Не смій називати цю суку моєю матір'ю! Я тебе вб'ю!

— Едді, не кричи! — верещить Біллі. Слова виходять у нього невиразними, мов крізь вату, бо він досі затуляє обличчя долонями. — Не кричи на татка! Будь ласка, не кричи!

Вірджинія непорушно стоїть у дверях, не зводячи погляду спокійних очей із Чико.

Сем наосліп відступає на крок і вдаряється об край м'якого крісла. Важко осідає в нього й відвертає обличчя до волохатого передпліччя.

— Едді, коли чую від тебе такі слова, я на тебе навіть дивитися не можу. Мені дуже погано робиться.

— Це через неї тобі погано! Чому ти не хочеш подивитися правді у вічі?

Сем не відповідає. І далі не дивлячись на Чико, він навпомацки знаходить на тарілці, що стоїть на телестолу, ще одну загорнуту в булку сосиску. Навпомацки знаходить гірчицю. Біллі й далі плаче. Карл Стормер та його «Сільські бакару» співають пісню далекобійника.

«Моя ластівка стара, але літає sporo», — повідомляє Карл усім своїм глядачам із Західного Мену.

— Семе, хлопчик сам не розуміє, що каже, — лагідно мовить Вірджинія. — У його віці завжди важко. Дорослішати важко.

Він під п'ятою. Так, це кінець.

Він розвертається і прямує до дверей, що ведуть у сарай-прибудову і далі, надвір. Уже відчиняючи їх, він озиряється на Вірджинію, і, коли вимовляє її ім'я, вона обдаровує його безтурботним поглядом.

— Що, Еде?

— Простирадло в крові. — Він робить паузу. — Я її порвав.

Йому здається, ніби щось ворухнулося в її очах, але, напевно, він видає бажане за дійсне.

— Еде, будь ласка, вийди. Ти лякаєш Біллі.

Він виходить. «Б'юїк» не хоче заводитися, і він майже змиряється з тим, що доведеться чалапати під дощем, коли двигун все-таки бурчить. Він закурює і виїжджає задом на Чотирнадцяту, витискаючи зчеплення й розганяючи двигун, коли він знову захлинається. Лампочка генератора злостиво підморгує йому двічі, та машина, зрештою, їде. Він повзе дорогою, що веде на Гейтс-Фолз.

Востаннє кидає погляд на «додж».

Джонні міг би влаштуватися на постійну роботу в Гейтс-сі, на текстильній фабриці, але тільки на нічну зміну. Він казав Чико, що нічна робота його не парить, та й платять там краще, ніж на «Плейнзі», але їхній батько працював на денній роботі, а якби Джонні ходив на нічні зміни, то вдень мусив би залишатися вдома з нею, сам-на-сам чи з Чико в сусідній кімнаті... а стіни в будинку тонкі.

— Я не можу припинити це, а вона не дозволяє, — розказував Джонні. — Так, я знаю, що його це вб'є. Але во-

на... вона не хоче це припиняти, а я наче не можу сам спинитися... вона вічно на мене вилазить, ти знаєш, як це, ти її бачив, Біллі ще надто малий, щоб розуміти, але ти її бачив...

Так. Він її бачив. Отож, Джонні пішов працювати на «Плейнз», а батьку сказав, це тому, що там може задешево дістати частини для «доджа». Ось як вийшло, що він міняв шину, коли налетів той «мустанг», крешучи іскри глушником. Ось як вийшло, що його мачуха вбила його брата, тож ти грай, поки я звалю, Блю, бо ми їдемо в Місто самців на цьому гівняному «б'ююку», і він згадує, як пахло гумою, і як випиналися під ясно-білою футболкою хребці Джонні, відкидаючи маленькі півмісяці-тіні, він згадує, як Джонні трохи підвівся з того положення навпочіпки, у якому працював, коли в нього врзався «мустанг» і розмазав його по «шеві», і як глухо бамкнуло, коли «шеві» зірвався з опор, а тоді жовтогарячий спалах полум'я, задушливий запах бензину...

Чико обома ногами б'є по гальмах, і седан, скрегочучи й хитаючись, зупиняється на просяклому водою узбіччі. Він тягнеться через сидіння до пасажирських дверцят, рвучко їх відчиняє й поливає бруд та сніг струменем жовтої блювоти. Від самого її вигляду блює знову, а від думки про неї шлунок сухим спазмом вивергає порожнечу. Машина заледве не глухне, та він вчасно спам'ятовується. Вогник генератора неохоче підморгує, коли він піддає газу. Чико сидить і чекає, коли його відпустять дрижаки. Повз нього пролітає авто, новісінький «форд», білий, здіймаючи великі брудні хвилі води й снігової каші.

— Місто самців, — каже Чико. — У новій самцевій тачці. Кльово.

На губах, у горлі й та в носі він відчуває смак блювотиння. Курити не хочеться. Денні Картер пустить до себе

заночувати. Завтра буде час вирішити, що робити. Він виводить машину на трасу Чотирнадцять і рушає далі.

8

Достобіса мелодраматично, правда?

Я знаю, що світ бачив й одне-два ліпших оповідання — а якщо точніше, двісті-триста тисяч ліпших оповідань. Тут на кожній сторінці треба ставити штамп «НАПИСАНО ДЛЯ СЕМІНАРУ З ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ»... бо так воно й було, принаймні до певного моменту. Воно мені видається тепер таким жахливо вторинним і жахливо школярським: стиль Гемінгвея (от тільки все в нас у теперішньому часі — як модно, йоханий бабай), тема Фолкнера. Що може бути серйознішим? *Літ'урнішим?*

Та всі претензії, що так і пруть із цієї історії, не в змозі приховати те, що це надзвичайно сексуальне оповідання, написане надзвичайно недосвідченим юнаком (на той час, коли я писав «Місто самців», у мене було всього дві дівчини, та й то одну з них я передчасно облив спермою — не дуже-то я був схожий на Чико в наведеній вище оповідці). Ставлення до жінки тут навіть не те що вороже — воно балансує на межі огидності. Дві змальовані в «Місті самців» жінки — хвойди, а третя — просто посудина для зливу сперми, яка каже щось типу: «Я кохаю тебе, Чико» і «Зайди, почастую коржиками». А Чико весь такий із себе крутий мачо, куряга-роботяга, що наче зійшов із платівки Брюса Спрінгстіна. Хоча в той час, коли я надрукував це оповідання в університетському літжурналі (де воно опинилося між віршем під назвою «Відображення мене» та есе про правила відвідин студентських гуртяг жінками), про Спрінгстіна ще не чули. Це

робота юнака, настільки ж невпевненого, наскільки й недосвідченого.

Та все ж то було перше з оповідань, які я написав, що за відчуттями здавалося цілковито *моїм*, повністю цілісним (після п'яти років марних спроб). Оповідання, яке ще, можливо, підніметься й зазвучить, навіть якщо з-під нього вибити опори. Бридке й незграбне, проте живе. Ще й досі, коли я його перечитую, ховаючи посмішку через псевдокрутизну та явні претензії, я бачу істинне лице Гордона Лачанса між рядками друкованих літер, Гордона Лачанса, молодшого, ніж той, що нині живе й пише, безперечно, більшого ідеаліста, ніж той автор бестселерів, який більше полюбляє переглядати свої контракти на друк книжок у м'яких обкладинках, ніж самі ті свої книжки. Але вже не такого молодого, як той, що пішов із друзями подивитися на труп малого хлопця, якого звали Рей Бравер. Того Гордона Лачанса, що вже був на півдорозі до втрати свого світла.

Так, це не дуже добра оповідка. Її автор надто переймався тим, щоб слухати чужі голоси, замість того, щоб уважніше сприйняти той свій, що йде зсередини. Однак то був перший раз, коли я використав знайомі місцини й свої почуття в літературному творі. І побачивши те, що мене роками мучило, у новій формі, *формі, над якою я встановив контроль*, я відчув жахливу й п'янку радість. Минуло багато років відтоді, як мене навідала раптова думка про те, що Денні сидить у вбудованій шафі своєї примарної кімнати, де все залишилося таким, як і було колись. Чесно, я думав, що вже геть про це забув. Аж ось вона вириває в «Місті самців», дещо видозмінена... проте *контрольована*.

Я мусив опиратися бажанню багато чого змінити, переписати, оживити — і те бажання було досить-таки сильним, бо зараз мені та оповідка здається доволі ганебною.

Та все ж є в ній і моменти, які мені подобаються. Якби в них втрутився цей старіший Лачанс, із першими проблисками сивизни у волоссі, то від цього вони б здешевіли. Такі моменти, як-от образ тіней на білій сорочці Джонні чи відбитки сліз дощу на голому тілі Джейн, видаються кращими, ніж мають на це право.

А ще то було перше оповідання, якого я не показував своїм батькам. Забагато Денні в ньому було. Забагато Касл-Рока. А понад усе, забагато тисяча дев'ятсот шістдесятого. Ти завжди знаєш правду, бо, коли поріжешся її гострим лезом чи пораниш іще когось, піде кров.

9

Моя кімната була на другому поверсі, і шкварило там — дай Боже: дев'яносто градусів як мінімум. А до середини дня й усі сто десять¹ бувало, навіть якщо всі вікна повідчиняти. Я страшенно тішився, що не мушу там сьогодні спати, і від думки про те, куди ми йдемо, мене всього аж радісним дрожем проймало. Я згорнув дві ковдри в сувій і перев'язав старим ременем. Забрав усі свої гроші — аж шістдесят вісім центів. Після цього я був готовий відчалювати.

Я спустився задніми сходами, щоб уникнути зустрічі з татом перед будинком. Але даремно непокоївся — тато досі був у саду, зрошував безглуздими веселками повітря й дивився крізь них.

Я пішов уздовж Самер-стрит і зрізав кут через пустир на Карбайн — де тепер стоять офіси каслрокської газети «Колл». Я саме чимчикував по Карбайн до будівлі клубу, коли біля бровки спинилася машина й з неї виліз Крис.

¹ 32 і 43 °C відповідно.

В одній руці він тримав старий бойскаутський наплічник, а в іншій — дві ковдри, туго згорнуті й перев'язані линою для сушіння білизни.

— Містере, спасибі, — сказав він і побіг до мене, а машина рушила собі. Через плече в нього була перекинута бойскаутська баклага, що теліпалася при стегні. Очі в нього аж сяяли.

— Горді! А показати тобі щось?

— Ну, давай. А що?

— Тільки сюди йди. — Він махнув рукою в бік вузького проходу між кафешкою «Блакитна цятка» і каслрокською аптекою.

— Чого це, Крисе?

— Та йди, кажу!

Він побіг у завулок, а я, повагавшись лише хвилику (рівно стільки мені знадобилося, щоб забити на здоровий глузд), припустив слідом за ним. Дві будівлі йшли не паралельно, а ніби хилилися одна до одної, тож ближче до кінця завулок звужувався. Ми брели крізь смітєві потоки старих газет і переступали через підступні іскристі гнізда битих пляшок з-під пива й содової. Крис зайшов за «Блакитну цятку» і поклав ковдри. Біля стіни закладу вишикувалися вісім чи дев'ять смітєвих баків, і штиняло звідти неабияк.

— Фу! Крисе! Ти довго думав?

— Дай руку, — механічно промовив Крис.

— Ні, серйозно, я зараз вириг...

Слова застрягли в мене в горлі, і я геть-чисто забув про смердючі баки. Поки я говорив, Крис розстебнув рюкзак, розкрив його й поширудів усередині. Тож тепер простягав мені здоровенний пістолет із темним дерев'яним руків'ям.

— Ти ким хочеш бути — самотнім рейнджером чи Сиско Кідом? — вишкірився Крис.

— Ісусе ходячий і говорящий! Де ти це дістав?

— У батька з бюро цупонув. Сорок п'ятий калібр.

— Та я бачу, — промовив я, хоча, як на мене, то міг бути й тридцять восьмий, і триста п'ятдесят сьомий. Попри гору перечитаних романів Джона Д. Макдональда та Еда Макбейна, зблизька я в житті бачив лише один пістолет — і той належав констеблю Банермену... усі діти просили вийняти його з кобури, але Банер ні разу не вийняв. — Пацан, він з тебе шкуру зніме, коли дізнається. Ти ж казав, що він і так злющий, як чорт, ходить.

В очах у нього затанцювали бісики.

— У тому-то й фішка, пацан. Ніфіга він не дізнається. Його з іншими п'яниками загребли в Гаррисоні з шістьма чи вісьмома пляшками вина. Тіки через тиждень випустять. Срані ханурики. — Він скривив гримасу огиди. Крис був єдиний з нашої банди, хто ніколи не брав ні краплі спиртного в рот, навіть щоб показати, який він, ну, крутик чи що. Казав, що не хоче вирости й стати сраним підпарканником, як його старий. А якось він мені признався (це було після того, як близнюки Деспейн притарабанили упаковку з шести пляшок пива і всі приколувалися над Крисом, бо він не хотів брати пиво, навіть ковтка зробити не хотів), що *боїться* пити. Сказав, що його батя як заліз у пляшку, так більше й не просихав, і старший брат був п'яний вусмерть, коли гвалтував ту дівчину, й Очисько вічно хлебче «Фіолетового Ісуса» з Ейсом Мерилом, Чарлі Гоґаном і Біллі Тесіо. «Як ти думаєш, — спитав він у мене, — які в мене шанси розпрощатися з пляшкою, якщо я почну?» Вам може здатися, що це смішно — у дванадцять років переживати, що станеш юним алкоголіком, але Крису було не до сміху. Аж ніяк. Він багато думав про таку можливість. Була нагода.

— А патрони в тебе є?

— Дев'ять штук — усе, що лежало в коробці. Він думає, що сам їх вистріляв, коли бухим по бляшанках стріляв.

— Заряджений?

— *Ні!* Боже збав! Ти за кого мене маєш?

Повагавшись, я взяв пістолет. Мені одразу сподобалася та важкість, із якою він ліг у долоню. Подумки я вже уявляв себе Стівом Кареллою з вісімдесят сьомого відділка, що переслідує злочинця, Глухого, чи прикриває Маєра Маєра або Клінга, поки ті вдираються до бруднющого лігва наркомана, якому нема чого втрачати. Я навіть приціл на смердючку-бак і натиснув на гачок.

БА-БАХ!

Пістолет у руці підкинуло. З дула вирвався язик полум'я і лизнув повітря. Зап'ястя наче переломилося навпіл. Серце зробило кульбіт у горло й тремтливо причаїлося там. У рифленій металевій поверхні сміттебака з'явилася велика діра — творіння лихого чаклуна.

— Господи! — завищав я.

А Крис знай собі підсміювався, як ненормальний, — і я не міг зрозуміти, від чого: через те, що його охопили справжні веселощі чи напала істерика від жаху.

— Ти вистрелив, вистрелив! *Горді стріляв!* — І Крис вдав, ніби сурмить у ріг. — *Увага, Гордон Лачанс обстрілює Касл-Рок!*

— Заглухни! Вшиваймося! — заверещав я і захопив його за сорочку.

Поки ми драпали, двері «Блакитної цятки» відчинилися й надвір вийшла Франсин Таппер у штучно-шовковій уніформі офіціантки.

— Хто тут розбишакує? Хто петарди запускає?

Ми тікали, мов оглашенні, поза аптекою й крамницею господарчих товарів, «Імперією всячини», де продавали антикваріат, різний мотлох і копійчані книжки. Видерли-

ся на паркан, позаганяли в долоні скабки й вибігли на Каррен-стрит. На бігу я жбурнув Крису пістолет, він сміявся так, що мало не луснув, але якось примудрився зловити його, та ще й запхати назад у наплічник і защебнути на одну застібку. Забігши за ріг Каррен-стрит і знову опинившись на Карбайн, ми вповільнили біг й перейшли на крок, щоб не викликати підозр своєю знавіснілою біганиною. А Крис усе гигає.

— Пацан, бачив би ти її піку. Ой, краса. Просто супер. П'ять балів. — Він похитав головою, ляснув себе по нозі й знову заіржав від сміху.

— А ти знав, що він заряджений. Знав? От паскуда. Мене ж попасли. Та баба Таппер мене засікла.

— Чорт, вона думала, що то феєрверк. Та й старенька Таппер-Цицькапер далі свого носа не бачить, ти ж у курсі. Думає, що окуляри спотворять її *гарненьке личко*. — Крис поклав долоню собі на поперек, гойднув стегнами й знову зайшовся сміхом.

— Та пофіг. Кресе, це було підло. Я серйозно.

— Та ну, Горді. — Він поклав долоню мені на плече. — Я не знав, що пушка заряджена, чесно-пречесно, іменем матері клянуся. Я просто взяв його в тата в бюро. Він завжди виймає набой. А останній раз, коли клав, то, мабуть, у дим був п'янючий.

— Ти, правда, його не заряджав?

— Ні, сер.

— Поклянешся іменем матері, щоб вона пішла в пекло, якщо ти брешеш?

— Клянуся. — Він перехрестився і сплюнув, а на його обличчі не було нічого, крім чесності та каяття, мов у юного хориста. Та коли ми завернули на пустир, де росло наше халабудне дерево, і побачили, що Верн і Тедді вже сидять на своїх згорнутих ковдрах і на нас чека-

ють, він знову зареготав. Розказав їм про нашу пригоду, а коли всі з мене накепкувалися досхочу, Тедді в нього спитав, навіщо нам пістолет.

— Ні для чого, — відповів Крис. — Ну, може, ведмедя здибаємо. Чи ще щось. А ще ночувати в лісі страшнувато.

У відповідь на це всі кивнули. Крис у нашій банді був найстарший і найкрутіший, йому дозволялося таке казати. А от якби Тедді хоча б словом натякнув на те, що боїться темряви, то з нього б не злізли — засміяли б до смерті.

— А ти намет у полі напнув? — спитав Тедді у Верна.

— Ага. І залишив увімкненими два ліхтарі, будуть у темряві світити, наче ми там, усередині.

— Кльово! — і я поплескав Верна по спині. Для його голови то була ціла справдешня думка. Ніяково всміхнувшись, він аж зашарівся.

— То погнали, — сказав Тедді. — Уже ж скоро дванадцята!

Крис підвівся, і ми всі скупчилися довкола нього.

— Підемо через поле Бімана, позаду того меблевого біля «Сонні Тексако», — сказав він. — А тоді вийдемо на рейки біля звалища й перейдемо через естакаду в Гарлоу.

— А як думаєш, далеко нам іти? — поцікавився Тедді. На це Крис тільки плечима пересмикнув.

— Гарлоу велике. Тупати доведеться миль двадцять, не менше. Правильно ж я кажу, Горді?

— Ага. А може, й усі тридцять.

— Навіть якщо тридцять, завтра до обіду дійдемо. Якщо ніхто не здрейфить.

— Тут сцикунів нема, — миттю вставив Тедді.

Ми перезирнулися.

— Нняяв, — протягнув Верн, і всі засміялися¹.

— Так, хлопці, у дорогу, — сказав Крис, завдаючи собі на спину наплічника. Він пішов першим, і під його про водом наш маленький загін вийшов із пустища.

10

На той час, коли ми перейшли поле Бімана й видерлися шлаковим насипом на рейки Південно-Західної залізниці штату Мен, усім довелося познімати сорочки й позав'язувати їх на поясах. Бо пітніли ми, як ті свині. Уже на самому насипі ми подивилися вперед, на колію, уздовж якої нам потрібно йти.

Тієї миті я не забуду ніколи, байдуже, скільки років мені стукне. Наручний годинник був лише в мене — дешевенький «таймекс», який мені подарували рік тому, у нагороду за те, що я продавав лікувальний бальзам «кловерайн». Стрілки показували рівно полудень, і сонце безжально поливало спекою сухий, без найменшого затінку краєвид, що тягнувся ген до обрїю перед нашими очима. Відчувалося, як воно потроху пробирається тобі під череп, щоб підсмажити твій мозок.

За нашими спинами на довгастому пагорбі під назвою Касл-В'ю розкинувся Касл-Рок. Посередині видно було манливі затінені алеї міського парку. Трохи далі за течією річки Касл труби текстильної фабрики випльовували в небо кольору гарматної бронзи дим, а в річку — відходи. Ліворуч від нас стояла «Весела меблева комора». А просто попереду бігли, переливаючись під сонцем, лискучі рей-

¹ Натяк на боягузтво Тедді, гра слів в англійській мові: «pussy (cat)» — котик і «pussy» — боягуз.

ки. Коля йшла паралельно до річки Касл, що текла з лівого боку. А праворуч розляглися неозорі хаші. (Нині там мототрек — гасають перетятою місцевістю щонеділі по обіді, починаючи з другої години.) На горизонті маячила стара покинута водонапірна вежа — іржава й чомусь страшна.

Так ми застигли там на одну пообідню мить, а тоді Крис нетерпляче сказав:

— Ну все, погналі.

Ми пішли поряд із рейками по шлаку, із кожним кроком здіймаючи хмарки чорнуватої куряви, від якої зовсім скоро посіріли наші шкарпетки й кеди. Верн почав наспівувати «Полеж зі мною в конюшині»¹, та скоро змовк, що принесло нашим вухам полегшення. Лише Тедді та Крис додумалися взяти з собою баклажки, та прикладалися до них ми всі, й дуже часто.

— Можемо знов наповнити баклажки з колонки біля звалища, — сказав я. — Тато розказував, що з того джерела можна пити. Воно глибоке, сто дев'яносто футів.

— Окей, — погодився Крис, наш крутий провідник загону. — Та й перепочинемо там, нормальне місце.

— А поїсти? — зненацька спитав Тедді. — Ніхто не подумав узяти з собою щось на перекус. Я точно не взяв.

Крис аж на місці став.

— Чорт! І я не подумав. Горді, а ти?

Я похитав головою, подумки дивуючись зі своєї тупизни.

— Верне?

— Дуля з маком, — сказав Верн. — Сорі.

— Що ж. Побачимо, скільки в нас грошей. — Я розв'язав сорочку, розіклав на шлаку й кинув на неї свої шістдесят вісім центів. Монети гарячково заблищали на сонці.

¹ Жартівливо-сороміцька народна пісенька.

У Криси був м'ятий долар і два центи. У Тедді — два четвертаки й дві монети по п'ять центів. Верн мав при собі рівно сім центів.

— Два тридцять сім, — оголосив я. — На кінці путівця, який веде на звалище, стоїть крамничка. Комусь доведеться спуститися й купити пару гамбургерів і води, а решта тим часом відпочинуть.

— Кому? — поцікавився Верн.

— Дійдемо до смітника, кинемо жереб на сірниках. Ходім.

Я опустив усі гроші в кишеню штанів і вже пов'язував сорочку на поясі, коли Крис заволав:

— Поїзд!

Я поклав долоню на рейку, щоб відчутти вібрацію, хоча вже й так чув — рейка ходила ходором, і на мить здалося, що я сам поїзд у руці тримаю.

— Десант — за борт! — прогорлав Верн й одним божевільним клоунським стрибком здолав половину насипу. Верн був фанатом гри в десантуру і робив це скрізь, де земля була м'яка: у гравійному кар'єрі, у сіннику, на таких от насипах, як цей. За ним стрибнув Крис. Поїзд уже гуркотів десь близько — мабуть, прямував мостом на наш бік річки до Льюїстона. А Тедді, замість стрибнути, розвернувся лицем туди, звідки він мав вийти. Товсті скельця окулярів мигтіли сонці. Неохайні довгасті пасма волосся, мокрого від поту, хльоскали на вітрі об його лоб.

— Тедді, стрибаймо, — сказав я.

— Не, неа, я дождусь і вистрибну з-під коліс. — Він подивився на мене. Його збільшені скельцями очі аж палали від радості. — Ухиляння від потяга, січеш? Що таке вантажівки порівняно зі сраним ухилянням від потяга!

— Пацан, ти псих. Хочеш, аби тебе розчавило?

— Це як пляжі в Нормандії! — прогорлав Тедді й вискочив на середину колії. А там став на шпалу й легко на ній балансував.

Від такої страшної широкомасштабної дурості я трохи припух і не зразу зорієнтувався — просто стояв і витріщався на нього. Та потім ухопив за барки, потягнув до насипу (хоч він борсався і галасливо протестував) і штовхнув униз. Сам стрибнув слідом за ним, але не встиг ще приземлитися, як Тедді врізав мені кулаком у живіт. Мені миттю забило дух, але я все-таки зумів вдарити його коліном у грудну клітку й перекинути на спину, поки він ще не встиг видряпатися назад. Задихаючись і незграбно розкинувши руки-ноги, я приземлився на насип, і вмить Тедді вхопив мене обома руками за шию. Ми клубком покотилися вниз по насипу, дряпалися й винагороджували один одного стусанами, а Крис і Верн здивовано витріщалися на нас, не знаючи, як реагувати.

— Ти малий сучий син! — верещав на мене Тедді. — Падло! Не смій кидатися на мене всім тілом! Я тебе вб'ю, гівно ти собаче!

До мене вже повернулася здатність дихати, і я зіп'явся на рівні. Тедді мчав просто на мене, і я широко розставив руки, щоб відбиватись од його ударів. Мені було наполовину смішно й наполовину страшно. Коли з Тедді стався напад істерики, із ним краще було не зв'язуватися, бо в такому стані він міг і на здорованя кинутися, а після того як здоровань переламав би йому обидві руки, Тедді б усе одно не здався — поки в нього лишалися зуби, щоб кусатися.

— Тедді, коли ми побачимо те, до чого йдемо, ухилийся собі від чого завгодно... — *Бах!* об плече — запущений із нестямного розмаху кулак пролетів повз мене. — ...але доти нас ніхто не повинен бачити, ти... — *Бах!* у щоку,

і після того ми могли по-справжньому побитися, якби Крис із Верном... — ...засцянець тупий! — не схопили нас і не розвели.

Над нашими головами у хмарі дизельних вихлопів і важкого перестуку вагонів прогримів поїзд. Насипом покотилися кілька грудок шлаку, і суперечку було вичерпано... принаймні тоді, коли минулася тимчасова глухота й ми знову змогли чути самих себе.

То був короткий вантажний поїзд. І коли повз нас прокотив останній вагон (службовий), Тедді сказав:

— Я його вб'ю. Чи хоч губу розквашу. — Він сіпнувся, щоб вирватись від Криса, але той тільки міцніше його стиснув.

— Тедді, спокійно, — тихо мовив Крис. І повторював це, поки Тедді не перестав вириватися й не заляк на місці. Окуляри перехнябилися в нього на носі, дріт слухового апарата мляво теліпався на грудях, з'єднаний із батареєю, котру Тедді клав собі в кишеню джинсів.

Коли він знерухомів повністю, Крис обернувся до мене й спитав:

— Гордоне, якого хріна ти з ним побився?

— Він хотів ухилитися від поїзда. А я подумав, що його помітить машиніст і доповість куди слід. Сюди пришлють копа.

— Ай, та він там шоколаду собі в кальсони наклав, — глузливо промовив Тедді. Але його голос більше не звучав сердито. Буря минулася.

— Правильно Горді зробив, — кивнув Верн. — Усе, мир.

— Мир, пацани, — погодився з ним Крис.

— А я що? Я нічого. — І я простягнув руку долонею догори. — Тедді, мир?

— Я міг від нього ухилитися, — уперто промовив він. — Ти ж знаєш це, Горді?

— Так, — погодився я, хоча від самої думки все схололо всередині. — Знаю.

— Окей. Тоді мир.

— Підтвердь, — наказав Крис і відпустив Тедді.

Той ляснув долонею по моїй, так сильно, що аж голками закололо, і перевернув руку. Я хльоснув по його долоні.

— Сране сцикло Лачанс, — підсумував Тедді.

— Нняяввв, — протягнув я.

— Ну все, пацани, — втрутився Верн. — Ходімо вже, га?

— Ходи куди хоч, але сюди не ходи, краще туди ходи, — урочисто промовив Крис, і Верн розвернувся до нього, наче з наміром стукнути.

11

До звалища ми допленталися десь близько першої тридцять, і Верн першим помчав униз насипом із криками «Десант — за борт!» Ми теж спустилися вниз великими стрибками й перестрибнули через цівку солонуватої води, що безживно сочилася з дренажної труби, яка стирчала з гори шлаку. А за цим заболоченим клаптиком землі вже починалася піщана пустеля сміттєзвалища.

Оточувала його шестифутова огорожа. Через кожен двадцять футів на ній висіли збляклі від сонця, дощу й вітру таблички з написами:

СМІТТЄВЕ ЗВАЛИЩЕ МІСТА КАСЛ-РОК

З 16-ї ДО 20-ї

ВИХІДНИЙ — ПОНЕДІЛОК

ЗАХОДИТИ НА ТЕРИТОРІЮ СУВОРО ЗАБОРОНЕНО

Ми видряпалися на огорожу й перемахнули на той бік. Тедді й Верн одразу ж рвонули до джерела, з якого качали воду за допомогою старезної колонки — такої, звідки щось добути можна, тільки якщо добряче попрацюєш м'язами. Біля ручки колонки стояла бляшанка з-під кулінарного жиру «криско», і ти вчиняв величезний гріх, якщо забував набрати в неї води для наступного подорожнього. Залізний важіль стирчав із колонки під кутом, і вона нагадувала однокрилу пташу, що силкується злетіти. Колись вона була зеленою, та фарба давно злізла, стерта тисячами рук, що бралися за важіль з тисяча дев'ятсот сорокового року.

Звалище — один із найтривкіших моїх спогадів про Касл-Рок. Коли я згадую його, у пам'яті зринають художники-сюрреалісти. Ті хлопці, що малювали картини з циферблатами годинників, які безвільно звисають з гілляк дерева, чи вікторіанськими кімнатами посеред пустелі Сахара, чи з паротягами, які вилітають із камінів. Для мого дитячого ока на каслрокському сміттєзвалищі не було жодної речі, яка здавалася б там природною.

Ми зайшли з тильного боку. А спереду широка ґрунтова дорога вела крізь ворота і ширшала, аж поки не переходила в напівкруглий майданчик, розкатаний бульдозером рівненько, як злітно-посадкова смуга, а тоді раптом уривалася біля величезної ями для відходів. Колонка (біля якої стояли зараз Тедді з Верном і гризлися через те, хто заливатиме воду) стояла на краю того грандіозного провалля, що сягало десь до вісімдесяти футів углиб і постійно наповнювалося американськими речами, які порожніють, зношуються чи просто більше не працюють. Там було стільки різної всячини, що очі в мене заболіли від самого споглядання — а може, болів насправді мозок, бо ніяк не міг вирішити, на чому ж зупинитися оку. А тоді око спинялося (чи його спиняли) на чомусь такому, що

здавалося так само недоречним, як ті мляві годинники чи вітальня в пустелі. Мідний каркас ліжка, п'яно похилений під сонцем. Лялечка якоїсь дівчинки, що вражено дивиться собі між ноги, народжуючи набивку матраца. Перевернутий автомобіль «студебекер» із хромовим загостреним бампером, що виблискує на сонці, наче якась ракета з роману про Бака Роджерса. Гігантська пляшка з-під води (з таких п'ють в офісах), розплавлена під лютим сонцем у гарячий палахкотливий сапфір.

Дикої природи там теж вистачало, проте вона була не такою, яку вам показують у фільмах студії «Волта Диснея» чи в тих зоопарках, де тварини ручні та їх можна гладити. Тлусті щури, бабаки з лискучими шубками, що повід'їдалися на такій жирній хавці, як гнилі гамбургери й зачерввлені овочі, тисячі мартинів, серед яких вряди-годи траплялися велетенські ворони, що походжали серед них повагом, мов сповнені задуми священики. А ще туди забігали на обід бродячі собаки з усього міста — коли не могли знайти сміттевого бака, щоб його перевернути, чи оленя, щоб загнати. То були жалюгідні шавки з лихим норовом, пласкі, мов дошка, вічно оскалені. Ці гультіпаки кидались одна на одну через загіджені личинками мух шматки копченої ковбаси чи купу курячих кишок, що гидотно парували під сонцем.

Однак на Майла Пресмана, доглядача звалища, ці собацюри не нападали ніколи, бо Майло ніколи нікуди не ходив без Звірюки. Звірюка був псом, якого всі в Касл-Року боялися й ніхто ніколи не бачив. Найстрашнішим псом був Звірюка — принаймні доти, доки не сказився собака Кембера Куджо, а сталося це вже двадцять років по тому. На сорок миль навкруги не було іншого такого лютого пса (так люди казали), а що вже потворний він був зовні... годинник під час бою міг зупинитись від одного його вигляду.

Про Звірючину лють дітлахи пошепки переказували легенди. Хтось казав, що він — наполовину німецька вівчарка, інші розповідали, що він майже на сто відсотків боксер, а один малий із Касл-В'ю, якому не пощастило зватися Гаррі Горром, заявляв, що Звірюка — доберман-пінчер, якому вирізали голосові зв'язки, щоб він міг нечутно підкрадатися й нападати на беззахисних жертв. Ще були такі діти, які розказували, що Звірюка — маніакальний ірландський вовкодав, і Майло Пресман годує його особливою сумішшю собачого корму «Гейнс-міл» із курячою кров'ю. Ті самі діти казали, що Майло не наважується виводити Звірюку зі своєї хижки без ковпака, як ото на мисливських соколів надівають.

Та найпоширенішою була байка про те, що Пресман дресує Звірюку не просто хапати людей, а хапати їх за певні частини тіла. Так, малий сердега, що незаконно перемахнув через огорожу звалища, щоб пошукати собі заборонених скарбів, міг почути крик Майла Пресмана: «Звірюко, фас! Рука!» І Звірюка вхопить того малого за руку й вгризеться в неї зубиськами, роздираючи шкіру й сухожилля, перетираючи слинявими щелепами на порошок кістки, допоки Майло не скаже йому «фу!» Подейкували, що Звірюка міг відгризти вухо, ступню, ногу до коліна, прокусити око... а вже другий порушник, заскочений зненацька Майлом та його вірним Звірюкою, почує найстрашніший крик: «Звірюко! Фас! Яйця!» І до кінця життя потім той малий шукач скарбів співатиме сопрано. Самого Майла бачили частіше, а отже, більше про нього знали. Він був просто малотямущим роботягою, який доповнював свою крихітну заробітну платню, яку платила йому міська влада, тим, що ремонтував речі, які люди викидали, і потім їх перепродував.

Того дня на звалищі ні Майла, ні Звірюки ніде не було видно.

Ми з Крисом спостерігали, як Верн заливає воду в колонку, а Тедді осатаніло качає важіль. І нарешті його зусилля було винагороджено: з крана потекла чиста вода. Одразу ж обидва запхали голови під струмінь, тільки Тедді качав далі зі швидкістю одна миля на годину.

— Тедді божевільний, — тихо зауважив я.

— О, так, — буденним тоном погодився Крис. — До двадцяти чотирьох він точно не доживе. Це все через те, що батя йому вуха присмалив. От чого. Чокнутий він, під вантажівки отак кидатися. Він же ні хера не бачить, що в окулярах, що без них.

— А пам'ятаєш, як тоді, на сосні?

— Угу.

Рік тому Тедді з Крисом полізли на велику сосну, що росла за моїм будинком. Майже видряпалися на верхівку, але Крис сказав, що далі не можна, бо там усі гілляки гнилі. На обличчі в Тедді з'явився божевільний впертий вираз, і він сказав: «Та похрін», — у нього всі долоні були в сосновій живиці, і він збирався лізти далі, аж поки не торкнеться верхівки. І хоч би що казав йому Крис — Тедді було мов горохом об стінку. Отож, поліз він угору і справді дістався верхівки (він важив лише сімдесят п'ять фунтів¹, не забуваймо про це). Він стояв на найвищій гілляці, стискав липкою від живиці рукою верхівку, верещав, що він володар світу чи ще якусь таку дурню. І тут гнила гілляка, на якій він стояв, не витримала, з огидним звуком тріснула, і він стрімко полетів на землю. Те, що сталося далі, було з розряду подій, які змушують вас повірити, що на світі є Бог. Крис простягнув руку (суто рефлекторно), і так уже вийшло, що вхопив Тедді Дючампа за чуприну. Потім зап'ястя йому рознесло до неймо-

¹ 34 кг.

вірних розмірів і він тижнів зо два не міг користуватися правою рукою, але він терпляче тримав Тедді доти, доки той із вересками й лайкою намацав під ногами живу гілляку, досить товсту, аби втримати його вагу. Якби Крис не вчепився в нього наосліп, летів би Тедді шкереберть усі сто двадцять футів¹ до землі й приземлився б кривавим потрощеним мішком від ударів об гілля. Коли вони злізли, Крис був весь посірілий і мало не блював од страху. А Тедді хотів на нього накинутися з кулаками, бо, бачте, за чуприну його тягнув. І вони б таки побилися, якби я не втрутився й не помирив.

— Мені час від часу це сниться. — Крис подивився на мене, і погляд у нього був напрочуд беззахисним. — Тільки в тому сні я не встигаю його схопити. У руці лишається кілька волосин, а Тедді верещить і падає. Дивно, скажи?

— Дивно, — погодився я. Ми подивилися один одному в очі й на мить уздріли там те справжнє, що робило нас друзями. Та потім відвели погляди й знову дивилися, як бісяться Тедді з Верном: зачерпують у жмені води, поливають один одного, верещать, сміються й обзиваються сцикунами.

— Так, але ти встиг, — сказав я. — Крис Чемберз не промазує, еге ж?

— Навіть коли дівчата лишають сидіння опущеними. — Він мені підморгнув, показав великим і вказівним пальцями кружальце знаку «окей» й акуратно крізь нього сплюнув.

— Чемберз, зроби мені добре, — сказав я.

— Через соломинку, друже бобре, — відповів він, і ми обидва розсміялися.

¹ Приблизно 37 м.

— Ідіть, поки вода назад не потекла! — заволав до нас Верн.

— Навперейми, — сказав Крис.

— У цю спеку? Ти з глузду з'їхав.

— Ану, — усе ще сміючись, під'юджував він. — На рахунок «один».

— Окей.

— Один!

І ми помчали навперегони. Наші кеди збивали куряву на твердій, запеченій сонцем землі, тіла хилилися вперед, ноги в джинсах тільки мигтіли, а кулаки були міцно стиснені. Фінішували в нічию: Верн із боку Криса, а Тедді з мого в одну мить підняли догори середні пальці. Сміючись, ми повалилися на землю, у нерухомий, димчастий сморід звалища, і Крис жбурнув Верну його баклагу. Коли я напився досхочу, ми з Крисом пішли до колонки, і спершу Крис качав мені, а тоді я йому. Крижана вода миттєво злизала з нас сажу та спеку, і шкіра на наших головах зненацька відчула січень, до якого було ще цілих чотири місяці. Потім я наповнив бляшанку з-під жиру, і ми пішли посидіти в затінку єдиного на звалищі дерева, чахлого ясена, що ріс на відстані сорока футів од оббитої руберойдом хатини Майла Пресмана. Дерево злегка хилилося на захід, так, неначе все, що йому хотілося, — підібрати коріння, як стара дамочка підбирає поділ сукні, і чухнути до біса з цього звалища.

— Краса! — Крис розсміявся і відгорнув з лоба сплутане волосся.

— Повний кайф, — погодився я, і собі не перестаючи сміятись.

— Так гарно, — просто сказав Верн. І він мав на увазі не лише те, що ми незаконно залізли на звалище, чи піддурили батьків, чи пішли в похід залізничними рейками

до Гарлоу. Усе це він, звісно, теж мав на увазі, але зараз мені здається, що тоді він відчував щось більше, і ми всі разом із ним. Усе було з нами й навколо нас. Ми точно знали, хто ми такі й куди прямуємо. То було фантастично.

Ми ще трохи посиділи, патякаючи, як завжди: про те, яка бейсбольна команда найкрутіша (звісно, «Янкіз» з Ментлом і Мерисом), яка машина найкраща («Тандерберд» п'ятдесят п'ятого року випуску, хоча Тедді вперто нав'язував «корвет» п'ятдесят восьмого), хто найкрутіший пацан у Касл-Року з тих, хто не в нашій банді (ми всі зійшлися на тому, що це Джеймі Геллант — він показав місіс Евінг середній палець і перевальцем, запхавши руки в кишені, вийшов із класу, а вона верещала всяке йому навздогін), який найкращий телесеріал (або «Недоторканні», або «Пітер Ганн»¹ з Робертом Стеком у ролі Еліота Неса і Крейгом Стівенсом у ролі Ганна, й обидва вони грали класно), ну, про все таке.

Те, що тінь ясена стала довшою, першим помітив Тедді й спитав мене, котра година. Я глянув на годинник і здивовано побачив, що вже чверть на третю.

— Пацани, — сказав Верн. — Хтось мусить збігати по хавчик. Звалище відчиняється о четвертій. Не хочу я тут бути, коли припхаються Майло зі Звірюкою.

Із цим навіть Тедді погодився. Майла він не боявся — у того було величезне пузо і років йому було як мінімум сорок. Але при згадці імені «Звірюка» кожен пацан у Касл-Року міцніше стискав між ніг яйця.

— Добре, — кивнув я. — Кидаємо жереб?

— Жереб — це в нас ти, Горді, — осміхнувся Крис. — Жереб'яточко.

¹ «Недоторканні» — кримінальна драма, яку демонстрували в 1959—1963 рр.
«Пітер Ганн» — детективний серіал, що йшов у 1958—1961 рр.

— На свою матір подивися. — І я роздав їм усім по монеті. — Підкидайте.

Чотири монетки сяйнули вгору до сонця. Чотири руки вихопили їх із повітря. Чотири виляски об чотири брудні тильні боки долонь. Ми прийняли руки. Два орли й дві решки. Ми підкинули знов, і тепер уже в нас усіх були решки.

— Господи, запаadlo, — сказав Верн, не повідомивши нам, утім, нічого нового. Чотири орли поряд називалися «місяцем» й означали величезне везіння. А чотири решки — «запаadlo», тобто «дуже сильно не пощастить».

— Та до сраки це гівно собаче, — відмахнувся Крис. — Це нічо' не значить. Ану ще раз.

— Ні, пацан, — серйозно промовив Верн. — Запаadlo, це ж капець як погано. Пам'ятаєте, як Клінта Бракена та його пацанів розмазало на Сіроїз-гілі в Даремі? Біллі казав, вони кидали монети на те, кому по пиво бігти, і якраз перед тим, як сідали в тачку, випало запаadlo. А тоді бац! Аварія, їх зминає в гівно. Мені це не подобається. Чесно.

— Ніхто не вірить у цю фігню про місяць і запаadlo, — нетерпляче відмахнувся Тедді. — Верне, це ж дитячі казочки. Ти кидати будеш чи ні?

Верн підкинув монетку, але неохоче — це було дуже помітно. Цього разу в нього, Криса й Тедді випали решки. А в мене на п'ятицентовику був Томас Джеферсон. І зненацька мені стало страшно. Неначе тінь ворона промайнула перед внутрішнім сонцем. Їм знову випало запаadlo, немов тупий фатум вдруге тицьнув у них перстом. І тут я згадав, як Крис розказував: «У руці лишається кілька волосин, а Тедді верещить і падає. Дивно, скажи?»

Три решки, один орел.

Та потім Тедді завоктав своїм ненормальним сміхом, показував на мене пальцем, і передчуття минулося.

— Я чув, так тільки педики сміються. — І я показав йому середній палець.

— Іііі-ііііі-ііі, Горді, — квоктав Тедді. — Іди по хавчик, гормофадит ти кінчений.

Не те щоб я сильно жалкував, що мушу йти. Я перепочив і був не проти прогулятися дорогою до «Флорида-маркету».

— Це твою маму так звать, а мене її кличками не обзивай.

— Іііі-ііі-іііі, Лачанс, ти такий сраний засцянець.

— Горді, іди давай, — сказав Крис. — А ми біля колії підождем.

— Глядіть тільки без мене не йдіть, — застеріг я.

Верн розсміявся.

— Не взяти тебе з собою, Горді, — це як «Шліц» замість «Бадвайзера» брати.

— Ой, та заглухни.

— «Я не глухну, я расту, — заспівали вони хором, — а на тебе гляну — то блюю».

— А твоя мамка приходить і все підлизує, — відбрив я й попензлював звідти, дорогою показуючи їм понад плечем середнього пальця. Більше ніколи в житті в мене не було таких друзів, як тоді, у дванадцять років. Господи, а у вас були?

12

На колір і смак усі фломастери різні, як то кажуть. Але це нормально. Коли я скажу вам «літо», у вас у голові виникнуть свої власні образи, які будуть сильно відрізнятися від моїх. Нормально. Але для мене «літо» завжди означатиме бігти дорогою до «Флорида-маркету», у кишені дзеленчить

дріб'язок, температурка весела — під дев'яносто, на ногах у мене — кеди. Це слово пробуджує в уяві залізничні рейки Південно-Західної залізниці штату Мен, що біжать під сонцем кудись ген-ген за обрій, відполіровані до такого сліпучо-білого блиску, що заплющуєш очі — й бачиш їх у темряві. Тільки вони вже не білі, а сині.

Але того літа з нами сталося набагато більше, ніж прогулянка через річку, аби повитріщатися на Рея Бравера (хоча це головна його принада, і вона нависає на тлі). «Флітвудзи» виводять «Прийди до мене ніжно», і Робін Люк співає «Сюзі, любонько», а Малий Ентоні надривається на «Я всю дорогу додому біг». Чи були то хіти літа шістдесятого року? І так, і ні. Але радше так. Тими тривалими оксамитовими вечорами, коли рок-н-рол на «WЛАМ» м'яко перетікав у нічний бейсбол на «WCCU», час втрачав чіткі обриси. Увесь він ставав одним суцільним тисяча дев'ятсот шістдесятим, і літо тяглося мільярди років, і магія зберегла його цілісним, заплутавши в павутинні звуків: солодке сюрчання цвіркунів, автоматна черга гральних карт, шелест спиць ровера хлопця, який поспішає додому на пізню вечерю з холодної нарізки й чаю з льодом, монотонний техаський голос Бадді Нокса виспіває «Ходімо, дівчинко, зі мною на вечірку, і я кохатимуся з тобою», а голос бейсбольного коментатора змішується з піснею та пахощами свіжоскошеної трави: «Рахунок три і два. Вайті Форд нахиляється вперед... збирається... м'яч у нього... Форд тримає паузу... кидає... *і ось воно! Вільямс красиво відбиває! Можете поцілувати м'яч на прощання!* «РЕД СОКС» ПОПЕРЕДУ, ТРИ ДО ОД-НОГО!» Невже Тед Вільямс ще грав у «Ред сокс» шістдесятого? Ні, звісно. Але він *грав*. Я дуже чітко це запам'ятав. За останні кілька років бейсбол став для мене важливим — відколи до мене дійшло, що бейсболісти такі самі люди з плоті та крові, як і я. А дійшло до мене, коли автомобіль Роя

Кампанелли перекинувся й перші сторінки всіх газет криком повідомляли невблаганні новини: кар'єра скінчилася, решту життя він проведе в інвалідному візку. І це усвідомлення повернулося до мене, із тим самим невблаганним стукотом, коли я одного ранку два роки тому сидів за цією самою друкарською машинкою та почув, що Турман Мансон¹ загинув, намагаючись посадити свій літак.

Були фільми, які ми дивились у «Джемі» (його вже давно знесли), науково-фантастичні кіна, типу «Гог» із Ричардом Іганом, і вестерни з Оді Мерфі (Тедді передивився фільми з Оді Мерфі по три рази як мінімум, для нього той був мало не богом), і воєнні стрічки з Джоном Вейном. Були ігри й нескінченні кукурудзяні каші, газони, які треба було підстригти, місця, куди треба було побігти, стіни, у які жбурляти монетки, люди, яким кортіло поплескати тебе по спині. А зараз я сиджу тут, намагаючись прозирнути крізь клавіатуру комп'ютера «ІВМ» і побачити той час, пробуючи пригадати найкраще й найгірше з того зелено-коричневого літа. І майже відчуваю того худорлявого, вкритого шаром бруду хлопчика, що досі ховається десь у глибині цього вже немолодого тіла. Чую ті звуки. Але апофеоз тих спогадів і того часу — Гордон Лачанс біжить дорогою до «Флорида-маркету» з дрібними монетами в кишенях, і піт стікає йому по спині.

Я попросив три фунти м'яса для гамбургерів, ще взяв булочок, чотири пляшки «коли» й відкривачку за два центи. Власник крамнички, Джордж Дасет, приніс фарш і нахилився на прилавок біля касового апарата, спираючись м'ясистою рукою на поверхню коло великої пляшки маринованих варених яєць. З рота в нього стирчала зу-

¹ Мансон Турман (1947—1979) — американський бейсболіст, кетчер, гравець Вищої ліги.

бочистка, а чималеньке пивне барильце напинало білу футболку, мов добрий вітер корабельне вітрило. Поки я скуповувався, він стояв і дивився, аби ж я ненароком чогось не цупонував. Але не промовив ні слова — аж поки не почав зважувати м'ясо.

— А я тебе знаю. Ти Денні Лачанса брат. Ге? — Зубочистка помандрувала з одного боку рота в інший, наче на кулькопідчіпниках. Він простягнув руку, узяв за касовим апаратом пляшку крем-соди «С'ОК» та присмоктався до неї.

— Так, сер. Але Денні, він...

— Ага, я знаю. Сумно це, малий. У Біблії сказано: «Посеред життя спіткає нас смерть». Ти знав, що... Ух. У мене брат у Кореї загинув. А ти на Денні дуже схожий. Тобі казали? Ух. Викапаний він.

— Так, сер, іноді так кажуть, — понуро підтвердив я.

— Пригадую той рік, коли його визнали одним із найкращих гравців. Напівзахисником він грав, так, здається. Ух. А як він бігав! Господи Боже й Синку Ісусе! Та ти, мабуть, ще зовсім шкет був, не пам'ятаєш. — Він дивився кудись понад мою головою, крізь москітні двері надвір, у розжарене спекотне повітря, неначе йому явилось прегарне видіння мого брата.

— Я пам'ятаю. Е-е, містере Дасет?

— Що, малий? — Очі в нього були затуманені від спогадів, зубочистка трохи тремтіла між губ.

— Ваш палець на вагах лежить.

— Що? — Він зачудовано подивився вниз, туди, де пучка пальця міцно натискала на білу емаль. Якби я не відсунувся від нього трохи, коли він почав базікати про Денніса, то його палець і досі б ховався за меленим м'ясом. — Ого, таки так. Ух. Та я оце про твого братика замислився, царство йому небесне. — І Джордж Дасет перехрестився. А коли зняв палець з ваг, то стрілка відскочила назад на шість

унцій. Він ляпнув зверху ще трохи фаршу й загорнув його в білий папір.

— Отже, — процідив він крізь зубочистку. — Що в нас тут? Три фунти фаршу, це долар сорок чотири. Булки для гамбургерів — двадцять сім. Чотири води — сорок центів. Одна відкривачка — два пенси. Усього разом... — Він додав у стовпчик на пакеті, у який збирався покласти харчі. — Два двадцять дев'ять.

— Тринадцять, — виправив я.

Він поволі перевів погляд на мене і насупився.

— Га?

— Два тринадцять. Ви неправильно додали.

— Малий, а ти...

— Ви неправильно додали, — повторив я. — Спершу ви поклали палець на ваги, а тепер ще й за продукти зайве накинули. Містере Дасет, я думав до цього замовлення ще трохи тістечок «Хостес твінкіз» докупити, але передумав. — І я гордо вивалив йому два долари тринадцять центів дріб'язком на килимок із рекламою пива «Шліц».

Джордж вирячився на гроші й перевів погляд на мене. Спохмурнів він ще більше, зморшки на обличчі вже були такими глибокими, що більше скидалися на тріщини.

— Малий, ти хто такий? — конфіденційним тоном, що не віщував нічого доброго, тихо спитав він. — Розумака якийсь?

— Ні, сер. Але не думайте, що зможете мене нажучити й вам це зійде з рук. Що б сказала ваша мама, якби дізналася, що ви нажучуєте малих дітей?

Швидкими рухами здерев'янілих рук він повкидав наше добро в паперовий пакет. Пляшки з «колою» тельнькнули одна об одну. Він грубо кинув мені пакет, не переймаючись тим, що я можу його впустити й потрощити напої. На червоній тупій смаглявій фізії застиг несхвальний вираз.

— Ну, все, малий. Забирай. І вимітайся з мого магазину. Ще раз тебе тут побачу — за шкірку візьму й викину, їй-бо. Ух. Розумака мені тут найшовся, курвий син малий.

— А я до вас більше не прийду. — Я покрокував до сітчастих дверей і штовхнув їх назовні. Гарячий полудень дрімотно просочився крізь отвір усередину, з його зелено-червоним звучанням, сповненим мовчазного світла. — І мої друзі теж. Їх у мене цілих п'ятдесят.

— А твій брат таким розумакою не був! — заволав Джордж Дасет.

— Іди ти в сраку! — закричав я йому й припустив дорогою, наче за мною чорти гналися.

Я почув, як грюкнули, наче постріл з пістолета, сітчасті двері, й услід мені понеслося бичаче ревіння:

— Гляди мені ще раз прийди — я тобі всю пику розмаляю, гівно ти мале!

Я біг, аж поки не опинився за першим пагорбом. Я боявся й тихо сміявся сам до себе, а серце в грудях вистукувало прискорений ритм. Я вповільнився до швидкої ходи, вряди-годи озираючись через плече, щоб точно знати, що він не женеться за мною на своєму драндулеті.

Але він не гнався, і досить-таки швидко я дістався звалищної брами. Запхав пакет за пазуху, переліз через ворота й по-мавпячому спустився з іншого боку. Я вже дійшов до половини території звалища, коли побачив дещо таке, що мені не сподобалось. За руберойдною хатиною стояв припаркований «б'юїк» Майла Пресмана, п'ятдесят шостого року з ілюмінаторами. Якщо Майло мене побачить, мені хана. Поки що ні його, ні сумнозвісного Звірюки ніде не було видно, але враз сітчастий паркан на задвірках звалища здався мені дуже далеким. Я пошкодував, що не обійшов з того боку, але вже надто заглибився в звалище, щоб повертати назад. Якби Майло вгледів, як я видряплююся

на огорожу, то вдома мені б дісталосся добряче, та це лякало мене менше, ніж команда «фас» від того-таки Майла.

У моїй голові заграла страшна скрипка. Я переставляв ноги, прибравши якомога невимушенішого вигляду, щоб здавалося, ніби я свій на цьому звалищі, із паперовим пакетом, що стирчить з-за пазухи, прямую до огорожі, яка відділяє гігантський смітник від залізничної колії.

До огорожі лишалося п'ятдесят футів, і я вже почав сподіватися, що все минеться, коли пролунав крик Майла.

— Гей! Гей, ти! Малий! Ану відійди від паркана! Геть ізтудова!

Найрозумнішим вчинком у тій ситуації було би просто погодитися з чуваком і повернути, але тієї миті я був такий накручений, що замість вчинити розумно просто з диким криком, збиваючи кедами куряву, помчав до огорожі. Верн, Тедді та Крис вийшли з чагарів на тому боці огорожі й з тривогою дивилися на мене крізь сітку.

— Ану вернися! — проревів Майло. — Вернися, бо заре собаку на тебе спущу, чорти б тебе взяли!

Ці слова чомусь не здалися мені голосом здорового глузду й заспокоєння, тому я, розмахуючи руками, ще швидше припустив до огорожі. Коричневий пакет із харчами тільки потріскував за пазухою. А Тедді розсміявся — своїм ідіотським здушеним сміхом, *iii-iii-iiii* в повітря, наче якийсь ненормальний на сопілці грав.

— Давай, Горді! Давай! — пронизливо закричав Верн.

— Звірюко, фас! — загорлав Майло. — Хапай його!

Я перекинув пакет через огорожу, а Верн відштовхнув Тедді ліктем із дороги, щоб встигнути його зловити. За спиною в мене вже здригалася під лапами Звірюки земля, з однієї роздутої ніздрі він вивергав полум'я, а з іншої — кригу, і сірка скрапувала з його жвакучих щелеп. Одним стрибком, не перестаючи кричати, я здолав половину огорожі, за три

секунди видряпався на верхівку й просто стрибнув униз. Я ні про що не думав, навіть униз не дивився, щоб побачити, на що приземлюся. І мало не приземлився на Тедді, котрий від свого скаженого сміху склався навпіл. Окуляри з нього злетіли, по щоках струменіли сльози. Я промазав на кілька дюймів й вдарився об глинисто-гравієвий насип ліворуч від нього. Тієї самої миті Звірюка вдарився об сітку за моєю спиною і від болю та розчарування аж завив. Тримуючись за обдерте коліно, я розвернувся і вперше подивився на славетного Звірюку. І дістав свій перший урок про величезну різницю між міфом та реальністю.

Замість здоровецького пекельного пса з лютими червоними очима й зубиськами, що випинаються з пащеки, мов довгі труби зі старого перегонового авто, на мене дивилася середнього розміру дворняга, звичайнісінька, чорнобіла. Пес гавкав, і даремно підстрибував, і ставав на задні лапи, щоб передніми спертися на огорожу.

Тедді із пихатим виглядом походжав туди й назад перед огорожею, розкручуючи в руці окуляри, чим ще більше розлютив легендарного Звірюку.

— Поцілуй мене в сраку, Звірючко! — плюючись слиною, запропонував Тедді. — У сраку поцілуй! Жери лайно!

Він впер своє гузно в сітку, і Звірюка зробив одне величезне зусилля, щоб скористатися запрошенням. Проте успіхом воно не увінчалася — він лише носа собі набив.

Пес шалено загавкав, з морди розліталася навсбіч піна. Тедді все стукався дупою об сітку, а Звірюка все намагався в неї вгризтися, і все промазував, носа собі тільки роз'юшував, бо з нього вже текла кров. Тедді не переставав його припрошувати, називав пестливо «Звірючка», хоча це чомусь навіювало жах, а Крис із Верном безсило валялися на гравійному насипу й сміялися — так сильно, що вже й дихати ледве могли.

І тут підійшов Майло Пресман, у комбінезоні, поплямованому потом, і бейсболці «Нью-Йорк джаянтс». Його рот перекосило в гримасі люті.

— Ану, ану! — заволав він. — Хлопці, не драгуйте мені пса! Ви чули? Зараз же перестаньте!

— Викуси, Звірючко! — горлав Тедді, походжаючи вздовж огорожі, наче божевільний прусак на огляді військ. — Ану, фас мене! Фас мене!

Звірюка осатанів. Серйозно. Він гасав, описуючи велике коло, повискуючи, гавкаючи, пускаючи піну, задніми лапами розкидаючи сухі грудочки землі. Так він пробігся разів зо три (напевно, з духом збирався), а тоді спинився і помчав навпростець до загорожі. Я вам без жартів скажу, що врізався він у неї на швидкості тридцять миль на годину. Собачі губи були розтягнені в оскалі, а вуха летіли паралельно до тіла в потоці повітря. Уся огорожа тихо й мелодійно дзенькнула, коли сітка не просто напнулася на стовпах, а мовби *увігнулася*. Наче хтось узяв ноту на цитрі — *їмммммммм*. Із пащеки Звірюки вирвався здушений пискіт, очі підкотилися, і він зробив абсолютно дивовижний переворот назад та гепнувся на спину, здійнявши хмару куряви. Спочатку просто лежав, а потім поволі відповз, теліпаючи звислим з лівого боку пащі язиком.

Побачивши це, Майло сам мало не сказився од люті. Його обличчя потемніло до страшного сливового кольору, навіть скальп під короткими їжачими голками стрижки — і той став фіолетовим. І, сидячи на землі, приголошшений, у порваних на колінах джинсах, відчуваючи, як гатить у грудях серце після чудесної втечі, я подумав, що Майло — це ніби Звірюка, тільки в людській подобі.

— Я тебе знаю! — нестямно заволав Майло. — Ти Тедді Дючамп! Я вас усіх знаю! Я з тебе, синку, шкуру здеру, так мого собаку дрочити!

— Ану спробуй! — біснувався у відповідь Тедді. — Побачим, як ти перелізеши через цю огорожу й зловиш мене, свиня жирна!

— *ЩО? ЯК ТИ МЕНЕ НАЗВАВ?*

— *СВИНЯ ЖИРНА!* — радісно завищав Тедді. — *ЖИР-ТРЕСТ! ТЕЛЬБУХАТИЙ! ЛІЗЬ ДАВАЙ! ЛІЗЬ!* — Стискаючи руки в кулаки, він стрибав на місці, а з його волосся летів рясний піт. — *Я ТОБІ ПОКАЖУ, ЯК ТУПЕ ПСИСЬКО НА ЛЮДЕЙ НАЦЬКОВУВАТИ! ІДИ СЮДИ! ПОБАЧИМ, ЯКИЙ ТИ КРУТИЙ!*

— Ох ти ж слизьке мале гадючення, довбодятел, психів син! Твоя мамашка в мене як миленька побіжить у суд і відповість судді за те, що ти з моїм собакою зробив!

— Як ти мене назвав? — хрипко промовив Тедді. Ураз він перестав стрибати. Очі в нього зробилися величезними й скляними, а шкіра набула свинцевого відтінку.

Майло назвав Тедді багатьма словами, але серед них було одне, яке втрапило прямисінько в десятку (відтоді я вже не раз помічав, що людям це геніально вдається) — він знайшов кнопку «ПСИХ» і не просто її натиснув, а вгатив по ній молотком.

— Твій батя псих, — ошкірився він. — Сидить ото тепер у Тогусі, у психушці, щур помийний. Сказився, як отой козел, якого кліщ куснув. Як кіт довгохвостий серед крісел-гойдалок. Псих. Не дивно, що й ти такий, з таким психом-ба...

— *ТВОЯ МАТИ ДОХЛИМ ЩУРАМ СМОКЧЕ!* — завищав Тедді. — *ТІЛЬКИ СПРОБУЙ МОГО ТАТА ЩЕ РАЗ ПСИХОМ НАЗВИ, Я ТЕБЕ ВБ'Ю, ЧЛЕНОСОС ТИ ТАКИЙ!*

— Псих, — самовдоволено промовив Майло. Так, він намацав ту кнопку. — Психів син, психів син, у твого батька під черепушкою миші бігають, малий, ото непруха.

Верн і Тедді вже пересміялися й, мабуть, готувалися запобігти біді та відтягти Тедді від сітки, проте, коли Тедді сказав Майлу, що його мати смочче дохлим щурам, на них знов напала істерика. Вони повалилися на землю, перекочувалися з боку на бік, дригали ногами й трималися за животи.

— Не треба більше, — ледь чутно попрохав Крис. — Не треба, будь ласка, не треба. Інакше, клянуся, я зараз лусну!

Причмелений Звірюка за спиною в Майла описав велику вісімку. Вигляд у нього був, як у боксера, що програв бій, через десять секунд після того, як рефері закінчив матч і присудив переможцеві технічний нокаут. А тим часом Тедді з Майлом далі обговорювали батька Тедді, стоячи ніс до носа перед сітчастою огорожею, яку Майло не міг перелізти, бо був надто старий і товстий для цього.

— Не смій більше нічого про мого батька казати! Мій тато висаджувався з десантом у Нормандії, засцянець ти йобаний!

— Ага, і де він зараз, бридке ти мале чотириоке гівно? У Тоґусі, га? Його замкнули в Тоґусі, бо В НЬОГО, СУКА, НЕ ВСІ ВДОМА!

— Ну все, — сказав Тедді. — Ну все, кінець, тепер я тебе точно вб'ю. — Він кинувся на огорожу й поліз нагору.

— Ага, спробуй, гнида ти мала слизька. — Майло відступив назад. Шкірився й чекав.

— Ні! — закричав я. Миттю злетів на ноги, ухопив Тедді за відвислі ззаду джинси й потягнув на себе. Ми обидва поточилися й попадали на землю, причому він на мене зверху. Тедді добряче причавив мені яйця, і я застогнав від болю. Ніщо не болить так, як причавлені яйця, ви знали? Але я міцно тримав Тедді за пояс і не відпускав.

— Дай вилізти! — схлипував він, звиваючись у моїх щільно зімкнених руках. — Горді, пусти! Нікому не дам

гівняти мого старого! ПУСТИ МЕНЕ! А ЩОБ ТИ ПРОВАЛИВСЯ, ПУСТИ!

— Та йому тільки того й треба! — прокричав я йому на вухо. — Він хоче, щоб ти переліз до нього, а там відлупить до півсмерті і здасть копам!

— Га? — Приголомшений, Тедді повернув до мене голову.

— Малий, пусти до мене язикатого. — Майло підійшов до огорожі, і я побачив, що він стискає руки в кулаки завбільшки з два окости. — Хай повоює.

— Аякже, — сказав я. — Ви всього-на-всього на п'ятсот фунтів од нього важчі.

— А тебе я теж знаю, — зловісно промовив Майло. — Лачанс твоє фамілійо. — Вказівним пальцем він тицьнув туди, де від нападу сміху вже оговтувалися, але досі важко дихали Верн із Крисом. — А онті — Крис Чемберз й один із дурнуватих дітей Тесіо. Я всім вашим папашкам подзвоню. Але психу в Тоґус не буду. Усіх вас у колонію відправлять, усіх до одного. Злочинці малолітні!

Він стояв, розставивши ноги й розвівши великі веснянкуваті руки, наче хотів із нами пограти в «Раз картопля, два картопля». Важко дихав, звузивши очі, і чекав, коли ми розплачемося, чи попросимо вибачення, чи віддамо йому Тедді, щоб він міг згодувати його Звірюці.

Крис скрутив великий і вказівний пальці літерою О й акуратно в неї сплюнув.

Верн щось замуликав і підвів погляд у небо.

— Ходімо, Ґорді, — сказав Тедді. — Відійдімо подалі від цього мудака, поки я не виригав.

— Ти своє матимеш, язикатий малий недоносок. Я тебе констеблю здам.

— Ми чули, що ви говорили про його батька, — сказав я йому. — Ми всі свідки. І собаку свого на мене нацькували. Це протизаконно.

Майло трохи занепокоївся.

— Ти порушник.

— Ніфіга. Звалище — громадська власність.

— Ти на паркан поліз.

— Звісно, поліз, бо ви на мене собаку нацькували. — Я від душі сподівався, що Майло не згадає, що на звалище я потрапив, перелізши через ворота. — А ви думали, я що зроблю? Стоятиму на місці й чекатиму, коли він мене на шмаття подере? Ходімо, хлопці. Нам пора. Тут смердить.

— Колонія, — хрипко пообіцяв Майло. Голос у нього тремтів. — Усі ви, пройдисвіти, у колонію підете.

— Швидше б уже розказати копам, як ви назвали ветерана війни кінченим психом, — гукнув через плече Крис, коли ми відішли далеченько. — А ви, містере Пресман, де були у війну?

— *А ЦЕ ВЖЕ НЕ ТВОЄ ДІЛО!* — вереснув Майло. — *ВИ МОГО ПСА РАНИЛИ!*

— Напиши скаргу військовому капелану, — пробуркотів Верн, і ми знову полізли залізничним насипом нагору.

— Ідіть сюди! — крикнув нам Майло, але його голос ослаб і він, здавалося, втрачав до нас цікавість.

Тедді показав йому середній палець. Коли ми вже були на вершині, я озирнувся через плече. Майло стояв за сітчастою огорожею, здоровило в бейсболці, з собакою біля ніг. Він щось нам кричав, учепившись пальцями в маленькі ромби сітки, і раптом мені стало його жаль — він скидався на найбільшого у світі третьокласника, якого ненароком замкнули на гральному майданчику, і він кричить, щоб хтось прийшов і його випустив. Так він ще трохи покричав, а потім чи то здався, чи то ми відійшли на далеку відстань та вже не чули криків. І того дня про Майла Пресмана та Звірюку більше нічого не було чути.

13

Ми ще трохи попаякали (тоном праведного гніву, трохи вимушеним, ненатуральним) про те, як показали стрьомному Майлу Пресману, що ми йому не якісь там сцикливі дівчиська. Я розказав, як продавець у «Флорида-маркеті» хотів нас нажучити, а потім між нами запала похмура мовчанка. Усі поринули в задуму. Я міркував про те, що з тим западлом, напевно, не все так просто. Гірше вже бути не могло. Я вже думав, що ліпше піти з дому й позбавити батьків зайвого горя, бо один їхній син уже лежить на цвинтарі в Касл-В'ю, а тепер ще й інший може загримити в колонію для хлопців у Саут-Віндемі. Я не мав ані найменших сумнівів, що Майло піде в поліцію, щойно в його товстий тупацький череп просочиться думка про те, що, коли все це сталося, звалище-то було закрите. І тоді до нього дійде, що я-таки порушник, бо незаконно заліз, хай навіть те звалище й належить громаді. Мабуть, він мав повне право нацькувати на мене своє тупе собарло. І нехай Звірюка виявився не пекельним псом, як про нього молоді язиками, та все одно джинси він би мені ззаду подер, якби я не припустив учвал до загрожі. Усе це добряче затьмарювало той день. А ще в голові безперестанку крутилася похмура думка — що це вже не жарти, і, напевно, ми заслуговуємо на свою непруху. Може, то Бог попереджав нас, щоб вертали додому. Нащо нам, узагалі, було йти дивитися на якогось хлопця, розчавленого під колесами вантажного поїзда?

Але ми йшли дивитися, і ніхто з нас зупинятися не хотів.

Ми майже досягли мосту, по якому рейки бігли на той бік річки. Аж раптом Тедді розридався. Відчуття було таке, наче якесь внутрішнє цунамі прорвало дбайливо

сконструйовану в нього в голові загату. Без балди — це сталося от саме так раптово й так шалено. Від ридань він склався навпіл, наче від удару в живіт, а потім, узагалі, повалився мішком на землю. Притискав руки до живота, піднімав їх до понівечених шматків плоті, що лишилися від вух. І все ридав, ридав — тяжко, несамовито. Ніхто з нас не знав, що з ним, сука, робити. То був не той плач, як тоді, коли в тебе м'яч втелюється на шорт-стопі, чи по голові гепне у футболі, чи коли з велика навернешся. Зовні з ним усе було гаразд. Ми трохи відійшли вбік і просто дивилися на нього, тримаючи руки в кишенях.

— Слухай, пацан... — тоненьким голоском звернувся до нього Верн. Я та Крис подивилися на нього з надією. «Слухай, пацан» завжди було хорошим початком. Але продовжити Верн не зміг.

Тедді низько нахилився, аж до шпал, і затулив долонею очі. Здавалося, він молиться Аллаху.

«Салямі, салямі болонська», — як казав моряк Папай. Та тільки смішно чомусь не було.

Урешті, коли вся міць його ридань трохи вщухла, до нього підійшов Крис. У нашій банді він був найкрутішим чуваком (потайки я вважав його навіть крутішим за Джеймі Гелланта), але також він найкраще вмів заспокоювати. У нього це добре виходило. Яюсь я бачив, як він сів на бровку біля малого, який собі коліно здер, чорт, біля якогось незнайомого малого, і став йому щось втирати — про цирк, який от-от мав приїхати в наше містечко, чи про мультяшного пса Гекльбері, — поки малий не забув, що йому болить. Крис таке добре вмів. Він був достатньо крутий, щоб добре таке вміти.

— Слухай, Тедді, та яке тобі діло до тієї старої жирної купи гівна, яка ото щось меле про твого батька? Га? Не,

ну серйозно! Це ж нічого не міняє. Те, що там морозить ота купа гівна. Га? Га? Не міняє ж, правда?

Тедді несамовито затряс головою. Це нічого не змінювало. Але, коли він почув, як про це говорять у яскравому світлі дня, йому, певно, щось перемкнуло... він міг крутити якісь думки собі в голові, коли лежав без сну в ліжку й дивився на місяць, відбитий у шибці, думки, які він міг обмірковувати, по-своєму, повільно й калічно, поки вони не стали для нього чимось священним, думки, з яких він намагався витягти бодай якусь логіку. І тут йому межі очі періщать, що всі кругом вважають його батька психом... і Тедді мов батогом утріли. Але це нічого не змінювало. Нічогісінько.

— Усе одно ж він у Нормандії висаджувався, правда? — спитав Крис. А тоді торкнувся спітнілої брудної руки Тедді й провів по ній долонею.

Плачучи, Тедді так само несамовито закивав. З носа текли шмарклі.

— А та купа гівна, думаєш, була в Нормандії?

Тедді люто захитав головою.

— Н... н... ні!

— Думаєш, цей чувак тебе знає?

— Н... ні! Ні, а-а-але...

— Чи твого батька? Він його кореш?

— *НІ!* — Сердито, нажахано. Сама думка. Груди Тедді здійнялися, і з них знову вирвалися ридання. Він відкинув волосся з вух, і я побачив у центрі правого вуха коричневе пластмасове кружальце слухового апарата. Форма апарата була природнішою за форму його вух, якщо ви розумієте, про що я.

— Балачки — це пусте, — спокійно сказав йому Крис. Тедді кивнув, але очі не підвів.

— А того, що вас поєднує з твоїм старим, ніякими бачками не змінити.

Тедді хитнув головою, але без певності, наче не знав достеменно, правда це чи ні. Хтось освіжив його біль, простими, звичайними словами. З цим доведеться

(псих)

розібратися

(нахер не всі вдома)

пізніше. Детально. Нескінченними безсонними ночами.

Крис втішав далі.

— Чувак, він тебе на понт брав, — заспокійливо, наче колискову співав, проказав він. — Виманити хотів, щоб ти поліз на той дурний паркан, ти розумієш? Не парся ти, блін. Не тре' тобі паритися. Фіг він там шось про твого старого знає. Ніфіга він не знає, просто чув шось від тих забулдиг у «Стиглому тигрі». Гівно він собаче, чувак. Правда, Тедді? Га? Правда?

Потік ридань вщух до легеньких схлипів. Тедді витер очі, намалювавши довкола них два чорні кільця з сажі, і сів рівно.

— Я в нормі. — І звук власного голосу начебто переконав його в цьому. — Ага, в нормі. — Тедді підвівся й знову начепив окуляри, заразом, як мені здалося, одягнувши своє голе, беззахисне лице. Кволо засміявся й утер рукою шмарклі над верхньою губою. — От я сраний плаксі, правда?

— Ні, пацан, — наче не у своїй тарілці почувуючись, сказав йому Верн. — Якби хтось глузував з мого баті...

— Ти б їх усіх повбивав! — квапливо й замалим не чванькувато вигукнув Тедді. — Сраки б їм повідбивав. Правда ж, Кресе?

— Правда, — приязно підтвердив Крис і поплескав Тедді по спині.

— Правда, Горді?

— Певна річ, — кивнув я, а сам подумав: як Тедді може так любити свого батька, коли той мало не прикінчив його? А мені мій тато якось абсолютно до одного місця, хоча він, скільки себе пам'ятаю, мене й пальцем не торкнув, тільки трохи по дупі надавав, коли я в три роки поліз під раковину, знайшов там хлорку й узявся їсти.

Коли ми пройшли ще двісті ярдів по колії, Тедді тихішим голосом промовив:

— Слухайте, якщо я вам усі розваги перепаскудив, пробачте. Дурницю я впоров там, коло тої огорожі.

— Та я вже й не знаю, чи хочу тих розваг, — зненацька сказав Верн.

Крис подивився на нього.

— Пацан, ти що, вернутися хочеш?

— Ні, не-не! — Вернове лице витяглося від задуми. — Але йти дивиця на мертвого малого... це ж вам не свято якесь, мабуть. Тобто ви самі подумайте. Я хочу сказати... — Він обвів нас усіх дикуватим поглядом. — Я хочу сказати, мені може бути трохи страшно. Якщо ви розумієте, про що я.

Ніхто не промовив ні слова, і Верн заторохкотів далі:

— Ну, іноді мені сняться кошмари. Типу... ой, а пам'ятаєте, як Денні Нотен залишив ту купу старих коміксів, ну тих, із вампіряками, там де людей ріжуть на шматки і всяка така фігня? Господи Божечку, я просинався серед ночі, бо снівся повішеник, він теліпався посеред хати з позеленілим лицем. Ну таке. А ще здавалося, що під ліжком щось сидить, і як я на той бік звішу руку, воно може мене, ну, хапнути...

Ми всі енергійно закивали. Про що — про що, а про нічні кошмари, коли прокидаєшся весь у холодному поту, ми добре знали. Але якби мені хтось сказав, що мене не

так багато років, і я конвертую простісінький кошмар у мільйон доларів, я б розсміявся цій людині в лице.

— А розказати я боявся, бо мій кінчений братан... ну ви ж знаєте Біллі... він би всім розтріпав... — Верн із нещасним виглядом знизав плечима. — Того я й боюся на малого дивицця, бо, ну, як він сильно понівечений...

Я проковтнув слину й перевів погляд на Криса. Той серйозно подивився на Верна й кивнув: мовляв, продовжуй.

— Як він сильно понівечений, — повів далі Верн, — то мені й про нього жахи снитимуцця, і я просинатимусь і буду думати, що це він сидить у мене під ліжком, весь порізаний, у калюжі крові, наче оце зійшов із реклами по телеку, де салат кришать прибамбасом спеціальним. У нього тіки очі й волосся лишилися, але він чомусь *рухаєцця*, розумієте, *рухаєцця* невідомо як. І готуєцця напасти...

— Господи Ісусе, — нерозбірливо протягнув Тедді. — Ні хріна ж собі казочка на ніч.

— Ну таке, нічо' не можу з собою зробити, — наче боронився Верн. — Але відчуття таке, наче нам мус його побачить. Шарите? Наче мус. Але... але, може, не слід нам сильно веселицця.

— Ага, — тихо мовив Крис. — Може, і не слід.

— Ви ж нашим не розкажете? — благально спитав Верн. — Ну, не про кошмари, таке всім сницця. А про те, як я прокидаюсь і думаю, що під ліжком якась потвора сидить. Чорт, я ж надто дорослий, щоб бабайки боятися.

Ми пообіцяли нічого не розказувати, і між нами знов запала похмура тиша. На годиннику була лише за чверть третя, однак за відчуттями вже звечоріло. Дошкуляла спека, та й забагато всього сталося. А ми ще навіть до Гарлоу не дійшли. Як хочемо накрутити трохи миль до темряви, треба брати ноги в руки й чухати.

Ми проминули залізничну розв'язку й світлофор на високому іржавому стовпі. Усі зупинилися, щоб покидати камінці шлаку в сталевий прапорець нагорі, але ніхто не влучив. Десь о пів на четверту ми підійшли до річки Касл та залізничного мосту-естакади, що її перетинав.

14

Тоді, тисяча дев'ятсот шістдесятого, річка була могутня — сто чи більше ярдів завширшки. Яюсь я повернувся, щоб на неї глянути, і виявилось, що вона за ці роки неабияк звузилася. Із цією річкою вічно бавляться: щоб вона краще працювала на фабрики, понаставляли стільки дамб, що вона вже як ручна. Але в ті дні по всій її довжині, що тяглася через увесь Нью-Гемпшир і половину штату Мен, було всього-на-всього три дамби. Тоді Касл ще була досить-таки вільною річкою і щотретьої весни виходила з берегів та вкривала водою трасу на перехресті Гарлоу чи Данверс (або й на обох).

Тепер, наприкінці найпосушливішого літа, яке бачив західний Мен із часів Великої депресії, вона була ще широкішою. З того місця, де ми стояли, з боку Касл-Рока, темне громаддя лісу на боці Гарлоу видавалося, узагалі, іншою країною. Тамтешні ялини й сосни, закутані в розжарене денне марево, мінилися синню. Рейки на просмолених дерев'яних стовпах-опорах і хрест-навхрест з'єднаних брусів здіймалися над водою на висоту п'ятдесяти футів. А вода була така мілка, що, глянувши вниз, ти бачив вершечки бетонних стовпів, укопаних на десять футів у дно річки, щоб тримали міст.

Сам міст був якимось мізерним убозтвом. Рейки тяглися по довгій вузькій дерев'яній платформі, збитій із балок

шість на чотири фути завдовжки. Між кожною балкою світилася шпарина, чотири дюйми завширшки, і крізь неї видно було воду. По боках від рейок до краю естакади було не більше вісімнадцяти дюймів. Якби підлетів поїзд, то цього місця, напевно, вистачило б, щоб тебе не розмазало по рейках, але від вітру, який здійсмають товарняки, тебе б змело за край і пожбурило об каміння на дні річки, й тоді тобі точно не жити.

Ми всі дивилися на той міст, і в животі нам повільно заповзав страх... а разом із ним — і те тривожне хвилювання, яке відчуваєш перед великим ривком, дуже великим, таким, про який зможеш тижнями хвалитися після того, як повернешся додому... якщо повернешся. В очах у Тедді поволі розгорався той дивацький вогник, і я знав, що він бачить перед собою не залізничний міст ПЗЗШМ, а довгий піщаний пляж, тисячу суден на міліні, у пінних хвилях, десять тисяч рядових солдатів, що йшли в атаку по піску, й армійські чоботи вгрузають по щиколотки. Вони перестрибували через мотки колючого дроту! Жбурляли гранати у вогневі точки! Проривали оборону кулеметних гнізд!

Ми стояли біля колії, там, де шлак положисто спускався до річки — у тому місці, де насип уривався й починався міст. Дивлячись униз, я бачив, як поволі крутішає насип. Шлак поступився місцем розкошланим, шорстким на вигляд чагарникам і плитам сірого каменю. Трохи далі росли кілька чахлих ялин зі звивистим корінням, що виборсалось на поверхню з тріщин у кам'яних плитах; здавалося, вони дивляться на свої миршаві відображення у воді, що бігла вниз.

У цій місцині річка Касл ще здавалася досить-таки чистою. Біля Касл-Рока вона тільки-но входила в смугу текстильних фабрик штату Мен. Але риба з води не ви-

стрибувала, хоч вода тут і була такою прозорою, що крізь неї прозирало дно. Щоб побачити в Каслі бодай одну рибину, треба було пройти ще десять миль угору течією в бік Нью-Гемпшира. Риби не було, та й по краях річки на каменюках виднілася облямівка з брудної піни кольору старої слонової кістки. Пахло від річечки теж не особливо приємно — наче з кошика для брудної білизни, повної цвілих рушників. Бабки сідали на поверхню води й безтурботно відкладали яйця. Бо жодна форель їх не їла. Чорт, там навіть коропів не було.

— Ого, — тихо промовив Крис.

— Пішли, — уривчастим зазнайкуватим тоном сказав Тедді. — Уперед. — І він покрокував по балках між блискучими рейками.

— Слухайте, — стривожено зупинив нас Верн, — хлопці, а ви часом не знаєте, коли наступний поїзд?

Ми всі тільки плечима знизали.

— Є ще міст, по якому йде траса Сто тридцять шість... — почав був я.

— Ой, та ну, не бздить! — закричав Тедді. — Це ще п'ять миль по річці пертися, а тоді п'ять миль назад... ми так до темряви йти будемо! А тут перейдемо — за п'ять хвилин доберемося до того ж місця.

— Але, якщо поїзд, то зійти не буде куди. — Верн дивився не на Тедді. Він дивився вниз, на широчезну сумирну річку.

— Та яке там не буде куди! — зневажливо пирхнув Тедді. А тоді перехилився через край і вхопився за дерев'яну опору між рейками. Дуже далеко він не спускався (кеди майже торкалися землі), але сама думка про те, щоб той самий трюк виконати посеред річки, де внизу — п'ятдесятифутове провалля, а над головою гуркоче поїзд, поїзд, що, напевне, кресатиме гаряченькі іскри мені на

волосся й за комір іззаду... від цієї думки мені на душі ставало не зовсім безхмарно.

— Бачте, як легко? — Тедді зіскачів на насип, стер пилюку з рук і знову видряпався нагору, до нас.

— Хочеш сказати, ти так само висітимеш, коли над тобою піде двохсоттонний товарняк? — уточнив Крис. — Просто повисити на руках, хвилин п'ять-десять?

— Сциш? — загорлав Тедді.

— Ні, просто питаю, що ти робитимеш, — вишкірився Крис. — Мир, пацан.

— Хочете, розвертайтеся! — по-віслючому проревів Тедді. — Кому яке, нахрін, діло? Я вас почекаю! Посплю децл!

— Один поїзд уже пройшов, — неохоче сказав я. — А до Гарлоу, мабуть, ходить не більше одного-двох на день. На це гляньте. — Ногою в кеді я копнув бур'яни, що порозросталися між шпал. На колії, що з'єднувала Касл-Рок та Льюїстон, ніяких бур'янів не росло.

— Отож. Бачите? — тріумфував Тедді.

— Та все одно, поїзд може й пройти, — додав я.

— Ага, — сказав Крис. Дивився він лише на мене, і в очах у нього палали іскорки. — Лачанс, а слабо?

— Хто на слабó бере, той першим іде.

— Згода, — кивнув Крис. Його погляд перейшов на Тедді й Верна. — Сцикуни є?

— Ні! — викрикнув Тедді.

Прочистивши горло, Верн щось крякнув, потім знов прокашлявся й пролебедів «ні». Та осміхнувся — кволо, невпевнено.

— Добре, — згодився Крис... але всі ми на мить спинилися, навіть Тедді, і з пересторогою глянули в обидва боки рейок. Я став на коліна й міцно охопив сталеву рейку рукою, не зважаючи на те, що вона розжарена сонцем й може облізти шкіра. Рейка мовчала.

— Нормально, — кивнув я, і тут же в моєму шлунку немов спортсмен із жердиною стрибнув. Відчуття було таке, що жердина увігналася мені в яйця, а сам він приземлився верхи на моє серце.

Ми рушили на міст вервечкою: першим ішов Крис, за ним — Тедді, далі Верн, а я замикав стрій, бо то я сказав, що першим ідуть ті, хто бере на слабо. Ми ступали на поперечини платформи між рейками, і під ноги треба було дивитися, байдуже, боїшся ти висоти чи ні. Один хибний крок — і провалишся по самісінький пах, ще й ногу поламаєш.

Насип стрімко полетів униз під моїми ногами, і кожен наступний крок, здавалося, тільки зміцнював наше рішення... а разом росла і впевненість, що ми тупі самогубці. Коли я побачив, що далеко під ногами каміння закінчилося й почалася вода, я спинився й глянув угору. Крис із Тедді вже були далеко попереду, майже на середині естакади, а Верн дибав слідом за ними, сумлінно дивлячись попід ноги. Він нагадував стареньку бабцю на ходулях: голова похилена, спина згорблена, розставлені руки шукають рівноваги. Я озирнувся через плече. Пізно, чувак, доведеться піляти далі, і не тому, що от-от може піти поїзд. Якщо поверну, то до скону матиму тавро сцикуна.

Тож я змусив себе йти далі. Після нескінченної низки поперечин, між яких зблискувала вода, я відчув запаморочення й дезорієнтацію. Щоразу, як я здіймав ногу, мозок запевняв мене, що вона провалиться в дірку, навіть коли я бачив, що це зовсім не так.

Усі звуки всередині й навколо я сприймав загострено, неначе то ладнав перед концертом інструменти якийсь велетенський божевільний оркестр. Рівне гупання серця, биття крові у вухах, наче хтось пензликами грав на барабані, потріскування сухожиль, наче то струни скрипки натягують до незмоги, рівне сичання річки, гаряче дзижчання

сарани, що вгризається в тугу кору дерев, монотонний плач гаїчки, і десь у далині — собачий гавкіт. Може, Звірючин. Ніздрі забивав цвілий сморід річки Касл. Довгі м'язи у стегнах тремтіли. Я все думав, наскільки безпечніше (та, може, і швидше) було би просто стати рачки й поповзти вперед. Але я не поповз. І ніхто з нас би не поповз. Суботні сеанси в «Джемі» навчили нас одного — «Плазують лише невдахи». То був наріжний догмат Голівудського Завіту. Хороші хлопці ходять, випроставши спину, а коли твої сухожилля риплять, мов занадто туго натягнута струна скрипки, бо все тіло охоплює адреналіновий шал, і коли те саме змушує тремтіти довгі м'язи стегон, що ж, хай буде так.

Посеред мосту довелося мені спинитись і подивитися в небо. Запаморочення дужчало. Я вже бачив фантомні шпали, вони наче пливли просто перед моїм носом. Потім вони зблякли, і мені полегшало. Я подивився вперед і побачив, що вже майже наздогнав Верна, котрий ішов ще повільніше, ніж досі. Крис і Тедді вже майже перейшли на той бік.

І хоча звідтоді я написав сім книжок про людей, які можуть робити такі екзотичні штуки, як читати думки й передбачати майбутнє, тієї миті я зазнав свого першого й останнього спалаху екстрасенсорних здібностей. То саме він і був — бо як інакше це пояснити? Я присів навпочіпки й охопив долонею рейку ліворуч від себе. І вона завібрувала в моїй руці. Та так сильно, що відчуття було, ніби я вхопився рукою за зв'язку смертоносних металевих зміюк.

Чули ви цей вислів: «У нього ноги стали ватними»? А я тепер знаю, що він означає — *достеменно* знаю. Це, либонь, найточніший мовний штамп з усіх наявних. Відтоді я не раз лякався, дуже сильно лякався, але так, як тоді, тієї миті, тримаючи в руці ту живу гаряченну рейку, я не боявся ніколи. Усі мої нутроці нижче горла стали

ватними, обім'якли й лежали всередині, непритомні. По внутрішньому боці стегна мляво побігла тоненька цівка сечі. Рот розтулився. Не я його розтуляв, він сам це зробив, щелепа відвисла, наче ляда в нашій халабуді впала додолу після того, як з неї витягли кріпильні штирі. Язик прилип до піднебіння й заважав дихати. Усі м'язи заціпеніли. То було найгірше. Мої нутрощі зів'яли, а м'язи від страху заціпило, і я зовсім не міг поворухнутися. Це відбувалося лише одну мить, але в суб'єктивному потоці часу здалося, що минула ціла вічність.

Усі сенсорні відчуття посилилися, неначе в електричному потоці мого мозку стався стрибок напруги й замість ста десяти вольт у мережі тепер шкварило двісті двадцять. Я чув, як десь неподалік у небі гуркоче літак, і встиг пожалкувати, що не сиджу зараз у ньому, просто сиджу собі коло ілюмінатора з «колою» в руці й роздивляюся знічев'я блискучу стрічку ріки вниз, назви якої не знаю. Я бачив усі дрібні скабки й борозни на просмоленій шпалі, на якій сидів навпочіпки. І краєм ока бачив саму рейку, що скажено виблискувала, зі своєю заціпенілою рукою на ній. Вібрація від тої рейки дісталася так глибоко в руку, що, коли я її прийняв, рука ще тремтіла, нервові закінчення стукалися одне об одне, знову й знову, поколювали, як тоді, коли відсидиш або відлежиш руку чи ногу й вона вертається до життя. Я відчував смак своєї слини, чомусь наелектризованої та прокислої, наче на яснах зібралися крихти домашнього сиру. Але найгіршим, чомусь найстрахтіливішим з усього було те, що я ще й досі не чув поїзда, не знав, звідки він на мене летить: ззаду чи спереду, — і близько він чи далеко. Він був невидимкою. Про нього не оголошували, хіба що дрижача рейка повідомила. Лише вона сповіщала про його неминуче прибуття. Перед очима пропливло зображення Рея Бравера, кошмарно понівечене й скинуте десь

у канаву, наче подертий на шмаття мішок із пральні. Ми до нього приєднаємося, принаймні Верн і я, ну чи я сам, без Верна. Ми запросили самих себе на власний похорон.

Остання думка розбила параліч, і я стрілою знявся на рівні. Напевно, дивлячись збоку, хтось міг подумати, що я схожий на чортика з табакерки, але самому собі я здавався хлопцем зі сповільненої зйомки під водою, який злітає не на п'ять футів у повітря, а на п'ять футів угору розтинає товщу води, просуваючись повільно, з лячною неквапливістю, а вода неохоче перед ним розступається.

Та зрештою я таки виринув на поверхню.

І заверещав.

— ПОЇЗД!

Рештки заціпеніння злетіли геть, і я побіг.

Верн смикнув головою, озираючись через плече. Його риси спотворив подив, майже комічний, бо перебільшений, написаний великими літерами, наче ті перші читанки про Дика і Джейн. Він побачив, як я незграбно перебираю ногами, заточуюся, перескакую з однієї жакливо високої поперечини на іншу, і зрозумів, що я не жартую. Та й сам побіг.

Далеко попереду Крис зійшов зі шпал на твердий безпечний насип, і раптом я зненавидів його — ясно-зеленою ненавистю, насиченою й гіркою, мов сік квітневого листка. Він був у безпеці. *Той козел був у безпеці.* На моїх очах він упав на коліна й обхопив рейку рукою.

Моя ліва нога мало не провалилася в дірку внизу. Я безпорадно змахнув руками, відчуваючи, як горять очі, розпечені, мов кулькові підчипники в якійсь машині, над якою остаточно втрачено контроль, відновив рівновагу й припустив далі. Я вже біг одразу за Верном. Коли ми вже проминули середину платформи, я вперше почув той потяг. Він наближався ззаду, із каслрокського боку річки. Тихий

міхи в прискороеному темпі, і він незграбно тупотів, нахилений, уперед.

Потяг уже було дуже добре чути. Рівно гуркотів двигун. Пролунав гудок, коли поїзд проминув розпуття, де ми зупинялися, щоб покидати шлаковими камінцями в сталевий прапорець. Мій пекельний пес таки наздоганяв мене. Здавалося, що от-от міст захитається під ногами. І це буде тоді, коли поїзд опиниться просто за нашими спинами.

— *ВЕРНЕ, НУ ДАВАЙ! ШВИИИДШЕ!*

— *Ой, Боже, Горді, ой, Боже, Горді, ой, Боже, ОЙИИИИЙЙ, ЧОООООООРТ!*

Раптом електричний гудок товарняка одним довгим бучним вибухом розбив повітря на сотню скалок, і розлетілися на друзки всі наші уявлення, почерпнуті з фільмів, книжок чи власних мрій, — ми зрозуміли, що насправді відчувають герої та боягузи, коли до них на всіх парах мчить смерть.

ТТТУУУУУУУУУ!

ТТТТТТТУУУУУУУУУ!

І тут Крис опинився внизу під нами справа, а Тедді — за ним, і його окуляри спалахували дугами сонячного саява, й обидва губами промовляли одне-єдине слово, і те слово було «стрибай!», але поїзд висмоктав зі слова всю кров, лишивши тільки його обрис на їхніх губах. Поїзд увірвався на міст, і міст затрусився. Ми стрибнули.

Верн розтягнувся в пилюці й шлаку, а я приземлився буквально коло нього, ще трохи — і впав би на нього. Того поїзда я так і не побачив і не знаю, чи його машиніст помітив нас. Та коли через кілька років я заїкнувся про це Крису, він сказав: «Горді, в електричний гудок по приколу не гудуть». Але він міг, міг просто дати гудок, бо йому так схотілося. Напевно. Хоча тоді, тієї миті, усі ці тонкощі не мали значення. Я затулив долонями вуха і вто-

пив лице в гарячий шлак, поки повз нас пролітав товарняк, верескливо скрегогучучи металом по металу, обдуваючи нас ударними хвилями повітря. Дивитися на нього мені не кортіло. То був довжелезний товарняк, і я на нього не дивився, зовсім. Ще коли він не пройшов повністю, я відчув на шиї теплу долоню — Крисову.

А коли поїзд пройшов, коли я точно знав, що він пройшов, я підвів голову, мов солдат, що вистромлюється із шансів після цілоденного артобстрілу. Верн ще втискався в землю і тремтів. А Крис сидів між нами, схрестивши ноги, і тримав одну руку на спітнілій Верновій шиї, а іншу — на моїй.

Зрештою Верн сів рівно, хоча все ще весь трусився й безперервно облизував губи, і Крис запропонував:

— Пацани, а давайте по «колі» хильнемо? Що скажете? Комусь ще, крім мене, хочеться?

Хотілося всім.

15

Трохи далі, за чверть милі на боці Гарлоу, рейки Південно-Західної пірнали в ліс. Порослий густим лісом край пологісто спускався вниз, а далі вже починалися болота. Комарі там літали завбільшки з армійські винищувачі, зате панувала прохолода... благословенна прохолода.

Ми посідали в затінку, щоб випити «коли». Верн і я понакидали сорочки на плечі, щоб відігнати комах, а Крис із Тедді сиділи, голі по пояс, і було їм добре, як двом ескімосам в іглу. Не минуло й п'яти хвилин, як Верну довелося піти присісти за кущами, а коли він повернувся, то одразу ж наразився на жартики й підколки.

— Що, Верне, налякав тебе поїзд?

— Ні. Ми ще коли переходили, я вже хотів похезати. Мені тре' було похезати, ясно вам?

— Веррррне! — знущально заспівали хором Крис і Тедді.

— Та ну, мужики. Правда. Чесно.

— Тоді ти не проти, якщо ми подивимся, чим у тебе там ззаду трусяки вимазані, га? — спитав Тедді, і Верн засміявся, бо нарешті допетрав, що це кпини.

— Іди нафіг.

Крис повернувся до мене.

— Горді, а тебе поїзд налякав?

— Не-а, — сказав я і відпив «коли».

— Розкажуй, сосунок. — Він стукнув мене кулаком у руку.

— Хрест на пузі! Я зовсім не злякався.

— Точно? Не злякався? — Тедді уважно на мене подивився.

— Ні. Я, сука, закам'янів!

Це всіх дико розвеселило (навіть Верна), і ми реготали ще довго. А потім полягали на спини, більше не дуркуючи, і просто в тиші попивали собі «колу». Тілом розпливалося приємне відчуття тепла, яке буває після фізичних вправ, коли ти в мирі з самим собою. Увесь організм працював злагоджено, як одне ціле. Я був живий і тішився з цього. Усе навколо, здавалося, було напоєне якоюсь особливою ніжністю, і хоча вголос я б цього нізащо у світі не промовив, та це не мало особливого значення — можливо, те відчуття ніжності я хотів зберегти лише для себе самого.

Напевно, тоді я почав потроху розуміти, що змушує чоловіків ставати відчайдухами. Кілька років тому я заплатив двадцять доларів, щоб подивитись, як Евел Кнівел здійснить стрибок через каньйон Зміїної річки. Моя дружина була шокована. Сказала, якби я народився римлянином, то сидів би зараз у Колізеї, цмакав виноградом і дивився, як леви випускають кишки християнам. Вона помилялася,

хоча мені важко було пояснити чому (та й узагалі, напевно, вона думала, що я її підколюю). Я виклав ту двадцятку не для того, щоб подивитися, як чувак гigne на екранах в абонентів кабельного телебачення на всій території Сполучених Штатів, хоча в душі й був переконаний, що саме так воно й буде. Я пішов туди через тіні, що завжди мерехтять у глибині наших очей, через те, що Брюс Спрингстін зве темрявою на краю міста в одній зі своїх пісень, і час від часу, я думаю, кожному хочеться кинути виклик тій темряві, усупереч тому драндулету замість тіла, яким нас, людей, нагородив якийсь жартівник у ролі Господа Бога. Ні... не *всупереч* тілам-драндулетам, а *через* них.

— А слухай, розкажи ту історійку, — зненацька, сідаючи, озвався Крис.

— Яку історійку? — спитав я, хоча в душі вже знав.

Я завжди почувався незатишно, коли розмова повертала на мої оповідки, хоча всім нашим вони наче й подобалися. Бажання розказувати історії, та навіть бажання їх записувати... це вже достатнє дивацтво, тому це круто. Як бажання стати, коли виростеш, інспектором каналізації чи механіком «Формули-1». Першим, хто дізнався про те, що я хочу стати письменником, коли виросту, що хочу, щоб це була моя цілоденна робота, довідався Ричі Дженер, хлопець, який тусувався з нами, поки його сім'я не переїхала в п'ятдесят дев'ятому році жити до Небраски. Ми сиділи у мене в кімнаті, нічого не робили, просто в стелю плювали, і тут він знайшов у мене в шафі коробку з коміксами, а під ними кілька списаних від руки сторінок.

— А це що? — питає Ричі.

— Та нічо', — кажу я і пробую видерти їх йому з рук.

Ричі відставив руку вбік, щоб я не дотягнувся... хоча, зізнаюся, не так уже я й старався їх забрати. Мені хотілося, щоб він їх прочитав, і не хотілося водночас — мною

опанувала тривожна суміш гордості й сорому, хоча відтоді змінилося небагато: я й досі відчуваю те саме, коли хтось просить почитати. Коли пишеш, то робиш це по-тайки, наче мастурбуєш. Хоча був у мене друг один — він писав оповідання у вітринах книгарень та універмагів, але то такий, що від власної сміливості мало не божевільний ходив, такий чоловік, якого ви хотіли б мати поряд, коли раптово звалитесь з серцевим нападом на землю в центрі міста, де у вас нема жодної знайомої душі. У мене писання завжди хоче бути сексом, але воно завжди в прольоті — це підлітковий онанізм у ванній кімнаті за зачиненими дверима.

Ричі так і просидів на краєчку мого ліжка весь той день до вечора — читав мою писанину, яку я творив під впливом тих самих коміксів, від яких Верн бачив кошмари. А коли дочитав, то подивився на мене якимось дивним поглядом, від якого мені стало якось ніяково — так, неначе він змушений був переоцінити всю мою особистість.

— А ти нічого так пишеш, — сказав він. — Покажи Крису.

Я відмовився: мовляв, хочу зберегти це діло в таємниці. А Ричі тоді й каже:

— Чому?.. Це ж нормально, по-пацанському. Ти не педик. Серйозно. От якби це була *поезія*...

Та все одно я взяв із нього обіцянку нікому не розказувати про мої оповідання, а він, звісно, розпатякав, і виявилось, що їм усім подобається моя писанина, а писав я переважно про похованих живцем, про якогось жульмана, який постав із мертвих і закатрупив присяжних, які його засудили, у дванадцять цікавих способів. Чи про маніяка, який з глузду з'їхав і порубав купу народу на фарш, перш ніж цього верескучого психа, що втратив людську подобу, посік на шматки Курт Кеннон, випустив-

ши в нього обойму патрон за патроном зі свого автоматичного пістолета сорок п'ятого калібру. І з дула неодмінно курився димок.

У моїх оповіданнях завжди були патрони. Не кулі.

Але були ще історії про Ле Дію. Ле Дію було містечком у Франції, і тисяча дев'ятсот сорок другого понурий загін змучених американських піхотинців намагався відбити його в нацистів (це писалося за два роки до того, як я довідався, що союзники у Франції не висаджувалися аж до сорок четвертого). Вони героїчними зусиллями все намагалися й намагалися взяти те містечко, із боєм прокладаючи собі шлях від вулички до вулички, на сторінках сорока оповідань, які я написав у віці від дев'яти до чотирнадцять років. Тедді буквально ковтав ті історії про Ле Дію, і останню дюжину я, здається, створював уже суто для нього. На той час мене вже нудило від Ле Дію і всіх цих «*Mon Dieu*», «*Cherchez le Bochel*» і «*Fermez la portel*»¹. У Ле Дію французькі пейзажи вічно сичали на солдатів, щоб ті «*Fermez la portel*». Але Тедді згинався над сторінками в три погібелі й читав — широко розплющеними очима. На лобі в нього виступали бісерини поту, обличчя кривилося. Деколи мені здавалося, що я чую, як стрекотять у нього під черепушкою «браунінги» з повітряним охолодженням і свистять кулі вісімдесят восьмого калібру. А те, як він галасливо вимагав нових історій про Ле Дію, було водночас втішно і лячно.

Нині письменницька діяльність — це моя робота, і радість від неї трохи пригасла, і все частіше та сповнена провини мастурбаційна втіха в моїй свідомості пов'язується з холодно-клінічними образами штучного запліднення. Я кінчаю згідно з правилами й постановами, викладеними

¹ Господи. Шукайте Бошеля. Зачиніть двері (*спотв. фр.*).

в контракті з видавництвом. І хоча ніхто ніколи не назве мене Томасом Вулфом мого покоління, я нечасто почувуюся шахраєм: кожного клятого разу зливаю якомога жорсткіше. Робити менше означало б (хоч це й дивно звучить) бути таким собі педиком — у всякому разі, у тому значенні цього слова, яке ми тоді в нього вкладали. Але мене лякає те, як боляче від цього тепер. У ті давні часи мене іноді аж вернуло від того, як, чорт забирай, *приємно* це робити — писати. А тепер я дивлюся вряди-годи на цю друкарську машинку й думаю: коли ж у ній закінчиться запас вдалих слів? Я не хочу, щоб це сталося. Здається, біль я можу терпіти лише доти, доки в мене не закінчатся вдалі слова, розумієте?

— А що за історія? — стривожився Верн. — Горді, це ж не жахи, правда? Бо жахи я слухать не хочу. Щось на-строю нема, пацани.

— Не, не жахи, — відповів Крис. — Вона смішна. Гидка, правда, але смішна. Нумо, Горді. Повесели нас тією хернею.

— Це про Ле Діо? — з надією спитав Тедді.

— Ні, не про Ле Діо, фанатик ти довбаний. — І Крис стукнув його кулаком у потилицю. — Це про конкурс поїдання пирогів.

— Та ну, я ж про нього навіть ще не написав, — запротестував я.

— Усе одно розкажуй.

— Пацани, хочете послухати?

— Так, — кивнув Тедді. — Кльово.

— Ну, це про одне вигадане містечко, Гретна — так я його називаю. Гретна, штат Мен.

— Гретна? — вишкірився Верн. — Що це за назва така? У Мені нема ніякої Гретни.

— Заткнися, дурню, — цикнув на нього Крис. — Він же каже — вигадане.

— Так, але Гретна... воно якось так тупо...

— Багато реальних назв звучать тупо, — сказав Крис. — Ну от дивись. Алфред, штат Мен. Чи Сако, штат Мен. Чи Джерусалемз-Лот. Чи Касл-сука-Рок. Тут нема ніяких замків¹. Багато міст називаються тупо. Ти просто не думаєш про це, бо звук до них. Правда ж, Горді?

— Звісно, — відповів я, але потайки був солідарний із Верном: Гретна — тупувата назва для містечка. Просто я кращої вигадати не зміг. — Ну, коротше. У них там є свої дні піонерів-першопрохідців, як у Касл-Року...

— Ага, дні піонерів, це, сука, така бомба, — із серйозним виглядом промовив Верн. — Я всю свою сімейку посадив у ту їхню тюрюгу на колесах, навіть, сука, Біллі. Лише на півгодини, і всі мої кишенькові на це діло пішли, але воно було того варте — просто знати, де той курвий син...

— Може, заглухнеш, хай він розкаже?! — закричав Тедді.

Верн тільки очима кліпнув.

— Ну. Так. Добре.

— Давай, Горді, — сказав Крис.

— Та там нічо' особливого...

— Та ми від такого мокрописького, як ти, багато не ждем, — підбадьорив Тедді. — Але все 'дно розкажуй.

Я прочистив горло.

— Ну, отже. Дні піонерів. На останній вечір запланували три великі заходи. Перекочування яєць для найменшеньких, біг у мішках для тих, кому років вісім-дев'ять, ну і конкурс поїдання пирогів. І головний герой у цій історії — товстий малий, якого ніхто не любить, його звать Дейві Гоган.

¹ Castle — замок (англ.).

— Як брата Чарлі Гогана, якби в нього був брат, — сказав Верн і зіщулювся, коли Крис знов його стукнув.

— Цей малий, він такий, як ми, але жирний. Сто вісімдесят¹ важить, його вічно б'ють, і всіх він бісить. І всі діти, замість звати його Дейві, зуть його Жиропа Гоган і знущаються з нього скрізь, де тільки можуть.

Усі поважно закивали, виявляючи належне співчуття до Жиропа, хоча, якби у нас у Касл-Року з'явився такий хлопець, ми б усі перші почали його дражнити й усіх собак на нього спустати.

— І от він вирішив помститися, бо вже ситий по горло, розумієте? Йому лишилося тільки поїдання пирогів, але це типу останній конкурс на днях піонерів, і всі реально від нього пруться. Приз там — п'ять баксів...

— І він виграє і всім показує фак! — вигукнув Тедді. — Кльово!

— Ні, там усе краще, — відмахнувся Крис. — Замовкни й послухай.

— Жиропа собі міркує: п'ять баксів — це що? На найближчі два тижні всі запам'ятають тільки те, що та кінчена жирна свиня Гоган в жратві обскакала всіх, ага, так це ж воно, те, що треба, ходімо до нього додому, будем його дражнити до всирачки, тільки тепер будем звати не Жиропою, а Пирогопою.

Усі знову закивали, погоджуючись, що Дейві Гоган — кмітливий чувак. Моя власна історія потроху мене розігрівала.

— Але всі очікують, що він візьме участь у конкурсі. Навіть його батьки. Чорт, та вони вже практично витралили за нього ті п'ять баксів.

— Ну так, аякже, — сказав Крис.

¹ 81 кг.

— І от він про це мізкує і все більше ненавидить усе це діло, бо насправді він не винен у тому, що такий товстий. Розумієте, як: у нього просто, сука, з гормонами щось не те, обмін речовин не як у людей, і...

— Оце в моєї двоюрідної сеструхи таке! — збуджено вигукнув Верн. — Чесно! Вона важить триста фунтів¹! Кажуть, у неї там з щитоподібною залозою щось не те, чи як його там. Ну, про щитоподібну залозу не знаю, але вона реально, сука, як гора, як та чортова індичка до дня подяки, і яюсь раз...

— Верне, та заткнешся ти врешті-решт? — люто гаркнув на нього Крис. — Я останній раз кажу! Бог свідок! — Він узяв за шийку пляшку з-під допитої «коли», зелену, схожу на пісочний годинник, і заніс її над головою у Верна.

— А, ну так, так, вибач. Продовжуй, Горді. Офігенська історія.

Я всміхнувся. Вернові вставки не надто мені заважали, але, звісно, Крису я про це сказати не міг. Він же сам себе висунув на Доглядача мистецтва.

— І от він крутив це в голові, крутив, цілий тиждень перед конкурсом. У школі учні постійно підходили до нього й питали: «Гей, Жиропо, а ти скіки пирогів з'їш? Десять утопчеш? Двадцять? Не, хрін там, *вісімдесят!*» А Жиропа, він їм і каже: «А звідки я знаю? Я не знаю, які то будуть пироги». І розумієте, конкурс усім цікавий, бо торішній чемпіон — дорослий, звуть його, е-е, Білл Трейнор, здається. А цей Трейнор, він не жирний зовсім. Навпаки — він сухорлявий. Але пироги як за себе кидає, і минулого року за п'ять хвилин затоптав шість.

— *Цілих?* — з благоговійним трепетом запитав Тедді.

¹ 137 кг.

— А то. Ну, а Жиропа, він на цьому конкурсі наймолодший.

— Давай, Жиропо! — збуджено загукав Тедді. — Глитай ті срані пироги!

— Розкажи їм ще про інших пацанів, які в конкурсі, — сказав Крис.

— Добре. Крім Жиропи Гогана й Білла Трейнора, там був ще Келвін Спаєр, найтовстіший житель міста... хазяїн ювелірної крамниці...

— «Золото Гретни», — пирхнув Верн. Крис подивився на нього тяжким поглядом.

— А ще цей хлопець, диск-жокей із радіостанції в Льюїстоні, він не те щоб гладкий, але, ну, опецькуватий. А останній — Губерт Гретна Третій, директор Жиропиної школи.

— Йому тре' було переїсти *свого директора*? — уточнив Тедді.

А Крис охопив коліна руками й радісно погойдався туди й назад.

— Ну хіба не краса? Продовжуй, Горді!

Я повністю заволодів їхньою увагою. Вони всі понахилилися вперед. Мене охопило п'янке відчуття влади. Я пожбурих порожню пляшку в ліс і трохи пововтузився, щоб вмотитися зручніше. Пригадую, що чув тоді спів гаїчки, десь глибоко в лісі, далеко від нас. Вона монотонно виводила свої нескінченні трелі в небо: *дii-дii-дii-дii...*

— І в нього виникає ідея, — сказав я. — Ще жоден пацан не додумувався до такої помсти. Настає грандіозний вечір — завершення днів піонерів. Конкурс поїдання пирогів має відбутися акурат перед салютом. Головну вулицю Гретни перекрили, щоб люди могли по ній гуляти, а посеред вулиці стоїть величезна платформа. На ній висять святкові прапори, а спереду вже зібралася чималенька юрба. Там ще блукає фотограф із газети, хоче зробити знімок пере-

можця з вимашченою чорницями пикою, бо виявилось, що того року пироги будуть чорничними. А, мало не забув: пироги вони мали їсти із зав'язаними за спиною руками. І от уявіть: піднімаються вони на платформу...

16

Уривок з оповідання «Помста Жиропи Гогана», автор: Гордон Лачанс. Уперше опубліковано в журналі «Кавалієр», березень 1975 року. Друкується з дозволу автора.

Один за одним вони піднялися на платформу й поставили біля довгого столу, вкритого лляною скатертиною. Стіл, встановлений на краю платформи, аж угинався від пирогів. Понад ним провисали разки намиста з голих стоватних лампочок, навколо яких, легенько стукаючись об скло, танцювали свій місячний танок моль та нічні комахи. Над платформою у світлі прожекторів купався довгий банер із написом «ВЕЛИКЕ ПОЇДАННЯ ПИРОГІВ У ГРЕТНІ-1960!» Обабіч цієї розтяжки висіли старенькі динаміки, люб'язно надані Чаком Деєм із крамниці побутової техніки «Вдалий день». Торішній чемпіон Білл Тревіс був Чаковим двоюрідним братом.

Кожному конкурсанту, що виходив на платформу, зав'язували ззаду руки й розстібали спереду сорочку, як Сідні Картону¹ дорогою на гільйотину, мер Шарбонно оголошував його ім'я через Чаків гучномовець і зав'язував на шиї великий білий слинявчик. Кельвіну Спіру поаплодували лише задля годиться: попри величезне черево, яке більше нагадувало діжку для води, його зневажали, як

¹ Герой роману Чарльза Дікенса «Повість про два міста».

невдаху, гіршим за нього був хіба що малий Гоґан. (Багато хто вважав Жиропу реальним претендентом на перемогу, проте надто молодим і недосвідченим, щоб показати цього року пристойний результат.)

Після Спіра представили Боба Корм'єра. Корм'єр працював диск-жокеєм, вів популярну денну програму на радіо «WLAM» у Льюїстоні. Йому вже плескали азартніше, та ще й дівчатка-підлітки ззаду повискували. Дівчатка вважали його «красунчиком». За Корм'єром на сцену вибрався Джон Віґінз, директор початкової школи Гретни. Його зустріли теплими оплесками старші глядачі (і кількома криками «фу» — непутящі учні). Але Віґінз якось примудрився по-батьківському всміхнутися й водночас суворо зиркнути на аудиторію.

Наступним мер Шарбонно представив Жиропу.

— Новий учасник щорічного поїдання пирогів, однак ми покладаємо великі надії на його майбутнє... юний маестро Девід Гоґан! — І поки мер Шарбонно зав'язував Жиропі слинявчик, натовп довго вітав його оплесками, а коли хвиля вже вщухала, злагоджений давньогрецький хор, до якого не сягали своїм світлом стоватні лампочки, злостиво закричав в унісон: «По-ка-жи їм, Жиропо!»

У юрбі залунали притлумлені смішки, тупіт ніг, що втікали, блимнуло кілька тіней, які ніхто не міг (чи не хотів) упізнати, кілька облич осудливо насупилися (і найсильніше з-поміж усіх — Гіззонер Шарбонно, найпомітніша владна фігура). Та сам Жироп, здавалося, навіть не помітив. Масна посмішечка, що морщила його хом'ячі щоки, не зникла, коли досі насуплений мер зав'язав йому на шиї слинявчика й сказав не звертати уваги на дурнів серед глядачів (так, наче мер хоча б віддалено міг собі уявити, від яких страшнючих дурнів потерпав Жироп, а й потерпатиме далі, із гуркотом продираючись крізь жит-

тя, наче нацистський танк «Тигр»). Віддих у мера був теплий і пахнув пивом.

Останній учасник, що зійшов на прикрашену прапорами сцену, зірвав найгучніші й найтриваліші оплески. Легендарний Білл Тревіс, височезний, шість футів п'ять дюймів¹, довготелесий, ненажерливий. Тревіс працював механіком на тамтешній автозаправній станції «Амоко», що стояла біля залізниці. Та й загалом був приємний хлопчина.

Усі в містечку знали, що у Великому поїданні пирогів набагато більші ставки, ніж п'ять доларів — у всякому разі, для Білла Тревіса. Для цього було дві причини. По-перше, після виграшу в конкурсі люди обов'язково заїжджали на заправку привітати Білла, і мало не кожен, хто заїжджав, замовляв собі повний бак. А два гаражі майстерні після конкурсу бронювали наперед чи не на цілий місяць. Нарід приїжджав поміняти глушника чи змастити кулькопідчипники, а потім займали крісла, розставлені вздовж стіни (Джеррі Мейтинг, хазяїн «Амоко», врятував їх зі старого кінотеатру «Джем», коли той зносили в п'ятдесят сьомому), потягували «колу» та «моксі»² з автомата й патякали з Біллі про конкурс, поки він міняв свічки й на дошці з коліщатами підкочував під чийсь пікап «Інтернешнл Гарвестер», шукаючи дірок у вихлопній системі. Здавалося, Біллі завжди охочий потріщати, і саме за це, серед іншого, його так любили у Гретні.

Подейкували, що Джеррі Мейтинг виплачує Біллу солідну премію за додатковий прибуток, який йому дає щорічний виступ (чи то пак обжирайлівка) чи, може, платню підвищує. Хай там що, ніхто не сумнівався, що справи у Тревіса йдуть ліпше, ніж у більшості лицарів

¹ 197 см.

² Безалкогольний газований напій.

гайкового ключа в маленьких містечках. Він володів маленьким симпатичним ранчо на Саббатус-роуд, і злі язички називали його «ранчо на пирогах». Це було, напевно, перебільшенням, але в Білла було ще одне джерело доходів... і тут ми підходимо до другої причини, чому для Тревіса цей конкурс означав більше, ніж п'ять доларів.

Поїдання пирогів у Гретні було найгарячішою подією для охочих робити ставки. Багато людей приходили просто пореготати, але чимало було й таких, хто ладен битися об заклад на гроші. Ці гравці спостерігали за учасниками, наче букмекери на перегонах за породистими скакунами, й обговорювали їх не менш палко. Вони чіплялися до друзів учасників конкурсу, їхніх родичів, навіть до знайомих. Рознюхували всі найменші подробиці, що стосувалися харчових звичок змагальників. Вічно точилися балачки про те, яким буде офіційний пиріг року: яблучний вважався «важким», абрикосовий — легким (хоча після поглинання трьох-чотирьох абрикосових на конкурсанта нападала бігунка, але ради на то не було). Офіційний пиріг того року, чорничний, вважався золотою серединою. Охочих робити ставки, звісно, насамперед цікавило, як шлунок їхнього фаворита приймає страви з чорницями. Чи любить він відкритий пиріг з цими ягодами? Чому він надає перевагу: чорничному джему чи полуничному варенню? Чи посипає він вранішні пластівці чорницями, чи йому до смаку лише банани з вершками?

Виникали й інші дотичні запитання. Як він їсть: спочатку швидко, потім сповільнюючись, чи навпаки, починає повільно, а тоді прискорюється, коли вже бачить, що все серйозно? Чи він бере спокійний рівний темп і жере собі до перемоги? Скільки хот-догів він спроможний утоптати, поки дивиться бейсбольний матч Ліги імені Бейба Рута на стадіоні «Сейнт-Домінік»? Чи багато він пива пив, і якщо

так, то скільки пляшок вливав у себе за вечір? Чи відригував? Існувало повір'я, що хорошого ригача трохи важче здолати у довгому забігу.

Усі ці та інші відомості ретельно просіювали, укладали парі, робили ставки. Скільки грошей переходило з рук у руки упродовж тижня після ночі пирогів, я знати ніяк не можу, але якщо ви притулите мені до скроні дуло пістолета й змусите вгадувати, то я скажу, що близько тисячі доларів — тепер це, може, і мізерна сума, проте п'ятнадцять років тому для такого малого містечка то були грубі гроші.

Позаяк конкурс був чесним і строго обмеженим у часі до десяти хвилин, ніхто не заперечував, щоб переможець ставив сам на себе. І щороку Білл Тревіс так і робив. Поки він того літнього вечора тисяча дев'ятсот шістдесятого року, усміхаючись, кивав глядачам, люди перешіптувалися, що він знову поставив на себе чималеньку суму й найкраще, що йому світило того року, був виграш один до п'яти. Якщо ви нічого не тямите у ставках, поясню інакше: він мусив ризикнути й поставити двісті п'ятдесят доларів, щоб мати змогу виграти п'ятдесят. Аж ніяк не вигідна обгородка, але така ціна успіху. І от він стояв на сцені, купаючись в оплесках, весь розслаблений та усміхнений, і всі бачили, що вигляд у нього не надто стривожений.

— І наш торішній чемпіон, що збирається захищати свій титул, — розкотисто проголосив мер Шарбонно, — Білл Тревіс із Гретни!

— Хоо, Білл!

— Білле, ти скіки сьодні подужаєш?

— Десять схаваєш, Біллі?

— Білле, я на тебе два бакси поставив! Малий, не підведи!

— Трев, прихопи там і мені пиріжка!

З усією належною скромністю киваючи та всміхаючись, Білл Тревіс дозволив мерові пов'язати йому на шию

слинявчик. А потім сів ближче до дальнього правого кінця столу, біля того місця, де під час конкурсу мав стояти мер Шарбонно. Отже, якщо перелічити змагальників справа наліво, сиділи вони в такому порядку: Білл Тревіс, Девід «Жиропа» Гоган, Боб Корм'єр, директор Джон Вігінз і Келвін Спір, котрому дістався табурет у дальньому лівому кінці.

Мер Шарбонно відрекомендував Сильвію Додж, фігуру в конкурсі не менш значущу, ніж сам Білл Тревіс. Вона бозна з якого мохнатого року (з часів першої битви біля Манасаса¹, підсміювалися міські дотепники) очолювала Жіноче товариство Гретни, і щороку саме вона наглядала за випічкою пирогів, піддаючи кожен своєму суворому невсипущому контролю якості. До нього входила й церемонія зважування на різницьких вагах містера Банкічека у «Фридом-маркеті»: щоб кожен пиріг важив однаково й відрізнявся не більш ніж на унцію.

Сильвія гордовито обдарувала натовп королівською усмішкою згори вниз. Її блакитне волосся переливалося під гарячим світінням лампочок. Вона виголосила коротку промову — про те, яка вона рада, що стільки людей прийшло вшанувати відважних пращурів-першопрохідців, людей, що зробили цю країну великою, бо вона справді велика, не лише на низовому рівні, де в листопаді мер Шарбонно знов очолить місцевих республіканців і поведе їх за собою до освячених місць у міському управлінні, але й на державному рівні, де команди Ніксона й Лоджа приймуть смолоскип свободи у Нашого Великого й Дорогого Генерала й піднімуть його високо, щоб...

І тут у Келвіна Спіра гучно забурчало в животі: «Брррррне!» У натовпі залунали смішки й навіть оплески.

¹ Назва першої сухопутної битви часів Громадянської війни в Сполучених Штатах, що відбулася 21 липня 1861 року.

Сильвія Додж, котрій було достеменно відомо, що Кельвін — демократ і католик (поодинці ці гріхи ще так-сяк можна було б вибачити, але обидва разом — ні, нізачо, це вже занадто), примудрилася зашарітися, усміхнутися й люто зиркнути — усе водночас. Вона прокашлялася й завершила свій виступ лунким напуттям до кожного хлопчика й дівчинки, що стоять перед цією сценою. Сказала, що вони мають завжди високо тримати червоно-біло-синій прапор, як у руках, так і в серцях, а також пам'ятати, що куріння — брудна небезпечна звичка, від якої кашляють. Хлопчики й дівчатка, що стояли перед цією сценою і в найближчі вісім років мали носити медальйони миру та курити не «кемел», а марихуану, переминалися з ноги на ногу й чекали початку дійства.

— Харе балакать, пора жерти! — викрикнув хтось із задніх рядів, і народ знову заплескав у долоні — та тільки цього разу енергійніше.

Мер Шарбонно вручив Сильвії секундомір і срібний поліційний свисток, у який вона мала засюрчати, коли спливуть десять хвилин, відведених на виснажливе поїдання пирогів. А тоді вперед виступить мер Шарбонно й підніме руку переможця.

— Ви *готові*? — триумфально прокотився голос Гіззонера з гучномовців «Вдалого дня» по Головній вулиці.

П'ятеро їдців відповіли, що готові.

— Ви РІШУЧІ? — не вгавав Гіззонер.

Їдці прогарчали, що вони дуже рішучі. Десь далі по вулиці якийсь хлопчак запустив гримучу змію феєрверка.

Мер Шарбонно підніс догори пухку руку. І змахнув нею: «УПЕРЕД!!!»

П'ятеро голів плюхнулися в п'ять тарелів із пирогами, неначе п'ять велетенських ніг чвакнули об поверхню болота. У вогке вечірне повітря полинуло мокре гучне

плямкання, але його швидко притлумили підбадьорливі крики до фаворитів від прихильників парі й партизанів у натовпі. І лише коли знищили перший пиріг, до людей стало доходити: щось іде не так.

Жиропа Гоган, сім-до-одного, аутсайдер конкурсу через вік і недосвідченість, запихувався, мов одержимий. Його щелепи зі швидкістю автоматної черги перемололи верхню скоринку (за правилами конкурсу, з'їсти потрібно було лише верхню скоринку пирога, не нижню), і коли вона зникла, він так голосно втягнув губами повітря, наче промисловий пілотяг запрацював. Ще мить — і його голова зникла в тарелі з пирогом. А за п'ятнадцять секунд він знову вигулькнув і показав, що доїв. Вимащені у чорничний сік лоб та щоки робили його схожим на актора в менестрель-шоу¹. Він справді доїв — доїв тоді, коли легендарний Білл Тревіс захом'ячив лише половину свого пирога.

Під стримані оплески приголомшеної юрби мер оглянув Жиропин таріль і оголосив, що він доволі чистий. І поставив перед лідером наступний пиріг. Пиріг конкурсного розміру Жиропа поглинув за сорок дві секунди. То був абсолютний рекорд.

На другий пиріг він накинувся ще несамовитіше. Голова ходила ходором, мняцкала м'якою ягідною начинкою, і Білл Тревіс із пересторогою глянув на нього, беручись до другого пирога. Згодом він розказував своїм друзям, що вперше з п'ятдесят сьомого року відчув себе на справжньому конкурсі: тоді Джордж Гамаш за чотири хвилини зжер три пироги й умить знепритомнів. І, за власними словами, Білл уже й не знав, хто проти нього: хлопчик чи

¹ Форма американського народного театру XIX ст., у якому загримовані під негрів білі актори розігрували комічні сценки з життя негрів, а також виконували стилізовану музику й танці африканських невольників.

демон. Та потім згадав про гроші, які поставив, і з подвоєною силою вгризся зубами в пиріг.

Однак, якщо Тревіс подвоїв зусилля, то Жиропа їх по-троїв. Чорниці розліталися з другого тареля навсідіч і бруднили скатертину, роблячи її потроху схожою на картину Джексона Поллока. Чорниці були у нього скрізь: у волоссі, на слинявчику, стирчали, приклеєні на лобі, неначе в агонії зосередженості він замість поту став виділяти чорниці.

— Усе! — закричав він, піднімаючи голову від другого тареля. Білл Тревіс ще навіть не доїв скоринку на другому пирозі.

— Хлопче, пригальмує трохи, — пробурмотів Гіззонер. (Він сам поставив на Білла Тревіса десять доларів.) — Якщо хочеш дійти до кінця, треба відпочивати між підходами.

Але Жиропа наче й не чув. Зі спритністю божевільного він вгородив зуби в третій пиріг і рухався блискавично швидко. А тоді...

Але тут я мушу ненадовго урватись і розказати вам, що вдома у Жиропа Гоґана в аптечці стояла порожня пляшечка. Раніше вона була на три чверті заповнена перлисто-жовтою касторовою олією — і немає у світі більш погібельної рідини, яку добрий Господь у Своїй нескінченній мудрості послав би на землю. Усю ту пляшечку Жиропа спорожнив сам, до краплинки випив й вилизав шийку. Рот у нього кривився, у животі кисло бурчало, а в голові снувалися думки про солодку помсту.

І тепер, спритно поглинаючи третій пиріг, коли Келвін Спір (який виправдовував усі прогнози й ішов останнім) ще навіть першого не доїв, Жиропа став навмисно мордувати себе чорнушними фантазіями. Він зовсім не пироги їсть, не — він пожирає коров'ячі кизяки. Великі-

великі гори гидкого гарячого гівна. Покраєні кубиками кишки бабака, політі чорничним соусом. *Прокислим чорничним соусом.*

Він прикінчив третій і попросив четвертий, випереджаючи легендарного Білла Тревіса на цілий пиріг. Збита з пантелику юрба відчула, проте, що в неї на очах відбувається народження нового чемпіона, й підбадьорливо загукала.

Але Жиропа не сподівався й не мав жодного наміру виграти. У такому темпі, як він узяв, продовжувати він би не зміг, навіть якби призом у конкурсі було життя його матері. Та й до всього — виграти для нього означало б програти. Помста — ось єдина блакитна стрічка, якої він жадав. У животі загрозливо побуркував грім від касторки, зболене горло стулялося й розтулялося, а Жиропа доїв четвертий пиріг і попросив п'ятий, Фінальний — так би мовити. «Чорниці — лиха доля Електри»¹. Він із розгону ляпнувся лицем у випічку, ламаючи скоринку, і втягнув чорниці ніздрями. Ягоди посипалися по сорочці. Зненацька все, що було в шлунку, стало важким. Він прожував скоринку й проковтнув. Вдихнув ще чорниць.

І тут настав момент помсти. Шлунок, напханий до знемоги, обурився. Він стиснувся, мов міцна рука, обтягнута гладенькою гумовою рукавичкою. Горло розтулилося.

Жиропа підвів голову.

Синіми зубами посміхнувся до Білла Тревіса.

Блювота рвонула вгору стравоходом, наче шеститонний «Петербільт» стрілою мчав по тунелю.

І з ревінням вискочила з Жиропиного горла — потужним синьо-жовтим фонтаном, теплим, радісним і паруючим. Не встиг Білл Тревіс й односкладового слова про-

¹ Натяк на п'єсу американського драматурга Юджина О'Ніла «Жалоба — лиха доля Електри» (1931 р.).

белькотіти («Гуугр» чи якось так воно звучало), як його накрив струмінь. Під сценою заверещали жінки. Келвін Спір, котрий спостерігав за цією неоголошеною подією з тупим подивом на обличчі, невимушено перехилився через стіл, ніби хотів пояснити прибитій публіці, що відбувається, і виригав на голову Марґеріт Шарбонно, меровій дружині. Вона пронизливо запищала й позадкувала, марно силкуючись вигребти пальцями з волосся суміш почавлених ягід, печеної квасолі й напівперетравлених сосисок (те, чим Кел Спір повечеряв). А потім повернулася лицем до своєї доброї приятельки Марії Лавін, і її знудило на Маріїну куртку з оленьчої шкіри.

А далі все сталося в дуже швидкій послідовності, немов феєрверк вибухнув:

Білл Тревіс випустив потужний, мовби заряджений суперсилою струмінь блювотиння в перші два ряди глядачів, хоча його ошелешене обличчя промовляло до всіх і кожного: «Господи, повірити не можу, що я таке роблю»;

Чак Дей, котрому дісталася щедра порція подаруночка-сюрпризу від Білла Тревіса, виригав собі на черевики й зачудовано на них закліпав, бо добре розумів, що тепер їм гаплик — таке з замші не відмивається;

Джон Віґінз, директор Ґретнянської початкової школи, розтулив синього рота й докірливо промовив: «Послухайте, припиніть це неподо... БУЕЕЕ!» Проте слід віддати йому належне: як вихована людина, що обіймає високу посаду, він зробив це собі на таріль.

Ґіззонер Шарбонно, котрий зненацька опинився не на конкурсі з поїдання пирогів, а в лікарні серед хворих на шлунковий грип, розтулив рота, щоб зупинити все це дійство, і забекав увесь мікрофон.

— Господи Ісусе, урятуй нас! — простогнала Сильвія Додж, але тут її вечера: смажені молюски, капустяний

салат, кукурудза (з двох качанів) і щедра порція шоколадного торта Мюріель Гаррінгтон, — збунтувалася, блискавкою рвонула крізь запасний вихід і мокро вихлюпнулася на мерів піджак від Роберта Гола.

Жиропа Гоган, чие юне життя сягнуло свого апогею, радісно оглядав із височини сцени юрбу. Блювотиння було скрізь. Люди п'яно кружляли довкола, тримаючись за горло й мляво бекаючи. Повз сцену, шалено дзявкуючи, пробіг чийсь пекінес, і якогось чоловіка у джинсах і шовковій сорочці а-ля ковбой вивернуло на нього суцільним потоком, у якому собака мало не захлинувся. У місіс Броквей, дружини методистського пастора, вирвався довгий басовитий звук рефлексу, і її знудило потоком перетравленого ростбіфа, картоплі-пюре та яблучного пирога. Причім пиріг мав такий вигляд, наче до свого несподіваного виходу назовні був досить-таки смачним. Джеррі Мейтинг, котрий прийшов помилуватись, як його механік іде зі сцени, знову зірвавши лаври, вирішив, що пора вшиватися нахрін із цієї психушки, але встиг пройти лише п'ятнадцять ярдів, а потім пере-чепився через червону машинку якоїсь дитини й усвідомив, що сидить у калюжі теплої жовчі. Джеррі знудило собі на коліна, і, як потім він розказував людям, він був безмежно вдячний провидінню за те, що змусило його того дня надіти комбінезон. А міс Норман, учителька латини та основ англійської граматики з Гретнянської старшої школи, у пориві добропристойності виблювала собі в сумочку.

І все це зі сцени погідно роздивлявся Жиропа. На його обличчі панував спокійний просвітлений вираз, у шлунку раптом стало дуже затишно, наче в ньому розливався теплий бальзам, бальзам, дії якого він може більше ніколи й не дізнатися. То було відчуття повної і цілковитої

сатисфакції. Він підвівся, узяв із тремтячої руки мера Шарбонно трохи липкий мікрофон і сказав...

17

— Оголошую конкурс завершеним.

Він кладе мікрофон, спускається з платформи ззаду і йде навпростець додому. Його мама вдома, бо не змогла знайти няньку для Жиропиної сестрички, два роки їй. І коли він заходить, весь у ригаках і патьоках від пирогів, а спереду — у слинявчику, вона питає: «Дейві, ти виграв?» Але він, сука, ні слова їй не каже. Просто йде нагору, до себе, замикає двері й лягає на ліжко.

Я допив останній ковток «коли» з Крисової пляшки й закинув її в ліс.

— Ага, круто, а що було далі? — нетерпеливився Тедді.

— Я не знаю.

— Як це, ти не знаєш? — не повірив Тедді.

— А так. Це кінець. Коли ти не знаєш, що буде далі, це кінець.

— Щооооо? — заволав Верн. Помітно було, що він засмутився так, наче його щойно намахали на ярмарку в Топшемі під час гри в бінго на гроші. — Нащо там те щасливе лайно? Як усе розрулилося?

— Ти мусиш використати свою уяву, — терпляче сказав йому Крис.

— Ні фіга! — сердито відрізав Верн. — Це хай він свою використає! Він вигадав цю чортову історію!

— Ага. Що з тим дуриком сталося? — не вгавав Тедді. — Ну Горді, ну розкажи!

— Я думаю, його батько був на пироговому конкурсі, а коли прийшов додому, не лишив на Жиропі живого місця.

— Ага, точно, — кивнув Крис. — Саме це й сталося, зуб даю.

— А ще, — сказав я, — діти й далі дражнили його Жиропую. Та ще й Ригачкою до купи обзивати почали.

— Хрінове закінчення, — сумовито промовив Тедді.

— Тому я й не хотів його розказувати.

— Ти міг би зробити так, щоб він застрелив свого бачю, утік із дому й приєднався до техаських рейнджерів, — запропонував Тедді. — Як тобі таке?

Ми з Крисом перезирнулися. Крис ледве помітно здвигнув плечем.

— Може, і так, — сказав я.

— О, Горді, а про Ле Дію в тебе щось новеньке є?

— Зараз ні. Може, потім щось напишеться. — Я не хотів засмучувати Тедді, але й перевіряти, що там робиться в Ле Дію, особливого бажання не мав. — Шкода, що тебе ця історія не зачепила.

— Не, вона хороша, — заперечив Тедді. — Аж до самого кінця хороша була. Усе це ригання таке крутецьке.

— Ага, круто було, така гидота, — погодився Верн. — Але про кінцівку Тедді правду каже. Фуфло якесь.

— Так, — і я зітхнув.

Крис підвівся.

— Пора вже нам тупати далі, — сказав він. Надворі було ще зовсім ясно, і розпечене небо відливало сталлю, але наші тіні вже видовжувалися. Пам'ятаю, що в дитинстві вересневі дні завжди якось раптово уривалися й заставали цим зненацька — неначе в душі я сподівався, що завжди буде серпень і аж до пів на десяту вечора небо яснітиме, немов удень. — Горді, котра там?

Я глянув на годинник і вражено побачив, що вже по п'ятій.

— Точно, пішли, — вирішив Тедді. — Але табором станемо до темряви, щоб дров назбирати і все таке. А ще мені вже їсти хочецця.

— О пів на сьому, — пообіцяв Крис. — Нормально?

Ми всі погодились. І знову вирушили в дорогу, тільки тепер ішли не по рейках, а насипом. Невдовзі річка лишилася далеко позаду, і ми вже не чули її шуму. Над нами дзижчали москити, я прибив одного долонею на шиї. Верн і Тедді відірвалися від нас і крокували попереду, ведучи між собою якусь мудрагельську розмову про комікси. Крис ішов поруч зі мною, сховавши руки в кишені, а пов'язана спереду сорочка ляскала об коліна й стегна, мов фартух.

— У мене є «вінстон», — сказав він. — У старого з тумбочки цупонув. По штуці на брата. Після вечері.

— Справді? Кльово.

— Найкраще сигарета смакує тоді, — сказав Крис. — Після вечері.

— Це правда.

Якийсь час ми йшли мовчки.

— Історія вийшла файна, — раптом промовив Крис. — Вони просто тупі й не доганяють.

— Та ні, не така вже вона й класна. Кінець змазаний.

— Ти вічно таке кажеш. Не жени, ти сам не вважаєш її поганою. Запишеш її? Історію?

— Можливо. Але не зараз. Я не можу їх записувати зразу після того, як розповім. Вона потерпить.

— А те, що Верн сказав... Що кінцівка — фуфло...

— Ну?

Крис розсміявся.

— Та все життя — фуфло. От хоч на нас подивись.

— Та ну, ми кльово відриваємось.

— Так, — кивнув Крис. — Відриваємось на повну, мокрописський.

Я розсміявся. Крис теж.

— Вони з тебе вискакують, як бульки з газованки, — через кілька хвилин озвався він.

— Що вискакує? — Але я зрозумів, про що він.

— Історії. Я від цього в шоці. Ти наче мільйон історій можеш розказати, та й то лише ті, які на поверхні, береш. Горді, із тебе колись вийде крутий письменник.

— Ні, я так не думаю.

— Вийде-вийде. Може, навіть про нас напишеш, коли голяк буде з матеріалом.

— Голяк має бути серйозний. — І я підштрикнув його ліктем.

Між нами знову запала мовчанка. А тоді він раптово спитав:

— До школи готовий?

Я знизав плечима. Хто коли бував готовий до школи? Ну, можна було трохи порадіти, думаючи, як вернешся, друзів побачиш. Цікаво ще було, якими виявляться нові вчительки — молодими лялечками щойно з учительського коледжу, яких можна підколювати, чи якесь старе трясуче дрантя часів, що народилося на світ ще за часів битви за Аламо¹. Дивно, проте навіть довгі затяжні уроки могли сяк-так потішити, бо, коли літні канікули наближалися до кінця, тобі часом ставало так нудно, що ти міг повірити, ніби можеш чогось навчитися. Але літня нудьга ні в яке порівняння не йшла зі шкільною нудьгою, що встановлювала своє панування вже з кінця другого тижня. Тому на початку третього тижня ти брався до *реаль-*

¹ Битва за Аламо (23 лютого — 6 березня 1836 р.) — найвідоміша битва часів Техаської революції.

них справ: чи вдасться плюнути Смердючці Фіске в потилицю жуйкою, поки вчитель пише на дошці «Основні статті експорту Південної Америки»? Скільки разів ти зможеш гучно порипіти, спираючись на полаковану дошку парти, якщо твої долоні сильно спітніють? Хто найгучніше пердне в роздягальні, перевдягаючись на фіз-ру? Скількох дівчат можна на обідній перерві розвести на гру в «Знайди хвіст у лося»? Вища школа, бейбі.

— Середні класи, — сказав Крис. — А знаєш що, Горді? Уже наступного червня ми всі розпрощаємося.

— Ти про що? Чого б це ми прощалися?

— Бо це вже тобі не п'ятий-восьмий класи, ось чого. Ти візьмеш курс на коледж. А ми з Тедді й Верном, ми всі візьмем курс на роботяг, з іншими тупоголовими будем попільнички й шпаківні ліпити. А Верну, може, і виправна світить. Ти познайомишся з багатьма новими хлопцями. Розумниками. Отак усе й буде, Горді. Так влаштовано.

— Багато нових сцикунів стріну, ти це хотів сказати. Він узяв мене за руку.

— Ні, чувак. Не кажи такого. Навіть не думай про таке. Вони розумітимуть твої історії. Не те що Верн і Тедді.

— У сраку історії. Я не піду вчитися зі сцикунами. Ні, дякую.

— Якщо ні, тоді ти кретин.

— Що кретинського в тому, що я хочу бути зі своїми друзями?

Він замислено поглянув на мене, наче подумки зважував, розказувати мені чи ні. Ми вповільнили ходу, Верн із Тедді відірвалися від нас і були вже на півмилі попереду. Сонце, що вже спустилося низько, світило крізь переплетене віття дерев, роззолочуючи все навколо, і в стовпах його променів танцювала пилюка. Але то було золото з крамниці «Усе по десять центів», дешева біжутерія

замість коштовностей, коли ви розумієте, про що я. У сутінках, що вже густішали навколо, бігли кудись у нескінченність рейки, і подекуди на них зірково зблискували мінливі цятки — так, наче якийсь схибнутий багатій, що маскувався під роботягу, надумав через певні відтинки сталі повставляти в них діаманти. Повітря досі було розпеченим. З нас градом стівав піт, і ставала слизькою шкіра.

— Кретин ти будеш, якщо дозволиш друзям потягнути тебе на дно, — зрештою проказав Крис. — Я знаю, як тобі з предками живеться. Їм на тебе насрати. Їм тільки до твого старшого братика діло було. Як моєму баті, коли Френка кинули в Портсмутську воєнну тюрюгу. Він тоді став зганяти злість на нас, малих, лупив нас постійно. Твій тато тебе не б'є, але це в чомусь навіть гірше. Він тебе бачить, немов уві сні. Ти можеш йому сказати, що хочеш на робітничі курси, і знаєш, що він зробить? Перегорне сторінку газети й скаже: «Що ж, Гордоне, чудово, а тепер піди до матері й спитай, що в нас на вечерю». І не кажи мені, що все не так. Я з ним балакав.

Я не сказав йому, що все не так. Страшно дізнатися, що хтось інший, хай навіть це твій друг, достеменно знає, як у тебе справи в сім'ї.

— Горді, ти ще зовсім малий...

— Ого. Дякую, татусю.

— Я охеренно шкодую, що я не твій батько! — сердито відрубав він. — Ти б тоді в мене не квилив про те, що хочеш із нами на ті галімі курси! Тобі наче Бог щось дав, усі ті історії, які ти можеш вигадати, і сказав: «Ось що в нас для тебе є, малий. Постарайся не втратити». Але діти втрачають усе, якщо нема кому про них подбати, і якщо твої предки такі йобнуті, що їм нема до цього діла, тоді цим повинен зайнятися я чи що!

У нього був такий вираз обличчя, наче він думав, що я замахнуся на нього і вдарю. У зелено-золотавому сяєві вечора воно здавалося нерухомим і нещасним, бо він порушив наріжне правило, що діяло в ті дні серед пацанів. Про іншого пацана можна казати що завгодно, ганити його на всі заставки. Але навіть не думай сказати криве слово про його маму й тата. Легендарне Непорушне — так само, як не запрошувати друзів-католиків на вечерю в п'ятницю, поки не знатимеш напевно, що на стіл не подаватимуть м'яса. Якщо хтось із дітей глузує з твоїх батьків, ти мусиш нагодувати його духопеликами.

— Ті історії, які ти розказуєш... Горді, вони ж тобі першому добро й зроблять. А як ти й далі валандатимешся з нами, бо не хочеш, щоб банда розпалася, то кінчиш так само, як усі, — нікчемухою, яка тягне на «трійки», щоб у команди брали. Так-сяк дотягнеш до старших класів, будеш, сука, майструвати на тих курсах, витирачками кидатися й протирати сидниці з рештою таких самих, як ти, нікчемух. З уроків тебе виганятимуть. *Усуватимуть* від уроків нахрін. А потім з усіх мрій у тебе лишиться тільки тачка, щоб повезти якусь шмару на гоцанки чи в срану таверну «Два мости». А тоді ти її забрюхатиш і до кінця життя нидітимеш на фабриці, чи в якійсь задріпаній шевській майстерні в Обурні, чи аж у Гілкресті курей скубтимеш. І та історія про пироги ніколи не буде записана. Нічо' не буде записано. Бо ти станеш усього-на-всього черговим розумником із гівном замість мозку.

Коли Крис Чемберз усе це мені сказав, йому було два-надцять років. Та поки він вимовляв ці слова, його обличчя зморщувалося й потроху ставало старшим, старезним, вічним. Він говорив рівним безбарвним тоном, та все одно його слова жахом ударили мене в живіт. Так, наче він уже все своє життя прожив, те життя, де тобі

кажуть не соромитися, підходити до Колеса Фортуни й крутити його, і воно так гарно крутиться, і хлопець натискає на педаль, і воно спиняється на подвійному зеро, сектор закладу, усі програють. Тобі дають безкоштовну перепустку, а тоді врубають дощову машину, прикольно, ха, такий жарт навіть Верн Тесіо зацінив би.

Він ухопив мене за голу руку, і пальці міцно зімкнулися. Вони лишали заглибини в моїй плоті. Врізалися в кістки. Його очі були затемнені й мертві — чорт, такі мертві, наче він щойно з домовини вивалився.

— Я знаю, що люди в цьому місті думають про мою сім'ю. Знаю, що вони думають про мене й чого ждуть. Мене тоді навіть не *спитали*, чи то я взяв ті гроші на молоко. Просто відправили провітритися на три дні.

— А то ти взяв? — поцікавився я. Раніше я ніколи в нього про це не питав, і якби ви мені сказали, що колись спитаю, я б назвав вас божевільним. Слова вирвалися кулею.

— Ага. Я взяв. — На кілька хвилин він замовк, просто дивився поперед себе на спину Тедді та Верна. — Ти знав, що я їх узяв, Тедді знав, усі знали. Та навіть Верн, напевно.

Я хотів був заперечити, та потім стулив рота. Бо він мав рацію. Байдуже, що я казав батькам про те, що людина не винна, поки не доведено її провини, у душі я знав.

— А потім я, може, і розкався і хотів повернути, — сказав Крис.

Я вибалушив на нього очі.

— Ти хотів повернути?!

— Я сказав «може». Припустімо. І, може, я відніс їх старій Саймонз і в усьому зізнався, і, може, віддав ті грошки, а мене все одно послали погуляти, бо молока на них так і не купили. І, може, наступного тижня стара Саймонз прийшла в школу в новенькій спідниці.

Від жаху мені одібрало мову, і я міг лише витріщатися на Крису. А він мені всміхнувся, але то була крива жаска посмішка, що не торкнула його очей.

— Усе лише «може», — сказав він. Але я згадав ту нову спідницю — світло-коричнева, з візерунком в «індійські огірки», пишна така. Пам'ятаю, ще подумав, що стара Саймонз у ній аж помолодшала, навіть погарнішала трохи.

— Крис, а скільки там було тих молочних грошей?

— Майже сім баксів.

— Господи Ісусе, — прошепотів я.

— От я й сказав, що я вкрав гроші на молоко, але стара Саймонз потім вкрала їх у мене. Ти просто прикинь. А тоді прикинь, що я цю історію розказав. Я, Крис Чемберз. Молодший брат Френка Чемберза й Очиська Чемберза. Думаєш, мені б хтось повірив?

— Нізащо, — прошепотів я. — Господи Ісусе!

Він знову посміхнувся — тією крижаною, жаскою усмішкою.

— А думаєш, та сука б наважилася щось таке повернути, якби бабки взяв хтось із тих смердючих багатіїв з Касл-В'ю?

— Ні.

— Отож. Якби то був хтось із них, Саймонз би сказала: «Нехай, нехай, цього разу забудемо, але по руці ми тобі надаємо сильно, а як ще раз таке втнеш, надаємо по обох руках». Але я... вона, мабуть, давненько вже накинула оком на ту спідничку. Коротше, побачила свій шанс і захопилася за нього. Дурний я був, що вернув ті грошики. Але я й подумати не міг... подумати не міг, що *училка*... ой, та яка нахрін різниця? Нащо я, узагалі, про це мелю?

Він сердито тернув рукою очі, і я зрозумів, що він мало не плаче.

— Крис, — сказав я, — а чому ти не запишешся на курси для коледжу? Ти розумний.

— А про це в директорській рішають. І на тих своїх учительських зборах. Посідають у своє учительське коло й давай пургу гнати: «Ага, ага, точно, точно». Їм на все насрати, крім того, яка в тебе була поведінка в початкових класах і що в місті думають про твою сім'ю. Там вирішують тільки те, чи ти не будеш погано впливати на всіх тих гівнюків із курсів для коледжу. Але, може, я й спробую пробитися. Сам. Не знаю, чи вийде, але спробую. Бо я хочу вирватися з Касл-Рока, поїхати в коледж і більш ніколи не бачити свого старого і братів. Я хочу поїхати туди, де ніхто мене не знатиме й на мені не буде чорних плям, а там вже почну все спочатку. Але не знаю, чи в мене вийде.

— Чому ні?

— Люди. Люди тягнуть на дно.

— Хто? — спитав я, а сам подумав, що він, певно, має на увазі вчителів, дорослих монстрів типу міс Саймонз, яка хотіла нову спідницю, чи, може, свого брата Очиська, який зависав з Ейсом, Біллі, Чарлі та рештою. А може, своїх батьків.

Але він сказав:

— Друзі тягнуть тебе на дно, Горді. Хіба ти не знав? — І він показав жестом на Верна й Тедді, які стояли й чекали, коли ми їх наздоженемо. Вони саме реготали з чогось: Верн — той мало не лускався зі сміху. — Твої друзяки. Вони як ті потопельники, що хапають тебе за ноги. Урятувати їх ти не можеш. Можеш лише втопитися разом із ними.

— Ворушіться, черепахи! — крізь сміх загорлав Верн.

— Та йдемо! — гукнув у відповідь Крис, і не встиг я нічого відповісти, як він побіг. Я припустив за ним, але він їх наздогнав раніше, ніж я — його.

18

Ми ще милю пройшли й вирішили стати на ніч. Денне світло ще не вичахло остаточно, проте ніхто не хотів ним користатися. Ми були вбиті після сцени на звалищі, та ще й на залізничному мосту страху натерпілися, але суть була не тільки в цьому. Ми вже зайшли в Гарлоу і заглибилися в ліс. Десь попереду нас чекав мертвий малий: певно, розплющений і весь вкритий мухами. А ще хробаками, бо вже стільки часу минуло. Наближалася ніч, і ніхто з нас не хотів близько підходити до нього вночі. Я десь читав (здається, в оповіданні Елджернона Блеквуда), що привид людини валандається коло трупа, аж поки той труп гідно не поховають за християнським звичаєм. І мені зовсім не хотілося прокинутися вночі й стикнутися ніс до носа з сяючою безтілесною примарою Рея Бравера, що стогне, белькоче й літає поміж темних шурхотливих сосон. Спинившись на тому місці, ми подумали, що так нас од нього відділятиме принаймні десять миль. І, авжеж, усі четверо розуміли, що привидів не існує, але десять миль видавалися цілком пристойною відстанню на той випадок, котрого, як усі знали, не може бути.

Верн, Крис і Тедді назбирали дров і на шлаку розклали скромне багаття. Крис прогріб у землі навколо нього ривчак — дрова були сухі, як порох, тож він не хотів ризикувати. Поки вони цим займались, я нагострив кілька паличок і наробив «піонерських курячих гомілок», як їх називав колись мій брат Денні, — кульки м'яса для гамбургерів понастромлював на зелені шпичаки, щоб посмажити. А ті троє сміялися й пашекували про те, хто краще вміє дрова збирати (у всіх це вміння прямувало до нуля: у Касл-Року були бойскаути, проте діти, які тусили на нашому пустищі, вважали, що це організація для сцикунів),

що краще — готувати на відкритому полум'ї чи на вугіллі (марна суперечка: ми були надто голодні, щоб чекати вугілля), чи підійде сухий мох замість хмизу, що вони робитимуть, якщо сірники скінчаться до того, як багаття розгориться як слід. Тедді заявив, що може розпалити вогонь, тручи між собою дві палички. А Крис заявив, що той брехло і хай не заливає. Випробувати цей метод їм не довелося: Верн склав у маленьку купку хмиз та сухий мох, і все це зайнялося з другого сірника. День був безвітряний, і вогник не гас. Ми всі по черзі підкидали в слабке багаття гілочки, поки воно не зміцніло й не стало лизати уламки дерева за втовшки з людську руку, принесені зі старого вітролому.

Коли омахи полум'я трохи принишкли, я встроїв палиці з «піонерськими курячими гомілками» в землю під таким кутом, щоб вони нависали над багаттям. Ми посідали довкола й дивились, як вони мерехтять, скрапують соком і врешті засмагають. Наші шлунки вели невимушену розмову перед вечерею.

Неспроможні дочекатися, коли вони зготуються, ми взяли по палиці, позагортали м'ясо в булки й повисмикували гарячі шпичаки. М'ясо було обпалене зовні, сире всередині й мегасмачне. Ми жадібно заковтнули кожен свою порцію й витерли жирні губи руками. З наплічника Крис витяг бляшанку з-під пластирів (пістолет лежав аж на дні, Верну й Тедді він про нього не розказав, тому я подумав, що це наша з ним таємниця). Звідти він дістав кожному по м'ятому «вінстону». Ми прикурили їх розжареними гіллячками з багаття й полягали на спинах, такі вже навчені досвідом мудровані коти, спостерігаючи, як у м'яких сутінках куріє димок від сигарети. Жоден із нас не куриє у затиш, бо від цього можна було закашлятися й заразитися на один-два дні кпинів. Але приємно було й просто набирати ротом дим і видихати, відхаркуючи

в багаття й слухаючи, як шкварчить слина (того літа я дізнався, як «викупити» того, хто лише починає курити: новачки часто спльовують. Нам було добре. Ми докурили «вінстон» до фільтрів і покидали бички у вогонь.

— Нема нічо' кращого, як покурить після їди, — сказав Тедді.

— Точно, бля, — погодився Верн.

У зеленій напівтьмі завели свою пісню цвіркуни. Я подивився на широку смугу неба понад залізничним полотном і побачив, що блакить уже набрякає фіолетом. Цей провісник темряви навіював на мене смуток і заспокоював водночас: мене, хороброго, та не дуже, і втішно самотнього.

Ми втрамбували собі галявинку на порослій чагарниками землі біля насипу й розгорнули ковдри. Потім ще десь із годину підгодовували багаття й базікали, про всяке різне, таке, про що пам'ятаєш лише до того, як тобі вповниться п'ятнадцять і ти відкриєш для себе дівчат. Про те, хто найкрутіший амбал у Касл-Року, чи зуміє бостонська бейсбольна команда цього року хоч трохи піднятися з дна турнірної таблиці, а ще про літо, яке минуло. Тедді розказав, як він був на Білому пляжі в Брансвіку і якийсь хлопець ударився головою, коли пірнав у воду з плавучого причалу, і мало не втопився. Ми в деталях обговорили переваги наших учителів. Усі зійшлися на тому, що містер Брукс — найбільший сцикун у початковій школі Касл-Рока. Нахамиш йому — і ось він уже мало не нюняє. З іншого боку, була місіс Коді — найлихіша сука з усіх, що колись топтали землю. Верн сказав, що він чув, буцімто вона два роки тому так садонула якогось малого, що той мало не осліп. Я подивився на Крису, бо подумав, що зараз він скаже щось про міс Саймонз. Але він промовчав і не побачив, що я на нього дивлюсь, бо сам дивився на Верна, слухав його розповідь і розважливо кивав головою.

Про Рея Бравера ми не говорили, бо густішала темрява. Але я про нього думав. Є щось невимовно жахливе й заворожливе в тому, як на ліс спускається пільма та її прихід не пом'якшують фари автомобілів, вуличні ліхтарі, світло, що ллється з вікон будинків, та неон вивісок. Вона приходить, не супроводжувана голосами герольдів-матерів, що скликають дітей додому. Якщо ви звикли до міста, то настання темряви в лісі видаватиметься вам радше стихійним лихом, ніж явищем природи, бо пільма тут затоплює все, як річка Касл, коли виходить навесні з берегів.

І, як я подумав про тіло Рея Бравера в цьому світлі — точніше, за його відсутності, — то відчув не млості чи страх, що він зараз постане перед нами, зелена примара, що прагне своїм погрозлигим белькотінням прогнати нас туди, звідкіля ми прийшли, поки не потурбували її спокій, а раптовий несподіваний приплив жалю, бо він там зовсім самотній і такий беззахисний у темряві, що вже затоплює наш бік Землі. Якби щось схотіло відгризти від нього шматок, то ніхто б не завадив. Там не було ні його матері, ні батька, ні Ісуса Христа в компанії з усіма святими. Він був мертвий і зовсім самотній, його скинуло з рейок у канаву, і я збагнув, що, коли негайно не перестану про це думати, то розплачусь.

Тож я розказав історію про Ле Дію, яку вигадував на ходу, а коли вона закінчилася (так, як закінчувалася більшість моїх оповідок про Ле Дію: самотній американський солдат викашлює тираду про любов до Вітчизни й до дівчини, що лишилася вдома, у бліді та мудре обличчя заступника командира взводу), я побачив перед внутрішнім зором не побіліле перелякане обличчя якогось рядового першого класу з Касл-Рока чи Вайт-Ривер-Джанкшн, а лице значно молодшого хлопчини, уже мертвого: повіки заплющені, риси спотворені, з рота до лінії підборіддя стікає

струмком кров. А в нього за спиною замість понищених крамниць і церков нафантазованого ландшафту Ле Діо я бачив лише темний ліс і шлак залізничного насипу, що доісторичним могильним курганом височів на тлі зоряного неба.

19

Я прокинувся серед ночі, не розуміючи, де я, чому в кімнаті так холодно і хто забув позачиняти вікна. Може, Денні. Мені снився Денні, наче ми з ним займаємося бодисерфінгом — катаємось на хвилях без дошки. Але відтоді, як ми це робили, уже чотири роки минуло.

А навколо я не побачив звичних обрисів своєї кімнати. Було щось інше. Хтось стискав мене в міцних ведмежих обіймах. Ще хтось притискався до спини, а тільць третього присіла навпочіпки коло мене, піднявши голову, наче до чогось дослухалася.

— Якого хріна? — спитав я, щиро не розуміючи, що відбувається.

Відповіддю мені був протяглий стогін. Судячи з голосу, наче Верн.

Це допомогло мені сфокусувати увагу, і я згадав, де я... але чого всі попрોકидалися серед ночі й що вони роблять? Чи я тільки на кілька секунд задрімав? Ні, цього бути не могло, бо в чорнильно-чорному небі плив тонкий сріблястий серпик місяця.

— Не дай йому мене схопити, — пробелькотів Верн. — Клянусь, я буду слухняним, нічо' поганого не робитиму, я підніматиму сидіння перед тим, як попсіяти, я... я... — З неабияким подивом я зрозумів, що слухаю молитву. У всякому разі, так вона звучала, коли її проказував Верн Тесіо.

Злякавшись, я сів рівно.

— Крисе?

— Верне, замовкни. — То Крис присів навпочіпки й дослухався. — Нічого там нема.

— О ні, є, — зловісно промовив Тедді. — Там щось є.

— Що є? — спитав я. Досі сонний і дезорієнтований, висмикнутий зі свого місця в просторі й часі. Мене лякало, що я прийшов запізно й не розумів, що відбувається. Може, навіть запізно, щоб захистити себе, як належить.

І, немов у відповідь на моє запитання, з лісу долинув протяглий глухий крик. Так пронизливо могла кричати від всеохопного жаху жінка, що гинула в агонії.

— Господочку! — заскімлив Верн пискучим голосом, у якому бриніли сльози. І знову затис мене в лещатах ведмежої хватки, від якої я й прокинувся. Стало важко дихати, та ще й мій власний жах посилювався. Я із зусиллям виборсався з його обіймів, але він знову підповз поближче до мене — мов цуцик, який не знає, куди йому приткнутися.

— Це малий Бравер, — хрипко прошепотів Тедді. — Його примара блукає в лісі.

— Боже! — вереснув Верн, якому ця думка не додала хоробрості. — Я обіцяю більше не тягнути брудних журналів «У Далі». Обіцяю, що більше не віддаватиму моркви собаці. Я... я... я... — Він забуксував, прагнучи підкупити Господа чим-небудь, але від великого страху, що опанував ним, не знав, що такого ультрахорошого можна придумати. — *Я більше не куритиму цигарок без фільтра! Не буду лаятися гидкими словами! Не кластиму свою «базуку» на таріль для збору пожертв! Я не...*

— Верне, заглухни, — порадив йому Крис. І під його звичною авторитарною жорсткістю я почув глухе бумкання тваринного страху. Хотів би я знати, чи в нього

теж, як і в мене, руки, спина й живіт вкрилися сиротами, а волосся на потилиці ставало сторчкака, як моє.

Верн стишив голос до шепоту й далі інформував про розширення реформ, які планував запровадити, якщо тільки Господь дасть йому змогу пережити цю ніч.

— Це ж якась пташка, правда? — спитав я у Крися.

— Ні. Я не думаю. По-моєму, це дикий кіт. Тато каже, вони кричать. А коли паруються, то, узагалі, верещать так, що серце в грудях стає. Наче жінка кричить, скажи?

— Ага, — мовив я. Посеред слова мій голос надломився, і в розколину провалилося два кубики льоду.

— Але так голосно жодна жінка кричати не може, — сказав Крис... і безпорадно додав: — Правда ж, Горді?

— Це привид, — знову прошепотів Тедді. На поверхні скла його окулярів сонними розводами розпускалося місячне сяйво. — Піду його пошукаю.

Напевно, він це не на повному серйозі сказав, але ризикувати ми не хотіли. Коли він спробував підвестися, ми з Крисом потягли його вниз. Може, і занадто рвучко це зробили, але від страху наші м'язи перетворилися на канати.

— Дайте встати, недоноски! — просичав, борюючись, Тедді. — Якщо я кажу, що піду його шукати, то я піду його шукати! Я хочу його побачити! Хочу побачити марюку! Хочу побачити...

І знову в темінь ночі шугонув той дикий, подібний до схлипування крик. Він розітнув повітря ножем із кришталевим лезом, і всі ми залякли, тримаючи Тедді. Якби він був прапором, ми б тієї миті дуже нагадували ту картину — морський десант захоплює Іводзиму. Крик із шаленою легкістю октава за октавою піднімався все вище, аж поки не сягнув свого морозного, скляного краю. На мить завис у повітрі — і вихором шугонув униз, розчиняючись

у неймовірному глухому басі, що риком покотився, наче загула здорозезна бджола. Слідом за цим — вибух божевільного сміху... і знову запанувала тиша.

— Господи Лисий Ісусе, — прошепотів Тедді й на цьому перестав говорити про те, що він піде в ліс, подивиться, що то так несамовито кричить. Ми всі вчотирьох збилися в купку, і в мене виникла думка тікати. Та й навряд чи в мене одного. Якби ми сиділи в наметі на полі у Верна (а наші батьки думали, що ми там), то, напевно, побігли б, гублячи капці. Але до Касл-Рока було дуже далеко, і на саму думку про те, щоб перебігти той міст у п'їтмі, у мене кров похолонула в жилах. Бігти вглиб Гарлоу, ближче до трупа Рея Бравера, здавалося рівнозначно немислимим. Ми застрягли. Якщо в лісі блукала мара (те, що мій тато називав «Гузалум») й хотіла нас забрати, то, найпевніше, їй це вдасться.

Крис запропонував, щоб ми по черзі стояли на чатах, і всім ця думка припала до душі. Ми кинули монетки на те, кому стояти першому, і випало Верну. Моя черга виявилася останньою. Верн сів, схрестивши ноги, біля решток багаття, а ми всі полягали. Скупчилися на землі, мов ті вівці.

Я був певен, що не засну. Але заснув — легким поверховим сном, що субмариною з піднятим перископом ковзав крізь несвідомість. У моїх напівснах подеколи оживали дикі верески, що могли бути чи то реальними, чи то плодом моєї уяви. Я бачив (або ж думав, що бачу), як щось біле й безформне, наче потворне лікарняне простирadlo, скрадається за деревами.

Та зрештою провалився в знайомий стан сну. Ми з Крисом плавали на Білому пляжі — то був кар'єр в Брансвіку, де добували гравій, а коли копачі дісталися до води, з нього стало мініатюрне озеро. Це там Тедді бачив, як якийсь хлопець ударився головою і мало не втопився.

У моєму сні ми ліниво пливли, лише голови стирчали з води, а сонце поливало нас пекучими променями. Десь позаду, на плавучому причалі, кричали, повискували й сміялися дітлахи. Вони вилазили, пірнали, штовхалися, знову вилазили. Порожні діжки з-під гасу, що не давали причалу затонути, брязкали й бумкали, ударяючись одна об одну, і це трохи нагадувало церковні дзвони, такі урочисті й порожнисто-глибокі. На піщано-гравійному пляжі обличчями додолу на ковдрах лежали змащені олією тіла, малеча з пасочками поприсідала край води чи сиділа, радісно поливаючи собі голови грязюкою з пластмасових лопаток, а підлітки купчилися групками й шкірилися, поглядаючи, як юні дівчатка дефілюють нескінченно туди й назад, не самі, а парочками й по троє, у закритих купальниках, що приховували всі потаємні місцини їхніх тіл. Люди, кривлячись, навшпиньки пробиралися по розпеченому піску до закусочної, а назад верталися з чіпсами, шоколадними тістечками «Девіл догз» із прошарком, із фруктовим льодом «Ред бол».

Ось на надувному гумовому матраці повз нас пропливла місіс Коді. Вона лежала на спині, у своїй звичайній шкільній уніформі, яку вдягала з вересня по червень: сірий костюм-двійка з товстим светром замість блузки під піджаком, на майже пласких грудях пришпилена квітка, а на ногах — товсті компресійні колготи блідо-рожевого кольору м'ятних льодяників «Канада». Її чорні старечі туфлі на підборах клином розтинали воду. Сиве волосся було пофарбоване, як і в моєї матері, та вкладене тугими локонами-пружинками, що пахли ліками. Окуляри брутально зблискували на сонці.

— Дивіться, куди йдете, хлопці, — застерегла вона. — Дивіться, куди йдете, бо я вас так хрясну, що осліпнете. Я маю на це право, мені його дав шкільний комітет. А за-

раз, містере Чемберз, прочитайте нам «Лагодячи стіну» Роберта Фроста. Напам'ять.

— Я намагався повернути гроші, — сказав Крис. — Стара Саймонз дозволила, але потім сама їх *забрала!* Ви мене чуєте? Вона їх *забрала!* І що ви зробите? Її хряснете так, щоб осліпла?

— «Лагодячи стіну», містере Чемберз, будь ласка. Напам'ять. — Крис кинув на мене сповнений відчаю погляд, неначе жаліючись: «А хіба ж я тобі не казав, що так буде?» — і став пливти на місці. Та й почав: «Є щось таке, що стін жодних не любить, що розриває землю попід ними...» І тут його голова пішла під воду, і забулькотіло в роті, що проказував вірш. Він знову вигулькнув, закричав: «Горді, поможи! Поможи!» І його знову зтягло вниз. Крізь прозору товщу води я побачив, що його за щиколотки тримають два розпухлі голі трупи. Один із них був Верн, а інший — Тедді, і їхні розплющені очі були порожні й без зіниць, як у тих давньогрецьких статуй. Маленькі ще не дозрілі пеніси мляво плавали перед роздутими животами, як водорості-альбіноси. Крисова голова знову вирвалася з-під води. Він кволо потягнувся до мене рукою й закричав — тонким, жіночим голоском, що, ридма ридуючи, здіймався і здіймався в розжарене літнє повітря. Я дикими очима озирнувся на пляж, але ніхто не чув. Рятувальник із бронзовим атлетичним тілом, що знічев'я розсівся на верхівці побіленої хрестоподібної дерев'яної вежі, і далі всміхався згори вниз дівчині в червоному купальнику. Трупи тягли Крису вниз, і його крик перетворився на здушене булькання. Вони волокли його до чорноти у воді, я побачив, як його очі, заволочені брижами, дивляться на мене з німим благанням, а білі руки безпорадно тягнуться до блискотливої поверхні води. Але замість пірнути і спробувати врятувати його, я, мов

навіжений, поплив до берега — чи принаймні до того місця, де вода не доходить мені до маківки. Але дістатися туди не встиг, навіть близько не підплив, бо відчув, як на моїй литці змикається м'яка, гнила, невблаганна рука й тягне донизу. У грудях народився крик... але вирватися не встиг, бо сон розвіявся, а йому на зміну прийшло зернисте факсиміле реальності. За ногу мене тримав Тедді. Він тряс мене, щоб розбудити. Моя черга стояти на чатах.

Ще наполовину занурений у сон, невинно володіючи язиком, як сновида, я спитав:

— Тедді, ти живий?

— Ні, я мертвий, а ти чорний нігер, — роздратовано відрубав він. Це остаточно розвіяло рештки сну. Я сів біля багаття, а Тедді ліг.

20

Інші спали до ранку неспокійним сном. А я то западав у сон, то різко прокидався: засинав, підскакував, знову засинав. Ніч була ніскілечки не тиха. Я чув тріумфальне ухкання сови, що хапала пазурами жертву, тихенький скрик тваринки, яку збиралися з'їсти, щось чимале продиралось сердито крізь чагарники. І на тлі всього цього — рівномірне сюрчання цвіркунів. Крики більше не повторювалися. Я засинав і прокидався, засинав і прокидався. Певно, якби мене упіймали на такому халтурному чатуванні в Ле Дю, то миттю б відправили під трибунал і розстріляли.

Коли я востаннє примусив себе розплющити повіки після того, як заснув уже міцніше, то зрозумів — щось не так. Хвилина-дві знадобилася, щоб з'ясувати, що саме. Місяць уже сховався, однак мені було видно руки, які лежали на джинсах. Годинник показував за чверть п'яту. Світало.

Я встав, потягнувся, чуючи, як хрускає хребет, пройшов кількадесят кроків від скупчення тіл своїх друзів і відлив на зарості сумаху. Нічні переживання раптом наринули на мене хвилиною, струсонули й потроху відпустили, я відчував їхній відхід. Відчуття було приємне.

Я вибрався шлаковим насипом на залізничну колію і сів на рейки, знічев'я затискаючи камінці шлаку між подошвами ніг. Будити інших не поспішав. То була така мить, коли новонароджений день видається занадто прекрасним, щоб ним ділитися.

А ранок тимчасом надходив стрімко. Цвіркуни потроху стишили свою пісню, і, мов калюжі після зливи, випарувалися тіні під деревами й кущами. У повітрі вчувався той особливий присмак, що віщує останній із низки спекотних днів. Пташки, які всю ніч, мабуть, сиділи, пришиклі від страху, як і ми, тепер самовпевнено розщебеталися. На верхівку вітролому, з якого ми брали дрова, сів королик, почистив пір'ячко й пурхнув геть.

Не знаю, скільки я просидів на тій рейці, споглядаючи, як спроквола витікає з неба фіолетове чорнило — так само безшумно, як напередодні ввечері крадькома його залило. Але достатньо довго, щоб мій зад почав скаржитися. Я вже збирався вставати, коли раптом повернув голову праворуч і побачив, що між рейками за якихось десять ярдів од мене стоїть олениця.

Серце тьохнуло в грудях і скочило в горло, так високо, що я подумав — ще трохи, і я зможу торкнутися його язиком у роті. Живіт і геніталії затопило гарячим сухим збудженням. Я не ворушився. Не зміг би поворухнутися, навіть якби й хотів. Очі в неї були не карі, а чорні, темні, немов припорошені, кольору оксамиту, яким вистеляють вітрини ювелірних крамниць. Маленькі акуратні вушка, здавалося, були з м'якої потертої замші. Вона лагідно й без-

турботно подивилася на мене, із цікавістю трохи похиливши голову, бо бачила перед собою малого хлопця зі воронячим гніздом на голові після сну, у закасаних джинсах і сорочці кольору хакі з латками на ліктях і піднятим за модою того часу комірком. А те, що бачив перед собою я, було немов даром, принесеним з лячною безжурністю.

Довго ще ми дивилися одне на одного... мені *здалося*, що довго. А потім вона розвернулася й перейшла на той бік колії, безжурно помахуючи білим коротеньким хвостиком. Знайшла там траву й стала пастися. Я не повірив власним очам. Вона *наслася*. На мене не озиралася, та це й не було потрібно. Я міцно приріс до рейки.

Раптом колія під моїми сідницями ожила й забриніла, а за кілька секунд олениця сіпнула головою й нашорошила вуха в бік Касл-Рока. Трохи постояла, нюхаючи чорним носом повітря, про щось із ним домовляючись. І за три стрибки розчинилася в лісі, без жодного звуку, тільки гнила гіллячка хруснула під копитами, наче суддя на треку зі стартового пістолета стрельнув.

Я сидів і зачаровано дивився на те місце, де вона щойно стояла, аж поки гуркіт товарняка не розітнув тишу. Тоді вже я притьмом скотився вниз, туди, де спали інші.

Повільний гучний прохід товарняка побудив усіх. Вони позіхали й чухалися. Ми трохи поговорили про «справу привида-крикуна», як охрестив її Крис, але то була дивна й нервова балачка, та й тривала вона не так довго, як ви могли б подумати. У світлі дня те, що спричинило наш нічний переляк, видавалося радше дурістю, ніж чимось насправді цікавим. Та ще й ганебно було. Найліпший вихід — забути.

Мені так і кортіло розказати їм про оленицю, та зрештою я вирішив цього не робити. Зберегти лише для себе. До сьогодні я так і не наважився комусь про це розказати

чи занотувати на папері. І мушу вам сказати, що, записана, ця подія зменшилася в розмірі, ніби неспадною якоюсь стала, чорт забирай. Але для мене то була найліпша мить усієї тої мандрівки, найчистіша мить, і до неї я тепер раз у раз вертаюся подумки, коли доводиться важко. Свого першого дня у В'єтнамі, коли на галявину, де ми засіли, вийшов хлопець, затуляючи рукою носа, а коли руку прийняв, ми побачили, що носа нема, бо його відстрілили. Того разу, коли лікар сказав, що наш найменший син може бути гідроцефалом (потім, дякувати Богу, виявилось, що в нього просто завелика голова). У ті довгі божевільні тижні, коли помирала моя мати. Я ловив себе на тому, що думками повсякчас вертаюся до того ранку, до потертої замші вушок, до білого спалаху хвоста. Але п'ятистам мільйонам червоних китайців насрати, правда? Найважливіші речі дуже важко висловити, бо слова їх применшують. Важко примусити незнайомих переїнятися тим хорощим, що було в тебе в житті.

21

Коля вигнулася на південний захід і бігла через хащі ялинового молодняка та густі чагарі. На одному кущі ми знайшли свій сніданок — стиглі пізні ягоди. Але ягодами не наїсися. Шлунок їх півгодини може порозглядати, а потім знову бурчить. Ми знову піднялися на рейки (була вже восьма ранку) й перепочили. Роти в нас були темно-фіолетові, а на голих торсах красувалися подряпини від ожиганих колючок. Верн понуро пожалівся, що хоче яечню: два яйця і до них бекон.

То був останній день спеки, і він виявився найгіршим. Ранішні рвані хмарки розтанули, і вже о дев'ятій бліде

небо стало кольору сталі. Від самого погляду на нього було жарко. По грудях та спинах котився піт, прокладаючи собі чисті доріжки крізь налиплі сажу й бруд. Понад нашими головами кружляли хмари надокучливих москітів та мошкар. Ми знали — попереду ще вісім-десять миль, але краще від цього не ставало. Однак захват від цієї пригоди не відпускав і підштовхував іти швидше, ніж цього в таку спеку вимагали наші справи. Ми всі аж пищали, так хотіли побачити тіло того хлопця — простіше й чесніше я сказати не можу. Байдуже, як це могло на нас подіяти — ніяк не зашкодити чи знищити наш спокійний сон сотнями скалічених сновидінь, — ми хотіли його побачити. Здається, ми навіть вважали, що *заслуговуємо* його побачити.

Десь о пів на десяту Тедді з Крисом помітили попереду воду. І закричали до нас із Верном. Ми побігли до того місця, де вони стояли. Крис на радіощах аж засміявся.

— Туди гляньте! То бобри зробили! — І він показав пальцем.

Так, то була робота бобрів. Трохи далі під залізничним насипом проходила дренажна труба великого діаметру, і правий її край заблокували бобри — своєю охайною майстерною маленькою дамбою: гіллячки й патички, зцементовані листям, хмизом і сухим брудом. Так, бобри — роботящі малі засранці. А за дамбою діамантами виблискувала під сонцем дзеркальна гладінь невеличкого чистого озерця. У кількох місцях з води стирчали боброві хатки, схожі на дерев'яні ескімоські хижі. У дальній край озерця впадав маленький струмок, а дерева, що його обступали, були обгризені до білого. Подекуди без кори лишилося до трьох футів стовбура.

— Залізниця скоро прибере цей непотріб, — сказав Крис.

— Чому? — спитав Верн.

— Не можна, щоб тут було озерце, — пояснив Крис. — Воно вже колись розмило насип. Того тут і вкопали цю трубу. Якихось бобрів постріляють, решту розлякають і наженуть, а потім розвалюють загату. І знов тут буде болото, як і раніше.

— Херово, — сказав Тедді.

— Кому є діло до бобрів? — знизав плечима Крис. — Південно-Західній залізниці штату Мен точно нема.

— Як думаєте, там глибоко? Поплавати можна? — спитав Крис, голодними очима дивлячись на воду.

— Лише один спосіб дізнатися, — відповів йому Тедді.

— Хто перший? — спитав я.

— Я! — вигукнув Крис, уже збігаючи вниз до озерця. Він на ходу скидав кеди, рвучко розв'язував сорочку, що теліпалася на поясі. Одним порухом великих пальців стягнув із себе штани й труси. Балансуючи спершу на одній нозі, потім на другій, зняв шкарпетки. І з розгону шубовснув у воду. А коли випірнув, струсонув головою, щоб мокре волосся не лізло в очі. — Ой, сука, кльово! — заволав до нас.

— А глибоко? — діловито поцікавився Тедді, котрий не вмів плавати.

Крис торкнувся ногами дна, встав, і його плечі показали над водою. На одному з них я помітив якусь пляму — щось чорнувато-сірувате. Я вирішив, що то просто болотяна твань, і забив. Та якби завдав собі клопоту придивитися ближче, це врятувало б мене в майбутньому від багатьох кошмарів.

— Пірнайте, боягузи!

Він розвернувся й незграбним брасом перетнув озерце, потім перевернувся й так само погнав назад. А ми тимчасом роздягалися. Наступним у черзі був Верн, потім — я.

Відчуття від стрибка у воду було фантастичним — чистим і прохолодним. Я підплив до Крися, насолоджуючись

шовковим дотиком води до голого тіла. Потім встав, і ми широко всміхнулися один одному в обличчя.

— Кльово! — промовили практично одночасно.

— От дрочун сраний, — він хлюпнув водою мені в лице й швидко поплив в інший бік.

Ще з півгодини ми так дуркували у воді, допоки помітили, що в ставку повно кровопивць. Ми пірнали, плавали під водою, топили один одного. А тоді Верн вплив на мілководдя, пірнув під воду й став на руки. Коли його ноги вистромилися на поверхню трохи дрижачою, але тріумфальною літерою V, я побачив, що вони вкриті такими самими чорнувато-сірими грудками, як і та, що вчепилася була на плече до Крися. То були п'явки — величезні п'явки.

У Крися відвисла щелепа, а я відчув, як кров в усьому тілі холоне до стану сухого льоду. Тедді закричав і зблід. І ми всі, як один, кинулися до берега, попливли щодуху. Тепер я про п'явок знаю більше, ніж тоді, і знаю, що вони нешкідливі, але це знаття ніяк не допомагає погамувати божевільний страх, який я досі відчуваю перед ними з того дня в бобровому озерці. У їхній чужацькій слині міститься анестетик та антикоагулянт, а це означає, що, коли вони присмоктуються, донор нічого не відчуває. Якщо ти їх не помітиш, вони харчуватимуться, аж поки роздуті гидотні тіла не відв'яляться від тебе, наситившись. Чи поки не луснуть.

Ми вибралися на берег, і, глянувши на себе, Тедді забився в істериці. Він здирав п'явок з голого тіла й верещав.

Верн піднявся над поверхнею води й спантеличено глянув на нас.

— Що, чорт забирай, з ни...

— П'явки! — завищав Тедді, зірвав дві штуки зі свого стегна, що помітно тремтіло, і закинув якнайдалі. —

Мерзенні суки-кровопивці! — На останньому слові його голос зірвався на хрип.

— О-Боже-Боже-Боже! — закричав Верн, погріб до берега й вивалився з води.

Мені досі було холодно. Денна спека тимчасово щезла. Я все повторював собі, що треба заспокоїтися. Не кричати. Не бути сцикуном. Півдюжини я зняв з рук і ще декілька — з грудей.

Крис повернувся до мене спиною.

— Горді? Вони там є? Познімай, коли є, Горді, будь ласка! — Вони там були, п'ять чи шість, тяглися уздовж усього хребта донизу, наче химерні чорні гудзики. Я постягував з нього м'які безкості тіла.

Скинув зі своїх ніг ще трохи паразитів і попросив Криса почистити мені спину.

Помалу я заспокоювався... поки не опустил погляд і не побачив, що до моїх яечок вчепився дідуньо всіх цих гадів, весь розпухлий, учетверо більший за свій природний розмір. Чорнувато-сіра шкіра стала фіолетово-червоною, кольору набряку. Отоді я й почав втрачати над собою контроль. Не зовні — зовні я ще більш-менш тримався. Усередині — де це важливо.

Я спробував скинути слизьке, липке тіло тильним боком долоні. Не вийшло. Хотів повторити спробу, та не зміг примусити себе його торкнутися. Я повернувся до Криса, спробував заговорити, не зміг. Натомість показав. Його щоки, уже й так пополотнілі, зблідли ще дужче.

— Я не можу його зняти, — заанімілими губами промовив я. — Ти... ти можеш...?

Але він позадкував, трясучи головою. Його рот кривився в гримасі.

— Горді, не можу, — відповів він, не в змозі відвести погляд. — Вибач, але я не можу. Ні. Ох. Ні. — Він відвер-

нувся, нахилився, притискаючи руку до живота, наче дворецький у музичній комедії, і його знудило в зарості ялівцю.

«Ти мусиш узяти себе в руки, — подумки скомандував я собі, роздивляючись п'явку, що висіла на мені, наче борідка у психа. Її тіло все ще помітно роздувалося. — Ти мусиш себе опанувати й зняти його. Будь сильним. Це останній. Ос-тан-ній».

І знов я опустив руку, взявся за п'явку, щоб відірвати, і вона луснула між моїх пальців. Я розплакався.

Так, плачучи, я пішов до свого одягу і вдягнувся. Мені хотілося перестати плакати, але я не знав, де той кран, який вимикає цю воду. Потім до сліз мене ще й трясти почало, і стало гірше. Досі голий, до мене підбіг Верн.

— Горді, їх нема? Нема на мені? Нема на мені?

Він дзигою крутився переді мною, мов схибнутий танцівник на ярмарковій сцені.

— Нема? Га? Га? Їх нема, Горді?

Його очі, вибалушені й білі, мов у гіпсової конячини на каруселі, ніяк не зупиняли свого погляду на мені.

Я кивнув: нема, мовляв, — і просто плакав далі. Здавалося, що плач тепер буде моїм новим амплуа. Я заправив сорочку й застібнув на всі гудзики аж до горла. Натягнув шарпетки й узув кеди. Мало-помалу потік сліз ущухав. А зрештою не лишилося нічого, крім кількох схлипів і стогонів, та відтак припинилися й вони.

Крис підійшов до мене, втираючи рота жменею листя в'яза. У його широко розплющених очах стояло німотне прохання вибачити.

Повністю вдягнувшись, ми ще трохи постояли, подивилися один на одного, а потім полізли на залізничний насип. Один раз я оглянувся на роздушену п'явку, що валялася на поверхні потоптаних кущів, де ми витанцьовували,

верещали й під акомпанемент власних стогонів скидали їх із себе. Вона здулася... та все одно видавалася зловісною.

Через чотирнадцять років по тому я продав свій перший роман і вирушив у першу поїздку в Нью-Йорк. «Це буде свято завдовжки в три дні, — сказав мені новий редактор по телефону. — Людей, які морозять казна-що, будуть у спрощеному порядку відстрілювати». Та, ясна річ, це «свято» врешті виявилось трьома днями невпинного потоку казна-чого. Я поїхав з думкою, що видавництво вбачає в мені реінкарнацію Томаса Вулфа. А вони провели мене, маючи на думці інше: наприклад, мільйони примірників проданих книжок у паперових обкладинках.

Поки я був у місті, мені хотілося зробити все, що там зазвичай роблять приїжджі — подивитися постановку в «Радіо-Ситі-М'юзик-Голі», піднятися на вершину «Емпайр-стейт-білдинг» (і до сраки той «Всесвітній торговий центр» — споруда, на яку в тридцять третьому видряпався Кінг-Конг, для мене завжди буде найвищою у світі), сходити на Таймс-сквер уночі. Мій редактор Кіт, здавалося, дуже тішився з нагоди показати своє місто. Останньою туристичною пригодою, яку ми мали, була поїздка на поромі на Стейтен-Айленд. Спираючись на поруччя, я випадково глянув униз і побачив безліч зужитих презервативів, що плавали, розпухлі, у воді. І моментально все згадав — а може, перенісся в минуле, і то був випадок справжніх мандрів у часі. Так чи інак, на одну секунду я буквально опинився в минулому — пригальмував на півдорозі до вершини насипу й озирався на п'явку, що луснула й тепер лежала: мертва, здута... та все одно зловісна.

Кіт, певно, щось помітив на моєму обличчі, бо спитав:
— Не надто приємне видовище, правда?

Та я лише головою похитав. Хотів сказати йому: не вибачайся. Хотів сказати: щоб побачити використані гумки, не конче треба їхати у Велике Яблуко й кататися на поромі. Хотів сказати: «Люди пишуть історії лише для того, щоб зрозуміти минуле й підготуватися до того, що вони смертні в майбутньому. Дієслова в минулому часі, мій добрий друже Кіте, завжди нагадують про смерть, навіть у тих романах, які продають мільйонними накладами в паперових обкладинках. Єдині дві корисні форми мистецтва — релігія та історії».

Як ви вже, певно, здогадалися, того вечора я був п'янений.

А сказав я йому ось що:

— Вони мені про дещо нагадали, от і все.

Найважливіші речі найтяжче виразити словами.

22

Ми рушили вперед уздовж рейок, пройшли якусь відстань (не знаю точно, яку), і я вже подумав: «Що ж, гаразд, я всьому цьому дам раду, усе скінчилося вже, то просто п'явки, більш нічого, якого хера». Ось про що я думав, коли зненацька мені на очі накопили хвилі білого світла, і я впав.

Я, мабуть, гепнувся добряче, однак відчуття від падіння на шпали було таким, наче я пірнув у теплу пухку перину. Хтось мене перевернув. Дотик рук був ледь чутний. Обличчя плавали десь угорі, на висоті багатьох миль наді мною, наче відокремлені від тіл надувні кульки. Такий вираз, певно, буває у рефері, коли боєць, якого оглушили ударом, відпочиває десять секунд на матах. Голоси напливали лагідними коливаннями, наближалися й віддалялися

— ...його?

— ...все буде...

— ...думаєте, сонце...

— Горді, що з...

І тут я, мабуть, бовкнув якусь нісенітницю, бо погляди в них стали ну дуже стурбовані.

— Пацани, ану ж бо віднесем його назад, — запропонував Тедді, й усе навколо знову затопило білим світлом.

А коли воно розсіялося, я відчув, що мені покращало. Коло мене сидів навпочіпки Крис і повторював:

— Горді, ти мене чуєш? Ти там?

— Так. — І я сів рівно. Перед очима вибухнув рій чорних цяток, та потім розсіявся. Я почекав, чи не повернуться вони, а коли цього не сталося, підвівся.

— Ну ти мене й налякав, Горді. До всирачки, — сказав Крис. — Ковток води хо?

— Ага.

Він простягнув мені свою баклажку, до половини повну води, і три ковтки теплої води покотилися вниз горлом.

— Горді, чого це ти зомлів? — стурбовано запитав Верн.

— Велику помилку зробив: на тебе подивився, — відповів я.

— Іііі-ііі-ііііі! — захихотів Тедді. — От Горді, засранець! Мокрописький!

— З тобою правда все нормально? — не вгавав Верн.

— Так. Правда. Просто... ненадовго стало зле. Як подумав про тих смоктунів.

Усі з серйозними мінами закивали. Ми п'ять хвилин перепочили в затінку й пішли далі: ми з Верном з одного боку колії, Крис із Тедді — з іншого. За нашими підрахунками, було вже близько.

23

Але, як виявилось, раділи ми завчасу. І, якби нам вистачило розуму дві хвилини витратити на те, щоб подивитися на карту доріг, то ми б зрозуміли причину. Ми знали, що труп Рея Бравера лежить десь біля Бек-Гарлоу-роуд, яка закінчується сліпим завулком на березі річки Роял. Через Роял веде ще один міст, по якому пролягає залізнична колія. І от що ми придумали: коли підійдемо ближенько до Рояла, то водночас наблизимося й до Бек-Гарлоу-роуд, де Біллі й Чарлі припаркували машину, коли побачили хлопця. А що від Рояла до річки Касл усього десять миль, ми подумали, що рибка в сітці.

Але ті десять миль петляли, як ворона літала. Колія між річками Касл і Роял не йшла навпростець. Вона робила плавну петлю, огинаючи гористу, кам'янисту місцину під назвою Стрімчаки. Якби ми глянули на мапу, то ця петля була б як на долоні, і ми б зрозуміли, що замість десяти миль тупати нам усі шістнадцять.

Першим це запідозрив Крис — коли вже перевалило за полудень, а річки Роял усе не було видно. Ми зупинилися, щоб він міг вилізти на високу сосну й добре роздивитися місцевість. А коли він спустився, то повідомив нам, що все дуже просто: до Рояла ми дійдемо десь о четвертій дня, а то й пізніше, та й то якщо ворушитимемо булками.

— От срака! — голосно вилаявся Тедді. — І що нам тепер робить?

Ми подивилися один одному в змучені спітнілі обличчя. Голодні й роздратовані. Велика пригода перетворилася на довгий нудний похід — було брудно й подеколи страшно. Напевно, і вдома нас уже шукали. І навіть якщо Майло Пресман не заявив на нас у поліцію, то це міг зробити машиніст поїзда, від якого ми тікали на мосту. До

Касл-Рока ми планували доїхати автостопом, але четверта година — це за три години до темряви, а в сутінках *ніхто* не підбере чотирьох хлопців на сільському путівці.

Я спробував викликати в уяві гарний образ олениці, яка паслася на зеленій ранішній траві, але він вийшов запарошеним і якимось неживим, не кращим за трофейну голову над каміном у чийсь мисливській хатині, зі зволженими очима, щоб фальшиво блищали, мов живі.

— Однак, якщо йти, усе ж буде ближче, — урешті сказав Крис. — Пішли.

Він розвернувся й рушив уздовж колії — у запарошених кедах, з похиленою головою. Його тінь калюжкою розливалася попід ногами. І за хвилину ми всі вервечкою потяглися за ним.

24

Упродовж років, які минули між тими подіями та написанням цих мемуарів, я напрочуд мало згадував ті два вересневі дні (в усякому разі свідомо). Асоціації, пробуджені тими спогадами, так само неприємні, як трупи, що спливають на поверхню ріки щотижня після артобстрілу. Через це я ні разу не піддав сумніву наше рішення піти по рейках. Іншими словами, я іноді загадувався про те, *що* ми надумали зробити, але ні разу про те, *як* ми це зробили.

Але тепер на думку спадає значно простіший сценарій. Я певен: якби ця ідея нам сяйнула тоді, ми б її зарізали. Іти по рейках здалося б охайнішим, *кльовішим*, як ми тоді казали. Проте якби ідея все-таки прийшла й ми її *не зарізали* на місці, то не сталося б жодних тих подій, що відбулися далі. Може, навіть Крис із Верном були б досі живі. Ні, вони не згинули в лісі чи на залізничній колії. У цій

історії ніхто не помирає, крім кількох кровопивць і Рея Бравера. Але ж, якщо відверто, то він був мертвий до того, як вона почалася. Але правда в тому, що з нас чотирьох, хто кидав монетки, щоб визначити, кому бігти до «Флорида-маркету» по харчі, досі живий лише той, хто бігав. Старий мореплавець у свої тридцять чотири, з вами, Милостивий Читачу, у ролі весільного гостя (а зараз хіба не час вам подивитися на моє фото на задній обкладинці, щоб перевірити, чи ти зачарований моїми очима?)¹. Якщо ви відчуваєте з мого боку певну сердитість, то ваша правда, але хтозна, може, у мене є на те причина. У тому віці, коли ми всі чотирьох могли б вважатися надто молодими й незрілими, щоб стати президентами, троє з нас мертві. І якщо незначні події з роками справді відлунюють усе сильніше й сильніше, то так, якби ми вчинили просто й зробили гак через Гарлоу, може, тоді мої друзі були б сьогодні живі.

Якби ми зловили машину й під'їхали трасою Сім до церкви Шило, що стояла на перетині шосе й Бек-Гарлоуроуд (принаймні до тисяча дев'ятсот шістдесят сьомого, коли згоріла впень — подекують, що від недопалка, кинутого якимсь дармоїдом). Трохи везіння — і ми б ще до заходу сонця попереднього дня прочісували той квадрат, де Біллі та Чарлі припаркувалися зі своїми страшнічими козами.

Але ця ідея не прижилася б. Її б відкинули — не за допомогою підкріплених фактами аргументів та заведеного в суспільстві способу дебатування, а методом бурчання, сердитого зиркання з-під лоба, пердіння й піднятих середніх

¹ Ідеться про «Сказання про старого мореплавця» — поему англійського поета Семюела Тейлора Колриджа, написану в 1797—1799 рр. У ній ідеться про надприродні події, що сталися з моряком під час тривалого плавання. Він розповідає про них значно пізніше випадковому співрозмовнику, якого відволік від весільної процесії.

пальців. Словесну частину дискусії стимулювали б такими влучними блискучими сентенціями, як «Та посрати. Це фігово», а також старим надійним тузом із рукава: «Тебе що, у дитинстві мама головою об підлогу впустила?»

Невисловленим (мабуть, ця думка була надто глобальною, щоб про неї говорити) лишалося те, що ми робимо дещо грандіозне. Це вам не просто казитися з петардами чи заглядати ззаду крізь дірку в дерев'яну дівчачу вбиральню в Гаррисон-парку. То було щось із розряду «перший секс», «вступ до лав армії» чи «легальна купівля першої пляшки випивки». Просто заскочити в крамницю, розумієте, вибрати пляшку доброго скотчу, сяйнути перед продавцем посвідченням і водійськими правами і вийти — з усмішкою на губах і коричневим пакетом у руці. Член клубу з кількома більшими правами та привілеями, ніж ті, що їх надавала наша стара халабуда під бляшаним дахом.

Усім глобальним подіям у житті передуює ритуал — обряд переходу, магічний коридор, де стаються зміни. Купувати презервативи. Стояти перед священиком. Підняти руку й промовити слова обітниці. Або, якщо хочете, іти по шпалах залізничного полотна, щоб зустріти на півдорозі хлопця твого віку. Це якби я пішов по Гренд-стрит, щоб зустріти Крису, коли він іде до мене в гості, чи якби Тедді пройшов половину Гейтс-стрит, щоб зустріти мене, якби я йшов до нього. Здавалося, що так буде правильно, бо обряд переходу — це справді магічний коридор, тому в нас завжди є прохід. Той, яким ти йдеш до вівтаря, коли одружуєшся, і яким тебе несуть, щоб поховати. Наш коридор був між тими рейками-двійнятами, і ми йшли між них, перескакуючи зі шпали на шпалу, назустріч головній події цієї подорожі. До такого стопом не їздять.

А ще ми не нарікали на те, що все виявилось важче, ніж ми сподівалися. Ми вважали це правильним. Бо події, що

супроводжували наш похід, підняли його до рівня того, що, як ми підозрювали, було його сутністю. До рівня серйозного діла.

Однак, обходячи Стрімчаки, ми не знали одного. Що Біллі Тесію, Чарлі Гоган, Джек Маджет, Норман «Кудлатий» Браковіч, Вінс Дежарден, старший Крисів брат Очисько та Ейс Мерил власною персоною саме збиралися в дорогу, бо хотіли самі глянути на тіло. Рей Бравер став по-своєму знаменитим, і наша таємниця перетворилася на звичайнісінький балаган. Коли ми вже вийшли на фінішну пряму нашої подорожі, вони вантажилися в Ейсів побитий-потрощений «форд» п'ятдесят другого року й Вінсів «студебекер» п'ятдесят четвертого.

Біллі та Чарлі спромоглися зберегти свою величезну таємницю аж цілу добу. Потім Чарлі пробовкався Ейсу, коли вони ганяли більярдні кулі, а Біллі розтріпав Джеку Маджету, поки вони рибалили на мосту Бум-роуд. Ейс та Джек урочисто поклялися іменами своїх матерів берегти секрет, і до півдня про це вже знала вся їхня банда. Як та шантрапа ставилася до своїх матусь, ви вже, певно, здогадуєтеся.

Вони всі влаштували східняк у більярдному салоні, і Кудлатий Браковіч висунув теорію (ви, Милостивий Читачу, уже її чули) про те, що вони всі стануть героями — не кажучи вже про славу на радіо та телебаченні, — коли «знайдуть» тіло. А все, що для цього треба зробити, на думку Кудлатого, — узяти дві тачки й набити багажники по саму зав'язку риболовецьким знаряддям. Коли знайдуть тіло, їхня легенда буде на сто відсотків достовірною. А ми, офіцере, щучку надумалися половити в річці, тій, що Роял. Хе-хе. І гляньте, що найшли.

Коли нам до мети, нарешті, лишалося зовсім недалеко, вони вже мчали дорогою з Касл-Рока до Бек-Гарлоу.

25

Близько другої дня в небі скупчилися хмари, проте спершу ніхто з нас не поставився до них серйозно. Востаннє дощ у нас був на початку липня, то звідки йому тепер узятися? Але хмари все громадилися й громадилися, на півдні від нас, підбивалися вище, і вище, і вище, темні грозові стовпи, синюшно-фіолетові. І повільно повзли в наш бік. Я уважніше до них придивився, шукаючи тієї мембрани знизу, яка б означала, що за двадцять чи п'ятдесят миль від нас уже дощить. Але зливи ще ніде не було. Просто купчилися хмари.

Верн натер собі п'ятку, і ми спинилися на перепочинок, поки він закладав собі в лівий черевик мох, здертий із кори старого дуба.

— Горді, як думаєш, дощ буде? — спитав Тедді.

— Думаю, так.

— Охрінити, — зітхнув він. — Охрінити який хороший кінець охріненно хорошого дня.

Я розсміявся, і він мені підморгнув.

Ми рушили в путь, тільки тепер трохи повільніше, зважаючи на Вернову п'ятку. Десь між другою та третьою годиною світло дня стало інакшим, і ми вже напевно знали, що буде дощ. Спека не відступила, ще й парко стало, але ми знали. І птахи теж. Вони з'являлися нізвідки й розтинали небо, виповнюючи його тріскотнею та пронизливо перегукуючись. І світло. Рівномірну ритмічну яскравість немов пропустили крізь фільтр, вона набула перлистого відтінку. Наші тіні, що вже знову видовжувалися, також стали розмитими, утративши виразні обриси. Сонце то ховалося за яруси хмар, то виринали звідти, а небо на півдні забарвилось в колір міді. Ми спостерігали, як грозові громаддя пливають до нас, зачаровані їхнім розміром і німою загро-

зою. Подеколи в їхніх нутрощах вибухала гігантська лампочка, і на мить вони з гігантських фіолетових синців ставали світло-сірими. З черева найближчої до нас хмари саянула виделка блискавки, така яскрава, що лишила синій відбиток на моїй радужці. А слідом за нею не забарився й протяглий гуркіт грому, від якого здригнулася земля.

Ми трохи поскавчали про те, де ж нам тепер ховатися від дощу, але тільки тому, що так було заведено. А насправді, звісно, ми очікували його з нетерпінням. Дощ буде таким холодним, свіжим... і без п'явок.

Десь після пів на четверту крізь дерева ми побачили воду.

— Он вона! — бурхливо зрадів Крис. — Роял!

У нас відкрилося друге дихання, і ми пішли швидше. Буря невпинно наближалася. Зривався вітер, температура повітря за лічені секунди впала на десять градусів. Опустивши погляд, я помітив, що моя тінь щезла повністю.

Ми знову йшли парами, по двоє на кожному боці залізничного насипу. У мене геть пересохло в роті, горло пульсувало від нудотної напруги. Сонце знову запливло за пасмо хмар і цього разу більше не вийшло. Хмара на якусь мить позолотилася по краях, немов на ілюстрації до Старого Завіту, та потім винно-червоне відвисле черево грозової хмари поглинуло всі сліди сонця. День ураз став похмурим — хмари квапливо з'їдали рештки блакиті. Ми чули запах річки, так добре, наче були кіньми. А може, то був запах дощу, що вже висів у повітрі. На нас насувався цілий океан у мішку, стримуваний лише тоненькою шворкою, що могла от-от порватися й випустити назовні потопа.

Я все намагався заглядати в підлісок, але мій погляд раз у раз притягувало до себе те неспокійне, бурхливе небо. У його барвах, що все густішали, можна було прочитати всю лиху долю, що на нас чигала: вода, вогонь,

вітер, град. Холодний вітер ставав дедалі настирливішим, сичав у вітті ялин. І раптом із хмар, наче просто над нашими головами, вирвався та вдарив у землю раптовий розряд блискавки. Я закричав і затулив очі долонями. Господь зробив мій знімок: клацнув маленького хлопчика з сорочкою, зав'язаною на поясі, сиротами на голій шкірі грудей і брудними від шлаку щокми. Менш ніж за шістьдесят ярдів од нас затріщало, падаючи, велике дерево. Слідом за цим хряснув грім, і я весь зіщулився. Мені хотілося опинитися вдома, читати хорошу книжку в затишку й безпеці... наприклад, у погребі біля картоплі.

— Оссподи! — завищав Верн таким тоненьким голоском, наче от-от зомліє. — Оссподи Боже мій, дивіцця!

Я перевів погляд у тому напрямку, куди показував Верн, і побачив, що понад лівою рейкою ПЗЗШМ котиться синьо-біла куля вогню. Вона потріскувала й сичала на весь світ, наче ошпарена кицька. Стрімко пролетіла повз нас, і ми обернулися, щоб провести її поглядом, приголомшені тим, що такі штуки взагалі існують. За двадцять футів од нас вона раптово — хлоп! — і зникла, лишивши по собі масткий запах озону.

— Що я взагалі тут роблю? — пробурмотів Тедді.

— Охрініти! — радісно вигукнув Крис, задираючи обличчя в небо. — Це ж охрініти як кльово буде! — Але я поділяв думку Тедді. Дивився на небо й відчував якесь гнітюче запаморочення. За відчуттями це більше нагадувало зазирання в глибоку й загадкову ущелину з мармуровими стінами. Знову спалахнула блискавка, і ми всі поприсідали. Цього разу запах озону був гарячішим, виразнішим. Гуркіт грому накопився без жодної відчутної паузи.

Від нього ще дзвеніло у вухах, коли Верн тріумфально затріщав:

— *ОН ТАМ! ОНО ВІН! ОН ТАМ! Я ЙОГО БАЧУ!*

Якщо я захочу, то зможу зараз побачити Верна таким, як тоді, — варто лишень відкинутися на спинку крісла й заплющити очі. Він стоїть на лівій рейці, як мореплавець на носі корабля, однією рукою затуляючи очі від сріблястого сяйва блискавки, яка щойно вдарила, а іншу простягаючи вперед і показуючи на щось.

Ми підбігли до нього й подивилися в той бік. «У Верна просто розгулялась уява, от і все, — думав я. — Кровопивці, спека, а тепер ще буря ця... очі підводять і показують якусь чортівню, от і все». Але насправді це було не так, хоча на якусь частку секунди я раптом відчайдушно зажадав, щоб то виявився оптичний обман. Бо за ту частку секунди я зрозумів, що не хочу бачити жодних трупів. Навіть роздушеного під колесами вантажівки бабака.

У тому місці, де ми стояли, дощі напровесні розмили частину насипу, залишивши по собі непевний кам'янистопіщаний обрив у чотири фути заввишки. У залізничників на жовтих дрезинах або ще руки не дійшли, або це сталося зовсім недавно й ніхто поки не знав. Під ним росли заболочені липучі зарості підліску, від яких віяло жахливим смородом. А з плутаного шалу куців ожини стирчала біла-біла рука.

Чи дихав хтось із нас тієї миті? Я — ні.

Вітер міцнішав, налітав поривами й звідусіль, наскакував невідь звідки, закручував у вихорі, обдавав струменями нашу спітнілу шкіру й відкриті пори. Але я його наче й не помічав. Думаю, у душі я чекав, що Тедді от-от закричить «Десант — за борт!» Якби це сталося, я б, напевно, з'їхав з глузду. Було б краще, якби ми побачили все тіло, цілком і повністю. Але натомість стирчала лише ота млява кінцівка, страхітливо біла, з розпластаними пальцями, наче рука потопельника. Вона повідомила нам правду про всю ту подію. Пояснила кожен цвинтар у світі. Образ тієї

руки поставав у моїй уяві щоразу, коли я чув чи читав про якусь звірство. А десь далі, там, де починалося плече тієї руки, лежала решта Рея Бравера.

Спалахувала і вдаряла блискавка. І за кожним ударом небо розривав грім, неначе над нашими головами почалися небесні перегони.

— Бльоооо... — видихнув Крис. Вийшла не зовсім лайка й не зовсім сільська версія цього слова, така, як матюкаються в полі серед тонких стебел тимофіївки, коли ламається сінний прес. Натомість, то був довгий глухий склад без жодного змісту, видих, що проминув голосові зв'язки.

Верн, мов одержимий, облизував губи, ніби скуштував якийсь мутний новий делікатес — «Двадцять дев'ятий смак «Говарда Джонсона»¹, «Тібетські роли з ковбасою», «Міжзоряних равликів», щось таке чудернацьке, що заразом його потішило й викликало огиду.

Тедді тільки дивився. Вітер тріпав жирне злипле волосся, оголював йому вуха, потім знову прикривав. Його обличчя не виражало нічогісінько, було цілковито порожнім. Зараз, заднім числом, я вже можу вам сказати, що побачив на ньому щось, і можливо, так і було... але не тоді.

По руці повзали чорні мурахи.

У лісі обабіч колії здійснювся гучний шепіт, наче дерева щойно нас помітили й тепер висловлювали все, що вони думають із цього приводу. Із неба ринув дощ.

Краплі завбільшки з десятицентові монети падали мені на голову й руки. Вони змочили насип, і шлак ненадовго потемнів — та потім знову став таким, як раніше, бо голодна земля жадібно всотала вологу.

¹ Говард Д. Джонсон (1897—1972) — засновник великої мережі готелів і ресторанів, винахідник так званих 28 смаків морозива Говарда Джонсона.

Великі краплини лупили хвилин, мабуть, із п'ять, а тоді перестали. Я глянув на Крису, але він тільки кліпнув у відповідь.

І тут налетіла буря. Усе сталося миттєво, наче в небі хтось потягнув за ланцюжок душа. На зміну шепоту прийшов гучний скандал. Було таке відчуття, що нас вичитують за наше відкриття. І було страшно. Але про хибні висновки тільки в коледжі розказують... та й то я помітив, що в хибність тих висновків тільки повні кретини могли повірити.

Крис перескочив зверху через водорій. Його волосся вже промочило й липло до голови. Я пішов слідом за ним. Верн і Тедді не відставали, але першими до тіла Рея Бравера дісталися ми з Крисом. Він лежав долілиць. Крис подивився мені у вічі. Його обличчя виражало твердість і суворість. То було обличчя дорослої людини. Я ледь помітно кивнув, наче він уголос до мене звернувся.

Думаю, Рей опинився внизу, більш-менш неушкоджений, замість лежати геть понівеченим між рейками, бо намагався порятуватися втечею, зіскочити з колії, але не встиг. Поїзд ударив його, і він полетів шкереберть униз. Приземлився головою в бік рейок, закинувши руки за голову, наче норець перед стрибком. Приземлився в це болітце, що вже потроху ставало болотом. Його волосся було темно-червонуватим, від вологи злегка кучерявилося на кінчиках. У волоссі проглядала кров, але небагато, не стільки, щоб аж до огиди. Мурахи були огидніші. Удягнений він був в однотонну темно-зелену футболку й сині джинси. За кілька футів од босих ніг я помітив пару брудних кедів із низьким верхом, що заплуталися в химерних заростях ожини. Я не одразу збагнув, що до чого — чому він тут, а його взуття там. Та потім дійшло, й усвідомлення вдарило, як підступний випад нижче пояса. Моя дружина, діти, друзі — усі думають, що мати таку уяву, як

у мене, дуже класно. Із нею я не тільки всю ту грошву можу заробити, а ще й кіно собі покрутити в голові, коли нудно робиться. Вони мають слухність, звісно. Та періодично твоя уява обертається проти тебе й кусає, немов скажена, довгими зубами, зубами, нагостреними терпугом, як у людожера. Ти бачиш таке, чого волів би не бачити, таке, від чого не можеш заснути аж до світанку. Щось таке я побачив і зараз. Ця картина постала в моїй уяві з абсолютною ясністю та чіткістю. Його вибило з кедів. Поїзд вдарив його так сильно, що кеди злетіли з нього, а разом із ними вилетіло з тіла й життя.

І це стало тим обухом, яким мене гахнули по голові. Малий був мертвий. Малий не захворів, малий не спав. Він більше ніколи не встане вранці, не дристатиме від зелених яблук, не візьметься за отруйний плющ, не зітре до краю витирачку на олівці «Тайкондерога № 2» під час важкої контрольної з математики. Малий був мертвий. Труп. Він більше ніколи не піде збирати пляшки з друзями навесні, із брезентовим мішком на плечі, щоб класти туди знайдені під талим снігом скарби, які можна здати. Більше не прокинеться о другій ночі першого листопада, не побіжить у туалет і не виригає великий клубок дешевих геловінських цукерок. Не смикне за кіску єдину дівчинку, яку залишили після уроків. Малий нікому не роз'юшить носа, і йому ніхто не роз'юшить. Малий *не піде, не зможе, не зробить, не зуміє*. Він був тим боком батарейки, на якій написано «-». Перегорілим запобіжником, у який вставляють монетку. Смітником біля учительського столу, з якого завжди пахне тирсою із загострених олівців та апельсиновими шкурками від обіду. Домом із примарами за межею міста, де вибиті всі вікна, а табличка «НЕ ЗАХОДИТИ» валяється на полі. Горищем із кажанами, підвалом, що кишить хробаччям. Малий був мертвий, містере, мем, юний

сер, маленька міс. Я міг би говорити весь день і навіть близько не описати ту відстань між його босими ногами та брудними кедами, що висіли на куцах. Там було тридцять із гаком дюймів і гугол¹ світлових років. Малога від'єднало від кедів без жодної надії на повернення. Він був мертвий.

Ми перевернули його на спину, лицем до зливи, блискавок, рівномірного гуркоту грому.

Усе його обличчя та шию вкривали мурахи й жуки. Вони сновигали за комір його футболки й назад. Очі в нього були розплючені, але страхітливо розфокусовані — одне закотилося назад, і ми бачили тільки крихітну дугу зіниці, а інше незмигтно дивилося вгору, у розбурхане вітрюганом небо. Над верхньою губою й на підборідді засохла кривава піна («із носа кров пішла», — подумав я), а права щока була пошматована й на ній темніли синці. Та все ж мені здалося, що вигляд у нього не такий уже й страшний. Яюсь я влетів у двері, які саме розчачхнув мій брат Денніс, і синці в мене після того були набагато гірші, ніж у цього малого, та ще й ніс розквашений. А проте я тоді всмак по-вечеряв і просив добавки до всіх страв.

Тедді з Верном стояли позаду нас. І якби те вибалушене догори око ще могло бачити, то ми всі, напевно, виглядали б для Рея Бравера як носії домовини у фільмі жаху.

З його рота виповз жук, подріботів через усю безбороду до щоку, переступив на листок кропиви й щез.

— Ви бачили? — спитав Тедді високим, дивним голо-сом на межі неприємності. — Сука, зуб даю, у ньому повно жуків! Весь мозок по...

— Тедді, заглухни, — попросив Верн, і Тедді з полегкістю послуухався.

¹ Число, що в десятковій системі числення виражається одиницею із сотнею нулів — 10^{100} .

Небо розітнула блискавка, і єдине хлопцеве око раптом засяяло. Було таке відчуття, що він зрадів, коли його знайшли, до того ж хлопці його віку. Верхня половина тулуба в нього розпухла, й навколо витав душок, наче старі пердуни розстаралися.

Я відвернувся, побоюючись, що мене знудить. Але в шлунку було сухо, твердо, спокійно. Раптом я загнав собі два пальці в горло, щоб викликати нудоту, бо мені це було потрібно, бо я думав, що так здихаюся цього всього. Але шлунок тільки трохи смикнувся і затих.

Ревіння зливи й супутній грім цілковито заглушили собою дирчання машин, що наближались по Бек-Гарлоурод, до якої від цих болотистих заростів було рукою сягнути. Так само не чути було потріскування куців, коли пасажири тих машин, припаркувавшись край дороги, пробиралися крізь підлісок.

І вперше про їхню присутність ми дізналися, коли Ейс Мерил, перекрикуючи бурю, спитав:

— І що ви, блять, про все це знаєте?

26

Ми підскачили, мов ужалені, а Верн ще й скрикнув. Згодом він зізнався: рівно на секунду подумав, що то мертвий заговорив.

На дальньому боці болотистого клаптя, там, де знову починався ліс, ховаючи в собі кінець дороги, стояли Ейс Мерил та Очисько Чемберз, наполовину затулені сірою запоною дощу. На обох були червоні нейлонові шкільні куртки. Такі можна купити в адміністрації, якщо ти учень цієї школи; ще їх видають гравцям у футбол з доуніверситетських команд. Їхні зачіски а-ля Елвіс поприлипали

до черепів, і по щоках фальшивими слізьми стікала суміш води з тоніком для волосся «віталіс».

— Сучий потрох! — вилаявся Очисько. — Це ж мій малий!

Крис, роззявивши рота, витріщився на Очиська. Сорочка, мокра, м'яка й потемніла, досі теліпалася, зав'язана на його худому поясі. Зелений наплічник, що від дощу став ще темнішим, висів на голих лопатках.

— Не лізь, Рич, — тримтячим голосом проказав він. — Ми його знайшли. Це наша фішка.

— До краки нам ваша фішка. Ми про нього повідомим.

— Не повідомите, — сказав я. Мене вони раптом сильно розлютили. Припхалися отак, останньої миті. Якби ми завдали собі клопоту подумати, то зрозуміли б, що таке щось назріває... але то був єдиний раз, коли старші й більші хлопці не відберуть у нас нашого — не заберуть того, що їм хочеться, так, ніби в них є на це божественне право, ніби їхнє хуліганство — це слухний спосіб, єдино правильний. І вони на тачках сюди приперлися. Ось що мене розлютило найбільше. Вони приїхали на тачках. — Очисько, нас четверо. Тільки спробуйте.

— Не переживай, ми спробуєм, — запевнив Очисько. Дерева за їхніми з Ейсом спинами затряслися, і крізь гілля, лаючись і витираючи воду, що заливала очі, продерлись Чарлі Гоган і Вернів брат Біллі. Я відчув, як у живіт упала важка свинцева куля. Позаду Чарлі та Біллі вигулькнули Джек Маджет і Кудлатий Браковіч, і куля поважчала.

— А ось і всі ми, — вишкірився Ейс. — То ви просто...

— *ВЕРН!!!* — прогорлав Біллі Тесію страшним звинувачувальним голосом. «Мій-суд-гряде-і-до-нього-вже-близько». І стиснув у кулаки руки, із яких скрапувала вода. — Підарас ти малий! Ти під ґанком сидів! Гадючення!

Верн здригнувся і відступив.

Подальша тирада Чарлі Гогана була в чомусь навіть поетичною.

— То ти малий пиздолиз, вуха розвішувать умієш, утирок йобаний? Я тобі заре так в'їбу, шо мама не впізнає!

— Серйозно? Ану давай! — раптом зарепетував Тедді. Очі за скельцями окулярів, покропленими дощем, люто спалахнули. — Ану, підходь, будем битися! Давайте, здоровидла!

Припрохувати Біллі та Чарлі вдруге не довелося. Вони посунули на нас разом, і Верн знову здригнувся. Поза сумнівом, у його уяві постали привиди Колишніх Побиттів і Прийдешніх теж. Він здригнувся... але залишився стояти на місці. Він був серед друзів, ми багато пройшли разом, і сюди приїхали не на двох *тачках*.

Але Ейс зупинив Біллі й Чарлі — просто торкнувшись кожного за плече.

— Так, пацанва, ану слухайте сюди. — Говорив Ейс дуже спокійно, так, наче ми й не стояли зараз під зливою, громом і блискавками. — Нас більше, ніж вас. Ми й самі більші. У вас є один шанс просто здиміти. Мені насрати, куди. Просто взяли руки в ноги і звалили.

Крисів брат загиготів, а Кудлатий поплескав Ейса по спині, схвалюючи його дотепність. Ну просто-таки Сід Сізар¹ із кримінальним ухилом.

— Бо він наш. — Й Ейс лагідно всміхнувся. Таку саму лагідну усмішку на його губах можна було уявити й за секунду до того, як він зламає свого кия об голову якогось безталанного босяка, котрий припустився жажливої помилки — заговорив до Ейса, коли той саме ладнався вдарити по кулях. — Ви підете — ми його заберем. Не пі-

¹ Сізар Айзак Сідні «Сід» (1922—2014) — американський комедійний актор і сценарист.

дете — ми вам надаєм по шиї і все'дно його заберем. Плюс, — додав він, щоб позолотити бандитизм дрібкою справедливості, — його Чарлі й Біллі найшли, це їхня фішка.

— Вони від страху всралися! — випалив у відповідь Тедді. — Нам Верн казав! Вони засцяли так, що їм у голові все помішалось! — Він скривив налякану зарюмсану гримасу, пародіюючи Чарлі Гогана. «Ну нафіга ми ту тачку вчора свиснули! Нащо перлися на Бек-Гарлоу-роуд, зрізали той кут! Ой, Біллііі, шо нам тепер робити? Ой, Біллііі, по-мойму, я в трусяки наклав! Ой, Біллііі...»

— Ну все. — Чарлі знову рвонувся вперед. Його обличчя перекосило від люті й похмурого тупого сум'яття. — Малий, не знаю, як тебе там звать, але готуйся. Тепер, коли будеш, сука, у носі колупать, до горла в мене пальцем дістанеш.

Я нестямно глянув на Рея Бравера. Він спокійно дивився одним оком угору, на дощ: під нами, але вище всього цього. У небі досі постійно бахкав грім, але злива трохи стихилася.

— А ти, Горді, що скажеш? — спитав Ейс, що притримував Чарлі за лікоть. Так досвідчений дресирувальник стримує злющого пса. — Хоч ти будь розумним, коли в брата вдався. Скажи їм, хай не нариваються. Тоді я дозволю Чарлі трохи дати бубни чотириокому вилупку, і ми всі розійдемося у своїх справах. Як тобі таке?

Дарма він згадав Денні. Я хотів був його напоумити, вказати на те, що Ейс і сам чудово знав: ми мали повне право забрати фішку Біллі й Чарлі, бо Верн чув, як вони згадану фішку самі видали. Хотів йому розказати, як нас із Верном мало не переїхав товарняк на мості через річку Касл. Про Майла Пресмана та його безстрашного (хай і тупого) друзяку, диво-песика Звірюку. Про п'явок теж.

Мабуть, я просто хотів сказати йому: «Ейсе, не жени. Хто перший встав, того й капці. Ти ж знаєш». Але тут він приплив Денні, і замість розумних аргументів я почув, як мій власний рот вимовляє слова, що гарантували мені смертний вирок:

— Посмокчи мій товстий хер, ти, дешева китайська підробка.

Від подиву Ейс аж рота роззявив — і враз неочікувано став схожий на бабу. За інших обставин ми б зі сміху покотилися. Але тепер усі, хто стояв по обидва береги болота, ошелешено вирячилися на мене.

— Оце сказав так сказав, Горді! — із захватом закричав Тедді. — Ухтишка! Круто як!

Я стояв, зацікавлений, і не міг повірити в те, що сам тільки-но втнув. Неначе у вирішальну мить на сцену вирвався схиблений дублер і продекламував рядки, яких не було в п'єсі. Сказати хлопцю, щоб він у тебе відсмоктав, було за хрінковістю на другому місці після згадок про його матір. Краєм ока я помітив, що Крис скинув з плечей рюкзак і гарячково в ньому порпається, але не зрозумів навіщо. В усякому разі тоді.

— Так, — тихо сказав Ейс. — Берем їх. Нікого не калічити, крім Лачанса. Я йому сам обидві руки нахер зламаю.

Я весь похолов. І не обмочився, як тоді, на мосту, лише тому, що не мав чим, бо давно не пив рідини. Він казав це серйозно, розумієте. За роки, що минули звідтоді, я змінив свою думку щодо багатьох речей. Але не щодо цього. Коли Ейс сказав, що він зламає мені обидві руки, він конкретно це й мав на увазі.

Вони рушили до нас крізь ослаблий потік дощу. Джекі Маджет витяг із кишені пружинного ножа «Демано», і вискочило лезо. Зблиснули шість дюймів сталі, голубино-сірої в дощових напівсутінках. Верн із Тедді обабіч

мене присіли в пози для бійки: Тедді — охоче, а Верн — із відчайдушною гримасою загнаного в кут на обличчі.

Старші хлопці насувалися суцільним фронтом. Їхне взуття з плюскотом розтинало болото, що під час зливи стало однією великою грузькою калюжею. Тіло Рея Бравера затопленою діжкою лежало в нас під ногами. Я вже приготувався битися... і тут раптом Крис вистрелив із пістолета, якого він у батька з бюро цупонув.

БА-БАХ!

Господи, до чого ж то був прекрасний гуркіт! Чарлі Гогана аж у повітря підкинуло. Ейс Мерил, котрий невідривно дивився на мене, сіпнувся й перевів погляд на Криса. Його рот знову роззявився й округлився від подиву. Очисько був геть причмелений.

— Слу, Кресе, це ж татів, — протягнув він. — Він із тебе шкуру спустить...

— Порівняно з тим, що буде тобі, це дрібниці. — Обличчя Криса страхітливо зблідло. Здавалося, хтось висмоктав із його тіла все життя і вдмухнув йому в очі. Вони горіли вогнем. — Горді правильно сказав: ви зграя дешевок. Верну з Біллі ця фішка нахрін не треба була. Інакше ми б сюди не пензлювали здалеку. Вони просто розтринділи про це, й Ейс Мерил помізкував за них. — Він перейшов на крик. — *Але ви його не отримуєте, ясно вам?!*

— Слухай сюди, — сказав Ейс. — Краще поклади пушку, поки ногу собі з неї не прострелив. Тобі не стане пороху й бабака з неї вбити. — Він знову рушив уперед із лагідною усмішкою. — Ти, мале вбоге обдристане чмо, у мене зжереш цей йобаний ствол.

— Ейсе, якщо ти зараз же не спинишся, я вистрелю. Богом клянуся.

— І в *тююю-ряягу* підеш! — тихо проспівав Ейс, ні на мить не завагавшись. Усмішка не сходила з його лиця.

Решта спостерігали за ним із жахом і захватом... так само, як ми з Тедді та Верном дивилися на Крису. Ейс Мерил був найтвердішим горішком на багато миль навкруги, і я сумнівався, що Крису вдасться взяти його на пушку. І що лишалося в підсумку? Ейс не думав, що дванадцятилітній шкет зможе в нього вистрелити. Я вважав, що він помиляється. Думав, що Крис вистрелить в Ейса ще до того, як Ейс встигне забрати в нього батьків пістолет. За ті кілька секунд, що лишалися на роздуми, у мені зміцніла впевненість, що зараз станеться щось погане. Таке погане, що в мене ще в житті такого не було. Може, убивство. І все через суперечку за те, кому має дістатися труп.

— Куди тобі, Ейсе? — тихо та з жалем у голосі спитав Крис. — У руку чи в ногу? Я вибирати не можу. Сам вибери.

Й Ейс зупинився.

27

Його обличчя витягнулося, і раптом на ньому я вгледів жах. Напевно, подіяли не так слова Криси, як його тон — у ньому вчувався справдешній жаль через те, що все так погано й от-от стане ще гірше. Якщо то був блеф, то найкращий з усіх, які я бачив. Решту старших хлопців він переконав на сто відсотків. Вони накуксулися так, наче хтось перед ними підніс сірника до феєрверка з коротким шнурком.

Ейс поволі опанував себе. М'язи обличчя знову напружилися, губи стислися, і він глянув на Крису так, як дивляться на того, хто зробив серйозну ділову пропозицію — об'єднати дві ваші компанії в одну, викупити твій кредит чи відстрелити тобі яйця. Той очікувальний вираз був сповнений цікавості: він давав знати, що весь жах або вивітрився, або був узятий у шори. Ейс зважив свої шан-

си не бути застреленим і зрозумів, що вони не настільки на його користь, як він думав. Але він досі був небезпечний — може, навіть небезпечніший, ніж до того. Такого відвертого балансування на межі війни я відтоді не бачив більше ніколи. Жоден із них не блефував, обоє були цілком серйозні.

— Гарзд, — тихо мовив Ейс до Криса. — Але я знаю, що тебе після цього чекає, уйобок.

— Ні, не знаєш, — сказав Крис.

— От мале гівно! — вигукнув Очисько. — Ти в мене за це на розтяжці лежатимеш.

— У сраку мене поцілуєш, — відповів йому Крис.

Щось нерозбірливо гаркнувши від люті, Очисько рвонув уперед, і Крис випустив кулю у воду за десять футів перед ним. Порснув фонтан бризок. Очисько вилаявся й відскочив назад.

— Гарзд. І що тепер? — спитав Ейс.

— А тепер ви сядете у свої тачки й помчите на них у Касл-Рок. А що буде далі, то вже мене не гребе. Але він вам не дістанеться. — Носаком намоклого кедя він легко, мало не поштиво торкнувся Рея Бравера. — Січете?

— Зате нам дістанешся ти, — пообіцяв Ейс. На його обличчя повернулася усмішка. — Ти ж у курсі, га? Ще й як дістанешся. Ми тебе покалічим. У лікарню, блять, тебе заберуть із відкритими переломами, нахуй. Чесно.

— Ой, пиздуй додому й мамку свою знов потрахай. Я чув, їй подобається, як ти їй стромляєш.

Ейсова усмішка застигла, мов заморожена.

— Я тебе вб'ю. Ніхто не сміє насміхатися з моєї матері.

— Я чув, твоя мамка за бакси дає, — поінформував його Крис. Ейс пополотнів, став майже так само страшенно блідий, як і Крис. А Крис додав: — А ще чув, вона робе мінет за пару монет для музичного автомата. Я чув...

І тут з усією силою раптово повернулася буря. Тільки замість зливи з неба посипав град. Замість перешіптуватись чи розмовляти, ліс ожив барабанным дробом із джунглів, як їх зображають у дешевих фільмах категорії В, — то величезні градини бумкали об стовбури дерев. Я відчув, як по плечах луплять жалючі камінці, наче їх жменями з неба жбурляє якась наділена інтелектом лиха сила. Та стократ гіршим було те, що град став бити по Рею Браверу, який лежав горілиць, ляскав по його обличчю і знову нам про нього нагадав, про його жажливу й нескінченну терплячість.

Першим підірвався Верн. Із лементом він кинувся нагору, на залізничний насип, і великими кроками вмить його подолав. Тедді тримався ще хвилину, а потім побіг слідом за ним, здійнявши руки над головою. З того боку, де топталися старші хлопці, Вінс Дежарден незграбно пірнув під найближчі дерева, а за ним і Кудлатий Браковіч. Але інші не зрушили з місця, і Ейс знову вишкірився.

— Горді, не йди, — тихим тремким голосом попрохав Крис. — Залишся зі мною.

— Я тут.

— Уперед, — сказав Крис Ейсу. Усе тремтіння магічним чином випарувалося з його голосу. Він говорив так, наче повчав дурнувату немовля.

— Ми тебе дістанемо, — відповів Ейс. — Не думай, що ми забудем, бо ми не забудем. Ти, малий, круто облажався.

— Гаразд. А тепер ідіть, іншим разом дістанете.

— Ми тебе, Чемберз, підстережемо. Ми...

— Пішли геть звідси! — заволав Крис і націлив пістолет. Ейс відступив назад.

Ще хвилину він вивчав Криса поглядом, потім кивнув і розвернувся.

— За мною, — наказав він решті. Та знов озирнувся через плече, щоб ще раз подивитися на Крису й на мене. — До зустрічі.

Вони зникли за лісосмугою, що відокремлювала болітце від дороги. А ми з Крисом стояли цілковито нерухомо — попри той град, що по нас шпарив, до почервоніння обпікав шкіру й збирався коло ніг у кучугури літнього снігу. Ми стояли та слухали, і крізь 'каліптичне бушування граду об стовбури дерев почули, як заводяться дві машини.

— Стій, де стоїш, — сказав Крис і пішов через болото на той бік.

— Крисе! — запанікував я.

— Так треба. Будь тут.

Здавалося, його не було цілу вічність. Я вже переконав себе, що Ейс чи Очисько вискочили з-за дерев і схопили його. Я стояв на чатах сам-один, хіба що з Реєм Бравером за компанію, і чекав, коли хто-небудь — хоч хтось — повернеться. Через якийсь час вернувся Крис.

— Прогнали, — сказав він. — Вони поїхали.

— Точно?

— Ага. Обидві тачки. — Тримаючи пістолет, він зчепив обидві руки над головою й насмішкувато струсонув жестом переможця. А опустивши, усміхнувся мені. І такої сумної наляканої усмішки я ще не бачив ніколи. — «Посмокчи мій товстий хер». Лачанс, а хто тобі сказав, що в тебе товстий?

— Найтовстіший у чотирьох округах, — сказав я. Мене всього трясло.

Кілька секунд ми тепло дивилися один на одного, та потім, мабуть, засоромившись того, що побачили, відвели погляди й одночасно втупилися в землю. Ураз мене прошила стріла жаху, і раптове «плюсь-плюсь», коли Крис поверушив ногами, дало знати, що він теж це побачив. Очі в Рея Бравера були тепер широчезними й геть білими,

вигрішкуватими й без зіниць, мов очі тих давньогрецьких статуї, що дивляться на вас зі своїх п'єдесталів. На те, щоб збагнути, що сталося, нам знадобилася лише секунда, проте від розуміння жах не зменшився. Його очі наповнилися круглими білими градинами. Вони вже потроху танули, і вода стікала його щоками, нібито він оплакував своє гротескне становище — обстріпаного приза, за який чубляться дві зграї малих тупих селяків. Одяг у нього теж побілів, накритий градом, неначе саван сповив небіжчика.

— Ой, Горді, гля, — нетвердим голосом мовив Крис. — Ти гля. Він прям як на виставці потвор.

— Навряд чи він про це знає...

— Може, то його примару ми чули в лісі. Може, він знав, що таке станеться. Виставка потвор, сука. Я серйозно.

Позаду зашелестіли гілки. Я рвучко розвернувся, упевнений, що вони зайшли збоку, але Крис тільки побіжним поглядом туди скинув і повернувся до попереднього заняття — споглядати тіло. До нас вернулися Тедді з Верном, у джинсах, змоклих до нитки й прилиплих до ніг. Обидва шкірилися — геть-чисто як ті собаки, що тільки-но десь насмокталися яєць.

— І що ти робитимеш, пацан? — спитав Крис, і в мене по спині пробіг холодок. Може, він і до мене звертався. А може, і ні... бо дивився він на тіло.

— Ми його заберем ізцюдова? — спантеличено спитав Тедді. — Герої будем. Правда же ж? — Він переводив погляд із Криса на мене й знов на Криса.

Крис подивився на нього, наче від сну пробудився. Його верхня губа піднялася, оголюючи зуби. Кількома великими кроками він подолав ту відстань, яка розділяла їх із Тедді, та з силою штовхнув його обома руками в груди. Тедді поточився. Він несамовито замахав руками в марній спробі відновити рівновагу й з розгону сів у болото, со-

ковито хляпнувши задом об калабаню. І закліпав на Крису, мов здивована ондатра. А Верн сторожко зиркав на Крису — вочевидь, боявся, що той сказився. І це було недалеко від істини.

— Стули капкан, — порадив Крис Тедді. — Десант за борт, щоб тобі. Ти паршива боягузлива вівця, от ти хто.

— Я через *град!* — сердито закричав йому у відповідь присоромлений Тедді. — Кресе, я не через тих пациків! Але гроза — це страшно! Я нічо' не можу із собою зробити! Я б їх усіх однією лівою поклав, ім'ям матері клянуся! Але я боюся грози! Чорт! Я не винен, просто мені страшно! — І, сидячи у воді, він знову розплакався.

— А ти що? — повернувся Крис до Верна. — Теж грози боїшся?

Верн по-дурному похитав головою, щиро дивуючись і не розуміючи, чого Крис так лютує.

— Чуваче, я думав, ми всі тікаєм.

— А ти в нас телепат. Бо ти першим побіг.

Верн двічі проковтнув слину й нічого не відповів.

Крис дивився на нього впритул, люто й похмуро. Потім розвернувся до мене.

— Горді, я склепаю йому ноші.

— Як скажеш, Кресе.

— А то! Як у скаутів. — Його голос підбирався до дивних високих, пронизливих ноток. — Точно так, як у бляцьких скаутів. Ноші — палки й перекладини. Як у підручнику. Правда, Горді?

— Правда. Якщо хочеш. Але що як ті пацики...

— *До краки тих пациків!* — пронизливо закричав він. — *Ви всі стадо овець! Від'їбїтьця, уроди!*

— Кресе, вони можуть викликати шерифа. Щоб нам помститись.

— *Він наш, ми його ЗАБЕРЕМ!*

— Пацики що хоч скажуть, аби нам свиню підкласти, — спробував я його напоумити. Слова звучали непереконливо, тупо, наче на грип хворіли. — Що хоч скажуть, а тоді ще й набрешуть. А ти ж знаєш, як люди брехнями можуть накапостити іншим людям. Як із грішми на...

— *НАЧХАТИ!* — вереснув він. І кинувся на мене з кулаками. Але невдало, бо однією ногою перечебився через грудну клітку Рея Бравера. Пролунало вогке бухкання, і тіло гойднулося. Крис перечебився й зарив носом, і я чекав, що він підведеться й зацідить мені кулаком у губи, але він так і лежав там, куди впав, головою в бік насипу, витягнувши руки над головою, наче норець перед стрибком, точнісінько в такій позі, як Рей Бравер, коли ми його знайшли. Я ошаліло глянув на Крисові ноги, перевірити, чи на місці його кеди. І тут він розплакався й розкричався. Його тіло здригалося в каламутній воді, розляпувало її навколо, кулаки молотили по поверхні, голова вигиналася то на один бік, то на інший. Тедді з Верном дивилися на нього, вибалушивши очі й пороззявлявши роти, бо ніхто й ніколи не бачив Криса Чемберза у сльозах. Через хвилину-дві я пішов до насипу, вибрався на гору й сів на рейку. Тедді з Верном подалися за мною. Так ми й сиділи під дощем, не розмовляючи, схожі на тих трьох мудрих мавпочок — статуетки, які продають у крамничках «Усе по десять центів» та тих низькопробних подарункових магазинах, що вічно мають такий вигляд, ніби завтра збанкрутіють.

Минуло двадцять хвилин, і Крис теж піднявся насипом та сів коло нас. Хмари вже розходилися, і крізь розпірки

простромлювалися вістря сонячних променів. Зелень кущів за останні сорок п'ять хвилин наче на три відтінки потемніла. Крис був увесь у болоті. Волосся злиплося й стирчало брудними патичками. Чистими залишалися хіба що вибілені кола під очима.

— Твоя правда, Горді, — сказав він. — Нічия це не фішка. І тут запахло, га?

Я кивнув. Минуло п'ять хвилин. Ніхто не промовив ні слова. А мені сяйнула одна думка... на той випадок, якщо вони таки подзвонять Банерману. Я спустився насипом до того місця, де раніше стояв Крис. Став навколішки й ретельно прочесав пальцями воду та очерет.

— Що робиш? — підходячи до мене, поцікавився Тедді.

— Я думаю, зліва, — і Крис показав пальцем.

Я пошукав там і через хвилюк знайшов дві відстріляні гільзи. Вони зблиснули під вмитими променями сонця. Я віддав їх Крису, той кивнув і поклав у кишеню джинсів.

— Тепер можна йти, — сказав Крис.

— Ти шо! — зі справдешнім бодем у голосі прокричав Тедді. — Я хочу його забрати!

— Слухай, дурко, — відповів йому Крис, — якщо ми його заберемо, то можем усі скінчити в колонії. Горді слушно каже. Вони там навігадують, чого схочуть. А як скажуть, що це ми його замочили? Як тобі це сподобається?

— Пофігу, — понуро сказав Тедді. І раптом весь просаяв від абсурдної надії. — Нам, мо', усього кілька місяців дадуть. Як посіпакам. Нам же, сука, по дванадцять років, у Шоушенк не запроторять.

— Тедді, із кримінальним минулим не беруть в армію, — м'яко сказав Крис.

Я чомусь був упевнений, що це чистісінька брехня. Але казати про це здавалося недоречним. А Тедді здивовано втупився на Крису. Дивився довго, і в нього тремтіли губи.

— Ти не женеш? — зрештою спромігся видушити з себе він.

— У Горді спитай.

Він із надією глянув на мене.

— Не беруть, — підтвердив я, у душі почувуючись повним гівном. — Він правду каже, Тедді. Коли ти йдеш добровольцем, то перше, що роблять, — проганяють твоє ім'я через систему.

— Святий Боже.

— Почапаєм назад до мосту, — сказав Крис. — Далі зійдем із рейок і підем в Касл-Рок з іншого боку. Як люди питають, де ми були, скажем, хотіли поставити намет на пагорбі Брик'ярд і заблукали.

— Майло Пресман знає, що це не так, — зауважив я. — І той удод у «Флорида-маркеті» теж.

— Ну, скажем, що Майло нас налякав, і тоді ми надумали підніматися на Брик'ярд.

Я кивнув. Могло спрацювати. Якщо Верн і Тедді запам'ятають, що треба казати.

— А що, як наші родаки зберуться разом? — спитав Верн.

— Хочеш — переживай за це, — відповів Крис. — Мій батя все 'дно буде наліганий.

— Ну пішли тоді. — Верн не зводив погляду з лісосмуги, що відділяла нас від Бек-Гарлоу-роуд. Вигляд у нього був такий, наче він чекав, що от-от звідти вискочить Банерман зі зграєю гончаків. — Погнали, поки ще можна.

Ми всі вже були на ногах, готові рушати. Пташки цвірінчали, наче дурні: тишилися тому, що дощ пройшов, і що так сяє все навкруги, і що черв'яки заповнили весь світ. І, наче хтось за мотузки смикнув, ми всі разом розвернулися та подивились на Рея Бравера.

Він лежав у болоті, знову самотній. Його руки розкинулися в обидва боки, коли ми його перевернули, і тепер

він був схожий на орла, що розпростав крила, і наче вітав сонячне сяйво. Спочатку це здавалося нормальним: та сцена смерті здавалася природнішою за сконструйовану яким-небудь патологоанатомом для студентів в анатомічному театрі. А тоді ставав помітним синець, кірка крові на підборідді та під носом, і те, як уже роздувся труп. Що разом із сонцем з'явилися й трупні мухи. Вони вже кружляли над тілом і ліниво дзижчали. Згадувався той душок, гидезний, але сухий, наче в зачиненій кімнаті хтось напердів. То був хлопець нашого віку, він був мертвий, і я відмовлявся вірити, що в цьому могло бути бодай щось природне. Я з жахом відкинув од себе цю думку.

— Усе, — сказав Крис. Він хотів, щоб це прозвучало бадьоро, але з горла вирвався дивний звук, наче зі старої мітли висипалася жменя сухої щетини. — Ноги в руки.

Ми мало не клусом припустили назад. Дорогою не розмовляли. Про інших не знаю, а я був надто зайнятий, щоб базікати, бо поринув у свої думки. У трупі Рея Бравера було дещо таке, що мене стурбувало. Воно турбувало мене тепер і турбує досі.

Величезний синець на пів-обличчя, рвана рана на голові, заюшений ніс. Більше травм не було — принаймні видимих оку. У людей після бійок у барі буває гірше, і то вони йдуть і бухають далі. Та все ж поїзд *напевно* його збив. Інакше чого б його взуття лежало окремо? І як то вийшло, що машиніст його не помітив? Може, поїзд ударив його досить сильно, щоб скинути з насипу, але не вбив? Я подумав, що за належного збігу обставин таке цілком могло бути. А чи удар припав збоку, удар такої сили, що зуби заходили ходором, і саме тоді, коли хлопець намагався зіскочити з колії? Поїзд його вдарив, і малий полетів із насипу, виконавши сальто назад у повітрі, над розмитим спуском? А може, він багато годин пролежав

так, тремтячи, не тільки загублений, а й дезорієнтований, відрізаний від світу? Імовірно, він помер від страху. Яюсь у моїх долонях від страху вмерла пташка з розчавленим пір'ям на хвості. Її тільки тремтіло і злегка вібривало, дзьоб розтулявся і стулявся, темні яскраві оченята дивилися на мене знизу вгору. Потім вібрація припинилася, дзьоб завмер напівроззявленим, а чорні очі потьмяніли й збайдужили. Із Реєм Бравером могло статися те саме. Він міг померти лише тому, що надто страшно було жити далі.

Проте було ще дещо, і це, мабуть, турбувало мене найбільше. Він пішов збирати ягоди. Я пригадував, ніби в газетах писали про бляшане відерце, яке він із собою взяв. Коли ми повернулися додому, я пішов у бібліотеку й підняв газети. Просто щоб переконатися. І так, я не помилився. Він пішов по ягоди і з собою мав відерце. Але його ми не знайшли. Ми знайшли Рея та його кеди. Напевно, він викинув відерце десь на відрізьку між Чемберленом та болотистим клаптом землі в Гарлоу, на якому помер. Попервах він мусив стискати його дуже сильно, наче то була єдина ланка, що поєднувала його з домом і безпекою. Але страх дужчав, а разом із ним — і відчуття граничної самотності, без жодних шансів на порятунок, бо врятуватися він міг лише сам. І коли на зміну страху приповз справдешній холодний жах, малий міг жбурнути відерце в ліс, з одного боку колії чи з іншого, і навіть не помітити, як це зробив.

Я думав пошукати те відерце самотужки. Як вам таке? Правда ж, клініка? Я думав проїхатися до кінця Бек-Гарлоу-роуд на своєму майже новенькому фургоні «форд» і вийти з нього одного ясного літнього ранку. Сам-один, дружина з дітьми далеко, в іншому світі, де, коли натиснеш на вимикач, у темряві спалахує світло. Я думав про те, як це все буде. Витягти з багажника наплічник і по-

ставити його на задній бампер тюнингованого фургона, поки обережно зніматиму сорочку й пов'язуватиму її на поясі. Натерти груди й плечі репелентом від комах «маскол» і почвалати через ліс туди, до болітця, де ми знайшли тіло. Чи трава там виросла б жовтою, повторюючи форму його тіла? Авжеж, ні, там і сліду не лишилося, та все одно тобі цікаво, і ти розумієш, яка тонка плівка відокремлює твій костюм людини раціональної — письменника зі шкіряними заплатами на ліктях замшевого піджака — від пустотливих горгонячих міфів дитинства. Потім треба було вилізти на залізничний насип, тепер зарослий бур'янами, і поволі покрокувати до Чемберлена вздовж іржавих рейок і гнилих шпал.

Дурна фантазія. Вилазка в пошуках відра для чорниць чотирнадцятирічної давності, яке швидше за все закинули вглиб лісу чи розчавили бульдозером, коли готували ділянку землі під типовий будинок, чи над ним виросла гущавина бур'янів і диких кущів ожини, і тепер його не видно. Але я відчуваю певність: воно десь там є, лежить у якомусь місці на довгому відрізку колії ПЗЗШМ, яку більше не використовують, і подеколи потреба піти пошукати його накочує з такою силою, що радше нагадує шал. Зазвичай вона з'являється рано-вранці, коли дружина миється в душі, а діти дивляться «Бетмена» й «Скубі-Ду» на бостонському каналі «Тридцять вісім», а я найбільше почуваюся тим малим Гордоном Лачансом, який колись ходив по землі, крокував, розмовляв і часом повзав на череві, як рептилія. Той хлопець — то був я, напевно. А наступна думка, що накочує на мене хвилиною холодної води: «Котрого хлопця ти маєш на увазі?»

Я посьорбую з чашки чай, дивлюся на сонце, навскісні промені якого зазирають у кухонне вікно, чую, як в одному кінці будинку працює телевизор, а в іншому — душ,

і відчуваю пульсацію під повіками, яка означає, що вчора остання пляшка пива була зайвою, і мене опановує впевненість, що я міг би його знайти. Я неодмінно помічу, як крізь іржу зблискує чистий метал, яскраве літнє сонце відіб'ється від нього й покаже мені. Я спущуся насипом, розгребу траву, що розрослася й міцно заплела ручку відерця, а потім... що потім? Та просто витягну з міжчасся. Я крутитиму його в руках, дивуючись із його ваги, а ще з того, що востаннє його тримала в руках людина, яка вже багато років лежить у могилі. А уявімо, що у відрі лежить записка. «Рятуйте, я заблукав». Авжеж, її там не буде — хлопчики не ходять по чорниці з олівцем і блокнотом, — але просто уявімо собі. Благоговійний захват, який я б відчув, був би схожим на затемнення. Проте найголовніша тут, мабуть, думка про те, що я зможу потримати те відерце обома руками, бо воно — символ не лише його смерті, а й мого життя, доказ того, що я справді знаю, котрий хлопець то був — котрий із нас п'ятьох. Потримати його. Прочитати кожен рік в іржавому нальоті й потьмянілому мерехтінні. Відчути його, спробувати осягнути всі ті сонця, що його прогрівали, дощі, що його поливали, і сніги, що його вкривали. І загадатися тим, де я був, коли з ним ставалося все це в цій усамітненій місцині: де я був, що робив, кого любив, як долав труднощі. Де я був. Я потримаю його, прочитаю його, відчую... і спробую роздивитися своє лице, якщо відерце ще здатне щось відображати. Січете?

29

До Касл-Рока ми дісталися десь о п'ятій ранку вранці в неділю, напередодні Дня праці. Ішли всю ніч. Ніхто не

скаржився, хоч ми й понатирали собі ноги та зголодніли, як ті вовки. У мене дико боліла голова, а ноги наче пови-кручувало, і вони пекли вогнем від втоми. Двічі доводи-лося злазити з насипу, щоб пропустити товарняк. Один із них ішов у наш бік, але їхав надто швидко, щоб ми могли на нього застрибнути. Коли ми підійшли до мос-ту через річку Касл, уже благословлялося на світ. Крис подивився на міст, з нього перевів погляд на річку, потім на нас.

— Та хрін із ним. Я переходжу. Як зіб'є поїзд, не дове-деться стергтися довбаного Ейса Мерила.

Ми пішли за ним. Хоча ні, не пішли — попленталися, так буде правильніше. Поїзда не було. Уже біля сміттєз-валища ми перелізли через огорожу (ні Майла, ні Звірю-ки там у таку рань, та ще й у неділю, не спостерігалось) та попрямували до колонки. Верн накачав води, і ми по черзі підставляли голови під крижаний потік, ляпали водою на свої розпашілі тіла, пили донесхочу. А потому мусили натягти сорочки, бо ранішня прохолода проби-рала до кісток. Ми пішли (пошкутильгали) в місто й кіль-ка хвилин постояли на хіднику перед пустищем. Роздив-лялися свою халабуду на дереві, щоб не дивитися один на одного.

— Ну, — мовив Тедді, — побачимся в школі в середу. Я думаю, доти я весь час спатиму.

— Я теж, — сказав Верн. — Утомився дико.

Крис щось фальшиво просвистів крізь зуби й нічого не сказав.

— Слу, пацан, — пробелькотів, ховаючи очі, Тедді. — Ти не ображайся, добре?

— Добре, — сказав Крис. І раптом на його потемнілому змученому обличчі розквітла сонячна усмішка. — Ми молодці, скажіть? Найшли засранця.

— Ага, — кивнув Верн. — Найшли, бля. Тепер Біллі з мене котлету зробе.

— То й що? — сказав Крис. — Ричі наїде на мене, Ейс, швидше за все, — на Горді, а ще хтось наїде на Тедді. Але ми молодці.

— Точно, — мовив Верн. Та все одно голос виказував, що він відчувається нещасним.

Крис глянув на мене.

— Правда ж, ми молодці? — тихо спитав він. — Воно було того варте, скажи?

— Звісно, варте, — підтвердив я.

— Так, до сраки, — рішучо заявив Тедді сухим тоном «мені-перестає-бути-цікаво». — Пацани, ви як у тій теле-передачі про журналюг себе нахваляєте. Давайте краба. Погріб я додому, побачу, чи мамка ще не повісила мою фотку на дошку «Їх шукає поліція».

Ми всі розсміялись, а Тедді відповів здивованим поглядом — «О-Господи-ну-що-ще», і ми всі дали йому краба. Вони з Верном пішли в один бік, а мені треба було йти в інший... але я вагався.

— Я з тобою пройдуся, — запропонував Крис.

— Так, добре.

Квартал ми пройшли, не розмовляючи.

На світанку в Касл-Року панувала дивовижна тиша, і я відчув мало не священний захват, та й втома якось непомітно полишила. Весь світ навколо був занурений у сон, а ми не спали, і я чомусь очікував, що от ми повернемо за ріг, а там, на дальньому боці Карбайн-стрит, де колія ПЗЗШМ перетинає вантажний двір фабрики, стоять моя олениця.

Першим мовчанку порушив Крис.

— Вони розп'ятякають.

— Звісно. Але не сьогодні й не завтра, якщо тебе це турбує. Я думаю, ще багато часу спливе, поки вони розкажуть. Може, роки.

Він здивовано позирнув на мене.

— Кресе, вони налякані. Особливо Тедді — що його в армію не візьмуть. Але Верн теж боїться. Їх ще безсоння мучитиме через це. І восени не раз і не два в них аж на язичі крутитиметься, так кортітиме розказати комусь, але я сумніваюсь, що наважаться. Та й потім... знаєш що? Може, це прозвучить як херзна-що, проте... я думаю, вони, узагалі, викинуть із голови, що з нами таке сталося.

Крис повільно кивнув.

— Я про це б і не подумав. Ти, Горді, людей наскрізь бачиш.

— Та ну. Якби ж це було правдою.

— Це правда.

Ми ще квартал пройшли мовчки.

— Я ніколи не виберуся з цього болота. — І Крис зітхнув. — Приїздитимеш на літні канікули з коледжа — зможеш здибати нас із Верном і Тедді у барі Сьюкі після зміни з сьомої до третьої. Якщо схочеш. Але ти, мабуть, не схочеш. — І він розсміявся, моторошнуватим смішком.

— Припини себе надрочувати. — Я старався, щоб голос звучав суворо, хоча почувався зовсім інакше. Бо згадав, як тоді, у лісі, Крис розказував: «І, може, я відніс їх старій Саймонз і в усьому зізнався, і, може, віддав ті грошики, а мене все одно послали погуляти, бо молока на них так і не купили. І, може, наступного тижня стара Саймонз прийшла в школу в новенькій спідниці»... Той вираз. Вираз його очей.

— Не, татку, я не надрочую, — відповів Крис.

Я потер вказівним пальцем об великий.

— Це найменша у світі скрипочка грає «Мое серце помпеує до тебе пурпуровими сцзяками».

— Він був наш, — сказав Крис. Його очі темніли в напівсвітлі світанку.

Ми дійшли до рогу моєї вулиці й спинилися. Була чверть по шостій. Озирнувшись на місто, побачили, як перед крамничкою канцелярського приладдя, що належала дядькові Тедді, зупинилася вантажівка недільної газети «Телеграм». Чоловік у синіх джинсах і футболці скинув униз тюк газет. Вони гепнулися догори дригом на хідник так, що стало видно кольорові комікси (на першій сторінці — завжди «Дик Трейсі» та «Блонді»). Вантажівка погуркотіла геть. Її водій націлився везти зовнішній світ у наступні зупинки далі по дорозі — Отисфілд, Норвей-Саут Перис, Вотерфорд, Стоунем. Я хотів ще щось сказати Крису, та ніяк не міг придумати що.

— Ну, давай краба. — Голос у нього був утомлений.

— Крисе...

— Краба.

Я дав йому краба.

— Побачимся.

Він усміхнувся — широко, тією самою сонячною усмішкою.

— Ні, якщо я тебе побачу перший, потворо.

І він, усміхаючись, пішов геть — легко й граційно, наче й не боліло йому нічого, як мені, і мозолів він собі не натер, як я, і не кусали його, як мене, комарі, кліщі та дрібна мушва. Неначе не було в нього у світі ні найменших турбот, буцімто йшов він у якесь реально круте місце, а не до себе додому, у трикімнатну хату (а якщо ближче до правди, то халупу), без води й каналізації, із розбитими вікнами, затягнутими плівкою, і братом, який, певно, уже влаштував йому засідку на передньому дворі. Навіть

якби я знайшов якісь слухні слова, то, найпевніше, не вимовив би їх уголос. Мова знищує роботу любові, я вважаю. Почути таке від письменника — це неабищо. Але я думаю, що це правда. Коли ти заговориш, щоб сказати олениці, що ти їй не зашкодиш, вона втече, змахнувши хвостиком. Слово — ось що завдає шкоди. Любов — це не те, про що тобі навішують лажові поети типу Маккуїна¹. Любов має зуби. Зуби кусають. Рани ніколи не загоюються. І жодне слово, жодне поєднання цих слів не здатне загоїти ці любовні укуси. Прикол у тому, що все навпаки. Якщо ці рани затягуються, слова вмирають разом із ними. Повірте мені. Я все своє життя побудував на словах і знаю, що до чого.

30

Двері чорного ходу були зачинені, тож я виловив під килимком запасний ключ і зайшов. У кухні було порожньо, тихо, панувала вбивча чистота. Я натиснув на вимикач, і з тихим дзижчанням ожили трубки ламп денного світла над раковиною. Ось уже багато років я не вставав раніше за маму, не пам'ятав навіть, коли таке було востаннє.

Я зняв сорочку й поклав її в пластмасовий кошик для одягу біля пральної машини. З-під раковини витяг чисту ганчірку й обтерся нею: обличчя, шия, підпахви, живіт. Потім розстібнув штани й довго тер у паху (особливу увагу приділяючи яечкам), до болісних відчуттів у шкірі. Здавалося, там більше ніколи не буде чистоти, хоч червоний рубець, залишений п'явкою, швидко розсмоктувався.

¹ Найпевніше, ідеться про Родні Марвіна «Рода» Маккуїна (McKuen) (1933—2015) — американського композитора, музиканта і поета. У 1960-ті був одним із найпопулярніших поетів у Сполучених Штатах.

Але в мене досі там є крихітний шрам у формі півмісяця. Якось дружина спитала, звідки він, а я збрехав — ще навіть не усвідомивши, що збираюся це зробити.

Коли вихоть уже не був потрібен, я його викинув. Дуже брудним.

Із холодильника я витяг дюжину яєць і шість штук одразу перемішав на пательні, щоб зготувати собі яечню. Коли вони наполовину просмажилися, я поклав на тарілку консервованих ананасів і налив у склянку півкварті¹ молока. І тільки-но сів їсти, як на кухню зайшла мати. Сиве волосся зібране на потилиці у вузол. Вдягнена у вицвілий рожевий банний халат, а в роті димить сигарета «кемел».

— Гордоне, де ти був?

— На природі, — відповів я і взявся їсти. — Ми спочатку були на полі у Верна, а потім пішли на пагорб Брик'ярд. Вернова мама казала, що подзвонить тобі. Не подзвонила?

— Напевно, тато брав трубку. — І мати, більше нагадуючи рожеву примару, пропливла повз мене до раковини. Лампи денного світла були до неї жорстокі — під їхнім світлом її обличчя набуло майже жовтавого відтінку. Вона зітхнула... вийшло майже схлипування. — Найбільше я сумую за Деннісом вранці. Я завжди зазираю в його кімнату, і завжди вона порожня, Гордоне. Завжди.

— Херово, — сказав я.

— Він завжди спав із відчиненим вікном, а ковдру... Що, Гордоне? Ти щось сказав?

— Ні, мам, це неважливо.

— ...а ковдру підтягував аж до підборіддя, — закінчила вона. І втупилася у вікно, повернувшись до мене спиною. Я їв далі. Мене всього трясло.

¹ Близько півлітра.

31

Та історія ніколи так і не впливла.

Ні, я не про те, що тіла Рея Бравера так і не знайшли. Його знайшли. Але лаври за це не дісталися ні їхній банді, ні нашій. Напевно, Ейс вирішив, що найбезпечніше буде зробити анонімний дзвінок, бо саме в такий спосіб поліція дістала інформацію про те, де лежить труп. Я маю на увазі, що ніхто з наших батьків так і не довідався, чим ми промишляли в той вихідний День праці.

Крисів тато все так само квасив — як і передбачав Крис. Його мама поїхала в Льюїстон до сестри, вона майже завжди так робила, коли містер Чемберз ішов у запій. Поїхала й лишила Очиська наглядати за меншенькими. Очисько виконав свій обов'язок своєрідно — поїхав тусуватися з Ейсом та його друзками, малолітніми злочинцями, а дев'ятирічного Шелдона, п'ятирічного Емері та дворічну Дебору покинув перед вибором — втопитися чи впливати самим.

Мама Тедді захвилювалася на другу ніч і подзвонила Верновій. Вернова мати, котра теж ніколи в житті б не виграла в телевікторині, сказала, що ми сидимо у Верна в наметі. Вона це знала, бо з вікна кухні бачила, що там всередині горить світло. Мама Тедді висловила щиру надію, що там ніхто не курить цигарок, а Вернова мама її запевнила, що це схоже на ліхтарик. До того ж, вона була переконана, що ніхто з друзів Верна та Біллі не курить.

Тато поставив мені кілька розмитих запитань. Мої ухильні відповіді наче трохи стурбували його, він сказав, що нам треба якось вибратися на риболовлю. Та й по всьому. Якби наші батьки зустрілися всі разом протягом тижня-двох після нашої вилазки, то наша легенда б розсипалася... але вони не зустрілися.

Та й Майло Пресман голосу не подавав. Здогадуюся, що він добре подумав і вирішив, що нашим словам можуть повірити, а його — ні. І що ми всі, як один, будемо присягатися, що він нацькував на мене Звірюку.

Отож, ця історія так і не впливла. Але то ще не кінець.

32

Одного дня наприкінці місяця, коли я прогулювався від школи додому, на бровку переді мною заїхав чорний «форд» п'ятдесят другого року. Що то за машина, здогадатися було неважко. Гангстерські колесні фліпери й диски зі спицями, високі хромові бампери та люцитова¹ «ручка смерті»² з трояндою на ній, причеплена до керма. На дверцятах заднього відділення було зображено двійку й одноокого валета. А під ними ішов напис готичним шрифтом: «ШАЛЕНА КАРТА».

Дверцята стрімко розчахнулися, і на тротуар вилізли Ейс Мерил та Кудлатий Браковіч.

— Дешева китайська підробка, кажеш? — лагідно всміхаючись, спитав Ейс. — Моїй мамці подобається, як я їй стромляю?

— Тобі торба, малий, — сказав Кудлатий.

Підручники випали з рук на хідник, і я побіг. Я летів так, що аж сідниці мигтіли, але навіть до кінця кварталу не добіг, як вони мене наздогнали. Ейс поставив мені підніжку, і я розтягнувся на тротуарі. Підборіддям ударився об бетон, та зірочок не побачив. Я побачив цілі сузір'я, цілі

¹ Люцит — прозорий чи напівпрозорий, дуже міцний і стійкий до зносу пластик, створений хіміками компанії «Дюпон» 1928 року.

² Назва приладу для обертання керма походить від кількості нещасливих випадків, які сталися внаслідок того, що водії обертали кермо лише за допомогою цієї ручки. У деяких штатах США заборонена законом.

туманності. Коли мене підняли й поставили на ноги, я вже плакав, не так через лікті й коліна (хоч усі вони були здерті до м'яса й кровили), і навіть не від страху. Розплакатися мене змусила величезна, проте безсила лють. Крис мав рацію. Він був наш.

Я викручувався, звивався і майже вивільнився. Але тут Кудлатий вдарив мене коліном у пах. Біль був приголомшливий, неймовірний, неперевершений; він розширював горизонти болю від простого старого широкого екрана до «Віставіжн»¹. Я закричав. Крик видавався моїм єдиним шансом на порятунок.

Ейс двічі вдарив мене кулаком в обличчя, з розмаху, вкладаючи в кожен удар велику силу. Від першого в мене заплющилося ліве око. Мине чотири дні, перш ніж я зможу знову ним бачити. Другим Ейс зламав мені ніс — кістка хруснула так, як хрускають у роті хрумкі пластівці, коли їх жуєш. А тоді на ганок свого будинку, стискаючи ціпок у понівеченій артритом руці, виповзла стара місіс Челмерз. З кутика рота стирчала цигарка «Герберт Терейтон».

— Гей! Гей ви, хлопці! — закричала на них стара пані. — Ану перестаньте! Не чіпайте його! Не чіпайте! Хулігани! Хулігани! *Двоє на одного! Поліція! Полііііція!*

— Зроби так, щоб я тебе не бачив, недоносок, — з посьмішкою сказав Ейс, і вони мене відпустили та дали задній хід. Я сів рівно, а потім нахилився вперед, накривши долонями ушкоджені яйця. До горла підіймалося гидке відчуття, що я зараз блювону, а потім помру. Сльози досі текли по щоках. Та коли Кудлатий мене обходив, то від вигляду холоші його підкочених джинсів, заправлених у мотоциклетні чоботи, уся моя лють повернулася з новою

¹ Широкоекранна кінематографічна система. Поздовжнє розташування кадра великої площі дозволяє одержати зображення високої якості. Розроблена інженерами «Парамаунт пікчерз» 1954 року.

силою. Я захопив його за ногу й гризонував крізь джинси литку. У той укус я вклав усю свою ненависть. Кудлатий і собі трохи завищав — та й застрибав на одній нозі. Неймовірно, але при цьому він вигукнув, що я б'юся нечесно. Я дивився, як він скаче, але тут Ейс із розгону наступив мені на ліву руку й перебив два пальці: вказівний і середній. Я чув хрускіт, з яким вони зламалися. То вже були не пластівці, а сухі бублики. По тому Ейс і Кудлатий рушили назад до Ейсового «форду». Ейс ішов перевальцем, тримаючи руки в задніх кишенях штанів, Кудлатий плигав на одній нозі й посилав мені через плече прокляття. А я скулився на хіднику й плакав. Тітонька Евві Челмерз уже шкутильгала до мене доріжкою, сердито постукуючи щіпком. Вона спитала, чи викликати лікаря. Я сів рівно й силою волі перестав плакати. Майже. Потім сказав їй, що не треба.

— Дурниці! — прокричала вона (тітонька Евві була глуха й завжди не говорила, а кричала). — Я бачила, куди поціливі той хуліган. Хлопче, твої горішки розпухнуть і стануть завбільшки як слоїки для варення.

Вона повела мене до себе в дім, дала мокру ганчірку для носа (на той час він уже нагадував гарбуз) і налила велику чашку кави, яка відгонила якимись ліками, але заспокоювала. Тітонька Евві все горлала, що треба зателефонувати лікареві, а я все переконував її, що не варто. Зрештою вона здалася, і я подибав додому. Ледве-ледве подибав. Яйця ще не розпухли до розміру слоїків, але до того все йшло.

Батьки глянули на мене й завелися з півоберту. Правду кажучи, я навіть здивувався, як це вони щось помітили. Хто ті хлопці? Я зможу їх упізнати у шерензі? Це спитав батько, котрий не пропускав жодної серії «Оголеного міста»¹ й «Не-

¹ «Оголене місто» — телесеріал, поліцейська драма. В ефір виходив з 1958-го по 1963-й рр. на каналі ABC.

доторканних». Я відповів, що навряд чи зумію впізнати їх у шерензі. Сказав, що втомився. Насправді ж, думаю, я був шокований — шокований і більш ніж трохи п'янений від кави тітоньки Евві, яка, певно, як мінімум на шістдесят відсотків складалася з витриманого бренді. Я сказав, що, на мою думку, вони з якогось іншого містечка чи «з великого міста» — ця фраза автоматично означала Льюїстон-Обурн.

Вони відвезли мене в «універсалі» до лікаря. Доктор Кларксон, і понині живий, вже тоді був такий старезний, що, цілком імовірно, перебував на короткій нозі з самим Господом Богом. Він поставив шини мені на пальці й на ніс та видав матері рецепт на знеболювальне. Потім під якимось приводом витурив їх із оглядової та підійшов до мене — човгаючи ногами, похиливши голову, наче Борис Карлофф прямував до Ігоря¹.

— Їрдоне, хто це зробив?

— Не знаю, докторе Кла...

— Ти брешеш.

— Ні, сер. Не-а.

Його землисті щоки налилися червоною барвою.

— Чого це ти борониш кретинів, які тебе побили? Думаєш, вони тебе за це поважатимуть? Ні, вони тебе засміють і скажуть, що ти дурний бевзь! «О, — скажуть вони, — ось іде дурний бевзь, якому ми днями ребра полічили задля розваги. Ха-ха! Хоо-хоо! Га-га-га!»

— Я їх не знаю. Чесно.

Я бачив, що в нього так і сверблять руки взяти мене за плечі й струсонути, але, звісно, він цього не зробив. А відтак повернув мене батькам, хитаючи сивою головою й мурмочучи щось про малолітніх злочинців. І того вечора, без-

¹ У фільмі 1939 року «Син Франкенштейна» Борис Карлофф грає монстра, а Бела Лугоші — горбуна зі зламанною шиєю на ім'я Ігор.

сумнівно, розповів про цей випадок своєму давньому друязці Господу, за сигарою й келишком чері.

Мені було начхати, що про мене думають Ейс, Кудлатий та решта тих козлюків: поважатимуть вони мене, назвуть тупим чи, узагалі, про мене не згадуватимуть більше. Але мене турбувала доля Крися. Братик Очисько поламав йому руку у двох місцях і розфарбував обличчя в кольори канадського сходу сонця. Тріщину в лікті довелося з'єднувати сталевим штирем. Крися помітила місіс Макгін, сусідка, що жила трохи далі по вулиці. Він ішов хитаючись узбіччям дороги, весь розписаний, мов комікс про Багатенького Рича, а з обох вух ішла кров. Вона відвезла його в приймальне відділення лікарні Центрального Мену, і там Крис повідомив лікареві, що впав у темряві зі сходів, які вели в погріб.

— Аякже, — відповів лікар, відчуваючи до Крися таку саму огиду, як доктор Кларксон — до мене. І зателефонував шерифові Банерману.

Поки він ходив для цього у свій кабінет, Крис поволі посунув коридором, притискаючи до грудей руку в черезплічнику, щоб не гоїдалася й поламані кістки не терлися одна об одну. Вкинувши монетку в таксофон, він подзвонив додому (пізніше він мені розказував, що то був перший у його житті дзвінок за рахунок абонента, якого він викликав, і він до смерті боявся, що місіс Макгін не погодиться за нього платити — але вона погодилась).

— Крися, як ти? — спитала вона.

— Дякую, нормально, — відповів він.

— Пробач, що не змогла з тобою лишитися, але я саме поставила пиріжки в...

— Нічого, місіс Макгін. А вам видно, у нашому дворі стоїть «б'юїк»? — На «б'юїку» їздила Крисова мати. Йому вже було десять років. Коли двигун перегрівався, від машини пахло паленими замшевими деревицями.

— Стоїть, — обережно підтвердила вона. Із Чемберза-ми краще без потреби не зв'язуватися. Біла злидота, нужденні ірландські пияки.

— Ви не могли б піти до нас і сказати мамі, хай викрутить лампочку в погребі?

— Крисе, правда, у мене пиріжки...

— Скажіть їй, — невблаганно наполягав Крис, — хай зараз же це зробить. Якщо не хоче, щоб мій брат сів у тюрму.

Верну й Тедді теж перепало. Хоч і не так сильно, як і нам із Крисом. Біллі справді чекав Верна в засідці, коли той вернувся додому. Він підстеріг його з дровинякою і вгатив так, що після чотирьох-п'яти ударів Верн знепритомнів. Верна це лише тимчасово вирувало, але Біллі перелякався, що вбив його, і припинив. А Тедді підловили троє, коли він якось удень вертався додому з пустища. Вони врізали йому в обличчя й розбили окуляри. Він хотів із ними битися, але, побачивши, що він, мов сліпий, розмахує руками, щоб намацати супротивників, вирішили дати йому спокій.

У школі ми гордо трималися разом, як залишки штурмової групи корейського десанту. Ніхто достеменно не знав, що з нами сталося, однак усі розуміли, що в нас було серйозне тертя зі старшими хлопцями й ми повелися гідно, як справжні мужики. Про нас ходили легенди. Усі вони не мали нічого спільного з правдою.

Коли зняли гіпс і загоїлися синці, Верн із Тедді від нас потроху віддалилися. Вони знайшли собі новий гурт попихачів, над якими можна було верховодити. Здебільшого цей гурт складався з самих мокропиських — паршивої дрібноти, малих засраних п'ятикласників. Але Верн із Тедді водили їх у нашу халабуду, командували ними, походжали з бундючним виглядом — геть-чисто тобі нацистські генерали. Ми з Крисом стали навідуватися туди все рідше й рідше, а з часом і взагалі халабуда стала належати їм

неподільно. Пам'ятаю, якось піднявся туди навесні шістьдесят першого й одразу відчув сморід — тхнуло наче спермою на сіннику. Після цього, як пригадую, я більше туди носа не потикав. Мало-помалу Тедді й Верн перетворилися на два обличчя в коридорах чи в класній кімнаті, де залишали о третій тридцять після уроків. Ми кивали один одному й віталися. Ото й усе. Таке буває. Друзі приходять у ваше життя й відходять, як кельнери в ресторані, ви помічали? Та коли я згадую той свій кошмар, ті трупи під водою, що невблаганно тягли мене за ноги, то видається правильним, що так і має бути. Деякі люди тонуть, от і все. Це несправедливо, але таке життя. Деякі люди тонуть.

33

Верн Тесіо загинув у пожежі, що охопила багатоквартирний будинок у Льюїстоні тисяча дев'ятсот шістьдесят шостого. У Брукліні та Бронксі такі будинки, здається, називають нетрями. Пожежники сказали, що почалося все близько другої ночі, а вже до світанку будинок вигорів ущент, самі головешки лишилися. Напередодні там гуділа велика п'яна компанія. Серед них був і Верн. Хтось заснув у спальні з запаленою цигаркою. Може, і сам Верн закуняв, і йому наснилися його монетки. Його та інших чотирьох згорілих ідентифікували за зубами.

Тедді пішов із життя, потрапивши в автомобільну аварію. Колись у моєму дитинстві ходило прислів'я: «Гинеш сам — ти герой. Забираєш когось із собою — ти свиня». Тедді, котрий ніколи в житті не бажав нічого іншого, крім служити в армії, відтоді, як підріс достатньо, аби, узагалі, чогось бажати, дістав відмову у ВПС. Його визнали не придатним до військової служби. Про те, що так буде,

знали всі, хто бачив його окуляри та слуховий апарат. Усі, крім самого Тедді. У передостанньому класі його на три дні усунули від уроків за те, що обізвав шкільного психолога-консультанта брехливим гівнюком. Психолог зауважив, що Тедді занадто часто (а власне, щодня) ходить у центр зайнятості й питає, чи нема нової літератури про службу в армії. Він порадив Тедді поміркувати про якусь іншу кар'єру. Отоді Тедді й сказився.

За постійні прогули, відставання в навчанні й провалені через це предмети його залишали на другий рік... але атестат він таки одержав. У нього був старезний «Шевроле Бел-Ейр», і він мав звичку зависати в тих самих місцях, де до нього товклися Ейс, Кудлатий та решта: у більярдному салоні, у дансингу, у таверні Сьюкі (вона вже закрита) і в «Стиглому тигрі» (що досі працює). Зрештою, він знайшов собі роботу в департаменті комунальних служб у Касл-Року — латав дірки в асфальті.

Аварія сталася в Гарлоу. «Бел-Ейр» Тедді був під зав'язку набитий його друзями (двоє з них входили в ту групу посіпак, якими вони з Верном верховодили в шістдесятому). З рук у руки переходило кілька косяків і кілька пляшок горілки «Попов». «Шевроле» врізався у стовп лінії електропередач, злетів із дороги й шість разів перевернувся. Одна дівчина формально лишилася живою. Вона півроку пролежала в палаті, яку медсестри й санітари лікарні Центрального Мену між собою звать «Овочевою». А потім якийсь сповнений милосердя привид висмикнув вилку її приладу життєзабезпечення з розетки. Тедді Дючампа посмертно нагородили званням «Свиня року».

У восьмому класі Крис записався на предмети для підготовки до коледжу. Ми з ним обидва знали: якщо він ще трохи зволікатиме, то буде запізно, він уже ніколи не

наздожене. Усі пащекували з цього приводу: його батьки, які вважали, що він викобенюється, друзі, більшість яких махнули на нього рукою й назвали сциклом, психолог-консультант, який не вірив, що йому це до снаги, та більшість учителів, які не схвалювали цієї прояви із зачіскою «під Елвіса», у шкіряному піджаку й мотоциклетних чоботях, яка без попередження матеріалізувалася в їхніх класних кімнатах. Помітно було, що сам вигляд цих чобіт і піджака з багатьма змійками кривдить їхні почуття, бо ж ішлося про такі високі матерії, як алгебра, латина й наука про Землю. Таке вбрання пасувало лише до робітничих предметів. Крис сидів серед гарно вдягнених життєрадісних хлопчиків і дівчаток із сімей середнього класу, що мешкали на Касл-В'ю та Брик'ярді, мов якийсь мовчазний, занурений у похмурі роздуми Грендель¹, який щомиті міг накинутися на них, страхітливо загарчати, наче спортивний прямоточний глушник, і жерти їх, разом з усіма тими гарненькими черевичками, виложистими комірцями, сорочками з візерунком «індійські огірки» та рештою всього.

Того року він із десятків разів хотів на все плюнути й покинути. Найбільше його цькував батько. Він звинувачував Криса в тому, що той хоче бути кращим за свого старого, нападав за те, що, мовляв, той «хоче в коледж, аби з батька останню сорочину здерти». А якось він розбив пляшку пива «Райнголд» об Крисову потилицю. Так Крис знов опинився в приймальному відділенні лікарні Центрального Мену, де йому наклали чотири шви. Давні друзяки, які тепер здебільшого здобували освіту в «Місцях для куріння», улюлюкали до нього на вулицях. Психолог-консультант підштрикував його, щоб записався

¹ Монстр, персонаж англо-саксонської епічної поеми «Беовульф», одного з найдавніших творів англійської літератури, що дійшов до наших днів.

бодай на деякі робітничі предмети, бо інакше засиплеться повністю. Та найгіршим, звісно, було от що: усі перші сім років загальноосвітньої програми він профукав, і тепер вона йому помстилася — Крис отримав рахунок.

Ми вчилися разом щовечора, іноді — по шість годин поспіль. Я з цих занять завжди повертався виснаженим, а часом і переляканим. Мене лякало те, з якою неймовірною люттю він реагував на вбивчо великий розмір того рахунка. Щоб хоч трохи почати розуміти «Вступ до алгебри», йому необхідно було вивчити дроби, що їх вони з Тедді та Верном благополучно прогуляли в п'ятому класі. Щоб він бодай трохи почав розуміти «Отче наш» латиною — «*Pater noster qui est in caelis*», я мусив пояснити йому, що таке іменники, прийменники й додатки. На форзаці його англійської граматики охайними літерами було виведено «ДО СРАКИ ГЕРУНДІЙ». У нього були непогані ідеї для творів, і композиція теж приємно дивувала, але правопис шкутильгав на обидві ноги, а до пунктуації він ставився як до ворога, якого слід підстрелити з дробовика. Свій примірник граматики Ворінера він зачитав до дірок і купив у портлендській книгарні інший. То була перша книжка в палітурці у його власності, тож вона стала для нього чимось на кшталт чудернацької Біблії.

Але в передостанньому, одинадцятому класі його прийняли. Жоден із нас не здобув найвищої нагороди, але я був у списках сьомим, а Крис — дев'ятнадцятим. Нас обох узяли в Університет штату Мен, тільки я поїхав у студмістечко в Ороно, а Крис записався до портлендського. Вступ до права, уявляєте? Ще більше латини.

У старших класах ми обидва зустрічалися з дівчатами, але жодна нас не розсварила. Чи наводить це на думку, що ми стали педиками? Більшість наших давніх друзяк,

із Верном та Тедді включно, саме так би й сказали. Але то було виживання. Ми чіплялися один за одного в глибокій воді. Щодо Крися я, здається, добре пояснив. Однак те, чому я за нього тримався, пояснити важче. Напевно, найважливішим для мене було його бажання забратися подалі від Касл-Рока й загрозової тіні текстильної фабрики, що над ним нависала. Я не міг його покинути, щоб тонув чи впливав самотужки. Якби він втопився, та найважливіша частка мене потонула б разом із ним.

Якось наприкінці весняного семестру тисяча дев'ятсот шістдесят восьмого, того року, коли ми всі відростили довге волосся й прогулювали заняття, щоб ходити на диспути про війну у В'єтнамі, Крис зайшов у ресторанчик «Куряча смакота», хотів узяти собі «Відерце на перекус», із трьома шматками курятини. У черзі перед ним між двома чоловіками виникла суперечка про те, хто замовляє першим. Один із них витяг ножа. Крис (з нас усіх йому завжди найкраще вдавалося мирити інших) вийшов уперед, став між ними. І дістав удар у горло. Чоловік із ножом був колишнім ув'язненим. Він встиг відсидіти в чотирьох різних місцях позбавлення волі, і лише тиждень тому його випустили з виправного закладу Шоушенк. Крис помер майже миттєво.

На той час, коли я прочитав про це в газеті, я вже отримав бакалавра, а Крис був на другому курсі магістерки. Півтора року тому я одружився й тепер викладав у старших класах школи англійську мову. Моя дружина була вагітна, а я намагався писати книжку. Прочитавши газетну статтю — під заголовком «СТУДЕНТ ЗАГИНУВ ВІД НОЖОВОГО ПОРАНЕННЯ В ПОРТЛЕНДСЬКОМУ РЕСТОРАНІ», — я сказав жінці, що поїду куплю молочний коктейль. А сам виїхав у передмістя, припаркувався й заплакав. Я оплакував його клятих півгодини. На очах

у дружини я цього зробити не міг, хоч як я її люблю. Не хотів виставляти себе сциклом.

34

Як я вже й казав, тепер я письменник. Багато критиків вважають, що пишу я гівняно. Досить-таки часто я з ними в цьому погоджуюсь... та все одно страшно вписувати ці слова — «незалежний письменник» — у графу «Вид діяльності» на бланках заяв, що їх видають у кредитних відділах і в кабінетах у лікарів. Моя історія так нагадує казку, що це якийсь клятий абсурд.

Я продав книжку, за нею зняли кіно, кіно здобуло схвальні оцінки, плюс то був справдешний хіт. Усе це сталося, коли мені ще не було двадцяти шести. З другої книжки теж зробили фільм, а потім і з третьої. Кажу ж вам — клятий абсурд. А тимчасом дружина наче й не проти, що я вічно стирчу вдома, і в нас уже троє дітей. Усі вони здаються мені досконалими, і переважно я щасливий.

Але письменницька праця не така легка й не така весела, як це було колись. Часто дзвонить телефон. Іноді болить голова, дуже сильно болить. Тоді доводиться йти в затемнену кімнату, лягати й чекати, коли біль мине. Лікар каже, що це не справжні мігрені, називає їх «стресовими» й радить пригальмувати з роботою. Іноді я переживаю за себе. І яка ж то дурна звичка... та все ж я не можу перестати. Я міркую над тим, чи є якийсь сенс у тому, що я роблю, чи як розуміти цей світ, де людині може й набриднути грати в гру «Уявімо!»

Але дивно, що я знову здивав Ейса Мерила. Мої друзі померли, а Ейс живий. Я побачив, як він виїжджає

з парковки перед фабрикою після гудка о третій, останнього разу, коли возив дітей додому провідати тата.

Замість «форда» п'ятдесят другого року він водив тепер «Форд-універсал». На бампері красувалася вицвіла наліпка: «РЕЙГАН/БУШ 1980». Стригся Ейс їжачком, та ще й розтовстів. Гарні гострі риси обличчя, які я пам'ятав, поховала під собою лавина жиру. Малих я ненадовго лишив із татом, а сам пішов у місто купити газету. Я стояв на розі Мейн і Карбайн, чекав, коли можна буде перейти на той бік, і він ковзнув по мені поглядом. Навіть і сліду впізнавання не промайнуло на обличчі цього тридцятидворічного чоловіка, котрий в іншому часовому вимірі поламав був мені носа.

Я спостерігав, як він скеровує «універсал» на незаасфальтовану стоянку біля «Стиглого тигра», вилазить із машини, підтягує штани й заходить усередину. Я уявив, як він відчиняє двері, і на коротку мить назовні вириваються звуки музики кантрі, віє кислим пивом «Нік» і «Гансет» на розлив, до нього вигукують свої привіти інші завсідники, а він зачиняє за собою двері та вмощує жирний зад на тій самій табуретці, яка тримала його щонайменше по три години на день протягом усього життя (крім неділь), відколи йому виповнився двадцять один рік.

«От ким став Ейс», — подумав я.

Я перевів погляд ліворуч і за фабрикою побачив річку Касл, уже не таку широку, як колись, зате трохи чистішу. Вона все ще текла під мостом, який з'єднував Касл-Рок і Гарлоу. Залізничного мосту вище за течією вже нема, але річка досі живе. Так само, як і я.

МЕТОД ДИХАННЯ

1. Клуб

Того засніженого, вітряного, морозного вечора я вдягнувся трохи швидше, ніж звичайно, — я це визнаю. Було двадцять третє грудня тисяча дев'ятсот сімдесят ... року. Підозрюю, що дехто з інших членів клубу вчинив так само. За таксі в Нью-Йорку закріпилася погана слава — їх дуже важко вмовити приїхати в буремну погоду, тож я подзвонив у службу «Радіо-кеб». Зателефонував о пів на шосту, щоб машина прийшла о восьмій. Дружина тільки брову підняла, однак промовчала. Під маркізою багатоквартирного будинку на Східній П'ятдесят восьмій вулиці, де ми з Еллен жили з тисяча дев'ятсот сорок шостого року, я стояв уже за чверть восьма, а що таксі спізнювалося на п'ять хвилин, то почав нетерпляче міряти кроками тротуар.

Авто прийшло о восьмій десять, і я притьмом заліз усередину, занадто щасливий, що можу втекти од вітру, аби сердитися на водія, хоч він на це й заслуговував. Той вітер, подарунок від холодного фронту, що лише напередодні прийшов до нас із Канади, жартувати намірів не мав. Він свистав і завивав біля вікна таксівки, час від часу глушив сальсу, що лунала з водієвого радіоприйма-

ча, і розгойдував великий «чекер»¹ на ресорах. Багато крамниць ще були відчинені, але на хідниках практично не видно було запізнілих покупців. А ті, що задлялися надворі й ще не повернулися додому, вочевидь почувалися не у своїй тарілці, змагаючись із віхолою.

Увесь день сніг то йшов, то переставав, і тепер от знову засніжило. Тонкі пластівці переросли в циклон, що вирував перед нами на вулиці. Повертаючись додому тієї ночі, я міркуватиму про те, як погано поєднуються між собою сніг, таксі та Нью-Йорк... але, звісно, тієї миті я ще цього не знав.

На розі Третьої та Сорокової через усе перехрестя, мов дух, проплив великий різдвяний дзвоник із фольги.

— Важка нічка буде, — зауважив таксист. — Завтра в моргах на дві дюжини пожилців побільшає. П'яні бурюльки. І старчих кілька докупи.

— Та мабуть.

Таксист поринув у тяжкі роздуми.

— Ну, — промовив урешті, — народу менше — кисню більше. І грошки соціальної помочі цілими лишаються, ге?

— Ваша різдвяна доброта вражає своїм розмахом та глибиною.

Таксист знову пішов у задуму.

— Ви шо, з тих співчутливих лібералів? — зрештою спитав.

— Я відмовляюся відповідати на підставі того, що моя відповідь, найпевніше, слугуватиме доказом проти мене, — сказав я. І таксист пирхнув — мовляв, «і-чого-мені-вічно-дістаються-мудрагелики»... але замовк.

Він висадив мене на розі Другої та Тридцять п'ятої, і півкварталу до клубу я пройшов пішки, згинаючись у три

¹ Марка автомобілів-таксі. Випускалася з 1922 до 1982 р.

погибелі під вітрюганом і притримуючи капелюха на голові рукою в рукавичці. Умить усю життєву силу, здавалося, було загнано десь глибоко в надра мого тіла, і вона мерехтіла там синім вогником пальника в духовці. У сімдесят три холод пробирає людину стрімкіше й глибше. Ця людина повинна сидіти вдома перед теплим камином... чи бодай електричним обігрівачем. У сімдесят три гаряча кров — це вже навіть не спогад, це радше академічне поняття.

Заметіль уже трохи вщухла, але сніг сухою піщаною порошею сипав в обличчя. Я зрадив, побачивши, що східці, які ведуть до дверей будинку № 249, посипали піском — то, звісно, Стівенз постарався. Стівенз добре знав алхімію літнього віку: не свинець на золото, а кістки — на скло. Коли я міркую про таке, то дедалі більше переконуюся, що Господь багато в чому мислить як Граучо Маркс¹.

Стівенз підійшов до дверей, притримав їх, і за мить я вже був усередині. Уперед коридором зі стінами, обшитими панелями червоного дерева, крізь подвійні двері, розсунуті на три чверті в прихованих пазах, у бібліотеку *sit*² читальнею *sit* баром. То була темна кімната, у якій то тут, то там сяяли острівці світла — лампи для читання. На дубовому паркеті відбивалося більш насичене, рельєфне світло, і до моїх вух долинуло рівномірне потріскування березових полін у гігантському каміні. Тепла, яке він випромінював, вистачало на всю кімнату. Нема для людини ліпшого привітання за те, що його дарує тепло вогнища. Шурхотіли сторінки — сухо й трохи нетерпляче. То, певно, Йогансен з його «Волл-стрит джорнал». За десять років я навчився розпізнавати його присутність за тим, як він читає про свої акції. Потішно... і по-своєму дивовижно.

¹ Маркс, Джуліус Генрі «Граучо» (1890—1977) — американський актор, комік, учасник комік-труппи, відомої під назвою «Брати Маркс».

² Із (лат.).

Стівенз допоміг мені зняти пальто, бурмочучи, що погода кошмарна. По «WCBS» передавали, що до ранку буде хурделити.

Я погодився, що надворі таки жахіття коїться, і знову перевів погляд на велику залу з високою стелею. Гидка погода, у каміні палахкотить полум'я... і хтось розказує історію про привидів. Я вже казав, що в сімдесят три гаряча кров — це далеке минуле? Здається, так. Але від цієї думки в грудях розливалось тепло... та не від того привітного та статечного вогню, який розпалив у каміні надійний Стівенз.

Я думаю, тепло було від того, що настала черга Маккерона розказувати історію.

У розкішний особняк з червонувато-коричневого пісковика, що стоїть за адресою Східна Тридцять п'ята вулиця, 249, — я навідувався ось уже десять років. Майже регулярно, проте не зовсім. Про себе я зву його «клубом для джентльменів», кумедним пережитком минувшини, тих давніх часів, коли на сцену ще не вийшла Глорія Стайнем¹. Однак навіть тепер я до кінця не певен, що це справді такий клуб і як він, узагалі, таким став.

Того вечора, коли Емлін Маккерон розповів нам свою історію (про *метод дихання*), клуб налічував близько тринадцяти членів, хоча того завірюшного холодного вечора тільки шестеро з нас наважились вийти з дому. На моїй пам'яті були роки, коли клуб мав не більше від восьми постійних членів, а бували й такі, коли їх було щонайменше двадцятеро або й більше.

¹ Стайнем Глорія Марі (народ. 25 березня 1934 р.) — американська феміністка, журналіст і суспільна та політична активістка, яку вважають лідером та речницею феміністичного руху наприкінці 1960-х — на початку 1970-х рр.

Припускаю, що всю історію клубу міг знати Стівенз. Цілковито я певен лише в одному — Стівенз був тут від самого початку (байдуже, скільки в перерахунку на роки)... і вважаю, що вигляд у нього молодший за вік. Значно, *значно* молодший. Говорить Стівенз із легким бруклінським акцентом, та, попри це, він брутально коректний і до болю педантичний, мов той британський дворецький у третьому поколінні. Стриманість Стівенза — невід'ємна частка несамовитого шарму, а ледь помітна усмішка — це двері за сімома замками. Я ніколи не бачив жодних клубних журналів (якщо він їх веде). Ніколи не отримував квитанції на сплату членських внесків — бо членство безкоштовне. Мені ніколи не телефонувала секретар клубу — бо клуб не має секретаря, а в будинку за адресою Східна Тридцять п'ята вулиця, 249, нема телефону. Тут не існує коробки з білими та чорними кулями для голосування. А ще в клубу (якщо це *клуб*) ніколи не було назви.

Уперше я до клубу (мушу й далі його так називати) потрапив на запрошення Джорджа Вотергауза. Джордж очолював юридичну фірму, у якій я працював із п'ятдесят першого року. Моє просування кар'єрними сходинками в цій конторі (одній із трьох найбільших у Нью-Йорку) відбувалося стабільно, проте вкрай повільно: я був не-втомним трудівником, мулом, що тягнув лямку, кернером¹ від юриспруденції... проте справжнім талантом чи геніальністю похизуватися не міг. Були люди, що почали працювати разом зі мною, та потім семимильними кроками пішли далі, тоді як я торував собі шлях маленькими крочками. І я не вбачав у цьому нічого дивного.

¹ Короткий сталевий стрижень із загартованим конічним вістря для розмічування деталей.

Ми з Вотергаузом обмінювалися привітними словами, відвідували обов'язкову вечерю, яку фірма влаштовувала щороку в жовтні, а поза тим перетиналися мало. До осені тисяча дев'ятсот шістдесят... коли якось на початку листопада він зазирнув до мене в кабінет.

Це само із себе було вже вкрай незвично, тому миттєво навіяло мені чорні думки (звільнення), які одразу ж зрівноважилися запаморочливими (неочікуване підвищення). То був загадковий візит. Вотергауз прихилився до одвірка. На грудях м'яко поблискував ключ приналежності до «Фі Бета Каппа»¹. Бос говорив на якісь приємні загальні теми, проте ніщо зі сказаного ним не мало жодної справжньої ваги чи важливості. Я все чекав, коли він облишить гречні слова й перейде до суті: «А зараз про справу Кейсі» або «Нас попросили дослідити правомірність призначення мером Салковіца на...» Але складалося таке враження, що жодних справ нема. Він позирнув на годинник, сказав, що приємно було поговорити й що йому вже пора йти.

Спантеличений, я все ще кліпав очима, коли він обернувся й недбалим тоном докинув:

— Є одне місце, до якого я часто навідуюся в четвер увечері... це щось на кшталт клубу. Там здебільшого старі нікчеми, але з декотрими можна непогано потеревенити. І винний погріб там прекрасний, якщо ви поціновувач вишуканих вин. А ще час від часу хтось розповідає цікаву історію. Девіде, може, завітаєте якось увечері? Як мій гість. Я запрошую.

Я пробелькотів щось у відповідь (досі не можу згадати, що саме). Та пропозиція збила мене з пантелику. Вона про-

¹ Академічне товариство, засноване 1776 року, що з часом поширилося на найкращі коледжі та університети США.

звучала досить-таки невимушено, проте його очі, сині англосаксонські крижини під кущастими вихрами брів, дивилися надзвичайно серйозно. І якщо я не пам'ятаю достеменно, яку відповідь дав, то це тому, що зненацька я відчув — ця пропозиція (хай навіть розмита й незрозуміла) була саме з тих, до яких він, за моїми очікуваннями, мав перейти.

Еллен того вечора відреагувала сміхом і роздратуванням. У «Вотергауз, Гарден, Лоутон, Фрезьєр та Ефінгем» я працював близько двадцяти років, і вже очевидно було, що розраховувати на значне підвищення, маючи посаду середнього рівня, на якій я працював, не варто. Еллен висловила припущення, що фірма вигадала економічно ефективний замітник для золотого годинника.

— Старі шкарбани розповідають байки про війну й грають у покер, — сказала вона. — Один такий вечір, і ти радітимеш, якщо тебе до пенсії відправлять у заслання в бібліотеку-читальню. Поставлю для тебе на лід дві пляшки «Бекс». — І вона ніжно мене поцілувала. Мабуть, помітила щось на моєму обличчі. Бачить Бог, після всіх цих років, які ми провели разом, вона читала мене, як розгорнуту книжку.

Потім усе якось заглухло, й упродовж тижнів нічого не відбувалося. Коли я думками повертав до дивної пропозиції Вотергауза (безперечно, дивної, бо ж почув я її від чоловіка, котрого бачив менш ніж дюжину разів на рік, а в товаристві зустрічав хіба на трьох вечірках за рік, включно з корпоративною в жовтні), то думав, що помилково витлумачив той вираз його очей, що насправді він запропонував знічев'я, та вже й забув про це. Чи пошкодував — ет! Одначе якось надвечір він підійшов до мене, майже сімдесятирічний чоловік, досі широкоплечий

і спортивний на вигляд. Я саме натягав пальто, затискаючи ногами портфель.

— Якщо ви не проти випити в клубі, може, приїдете сьогодні? — спитав він.

— Ну... я...

— От і добре. — Він тицьнув мені в руку клаптик паперу. — Тут адреса.

Того вечора він чекав мене біля підніжжя сходів, а Стівенз притримав для нас двері. Вино, як і обіцяв Вотергауз, було пречудовим. «Представити мене іншим» він навіть не намагався. Спершу я прийняв це за снобізм, та згодом відкинув цю думку. Двоє-трьох «інших» самі відрекомендувалися мені. І одним з них був Емлін Маккерон. Уже тоді йому було за сімдесят. Він простягнув руку, я її коротко потис. Шкіра в нього була суха, щільна, жорстка, як у черепахи. Він спитав, чи граю я в бридж. Я відповів заперечно.

— Богом проклята хороша річ, — сказав він. — Я не знаю іншої такої Богом проклятої гри, яка б так успішно вбивала розумні пообідні розмови, як ця. — Проказавши це, він віддалився у сутінь бібліотеки, де тяглися в нескінченність ряди полиць.

Я роззирнувся навколо в пошуках Вотергауза, однак той зник. Почуваючись трохи незручно й зовсім не у своїй тарілці, я підійшов до каміна. Він був, як я, здається, уже казав, величезним — а надто для Нью-Йорка, де мешканці квартир, такі як я сам, насилу могли уявити собі таку вигоду більшою за вогнище, на якому можна посмажити поп-корн чи грінки. У каміні на Східній Тридцять п'ятій, 249, можна було засмажити на відкритому полум'ї бика. Замість камінної полиці над ним вигиналася могутня кам'яна арка. Посередині її вінчав замковий камінь, що трохи випинався вперед. Він був на рівні моїх очей,

тож, попри погане освітлення, я без надмірних зусиль прочитав напис, вигравіюваний на камені: «ОПОВІДЬ, А НЕ ТОЙ, ХТО ОПОВІДАЄ».

— Девіде, а ось і ви, — сказав біля мого ліктя Вотергауз, і я підскочив од несподіванки. Отже, він не покинув мене, а просто відходив у якийсь не відомий мені закутень, щоб повернутися з напоями. — Для вас — мартіні з джином «Бомбей», правильно?

— Так. Дякую, містере Вотергауз...

— Джордж. Тут — просто Джордж.

— Добре. Джордже, — сказав я, хоча називати його на ім'я мені видавалося трохи божевільям. — А що тут за...

— Будьмо, — мовив він.

Ми випили. Мартіні було бездоганим, я так і сказав, замість продовжити своє запитання.

— Баром у нас завідує Стівенз. Це він змішує напої. Любить повторювати, що це маленьке, проте життєво важливе вміння.

Мартіні трохи притупило моє відчуття розгубленості й ніяковості (притупило, однак саме відчуття лишилося — удома я півгодини провів, витріщаючись у свою шафу, бо не знав, що вдягти. Зрештою зупинився на темно-коричневих штанах і шорсткому твідовому піджаку майже в тон, сподіваючись, що не натраплю на чоловіків, убраних або в смокінги, або в сині джинси та картаті сорочки. Проте, здається, з одягом я майже не схибив). У незнайомому місці й ситуації кожен болісно продумує свої дії, навіть найнезначніші, тож тієї миті, тримаючи в руці напій, після обов'язкового маленького тосту, я дуже хотів бути впевненим, що не проґавив нічого важливого.

— Чи є тут гостьова книга, у якій я маю розписатися? — спитав я. — Щось на зразок цього?

Вотергауз подивився на мене трохи зачудовано.

— У нас нічого такого немає, — відповів він. — У всякому разі я так думаю. — Він роззирнувся по залі, у якій панували сутінки й тиша. Йогансен шурхотів своєю «Волл-стрит джорнал», у дверях на дальньому боці зали промайнув Стівенз, схожий на примару у своєму обідньому кітелі. Джордж поставив склянку на журнальний столик і підкинув у вогнище поліно. У чорну горлянку димоходу шугнули іскри.

— А що це означає? — спитав я, показуючи на напис на камені.

Вотергауз уважно прочитав, наче вперше бачив. «ОПОВІДЬ, А НЕ ТОЙ, ХТО ОПОВІДАЄ».

— Я здогадуся, — мовив він. — Ви теж здогадаєтеся, якщо прийдете ще раз. Так, здогадаєтеся, і не лише про це. Із часом. А поки розважайтеся, Девіде.

Із цими словами він відійшов. І хоч це може видатися дивним, однак, покинутий напризволяще, тонути або впливати в незнайомому середовищі, я все-таки зумів розважитися. Передусім я завжди любив книжки, а в тій бібліотеці було де оку розгулятися. Ціла колекція скарбів. Я повільно обійшов полиці, придивляючись у поганому освітленні до спинок, час від часу котрусь книжку витягав та гортав. А раз спинився, щоб визирнути у вікно, на перехрестя вулиці та Другої авеню. Я стояв і дивився крізь розмальовану інеєм по краях шибку на світлофор того перехрестя. Поки світло мінилося: від червоного до зеленого й жовтого та знову до червоного, — я зненацька відчув, як мною опановує чудернацьке, проте не менш від цього приємне відчуття спокою. Воно не накопило хвилину, радше прокралося непомітно. «О так, — можете сказати ви, — дуже розумно. Усі відчують спокій, коли дивляться на світлофор».

Гаразд. Нічого розумного в цьому не було. Згоден із вами. Але відчуття від цього нікуди не поділося. Уперше за багато років я згадав зимові ночі на фермі у Вісконсині, на якій зростав: як лежав у ліжку у своїй кімнаті на другому поверсі, де гуляли протяги, і насолоджувався тим, що за стінами свище січневий вітер, намітає сухий, мов піщинки, сніг уздовж миль сніжного паркану, а моему тілу під двома ковдрами так тепло й затишно.

Траплялися на полицях і книги з юриспруденції, проте якись дивні, чорт забирай. «Двадцять випадків розчленування та їхні наслідки згідно з британським законодавством» — цю назву я добре запам'ятав. Ще були «Справи з хатніми улюбленцями». Я взяв цей фоліант, розгорнув і зрозумів, що в ньому науковою мовою описано законодавче врегулювання (цього разу за американськими законами) випадків, пов'язаних із домашніми тваринами: від котів, які успадковували величезні суми грошей, до оцелота, який зірвався з ланцюга й сильно погриз листоношу.

Було там зібрання творів Діккенса, Дефо, практично нескінченна кількість романів Тролопа, а ще твори такого собі Едварда Грея Севіля (загалом одинадцять книг), у прекрасній шкурятяній оправі й назвою видавництва золотом на корінці — «Стедем і син». Ні про Севіля, ні про його видавця я ніколи не чув. У першому романі Севіля, «То були наші брати», стояла дата встановлення авторського права — тисяча дев'ятсот одинадцятий. Останній же, «Руйначі», вийшов тисяча дев'ятсот тридцять п'ятого.

Двома полицями нижче від зібрання романів Севіля стояв фоліант, у якому містилися детальні покрокові інструкції для шанувальників конструкторів «Еректор». Поряд із ним був ще один фоліант, з описом відомих сцен із відомих фільмів. Кожна з цих фотографій заповнювала собою цілу сторінку, а навпроти, на сусідній

сторінці розвороту, було надруковано верлібри, або присвячені сценам, з якими їх поєднали, або ж до написання цих віршів автора надихнула саме ця сцена. Ідея сама із себе не надто видатна, однак представлені поети таки були видатними — Роберт Фрост, Маріанна Мур, Вільямс Карлос Вільямс, Воллес Стівенз, Луїс Зуковські та Еріка Йонг, і це лише малий перелік. Десь посередині книги я знайшов вірш Арчибальда Макліша, надрукований поряд із тією знаменитою фотографією Мерилін Монро, де вона стоїть на вентиляційній решітці в метро й змагається з вітром за свою спідничку. Вірш називався «Дзвін» і починався так:

Форма спідниці —
сказали б ми —
нагадує дзвін
У серці — ноги...

І далі в такому ж дусі. Той вірш був не те щоб жахливим, але, безперечно, і не найкращим, навіть близько ні, бо в Макліша були й ліпші. Я відчував за собою право на таку думку, бо за минулі роки перечитав чимало поезій Арчибальда Макліша. Проте конкретно цієї, про Мерилін Монро, не пригадував (а в тому, що саме їй цього вірша присвячено, жодних сумнівів бути не могло; навіть без фотографії поезія сама про це оголошує, бо наприкінці Макліш пише: «Від ніг імені передзвін: / Ma Belle, Мерилін»). Відтоді я шукав цей вірш у його збірках, та знайти так і не зумів. Хоча, звісно, це нічого не означає. Вірші — це ж не романи й не експертно-правові висновки. Вони радше листя, підхоплене вітром, і будь-який однотомник під назвою «Повне зібрання такого й такого» — це, безумовно, брехня. Вірші мають схильність губитися під канапами — у цьому, зокрема, їхня привабливість, а ще причина, чому вони затримуються надовго. Однак...

Якось непомітно Стівенз приніс друге мартіні (на той час я вже й собі вмовстився в кріслі з томиком Езри Паунда). Смакував коктейль, такий само перфектний, як і перший. Попиваючи його, я побачив, як двоє з присутніх, Джордж Грегсон та Гаррі Стайн (на той вечір, коли Емлін Маккерон розповів нам історію про *метод дихання*, Гаррі вже був шість років як мертвий), виходять із зали через дивні дверцята, не більш як три фути заввишки. То були викапані Алісині двері з «Униз і вглиб кролячою норою». Чоловіки лишили їх відчиненими, і невдовзі після їхнього дивного виходу з бібліотеки я почув притлумлений стукіт більярдних куль.

Повз мене пройшов Стівенз і запитав, чи не бажаю я ще одне мартіні. Я, неабияк шкодуючи, відмовився. Він кивнув.

— Дуже добре, сер.

Вираз його обличчя залишався незмінним, проте в мене з'явилось невимірне відчуття, що він мною задоволений.

Невдовзі мене від читання відірвав чийсь сміх. Хтось кинув у вогнище пакет хімічного порошку, і омахи полум'я вмить повеселішали до різнобарв'я. А мені знову згадалось дитинство... але то було не тужливе ностальгійно-романтичне скигління за давно минулими часами. Бозна-чому, але я відчуваю велику потребу на цьому наголосити. Я згадав ті часи, коли сам таким бавився, але той спогад був тривким, приємним, без краплини жалю.

Я побачив, що більшість присутніх підсунули свої крісла до вогнища й поставили півколом. Стівенз приніс цілу гору апетитних гарячих ковбасок, що парували на тарелі. Крізь двері з кролячої нори вернувся Гаррі Стайн і похапцем, однак приязно зі мною познайомився. Грегсон лишився в більярдній, судячи зі звуків — удари відпрацьовував.

Якусь мить повагавшись, я приєднався до всіх. Настала пора розказувати історію, і її розповів Норман Стет.

Неприємну історію. Переказувати її тут не стану, це не моя мета. Зазначу лишень одне. Ви краще зрозумієте, що я маю на увазі про сутність цієї оповідки, якщо скажу — вона була про чоловіка, який втопився разом із телефонною будкою.

Коли Стет (його теж уже нема в живих) замовк, хтось сказав:

— Нормане, міг би й до Різдва таке приберегти. — Усі засміялись, а я не зрозумів причини. Принаймні тоді.

Наступним заговорив Вотергауз. І з ним сталася така різюча переміна, що мені б і за тисячу років уві сні не могло наснитися. Випускник Єлю, член «Фі Бета Каппа», сріблястоволосий чоловік у костюмі-трійці, голова юридичної фірми, такої велетенської, що більше скидалася на промислове підприємство, ніж на компанію, — *цей* Вотергауз розповів історію про вчительку, яка застрягла в надвірному нужнику. Той нужник стояв за будівлею сільської школи, де вона працювала, і того дня, коли її філейна частина затикала собою одну з двох дірок, також зовсім випадково виявився днем, коли нужник повинні були забрати на виставку в Бостон, яку проводили в центрі «Пруденшл». Називалася вона «Життя як воно є», і нужник мусив уособлювати внесок від округу Еністон у Новій Англії. Поки його вантажили на платформу вантажівки й кріпили, вчителька навіть не пискнула. Від сорому й жаху їй одібрало мову — так сказав Вотергауз. А тоді, у годину пік, двері туалету злетіли на смугу обгону траси Сто двадцять вісім у Сомервілі...

Але зараз час опустити завісу над цією історією та всіма наступними. Сьогодні йтиметься не про них. Стівенз приніс пляшку бренді, не просто хорошого — у чомусь воно було, чорт забирай, навіть вишуканим. Келишки роздали по колу, і Йогансен підняв Тост. З великої літери. За «оповідь, а не того, хто оповідає».

Ми випили.

А невдовзі чоловіки почали розходитися. Було ще не пізно, навіть не північ. Але я помітив одну річ: коли твої п'ятдесят років відходять у небуття, а на зміну їм приходять шістдесят, то «пізно» настає все раніше й раніше. Я побачив, як Вотергауз просовує руки в рукава пальта, яке для нього тримав Стівенз, і вирішив, що це сигнал і для мене. Мені видалося дивним, що Вотергауз збирається піти по-англійському, навіть не попрощавшись зі мною (а, безперечно, саме так він і планував вчинити — якби я задлявся, ставлячи Паунда на поліцію, і вийшов на сорок секунд пізніше, то вже б його не застав). Але не дивнішим, ніж більшість подій того вечора.

Я підійшов до нього ззаду, і Вотергауз спантеличено обернувся, наче здивувався, що я тут... і наче я вирвав його з легкого напівсну.

— Поїдемо разом? — спитав він, немов ми зовсім випадково зустрілися на цій порожній вулиці, де гуляв вітер.

— Дякую, — відповів я. Подяка була не тільки за його пропозицію сісти разом у таксі, а й за все інше, я чітко дав це зрозуміти тоном голосу, але він лише кивнув, наче я більш нічого не мав на увазі. Вулицею повільно їхало таксі з увімкненим вогником «вільний». Таким, як Джордж Вотергауз, щастить упіймати машину навіть у такі пронизливо холодні й засніжені нью-йоркські ночі, як ця, коли ти міг би заприсягтися, що на цілому острові Мангеттен не лишилося жодного таксі. І він його зупинив.

Уже всередині, у теплі й затишку салону, поки лічильник виклацував кілометраж нашої поїздки, я сказав йому, що мені дуже сподобалася його історія. Востаннє я так щиро й відверто сміявся ще у вісімнадцять років, і то були не лестощі, а чиста правда.

— Справді? Дуже люб'язно з вашого боку. — У його голосі пролунали крижані нотки ввічливості. Я замовк, відчуваючи, як повільно червоніють щоки. Людині не обов'язково чути грюкання, щоб зрозуміти — двері зачинилися.

Коли таксі загальмувало біля бордюру перед моїм будинком, я ще раз йому подякував, і цього разу він відгукнувся трохи тепліше.

— Добре, що ви погодилися прийти, не зволікаючи, — сказав він. — Завітайте ще, коли схочете. Запрошення не ждять, у нас не заведені церемонії. Четвер — найзручніший день для історій, але клуб збирається щовечора.

Чи означає це, що мене прийнято до клубу?

Це запитання крутилося в мене на язичі. Я збирався його вимовити, бо запитати здавалося *необхідним*. Але поки я мусолив його в голові, слухав, як воно звучить (за звичкою зануди-адвоката), перевіряв, чи правильно я дібрав слова — може, це трохи занадто в лоб, — Вотергауз наказав водієві рушати. А вже за мить таксі котило в бік Медисон. Я трохи постояв на хіднику. Вітер сердито шарпав краї мого пальта, а я думав: «Він знав, що я хочу поставити це запитання. Знав і навмисне сказав водієві, щоб їхав, поки я не встиг рота розтулити». Та потім я переконав себе, що це повний абсурд, ба навіть параноя. Так воно й було. Але також то була правда. Я міг скільки завгодно себе висміювати, проте жодні глузи не могли розвіяти мою впевненість у цьому.

Я повільно підійшов до дверей під'їзду і зайшов усередину.

Коли я сів на край ліжка, щоб зняти взуття, Еллен уже дрімала. Вона перекотилася на інший бік, до мене обличчям, і нерозбірливо пробулькотіла горлом якесь запитання. Я сказав «Спи».

Але вона знову пробулькотіла, і тепер уже слова більше нагадували людську мову.

— Яксеройшло?

До половини розцібнувши сорочку, я завагався. І раптом мені сяйнула абсолютно прозора думка: «Якщо я їй розповім, то ніколи не побачу, що там, по той бік дверцят».

— Нормально, — сказав я. — Старигани пережовували байки про війну.

— Я ж тобі казала.

— Але не аж так погано. Я, може, ще раз туди сходжу. Це може дати мені певну користь на фірмі.

— «На фірмі», — доброзичливо передражнила вона. — Який же ти в мене старий пентюх, любове моя.

— Хто б казав, — не лишився в боргу я, проте вона вже спала. Я роздягнувся, прийняв душ, витерся рушником, надів піжаму... а тоді, замість розважливо вкластися спати (на годиннику вже було по першій ночі), натягнув халат і витяг із холодильника пляшку «Бекс». Я сидів за кухонним столом, повільно цмулив пиво й дивився у вікно, на холодний каньйон Медисон-авеню. І думав. У голові трохи шуміло від спожитого за вечір алкоголю — неочікувано великої порції, як на мене. Але відчуття було не те щоб неприємним. І загрози похмілля я теж не відчував.

Та думка, що завітала до мене, коли Еллен запитала про вечір у клубі, була так само сміховинною, як і та, яку я плекав про Джорджа Вотергауза, коли таксі від'їхало від бордюру. Чому, на Бога, я не міг розповісти дружині про безневинний вечір, який провів у старомодному клубі свого боса? А якби навіть і була причина їй не казати, то хто б дізнався, що я розповів? Ні, то була цілковита сміхота й параноя, утім, як і попередні мої розважання... а ще, як підказало мені серце, цілковита правда.

Наступного дня я зустрів Вотергауза в коридорі між бухгалтерією та бібліотекою-читальнею. Зустрів... ні, радше

проминув. Він лише кивнув у мій бік і пішов, не заговориючи до мене... як і в усі попередні роки.

Весь той день у мене боліли м'язи живота. І то було єдине, що переконувало мене в реальності учорашнього вечора.

Збігло три тижні. Чотири... п'ять. Другого запрошення від Вотергауза не надходило. Певно, я був їм не під масть. Не вписався. Принаймні так я собі казав. Ця думка мене гнітила й засмучувала. Я сподівався, що вона розвіється й виїме своє жало, як це часто буває з розчаруваннями. Але про той вечір я згадував у найнесподіваніші моменти. Про ті острівці світла від ламп у бібліотеці, такі непорушні, спокійні, від них віяло культурністю. Про абсурдну й страшенно кумедну оповідь Вотергауза про вчительку, яка застрягла гузном у туалеті. Про насичений запах шкіри, яким віяло від вузьких рядів книг. Але найчастіше на згадку приходило, як я стояв біля того вузького вікна й роздивився кристали паморозі, що навперемінки зеленіли, жовтіли та червоніли. Згадував те відчуття спокою, яке мене там охопило.

Упродовж тих п'яти тижнів я навідувався в бібліотеку й переглядав чотири збірки поезій Арчибальда Макліша (решта три в мене були вдома, їх я вже перечитав). Одна з цих книжок гордо іменувався «Повне зібрання». Я знову переглянув старе й улюблене, включно з моїм фаворитом — віршем «Послання, що лишиться в землі». Але поезії, яка б називалася «Дзвін», я не знайшов у жодній збірці.

Під час тієї самої вилазки в Публічну бібліотеку Нью-Йорка я пошукав у картковому каталозі художні твори письменника, якого звали Едвард Ірей Севіль. Та знайшов лише детективний роман, який написала жінка, Рут Севіль.

Завітайте ще, коли схочете. Запрошення не ждуть...

Проте, звісно, я чекав запрошення. Ще бозна-скільки років тому мати навчила мене, що не варто вірити, коли люди бадьоро кажуть «заходьте, у нашому домі вам завжди раді», «наші двері завжди для вас відчинені». Мені не потрібна була тиснена картка на золоченій тарілочці, яку приніс би до дверей моєї квартири лакей у лівреї, ні, я не це мав на увазі. Але хотілося почути бодай що-небудь, хоч би буденним тоном промовлене: «Девіде, заскочите до нас якось? Сподіваюся, вам із нами не дуже нудно було». Щось на кшталт цього.

Та, не доставши навіть такого мінімального запрошення, я всерйоз міркував над тим, щоб піти просто так. Урешті-решт, деякі люди справді хочуть, щоб ти заходив до них, коли забажаєш, і є такі двері, що завжди відчинені. А матері часом помиляються.

...запрошення не ждять...

Отак і вийшло, що десятого грудня того року я надів свій шорсткий твідовий піджак, темно-коричневі штани й пошукав темнувато-червону краватку. Пригадую, того вечора моє серце калатало швидше, ніж зазвичай.

— Джордж Вотергауз не витримав і знову тебе покликав? — спитала Еллен. — Назад у хлів до решти шовіністичних кнурів?

— Саме так, — кивнув я. І подумав, що це, напевно, уперше за дванадцять років брешу дружині... та потім згадав, що після першої зустрічі брехнею відповів на її запитання про те, як там було. «Старигани пережовували байки про війну».

— То, може, тобі й справді дадуть підвищення, — задумливо промовила вона... втім, без особливої надії. Але (мушу віддати їй належне) і без гіркоти в голосі.

— Траплялися й більші дива. — І я поцілував її на прощання.

— Рох-рох, — сказала вона, коли я вже виходив з помешкання.

Поїздка на таксі цього разу видалася дуже довгою. Вечір був холодний, тихий і зоряний. У салоні «чекера» я почувся чомусь дуже маленьким, немов дитина, яка вперше їде на екскурсію містом. Коли автівка спинилася перед червонувато-коричневим особняком, я відчував, що мене переповнює радісне збудження. Отак просто і так складно водночас. А втім, таке простеньке хвилювання видається одним із невід'ємних атрибутів життя, що проходять майже непоміченими. І віднайти його з плином років — це завжди несподіванка, те саме, що побачити на гребінці одну-дві чорні волосини після того, як минули роки, відколи таке було востаннє.

Я розплатився з водієм, вийшов із машини й пішов до чотирьох сходинок, які вели до дверей. А коли вже піднімався, то радісне хвилювання згустилося до звичайнісінького похмурого передчуття (з яким старі люди більш знайомі). Що я тут забув?

Масивні дубові двері з вигляду були міцні, мов у середньовічному замку. На них не видно було ні дзвінка, ні дверного молотка, ні камери спостереження, що непомітно причаїлася в тіні широкого карниза. І, авжеж, нагорі сходів не чекав Вотергауз, щоб провести мене всередину. Я зупинився біля підніжжя і роззирнувся. Зненацька Тридцять п'ята вулиця здалася мені темнішою, холоднішою, загрозливішою. Усі особняки мали потайливий вигляд, неначе за їхніми стінами крилися таємниці, що їх ліпше не розгадувати. Їхні вікна нагадували очі.

«Десь за одним із тих вікон чоловік чи жінка споглядає убивство, — подумав я. І враз по хребту знизу вгору пробіг дроз. — Споглядає... чи коїть».

І тут двері відчинилися, і на порозі виник Стівенз.

Я відчув безмежне полегшення. Уява в мене не надто багата, принаймні я так вважаю — за звичайних обставин я не вигадую небилиць. Але та остання думка була такою надприродно ясною і прозорою, що більше нагадувала пророцтво. Я міг би щось пробелькотіти вголос, якби спочатку не подивився Стівензу у вічі. Його очі мене не впізнали. Вони ніколи мене не бачили.

І знову настала мить тієї надприродної пророчої ясності. Я в усіх деталях побачив решту свого вечора. Три години в тихому барі. Три мартіні (а може, чотири), щоб заглушити сором від того, як я пошився в дурні й пішов туди, куди мене не кликали. Те приниження, проти якого мала мене вберегти материна порада, — приниження, яке приходить разом зі знаттям про те, що ти надто далеко зайшов.

Я побачив, як приходжу додому напідпитку, але не веселим. Побачив, як просто сиджу в таксі, поки воно везе мене містом, а не переживаю цю поїздку крізь те дитиняче скельце радісного хвилювання й передчуття. Почув, як кажу Еллен: «Це швидко набридає... Вотергауз знову розказував ту саму історію, про те, як виграв у покер партію стейків із вирізки для Третього батальйону... а ще вони грають у «Чирви» по долару за очко, уявляєш? ... Ще раз? ... Може, і пішов би, але сумніваюся». І то вже був би край. Усьому, крім, хіба що, мого приниження.

Усе це я побачив у дзеркалі порожніх очей Стівенза. Та враз вони потепліли. Він ледь помітно всміхнувся й сказав: — Містер Едлі! Проходьте. Я візьму ваше пальто.

Я піднявся східцями, і Стівенз щільно причинив за мною двері. І якими ж інакшими видаються двері, коли опиняєшся на теплому їх боці! Він узяв моє пальто й кудись із ним пішов. Я трохи постояв у коридорі, роздивляючись своє відображення у великому високому дзеркалі.

Шістдесятитрирічний чоловік, з обличчям, занадто ви- снаженим і видовженим, щоб належати людині середньо- го віку. Та все ж я лишився задоволений своїм відобра- женням.

Я непомітно прослизнув у бібліотеку.

Там був Йогансен, читав свою «Волл-стрит джорнал». В іншому острівці світла над шаховою дошкою схилили- ся Емлін Маккерон та Пітер Ендрюз. Маккерон був і за- лишається мертвотно-блідим, із тонким, як лопать вен- тильатора, носом. Ендрюз був кремезним, із похиленими плечима холериком. На жилет стікала розложиста руда борода. Сидячи один перед одним над інкрустованою дошкою з її різьбленими фігурками зі слонової кості та ебенового дерева, вони скидалися на індіанські тотеми: орла й ведмедя.

Вотергауз теж був у залі — насуплено читав свіжий випуск «Таймс». Він підвів погляд від газети, кивнув мені без найменшого подиву й знову поринув у читання.

Стівенз приніс «Бомбей-мартіні», хоч я й не просив.

Із келихом у руках я підійшов до полиць і знову від- шукав той загадковий заманливий набір зелених томів. Того вечора я почав читати твори Едварда Ґрея Севіля. Розпочав із першого — «То були наші брати». Відтоді я проковтнув їх усі й дійшов висновку, що це одинадцять найкращих романів, які бачило наше століття.

Наприкінці вечора розповіли історію (лише одну), і Стівенз роздав по колу келихи бренді. А коли оповідач завершив свою розповідь, люди почали вставати й готу- ватися на вихід. Але тут на порозі, у подвійних дверях, що поєднували бібліотеку з холлом, з'явився Стівенз і за- говорив до нас. Його низький приємний голос проникав у найдальші закутки зали.

— То хто з вас принесе нам різдвяну байку?

Люди зупинилися на півдорозі й стали роззиратися навколо. Залою ширилося доброзичливе бурмотіння, хтось розсміявся.

Стівенз усміхався, проте вираз очей у нього був серйозний. Він двічі сплеснув у долоні, як учитель молодших класів, закликаючи неслухів до порядку.

— Джентльмени, уважніше. Хто розповідатиме історію?

Пітер Ендрюз, власник похилених плечей і рудої бороди, прочистив горло.

— Я маю одну, я про неї думав, але не знаю, чи підійде... Тобто якщо вона...

— Ми будемо раді, — перебив Стівенз, і його репліку зустріли сміхом. Ендрюза схвально поплескали по спині. Члени клубу виходили надвір, і холлом літали протяги.

Ніби помахом чарівної палички, біля мене матеріалізувався Стівенз. У руках він тримав моє пальто.

— Доброго вечора, містере Едлі. Завжди приємно.

— Ви справді зустрічаєтеся у вечір напередодні Різдва? — спитав я, застібаючи гудзики пальто. У душі я відчував легке розчарування від того, що не почую оповідки Ендрюза, бо ми вже запланували поїхати в Скенектеді й провести свята з сестрою Еллен.

Стівенз подивився на мене шоковано, та водночас так, наче моє запитання його розвеселило.

— Різдвяний вечір чоловік повинен проводити з сім'єю. Хоч цей один вечір на рік. Ви зі мною згодні, сер?

— Безперечно.

— Ми традиційно зустрічаємося в четвер, що передує Різдву. І насправді це єдиний вечір року, коли нас гарантовано відвідує багато людей.

Я помітив, що слів «члени клубу» він не вжив. Проста випадковість чи навмисне ухиляння?

— Головна зала чула вже чимало історій, містере Едлі. Історій різного гатунку: комічних, трагічних, іронічних, сентиментальних. Але в четвер напередодні Різдва це завжди історії про надприродне. Так було завжди, в усякому разі, скільки я пам'ятаю.

Принаймні це пояснювало той коментар, який я чув у перші свої відвідини: про те, що Норману Стету варто було приберегти свою історію до Різдва. З моїх губ готові були зірватися й інші запитання, однак в очах у Стівенза я побачив настороженість. Вловлюєте, про що я? То було не попередження про те, що він не відповідатиме на мої запитання, а радше застереження — я не повинен їх вимовляти взагалі.

— Містере Едлі, ви ще щось хотіли?

Виявилося, що в холі ми стоїмо самі. Решта чоловіків непомітно розійшлися. І раптово коридор видався мені темнішим, обличчя Стівенза видовжилося, а його губи почервонішали. У каміні тріснула гіллячка, і полірованою паркетною підлогою розлилося червоне сяйво. І мені здалося, що десь там, у тих ще-не-досліджених кімнатах, пролунало глухе вогке гупання. Мені це не сподобалося. Зовсім ні.

— Ні, — не до кінця твердим голосом заперечив я. — Думаю, ні.

— Тоді добраніч, — мовив Стівенз, і я переступив через поріг. Почув, як за мною зачиняються важкі двері. Як повертається в замку ключ. І за мить я вже йшов до світлофора на Другій авеню, не озираючись, чомусь боячись озиратися, наче міг побачити в себе за спиною злого духа, що переслідував мене крок у крок. Або угледіти якусь таємницю, яку краще зберігати, ніж знати про неї. На розі я побачив порожне таксі й махнув водієві.

— Знову байки про війну? — спитала того вечора Еллен. Вона була в ліжку з Філіпом Марлоу¹, єдиним коханцем, якого мала в житті.

— Одну-дві про війну розказали, так, — сказав я, вішаючи пальто. — Але загалом я сидів і читав книжку.

— Коли не рохкав.

— Так, саме так. Коли не рохкав.

— Ось послухай. «Уперше я угледів Террі Ленокса, коли він сидів п'яний у «ролс-ройсі» марки «Срібний привид» перед терасою ресторану «Танцмайданчик», — прочитала Еллен. — З виду молодий, волосся він мав сиве-сиві-сіньке. Вираз його очей свідчив, що набрався він по саму зав'язку, проте загалом він був схожий на будь-якого приємного молодика в смокінгу, який спустив забагато грошей у закладі, що існує винятково з цією метою». Гарно, скажи? Це...

— «Довге прощання». — Я зняв черевики. — Раз на три роки ти читаєш мені один і той самий абзац. Це частина твого біологічного циклу.

Еллен подивилася на мене й наморщила носика.

— Рох-рох.

— Дякую, — сказав я.

Вона знову поринула в читання. Я пішов у кухню, щоб узяти пляшку «Бекс». А коли повернувся, книжка лежала на стебнованій ковдрі, а Еллен подивилася на мене дуже уважним поглядом.

— Девіде, ти плануєш вступати в той клуб?

— Можливо... якщо запропонують. — Мені стало ніяково. Здається, я знову їй збрехав. Якщо в будинку за

¹ Вигаданий приватний детектив із Лос-Анджелеса, головний герой багатьох оповідань і романів Реймонда Чендлера.

адресою Східна Тридцять п'ята, 249, існувала така річ, як членство, то мене вже прийняли.

— Добре, — сказала вона. — Тобі вже давно щось таке було потрібно. Ти, мабуть, і сам не здогадувався, але це так. У мене є мій Комітет допомоги, Комісія з прав жінок і театральний гурток. От і тобі щось таке було потрібне. Люди, з якими можна старіти. Напевно, так.

Я підійшов до ліжка, сів коло неї й підняв з ковдри «Довге прощання». То була книжка в м'якій обкладинці, яскрава, щойно з друкарні. Я згадав, як купував оригінал у палітурці на день народження Еллен. У тисяча дев'ятсот п'ятдесят третьому.

— Ми старі? — спитав я.

— Підозрюю, що так, — відповіла вона. І просяяла усмішкою.

Я відклав книжку й торкнувся її грудей.

— І для цього застарі?

Вона з кокетливою добропристойністю вкрилася ковдрою... а тоді, підсміюючись, жбурнула її ногою на підлогу.

— Помчали, татку. На раз-два-три.

— Рох-рох, — сказав я, і ми обоє розреготалися.

Настав передріздвяний четвер. Той вечір майже нічим не різнився від решти таких самих. За двома вагомими винятками. У клуб завітало більше людей — загалом осібдесь із вісімнадцять. І повітрям ширився гострий невловний дух радісного збудження. Йогансен лише мигцем глянув на свою газету і приєднався до компанії, що складалася з Маккерона, Г'ю Біглмана й з мене. Ми сиділи біля вікон, розмовляли про те-се, а потім нас захопило пристрасне й доволі кумедне обговорення довоєнних автомобілів.

Утім, як я собі пригадую, була ще одна, третя відмінність. Стівенз зварив смачнющий яечний пунш. Був він

ніжний, але й пряний від рому та спецій. Подали його в неймовірній вотерфордській кришталевій чаші, схожій на крижану скульптуру, і що менше пуншу лишалося в чаші, то вище підіймався градус у гаморі розмов.

Я подивився в куток біля маленьких дверцят більярдної і застиг від подиву: там Вотергауз і Норман Стет жбурляли бейсбольні картки в капелюх-циліндр, схожий на бобровий. І заливчасто реготали.

Збиралися й розпадалися групки. Так підійшла пізня година... і саме тоді, коли зазвичай люди починали вислизати крізь вхідні двері, я побачив, як Пітер Ендрюз сів перед каміном, тримаючи в руці пакунок, завбільшки з пакетик для насіння. Він кинув його у вогонь, не розкриваючи, і за мить полум'я заграло всіма барвами спектру — і деякими кольорами поза ним, я міг у цьому заприсягтися, — а потім знову пожовтіло. Люди вже підтягали крісла. Понад плечем у Ендрюза я бачив замковий камінь із вирізьбленим на ньому напуттям: «ОПОВІДЬ, А НЕ ТОЙ, ХТО ОПОВІДАЄ».

Стівенз ненав'язливо маневрував між нами, забирав склянки з-під пуншу й заміняв їх на келишки з бренді. Звідусіль бурмотіли «Веселого Різдва» і «Найкраще свято, Стівенз», і вперше я побачив, як з рук у руки переходять гроші — там непомітно передали десятку, тут — купюру, схожу на п'ятдесят доларів, а ще з одного крісла — сотню, я чітко це бачив.

— Дякую, містере Маккерон... містере Йогансен... містере Біглман... — Тихе виховане бурмотіння.

Я досить довго прожив у Нью-Йорку, щоб знати: різдвяний сезон — це ярмарок чайових. Маленької подяки для шевця, женця і в дуду греця. Не кажучи вже про м'ясників, пекарів, швейцарів, домоправителів і прибиральниці, котра приходять по вівторках та п'ятницях.

І ще ніколи я не зустрічав людей зі свого суспільного прошарку, які б вважали цей звичай чимось більшим за необхідне зло... але того вечора я не відчував ні краплини того звичного жмикрутства. Гроші віддавали з власної волі, ба навіть охоче... і раптово, зовсім без причини (саме так людину навідували різні думки в 249-му домі) я згадав хлопця, що гукав до Скруджа в нерухомому холодному лондонському повітрі різдвяного ранку: «Шо? Гусак завбільшки як я?» А Скрудж, шаленіючи на radoщах, знай собі підсміювався: «Яка хороша дитина! Чудова дитина!»¹

Я теж витяг гаманця. У задньому відділенні, за фотографіями Еллен, які я ношу з собою, завжди лежала купюра в п'ятдесят доларів — для надзвичайних випадків. Коли Стівенз простягнув мені брендї, я без найменших вагань вклав її йому в руку... хоч я людина й небагата.

— Щасливого Різдва, Стівенз, — мовив я.

— Дякую, сер. І вам щасливого.

Він закінчив розносити брендї й збирати гонорари та пішов. Потім, коли історія Пітера Ендрюза сягнула своєї середини, я роззирнувся навколо й побачив, що він стоїть за подвійними дверима, розпливчаста тїнь людини, непорушна й мовчазна.

— Як більшість із вас знає, я юрист, — промовив Ендрюз, надпивши з келишка, прокашлявшись і знову надпивши. — Останні двадцять два роки в мене офіс на Парк-авеню. Але доти я служив помічником адвоката в юридичній конторі, котра працює у Вашингтоні. Якось у липні мене попросили залишитися на роботі допізна, щоб закінчити індексацію посилань на справу в експертному висновку для суду, який із нашою історією жодним чином не пов'язаний. І от, поки я сліпав над паперами, в офіс при-

¹ Ідеться про повість Чарльза Діккенса «Різдвяна пісня у прозі» (1843).

йшов чоловік — який на той час був одним із найвідоміших сенаторів на Капітолійському пагорбі, а потім мало не став президентом. На сорочці в нього виднілися плями крові, а очі вилазили з орбіт.

«Мені треба поговорити з Джо», — сказав він. А Джо, щоб ви розуміли, — це Джозеф Вуд, тодішній голова нашої фірми, один із найвпливовіших юристів приватного сектора у Вашингтоні, а ще близький друг цього сенатора.

«Він уже давно пішов додому», — відповів я. А сам мало не трусився від страху, скажу я вам, — бо вигляд у нього був, як у людини, яка щойно потрапила в жахливу автомобільну аварію чи в різанину й залишилася жива. І чомусь від вигляду його обличчя, те, яке раніше дивилося на мене з фотографій у газетах і з телекрана в передачі «Зустрічайте, преса»... заюшене кров'ю, щока спазматично сіпається під дико виряченим оком... від усього цього мені ставало все страшніше.

«Я йому подзвоню, якщо ви...» — Я вже намацав трубку, не тямлячись від бажання якнайшвидше перекинути на когось цей несподіваний обов'язок. Позаду себе на килимі він залишив ланцюжок криваво-брудних слідів.

«Мені негайно треба поговорити з Джо, — повторив він таким тоном, наче не чув мене. — У мене в багажнику дещо лежить... я знайшов це у Вірджинія-плейс. Я в нього стріляв, і ножем різав, але вбити не можу. Це не людина, я не можу його вбити...» — І він захихотів... а потім засміявся... і врешті пронизливо закричав. Та все ще кричав, коли я нарешті додзвонився до містера Вудза й попросив його приїхати, якнайшвидше, заради всього святого, і...

Історію Пітера Ендрюза я теж переповідати не буду. Хоча насправді я не певен, чи наважився б я її переповісти. Досить буде, якщо скажу, що та оповідь була така страшелезна, що я після того ще багато тижнів поспіль

про неї кошмари бачив. А якось за сніданком Еллен подивилася на мене через кухонний стіл і спитала, чого це я посеред ночі кричав: «Голова! Голова в землі говорить!»

— Мабуть, сон наснився, — сказав я. — Один із тих, яких не пам'ятаєш, коли прокинешся.

Але мій погляд негайно опустився на чашку з кавою, і, думаю, того разу Еллен зрозуміла, що я збрехав.

Одного дня в серпні наступного року мене викликали по внутрішньому телефону, коли я працював у бібліотеці-читальні. Дзвонив Джордж Вотергауз. Він попросив мене зайти до нього в кабінет. Прийшовши, я побачив, що там присутні також і Роберт Гарден із Генрі Ефінгемом. На мить мною заволоділа цілковита певність, що зараз мене сваритимуть, бо я утнув якусь страхітливу дурість чи зловживав службовим становищем.

Проте Гарден зробив кілька кроків мені назустріч і сказав:

— Джордж вважає, що час уже, Девіде, зробити тебе молодшим партнером. І ми всі з ним погоджуємося.

— Ти почуватимешся як найстаріший у світі молодий, — розплившись в усмішці, підштрикнув Ефінгем, — але це той шлях, який ти мусиш пройти, Девіде. Дасть Бог, до Різдва вже зробимо тебе повноцінним партнером.

Тієї ночі я не бачив кошмарів. Ми з Еллен ходили вечеряти в ресторан, забагато випили, потім пішли слухати джаз у клуб, до якого не навідувалися вже років із шість, і майже до другої ранку слухали, як той дивовижний синьоокий чорношкірий, Декстер Гордон, грає на своїй трубі. А на ранок прокинулися з незадоволеними шлунками, головним болем, та все ще не спроможні до кінця повірити в те, що сталося. Адже моя заробітна платня зросла на вісім тисяч доларів на рік — тоді як ми вже давно махнули рукою на свої сподівання такого шаленого прибутку.

Тієї осені фірма відправила мене на півтора місяця в Копенгаген, а коли я повернувся, то почув новину про те, що Джон Ганраган, один із завсідників 249-го, помер від раку. Для його дружини, котра залишилася без коштів для існування, зібрали гроші. Я запропонував свої послуги — порахувати їх (усі здавали винятково готівкою) і перевести в чек. Вийшло майже десять тисяч доларів. Я передав чек Стівензу, і припускаю, що він надіслав його поштою.

Цілком випадково виявилось, що Арлін Ганраган — учасниця театрального гуртка, у який ходила Еллен. Тож згодом дружина розповіла, що Арлін одержала анонімний чек на суму десять тисяч чотиреста доларів. На корінці чеку був короткий і малоінформативний напис «Від друзів вашого покійного чоловіка Джона».

— Правда ж, такої дивовижі ти ще в житті не чув? — спитала Еллен.

— Неправда, — сказав я, — але ця дивовижа в десятці найдивовижніших. Еллен, а в нас ще лишилися полуниці?

Минали роки. На другому поверсі 249-го я знайшов цілий лабіринт кімнат: кімнату для писання, спальню, де гості часом лишалися на нічліг (хоча після того слизького глухого стуку, який я чув — чи мені приверзлося, що чув, — я б радше зупинився в хорошому готелі), маленьку, проте чудово обладнану спортивну залу й сауну. А ще там була довга вузька зала, що тяглася на всю довжину будівлі й містила в собі дві доріжки для боулінгу.

За ці роки я перечитував романи Едварда Грея Севіля й відкрив для себе напрочуд талановитого поета, що за рівнем не поступався Езрі Паунду та Воллесу Стівензу. Звали його Норберт Розен. На задньому клапані суперобкладинки однієї з трьох збірок його поезій, які я знайшов на полицях, було написано, що він народився тисяча

дев'ятсот двадцять четвертого року й загинув в Анціо¹. Усі три збірки опублікувало видавництво «Стедем і син» в Нью-Йорку й Бостоні.

Пригадую, одного сонячного весняного дня я знову пішов у Публічну бібліотеку Нью-Йорка (але якого року це було, уже й не скажу) і запитав «Літературний ринок» за минулі двадцять років. «ЛР» — це щорічник завтовшки з «Жовті сторінки» якого-небудь великого міста, тож боюся, що бібліотекарку в залі періодики я розлютив не на жарт. Проте я був наполегливим. Й уважно передивився кожен том. У «ЛР» повинна міститися інформація про всіх видавців, великих і малих, у Сполучених Штатах (на додачу до літературних агентів, редакторів і працівників книжкових клубів), проте я не знайшов жодної згадки про «Стедем і син». А через рік (чи, може, через два роки) я розговорився з продавцем антикварних книг і запитав його про той імпринт. Він відповів, що ніколи про таке видавництво не чув.

Я хотів спитати в Стівенза, та знову побачив той застережливий вогник у нього в очах. Запитання повисло в повітрі.

І впродовж усіх цих років звучали історії. Оповідки, як називав їх Стівенз. Кумедні, про кохання — знайдене і втрачене, про душевний неспокій. Так, і навіть кілька історій про війну, хоча не того ґатунку, який, найпевніше, мала на увазі Еллен, коли висловлювала своє припущення.

Найвиразніше мені запала в пам'ять історія Джерарда Тозмена — оповідка про американську військову базу, у яку влучив снаряд німецької артилерії за чотири місяці до кінця Першої світової. Загинули всі, крім самого Тозмена.

¹ Місто в Італії, де 1944 року висаджувалися війська союзників.

Коли прилетів снаряд, Латроп Карузерс, американський генерал, якого на той час усі вважали хворим на всю голову (на його совісті було понад вісімнадцять тисяч убитих і пораних — життями й кінцівками він жертвував так само недбало, як ми з вами вкидаємо четвертак у музичний автомат), стояв біля мапи ліній фронту. Тієї миті він пояснював ще одну зі своїх божевільних флангових атак — операцію, яка могла мати лише такий самий успіх, як і всі попередні задуми Карузерса: її чекав приголомшливий успіх у вигляді нових удовиць.

І коли розвіявся пил, Джерард Тозмен, приголомшений, оглухлий, з кровотечею з носа, вух і кутиків очей, відчуваючи, як розпухають від потужного струсу яйця, пішов шукати вихід із бійні, на яку за лічені хвилини перетворилася їхня штаб-квартира. І наткнувся на тіло Карузерса. Він глянув на свого генерала... і зайшовся криком та сміхом. До його власних контужених вух той сміх не пробивався, але дав знати медикам, що в тих дерев'яних завалах є хтось живий.

Карузерса не скалічило вибухом... в усякому разі, за словами Тозмена, то було не те, що звикли вважати каліцтвом солдати тої давно минулої війни — чоловіки, яким повідривало руки, чоловіки без ніг, без очей, чоловіки з легенями, скоцюрбленими від газу. Ні, сказав він, з ним було зовсім не так. Генералова мати впізнала б його вмить. Але мапа...

...мапа, перед якою стояв Карузерс зі своєю указкою різника, коли впала бомба...

Вона прилипла до його обличчя. Тозмен зрозумів, що дивиться на огидну татуйовану посмертну маску. На кістявому гребені чола Латропа Карузерса розкинувся кам'янистий берег Бретані. А по лівій щоці блакитним шрамом тік Рейн. На підборідді купчилися найкращі виноробні

провінції у світі. На горлі зашморгом вішальника тяглася річка Саар... а на вибалушеному оці великими друкованими літерами йшло слово «ВЕРСАЛЬ».

Такою була наша різдвяна оповідка року тисяча дев'ятсот сімдесят...

Я й багато інших пам'ятаю, але вони тут будуть недоречними. Правду кажучи, історії Тозмена теж тут не місце... але то була перша різдвяна оповідка, яку я почув у будинку 249, і спокуса переповісти її виявилася надто великою. А потім, одного четверга після Дня подяки цього року, коли Стівенз сплеснув у долоні, закликаючи до уваги, і запитав, хто зробить нам ласку й розкаже різдвяну історію, Емлін Маккерон прогарчав:

— Та, певно, я вже розкажу. Знаю дещо вартісне. Або тепер, або ніколи, бо скоро Господь навіки затулить мені рота.

За всі ті роки, що я ходив до будинку 249, я ні разу не чув, щоб Маккерон розповідав історію. Може, тому я й викликав таксі так рано і тому відчував таке гостре, пронизливе хвилювання, коли Стівенз роздав нам яечний пунш — тим шістьом сміливцям, які наважилися такого вітряного морозного вечора вибратися з дому. Однак хвилювався не лише я. Таке саме радісне збудження було написано й на інших обличчях.

Маккерон, старий, поморхлий і висхлий, опутився у велетенське крісло перед вогнищем, тримаючи в зашкарбух руках пакетик. Вкинув його в полум'я, і в нас на очах спалахнуло шалене різнобарв'я, а потім вогонь знову пожовтів. Стівенз роздав нам брендї, а ми вручили йому різдвяні гонорари. Яюсь під час цієї щорічної церемонії я почув, як брязнув дріб'язок, переходячи з руки дарувальника в руку одержувача. Іншим разом у світлі вогнища промайнула купюра номіналом тисячу доларів.

І в обох випадках бурмотіння подяки від Стівенза пролунало цілком однаково: тихо, тактовно й цілковито коректно. Відколи я вперше завітав у будинок 249 із Джорджем Вотергаузом, минуло приблизно десять років. У зовнішньому світі сталися неабиякі зміни, проте тут, у цих стінах, усе лишалося так, як і завжди, і Стівенз наче не постарів ні на місяць, ні бодай на один-єдиний день.

Він відступив у сутінь, і на мить запала тиша, така глибока, що чути було шипіння смоли, яка просочувалася з колод у вогнищі. Усі ми простежили за поглядом Емліна Маккерона. Він дивився у вогонь. Того вечора полум'я в каміні розгулялося не на жарт. Від вигляду вогню я неначе занурився в гіпнотичний транс. Так само, напевно, почувалися наші предки, печерні люди — мов загіпнотизовані, вони дивилися на вогонь, а вітер за стінами холодних північних печер вистогнував свою пісню.

І зрештою, не відриваючи погляду від вогню та трохи нахилившись уперед, щоб спертися ліктями на стегна й звісити переплетені руки між колін, Маккерон почав свою розповідь.

2. Метод дихання

Невдовзі мені має виповнитися вісімдесят років, а це означає, що народився я разом із цим століттям. Усе життя мене асоціювали з будівлею, яка стоїть майже навпроти Медисон-сквер-гарден¹. У цій споруді, вельми схожій на велику сіру тюрму (ніби зійшла зі сторінок «Повісті про два міста»²), як більшість із вас знає, насправді

¹ Спортивний комплекс у Нью-Йорку.

² Роман Чарльза Діккенса.

міститься лікарня. Меморіальна лікарня Гарріет Вайт. Та Гарріет Вайт, на честь якої її назвали, була першою дружиною мого батька. Вона на практиці здобувала медсестринські навички ще в ті часи, коли на Овечій луці в Центральному парку паслися справдешні вівці. Статуя цієї жінки (вона могла би бути моєю мачухою, але на той час, коли я народився, вона вже померла) стоїть на п'єдесталі в павільйоні перед будівлею. І якщо хтось із вас її бачив, вас могло здивувати, як жінка з таким суворим і непримиреним виразом обличчя могла мати таке янгольське покликання. Гасло, викарбуване на підніжжі статуї, у перекладі з латинської ахінеї, вселяє ще більший неспокій: «Нема втіхи без болю; а отже, спасіння пізнається через страждання». Катон, коли бажаєте знати... та й коли не бажаєте!

Я народився в тій сірій кам'яній будівлі двадцятого березня тисяча дев'ятисотого року. А тисяча дев'ятсот двадцять шостого повернувся туди — уже інтерном. Двадцять шість років — це вік, коли люди тільки роблять перші кроки у світі медицини. Але я на той час уже пройшов серйозну практику — у Франції, наприкінці Першої світової, коли заштовхував тельбухи назад у животи, розірвані вибухом, і виторговував на чорному ринку морфін, часто підфарбований та іноді небезпечний.

Так само, як і покоління лікарів, що пройшло Другу світову, ми були костоправами — практиками до мозку кісток, і в документації великих медичних університетів з тисяча дев'ятсот дев'ятнадцятого до тисяча дев'ятсот двадцять восьмого напрочуд мало таких студентів, які б завалили навчання й не одержали дипломів. Ми були старші, досвідченіші, урівноваженіші. Чи були ми також мудрішими? Не знаю... але цинічнішими — безумовно. Жодних нісенітниць, із тих, про які пишуть у популярних медичних романах, з нами не відбувалося: на перших роз-

тинах ніхто не блював і не валився, непритомний, на підлогу. Ми пройшли битву під Белло-Вуд, а там мами-щурихи виховували цілі виводки щурят у розірваних від газів кишках солдатів, яких просто покинули гнисти на нічій землі. Усе наше блювання й млості лишилися позаду.

Меморіальна лікарня Гарріет Вайт також відіграла велику роль у тому, що зі мною сталося через дев'ять років по тому, як я закінчив інтернатуру. І саме цю історію, джентльмени, я й хочу вам сьогодні розказати. Ви можете подумати, що вона не з тих повістей, які зазвичай розповідають на Різдво (хоча її останній епізод розігрується у вечір напередодні Різдва), а втім, попри всю беззаперечну жахливість, для мене вона також втілює усю дивовижну міць нашого проклятого, приреченого людського виду. У ній я вбачаю всю чудесність сили нашої волі... але також її страхітливу присмеркову міць.

Народження дитини, джентльмени, для багатьох людей — річ лячна сама із себе. Нині пішла мода на те, щоб батьки були присутніми при народженні своїх дітей. Після цього чоловіки відчують провину, хоч, на мою думку, багато з них такого не заслужили (завдяки своїй інтуїції деякі жінки потім цим маніпулюють, свідомо й жорстоко). Але загалом пологи вважаються здоровою цілющою подією. Проте я бачив чоловіків, які виходили з пологових палат непевною ходою, білі, мов стіна. І бачив, як вони заточувалися, як дівчиська, знемагаючи від усіх тих криків і крові. Пам'ятаю одного батька, який дуже добре тримався... а тоді істерично заверещав, коли його цілковито здоровий син проштовхав собі дорогу на світ. Очі в немовляти були розплющені, вони неначе роззирнулися навколо... а потім зупинилися на батькові.

Народження дитини — це дивовижа, джентльмени, проте красивою цю подію я назвати не можу аж ніяк, на таке

моя уява не поширюється. Я вважаю пологи надто брутальними, тож нічого гарного в них нема. Жіноча матка — мов двигун. Із зачаттям він вмикається. Попервах працює на малих обертах... та коли творчий цикл уже наближається до кульмінації пологів, той двигун розганяється. Тихий шепіт переростає в рівномірне гудіння, потім — у гуркіт, а вже наприкінці страхотливо реве. І щойно той тихий двигун увімкнувся, кожна майбутня мати розуміє: її життя тепер залежить від нього. Або вона народить дитину і двигун знову вимкнеться, або він розганятиметься все більше, і гучніше, і швидше, поки не вибухне і не вб'є її в потоці крові та болю.

Це історія про народження, джентльмени, — у вечір того народження, яке ми відзначаємо ось уже майже дві тисячі років.

Медичну практику я розпочав двадцять дев'ятого року — невдалого для будь-яких починань. Дідусь позичив мені невеличку суму грошей, тож мені пощастило більше, ніж багатьом моїм колегам. Утім, наступні чотири роки я мусив виживати лише завдяки власному розуму.

Уже в тридцять п'ятому трохи полегшало. У мене з'явилися постійні пацієнти, та й з лікарні імені Вайт доволі часто до мене людей відправляли. У квітні того року прийшла до мене на візит нова пацієнтка, жінка, яку я називатиму Сандрою Стенсфілд, — це ім'я та прізвище досить схожі на її справжні. Та молода біла жінка заявила, що їй двадцять вісім років. Та, оглянувши її, я зрозумів, що насправді вона на три-п'ять років молодша. Була вона також білява, струнка й досить висока як на той час — мала на зріст близько п'яти футів восьми дюймів¹. Її краса мала

¹ 173 см.

в собі, проте, щось аскетичне, ба навіть грізне: чисті правильні риси обличчя, розумні очі... і рот із твердим підборіддям, достоту такий самий рішучий, як і в кам'яної статуї Гарріет Вайт у павільйоні навпроти Медисон-сквер-гарден. На бланку картки вона назвалася не Сандроу Стенсфілд, а Джейн Сміт. Надалі під час огляду я виявив, що вона майже на третьому місяці вагітності. Обручки на пальці не було.

Після попереднього огляду (але до того, як прийшли результати аналізу на вагітність) Елла Девідсон, моя медсестра сказала:

— Та дівчина, яка приходила вчора. Джейн Сміт? Якщо це не вигадане ім'я, то я не знаю, яке тоді вигадане.

Я з нею погодився. Та все одно дівчина мені сподобалася. Вона не метушилася, не шарілася, не колупала підлогу носом туплі, не плакала. Поводилася просто і поділовому. Навіть її псевдонім — і той здавався радше діловим, ніж соромливим. Вона не намагалася зобразити життєву достовірність, вигадуючи яку-небудь «Бетті Раклгауз» чи нашвидкуруч ліплячи «Терніну Девіль». «Вам для картки потрібне ім'я та прізвище, — неначе казала вона, — бо цього вимагає закон. То ось вам ім'я. Але замість покладатися на професійну етику незнайомої людини я краще покладатимуся на себе. Якщо ви не проти».

Елла презирливо пирхнула й видала кілька ремарок — «сучасні дівчата» й «геть сорому нема». Однак вона була доброю жінкою і все це сказала суто заради проформи. Бо розуміла не гірше за мене, що нова пацієнтка, байдуже, як її звали насправді, — не якась мала видра легкої поведінки з очима пройдисвітки. Ні, «Джейн Сміт» була просто вкрай серйозною і вкрай рішучою молодою жінкою (якщо ці риси характеру взагалі можна описати таким сором'язливим прислівником, як «просто»). Ситуація

була не з приємних (якщо ви, джентльмени, пам'ятаєте, у ті часи це називалося — «вскочити в тарапату»); нині ж, здається, багато молодих жінок вискакують з тарапати шляхом вишкрібання), але вона готова була пройти це випробування з усією честю й гідністю, на яку була спроможна.

Через тиждень після першого візиту вона прийшла вдруге. Деньочок видався пречудовий — один із тих перших справжніх днів весни. М'яке повітря, небо — ніжна молочна блакить, і вітер приносив із собою теплі, невловні пахощі, за допомогою яких природа повідомляє, що в неї знову починається власний цикл народження. У такі дні гостро хочеться перенестися за багато миль від роботи. Сидіти навпроти своєї чарівної дами — може, на Коні-Айленді чи в парку Пелісейдз на протилежному березі Гудзона, розклавши вміст кошика для пікніка на картатій скатертині, а згадана дама хай буде у великому білому крислатому капелюсі та сукні без рукавів, прекрасній, мов сама та днина.

Сукня «Джейн Сміт» була з рукавами, але за красою могла-таки дорівнятися до самої днини: лляна, біла й ошатна, з коричневою оздобою по краях. Взута жінка була в коричневій туфлі на підборах, на руках — білі рукавички, а голову вінчав капелюшок у формі дзвіночка — «клош», трохи немодний. Так я вперше помітив, що вона зовсім небагата.

— Ви вагітні, — повідомив я. — Але, думаю, ви в цьому й не сумнівалися, адже так?

Якщо мають пролитися сльози, подумав я, то для них якраз настала підхожа мить.

— Так, — спокійно й стримано промовила вона. В очах не промайнуло й натяку на сльози, так само, як у синьому небі того дня не було ні хмаринки. — Зазвичай у мене все як за годинником.

Між нами повисла пауза.

— Коли можна очікувати пологів? — майже безгучно зітхнувши, запитала згодом вона. Так зітхає людина, коли мусить нахилитися, щоб підняти важкий тягар.

— Це буде дитина на Різдво, — відповів я. — Попередньо скажу про десяте грудня, хоча може бути плюс-мінус два тижні в той чи той бік.

— Гаразд. — На мить вона завагалася, проте майже одразу перейшла до справи. — Ви приймете в мене пологи? Хоч я незаміжня?

— Так. За однієї умови.

Жінка насупилася, і враз її обличчя, як ніколи, стало схожим на лице Гаррієт Вайт, батькової першої дружини. Важко повірити в те, що двадцятирічна жінка, насупившись, може стати страшною та грізною, але так і було. Вона ладна була підвестися й піти, навіть попри те, що знову доведеться зазнати ганьби в іншого лікаря.

— І що за умова? — безбарвним тоном бездоганної ввічливості спитала вона.

Тепер уже я відчув потребу опустити очі під пильним поглядом тих горіхових очей. Але я його витримав.

— Я наполягаю на тому, щоб ви назвалися мені справжнім ім'ям та прізвиськом. Ділові взаємини ми з вами можемо продовжувати в готівковому розрахунку, якщо вам так краще, і рецепти місіс Девідсон вам виписуватиме як для Джейн Сміт. Але якщо наступні сім місяців ми мандруватимемо з вами в одному човні, то я б хотів звертатися до вас на ім'я, під яким вас знають люди.

Закінчивши на цьому свою безглуздо суху й нудну промову, я спостерігав, як вона обмірковує мої слова. Чомусь я був певен, що зараз вона встане, подякує за те, що я приділив їй час, і піде назавжди. І якби це сталося, я б щиро засмутився. Бо вона мені сподобалася. А надто припала до душі безпосередність, з якою вона підійшла до проблеми.

На її місці дев'яносто жінок зі ста опустилися б до безсилої негідної брехні, нажахані живим годинником у своєму череві, страшенно присоромлені своїм становищем, а тому неспроможні скласти бодай трохи розумний план дій, щоб із нього вийти.

Припускаю, що нині більшість молодих людей тільки посміялися б із таких потворних думок. Їм було б важко повірити, що таке можливо. Людям тепер так важливо продемонструвати широту своїх поглядів, що до вагітної жінки без обручки на пальці ставитимуться вдвічі турботливіше, ніж до тієї, у якої обручка є. Ви, джентльмени, ще добре пам'ятаєте ті часи, коли непохитна моральність і святенництво робили життя нестерпним для жінки, яка «вскочила в тарapatу». У ті часи вагітна заміжня жінка вся світилася щастям. Вона була впевнена у своєму становищі й пишалася тим, що може виконати своє призначення, задля якого, на її думку, Господь і відправив її на цю землю. А неодружена вагітна жінка була парією, шльондрою в очах світу й у власних очах теж. Такі жінки були, послуговуючись слівцем Елли Девідсон, «доступними», а в тому світі й у той час доступність нескоро пробачали. Таким жінкам доводилося втікати в інші міста й містечка, щоб народжувати там. Деякі приймали пігулки чи кидалися з даху. Інші ходили на підпільні аборти до різників з брудними руками чи намагалися зробити це самі. За буття лікарем чотири жінки спливли на моїх очах кров'ю від колотих ран матки. В одному випадку жінка порізала себе гострими краями шийки розбитої скляної пляшки від «Доктора Пеппера», прив'язаною до держака щітки. Нині справді важко повірити в те, що таке відбувалося, однак, джентльмени, так і було. Так і було. Простіше кажучи, то було найгірше становище, у якому могла опинитися молода здорова жінка.

— Гарзд, — урешті мовила вона. — Згодна. Мене звати Сандра Стенсфілд. — І вона простягнула мені руку. Здивований, я її потис. Добре, що тієї миті мене не бачила Елла Девідсон. Вона б ніяк цього не прокоментувала, проте наступні кілька тижнів пив би я гірку каву.

Сандра всміхнулася — мабуть, її розвеселив мій вираз легкого спантеличення. І подивилася мені у вічі прямим відвертим поглядом.

— Сподіваюся, докторе Маккерон, ми зможемо потоваришувати. Я зараз вкрай потребую друга. Мені дуже страшно.

— Я це розумію. І постараюся стати вашим другом, якщо зможу, міс Стенсфілд. Чи можу я ще чимось вам допомогти?

Вона відкрила сумочку й витягла звідти ручку та дешевий записник. Розгорнула блокнот, наготувала ручку й підвела погляд на мене. На одну жаску мить мені здалося, що зараз вона попросить прізвище та адресу лікаря, що робить підпільні аборти. Та натомість вона сказала:

— Розкажіть, будь ласка, чим мені харчуватися Для здоров'я дитини.

Я гучно розсміявся. Сандра поглянула на мене дещо здивовано.

— Даруйте. Просто ви така ділова.

— Напевно. Але дитина тепер — одна з моїх справ, чи не так, докторе Маккерон?

— Так. Безперечно. Є в мене одна брошура, яку я даю всім своїм вагітним пацієнткам. У ній написано про харчування, вагу, алкоголь, куріння та багато іншого. Тільки, будь ласка, не смійтеся, коли побачите титульну сторінку. Ви мене образите, бо це я її написав.

І то була правда — хоча в дійсності то був радше проспект, ніж брошура. З часом він ліг в основу моєї книжки, «Практичного посібника до вагітності й пологів». У ті часи

я цікавився акушерством і гінекологією... і досі цікавлюся, хоча тоді спеціалізуватися на цьому ніхто б не став, хіба що в тебе було багато зв'язків у північному Мангеттені. Та навіть якби були, то для того, щоб заснувати свою практику й домогтися в ній успіху, знадобилося б десять-п'ятнадцять років. Через війну я відкрив свій кабінет у перерілому віці й відчував, що не маю часу на розкачування. Мені вистачало й знаття, що протягом своєї практики я побачу безліч щасливих облич майбутніх матерів і прийму безліч немовлят. Так і сталось, як гадалось: за останнім підрахунком я прийняв близько двох тисяч немовлят — стільки, що вистачило б двісті класних кімнат заповнити.

Я старався завжди бути в курсі нової літератури, присвяченої пологам, читав її уважніше, ніж будь-які нові надходження з інших сфер загальної лікарської практики. І позаяк я мав власні думки, думки ентузіаста, то написав свою брошуру, замість втелюшувати молодим матерям черстві каштани, якими їх любили в ті часи годувати. Увесь каталог тих «каштанів» я вам переповідати не буду, бо довелося б вам тут усю ніч до ранку сидіти й слухати, але про декілька згадаю.

Жінкам при надії радили якомога більше перебувати в стані спокою: сидіти, лежати і в жодному разі не ходити на далекі відстані, бо так існує загроза викидня чи «ушкодження плода». А оскільки пологи — тяжка праця, що вимагає величезних зусиль, то радити таке вагітній — це те саме, що рекомендувати футболістові, який готується до важливої гри, якомога більше сидіти, щоб не втомлювався! Це одна «цінна» порада, яку давало дуже багато лікарів, — щоб майбутні матері, у яких є трохи надмірної ваги, починали курити... *курити!* Обґрунтування цього прекрасно висловили в рекламному слогані того часу: «Візьми “лакi” замість цукерки». Люди, які вважають, що,

увійшовши у двадцяте століття, ми потрапили в добу світла й розуму в медицині, навіть гадки не мають, якою психічно хворою ця медицина іноді буває. Та, може, воно й на краще. Бо якби ці люди знали, вони б посивіли на місці.

Я дав міс Стенсфілд свою теку, і вона хвилин на п'ять поринула в читання. Я запитав її дозволу розпалити люльку, і вона неуважно, навіть не підводячи голови, дозволила. А коли нарешті дочитала й підняла погляд, на її губах грала усмішечка.

— Докторе Маккерон, ви радикал?

— Чому ви так вирішили? Бо я раджу жінці при надії ходити містом у справах замість їздити в задимленому трясучому вагоні метро?

— «Пренатальні вітаміни», не знаю, що це... рекомендовано плавання... і вправи для дихання! Які такі вправи?

— Це вже згодом. І ні, я не радикал. Аж ніяк не радикал. Я лікар, який уже на п'ять хвилин затримує наступного пацієнта.

— Ой! Пробачте. — Вона швидко звелася на ноги й вклала товсту теку собі в сумочку.

— Пусте.

Поки жінка натягала на плечі легке пальто, вона, не відриваючись, дивилася мені у вічі тими своїми горіховими очима.

— Ні, — сказала вона. — Зовсім не радикал. Підозрюю, що насправді з вами доволі... затишно? Це підхоже слово?

— Маю надію, що саме так і є. Мені подобається це слово. Коли говоритимете з місіс Девідсон, вона дасть вам розклад візитів. Ви повинні прийти до мене на початку наступного місяця.

— Ваша місіс Девідсон несхвально до мене ставиться.

— Ні, я певен, що зовсім це не так. — Але брехати я ніколи особливо не вмів, тож між нами раптом стало прохо-

лодно. До дверей консультаційної я її проводжати не став. — Міс Стенсфілд?

Вона обернулась і подивилася на мене — холодним запитальним поглядом.

— Ви маєте намір зберегти дитину?

На мить вона замислилась, розглядаючи мене, та потім усміхнулась — тією загадковою усмішкою, що, на мое переконання, притаманна лиш вагітним.

— О так. — І з цими словами вийшла.

Протягом того дня я лікував близнюків від одного на двох висипу внаслідок дії отруйного плюща, розтинав чиряк, витягав металевий гачок із ока зварювальника й скерував одного зі своїх найстаріших пацієнтів до лікарні імені Вайт, бо там, безсумнівно, був рак. Про Сандру Стенсфілд на той час я вже й думати забув. Однак про неї нагадала Елла Девідсон.

— А знаєте, може, вона й не дешежка, — сказала моя медсестра.

Я підвів погляд від картки останнього пацієнта. Переглядав її з тим відчуттям марної огиди, яке переживають більшість лікарів, коли усвідомлюють свою повну безпорадність, і думав, що треба завести собі для таких карток печатку. Тільки замість слів «ЗАБОРГОВАНІСТЬ», чи «СПЛАЧЕНО ПОВНІСТЮ», чи «ПАЦІЄНТ ПЕРЕЇХАВ» на ній будуть прості слова «СМЕРТНИЙ ВИРОК». Може, навіть із черепом та кістками вгорі, як на пляшечках з отрутою.

— Прошу?

— Ваша міс Джейн Сміт. Сьогодні після візиту вона зробила дещо дуже дивне. — Те, як міс Девідсон тримала голову й стискала губи, свідчило: таке дивацтво вона схвалює.

— Цікаво, що?

— Коли я дала їй аркуш візитів, вона попросила поррахувати для неї повну суму витрат. *Усіх* витрат. З пологами й перебуванням у лікарні включно.

Так, то була чудасія. Не забувайте, що йшов тридцятий п'ятий рік, а міс Стенсфілд справляла враження жінки самотньої. Чи була вона забезпеченою, навіть заможною? Не думаю. Одяг, взуття й рукавички в неї були гарними, але прикрас вона не носила жодних — навіть біжутерії. А ще був капелюшок, той, поза сумнівом, немодний «клош».

— Ви підрахували?

Місіс Девідсон подивилася на мене так, наче я з глузду з'їхав.

— Чи порахувала я? Звісно, порахувала! І вона сплатила, усю суму. Готівкою.

Цей останній вчинок, що, вочевидь, здивував місіс Девідсон найбільше (украї приємно здивував, авжеж), для мене чимось дивовижним не став. Чого не можуть робити Джейн Сміт цього світу, то це виписувати чеки.

— Вийняла з сумки ощадну книжку, відкрила її й просто мені на стіл полічила гроші, — вела далі місіс Девідсон. — Потім туди, де була готівка, поклала рецепт, сховала ощадну книжку назад у сумочку й побажала вдалого дня. Дуже навіть непогано, враховуючи, як нам доводиться бігати за тими так званими шанованими людьми, щоб витрусити з них гроші за лікування!

Але мене чомусь досада взяла. На цю Стенсфілд, яка таке втнула, на місіс Девідсон, яку ця домовленість так потішила, і на себе — хоч я досі до кінця не можу збагнути чому. Щось у цьому всьому примусило мене почуватися дрібним і незначним.

— Але ж за перебування в лікарні вона сплатити не могла, чи не так? — спитав я. Вчепитися за таку дрібничку було сміховинно, одначе тієї миті я не міг ніяк інакше

висловити своє розчарування, змішане з ураженим самолюбством і подивом. — Адже ніхто з нас не знає, скільки часу вона там проведе. Чи ви, Елло, у чарівний кристал дивилися?

— Я їй те саме сказала, а вона спитала, скільки зазвичай лежать у лікарні після неускладнених пологів. Я назвала три дні. Адже це правда, докторе Маккерон?

Я вимушений був визнати слухність її слів.

— Вона сказала, що заплатить за три дні, а якщо вийде довше, то потім сплатить різницю, а якщо...

— ...якщо коротше, то ми їй відшкодуємо різницю, — утомлено закінчив я. А сам подумав: «Та до дідька ту жінку!» — і розсміявся. Вона була відважна — безперечно. У багатьох розуміннях.

Місіс Девідсон дозволила собі всміхнутися... і тепер, коли я вже на пенсії, щоразу, коли виникає спокуса подумати, що я знаю про своїх ближніх геть усе, я намагаюся згадувати ту усмішку. До того дня я ладен був закластися на власне життя, що ніколи не побачу, як місіс Девідсон, одна з «найдобропристойніших» серед моїх знайомих жінок, лагідно всміхається на думку про дівчину, що завагітніла поза законним шлюбом.

— Відважна? Не знаю, докторе. Але вона твердо знає, чого хоче. Авжеж, знає.

Минув місяць, і міс Стенсфілд вчасно з'явилася на плановий візит. Вона просто вигулькнула з того широкого дивовижного потоку людей, що плив у Нью-Йорку тоді й пливе тепер. На ній була свіжа на вигляд синя сукня, яку вона носила так, наче то був ексклюзивний, унікальний виріб, попри те, що її, вочевидь, вибрали з низки однакових на вішаку в універсальному магазині. Однак взуття не пасувало до неї за кольором. То були ті самі

коричневі туфлі на підборах, які я бачив на ній минулого разу.

Я уважно її оглянув і дійшов висновку, що вагітність протікає цілковито нормально. Почувши це, вона зраділа.

— Докторе Маккерон, я знайшла пренатальні вітаміни.

— Справді? Це добре.

В її очах засяяли збитошні іскорки.

— Аптекарь відраджував мене їх купувати.

— А хай мене Бог милує від тих розтирак, — сказав я, і вона захихотіла, прикривши рота долонею — так подитячому, просто і природно, що це обеззброювало. — Ще ніколи не стрічав аптекаря, який би не був лікарем-невдахою. І республіканцем. Пренатальні вітаміни — це новинка, тож на них дивляться з підозрою. І як, ви прийняли його пораду?

— Ні, я прийняла вашу. Бо ви мій лікар.

— Дякую.

— Не варто. — Вона глянула на мене відкритим, безпосереднім поглядом, більше не підсміюючись. — Докторе Маккерон, коли стане помітним мій живіт?

— Думаю, не раніше серпня. Або у вересні, якщо будете добирати одяг... е-е, вільний, скажімо так.

— Дякую. — Сандра взяла сумочку, але підводиться не поспішала. Мені здалося, вона хоче поговорити... однак не знає, з чого і як почати.

— Ви ходите на роботу, я правильно розумію?

Вона кивнула.

— Так, я працюю.

— Чи можу я спитати, де саме? Якщо вам не хочеться відповідати, то...

Вона розсміялася — коротко й невесело. Цей сміх різнився від того попереднього хихотіння, мов день — від ночі.

— В універсальному магазині. Де ще в цьому місті може працювати незаміжня жінка? Продаю парфуми гладким дамочкам, які намочують волосся і завивають крихітними кучериками.

— І довго ви ще збираєтеся туди ходити?

— Поки не стане впадати у вічі мій делікатний стан. Потім, напевно, мене попросять звільнитися, щоб не засмучувати гладких дамочок. Від того, що їх обслуговує вагітна жінка без обручки на пальці, їхні кучерики можуть спереляку і розпрямитися.

Зненацька її очі налилися слізьми. Губи затремтіли, і я гарячково пошукав носовичка. Але сльози так і не потекли, вона не зронила ані сльозинки. Вони бриніли в її очах, та вона покліпала повіками й прогнала їх геть. Її губи стислися... але так само швидко й розслабилися. Ця жінка просто вирішила, що не дасть волі емоціям... і не дала. Видовище, скажу я вам, було дивовижне.

— Пробачте, — мовила вона. — Ви так добре до мене ставитеся. Я не стану платити вам за доброту своєю дуже банальною історією.

Вона підвелася, щоб іти, і я встав разом з нею.

— Я непогано вмію слухати, — сказав я. — І трохи часу в мене є. Наступний пацієнт попередив, що не прийде.

— Ні. Дякую, але ні.

— Добре, — кивнув я. — Але маю одне зауваження.

— Яке?

— Не в моїх правилах примушувати пацієнтів... будь-кого з пацієнтів... платити за послуги, перш ніж ці послуги буде надано. Я сподіваюсь, якщо ви... тобто якщо ви думаєте, що вам би хотілось... чи ви повинні... — Так я навпомацки підібрався до мовчанки.

— Докторе Маккерон, я в Нью-Йорку вже чотири роки. Від природи я ощадлива. Після серпня... чи вересня...

мені доведеться жити на ту суму, яку я відклала собі на рахунок, поки не зможу повернутися на роботу. Грошей там небагато, і часом, особливо вночі, мені стає дуже страшно.

Вона невідривно дивилася на мене своїми чудесними горіховими очима.

— Я подумала, що буде ліпше... надійніше... коли я спершу заплачу за дитину. Насамперед. Тому що дитина в моїх думках посідає головне місце, а ще тому, що пізніше спокуса витратити ті гроші може стати нездоланною...

— Гарзд, — сказав я. — Але, будь ласка, пам'ятайте, що, на мій погляд, це платіж авансом. Якщо вам знадобляться ті гроші, скажіть про це.

— І знову розбурхати дракона в місіс Девідсон? — У її очах знову загорівся глузливий вогник. — Не хотілося б. Що ж, докторе...

— Ви маєте намір працювати до останнього? Скільки зможете, стільки й ходитимете на роботу?

— Так, я змушена. А що?

— Та, перш ніж ви підете, я вас трохи полякаю.

Її очі злегка розширилися.

— Не треба. Я вже й так достатньо налякана.

— Саме тому я зараз це зроблю. Сідайте, міс Стенсфілд. — А що вона не поворухнулася, далі стояла на місці, то я додав: — Будь ласка.

Вона сіла. Неохоче.

— Ви зараз у такому становищі, що вам не позаздриш. — Я прихилився до оглядового столу. — Але ви вельми гідно даєте раду своїй ситуації.

Вона розтулила рота, але я підніс руку, зупиняючи її.

— Це добре. Я вітаю вас із цим. Але мені б дуже не хотілося, щоб ви завдали шкоди своїй дитині через те, що тривожитесь за фінансовий добробут. Одна моя пацієнтка,

хоч як наполегливо я її від цього відраджував, місяць за місяцем, щоб не видно було живіт, затягувала себе в корсет, шнурувала все тугіше й тугіше. То була марнославна, дурноголова, нав'язлива жінка, та й дитини тієї, я думаю, вона зовсім не хотіла. Я не поділяю багатьох тих теорій про підсвідоме, які нині так модно обговорювати за грою в маджонг. Але якби поділяв, то сказав би, що вона принаймні підсвідомо хотіла ту дитину вбити.

— І вбила? — Її обличчя застигло.

— Ні-ні. Але дитина народилася розумово відсталою. Цілком імовірно, що така доля спіткала б її й без корсета, стверджувати протилежне я не беруся — про причини розумових вад у немовлят ми не знаємо практично нічого. Але спричинити це могла й вона.

— Я розумію, про що ви, — тихим голосом промовила вона. — Ви не хочете, щоб я... зашнуровувалася заради того, щоб ще місяць-півтора протриматися на роботі. Так, у мене була така думка. Тож... дякую, що налякали.

Цього разу я провів її до дверей. Мені хотілося спитати, чи багато (або мало) лишилося в неї в тій ощадній книжці, чи близько вона підійшла до краю прірви. Але вона не відповість — я це добре розумів. Тож я просто з нею попрощався і наостанок пожартував про вітаміни. Вона пішла. Упродовж наступного місяця я ловив себе на тому, що думаю про неї в найнесподіваніші миті, і...

У цьому місці оповідь Маккерона увірвав Йогансен. Вони були давніми друзями, а це, на мою думку, давало йому право поставити запитання, що крутилося в нас усіх на язиках.

— Емліне, ти її покохав? Це тому ти так її описуєш, її очі, й усмішку, і те, як ти «думав про неї в найнесподіваніші миті»?

Я думав, Маккерон розсердиться, що його перебили. Але цього не сталося.

— Спитати про це твоє право. — Він ненадовго замовк, дивлячись на вогонь. Збоку складалося враження, що він поринув у дрімоту. Та в каміні тріснула гіллячка, у димохід шугонув вир іскорок, і Маккерон роззирнувся навколо. Спершу його погляд упав на Йогансена, а потім перемістився на всіх нас. — Ні. Не покохав. Те, що я про неї сказав, звучить так, ніби чоловік, який закохується, помічає різне — очі, сукні, сміх. — Він розпалив люльку спеціальною довгастою запальничкою, яку завжди носив із собою, — тримаючи полум'я, аж поки в люльці не утворилися жарини. Після цього закрив запальничку, вкинув у кишеню піджака й видихнув дим, що повільно поплив довкола його голови, оповиваючи запахуючою хмаркою. — Я захоплювався нею. Це головне. І з кожним її візитом мій захват зростає. Напевно, дехто з вас передчуває, що це буде історія кохання, яке постало з випадковості. Але це дуже далеко від правди. За наступні півроку вона мало-помалу поділилася зі мною своєю історією. І коли ви, джентльмени, її почувете, то, думаю, погодитесь зі мною в тому, що все було саме так банально, як вона й попереджала. Як тисячі інших дівчат, її вабило до себе місто. Вона приїхала з малого містечка...

...в Айові чи Небрасці. А може, то була Міннесота — я вже не пам'ятаю достеменно. У себе в містечку вона грала багато ролей у виставах шкільного драматичного театру. Театральний критик зі ступенем вчителя англійської мови, випускник технікуму імені Коровва й Сило-са-молодшого навіть писав схвальні відгуки в тамтешню пресу. Тож вона подалася в Нью-Йорк, спробувати щастя в акторстві.

Навіть у цьому вона була практичною — настільки практичною, настільки дозволяє людині така непрактична мрія. Розказала мені, що приїхала в Нью-Йорк, бо не вірила в неписане правило кіножурналів: буцімто кожна дівчина, що приїздить у Голівуд, може стати зіркою. Одного дня вона цмулить содову в аптечному магазині «Швабз», а наступного — стає партнеркою Гейбла чи Макмюррея у фільмі. За її словами, вона приїхала в Нью-Йорк, бо думала, що тут може бути легше пробитися... а ще, напевно, тому що драматичний театр цікавив її більше, ніж рухомі картинки.

Вона знайшла роботу — продавати парфуми у великому універсальному магазині. Та записалася на акторські курси. Вона була розумна й страшенно рішуча, ця дівчина. Силу волі мала зі щирої сталі. Але також вона була людиною, як і будь-хто з нас. Їй було самотньо. Одинок так, як буває лише дівчині, яка щойно приїхала з маленького містечка на Середньому Заході й не має нікого, з ким можна поговорити. Туга за домівкою — не завжди розмите, ностальгійне, прекрасне почуття, хоча саме таким ми його завжди змальовуємо у своїй уяві. Вона може перетворитися на гострюще лезо, стати хворобою не лише в переносному, а й у буквальному розумінні. Вона може змінити наш погляд на світ. Обличчя, що їх бачиш на вулиці, не лише байдужі, а й потворні... зловорожі навіть. Туга за домівкою — справжня хвороба. Біль видертої з корінням рослини.

От і міс Стенсфілд, хоч яка гідна захвату й рішуча була, не мала до цієї болячки імунітету. Тож далі історія розгорталася так природно, що й розповідати не варт. На акторських курсах був один молодий чоловік. Вони кілька разів сходили на побачення. Вона не була в нього закохана, але потребувала друга. На той час, коли вона зрозуміла, що це не той випадок, у них уже двічі все було. У ліжку. Вона

дізналася, що вагітна. Розповіла молодому чоловікові, який пообіцяв бути поряд і «вчинити гідно». А через тиждень виїхав зі свого помешкання, не залишивши навіть адреси. Саме тоді вона й прийшла до мене.

На четвертому місяці я ознайомив міс Стенсфілд із *методом дихання* — нині його називають методом Ламаза¹. Як ви розумієте, у ті часи про мсьє Ламаза ще ніхто не знав.

«У ті часи»... я помічаю, як часто зринає ця фраза. І перепрошую за це, але нічого не можу з собою вдіяти. Дуже багато з усього, що я вам уже розповів і ще розкажу, сталося саме тому, що це було «в ті часи».

Отож... «у ті часи», понад сорок п'ять років тому, якби ви відвідали пологову палату в будь-якій великій лікарні Америки, то у вас би виникло стійке відчуття, що ви потрапили в божевільню. Породіллі там ридали ридма, пронизливо кричали, що хочуть померти, верещали, що не можуть витримувати цей біль, криком благали, щоб Ісус простив їм гріхи, вигукували гірлянди прокльонів та брудної лайки (їхні чоловіки та батьки нізащо б не повірили, що вони знають такі слова). Усе це вважалося цілком прийнятним, попри той факт, що більшість жінок у світі народжують майже в цілковитій тиші, тільки постогнують від натуги, як і під час будь-якої важкої фізичної праці.

Мушу із сумом повідомити, що частково до цієї істерії доклали руку лікарі. А ще посприяли історії про вагітних, почуті від подруг і родичок, які вже проходили через

¹ Техніка підготовки до пологів, розроблена в 1950-х роках французьким акушером Фернаном Ламазом як альтернатива медичному втручання під час пологів. Основна мета методу Ламаза — підвищення впевненості матері в її здатності народити, допомога в усуненні хворобливих і больових відчуттів, полегшення процесу пологів і створення психологічно комфортного настрою.

пологи. Повірте: якщо вам скажуть, що вам від чогось буде боляче, то вам справді буде боляче. Майже весь біль — у свідомості. І коли жінка всотує в себе думку про те, що процес народження дитини пов'язаний із нищівним болем, коли вона дізнається про це від матері, сестер, одружених подруг та свого лікаря, то така жінка буде свідомо готова мучитися від убивчого болю.

Усього-на-всього після шести років практики я звик бачити, як жінки намагаються впоратися з подвійною проблемою: не лише з тим, що вони вагітні й мусять готуватися до прибуття нової людини, але також із тим фактом (а більшість вважає цей факт неспростовним), *що вони пішли долиною смертної тіні*. Багато хто з них старався привести до ладу свої справи, щоб у разі, якщо вони все-таки помруть, життя чоловіків могло безперешкодно тривати далі.

Зараз не час і не місце для уроків допомоги при пологах, проте вам варто знати, що досить довго до «тих часів» сам процес народження дитини в західних країнах справді був надзвичайно небезпечним. Революція в медичних процедурах, що почалася близько тисяча дев'ятисотого року, зробила цей процес значно менш загрозливим, проте майбутнім матерям про це повідомили сміховинно мало лікарів. Бог його знає чому. Та у світлі цього чи дивно, що в пологових палатах стояв вереск, як у палаті номер дев'ять у Бельв'ю¹. І ось ці нещасні жінки, чий час нарешті настав, переживали процес, якого їм майже не описували, а якщо й описували, то лише в найзагальніших рисах, згідно з вікторіанськими моральними настановами того часу. Ось ці жінки відчували, що двигун народження нарешті працює на повну потужність. Їх охо-

¹ Психіатричне відділення в найстарішій лікарні Нью-Йорка.

пив благоговійний захват і зачудування, та вони миттєво витлумачили це як нестерпний біль, тож більшість відчували, що невдовзі вони здохнуть собачою смертю.

Читаючи літературу про вагітність і пологи, я відкрив для себе принцип тихих пологів та ідею *методу дихання*. На крики витрачаються сили, які краще зберегти на виштовхування дитини. Легені жінки перенасичуються киснем, а від перенасичення організм починає працювати в аварійному режимі: надниркові залози мчать на повній швидкості, прискорюються дихання й пульс. Це нікому не потрібно. А *метод дихання* був призначений для того, щоб матуся зосередилася на своїй роботі й дала раду болю, застосовуючи ресурси власного тіла.

На той час його широко практикували в Індії та Африці. В Америці його використовували індіанці племен шошонів, кайова та мікмаків. Ескімоски завжди так народжували. Але, як ви вже здогадалися, більшості західних лікарів це було нецікаво. Один із моїх колег (розумний чоловік) восени тридцять першого повернув мені машинописний варіант моєї брошури про вагітність, де весь розділ про *метод дихання* було перекреслено червоною рисою. На полі він приписав, що, якби йому хотілося почитати про нігерські забобони, він би пішов на ятку й купив «Химерні оповідки»!

Ну, того розділу за його порадою я з брошури не викинув, але результати застосування методу в мене були неоднорідні. В одних жінок усе проходило дуже успішно. А інші начебто й розуміли сам принцип, та, коли перейми ставали важкими й глибинними, цілковито втрачали дисципліну. У більшості цих випадків я бачив, що саму ідею піддавали сумнівам і підривали зсередини доброзичливі подруги й родички, котрі ніколи про таке не чули, а тому не вірили, що воно може допомогти.

Метод базувався на уявленні про те, що у всіх жінок процес пологів загалом протікає більш-менш однаково, хоча кожен випадок за специфікою унікальний. Є чотири етапи: перейми, потуги, народження, вихід плаценти. Під час переймів відбувається повне затвердіння м'язів живота й пахової ділянки, майбутня мати може відчувати їх початок уже на шостому місяці. Ті жінки, які носять першу дитину, відчують щось дуже неприємне, наче спазми в кишечнику, але, як мені казали, це набагато чистіше тілесне відчуття — таке потужне, що може перерости в біль, схожий на судому. Жінка, озброєна *методом дихання*, відчуючи, що наближаються перейми, повинна була робити низку коротких ритмічних вдихів і видихів. Кожен видих мав бути коротким і різким, наче Діззі Гілеспі на трубі грав¹.

Під час потуг, коли вже починаються більш болючі перейми, надходять через кожні чверть години, жінка дихає інакше: довгі вдихи, за якими йдуть довгі видихи. Так дихає марафонський бігун, коли переходить на фінальний відрізок дистанції. І що сильніші перейми, то довшими мають бути вдихи-видихи. У своїй брошурі я назвав це «гойданням на хвилях».

На останньому етапі нам потрібно зосередитися на тому, що я назвав «локомотивом», а інструктори методу Ламаза в наші дні звать фазою дихання «чух-чух». Наприкінці пологи супроводжуються болем, що його найчастіше жінки описують як сильний і різучий. Мати відчуває нездоланну потребу тужитися... виштовхувати дитину. Це та точка, джентльмени, у якій наш дивовижний і страшний двигун сягає свого абсолютного крещендо. Шийка матки повністю розкрилася. Дитина починає свою коротку мандрівку по-

¹ Гілеспі Джон Біркс «Діззі» (1917—1993) — видатний джазовий трубач-віртуоз, вокаліст, композитор, аранжувальник, керівник ансамблів та оркестру, родоначальник сучасного імпровізаційного джазу.

логовим каналом, і якщо зазирнути між ноги матері, можна побачити тім'ячко дитини, що пульсує всього-на-всього за кілька дюймів від зовнішнього світу. Породілля, що народжує за *методом дихання*, вдихає й видихає коротко, різко, не наповнюючи повітрям легені, не перенасичуючи їх киснем, а наче засапавшись — тільки цілком контролювано. Діти так пихкають, коли граються в паротяг.

Усе це справляє цілющий вплив на організм. Породілля не бракує кисню, її організм не працює в аварійному режимі, а сама вона лишається при повній тямі: може запитувати й відповідати на запитання, слухається вказівок. Та, звісно, ще важливіші наслідки застосування *методу дихання* для свідомості. Мати відчуває, що вона бере активну участь у народженні дитини, що вона в певному розумінні керує процесом. Вона почувається приборкувачкою своїх відчуттів... і болю.

Як бачите, весь цей процес цілком залежав від стану свідомості пацієнтки. *Метод дихання* був дуже вразливою, дуже делікатною технікою, і всі свої невдачі я можу пояснити одним. Те, у чому переконав пацієнтку лікар, легко могли звести нанівець родичі, що нажахано здіймали догори руки, коли чули про таку варварську практику.

Принаймні в цьому розумінні панна Стенсфілд була ідеальною пацієнткою. У неї не було ні друзів, ні родичів, які могли підірвати її віру в *метод дихання* (утім, правду кажучи, мушу додати, що навряд чи вона дозволяла комусь відмовити себе від чогось, прийнявши остаточне рішення), коли вона вже в нього повірила. А вона справді повірила.

— Це трохи нагадує самогіпноз, правда? — спитала вона, коли ми обговорювали *метод* уперше.

Зрадівши, я погодився.

— Саме так! Але ви не повинні думати, що це якийсь фокус, бо найтяжчої миті це може зіграти з вами злий жарт.

— Я зовсім так не думаю. Я дуже вам вдячна. Докторе Маккерон, я сумлінно вправлятимуся. — Саме для таких жінок, як вона, і винайшли *метод* дихання. Про те, що вправлятиметься, вона сказала правду й нічого, крім правди. Ніколи я ще не бачив, щоб за цю ідею вхопилися з таким ентузіазмом... а проте *метод дихання* ідеально пасував до її вдачі. У цьому світі мільйони слухняних і покірних чоловіків та жінок, є серед них і достобіса хороші люди. Але трапляються й такі, в кого сверблять руки триматися за кермо власного життя. І однією з таких була міс Стенсфілд.

Коли я кажу, що вона цілком і повністю прийняла *метод дихання*, то саме це й маю на увазі... це доводить історія про останній день її роботи в універсальному магазині, де вона продавала парфуми й косметику.

Край її прибутковому працевлаштуванню зрештою настав наприкінці серпня. Міс Стенсфілд була стрункою молодою жінкою в гарній фізичній формі, що носила першу дитину. Будь-який лікар вам скаже, що в таких жінок нічого не «видно» місяців із п'ять, а може, навіть шість... а потім одного прекрасного дня стає видно *все й одразу*.

Першого вересня вона прийшла на щомісячний огляд, печально розсміялася й розповіла, що *метод дихання*, виявляється, можна застосовувати і в інших сферах.

— І в яких же? — поцікавився я.

— Це краще, ніж лічити до десяти, коли на когось розсердишся. — У горіхових очах грали бісики. — Хоча, коли починаєш відсапуватися, люди дивляться на тебе, як на божевільну.

Вона з готовністю переповіла мені свою історію. Минулого понеділка вона, як завжди, пішла на роботу. Мені здається, на диво разюча переміна від стрункої молодої жінки до помітно вагітної молодої жінки (а таке справді відбувається різко, наче темрява падає в тропіках) стала-

ся протягом вихідних. А може, її керівниця вирішила, що її підозри нарешті небезпідставні.

— На перерві зайдіть до мене в кабінет, — холодно сказала їй ця жінка, місіс Келлі. Раніше вона до міс Стенсфілд ставилася по-дружньому. Показувала їй фотографії своїх дітей (обоє навчалися в старших класах), вони з Сандрою навіть рецептами обмінювалися. Місіс Келлі завжди цікавилася в неї, чи вона ще не стріла «хорошого хлопця». І враз де й поділася вся теплота й дружність. Переступаючи поріг кабінету під час обідньої перерви, міс Стенсфілд уже знала, чого їй чекати.

— У вас неприємності, — різко промовила ця колись добра жінка.

— Так, — погодилася міс Стенсфілд. — Дехто так це називає.

Щоки місіс Келлі налилися кольором старої цегли.

— Занадто ви розумна, юна леді. І живіт у вас такий, що, видно, розуму забагато було.

Поки вона розповідала, я увив собі цю картину. Міс Стенсфілд стоїть і прямим поглядом горіхових очей дивиться у вічі місіс Келлі. Вона зібрана, уважна й відмовляється опускати очі, чи плакати, чи якось інакше показувати, що їй соромно. Думаю, вона розуміла, у які неприємності втрапила, значно краще за свою шефіню, з її двома майже дорослими дітьми й усіма шанованим чоловіком, котрий володів циркульнею і голосував за республіканців.

— Бачу, вам зовсім не соромно за те, що так мене обманули! — вибухнула гнівом місіс Келлі.

— Я вас не обманювала. Дотепер про мою вагітність не було сказано жодного слова. — Сандра глянула на неї мало не зачудовано. — То як ви можете казати, що я вас обманула?

— Я запрошувала вас додому! — вигукнула місіс Келлі. — За вечерею садовила за один стіл... зі своїми синами! — Вона з невимовною огидою подивилася на молоду жінку.

Саме тоді у міс Стенсфілд почала закипати злість. Такої злості, розказувала вона, їй ще не доводилося відчувати ніколи в житті. Вона не підозрювала, якої реакції може чекати, коли її таємницю розкриють, але, як може засвідчити будь-хто з вас, джентльмени, між академічною теорією та її практичним застосуванням часом лежить ціла прірва.

Міцно стискаючи руки на колінах, міс Стенсфілд сказала:

— Якщо ви натякаєте, що я намагалася чи могла намагатися звабити ваших синів, то такої брідоти я ще в житті ні від кого не чула.

Місіс Келлі відсахнулася в кріслі, наче їй дали ляпас. Уся цегляна барва відринула від щік, лишивши по собі лише дві плямки сухотного рум'янцю. Жінки суворо дивилися одна на одну понад столом, заставленим пробниками парфумів, у кімнаті, де витали ледь відчутні пахощі квітів. Та мить, розказувала міс Стенсфілд, за її відчуттями тяглася значно довше, ніж відміряли годинникові стрілки.

А тоді місіс Келлі рвонула на себе шухляду стола й витягла звідти жовтогарячий чек з прикріпленим до нього яскраво-рожевим папірцем повідомлення про звільнення. Вишкіривши зуби й наче відкушуючи кожне слово, вона процідила:

— У цьому місті сотні пристойних дівчат шукають собі роботу. Нам не потрібна така повійниця, як ви, дорогенька.

І саме оце фінальне презирливе «дорогенька», за її словами, примусило її гнів сягнути апогею. А вже за мить у місіс Келлі відвисла щелепа й очі полізли на лоба, бо міс

Стенсфілд (її руки стискали одна одну міцно, як ланки в сталевому ланцюгу, так сильно, що на шкірі лишилися синці — першого вересня вони вже потроху сходили, але я однаково їх побачив) почала «чух-чухкати» крізь зціплені зуби.

Напевно, у тій історії нічого особливо смішного не було, але, уявивши собі цю картину, я розреготався, а слідом за мною — і сама міс Стенсфілд. У кабінет зазирнула місіс Девідсон (мабуть, перевірити, чи не нанюхались ми закиси азоту¹), але потім зачинила двері.

— Мені просто більше нічого не спало на думку, — витираючи мокрі від сліз очі носовичком, зізналася міс Стенсфілд. — Бо тієї миті я чомусь побачила, як простягаю руки й змітаю ті пробні пляшечки, усі до одної, з її столу на підлогу, бетонну, не вкриту килимом. Я не уявила, як це роблю, я буквально *побачила!* Побачила, як вони падають на підлогу, трощаться всі й переповнюють кімнату гидотним змішаним смородом, який у змозі будуть прибрати лише дезінфектори.

Я збиралася це зробити, і мене б ніщо не зупинило. Та натомість почала *дихати*, і все раптом стало добре. Я змогла взяти чек, і той рожевий папірець, встати й вийти. Звісно, подякувати їй я була не в змозі — бо все ще була в ролі локомотива.

Ми знову розсміялися, та вона одразу ж посерйознішала.

— Усе вже в минулому, і мені навіть трохи її шкода... чи казати таке — надто зарозуміло з мого боку?

— Анітрохи. Навпаки — я думаю, подиву гідно те, що ви можете відчувати до неї жаль.

¹ «Веселий газ», використовується для інгаляційного наркозу при хірургічних втручаннях, для знеболювання пологів.

— Докторе Маккерон, можна вам показати, що я купила на вихідну допомогу?

— Так, якщо хочете.

Вона витягла з сумочки маленьку пласку коробку.

— Я придбала це в ломбарді. За два долари. То був єдиний раз, поки триває все це жахіття, коли я соромилася й було відчуття, ніби я брудна. Хіба не дивно?

Вона відкрила коробочку й поклала на стіл, щоб я міг зазирнути всередину. Побачене мене не здивувало. Там лежала проста золота обручка.

— Просто мені це необхідно, — сказала вона. — Я зараз живу в пансіоні, який місіс Келлі неодмінно б назвала «респектабельним». Хазяйка завжди була до мене добра і приязна... однак місіс Келлі теж була добра і приязна. Я думаю, вона мене не сьогодні-завтра попросить з'їхати. А якщо я заїкнуся про ті гроші, які вже заплатила за помешкання наперед, чи про застава для відшкодування збитків, яку вона від мене отримала, коли я вселилася, то вона розсміється мені в лице.

— Юна леді, це буде протизаконно. Існують суди й адвокати, які допоможуть вам...

— Суди — це чоловічий клуб, — рівним тоном промовила вона, — вони не схильні міняти свою лінію поведінки, щоб посприяти жінці в моєму становищі. Може, я б і змогла забрати свої гроші, а може, і ні. Хай там як, ті сорок сім доларів чи скільки там не варті всіх нервів і... і шарпанини. Я, узагалі, не хотіла про це згадувати в розмові з вами. Поки що мене ніхто не виганяв. Може, і не виженуть. Проте надалі я маю намір бути практичною.

Вона підняла голову, і її очі спалахнули.

— Я придивилася собі кімнату у Вілідж — про всяк випадок. На третьому поверсі, але чистенька, і на п'ять

доларів дешевша, ніж та, де я зараз мешкаю. — Вона витягла обручку з коробочки. — Перед тим як іти дивитися з хазяйкою, я начепила оце.

Вона надягла обручку на безіменний палець лівої руки, трохи скрививши рот від огиди (про що, я думаю, сама не здогадувалася).

— Ось. Тепер я місіс Стенсфілд. Мій чоловік був водієм вантажівки, розбився на відріжку між Пітсбургом і Нью-Йорком. Дуже сумно. Зате я більше не шльондра-лахудра, і моє дитя — не байстрюк.

Вона знову глянула на мене очима, повними сліз. І я побачив, як одна сльоза не втрималася — перекотилася через край і потекла по щоці.

— Прошу вас, не треба. — Мене це засмутило, і я потягнувся через стіл, щоб узяти її за руку. Рука була холодна, дуже холодна. — Не треба, моя хороша.

Вона перевернула руку (ту саму, ліву) в моїй руці й подивилася на обручку. Осміхнулася, і та посмішка, джентльмени, була гіркою, мов жовч та оцет. І впала ще одна сльоза — єдина.

— Коли я чую циніків, котрі кажуть, що дні магії та чудес давно лишилися в минулому, докторе Маккерон, я розумію, що вони помиляються. Коли можна в ломбарді за півтора долара купити обручку, яка здатна перетворити байстрюка на шлюбну дитину, а блудницю — на пристойну жінку, що це, як не магія? Дешева магія.

— Міс Стенсфілд... Сандро, якщо дозволите... коли вам потрібна допомога, якщо я можу чимось зарадити...

Вона забрала руку. Якби я взяв її за праву замість лівої, може, цього б і не сталося. Я не був у неї закоханий, я вам уже казав, але тієї миті відчував, що можу покохати. Я був на межі. Можливо, якби я взяв її за праву руку замість тієї, на якій була облудна обручка, і якби вона дозволила

потримати себе за руку трохи довше, щоб я встиг зігріти її своїм теплом, тоді я, може, б і закохався.

— Ви хороший, добрий чоловік. Ви вже й так чимало зробили для мене й моєї дитини... а ваш *метод дихання* — це, узагалі, набагато ліпша магія, ніж ця жахлива обручка. Адже це він вберіг мене від ув'язнення за обвинуваченням у навмисному пошкодженні майна.

Невдовзі по тому вона пішла, а я підійшов до вікна, щоб провести її поглядом по вулиці до Медисон-авеню. Господи, як же я нею захоплювався тієї миті! Така тендітна, така юна, з таким добре помітним уже животом — та все ж не було в ній ні краплини несміливості чи полохливості. Вона не дріботіла вулицею, а вільно йшла — так, ніби мала повне право займати місце на хіднику.

Коли вона зникла з мого поля зору, я повернувся до столу. Та раптом мій погляд упав на фотографію в рамці, що висіла на стіні біля мого диплома, і моїм тілом пробіг страшний безконтрольний дріж. Уся моя шкіра, навіть на лобі й тильному боці долонь, від холоду взялася сиротами. Найзадушливіший страх усього мого життя накрив мене білим саваном. Я помітив, що хапаю ротом повітря. То був момент віщого прозріння, джентльмени. Не сперечатимуся зараз, чи таке взагалі буває. Я знаю, що буває, бо зі мною це сталося. Лише одного разу — того спекотного пообіддя у вересні. І я молю Бога, щоб більше таке не повторювалося.

Ту фотографію зробила моя мати, того дня, коли я закінчив медичний факультет. На ній я стояв перед меморіальною лікарнею, тримаючи руки за спиною, і всміхався на всі тридцять два, мов дитина, якій щойно подарували цілоденний квиток на атракціони в парку Пелісейдз. Ліворуч від мене було видно статую Гарріет Вайт. І хоч на фотографії вона була обрізана десь починаючи із середини го-

мілки, на ній можна було чітко роздивитися п'єдестал і той напрочуд безсердечний напис — «Нема втіхи без болю; а отже, спасіння пізнається через страждання». Саме біля підніжжя статуї першої дружини мого батька, просто під тим написом, менш ніж через чотири місяці помре Сандра Стенсфілд. Коли вона прийде в лікарню народжувати, з нею станеться безглуздий нещасливий випадок.

Тієї осені вона помітно непокоїлася через те, що народжуватиме без мене — що я поїду кудись на Різдво чи не зможу прийти за викликом. Частково її лякало те, що пологи в неї прийматиме лікар, який не зважатиме на її бажання застосувати *метод дихання* і натомість дасть їй нюхати газ чи зробить спінальну анестезію.

Я запевняв її, як міг. У мене не було причин їхати з міста, не було сім'ї, яку я міг відвідати на свята. Моя мати померла за два роки до того, а іншої рідні я не мав, окрім незаміжньої тітки в Каліфорнії... а їздити потягами мені не до душі, сказав я міс Стенсфілд.

— А вам буває самотньо? — спитала вона.

— Інколи. Але здебільшого я занадто зайнятий, щоб цим перейматися. Ось, візьміть. — Я нашкрябав на картці свій домашній номер телефону і простягнув їй. — Якщо у вас почнуться пологи, а по телефону відповідатиме диспетчер, зателефонуйте мені за цим номером.

— О ні, я не можу...

— Ви хочете застосувати *метод дихання* чи бажаєте потрапити до рук костоправам, які вирішать, що ви божевільна, і дадуть вам наркоз, коли ви почнете дихати «локомотивом»?

Вона ледь помітно всміхнулася.

— Гарзд. Переконали.

Та поки осінь простувала своїм шляхом, і різники на Третій авеню вже рекламували свої ціни за фунт м'яса

«молодих соковитих бичків», мені ставало дедалі більш зрозуміло, що душа в Сандри Стенсфілд не на місці. Її справді попросили покинути помешкання, де вона квартирувала, коли я з нею познайомився, тож вона переїхала у Вілідж. Але це (хоч щось) обернулося їй на користь. Вона собі навіть роботу знайшла. Сліпа жінка, що мала доволі непоганий прибуток, найняла її, щоб приходила двічі на тиждень, виконувала неважку роботу по господарству, а потім читала їй твори Джин Стратон-Портер і Перл Бак¹. Сандра розквітла, її щічки порожевіли, як буває з більшістю здорових жінок в останньому триместрі вагітності. Але на обличчі лежала тінь. Я розмовляв з нею, і часом вона відповідала з затримкою... а одного разу, коли не відповіла зовсім, я підвів очі від записів, які робив, і побачив, що вона дивним, сонним поглядом роздивляється ту фотографію в рамці біля мого диплома. Мене знову пробрав мороз... а її відповідь, що не мала жодного зв'язку з моїм запитанням, анітрохи не заспокоїла.

— Докторе Маккерон, у мене є таке передчуття... іноді воно дуже сильне... що я приречена.

Дурне мелодраматичне слово! А проте, джентльмени, у мене з вуст готова була зірватися відповідь. «Так, я теж це відчуваю». Я, певна річ, прикусив язика. Лікарю, який вимовляє такі слова, слід негайно зібрати інструменти й книги з медицини, виставити їх на продаж і задуматись про кар'єру сантехніка чи тесляра.

Натомість я сказав їй, що вона не перша вагітна жінка, яку навідують такі думки, і, авжеж, не остання. Сказав, що ці погані передчуття — така поширена річ, що лікарі навіть назву їм насмішкувату вигадали. «Синдром До-

¹ Джин Стратон-Портер (1863—1924) — американська письменниця, натураліст-аматор. Бак Перл (1892—1973) — американська письменниця, лауреат Нобелівської премії з літератури.

лини смертної тіні». Здається, я вже про нього сьогодні згадував.

Міс Стенсфілд дуже серйозно кивнула. Я пам'ятаю, який молодий вигляд вона мала того дня і яким великим видавалося її черево.

— Я про це знаю. Відчувала таке. Але то інше, воно відрізняється від цього передчуття. А це наче... наче щось загрозливе над тобою нависає. Не знаю, як краще сказати. Наче й дурниця, а позбутися не можу.

— Постарайтеся, — порадив я. — Це шкідливо для...

Але вона вже не слухала мене. Знову розглядала ту фотографію.

— Хто це?

— Емлін Маккерон, — невдало пожартував я. Вийшло дуже непереконливо. — До Громадянської війни, коли ще молодий був.

— Ні, вас я впізнала, певна річ. Та жінка. Хто це?

— Її звали Гаррієт Вайт, — відповів я, а сам подумав: «Її обличчя буде першим, що ви побачите, коли прийдете народжувати дитину. — І знову моїм тілом пробіг той непроханий дроз: страхітливий, безформний, морозний. — Її кам'яне обличчя».

— А що написано на підніжжі статуї? — спитала вона. Очі в неї були сонні, немовби вона поринула в гіпнотичний транс.

— Не знаю, — збрехав я. — Розмовна латина в мене так собі.

Тієї ночі мені наснився найстрашніший кошмар за все моє життя. Я пробудився, тремтячи від невимовного жаху. Якби я був одружений, то налякав би свою сердешну дружину до смерті.

У своєму сні я відчинив двері консультаційної й побачив, що там стоїть Сандра Стенсфілд. На ній були

коричневі туфлі на підборах, ошатна біла лляна сукня з коричневою облямівкою і той вже трохи немодний «клош». Але капелюшок був на рівні грудей, бо голову вона тримала в руках. На білому льоні скипілася смугами кров. Вона біла струменем із шиї й забризкувала стелю.

А тоді повіки затріпотіли, ті чудесні горіхові очі розплющилися, і вона втупилася поглядом мені у вічі.

— Приречена, — сказала мені голова. — Приречена. Я приречена. Нема спасіння без страждань. Дешева магія, а втім, це все, що в нас є.

І я з криком прокинувся.

Настало десяте грудня, день, коли, за моїми розрахунками, вона повинна була народжувати. Але дитина не поспішала. Сімнадцятого грудня я її оглянув і висловив припущення, що майже напевно пологи відбудуться в тисяча дев'ятсот тридцять п'ятому, однак до Різдва дитина (хлопчик то чи дівчинка) не народиться точно. Міс Стенсфілд сприйняла це спокійно й гідно. Здавалося, що вона скинула з себе тінь, що висіла над нею впродовж усієї тієї осені. Міс Гібз, та сліпа жінка, що найняла її читати вголос і виконувати неважку хатню роботу, була дуже нею задоволена — аж настільки, щоб розказати своїм подругам про хоробру юну вдовицю, яка, попри нещодавню важку втрату та делікатне становище, рішуче дивилася в майбутнє з високо піднятою головою та оптимізмом. Декілька подруг сліпої жінки висловили зацікавленість у тому, щоб узяти вдову на роботу після народження дитини.

— І я ловитиму їх на слові, — сказала вона мені. — За ради дитини. Однак лише доти, доки не стану на ноги й не знайду собі щось постійне. Часом я думаю, що найгірше в усьому цьому — у всьому, що сталося, — те, що я стала

інакше ставитися до людей. Інколи сама собі думаю: «Як ти можеш спати вночі, знаючи, що ввела в оману цю милу стареньку?» А потім думаю: «Якби вона знала, то показала б тобі на двері, як і решта». Так чи інакше, це брехня, і я іноді відчуваю на серці її тягар.

Того дня, перед тим як піти, вона витягла з сумочки пакуночок, загорнутий у веселенький папір, і несміливо підштовхнула його до мене поверхнею стола.

— З Різдвом вас, докторе Маккерон.

— Ну що ви, не варто було, — сказав я, відкриваючи шухляду й дістаючи звідти свій пакуночок. — Але оскільки я теж дещо маю...

Вона зачудовано подивилася на мене... і ми одночасно розсміялися. Я отримав у подарунок срібний затискач для краватки з медичним символом. А вона від мене — альбом, у якому можна було зберігати фотографії дитини. Той затискач досі в мене. Що сталося з альбомом, мені невідомо.

Я провів її до дверей, і вже коло них вона повернулася до мене обличчям, поклала руки мені на плечі, зіп'ялася навшпиньки й поцілувала в губи. Її уста були прохолодними й твердими. То був не пристрасний поцілунок, джентльмени, але й не такий, якого можна сподіватися від сестри чи тітки.

— Ще раз дякую вам, докторе Маккерон, — трохи задихано промовила вона. На її вилицях грав рум'янець, а горіхові очі сяяли. — Дуже вам дякую, за все.

Я трохи ніяково розсміявся.

— Сандро, ви говорите так, наче ми більше ніколи не побачимося. — Здається, то вперше і востаннє за весь час я назвав її християнським ім'ям.

— О ні, ми ще зустрінемося, — запевнила вона. — Я в цьому ніскілечки не сумніваюся.

І вона мала рацію. Хоча жоден з нас не міг передбачити страхітливих обставин, що супроводжували ту останню зустріч.

Пологи в Сандри Стенсфілд почалися різдвяного вечора, після шостої години. Сніг, що сипав увесь день, на той час уже став мокрим. А коли пішли перейми, тобто менш ніж за дві години, вулиці міста вкрилися небезпечною кіркою криги.

У місіс Гібз, сліпої жінки, була велика простора квартира на першому поверсі, і о шостій тридцять міс Стенсфілд обережно спустилася вниз, постукала до неї в двері, дістала дозвіл увійти й спитала, чи можна їй скористатися телефоном, щоб викликати таксі.

— Що, любя, дитинка народжується? — розхвилювалася місіс Гібз.

— Так. Пологи тільки-но почалися, але така негода, що я не можу ризикувати. Таксі їхатиме довго.

Вона зателефонувала, а потім набрала мій номер. О тій порі, о шостій сорок, перейми надходили з інтервалом у двадцять п'ять хвилин. Вона повторила мені, що турбується про все завчасу через погану погоду.

— Не хочу народити на задньому сидінні жовтої машинки, — сказала вона. Її голос звучав напрочуд спокійно.

Таксі спізнилося, а пологи в міс Стенсфілд протікали швидше, ніж я передбачав. Але я ж кажу — не буває двох однакових пологів, у всіх різна специфіка. Водій, побачивши, що його пасажирка скоро народить, допоміг їй спуститися слизькими сходінками, постійно застерігаючи «Дамочко, обереженько». А міс Стенсфілд лише кивала, бо дослухалася до своїх переймів і старалася глибоко вдихати-видихати. Мокрий сніг барабанив по вуличних світлофорах і дахах автівок, великими краплями, що збі-

галися докупи, танув на «шашечках» таксі. Згодом місця Гібз розказала мені, що молодий таксист нервувався сильніше, ніж її «сердешна мила Сандра». І це, напевно, і посприяло нещасливому випадку.

Іншою причиною майже напевно став сам *метод*.

Водій прокладав шлях ковзкими вулицями, повільно проминаючи місця ДТП, дюйм за дюймом протискаючись крізь забиті перехрестя, невпинно наближаючись до лікарні. У тій аварії він не сильно постраждав, і я зміг із ним поговорити в лікарні. Він сказав, що звук рівномірного дихання із заднього сидіння змушував його нервуватися. Він усе поглядав у дзеркало заднього виду, дивився: «вмира вона там чи шо». Сказав, що йому було б спокійніше на душі, якби вона кілька разів заводала на всю горлянку, так, як це мусить робити жінка, у якої почалися пологи. Раз чи два він спитав, як вона почувається, а вона лише кивнула, «гойдаючись на хвилях» — глибокими вдихами й видихами.

За два-три квартали від лікарні вона, певно, відчула наближення останнього етапу пологів. Минула година, відколи вона сіла в таксі (транспорт на вулицях ледве повз), та все одно для жінки, що народжує першу дитину, пологи відбувалися екстремально швидко. Водій помітив, що дихає вона вже по-іншому.

— Док, вона дихала тяжко, чисто тобі той пес у спеку, — сказав він мені.

Тобто почався «локомотив».

Майже тієї самої миті таксист розгледів, що в тягнучці на перехресті з'явилося вільне місце, і метнувся туди. Шлях до лікарні імені Вайт було відкрито. До неї лишалось менше за три квартали.

— Мені вже видко було статую тої баби, — сказав він. Прагнувши якнайшвидше спекатися задиханої вагітної

пасажирки, він втопив педаль газу в підлогу, і таксі рвонуло вперед, ковзаючи колесами по крижаній кірці.

Я прийшов у лікарню пішки, і мій прихід збігся в часі з появою таксі лише тому, що я недооцінив кошмарний стан доріг. Думав, що вона вже нагорі, лежить у палаті, як законна пацієнтка з усіма заповненими документами, підготовлена до пологів, і потихеньку стежить за своїми переїмами. Я саме піднімався нагору східцями, коли побачив, як раптово саянули дві пари фар і відбилися на клапті криги, яку двірники ще не встигли посипати вугільними крихтами. Я озирнувся якраз тоді, коли це сталося.

Коли з боку Медисон-сквер до лікарні підлетіло таксі з Сандрою, пандусом крила невідкладної допомоги саме обережно виїжджала карета «швидкої». Таксі мчало занадто швидко і спинитися просто не могло. Шофер запанікував і вдарив по гальмах замість натиснути плавно. Машина забуксувала, почала перевертатися на бік. Пульсація маячка «швидкої» заливала всю цю сцену рухомими смугами криваво-червоного світла, і, на мій переляк, одна з них вихопила з темряви обличчя Сандри Стенсфілд. І якусь мить я бачив обличчя зі свого сну: те саме скривавлене лице з розплющеними очима, які дивилися на мене з відтятої голови.

Я викрикнув її ім'я, спустився двома сходинками, але не втримався — ноги ковзнули, і я впав на спину. Пронизливий біль від удару ліктем паралізував мене, але свій чорний саквояж я примудрився не впустити. Решта сцени розгорталася перед моїми очима, поки я лежав, слухаючи дзвін у голові й знемагаючи від пекучого болю в лікті.

«Швидка» загальмувала, її задні колеса вильнули, і задній борт ударився об підніжжя статуї. Дверцята розчахнулися самі. Зсередини стрімко, мов язик, вилетіли ноші (на щастя, порожні) й впали на вулицю, приземлив-

шись коліщатами догори. Якесь молода жінка на хіднику побачила, як зближуються дві машини, закричала й спробувала порятуватися втечею. Але після двох кроків не втрималася на слизоті й упала на живіт. Сумочка вилетіла з її руки й полетіла вперед зледенілим тротуаром, не наче то була кулька в пінболі.

Такі розвернуло на сто вісімдесят градусів, воно тепер їхало задом наперед, і я чітко бачив обличчя водія. Він осатаніло крутив кермо, схожий на хлопчика, що катається на електромобільчику в парку розваг. «Швидка» під кутом відскочила від статуї місіс Вайт... і вдарилася бортом у таксі. Те крутнулося один раз і зі страшною силою врізалося в підніжжя статуї. Наче бомба, вибухнула жовта лампа, на якій усе ще блимали літери «ІДУ ЗА ВИКЛИКОМ». Лівий бік машини зіжмакало, мов паперову хустинку. Та за мить я побачив, що пошкодило не лише весь лівий бік — таксі вдарилося об кут п'єдесталу з такою силою, що її розірвало навпіл. На підступний лід діамантами посипалися друзки скла. А мою пацієнтку, мов ту ганчір'яну ляльку, викинуло через заднє праве вікно розчленованої машини.

Не пам'ятаю, як я зіп'явся на ноги. Побіг униз слизькими сходинками, знову послизнувся, вхопився за поруччя й донизу зійшов, тримаючись за нього. Я тьмяно усвідомлював, що міс Стенсфілд лежить у неясній тіні, яку відкидала та лячна статуя Гарріет Вайт, за якихось двадцять футів од того місця, де приземлилася на бік карета «швидкої». Маячок спалахами червоного світла пронизував темряву. У тій фігурі, що лежала на землі, було щось жахливо неправильне, але я справді не розумів, що з нею не так, аж поки нога не стукнулася об щось тверде і я знову мало не розтягнувся на землі. Та річ, яку я копнув, відскочила геть (так само, як і сумочка тієї жінки, вона не покотилася, а радше ковзнула по землі). Вона відскочила геть, і лише за

довгим волоссям, скривавленим, проте впізнаваним, білявим, поцяткованим уламками скла, я розпізнав, що то таке. Під час аварії їй відтягло голову. Те, що я скинув в обмерзлу канаву, було її головою.

Заціпенівши від жаху, я простягнув руку до її тіла й перевернув його. А коли зробив це, коли побачив, то, здається, хотів закричати. Та, навіть якщо й так, з мого рота не вирвалося ні звуку. Бо я онімів. Жінка все ще дихала, джентльмени, розумієте? Її груди піднімалися й опускалися від швидких, легких, неглибоких вдихів. Сльота сіялася на відкрите пальто й просочену кров'ю сукню. І я чув тонке посвистування: воно наростало й затухало, неначе на вогні ніяк не міг закипіти чайник. То повітря втягувалося в розрізану трахею й виходило назовні. Тихі верески повітря крізь сопілку голосових зв'язок, що вже не мали рота, який би надавав подоби їхнім звукам.

Я хотів побігти, та не мав сил. Упав коло неї коліньми на лід й затиснув рота рукою. Ще мить — і до моєї свідомості дійшло, що крізь поділ її сукні сочиться кров. А ще там щось рухається. І зненацька мною заволоділа цілковито шалена думка, що є ще шанс врятувати маля.

— Дешева магія! — заволав я в сльоту. І, здається, розсміявся, смикаючи за поділ сукні, щоб задерти до талії. По-моєму, я тоді зовсім здурів. Її тіло було теплим. Це я пам'ятаю. Пам'ятаю, як воно коливалося від дихання. Із машини «швидкої» виліз один із фельдшерів. Його хитало, немов п'яного, руку він притискав до голови. Крізь пальці юшила кров.

— Дешева магія! — закричав я знов, усе ще сміючись, усе ще мацаючи пальцями. Як виявилось, шийка матки повністю розкрилася. Фельдшер дивився на обезголовлене тіло широко розплющеними очима. Не знаю, чи розумів він, що труп досі дихає. Може, він думав, що то якийсь

нервовий рефлекс — посмертні судоми абощо. Якщо він так вирішив, то, значить, не так давно їздив на «швидкій». Кури з відрубаними головами можуть ще трохи бігати подвір'ям, але люди лише смикаються, раз або двічі... якщо взагалі.

— Не витріщайся, дай мені ковдру, — гаркнув я на нього.

Він побрів геть, але не до «швидкої». Прямував він у бік Тайм-сквер. І просто вийшов на слизьку проїжджу частину. Не знаю, що з ним сталося. Я повернувся до мертвої жінки, яка чомусь не була мертва, і, трохи повагавшись, зняв із себе пальто. Підняв їй стегна, щоб підкласти пальто під них. І поки робив це, чув свист — тіло без голови дихало «локомотивом». Я й досі часом чую його, джентльмени. Уві сні.

Будь ласка, зрозумійте, що все це відбувалося упродовж коротенького відрізка часу. Для мене він видовжився, але тільки тому, що моє сприйняття загострилося до краю. Люди лише починали вибігати з лікарні, щоб побачити, що сталося. У мене за спиною вереснула жінка — угледіла відокремлену голову, що лежала на краю проїжджої частини.

Я рвучко розкрив свій чорний саквояж, дякуючи Богові, що не загубив його падаючи, і витяг звідти короткий скальпель. Зняв з нього чохол, розрізав на ній білизну й стягнув її. Наблизився водій «швидкої», та за п'ятнадцять футів од нас став, мов укопаний. Я зиркнув на нього, бо ковдра все ще була потрібна. Але побачив, що від нього її сподіватися годі. Він усе ще не міг відвести погляду від тіла, що дихало. Його очі все розширювалися й розширювалися, аж поки не полізли з орбіт — скидалося на те, що от-от вони вискочать з очниць і просто повиснуть на своїх оптичних нервах, немов гротескні видющі іграшки йо-йо. Але він упав на коліна й здійняв до неба стиснуті руки. Помолитися збирався, я цілком певен. Фельдшер, може, і не розумів, що перед собою бачить щось неймовірне,

однак цей хлопець добре збагнув. Та вже за секунду звалився на землю, непритомний.

Того вечора я, сам не знаючи, навіщо, поклав у саквояж хірургічні щипці. На той час я такими речами не користувався вже три роки — відколи на моїх очах лікар, чийого імені я не називатиму, пробив цим інфернальним приладдям немовляті скроню й встромив у мозок. Дитина вмерла миттєво. Трупик «загубився», а у свідоцтві про смерть написали «мертвонароджений». Однак із незрозумілих причин я взяв їх із собою.

Тіло міс Стенсфілд ставало твердим, її живіт стисся, з плоті перетворившись на камінь. І показалася голівка немовляти. Я бачив її, лише одну мить. Скривавлена, вкрита плівкою, вона пульсувала. *Пульсувала*. Дитя було живе, в усякому разі тоді. Поза сумнівом, живе.

Камінь знову став плоттю. Голівка сховалася від очей. А в мене за спиною хтось промовив:

— Докторе, чим я можу допомогти?

До мене підійшла немолода вже медсестра — з тих жінок, які так часто бувають стовпом нашої професії. Її обличчя було білим, як молоко, та, попри весь жах і забобонне благоговіння, на ньому написано, поки вона роздивлялася той моторошний дихаючий труп, це видиво не приголомшило її настільки, щоб вона не могла мені допомогти чи взагалі завадити.

— Ви можете принести ковдру, негайно, — різко відповів я. — Думаю, є шанс. — Я побачив, що позаду неї на лікарняних сходах зібралося щось із дві дюжини людей. Вони всі дивилися й не хотіли підходити ближче. Чи багато вони бачили? Чи мало? Сказати напевно я б не зміг. Знаю лише те, що по всьому ті люди мене ще багато днів уникали (а дехто — не спілкується й досі). І ніхто, з тією медсестрою включно, ніколи зі мною про це не заговорював.

Вона розвернулася й рушила в бік лікарні.

— Сестро! — гукнув я. — Нема часу. Візьміть у «швидкій». Дитина зараз вийде.

Медсестра слухняно змінила напрям, ковзаючись у крижаній каші у своїх білих туфлях на каучуковій підшві. А я повернувся до міс Стенсфілд.

Замість уповільнитися, «локомотив» набрав обертив... а потім її тіло ще раз напружилось й закам'яніло. Знову показалася голівка. Я чекав, що вона ковзне назад, але цього не сталося. Дитина виходила з лона матері. Зрештою, потреби в щипцях не було. Немовля мало не вилетіло мені в руки. На його голеньке скривавлене тільце сипав мокрий сніг — і то був хлопчик, не помітити статевих ознак було важко. Його шкіра парувала від холоду, і чорний крижаний вечір відбирав рештки материнського тепла. Скривавлені кулачки мляво хитнулися; маля тоненько й жалібно пискнуло.

— *Сестро!* — на всю горлянку заволав я. — *Воруши сракою, суко!* — Казати таке було неприпустимо, але на якусь мить мені здалося, що я знову у Франції й за хвилину над нашими головами знову засвистять снаряди, посиплють, шурхочучи, як та неблаганна пороша. Пекельно застрекочуть кулемети. З темряви виникатимуть німці, вони бігатимуть, і ковзатимуться, і лаятимуться, і вмиратимуть у бруді й димному тумані. «Дешева магія, — подумав я, дивлячись, як звиваються, крутяться й падають на землю тіла. — Але твоя правда, Сандро: це все, що в нас є». І то був якраз той момент мого життя, джентльмени, коли я вперше і востаннє впритул наблизився до божевілля. — СЕСТРО, ЗАРАДИ БОГА, ШВИДШЕ!

Маля знову писнуло — так тихенько, розгублено! — та й замовкло. Пара від його шкіри вже здіймалася ледь помітними цівочками. Я притулився ротом до його личка,

вдихаючи запах крові та м'який вогкий аромат плаценти. Дмухнув повітря немовляті в рот і почув, як відновлюється нерівний шелест дихання. І раптом виявилось, що медсестра вже стоїть поряд, тримаючи ковдру в руках.

Вона вже простягнула її мені. Та враз відсмикнула руку.

— Докторе, а що... а що, як це монстр? Чудовисько якесь?

— Дай мені ковдру, — наказав я. — Зараз же дай ковдру, сержанте, поки я тобі, падло таке, голову на сраку не натягнув.

— Так, докторе, — цілковито спокійно відповіла медсестра (ми маємо дякувати Богу за жінок, джентльмени, за жінок, які так часто все розуміють, просто не намагаючись зрозуміти) і простягнула мені ковдру. Я загорнув дитину і передав їй.

— Гляди не впусти, сержанте, бо свої нашивки в мене з'їси.

— Так, докторе.

— Це, сержанте, дешева, сука, магія, але це все, з чим нас залишив Господь.

— Так, докторе.

Я дивився, як вона дріботить із дитиною на руках до лікарні. Юрба на сходах розступилася, даючи дорогу. Потім сам зіп'явся на ноги й відступив од тіла на крок назад. Його дихання, як і в немовляти, стало уривчастим... зупинилося... знов уривчасте... спинилося...

Я позадкував. Нога на щось натрапила. Я розвернувся. Її голова. І, неначе за велінням якоїсь зовнішньої сили, я опустився на коліно й перевернув ту голову. Очі були розплющені — ті горіхові очі, що завжди дивилися так прямо й були сповнені життя та рішучості. Проте рішучість нікуди не поділася. Джентльмени, вона мене бачила.

Її зуби були стиснуті, губи розтулилися. Крізь губи та зуби швидко просочувалося вперед-назад дихання —

вона «локомотивила». Очі ворухнулися, зіниці трохи перекотилися вліво, неначе хотіли краще мене бачити. Губи розійшлися. Вони беззвучно вимовили три слова:

— Дякую, докторе Маккерон.

І я їх почув, джентльмени, але не з тих вуст. Вони пролунали на певній відстані — за двадцять футів од мене. Із голосових зв'язок. А що її язик, губи й зуби, за допомогою яких ми формуємо слова, перебували переді мною, то замість слів вийшла невиразна модуляція звуку. Та їх було дев'ять, дев'ять чітких звуків, як дев'ять складів у тому реченні:

— Дякую, докторе Маккерон.

— Прошу, міс Стенсфілд, — сказав я. — Це хлопчик. — Її губи ще раз ворухнулися, і з-позаду мене долинуло тонке примарне:

— Ппчииии...

Її очі потьмяніли, зосереджений рішучий вираз щез. Вони вдивлялися в щось позаду мене — може, у те чорне сльотаве небо. Потім заплющилися. Вона знову запихкала локомотивом... а тоді просто завмерла. Усьому, що відбувалося, настав кінець. Трохи бачила медсестра, і водій «швидкої» теж бачив, поки не зомлів. Однак тепер усе скінчилося. Напевно. Лишилися тільки рештки потворної аварії тут, перед лікарнею... і новонароджене немовля там, усередині.

Я підвів погляд на статую Гарріет Вайт. Вона стояла, скам'яніло вдивляючись у Медисон-сквер-гарден, так, ніби не сталося нічого і нічого вартого уваги, так, немовби подібна рішучість у такому жорсткому безглуздому світі, як цей, не означала зовсім нічого... або ще гірше — тільки вона щось по-справжньому й означала, тільки вона могла щось змінити.

Пригадую, я опустився навколішки в снігову кашу перед її відокремленою головою і розплакався. Пригадую,

я все ще плакав, коли інтерн і дві сестрички допомогли мені звестися на ноги й повели всередину.

Люлька Маккерона згасла.

Він знову розпалив її довгастою запальничкою, а ми всі сиділи в повній тиші й навіть не дихали. Надворі вистогнував і завивав вітер. Маккерон рвучко закрив запальничку й підвів погляд. Та неначе трохи здивувався, побачивши, що ми досі на місцях.

— Оце й усе, — сказав він. — Кінець! А чого ви чекаєте? Огняних коней? — Він пирхнув, та потім наче передумав. — Я заплатив за її похорон із власної кишені. У неї більше нікого не було. — Він ледь помітно всміхнувся. — Ну... ще була Елла Девідсон, моя медсестра. Вона наполягла на тому, щоб я взяв у неї двадцять п'ять доларів, хоча заледве могла собі дозволити такі витрати. Та коли Девідсон на чомусь наполягала... — Він низав плечима й тихо розсміявся.

— А ви цілком упевнені, що то був не рефлекс? — несподівано для самого себе вимогливим тоном запитав я. — Ви абсолютно точно бачили...

— Абсолютно точно, — холоднокривно відповів Маккерон. — Якби матка скоротилася лише раз, то був би рефлекс. Але завершення пологів тривало не кілька секунд, а кілька хвилин. Інколи я думаю, що вона могла б і довше протриматися, якби в цьому була потреба. Дякувати Богові, не було.

— А що сталося з дитиною? — поцікавився Йогансен. Маккерон запахав люлькою.

— Усиновили, — відказав він. — А ви ж розумієте, що навіть у ті часи відомості про всиновлення тримали в цілковитій таємниці.

— Так, але що сталося з дитиною? — наполягав Йогансен. І Маккерон роздратовано засміявся.

— А ви так просто не відступаєтеся, — сказав він Йогансену.

Той лише головою похитав.

— Деякі люди вчаться такими бути, на свою біду. То що було з дитиною?

— Що ж, коли вже ви так довго мене слухали, то, імовірно, розумієте, що я був певним чином зацікавлений у тому, щоб довідатися, як склалася доля дитини. В усякому разі таке в мене було відчуття. Була одна пара — молодий чоловік із дружиною. Прізвище в них було не Гаррісон, але доволі схоже. Вони жили в Мені. Своїх дітей мати не могли. Вони всиновили хлопчика й назвали його... нехай буде Джон, хороше ім'я, чи не так? Джон вас влаштує?

Він запахкав люлькою, але вона знову згасла. Краєм свідомості я розумів, що за спиною в мене стовбичить Стівенз, і знав, що десь там уже наготовані наші пальта. Невдовзі ми опустимо руки в рукави... і повернемося до своїх життів. Як сказав Маккерон, з оповідками покінчено до наступного року.

— Хлопчик, якого я прийняв того вечора, виріс і тепер очолює кафедру англійської мову в одному з двох-трьох найкращих коледжів країни, — сказав Маккерон. — Йому ще й сорока п'яти нема. Молодик. Поки ще зарано, але не за горами той день, коли він може стати президентом того вишу. Я в цьому нітрохи не сумніваюся. Він гарний, розумний і чарівний.

Одного разу я під якимось приводом пообідав із ним у приватному клубі для викладачів. Того вечора нас було четверо. Говорив я мало й тому мав змогу за ним поспостерігати. Він, джентльмени, успадкував від матері всю рішучість її вдачі...

...а ще горіхові очі.

3. Клуб

Стівенз провів нас, як завжди: простягав пальта, зичив найщасливішого Різдва, висловлював відвідувачам подяку за щедрість. Я влаштував усе так, щоб бути останнім. І Стівенз глянув на мене без найменшої тіні подиву, коли я сказав:

— У мене є одне запитання, і я хотів би його поставити, якщо ви не заперечуєте.

Він злегка осміхнувся.

— Гадаю, варто запитати, — проказав він. — Різдво — чудова пора для запитань.

Десь далі по коридору ліворуч від нас (по коридору, у який я ще ніколи не заглиблювався) гучно цокав на підлозі старовинний дзиґар, відміряючи вік усього суцього. Мої ніздрі вловлювали запах старої шкіри, змащеного олією дерева, а ще ледь чутний аромат, слабший за попередні два, — війнуло лосьйоном для гоління, яким користувався Стівенз.

— Але мушу вас попередити, — сказав він під супровід завивання вітру надворі. — Краще не ставити забагато питань. Якщо хочете приходити сюди й надалі.

— Людей виключали за те, що вони забагато розпитували? — Слово «виключати» було не зовсім точним, але воно відтворювало зміст того, що я хотів сказати.

— Ні, — відповів Стівенз. Його голос звучав незмінно тихо й чемно. — Вони просто вирішували, що краще сюди більше не приходити.

Я подивився йому в очі, відчуваючи, як по спині вгору повзе холодок — неначе велика холодна невидима долоня лягла на мій хребет. Я мимохіть згадав те глухе вогке гування, яке чув нагорі однієї ночі, і знову (як не раз і не два перед тим) закортіло точно знати, скільки ж там нагорі насправді кімнат.

— Містере Едлі, якщо ви досі хочете про щось запитати, раджу зробити це зараз. Вечір майже добіг кінця...

— А у вас попереду ще довга подорож поїздом? — спитав я, але Стівенз лише ковзнув по мені мене байдужим оком. — Гарзд. Тут у бібліотеці є книжки, яких я більше ніде не можу знайти — ні в Публічній бібліотеці Нью-Йорка, ні в каталогах продавців антикварних книжок, до яких я звертався, ні в бібліографічних довідниках. У Маленькій залі стоїть більярдний стіл марки «Норд». Я про такого виробника ніколи не чув, тож зателефонував у Міжнародну комісію з торгових марок. Там знають два «Норди»: один виготовляє лижі для катання на перетятій місцевості, а другий — дерев'яні аксесуари для кухні. У Довгій залі стоїть музичний автомат «Сифрант». У Комісії знають «Сибург», але не «Сифрант».

— У чому полягає ваше запитання, містере Едлі?

Його голос звучав незмінно м'яко, проте в очах промайнуло щось страхітливе... ні. Якщо вже казати правду, то не лише в його очах. Той жах, що мене пронизав, раптом наситив собою всю атмосферу навколо. Рівне цок-цок із коридору ліворуч більше не йшло від маятника старого дзиг'яра. То кат постукував ногою, споглядаючи, як ведуть засудженого на ешафот. Запахи олії та шкіри згіркли й тепер таїли в собі загрозу. А коли в стіни будинку знову вдарив знавіснілий вітер, мене миттєво охопила впевненість у тому, що ось зараз двері розчахнуться, а за ними виявиться не Тридцять п'ята вулиця, а божевільний ландшафт Кларка Ештона Сміта¹, де різкі силуети дерев-покручів вирізьблюватимуться на тлі безбарвного обрію, забарвленого двома сонцями у бузувірське палахкотіння червоного вогню.

¹ Сміт Кларк Ештон (1893—1961) — американський поет і письменник, художник, скульптор. Писав у жанрі фентезі ще до Толкіна.

О, він знав, про що я хочу запитати. Я прочитав це в його очах.

«Звідки походять усі ці речі? — збирався спитати я. — Звідки родом ви, Стівенз, я чудово знаю. Ваш акцент — не з Виміру Х¹, він суто бруклінський. Але куди ви ходите? Звідки у ваших очах той вираз безмежжя поза часом і той відбиток на обличчі? А ще, Стівенз...

...де ми ЗАРАЗ, ЦІЄЇ МИТІ?»

Але він чекав на моє запитання.

Я розтулив рота. І те питання, що зірвалося з вуст, прозвучало так:

— Там, нагорі, багато кімнат?

— О, так, сер, — пильно дивлячись мені у вічі, промовив він. — Надзвичайно багато. Людина може там загубитися. Правду кажучи, люди вже там губилися. Подеколи мені здається, що вони йдуть на багато миль уперед. Кімнати й коридори.

— А входи та виходи?

Його брови ледь помітно піднялися.

— О так. Входи та виходи. — Він чекав, але я вирішив, що вже запитав достатньо — і наблизився до самісінького краю чогось такого, що могло позбавити мене розуму.

— Дякую, Стівенз.

— Будь ласка, сер. — Він простягнув мені пальто, і я опустив руки в рукави.

— Інші історії ще будуть, правда?

— Тут, сер, *завжди* будуть історії.

Той вечір уже в минулому, а моя пам'ять відтоді нітрохи не поліпшилася (та коли людина доживає до мого віку, навряд чи буває інакше), але я дуже чітко запам'ятав той

¹ Вигаданий світ із всесвіту черепашок-ніндзя.

страх, що пронизав мене, коли Стівенз відчинив дубові двері, холодну певність, що я зараз побачу той чужопланетний ландшафт, моторошний, весь у тріщинах, залитий кривавим світлом двох сонць, які могли сісти за обрій, і настала б невимовна темрява, що тривала б годину, чи десять годин, чи десять тисяч років. Я не можу це до ладу пояснити, але скажу вам, що той світ *існує* — я так само певен цього, як Емлін Маккерон був упевнений, що відокремлена голова Сандри Стенсфілд дихала. І впродовж тієї нескінченної секунди я думав, що двері відчиняться і Стівенз викине мене в той світ, і тоді я почую, як за мною хряскають, зачиняючись, двері... навіки.

Та натомість я побачив Тридцять п'яту вулицю та «радіо-кеб», що стояв біля бордюру, дихаючи струмками вихлопів. На мене накотила хвиля безмежного полегшення.

— Так, історії будуть завжди, — повторив Стівенз. — Добраніч, сер.

Вони справді були. І, може, досить-таки скоро я розповім вам ще одну.

Післямова

На зустрічах із читачами мене найчастіше запитують «Де ви берете ідеї?» (це, можна сказати, запитання номер один у списку), однак друге місце, поза сумнівом, посідає от що: «Невже ви, крім жаху, більше нічого не пишете?» Коли я відповідаю заперечно, то важко сказати, що відчуває той, хто запитував: полегшення чи розчарування.

Якраз перед публікацією «Керрі», мого першого роману, я одержав листа від свого редактора Білла Томпсона. Він радив мені починати вже думати, що ми зробимо на біс (трохи дивно, можете сказати ви, думати про наступну книжку ще до того, як вийшла перша, але підготовка публікації роману за часом триває стільки ж, скільки пост-продакшн фільму. На той час ми вже досить довго жили з «Керрі» — майже рік). Я притьмом надіслав Біллові рукописи двох романів, один називався «Блейз», а інший — «Друге пришествя». Перший було написано одразу ж після «Керрі», поки перша чернетка «Керрі» лежала в шухляді столу й визрівала. А другий я написав протягом того року, коли «Керрі» по-черепашому, крок за кроком, повзла до публікації.

«Блейз» був мелодрамою про здорованя-злочинця, практично розумово відсталого, який викрадає немов-

ля, щоб вимагати викуп у багатеньких батьків... а потім сам прив'язується до того немовляти. «Друге пришестя» — мелодрама про вампірів, які захоплюють маленьке містечко в штаті Мен. І те, і те по суті було літературним наслідуванням: «Друге пришестя» — «Дракули», а «Блейз» — «Про мишей і людей» Стейнбека.

Я думаю, Білл був ошелешений, коли до нього прийшли ці рукописи, одним великим пакунком (деякі сторінки «Блейза» я друкував на зворотному боці рахунків за молоко, а рукопис «Другого пришестя» тхнув пивом, бо за три місяці до того хтось вилив на нього карафку «Блек лейбла», коли ми святкували Новий рік), — як жінка, що бажала букетик квітів, а чоловік узяв і купив їй оранжерею. Обидва рукописи разом заважили на п'ятсот п'ятдесят сторінок через одинарний інтервал.

Обидва їх він прочитав за наступні два тижні (за допомогою монети зітрить захисне покриття з редактора і знайдіть святого), а я поїхав у Нью-Йорк з Мену, щоб відсвяткувати публікацію «Керрі» (квітень 1974 року, друзі й сусіди, — Леннон був живий, Ніксон досі тримався на посаді президента, а в малого, який це пише, ще не було в бороді жодної сивої волосини), а ще поговорити про те, яка з двох книжок буде наступною... якщо взагалі якась буде.

У місті я пробув кілька днів, і це питання ми обговорювали три-чотири рази. Остаточне рішення було прийнято на розі вулиць — Парк-авеню та Сорок четвертої. Ми з Біллом стояли й чекали, коли переміниться світло, спостерігаючи, як таксі заїжджають у той смердючий тунель чи що воно таке (той, що наче прорили прями́сінько в будівлі «Пан-Америкен»). І Білл сказав:

— Я думаю, це має бути «Друге пришестя».

Що ж, мені й самому воно більше подобалося. Але в його голосі прозвучали якісь такі на диво неохочі нотки, що я гостро глянув на нього й спитав, у чому річ.

— Просто, коли пишеш книжку про вампірів після книжки про дівчинку, яка може рухати речі силою думки, на тебе поставлять штамп, — відповів він.

— Штамп? — щиро не розуміючи, перепитав я. Бо не бачив жодних подібностей між вампірами та телекінезом. — Який?

— Письменника, який пише в жанрі жаху, — ще з більшою неохотою відказав він.

— А, — з величезним полегшенням мовив я. — Ото й усе!

— Почекай кілька років. Побачимо тоді, як ти тоді заспіваєш «ото й усе».

— Білле, — розвеселився я, — жахастиками в Америці собі на життя не заробиш. Лавкрафт у Провіденсі голодував. Блох¹ облишив цей жанр на користь саспенсу та оповідань у дусі «Незнаного». «Екзорцист» був радше винятковою подією. От побачиш.

Світло змінилося. Білл поплескав мене по плечі.

— Я думаю, ти станеш дуже успішним, — сказав він. — Але, по-моєму, ти ні чорта не тямиш.

Як потім виявилось, правда була на його боці. Заробляти в Америці, пишучи в жанрі жаху, було цілком можливо. «Друге пришествя», яке зрештою перейменували на «Салемз-Лот», здобуло велику популярність. На той час, коли воно вийшло друком, я жив із сім'єю в Колорадо й писав роман про готель з привидами. Приїхавши в Нью-Йорк, я півночі просидів із Біллом у барі під назвою «У Джаспера» (на музичному автоматі там спав кіт,

¹ Блох Роберт Альберт (1917—1994) — американський письменник-фантаст.

якого треба було припідняти, щоб побачити вибір пісень) і переказував йому сюжет. Коли я закінчив, він спирався ліктями на шинквас обабіч свого бурбону й тримав голову обома руками, неначе потерпав від нищівної мігрені.

— Тобі не сподобалося, — сказав я.

— Дуже сподобалося, — глухо промовив він.

— То що не так?

— Спершу дівчинка з телекінезом, потім вампіри, тепер готель із привидами й хлопчик-телепат. На тебе поставлять штамп.

Цього разу я вже замислився над цим трохи серйозніше. А потім згадав про всіх тих людей, на яких стояв штамп письменників, що писали в жанрі жаху і від чиїх творів я фанатів ось уже стільки років, — Лавкрафта, Кларка Ештона Сміта, Френка Белнепа Лонга, Фрица Лейбера, Роберта Блоха, Ричарда Метисона та Ширлі Джексон (так, навіть на ній стояло тавро автора жахів). І там, «У Джаспера», де на музичному автоматі спав кіт, а коло мене сидів мій редактор, стискаючи руками голову, я вирішив, що ці письменники — непогана компанія, буває й гірше. Я, приміром, міг стати «важливим» письменником, як Джозеф Геллер, і публікувати по роману кожні сім років, «блискучим» письменником, як Джон Гарднер, і писати малозрозумілі книжки для високочолих академіків, які їдять макробіотичну їжу та водять старі «сааби» з вицвілими, проте ще видимими літерами наліпок на задніх бамперах: «ДЖИНА МАККАРТІ В ПРЕЗИДЕНТИ».

— То й нехай, Білле, — сказав я, — буду автором жахастиків, якщо цього хочуть люди. Усе нормально.

Більше ми до тієї розмови не поверталися. Білл досі редагує, а я пишу в жанрі горор, і жоден із нас цього не аналізує. Це добре.

Отож, поставили на мене штамп, а я й не проти — усе-таки я лишаюся вірним жанрові... найчастіше, у всякому разі. Та чи жажіття — це *все*, що я пишу? Якщо ви прочитали цю книгу, ви точно знаєте, що це не так... проте елементи жаху можна знайти в усіх цих оповідках, не лише в «Методі дихання» (та сцена з п'явками в «Тілі» доволі чорнушна, так само, як і образи, що виникають у сновидіннях на сторінках «Здібного учня»). Рано чи пізно мій мозок усе одно повертає в той бік. Бог його зна чому.

Кожну з цих довгих оповідок я написав одразу ж після завершення якогось роману — таке враження, що, коли я закінчую велику роботу, то в баку завжди лишається доволі бензину, щоб вистачило ще на чималу повість. «Тіло», найстарішу з цих історій, я написав одразу ж після «Салемз-Лота». «Здібний учень» виник протягом двотижневого періоду, що настав після закінчення «Сяйва» (і після «Здібного учня» я нічого не писав протягом трьох місяців — виснажився до краю). «Риту Гейворт і втечу з Шоушенку» було написано після «Мертвої зони», а «Метод дихання», найновішу з усіх чотирьох історій, — одразу після «Тієї, що запалює поглядом».¹

Жодну з них не публікували до появи цієї книги, жодну я навіть не подавав до друку. Чому? Бо в кожній з них від двадцяти п'яти до тридцяти п'яти тисяч слів — підрахунок не точний, але все ж близько до істини. Скажу вам так: від двадцяти п'яти до тридцяти п'яти тисяч слів — це кількість, яка навіть найхоробрішого письменника-фантаста змусить здригнутися й зіщулитися в чоботях. Раз і назавше встановленого визначення, що таке

¹ І ось тільки-но зараз до мене дійшло ще дещо: кожна з них я писав у різних будинках: три в штаті Мен, а одну — в Боулдері, штат Колорадо (прим. автора).

роман чи оповідання, не існує (принаймні з огляду на кількість слів). Та й не повинно існувати. Проте коли письменник наближається до позначки в двадцять тисяч слів, він знає, що країна оповідання залишилася позаду. Аналогічним чином, коли перетинає маркер у сорок тисяч слів, то вже заглиблюється у край романної прози. А кордони смуги землі, що лежить між цими більш упорядкованими регіонами, доволі невизначені, але певної миті письменник стривожено прокидається й розуміє, що він підійшов чи підходить до дуже страшної місцини, літературної бананової республіки під назвою «повість», де править бал анархія.

З художнього погляду в повісті нема зовсім нічого поганого. Звісно, у циркових потворах теж нема нічого поганого, от тільки за межами цирку ви чомусь бачите їх украй рідко. Річ у тім, що існують чудові повісті, однак їх традиційно можна продати лише на «жанрових ринках» (це їхня ввічлива назва, а є ще неввічлива, однак точна — «гето-ринки»). Ви можете продати гарну детективну повість у журнали «*Ellery Queen's Mystery Magazine*» чи «*Mike Shayne's Mystery Magazine*», гарну науково-фантастичну повість — у «*Amazing*» чи «*Analog*», а може, навіть у «*Omni*» чи в «*The Magazine of Fantasy and Science Fiction*». За іронією, є також ринки для гарних повістей у жанрі жаху: один із них — згаданий вище «*The Magazine of Fantasy and Science Fiction*», ще один — «*The Twilight Zone*». А ще існують різні антології моторошних оповідок, наприклад, серія «Тіні», яку публікувало видавництво «Даблдей», а редагував Чарльз Л. Грант.

Але щодо повістей, які можна назвати лише словом «мейнстрімові» (це слово навіює такий самий депресняк, як і «жанрові»)… ох, що стосується конкурентоспроможності, то ви у великій халепі. Ви понуро дивитеся на свій

рукопис від двадцяти п'яти до тридцяти п'яти тисяч слів, відкриваєте пиво й чуєте в голові голосочок, гиденький, із сильним акцентом. «Буенос діас, сеньйоре! Як вам переліт на “Революційних авіалініях”? Вам подобацца дюже-дюже сильний, сі? Ласкаво просити до повісті, сеньйоре! Вам сильний-сильний подобацца тут! Осьо дешевий сигари! Порнокартинки! Піднімайте ноги, сеньйоре, ваша хісторія ще бути тут довго-довго... *kenasa!* Ах-ха-ха-ха!» Депресуха.

Колись давно (журливо промовив він) справді існував ринок для таких оповідок. Виходили магічні журнали, такі як «*The Saturday Evening Post*», «*Collier's*» та «*The American Mercury*». Для цих та інших подібних часописів головним продуктом була фантастика. А якщо історія виявлялася задовгою для одного випуску, її розбивали на три частини (чи п'ять, чи дев'ять). Про згубну ідею «сконденсованого» чи «стислого» роману тоді ще ніхто не знав («Плейбой» та «Космополітен» зробили з цієї непристойності цілу шкідницьку науку: тепер весь роман можна прочитати за двадцять хвилин!), оповіді давали необхідний для неї простір, і навряд чи я один такий, хто може згадати, як цілий день чекав, коли листоноша принесе новий випуск «*Post*», у якому обіцяли нове оповідання Рея Бредбері чи повинен був вийти останній епізод найновішого роману Кларенса Баддінгтона Келланда¹.

(Нетерплячка робила з мене легку мішень. Коли на вулиці нарешті показувався поштар — він жваво крокував зі своєю шкіряною сумкою через плече, вдягнений

¹ Келланд Кларенс Баддінгтон (1881—1964) — американський письменник, який сам себе колись назвав «найкращим другосортним письменником Америки». Його фантастичні твори друкувалися в кількох журналах, включаючи «*The Saturday Evening Post*» та «*The American Magazine*». Нині майже забутий.

у літні шорти й літній пробковий шолом від сонця, — я зустрів його на початку доріжки, пританцьовуючи на місці, наче мені припекло в туалет, і відчував, що серце ось-ось вистрибне з грудей. А він жорстоко посміхався й вручав мені рахунок за електрику. І більш нічого. У мене все обривалося всередині. Та зрештою він міняв гнів на милість і віддавав мені мій «*Post*»: на обкладинці — усміхнений Ейзенгауер, портрет пензля Нормана Роквела, стаття Піта Мартина про Софі Лорен, «Я кажу, що він чудовий» від Пет Ніксон про — ага, вгадали — її чоловіка Ричарда; і, авжеж, історії. Довгі, короткі, а ще останній епізод роману Келланда. Слава Господу!)

І таке ставалося не лише вряди-годи. Таке ставалося кожного сраного тижня! Того дня, коли приходив «*Post*», я був найщасливішою дитиною на всьому східному узбережжі.

Журнали, що публікують довгі фантастичні твори, існують і донині — серед них «*Atlantic Monthly*» та «*The New Yorker*». Ці два часописи особливо співчують публікаційним проблемам письменника, котрий створив (не будемо казати «розродився», щоб не відсилало до слова «незаконнонароджений») повість на тридцять тисяч слів. Проте жоден із цих журналів не був у захваті від моєї писанини, простої, як двері, не дуже літературної, а часом і відверто незграбної (хоч визнавати це мені збіса боляче).

Та в якомусь розумінні саме ці якості (попри те, що похвалятися тут нема чим) забезпечили моїм романам такий успіх. Більшість із них — це просте читиво для простих людей, літературні відповідники «біг-маку» й великої картоплі з «Макдональдсу». Я здатен розпізнати елегантну прозу й належним чином її сприймати, проте самому таке писати мені важко чи навіть нереально (поки я переживав становлення як письменник, моїми ідолами були

м'язисті романісти, чий прозовий стиль можна було охарактеризувати в діапазоні від жахливого до неіснуючого: такі хлопці, як Теодор Драйзер і Френк Норрис). А якщо від ремесла романіста відняти елегантність, то в підсумку виявиться, що стояти він може лише на одній міцній нозі, і та нога — вагомість. Унаслідок цього я завжди старався, як міг, забезпечити вагомість. Іншими словами: не можеш бігати, як чистокровний скакун, то покажи, на що спроможний твій розум. (Голос із балкона: «Який розум, Кінг?» Ха-ха, дуже смішно, хлопче, усе, ти можеш іти).

А в результаті всього цього я з цими повістями, які ви щойно прочитали, опинився в загадковому становищі. Зі своїми романами я вже дійшов до тієї стадії, коли люди кажуть, що Кінг міг би й свій список білизни для пральні опублікувати та продати, якби схотів (а деякі критики стверджують, що саме цим я останні вісім років і займався). Але ці історії я опублікувати не міг, бо вони були задовгі, щоб бути короткими, і закороткими, щоб бути по-справжньому довгими. Якщо ви розумієте, про що я.

— *Сі, сеньйоре, я розуміти! Роззувайте свій взуття! Пийте дешевий ром! Скоро вийти шумовий оркестр «Медікор Револьюсьйон» і заграги поганий каліпсо¹! Ви дюже-дюже подобаєцца! Ви мати час, сеньйоре! Ви мати час, бо я думати, ваша хісторія бути...*

...тут ще довгий час, ага, ага, супер, іди собі деінде, скинь якусь маріонеткову імперіалістичну демократію.

Тож зрештою я вирішив довідатися, чи схочуть «*Viking*» (мій видавець творів у палітурках) та «*New American Library*» (видавець книжок у м'яких обкладинках)

¹ Афрокарибський музичний стиль, що утворився на Тринідаді й Тобаго в ХХ ст. Походить від західноафриканського кайсо, був популярний у 1950-х рр. Корені каліпсо виникли в ХІХ ст. в африканських рабів на цукрових плантаціях.

зробити книжку, у якій будуть історії про втечу з тюрми, про старого сича та юного хлопця, що влипли у брудкі взаємини й паразитують один на одному, про квартет сільських хлопчаків, які вирушили у мандрівку заради відкриття, та чудернацький жахастик про молоду жінку, рішуче налаштовану всупереч усьому народити своє дитя (а може, то історія про клуб, який насправді зовсім не клуб). Видавці дали добро. І саме так я спромігся витягти ці чотири довгі оповідки з бананової республіки повістей.

Сподіваюся, вони вам дуже-дуже подобаєцца, мучачос і мучачас.

О, і ще одне про стереотипи, та й прощатимуся.

Десь так із рік тому говорив зі своїм редактором (не Біллом Томпсоном, це вже мій *новий* редактор, чудовий хлопчина, Алан Вільямс його звать — розумний, тямущий, здібний, але його вічно викликають присяжним кудись у глибокі кишки Нью-Джерсі).

— «Куджо» класний, — каже Алан (редакторську працю над тим романом, історією про кудлатого песика, щойно було завершено). — Ти вже думав над тим, що робитимеш далі?

І знову дежа-вю. У мене вже була ця розмова.

— Ну, так, — кажу я. — *Трохи* думав...

— Розкажи.

— А як би ти поставився до книжки з чотирьох повістей? Більша частина, якщо не всі вони, — це просто звичайні історії. Що ти про таке скажеш?

— Повісті, — повторює Алан. Він досі чемний хлопець, але якісь нотки у його голосі підказують, що день йому вже немилий; його голос свідчить, що, за його відчуттями, він щойно виграв два квитки в якусь сумнівну

маленьку бананову республіку на літаку «Революційних авіаліній». — Тобто довгі оповідання.

— Саме так, — кажу я. — А назвемо книжку «Чотири сезони», просто щоб люди знали, що там не про вампірів і не про готелі з привидами абощо.

— А *наступна* буде про вампірів? — з надією запитує Алан.

— Ні, навряд. То що скажеш, Алане?

— А може, про готель із привидами?

— Ні, я вже про нього писав. «Чотири сезони», Алане. Так гарно звучить, правда ж?

— Чудово звучить, Стіве, — відповідає Алан. І зітхає. Так зітхають чемні хлопці, які щойно зайняли місця в третьому класі на найновішому літаку «Революційних авіаліній» («Локхйд трайстарі») й уздірили першого таргана, що діловито перебіг спинкою сидіння спереду.

— Я сподівався, що тобі сподобається, — кажу я.

— А не можна, — каже Алан, — вставити туди ще й страшне оповідання? Одне-єдине? Якийсь, може... *п'ятий* сезон?

Я злегка всміхаюся (зовсім трішки), бо згадую Сандру Стенсфілд і доктора Маккерона з їхнім *методом дихання*.

— Можу щось напартолити.

— Чудово. А щодо нового роману...

— Машина, у яку вселився дух. Як тобі ідея?

— Шикарно! — кричить Алан. Маю відчуття, що на редакторську нараду (чи на засідання суду присяжних в Іст-Рагвеї) він піде щасливою людиною. Я теж щасливий, я обожнюю свою одержиму машинку й думаю, що вона багатьох людей змусить боятися переходити вулиці зі жвавим рухом, коли впаде темрява.

Але ці чотири повістини я теж полюбив, і якась частка моєї душі назавжди залишиться в них. Маю надію, що

й тобі, мій Читачу, вони сподобалися — що, як і будь-яка хороша історія, допомогли тобі бодай ненадовго забути про всю ту реальність, яка каменюкою лежить на душі, і перенесли в ті місця, де ти ніколи не бував. Це найбільш приязний до людини різновид магії з усіх, які я знаю.

О'кей. Я побіг. А поки не здибаємося знову, зберігай спокій, читай хороші книжки, будь корисним і нікому не дозволяй себе опускати.

З любов'ю та найкращими побажаннями,

*4 січня 1982 року
Бангор, штат Мен*

Стівен Кінг

Зміст

<i>Рита Гейворт і втеча з Шоушенку</i>	5
<i>Здібний учень</i>	139
<i>Тіло</i>	400
<i>Метод дихання</i>	603
<i>Післямова</i>	690

Літературно-художнє видання

КІНГ Стівен
Чотири сезони
Повісті

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. О. Григор'єва*
Редактор *Т. С. Соболевська*
Художній редактор *Н. В. Переходенко*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректор *Г. С. Супруненко*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cor@bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88
e-mail: support@bookclub.ua
Інтернет-магазин: www.bookclub.ua
«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Кінг С.

К41 Чотири сезони : повісті / Стівен Кінг. Рита Гейворт і втеча з Шоушенку ; Здібний учень ; Тіло ; Метод дихання ; пер. з англ. О. Любенко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. — 704 с.

ISBN 978-617-12-0021-0 (PDF)

Шоушенк — в'язниця, з якої ще нікому не вдалося втекти. Енді Дюфрейн потрапив сюди за вбивство, якого не вчиняв. Невинна людина засуджена на довічне ув'язнення... У тюремному пеклі так легко збожеволіти! Але Енді виявився міцним горішком... Ще ніхто не втівав із Шоушенку? Отже, він буде першим! Пронизлива історія про силу людського духу і про те, що ніколи не можна здаватися — навіть коли здається, що виходу немає...

До видання також увійшли повісті «Здібний учень», «Тіло» та «Метод дихання».

УДК 821.111(73)
ББК 84.7СПО